OPERÆ
HORARUM
SUBCISIVARUM,
SIVE
MEDITATIONES
HISTORICÆ:

CONTINENTES ACCURATUM DELEctum memorabilium Historiarum, & rerum, tam veterum, quam recentium, singulari studio invicem collatarum, quæ omnia lectoribus uberem admodum fructum, & liberalem pariter oblectationem afferre poterunt.

CENTURIA TERTIA.

Vna cum Indice locupletissimo.

PHILIPPO CAMERARIO I. F. JURISCONS. ET REIPUBL. NORICÆ à CONSILIIS AUCTORE.

Cum Gratia & Privilegio Cæs. Majest.

(o)

FRANCOFURTI,
Prælo Hoffmanniano.
Impendio Ioachimi VVildii, Bibliopolæ Rostoch.

ANNO M DC LVIII.

VOTUM ET DEDICATIO AUCTORIS C. S. S.

COgitationes, conatus, lucubrationes, labores, operæ, & reliqua, quæ in hac Tertia Centuria Horarum Subcisivarum coacervata cumulataque sunt, hæc omnia, sicut in duabus præcedentibus superioribus annis editis, potissimum publico bono, deinde pacis, quietis atque veritatis, bonarumque artium & partium, nec non historiarum studiosis ingeniis dedicata consecrataque sunto. Quæ veluti libamina, si Reipubl. usui, & ejusmodi hominibus instar pabuli animi grata acceptaque fuerint, & ex iis non solum delectatiunculam propter varietatem rerum & similitudinem

historiarum invicem collatarum, sed etiam nonnullam utilitatem hauserint perceperintve: ex voto auctor litatum censebit: sin secus, ea omnia, quæ in hac Tertia Centuria congesta cumulataque sunt, pereant, deleantur, irrita infectaque sunto. Hæc sunt præcipua desideria & vota auctoris. Quæ si rata fuerint, benè actum est, & ire licet ad similes operas Quartæ Centuriæ dextris & felicibus auspiciis absolvendum: sin irrita, intermittuntor, & cœpta tineis pascendis seponuntor.

AD BENEVOLUM ET CANDIDUM LECTOREM, AUCTOR.

SÆPIUS à magnis & præſtantibus viris, qui meas duas priores Centurias operarum ſubciſivarum, cum delectatione & utilitate (ut ipſi dicere ſolent) ob varietatem rerum, & hiſtoriarum non vulgarium, ſed memorabilium & ſelectarum, legerunt, coram internuntiis & literis compellatus, & admonitus fui, ut tertiam quoque partem prioribus adjungerem, & hac in re verbis, & promiſſis meis ſtarem, quæ in voto & dedicatione ſecundæ Centuriæ annexa, & comprehenſa ſunt; meque ſanè ob longiuſculam, intermedio tempore, moram interjectam, ſi non palam, tamen tacitè accuſarunt, quòd deſiderio eorum, & aliorum, veluti cunctabundus emanſor, minus ſatisfacerem. Non ingrata mihi fuit hæc compellatio, & exprobratio, quæ ab animis candidis, & noſtri nominis ſtudioſis, proficiſcebatur; ideoque ea talem vim apud me habuit, ut veluti laxato fræno, mihi inſtar calcaris ulterius ſtrenuè progrediendi, & jampridem laborem inchoatum abſolvendi, fuerit. Inter hos monitores & ἐργοδιώκτας nominare, & quidem honoris & obſervantiæ ergò libet, clariſſimum & præſtantiſſimum virum D. D. Conradum Ritterſhuſium, amicum meum veterem, qui peculiari Epiſtola ad filium meum eleganter ſcripta, non ſolùm peculiares laudes meæ perſonæ & ſenectuti attribuit, ſed etiam interpoſito ſuo judicio, quod ſanè magnifacio, de priori-

 bus

bus meis libris. Musam suam monitricem & minatricem instruit, ut fidem meam obligatam liberem & exsolvam, in pertexenda & edenda Tertia Centuria, quam non ita pridem conspectis aliquot capitibus, integram mirificè desiderare videtur. Cæterum quemadmodum is in nonnullis quodammodo nimius, &, si liceret dicere, prodigus in meas laudes (quod tamen nimio amori & propensioni ejus candidæ erga me tribuo) in illa sua Epistola esse videtur: ita tamen eas accipio, & meas esse cum hac cautione judico, ut si non in omnibus talis, qualem me describit, sim, ita tamen esse, & talem me gerere, & erga omnes præstare debeam. Hoc moderamine passus sum, & quidem volente auctore, illam Epistolam à Typographo post hanc præfationem inseri, & in lucem prodire, cum præsertim non tam constans benevolentia erga me & meum filium, quam gratulatio de commoda mea senectute, quæ beneficio divino contigit, mihi non possit esse non grata. Experientia enim testatur, tam firmam in amicitia constantiam, atque talem commoditatem & felicitatem paucis senibus contingere. Superfluum igitur judico pluribus me excusare, ob moram hactenus interpositam, amicisq; molestam. In quibus sanè senectutem ingravescentem, licet nunc satis commodam, tamē (cum ea sola non veniat) plerunque comites seipsa pejores pedetentim secum adducentem, & molem negotiorum publicorum & privatorum (cum præsertim gens & familia mea, alium nunc grandæviorem non habeat,) allegare possem. Sed prolixior in iis, quæ ocularis inspectio, & res ipsa demonstrat, non ero, paucis saltem scire alios necessum exponam, quę nunc de meis laboribus esse duco. Dixi paulo ante de calcare ex stimulo externo, quem desiderium amicorum mihi admovit, sed aliud præterea internum calcar & irritamentum accessit cupiditas nimirum, & ardor, historias & res politicas memorabiles, tam veteres, quam recentes cognoscendi, & ex iis selectiora excerpendi, atque in meam penuariam cellam & classem inferendi. Hoc desiderium & cupiditas illa una cum senectute mea accre-

crescit, ac veluti virescit, neque, sicut robur & vigor corporis decrescit: ita ut sentiam rectè dici, Senectutem laudabilem duobus scipionibus niti: Recordatione vitæ honestæ anteactæ, & Spe vitæ melioris: Quorum alterum in propriis cogitationibus, alterum in meditatione futurarum rerum continetur. Quis enim negare poterit, historias simulachra quædam ejus esse Philosophiæ, quæ in actione consistit? Ut sive virtutum ad imitandum, sive vitiorum ad declinandum, exempla cupiamus; sive morem majorum ad cognoscendum, sive res gestas ad providendum quæramus, non à Philosopho aliquo facilius, quàm ab egregio scriptore historiarum aliquo, petere nobis liceat, ut rectè Sigonius monet. Ab historia enim hau- *Orat. 7. de Latina lingua usu.*
ries (ita monet Imp. Basilius filium Leonem) τῶν σπουδαίων ἀρετὰς καὶ τὰς τῶν φαύλων κακίας, bonorum virtutes, improborum vitia, vitæ *In Epist.*
humanæ varias mutationes, & rerum in ea conversiones. Idipsum non latuit Plinium ita dicentem: Et gaudium mihi & solatium ex literis. Nihilque tam lætum, quod non his non lætius: nihil tam triste, quod non per has minus triste, &c. Assentior itaque iis, qui censent, Nullam posse esse vitam jucundiorem, aut certè commodiorem, quàm legere semper, aut scribere & præclaras quidem res antiquitatis cognoscere: præsentes verò cum posteris loqui, atque ita omne tempus, quod & præteritum est & futurum, nostrum facere. Quemadmodum autem hæc diligentia, & assiduitas in legendis historiis, & bonis literis, tam junioribus, quam senioribus, magnam recreationem & delectationem afferre solet: Etenim illi, judicio & intelligentia, hisce adminiculis citius in bonos & præstantes viros evadere: hi verò repuerascere, non secus ac Cicero in *Lib. 2. de Orat.*
suo fundo Formiano, inter doctissima & suavissima colloquia cum Scipione & Lælio, solent: Ita delectus historiarum & librorum cum maturo judicio habendus est. Ut enim qui sapiunt, non statim ex quovis fonte bibunt, propterea quòd alii salutem afferunt, alii perniciem; nonnulli furorem: ita non est tutum, quosvis libros evolvere, quum ex aliis haurias affe-

ctum

ctum animi bonum, ex aliis libidinem aut insaniam trahas, quę
Lib.1.c.6. & 7. elegans similitudo est Roterodami. Hujus generis est quoque Pliniana; Sicut apes non quidvis ex omnibus colligunt, inquit, sed ex diversis herbis & floribus primum favos construunt, deinde ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt: Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem e lachrymis arborum: ita non omnia petenda ex eodem auctore, sed ex uno quoque sumendum quod habet utilissimum. Ex Poetis & oratoribus verborum splendor, è Dialecticis argutia disserendi, è Philosophis cognitio naturæ, è Theologis præcepta vivendi. Unde idem Plinius alibi hanc elegantem similitudinem introducit. Ut terræ variis mutatisque seminibus: ita ingenia nunc hac, nunc illa meditatione, excoluntur. Quam suavis autem, adjuncta utilitate, sit varietas illa cum delectu veterum & recentium in historiis, & veluti pabulum animi, antea quoque commemoravi: cum præsertim Christus
Matth.5. Salvator noster ipse eam commendet: Omnis Scriba, inquit, doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo NOVA ET VETERA. Hęc enim efficit, ut mens mediocritatem (hoc est, intra constitutos terminos maneat, quos ultra non liceat hiscere) amplius non amet, sed progrediatur meditando, & quo longius, eo jucundius. Id placuit Ciceroni de Archimede. Ejus, inquit, mens rationibus agitandis exquirendisque alebatur, cum oblectatione solertiæ, qui est unus suavissimus pastus. Rectè itaque dicitur, nullam rem esse tam jucundam, quæ sua perpetuitate non pariat fastidium: solis literis animus virtute satiatur nunquam, sed ut flamma lignis quotidie magis ac magis accenditur. Natura enim hominum est ἀψίκορος καὶ φιλόκαινος, fastidit præsentia, & appetit nova, ut Thucydides observavit. Hoc movit
De remed. utriusq; fort. Petrarcham dicentem: Nihil tam delectabile, quod non identitas inamænum reddat. Nullum efficacius remedium contra vitæ fastidia, quam temporum locorumq; varietas. Et fovetur & pascitur mens humana, ut ait Augustinus, qui qualitate re-

rum

rum non poteſt, ſaltem varietate ſatiatur. Idipſum obſervavit Comicus quidam, cum ita dicit:

Nunquam ita quisquam bene ſubducta ratione ad vitam fuit, Ter.
Quin ætas, uſus, ſemper aliquid apportet novi:
Aliquid moneat, ut illa, quæ te ſcire credas, neſcias,
Et quæ tibi putaveris prima, experiundo repudies.

Hæc cupiditas honeſta quidem, me non ſolùm veluti alterum calcar impulit, ut tertium hunc librum, ſubciſivis horis ſuperioribus annis collectum, publice prodire voluerim, ita tamen ut nondum ea ſatiata ſit, quòd in his terminis veluti limitatis ſubſiſtere velit: ſed ad quartum quoque non leves ſtimulos habeat, qui etiam ſuo tempore, ſi Deus voluerit, ſe conſpiciendum & legendum præbebit. Ingenuè enim fateor, mihi cum Solone commune eſſe, qui de ſe dicere ſolebat, γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος. Tum demum ceſſandum, & vela contrahenda atque in portu ſubſiſtendum erit, & forte erunt, ſicut ille ait, δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, poſteriores cogitationes ſapientiores. Hæc pauca, præfationis loco, præmittere, & ſimul lectores monere volui, ut hæc mea μελετήματα, animo candido, ſicut priora, accipere & interpretari velint, cum præſertim ſtylus meus & genus dictionis ſit ſimplex, & minime affectatum, coloribusve ornatum, quippe ſpectans potius ad res memorabiles dilucidè recenſendas, quam copia & elegantia verborum ſplendidè & pomposè eas exornandas. Nam oratorem quidem facile, ut recte monet Angelus Politianus, ut omnia extollentem in majus, averſeris: hiſtoria ſi quid vel gratiæ, vel offenſæ dederit, ſuam jam nomen non retinebit. Quamobrem ut certior veriorque in ore muliebri ingenuus & nativus color, quam vel ceruſſa, vel purpuriſſo illitæ buccæ: ita hiſtoriæ ſincerum teſtimonium fucoſis oratorum præconiis diuturnius. Eodem modo diſtinctio attendenda eſt, aliud eſſe hiſtoriam ſcribere, aliud eſſe ex hiſtoriis aliquid recenſere. Ad

illud enim assertio, & exquisitum judicium, ne falsa veris immisceantur, requiritur. Hoc verò recensentem bona fide non ita arctat, cum auctoritate alterius nitatur. Habeat itaq; quivis suum judicium, neque facile cuiq; succensebo, ubi in omnibus mihi non adsentiat, sed meliora & utiliora adferat, absint modò calumniæ & obtrectationes, quæ semper livorem & invidiam comites habere solent. Quàm detestandum autem monstrum Invidia sit, non est obscurum. Unde Poetæ fabulantur, INVIDIAM apud inferos serpentibus vesci, & hydris recreari, ut ostendant invidos venenum deglutire venenumque evomere. Aliena enim felicitas invidis toxicum est, nec lætari ulla parte possunt, nisi suo veneno alios inficiant. Quare non solùm Aldi Manutii candorem laudo, sed illi plane subscribo. Etenim, inquit, non is sum, qui si quis à me dissentiat, continuò ei, quod nonnulli solent, inimicitias indicem. Decet enim eos qui sese honestissimis liberalium artium studiis dediderunt, multò magis de literarum & historiarum utilitate, communique commodo, quàm de sua laude laborare. Itaque meas opiniones, ut olim suas tabulas Apelles patere omnibus volo: reprehendentibus & meliora ostendentibus, non modo assentiar, verum etiam gratiam habebo, eoque majorem, quo magis id fieri non obtrectandi consilio, sed studio excitandæ virtutis intelligam, &c. Ob hanc rem non sunt audiendi Zoili, Momi vel Censores illi, qui sibi soli sapere videntur, & generales monitiones de vitiis, ad personas odiosè trahere solent. Etenim

In scholiis Paterculi.

----- licuit semperq; licebit
Dicere de vitiis, personis parcere, &c.

Illis autem regulam illam Hieronymianam, quam sequutus sum, oppono. Ubi generalis de vitiis disputatio est, ibi nullius personæ est injuria, neque carbone notatur quisquam, quasi malus sit, sed omnes admonentur, ne sint mali. Adjungo itaque & sequor protestationem B. Augustini. Si quid, inquit, in libris meis veri comprehenderis, existendo non est meum: at intelligendo, & amando, & tuum sit & meum: si quid autem falso

falſo conviceris,errando fuerit meum: Sed jam cavendo,nec tuum ſit,nec meum. Quam prudenter monet Galenus: Difficile eſſe eum qui homo ſit, non in multis errare, quædam verò male judicando, quædam etiam negligentius ſcribendo. *De compoſ. Pharmac.* Poſtremo nunc iterum,iterum atque iterum repeto, admonitiunculam prioribus duabus centuriis annexam ad Typographos, lucri ſui cupidos, ne videlicet penſum alii conceſſum, invito auctore, cum injuria & damno alterius, propria auctoritate & præſumptione, ſibi & ſuis officinis vendicent, & attribuant: alioquin comminationem ibi additam, paulo poſt veram ſentient, & mox Heſiodeam illam denuntiationem experientur:

Μὴ κακὰ κερδαίνειν, κακὰ κέρδεα ἶσα ἄτεισιν.
Ne mala lucreris, mala lucra æqualia damnis.

EPISTOLA AD PRÆSTANTEM GENERE, VIRTUTE, DIGNITATE AC FIDE VIRUM, PHILIPPUM PHIL. F. JOACH. N. CAMERARIUM, SERENISSIMI Electoris Pal. Præfectum Roggenhusanum, amicum veterem.

DE MEDITATIONIBVS HISTORICIS PARENTIS IPSIVS.

QUANQUAM *tibi*, PHILIPPE CAMERARI, *minimè obscurum esse potest, qui meus sit erga patrem tuum, virum ampliß. & prudentiß. affectus, quaque mea in eundem observantia, cum ante viginti, & quod excurrit, annos, familiaris mihi fueris, & postea quoque amicus esse nunquam desieris, quantumvis procul remotus: tamen eundem hunc animum literis quoque nunc expromere, & exprimere placet, ut & ipse intelligas, & si qui fortè ista præter te plures alij lecturi sunt, (neque enim prohibeo, quin alios quoque horum facias conscios) animadvertant, per tantum hoc temporum intervallum, non modo nihil ei, quem olim in me fuisse nosti, affectui decessisse, verum etiam magnam esse factam accessionem, etsi hoc ipsemet antea vix posse fieri arbitrabar. Summa enim quæ sunt, cum non habeant, quo progrediantur, incrementum vix capiunt, Meus tamen affectus accepit. Multa sunt excellentia Dei dona, & ut Græci significantius vocant χαρίσματα, quæ in parente tuo admiramur, ac suspicimus: quæ ne singula prolixius recenseam, aut amplificem (neq; enim panegyricum nunc institui scribere, sed caussas breviter attingam, quæ & primum excitarunt in me amorem,*

atque

atque observantiam erga ipsum, & deinde paulatim auxerunt) cum primis non in admirationem ejus rapit animus rectus, firmus & constans, atque (ut cum Horatio loquar) BENE PRÆPARATVM PECTVS quod ei præstat, ut adversis minimè frangatur, aut ærumnis succumbat, sed instar palmæ ponderibus pressæ, contranitatur, & per Dei gratiam prope dixerim invictus evadat, sive domesticis ac privatis calamitatib9 prematur, sive publicarum rerum curis, & difficultatibus exerceatur. Itaque si quid mihi quoq; objectum fuerit adversitatis, in ipsius intuens æquitatem animi, ac magnitudinem, etsi ad illam aspirare non potui, tamen aliquo modo me componere ad tranquillitatem, & moderationem animi exemplo ipsius studui: si quid etiam in amicorum, præsertim communium, rebus adversis subjiciendum esset à me consolationis, non dubitavi aliquid etiam in hanc sententiam admiscere, in Philippum Camerarium nostrum intuerentur, & ad hujus exemplum, sortem suam moderatè ferrent. De memoria ipsius quid dicam? quæ tam bonæ fidei est ipsi, ut nec Senecæ suam magis fuisse credam: Adeò firmiter fideliterque res plurimas, ac diversissimas, complexa retinet atq; conservat, & ad usum reposcendi suggerit. Ea dos nullam in ipso labem sentit, sicut in aliis ferè solet ætatis ingravescentis vitio (unde & Cicero γερονтικὸν esse ait, vacillare memoria: & Horatius conqueritur:

Singula de nobis anni prædantur euntes.)

Sed pristinum suum retinet vigorem, ut multos etiam ævi integros, & juventute florentes, ipse septuagenario major, bene firmis & corporis sensibus omnibus, & animo, viribus, antecellat. Iam cui est ignota ipsius indefessa, & nunquam satis laudata diligentia, in tot pervolutandis Scriptoribus, & bonitate præstantissimis, & ubertate copiosissimis, & utilitate omnimoda refertissimis, & numero varietateque plurimis? Cum alij alia habeant quasi diverticula curarum, suasque remissiones & voluptates, quibus fessos occupationibus publicis animos relaxent, sese recreent, viresque reparent: Parens suus in legendo atque excerpendo est totus: hoc est, laborem unum labore commutat altero, quasi varietate & vicissitudine laborum pro requie ac remissione utetur. Neque verò quæ legit, quæque excerpsit, & observavit, non minus jucunda, quàm utilia, omneque proinde (ut ille ait,) ferentia pun-

ctum, sibi soli per invidiam quandam reservat, (ut multi) sed cum aliis liberaliter communicat: itaque præstat & efficit, ut ad aliorum commoda, nec magno ipsorum labore, & exiguo sumptu parabilia permanent, ac proferantur ea, quæ ipsi magno labore ac sumptu constiterunt; tot enim tamque præclara volumina, nec absque ingenti sumptu comparari, nec absque ærumnoso labore (tametsi huic ei non tam labor quam voluptas est) legi possunt, sic præsertim ut inter legendum subinde excerpantur, atque ad suum singula locum & conveniens caput referantur ea, quæ maximè utilia, & idonea vitæ futura esse videantur. Usque adeò verè jam olim dictus est χρηστὸς ἀνὴρ κοινὸν ἀγαθόν. Sunt jam anni, credo, viginti aut præter propter, cum ipsius MEDITATIONES HISTORICÆ, *subcisivis horis elaboratæ (quarum gratia hæc ad te potissimum scribo) primum in lucem publicã, sive ut cum Lucretio loquar, in luminis oras, prodierunt, & manibus hominũ teri cœperunt. Eæ deinde recusæ, alteram quoq; pepererunt Centuriam. Nec obscurum est, quanto cum applausu, & approbatione bonorum fuerint exceptæ, quantum & oblectamenti, & utilitatis attulerint hominibus studiosis. Parum dixero, quod verissimum est, protulero: A multis allegari solere duas illas Centurias in scriptis publicis: ex quibus nunc sufficiat duos tantum nominare diligentissimos viros, Antonium Heringium IC. Oldenburgicum, & Gregorium Richterum, Gorlicium Theologum, amicos meos honorandos, quorum ille in tractatu locupletissimo, De Fidejussoribus, sæpe laudat, hic in tripartito illo nobili opere Axiomatum, etiam sæpe parentis tui labores in usus convertit suos. Parum inquam hoc est, Germanum à Germanis hominibus æstimari, ac citari testem. Exteris quoque hic labor tam commovit salivam, ut repertus sit vir diligentissimus, qui & in illam delicatissimam Gallorum linguam transferret opus, cum quidem illa gens cultissima, domesticis scriptis abundet, quæ copia fere fastidium ipsi parit, ut Germanorum scriptis æquo animo careant, adeòque parum curent, quid nostri homines aut scribant, aut non scribant. Sed parentis tui lucubrationibus, illę quem dixi honor à Gallis habitus est, novo quidem, & rarissimo ævi nostri exemplo, felicitateque prope dixerim singulari, non tamen absque ipsarum virtute, & merito: Ita ut nunc passim in historiis, & aliis libris Gallicis, memorabi-*

rabilia ex ejus centuriis allegentur. Nam sive quis consiliorum copiam quærat, quod quærit, hic inveniet: sive diversissimorum eventuum varietatem desideret, habebit hic, quo desiderium levet suum: sive præceptaquis rerum expetendarum & fugiendarum, normamque vivendi spectet, habebit hic, quod tum sectetur, tum fugiat: sive Naturæ quædam admiranda opera, seu φιλοτεχνήματα *velut in suis tabellis scitè depicta intueri gaudeat, hic reperiet, & quo oculos, & animum pascat: sive quis vetera, seu nova postulet hæc simul atque illa, in uno eodemque opere permixta, & alternatim collata videbit, ut hæc* PARALLELA HISTORICA, *vel etiam* NOVANTIQUA *non immeritò, nec, ut opinor, invenustè, appellare possimus. Quocirca hoc Nazianzeni eruditissimi distichon, vel ipsum de se opus paternum,* κατὰ προσωποποιΐαν, *vel ipsius auctor, de se pariter, & de opere suo rectè meo judicio pronuntiaverit ad Lectorem:*

> Εἰ νέα τέρπουσιν δίδομεν νέα, εἰ δὲ παλαιὰ,
> μίξαμεν, ὡς πνέον καινοπαλαιὸν ἔχῃς.

hoc est (ut pene verbum verbo reddam.)

> Si nova delectant, damus, hem Nova: Sin vetera autem,
> Jungo, Novum Antiquum quoddam uti jam obtineas.

Extiterunt, qui libros suos Bibliothecam inscriberent, quasi opera sua vel sola bibliothecam repræsentare possent, vel quod conscij sibi essent suæ diligentiæ, quæ ex integris bibliothecis excussis ac perlustratis, collecta in unum comportassent volumen, quæ in multis aliorum voluminibus dispersa hinc inde maximè digna memoratu deprehendissent. Fuit etiam, qui περιπατοῦσα βιβλιοθήκη *diceretur, quasi qui ob rerum pulcerrimarum & plurimarum memoriam, quam secum circumferret, quoquo iret, Bibliothecam semper in capite gestaret, ex qua vel sibi vel aliis usui futura depromeret. Quid vetat, quò minus etiam patris tui,* PHILIPPE CAMERARI, *opus Bibliothecæ titulo insigniamus? aut Bibliothecam quādam vocitemus ambulatoriam, vel certè manu portatilem? Magnifacimus (nec injuria sanè) Naturalem historiam Plinij, quam rectè vir doctissimus tam variam esse censet, quàm in se est Natura, verè à Græcis* πολύχρως *appellata. Lectitatur C. Iulij Solini Polyhistor, quasi*

qui-

quidam Plinij Epitomator. Iulij Obsequentis liber de prodigiis & osten-tis, quem ex Livio & omni historia Romana collegit, nos delectat. pretio habentur Valerij Maximi lib. 9. Dictorum factorumq; memora-bilium, quæ ex præstantissimis utriusque linguæ auctoribus admirand industria collegit, & singula ad certa capita virtutum & vitiorum r vocavit, gravissimisq; sententiis illustravit. Eo exemplo multis poster rum praivit ad similem scribendi rationem, quam & Fr. Petrarcha Baptista Fulgosius, & Æneas Sylvius, & Marcus Antonius Sabellicu & nostra patrumque memoria C. Lycosthenes, ejusq; successor Theodor. Zvingerus, secuti sunt. Æstimantur à viris doctis A. Gellij Noctes A ticæ, ut jucunda variæ eruditionis copia refertæ, & tanquam stellis qu busdam illuminatæ, ac distinctæ. Amantur Macrobij V. C. scripta fe ἐξ αὐτῶν κόμματος: *& horum scribendi formam è Philologorum famil multi sunt æmulati, non sine laude sui nominis, & legentium multipl fructu. Teruntur manibus Alex. ab Alexandro Iurisc. Neapolitani G niales dies, quibus & Varro ille Gallicus Andreas Tiraquellus, non m nus* πολύπειρος *quàm* πολύγραφος *&* καὶ πολύβιβλος, *tantum impendit c ræ atq; operæ, ut quæ ab Alexandro brevius, & sine auctorum mentio dicta essent, commentariis illustraret suis. Sunt deniq; in pretio (ut br ve faciam) consimilia aliorum scripta, & erunt, quamdiu erit aliqu studiorum, vel pretium vel nomen. Qua verò dote quæso illorum a quo inferior est parens,* PHILIPPE, *tuus? Absit dicto invidia? v audiat hoc etiam livor. Res sane loquitur ipsa, quanti æstimanda sint psius opera. Equidem ego* NOCTES NORICAS *non minus sc indigitari posse autumo, quam à Gellio suæ sint inscriptæ* NOCTE ATTICÆ, *ad quas in medio sunt ab Henr. Stephano viro doctissi vigilatæ* NOCTES PARISINÆ.

Ovid. *Pascitur in vivis livor, post fata quiescit:*
Tunc suus ex merito quemq; sequetur honor.

Et: *Majus ab exequiis nomen in ora venit.*

*inquit Poeta ingeniosissimus. Dum autem parentis tui, amici m magni, ea sit felicitas, ut non obstante livore (*ἀεὶ δὲ πρὸς τὸν ἔχοντ φθόνος ἕρπει, *ut canit Lyricorum princeps) quod scripsit, ipso etiam vi auctore:*

Lau

Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

(Ut de Virgiliano poemate quondam factum est.) In promptu videlicet est conjicere atque præsumere animis, quid de posteritate sit sperandum:

Nimirum præsens, si ita dextrè judicat ætas,
Iudicium haud pejus posteritatis erit. Et:
Ibit ab exequiis nomen in ora virûm.

Patieris enim me sic apte poeticari. Tibi itaq; PHILIPPE *honoratissime de tali tantoque patre, mihi verò de tanto amico, qui tot per annos tam constanter me, exiguo licet meo merito, ne dicam nullo, amat, Reip. denique de tantis ac tam pretiosis operum ipsius thesauris gratulor. Non dissimulo quoque apud te summum desiderium Centuriæ tertiæ Meditationum Historicarum, quo non tantum ego teneor, sed & plurimi mecum ducuntur alii. Etsi enim satis ille jam pridem duabus prioribus Centuriis præstitisse videtur, ut jam rude donandus magis, quàm antiquo ludo inc ludendus sit, quemadmodum Horatius loquitur: etsi quoque nimis fortasse avara desideria nostra dici possunt, dum plura quoq; habitu expetimus: Tamen impudentes judicari spes flagitationesque nostræ minimè debent, dum id repræsentari nobis verecundè postulamus, quod ... etiam publicè promisit. Quare prædico tibi, si diutius cessaverit, quasi ex syngrapha propria ipsum conveniemus, vel ex cõstituto in publicas tabulas relato, ut faciat promissa maturius apparere: de quo tu quoque (nam & tua hic res agitur, cui periculum impendet, ne ex mora obligatio augeatur) commonendo apud ipsum instabis. Quanquam ille ... cio, nullius etiam expectata commonitione, vel denuntiatione flagitationeve, ultrò bonam fidem agnovisset jam ante annum, si non interea temporis gravissima incidissent R. P. negocia, quorum causa nunc foris obire legationes arduas, nunc domi consiliis dandis invigilare debuit, aliis studiis sequestratis. Itaq; excusatas habere cogimur parvas illas ex quibus existent commoda magna moras. Vidi enim jam pridem apud parentem tuum, videre & alij, bonam partem, ac velut ... Tertij, quod excitatis spebus nostris desiderari dicebam, voluminis: de quo si ego roger judicium, (tametsi hoc in me sanè exiguum esse agnosco; sed lætor tamen mecum & alios sentire, qui sint me longè præstantiores) nihil*

aliud dixerim, quàm vetus illud: OMNE TRINVM PERFECTVM. Non solum enim eundem hic ab ipso servatum tenorem, quo constant priores Centuriæ, sed ipsum quoque à semet superatum auctorem, libens vidi. Erit mea opinione, hæc nova Centuria, tum aliis nominibus pluribus, quæ hoc loco nimis longum foret enumerare, pergrata multis lectoribus, tum quoque hoc, quod orationum plerarumq; in hac pronuntiatarum Academia, cujus ille Cancellarij vices, à prima usque fundatione, ad hunc diem præclarè gessit, excerpta complectitur, χρηστομαθείας variis refertissima. Quàm multa enim ibi habentur minimè vulgaria: De Legum dignitate ac necessitate: De sermone ac linguis tum in genere tùm quibusdam in specie (ut Hebræa, ut Germanica &c.) earumque proprietate, antiquitate & præstantia: De eloquentia: De Gratitudine & Ingratitudine aliisque virtutibus: De Magistrorum dignitate & officio: De Bibliothecis: De bonarum literarum laudibus, & præstantia: De studiis sapientiæ, deque iis rebus, quæ ad quarumlibet disciplinarum cultum tractationemque sunt necessariæ: De lege Salica, & si quæ sunt similia, quæ non temere alibi reperire liceat. Quanquam autem ipse modestè soleat hæc pulcherrima argumenta dicendi extenuare, quasi parum elaborata oratione proferantur: Tamen cogitationes sapientes ac profundas hic proponi nemo negabit, quas si quis dicendi magister, & artifex, velit oratione explicare, & illustrare, habiturus est in quo suam exerceat facultatem, ἅπαν δὲ εὑρόντος ἔργον, ut ait Pindarus. Inventori tamen debetur omnis gratia. Venit autem hic mihi in mentem, quod alicubi scribit Cicero: Se à Philosopho eloquentiam non requirere, si eam non afferat. Sin afferat, eam non spernere. Idem huc quoque modo quodam accommodari fortasse poterimus. Quare & Academia hæc optimo præstantissimoque viro debebit non parum, quod non iis tantum, qui ab ore ipsius cum voluptate singulari pendentes ante hac, non ex libellis vel scriptis, sed memoria promtissima talia recitantem, atque ut Græco utar verbo ἀποστοματίζοντα audiverunt (quos inter à multis annis ego quoque nomen profiteor meum, & fuisse glorior) copiam istorum relegendi facturus est, sed alios etiam, qui Altorfij fortasse nunquam fuerunt, eorundem participes faciet, atq; Altorfij meliori sui parte, hoc est, animo sistet, ut Panegyribus nostris anniversariis sapientissimo saluberrimoque consilio

jus Nobilissimorum & Amplissimorum Academiæ Curatorum institutis, dum inibi pronuntiata legent, sibi quoque interesse videantur, ea quæ geruntur, arbitrantes.

Habes, mi PHILIPPE, *(familiarius enim jam mihi te appellare liceat, ut ante annos XX. solebam.) habes inquam judicia & affectus meos erga parentem tuum V. CL. & Ampliss. atq; erga ipsius industriæ laudatiss. monumenta virtutesq; singulares & eximias: quarum in te quoque, ut unico ejus filio, vivam atq; expressam imaginem jam diu conspicimus gratulabundi, ut ille non minus virtutum, quàm facultatum suarum heredem quandoque relicturus esse videatur. Sed hoc quidem de facultatum creatione serò ut fiat, optamus, memores illius Ausoniani, de parentibus ac filiis:*

Esse simul dominos, gratior ordo piis.

Speramus quoque (ita promittente nobis vegeta ac viridi ipsius senectute) vivacem atque longævum fore hunc Nestorem, quo si non tria tota secula, ut illo quondam Homerici principes, at diu tamen frui nobis concedatur. Equidem ejus Senectutis commoda cum à cœna nuper in hac viduitate mea solus apud animum reputarem, memoriaque repeterem, versiculos quosdam conscripsi: quos huic Epistolio subjiciam, quòd tibi lectu non insuaves futuros sperem, vel auctoris causa, quem abs te constanter non solum diligi scio, sed etiam amari, (& hoc quoq; patrium habes) vel Parentis tui nomine, quem pro specimine honoratissimæ, felicissimæ, commodissimæq; senectutis, nostro ævo in his quidem regionibus possumus commonstrare. Suo autem tempore eidem jam rude donato, acclamabimus illa Enniana:

Sicut fortis equus, spatio qui sæpe supremo
Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.

Sed hæc, ut dixi, olim erunt, & serò. Vale, & quos dixi versiculos relege.

T. Conradus Rittershusius D.

DE SENECTUTE COMMODA AD CL. V. ET AMPLISSIMÆ DIGNITATIS DN. PHILIPPUM CAMERARIUM, &c. Hendecasyllabi Cunradi Rittershusii, JC.

Mitem quid faciat, rogas, senectam,
Morbos quid faciatque rariores,
Constantem faciatque sanitatem?
Dicam, quàm potero, brevi phaleuco.
Si transacta juventa temperanter,
Plerunque est etiam senecta firma,
Et vires, retinetque sanitatem,
Aut ævi minuit sibi ipsa damna,
Atque incommoda leniora reddit.
Mitem quid faciat, rogas, senectam?
Si quis mente revolvat anteactæ
Vitæ curriculum bene atque honeste:
Præsumat quoque spe futura deinceps
Semper cum Superis agendæ vitæ
Nullo gaudia terminanda fine.
Hæc sunt, quæ & faciunt tibi senectam
Juxta cum tolerabilem juventa,
O gentis Camerariæ vetustæ,
Flos ac delicium, PHILIPPE noster.
Dii talem tibi prorogent senectam
Annos ad Pyliosque, & ultra id ævum,
Ut Respublica te diu fruatur
Sancto Nestore: tum domus parente:
Tum magno quoque nos amici amico.

ἂν γένοιτο

Altorfij, die 13. Octob. An. Dn. 1608.

IN

IN OPUS TESSELATUM OPERUM, HORARUM SUBCISIVARUM, SIVE MEDITAT. HISTORICAR. V. CL. DOMINI PH. CAMERARII, JC. Consiliarii Landg. Hass. Reique publ. Norimb. Primarii, cum tertiam ederet centuriam.

Habeat suas Æonas insanus Valens:
Habeatq; Solstitium Meton suum sibi:
Aereas Iberus, Sabbatharius suum
Apella Rhisi jactet: Hegiram Pharus,
Vivatq; Neuruz Persa pharetratus suum.
Habeatq; suum proles Aristonis sibi
Annum: Pelasgus deniq; Olympiadas suas.
*Semestribus age, gaudeat * Vasco suis:* *P.Faber.
*Diesque, Parthenopae **, Geniales tibi* ** Alex. ab Alex.
Tuos habeto: Noctibus cum noctuis,
Placeas tibi Atticis, Agelli, quamdiu, &
Quantum voles. Sua cuiq; pulcra plurimum.
CAMERARIANAS me juvabit vivere
HORAS, & usu terere crebro suaviter:
CAMERARIANIS fas sit invigilare me
HORIS (mage HORTOS dixero, Alcinoi, quibus
Flores odoriferi atq; amomum, & balsamum
Hinc inde, Paradeiso velut, florent fluunt,)
Aeris, Diebus, Noctibus, Semestribus,
Olympiadibus tunc carebo haud illubens.
Hic Hortus ille Thessalis est tempibus,
Amaenior, jucundior, fragrantior.

Saturetur hinc odoribus pectus meum.
Metonis & Platonis annos vivere
Tibi det, ô PHILIPPE, *pro Horis præmium,*
Qui bibere vitalis dat auras omnibus.

Georg. Remus facieb. L. M.
Anno cIɔ. Iɔ. c. viii.
prid. Eid. Septemb.

Hanc ſequentem Epiſtolam, poſtquam præcedentia prælo ſubjecta fuere, à nobili & præſtantiſſimo viro (cujus nomen adſcriptum eſt) mihi meisque Operis dedicatam atque inſcriptam, & ſic ſerotinam ad me miſſam, accepi. Quæ quidem non minus ac Rittershuſiana, una cum commendatione D. D. Georgii Remi noſtri, in opus teſſellatum Operarum, &c. mihi grata fuit, & eo gratior, quod in meas laudes tam liberales ex ſpontanea benevolentia, atque candido animo, me ignorante, profectæ ſunt, ne forte videri poſſim, me veluti ſuſpenſa hedera, præcones allexiſſe, & emendicatis ſuffragiis, ut JCti loquuntur, uti velle, iisque delectari. Quare utramque non pure, ſed cum cautione & conditione in præfatione indicata, tanquam meas accipio, petoque ut Lectores ſimiliter faciant, & quæ candide & amice facta ſunt, in optimam partem interpretari velint.

V. AM-

V. AMPLISSIMO PHILIPPO J.F. CAMERARIO, JC. HASSORUM LANDGRAVII, ET REIP. NORIMbergiæ Consiliario primario, & Cancellario Academiæ Altorphinæ,

S.P.D.

MELCHIOR HAIMINSFELDIUS GOLDASTUS.

PERLEGI *tertiam Meditationum tuarum Centuriam, quam mihi à Kopsio communicare voluisti. Quæris, quis sit meus super ea animus. Ego vero, V. Amplissime, judicium meum, quod sentio quàm sit exiguum, infra tuam dignitatem modis omnibus suspiciendam, doctrinam plurivariam & παντοίαν, prudentiam denique usu diuturno longævoque paratam, longissimè pono: quin mea potius scripta qualiacunque accuratissimo & absolutissimo tuo judicio, & in hac senecta ætate ad invidiam usque constanti, lubens merito defero & subjicio. Illud tamen etiam atqe etiam tibi confirmo, me, simulatque Operas tuas à Conrado Rittershusio, Doctore & hospite meo, summo commendatas opere, primum legendas accepi, te admirari ac diligere, nunc etiam ob singularem affectum, quem non semel mihi per nuntios declarasti, amare insuper occœpisse. Sanè non meum solummodo, sed generis humani amorem meretur virtus tua, meretur fortuna, qui quanquam summa dignatione, summa gratia es, magnificentissimo munere Consiliarij, tamen παιδείας splendore, & communium literarum omnisque humanitatis scientia tum tua, tum paterna magis præpolles. Domitius Ulpianus Alexandri Severi Consiliarius, & Au. Symmachus urbis Præfectus, duo nobilissimi Iurisconsulti, feruntur fuisse in maxima apud suos admiratione propter variarum disciplina-*

rum

rum studia (nam illi πολυμάθειαν Athenæus, huic scientiam omnijugam plurimarumque rerum notitiam Macrobius tribuerunt) non illæ tam ornamento fuisse suæ ætati videntur, prout Camerarius nostrum exornat seculum. Quis enim est paulò humanior, cui tu non sis notus? Quis Theologus, Iureconsultus, Medicus, Philosophus, Orator, Polyhistor, Philologus, Criticus, (quæ nomina à doctis frequentantur) non habes, nec inexercitatus, neque humanarum disciplinarum & politioris doctrinæ expers: qui nomen tuum non scriptis sermonibusq; suis concelebret, operasque in succum & sanguinem suum prudenter convertat? Itaque Hercules cõtigit tibi, quod haud scio an cuiquam post renatas literas, & felicia Erasmi fata atq; Lipsii, ut libri tui apud omnes Europæ gentes summo in pretio habeantur, nec à doctis tantum, sed ipsis adeò tyronibus, ob solam bonitatis eorum famam & nominis claritatem expetantur. Est apud Hispanos incredibilis lectionis summæq; doctrinæ Theologus, ex eorum qui Iesuitæ appellantur: qui diffiteri nec voluit, neq; potuit, se in Ph. Camerario ad summam perfectamque scientiam, præter Religionis opinionem, nihil desiderare. Cui quidem elogio, absit tantum adjecta conditio, non Germani modò libenter subscribunt, sed Galli quoque & Belgæ, Angli & Scoti, Poloni atque Hungari, Dani deniq; & Sueci, quos omnes æquissimos habes eorum studiorum, quæ tibi communia cum illis sunt, æstimatores & judices, publicè privatimq; suffragantur. Iam quid de illis memorem, qui in Aulis Principum & Consiliis versantur, aut negotia gerunt publica, quive specioso nomine Politici audire hodie gestiunt? Nam tua opera, & comitate, & virtute & sapientia fecisti, ut liceat habere prompta cum in deliberationibus consilia, tum illustria in vita atq; moribus exempla. Neque quenquam repertum iri unquam confido, qui maturissimos hosce operarum tuarum fructus libare non aveat, nisi qui sine ulla arte, sine humanitate, sine ingenio, sine literis, tanquam Verres aliquis Ciceronianus, solus judicaturus sit. Quanti (quæso) putas Augustum Cæsarem, si Natura te illius Imperio cum his dotibus donasset hæc tua mellificia empturum fuisse, quæ Præfectis, Consiliariis atque Aulicis suis commendaret ac præciperet? Qui in evolvendis utriusque linguæ auctoribus nihil æque sectabatur, quam præcepta & exempla publice vel privatim salubria; eaque ad ver-

bum

bum excerpta, aut ad domesticos, aut exercituum provinciarumque Rectores, aut ad urbis magistratus plerumque mittebat, prout quique monitione indigerent, *ut auctor est Suetonius. Nec scriptores legit tantùm ipse, contulitque admirationes & doctrinas utibiles, sed inter cœnam quoque viros doctos & literatos adhibuit, qui hac & talia dissertarent, & de antiquitate exemplorum sententiarumque (ut nostri rure loquuntur) discurrerent.* Nam & ad communionem sermonis tacentes vel submissim fabulantes provocabat, & aut acroamata, &c. interponebat. *Quo loci quid Suetonius vocet* acroamata, *dividiæ sunt, inter explanatores, eosq́ inter se controversari video. Eginhardus, Caroli Magni Cancellarius, videtur accepisse pro festivis recitationibus & jucundis sermonibus, Philologicis sive historico-politicis, quibus convivæ oblectarentur pariter & instruerentur. Ad hunc enim modum de Imperatore suo scribit:* Inter cœnandum aut aliquod acroama, aut lectorem audiebat: legebantur ei historiæ & antiquorum Regum gesta. *Et Paderbornensis Monachus in annalibus de vita & gestis ejusdem Imperatoris lib. V.*

Cœnanti lector recitans non defuit unquam,
Perque vices aliquod audiit acroama.
Res antiquorum gestas, Rerumque priorum,
Ipse legi sibimet fecerat assidue.

Quæ acroamata cujusmodi fuerint, docere nos Athenæus debet in Dipnosophicis, & Theodosius Macrobius in Saturnalibus, quorum ille Vlpiano nostro, hic Symmacho Præfecto, priores partes assignavit. Et quid vetat Vlpianum credere ipsum ab Alexandro Augusto inter convivia fuisse pro acroamate auditum? Quum de patre suo Vero tradat M. Antoninus Philosophus & Imperator sapientissimus, libenter audisse eos, qui aliquid Reip. utile poterant adducere. *Et de Carolo IV. Imp. narrat Ioannes Pragensis Episcopus, cum* composuisse sæpius cum Magistris, cum Doctoribus & aliis scientificis contulisse disputando. *Quid Sigismundus Cæsar ejus filius? Annon*

Ingenuas habuit summis in honoribus artes,
Atque viris doctis munera multa dedit.

Cum quibus interdum convivia lætus agebat,
Ex humili quamvis ordine plebis erant.
Sicque suos proceres hortari sæpe solebat,
Artibus ut vellent incubuisse bonis.

De Maximiliano I. res est notior, quàm ut à me pluribus commemorari debeat. Qui cum doctis non modo de religione, verum etiam de levioribus artibus commētabatur, de siderum motibus, de aliis naturalibus causis, de historiis. Nulla res erat, quæ quidem digna esset hominis ingenui cognitione, in quam ille non intenderet animum. *At fidem omnem superant, quæ super Alphonso Arragonum, Francisco I. Gallorum Regibus, Leone item X. Pontif. Max. literarum monumentis prodita sunt: qui acroamatis convivialibus in tantum feruntur fuisse dediti, ut ad ea non Iureconsultos tantùm & Philosophos majorum gentium, sed Grammaticos quoque, Rhetores atque Poetas arcesserent. Adeo*

Fama per ingenuas & gloria quæritur artes,
His favor & Regum conciliatur amor.

Numnam alio genere disciplinarum aditum tibi ad summos Principes patefecisti, quam hoc ipso?

Dum legis aut veterum præclara poemata Vatum,
Aut versas avida scripta soluta manu:
E quibus humanæ præcepta salubria vitæ
Promis, & auctorum perlegis omne genus:
Ut cum florigeris in odoribus vallibus Hyblæ,
Cecropiæ nitido vere vagantur apes:
Omnia nobilium populantur germina florum,
Ipsa parens rerum se quibus ornat humus.
Nunc thyma delibant, nunc & meliloton & albas
Sanguine tinxisti quas Cytherea rosas:
Atque sub aprico vernantia lilia campo,
Lilia Sythonia candidiora nive.
Ausonia quicquid retulerunt voce Camœnæ,
Ingenium sollers callet id omne tuum.

Nec

AD AVCTOREM.

Nec facunda deest Graiæ tibi copia linguæ,
Itala, seu Gallis cognita nuncce suis.

Plura scriberem, si apud alium, quam apud te, V. Amplissime, verba facerem. Ex his tamen, quæ hucusque à me dicta sunt, probe intelligis, quàm is minime fallatur, qui operas tuas, aut Acroamata Convivalia *indigitet, aut trita nostris voce, licet minus Latina,* Discursus Historico-politicos, *aut* Polyantheam Civilis sapientiæ, *aut alio quovis honestiore titulo. In quibus cum primis delectaverunt me Sermones tui, quos in panegyrib. Aldorphinis, quarum ego nonnulla olim pars fui, habuisti. Etenim revocaverunt mihi aliquot annorum in illo celeberrimo vestro Lyceo suaviter jucundeque actorum otia, & dulcissima tyrocinij mei incunabula, quæ partim sub Classicis magistris, VValdungo & Lichtenthalero, transivi, biennii operam in publico auditorio nobiliss. & clarissimis nostra ætatis Doctoribus, P. VVesenbecio, Scip. Gentili, Conr. Rittershusio Iurisconsultis, Ph. Scherbio & Nic. Taurello Medicis ac Philosophis, Georg. Glaciano, Gecr. Queccio, & Ioanni Frisio, Professorib. Ethicis & oratoria, non indiligenter, nec verò etiam infeliciter navavi. Neque id tantum habui, ut in ludos publicos quotidie commearem, sed bonos præceptores etiam domi, quibus uterer, bona Fortuna conciliavit, G.S.F. à quo memini me fratri tuo p.m. Ioachimo, cum unà simul eum inviseremus, commendari, & C.C.F. quorum ille ad Comicorum rationes intelligendas & imitandas, hic ad Historicorum animos nostros, præceptis sic satis idoneis & ætati tum nostra convenientibus informarunt, & ego in utrumque, sanius tunc sive sapientes seu simulantes, nullis peperci sumtibus. Quorum omnium cum apud me æterna auctoritas est, tum orationes tuæ panegyricæ ita imagines repræsentarunt, ut mihi solemnibus interesse ipsis, singulosque, coram contemplari viderer, & gestire colloqui. At eheu! potissimam eorum partem nobis fatales Parcæ abstulerunt. Sed eorum mors, quos existimamus beatos, quod sint nunc in bonis nullo admixto malo, ferri moderatius debet. Vnum Hungaria absorpsit, cujus lugubrem abitionem quotiens subit recordari, non possum quin summus dolor in præcordiis meis sæviat, & plangat singultibus pectus tristissimum. Quid ille alter autem, qui dirarum obnunciatione neglecta, furore inquietatus, in*

Deum bonosque omnes acerrimus parata tollit cornua? Non possum non putare, eum, qui hac tanta commisit, virgulam sentire divinam, agitari & perterreri Furiarum tadis ardentibus, aut à suis malis cogitationibus conscientiaque animi dies noctesq. terrefieri. Quod utinam nunc saltim luxus seculiq. hujus vanitatem expertus, resipiscat, & ad vita religionisq. sanitatem redeat. Multo omnium tunc me fortunatissimum factum putabo esse, Camerari, quum illum intellexero resipuisse, ita male metuo, ne pœnas daturus sit Dirarum insectatione. At quo abripior? Constantia mei in magistros amoris, & grati in meam alumnam, Academiam vestram, animi quam simul gnarum te volui esse mecum, hac ut adversus te autumarem, expressit. Vides cordolium, habe & votum; quod in templum Sophia veniens feci. Peto nostris bonam valetudinem, alienis bonam mentem. O verè praclarum diem, quo ad illud divinum animorum concilium cœtumq., quo VVesenbecium, Scherbium & Taurellum pramisimus, proficiscemur, & ex hac turba & colluvie excedemus: interim felix Altorphium vestrum, veram illud Athenaum, cui adeò ob prasentes meos Doctores sempiterna memoria (ut interpretes nostri loquuntur) colendos, bene esse velim. Tibi vero V. Amplissime gratia, qui vernantes istas laborum tuorum primitias, me ante alios degustare voluisti, è queis, tanquam Amalthea cornibus, meram sapientia ambrosiam merumque nectar philologicum stillas, ut nos saties scientia, quam avidissimè sitimus, & simul inundes voluptate, quam more humani ingenii percupidè flagramus. Deus te propterea in cœlos sublatum, non quemadmodum in fabulis Amaltheam videmus, sed inter vera sidera cum sanctis suis Cœlitibus collocet, & in cana venerandaque grandævitate, quam tibi eundem vegetare diurnareque volo, ad illud æviternum domicilium, quod Christus nobis apud patrem paravit, perducat. Vale V. Amplissime, & me porrò quoque ama. Prid. Eid. Februar. Francofurdia.

CATA-

CATALOGUS AVCTORUM ET LIBRORUM QVI CITANTVR, ET QVIBUS IN HIS MEDITATIONIBUS HISTORICIS AUCTOR UTITUR.

A.

Abhkas Rochel, liber Judaicus.
Abraham Bucholzerus.
Abraham Ortelius.
Achilles Tarduccius.
Adrianus Junius.
Adrianus Papa.
Ægidius Tschudus.
Ælianus.
Æmilius Probus.
Æneas Sylvius.
Agrigentinus.
Albertus Cranzius.
Albertus de Eyb. JC.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Severus.
Alexander Magnus.
Albericus de Rosate.
Ambrosius Episcopus Mediolanensis.
Ammianus Marcellinus.
Ambrosius Pareus.
Andreas Gorrutius.
Annius Viterbiens.
Antonius Panormitanus.
Annales Polonici.
Annales Fuldenses.
Annales Francorum.
Annales Caroli Magni.
Annæus Seneca.
Andreas Matthiolus.
Angelus Comerinus.
Antonius Torquada.
Antonius Augustinus.
Andreas Alciatus.
Apologia Anglicana.
Appianus Alexandrinus.
Appius Claudius.
Apollonius.
Apulejus.
Aristoteles.
Arrianus.
Aristoxenus Philosophus.
Arnoldus Ferronus.
Athanasius Episc. Alexandrinus.
Athenæus.
B. Augustinus Afer, Episcopus Hipponensis.
Ausonius.
Avicennas.
Aurelius Prudentius.
A. Gellius, vel Agellius.
Augerius Gislenius Busbequius.

B.

Baronius.
Barlæus Carfenna.
Bartholomæus Chassanæus.
Bartholomæus Schobingerus, JC.
Bartolus, JC.

Balæus Anglus.
Basilius Magnus.
Basilius Episcopus.
Baptista Fulgosius.
B. Bernhardus.
Beda.
Benevenutus Rambalois.
Bernhardus Saccus.
Bernhardus Textor.
Bernhardus Mollerus.
Bernhardus Girardus.
Bessarion Cardinalis, & patriarcha Constantinopol.
Boetius Severinus.
Bonfinius.

C.

CAsparus Henneberger.
Cassiodorus.
Casparus Peucerus.
Callimachus.
Carolus Clusius.
Carolus Sigonius.
Cælius Rhodiginus.
Cælius Aurelianus.
C. Julius Cæsar.
Cedrenus.
Celsi Aphorismi.
Cebes.
Cestriensis.
C. Vellejus Paterculus.
Chrysostomus.
Chronicon Hermanni.
Chronicon Conradi Episcopi.
Chronicon Augustense.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Claudius Ptolomæus.
Cl. Marius Aretius.
Claudianus.
Columbanus Abbas.
Cornelius Agrippa.
Cornelius Nepos.
Conestagius.
Cornelius Gemma.
Conradus Decius.
Conradus Marpurgensis.
Constitutiones Caroli Magni.
Constitutiones Leonis.
Conradus Heresbachius.
Conradus Rittershusius.
Cromerus.
Crinitus.
Cuspinianus.
B. Cyprianus.

D.

DAniel Tossanus.
Demosthenes.
Demades orator.
Dion Cassius Niceus.
Dionysius Halicarnassæus.
Dithimarus Bleskenius.
Diodorus Siculus.
Dioscorides.

E.

EDicta CC. Diocletiani & Maximiani Impp.
Egesippus.
Egnatius.
Einhardus.
Engolismensis Monachus.
Erasmus Roterodamus.
Erasmus Michael.
Evaristus Papa.
S. Eugenii Historia.
Eusebius.
Euripides.
Eutropius.
Euphormio Lusinius.

Fabi-

F.

FAbius Quintilianus.
Felix Fabri.
Ferdinandus Vasquius, JC.
Flaminius.
Florentinus Wigosiensis.
Flavius Josephus.
Flavius Vopiscus.
Florus.
M. Franciscus Judæus Placentinus.
Franciscus Patricius.
Franciscus Junius.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Marcus JC.
Franciscus Guicciardinus.
Fulgentius Ruspensis.

G.

GEorgius Fabricius.
Georgius Richterus.
Georgius Sabinus.
Gerson Cancellarius Parisiensis.
Georgius Buchananus.
Gesnerus.
Gerardus Roo.
Germanorum vetusta carmina.
Georgius Dousa.
Gilbertus Cognatus Nozorenus.
Gordianus Imperator.
Godofridus Monachus.
Gomezius.
Godefredus Viterbiensis.
Gulielmus Neubrigensis.
Gulielmus Onciacus.
Gulielmus Paradinus.
Gulielmus Verheiden, sive Campanus.
Gratianus.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Magnus.
Georgius Bersmannus.
Giavara.
Guarricus Igniacensis.

H.

HAnnibal Scotus Placentinus.
Henricus Petreius, JC.
Herodotus.
Henricus Stephanus.
Henricus Oftertingius.
Heuterus Delphius.
Hegesippus.
Hermas.
Hermannus Contractus.
Hesychius Hierosolymitanus.
Hector Boetius.
Herodianus.
B. Hieronymus.
Hieronymus Ciglerus.
Hippolytus de Collibus.
Hilarius.
Hippocrates.
Hieronymus Osorius.
Homerus.
Hubertus Thomas Leodius.
Hugebaldus Elnonensis.

I.

JAcobus Micyllus.
Jacobus Augustus Thuanus.
Jacobus Meyerus.
Jacobus Magni.
Ignatius Patriarcha Antiochenus.
Joannes Stadius.
Joannes Georgius Godelmannus.
Joannes Bernartius.
Joannes Vasæus.
Joannes Damascenus.
Joannes Tzetza.
Joannes Leo Africanus.

Joannes Langius Medicus.
Joannes Ovvenus Britannus.
Joannes Faber.
Joannes Tilius.
Joannes Junior.
Jovinianus Pontanus.
Joannes Pincianus.
Joannes Leonius.
Joannes Stumpfius.
Joannes Kefslerus.
Joannes Latomus Decanus Francofurdianus.
Josephus Scaliger.
Joachimus Camerarius Parens auctoris.
Joachimus Vadianus.
Joannes Leonclavius.
Joannes Wierus.
Joannes Bodinus.
Joannes Buxdorffius.
Irenæus Martyr.
Isidorus Hispalensis.
Isocrates.
Itinerarium S. Petri.
Juvenalis.
Justinus Martyr.
Justiniani Imperatoris Cod. Pand. Autli.& Novellæ.
Julius Cæsar.
Justus Lipsius.
Julius Scaliger.
Julianus Capitolinus.

L.

LActantius Firmianus.
Lazarus Soranzius:
Laurentius Capellonus.
Lambertus Hortensius Monsfortius.
Laurentius Mullerus.
Lanujus.
Leges Longobardorum.
Leo Magnus Papa.
Levinus Lemnius.
Livius.
Lombarda.
Ludovicus Guicciardinus.
Luitprandus Cremonensis Episcopus.
Ludovicus Vives.
Lucanus.
Lucianus.
Ludovicus Cominæus.
Lyranus.

M.

MArianus Scotus.
Martialis.
Macarius eremita Ægyptius.
Marquardus Freher.
Marcus Venetus.
M. T. Cicero.
Martinus Delrio.
M. Antoninus Imperator.
M. Minutius Felix.
M. Antonius Muretus.
M. Cato.
Matthias Castritius.
Melchior Haiminsfeldius Goldastus.
Markelius vel Marcellus.
Mercurius Gallobelgicus.
Menochius.
Menander.
Michael Hospitalius.
Michael Apostolius.
Mizaldus.
Michael Coccinus.
Michael Glycas.

Moyses

R.

Raineccius.
Ramirus.
Raphael Volaterranus.
Ratpertus Turegiensis.
Renatus Lusignius.
Rhegino.
Richardus de Buri Dunelmensis.

S.

Salustius Pharamundus.
Saxo Grammaticus.
Salomon.
Salicetus.
Saxo historicus.
Sabellicus.
Schebhet Jehudah, liber Judaicus.
Sebastianus Munsterus.
Sextus Aurelius Victor.
Sigisbertus.
Simon Goulartius.
Simon Majolus.
Simonides.
Socrates.
Sozomenus.
Sophocles.
Spinæus.
Statius.
Stephanus Forcatulus.
Stephanus Guazzus.
Stephanus Vinandus Pighius.
Stephanus Junius Brutus.
Strabo.
Suetonius Tranquillus.
Suidas.
Sulpitius Severus.
Surius.

T.

Testamentum vetus & Novum.
Tertullianus.
Talmud.
Theodorus Sizmannus.
Theognis.
Theodorus Beza.
Theophrastus.
Theodorus Marcilius.
Theodorus Zuingerus.
Thomas Chalonerus, Eques Anglus.
Thomas Morus.
Thucydides.
Tripartitæ historiæ.
Trithemius.
Turpinus.

V.

Valerius Maximus.
Victorinus Strigelius.
Virgilius Maro.
Ulpianus, JC.
Ulysses Aldrovandus.

W.

Walfridus Strabus Augiensis.
Wernherus Rolewink Carthusianus.
Wettinus Sanctgallensis.
Widebramus.
Wolfgangus Lazius.
Wolfaramus Eschilbachius.

X.

Xenophon.
Xiphelinus.

Z.

Zonaras.

CAPI-

CAPITA OPERARUM SUBCISIVARUM, SIVE MEDITATIONUM HISTORICARUM, HUJUS tertiæ centuriæ.

OPE-

OPERARUM SUBCISIVARUM,

sive

MEDITATIONUM HISTORICARUM,

CAPUT I.

De persecutione Christianorum Neroniana, & periculo Christianorum, nostro tempore Constantinopoli sub servitute Turcica degentium.

DEPLORAVIMUS, recensuimus, monuimus denique multa antea, de crudelitate Ethnicorum, erga amabile Christianum nomen, adductis exemplis, ex vetustis & probatis authoribus, memoratu dignissimis; sed sævitia & odium (quod nondum desiit) tantum fuit erga hoc salutiferum nomẽ, ut integra volumina de eo extent, neque quantumvis plura accederent, tamen explicari satis possit. Sacræ sanè literæ, & historiæ probatæ, nos docent, sub Neronis Imperio, præsertim posterioribus annis, Christianos, piè & pacatè viventes, quasi alia tormenta & cædes non sufficerent, tanquam maleficos homines, bestiis fuisse objectos, ut cum iis in arena & circo pugnarent, sicut Paulus Apostolus quoque de se ipso fatetur. Sed compertum est, Leones, Pardos, & alias truculentissimas feras, in circo, sæpe pepercisse Sanctis. Voluit enim Deus talibus spectaculis testari, illas belluas truculentissimas, mitiores tyrannis, & aliis hostibus non parcentibus Ecclesiæ, fuisse. Ideoque, ad demonstrandam truculentiam tyrannorum, coacti sunt carnifices, eos gladio ferire. Quocirca etiam hujus crudelitatis monumentum tale positum fuit in Hispania, Pisoræ, (quæ nunc Pisverga dicitur) in quo Christiana doctrina, pro tali nova superstitione, quæ latrociniis æquiparatur, habita fuit. Inscriptio vetus hæc est:

Cap 39. Cent. 1.

NERO-

NERONI CLAUDIO CÆSARI AUGUSTO PONT. MAX. OB PROVINCIAM LATRONIBUS ET HIS QUI NOVAM GENERI HUMANO SUPERSTITIONEM INCULCABANT PURGATAM.

Obſervarunt autem hiſtoriæ ſtudioſi, ex veteribus auctoribus, non ſolum Neronem, Chriſtianos tanquam maleficos, & genus hominum ſuperſtitionis novæ, ac maleficæ, ut Suetonius ait, puniviſſe: ſed etiam tæda & papyro, ceraque ſuperveſtiiſſe, & ad ignem admotos, combuſſiſſe: quo Juvenalis reſpexiſſe videtur:

In vita Neronis.

tunica punire moleſta.

Quæ hæc veſtis erat: Sic quoque Martialis:

Epig. 25. libro 25.

Nam cum dicatur tunica præſente moleſta
Vre manum, &c.

Non fruſtra itaque diximus antea, in tantum hoc nomen capitale fuiſſe, ut indicta cauſſa Chriſtiani ad exquiſitiſſima ſupplicia raperentur. Quamobrem Tertullianus ita conqueritur; Bonus vir C. Sejus, ſed malus tantum, quia Chriſtianus. NOMEN, NON CRIMEN IN NOBIS DAMNATUR, ET IGNOTAM SECTAM VOX SOLA PRÆDAMNAT, QUIA NOMINATUR, NON QUIA CONVINCITUR. ODIO EST IN HOMINIBUS INNOCUIS, NOMEN INNOCUUM. Porro idem auctor; Quid de tabellis recitatis illum Chriſtianum? cur non & homicidam? Sed homicida Chriſtianus? cur non & inceſtos, vel quodcunque aliud nos eſſe creditis? In nobis ſolis pudet aut piget ipſius nominibus ſcelerum pronuntiare? Chriſtianus, ſic nullius criminis, nomine reus eſt, valde infeſtum, ſi ſolius nominis crimen eſt. Et alibi: Pro tanta innocentia, pro tanta probitate, pro juſtitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo cremamur? Quod nec ſacrilegi, nec hoſtes publici veri, nec tot majeſtatis, pati ſolent. Cæterum notandum eſt, in hoc genere diro ſupplicii, ignem exiſtimatum fuiſſe omnium graviſſimum, apud Ethnicos, ideoque magicæ artis conſcii cremabantur, aut beſtiis objiciebantur, aut cruci ſuffigebantur, quibus pœnis omnibus Chriſtiani ſubjiciebantur. Perſuadebantur enim judicibus, eos magicis artibus imbutos eſſe, ideoque etiam extra ordinem de iis cognoſcebatur. Erat autem judici, extra ordinem cognoſcenti, permiſſum, quam vellet ſententiam ferre, vel graviorem, vel leviorem, ita tamen, ut, in utroque modum non excederet, ſecundum Ulpianum. Erga Chriſtianos verò nullum periculum, in atrocitate pœnæ, obeſſe verebantur, ne modum excederent, quos omnium ſcelerum reos, immania exempla meritos, exiſtimabant. Ideoque cremandi, quandoque ad augendos cruciatus clavis affigebantur, ut ex Euſebio

Lib. 3. Apolog.

Ad Scapulum.

Lib. 15. de pœn.

sebio constat. Eodem modo Christiani, sicut antea diximus, Sarmentitii dicebantur, quod Sarmentorum ambitu paulatim ustulabantur: Galli vocant, *lepetit feu*. Nam Sarmenta languidum ignem concipiunt, quo assabantur martyres, extracta morte diutius per durissimos cruciatus, quam validis flammis multo celerius præfocari & exstingui potuissent. Quam sævitiæ speciem idem Eusebius notavit, quod etiam multis versibus fecit Prudentius. Unde idem Tertullianus dicit: licet nunc nos Sarmentitios & semissios appelletis, quia, ad stipitem dimidii assis revincti, ambitu exurimur; hic tamen est habitus victoriæ nostræ, tali curru triumphamus. Ast hæc atrocissima supplicia vicit martyrum constantia, & fides, ita ut, in perpetiendis tormentis, multo fortiores fuerint, quàm tortores, in infligendis, indefessi. Quam pulchrum, inquit M. Manutius Felix in Octaviano, spectaculum Deo, cum Christianus cum dolore congreditur, cum adversum minas, & supplicia & tormenta componitur? cum strepitum mortis & horrorem carnificis irridens insultat? cum libertatem suam adversus reges & principes erigit? soli Deo, cujus est, cedit? cum triumphator & victor, ipsi qui adversum se sententiam dixit, insultat? Vicit enim qui, quod contendit, obtinuit. Et paulo post. At enim Dei miles, nec in dolore deseritur, nec morte finitur. Pueri & mulierculæ nostræ cruces & tormenta, feras & omnium suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt. Et ea, quæ sequuntur. Hoc quoque superioribus annis in Anglia, Scotia, Gallia, Hispania, Belgio, & aliis locis accidisse, libri de hac re editi abundè testantur. Mirum sane videtur, quod tempore Neronis, & sequentium Imperatorum, tam crudelis persecutio (proposito tali Edicto Neroniano, Anno decimo quarto sui Imperii: Quisquis Christianum se esse confitetur, is tanquam hostis generis humani convictus, sine ulteriore sui defensione capite plectitor) instituta fuerit, quum tamen, eodem imperante, tánta persecutione, & immani crudelitate, dispersa Ecclesia, post lapidationem Stephani, impunis & libera videatur fuisse professio fidei Christianæ, sicut Lucas Evangelista testatur. Cum enim Paulus Apostolus rationem fidei suæ exposuisset, vel ut ibi dicit: VERITATIS ET SOBRIETATIS VERBA ELOQUUTUS FUISSET, Agrippa Rex, præsente Portio Festo, præside Romano, libere, & absque metu, confessus est, MODICUM ABESSE, QUIN CHRISTIANUS EFFICERETUR. Quare cum seorsim, præses, & Agrippa, deliberassent, hanc sententiam tulerunt: Nihil morte aut vinculis dignum, sua doctrina & confessione, fecisse Apostolum: affirmante præterea Rege Agrippa, & ad præsidem dicente: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset

Hist Eccles. lib. 4. c. 14.

Lib. 8. cap. 13 & 11.

In Apologet.

pellaſſet Cæſarem. Præterea Sergio Paulo Proconſuli Cypri, nec non & Menchemo, familiari Herodis Tetrarchæ, abſque noxa & periculo fuit, quum à Paulo Apoſtolo ad fidem Chriſtianam, tempore Claudii Imperatoris, converterentur. Eodem modo, cum circa id tempus Cornelius Centurio, juſſu Angeli, à Petro Apoſtolo, ad Chriſtianam fidem cum ſua domo, amicis, & familiaribus, converteretur, acceptis donis & gratiis Spiritus Sancti viſibilibus, baptizaretur, idque in publicum emanaret, non reperitur, quod illis Romanis gentilibus, à ſua fide deſciſcentibus, id damno vel fraudi fuerit, ſicut hæc doctrina in Actis Apoſtolorum à Luca Evangeliſta latè deſcribitur. Similia exempla, prædicante & ſigna edente adhuc in terris Chriſto Servatore, allegari poſſint, inter quæ memorabile præ cæteris eſt Reguli, vel Regii illius, cujus ob fidem firmam Chriſtus ſanavit filium, febri lethaliter decumbentem, & quidem abſentem, qui ob hoc miraculum Chriſtianus, cum ſua tota domo, factus eſt. Neque legitur, illi hoc fraudi vel noxæ fuiſſe. Verum hæc ſecuritas non omnibus contigit, & tempora Neroniana fuêre multo crudeliora, in perſequendis Chriſtianis, ſicut frequentiſſima martyria teſtantur, & antea quoque multis exemplis demonſtravimus, quam inviſum Chriſtianorum nomen Neroni, & ſequentibus aliquot Imperatoribus, quibuſque ſuppliciis in eos atrociter ſævitum fuit. Cæterum, teſte Suida, Nero, cum adhuc juvenis eſſet, Philoſophis operam dabat, & de Chriſto quædam diſcebat. Adhuc enim eum inter homines habitare putabat, ſed cum à Judæis crucifixum eſſe intellexiſſet, indignè tulit, mandavitque, ut venirent Sacerdotes, Annas & Caiphas, & ipſe Pilatus, qui tunc Præfectus erat, ferro vincti, & quum in Senatu conſediſſet, quæ de illo acta eſſent, audiebat. Annas igitur & Caiphas dicebant, ſe legibus obtemperantes, illum tradidiſſe, nec læſæ majeſtatis eſſe reos, prætorem enim poteſtate præditum, quæ voluiſſet, egiſſe. Nero igitur indignatus, Pilatum in carcerem conjecit, Annam verò & Caipham dimiſit. Tunc Simon quoque magus florebat, & quum Petrus & Simon, præſente Nerone, inter ſe diſputarent, eductus eſt è carcere Pilatus. Hi tres cum adſtarent, Nero Simonem interrogavit, Num tu es Chriſtus? ille vero ſe eſſe ait: Deinde & Petrum, num ipſe eſſet Chriſtus? ille negat, me enim, inquit, aſtante, in cœlum ſublatus eſt. Tum Pilatum rogat, uter horum eſſet is, qui Chriſtus diceretur? Is vero neuter, inquit. Nam Petrus quidem diſcipulus ejus fuit, & apud me, pro diſcipulo ejus, delatus, quum eum neſcire ſe diceret, quis homo eſſet, dimiſſus. Simon vero iſte nequaquam mihi notus eſt, neque ullam habet cum illo ſimilitudinem. Nam hic quidem Ægyptius eſt, & corpulentus, & denſis capillis, & niger, atque ab illius forma alienus. Iratus itaque Imperator, Simoni quidem, quod mentitus eſſet, ſeque Chriſtum eſſe dixiſſet: Petro autem

Act. cap. 13.

Cap. 10. & 11.

Cap. 19. centur. 1.

tem qui negaſſet magiſtrum, eos è concilio ejecit ; Pilato vero caput amputavit, qui tantum hominem, injuſſu Imperatoris, interficere non dubitaſſet. Poſt Nero, Imperator Romanorum, principatu confirmato, ad impias actiones deviavit ; Et ea, quæ ſequuntur. Utrum autem hæc Suidæ narrata pro veris accipienda ſint, & cum aliis probatis ſcriptis conveniant necne, aliorum prudentiorum judicium eſto. Mihi ſanè fabulæ Græcanicæ, quam hiſtoriæ iſta ſimiliora videntur, & à Pſeudo Clemente in Itinerario ſancti Petri, unde in Suidæ Collectanea tranſmigrarunt, conficta. Atqui hic liber à Gelaſio Papa in Apocryphis ponitur in cap. ſancta, Rom. 3. diſt. 5. Cæterum, ut ad perſecutionem Chriſtianorum recentiorem revertar, & hoc caput tandem concludam, parum abfuit, quin ante pluſculos annos Chriſtiani qui Conſtantinopoli ſub Imperio Turcico degunt, quorum eſt multitudo ingens, miſerè trucidati eſſent. Regnante enim Amurathe, qui proximè mortem obiit, factum eſt, ſicut Lazarus Soranzius recenſet, ut *In Ottomanno.* qui tunc Conſtantinopoli fuerant Chriſtiani, vitæ periculum adierint, accuſati videlicet, quod in aliquas urbis plateas ignem immiſiſſent, quo flagitii genere falſo quondam ſub Nerone Chriſtiani quoque incuſati fuerunt. Juſſerat igitur Amurathes, ut paſſim, nullo habito perſonarum reſpectu, in fruſtacos diſſecarent Janizari. Sed horum Aga Turcico Imperatori, quantum periculum ſententiæ hujus executio allatura eſſet, demonſtravit: tum etiam quod tributa imminuerentur, & jus gentium violaretur. In Chriſtianorum ergo vicem, mulieres quædam Hebrææ, quæ Amurathi hoc conſilium dederant, occiſæ fuerunt.

CAPUT II.

De Perſecutione Chriſtianorum Diocletiana memorabilia nonnulla.

PERSECUTIONEM CHRISTIANORUM, eamque decimam, tempore Diocletiani, omnium crudeliſſimam fuiſſe, antea, commemoratis exemplis pluribus, demonſtravimus, quibus addemus, *Cap 19. cent. 2.* licet funeſtiorem, attamen pleniorem declarationem. Inter alia autem documenta ejus ſævitiæ & crudelitatis, admodum memorabile & tragicum eſt, quod recenſet Nicephorus. Cum enim magna multitudo Chri- *Hiſt. Eccleſ. lib. 7. c. 6.* ſtianorum, utriuſque ſexus, natalem CHRISTI Nicomediæ celebraret,

juſſu tyranni Diocletiani, vel, ut alii, Maximiani, templum clauſum, & ligna circumcirca congeſta ſunt, poſt Præco clamavit, ut, qui vivere vellet, ex templo exiret, & in proxima Jovis ara, thura adoleret, alioqui, niſi hoc feciſſet, unà cum domo ipſa conflagraturus. Tum verò quidam, pro tota multitudine, reſpondit: *OMNES NOS CHRISTIANI SVMVS, VNVM EVMQVE SOLVM DEVM ET REGEM CREDIMVS ESSE CHRISTVM, ET IPSI, PATRIQVE EIVS, ET SPIRITVI SANCTO SACRIFICARE, ATQVE NOS OMNES VNA OFFERRE, FACILE PARATI SVMVS.* Vix ille hoc dixerat, ignis eſt accenſus, qui omnes, in templo congregatos, circa viginti millia, in cinerem redegit. De tempore autem hujus perſecutionis atrociſſimæ, quando cœperit, aut deſierit, licet diverſi diverſa ſentiant, receptior tamen ſententia, ut mihi videtur, eſt auctorum, Diocletianum imperare cœpiſſe, Anno Chriſti 284. Ab urbe condita 1036. xi. Calend. Maji. Quam computationem *a* Panvinius, *b* Sigonius, *c* Scaliger, &, inter recentiores, *d* Baronius approbant. Cum autem Diocletianus Princeps ſuperbus & arrogans, qui ſeipſum, ut Deum, adorari juſſit, ſemper infenſiſſimus Chriſtianis fuerit, rectè dici poterit, ejus imperium ab initio, uſque ad finem, continuam & perpetuam perſecutionem fuiſſe, licet initio ſubdolè egerit, & veluti per cuniculos, Chriſtianorum nomen evertere conatus ſit. Inter hos conatus, hujus Chriſtianorum acerrimi hoſtis, non poſtremus fuit, quod odio nominis eorum quo flagrabat, eluderet paſſionis Dominicæ epochen, & ſimul ſuam execrandam ambitionem orbi terrarum notam faceret, principatum regni ſui, ab omnibus Imperio Romano ſubjectis gentibus obſervari voluit, & inde reliquos annos numerare præcepit. Ut autem in Diocletiana perſecutione pergamus, ita de ea ſcribit Sulpitius Severus. Hac tempeſtate omnis ferè ſacro Martyrum cruore orbis infectus eſt, quippe certatim glorioſa in certamina ruebatur, multoque avidius tum Martyria glorioſis mortibus quærebantur, quam nunc Epiſcopatus, pravis ambitionibus appetuntur. Nullis unquam bellis mundus magis exhauſtus eſt, neque majori unquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum ſtragibus vinci non potuimus, &c. Eveniebant autem circa ea tempora iſta, de quibus B. Auguſtinus ſcribit: Etſi, inquit, Eccleſia duriter premitur, tamen inter inimicos augetur, perſecutionibus creſcit, per afflictionum anguſtias, uſque in terrarum extrema, dilatatur. Inprimis videre licet apud Nicephorum de perſecutione illa cruenta: Animadvertere vero, ait, erat in hominibus noſtris, alacritatem, & fidei, in Chriſtum, ardorem vividum. Cum enim vix, contra priores, ſententia condemnationis a Judice prolata eſſet, alii, aliunde confluentes, Chriſtianos ſe eſſe, confitebantur, pro tribunali ipſo exultantes, neque tormentorum acerbitatem reſpicientes: ſed interrita

a In faſtis.
b De occid. Imperio.
c De emend. tempor.
d In annalibus.
In ſacra hiſtor.
Epiſt. 3.
Lib 7. c. 8.

prorsus libertate pro Christo decertantes, cum magna animorum lætitia, libentissimè supremam excipiebant sententiam: usque adeo ut cum gratiarum actione ad finem usque, perquam decenter hymnos laudesque Deo canerent, &c. Fuit itaque, ut supra quoque attigimus, immanis ista decima persecutio tempore Diocletiani, in qua incredibilis martyrum multitudo suppliciis, & quidem atrocissimis, affecta fuit. Et refert Ignatius patriarcha Antiochenus, teste Josepho Scaligero, ex edicto decimo, noni Diocletiani anni, martyrio coronata esse fidelium, terræ Ægyptiacæ, centum quadraginta quatuor millia, septingenta autem in exilium acta. Hinc apparet, in violentissima & afflictissima tempora tunc Christianos incidisse, quæ tamen, sua constantia & patientia, superarunt, ut, licet numerus eorum martyriis admodum diminutus, imò planè nomen eorum è terris eradicatum tyrannis videretur, tamen magis ac magis cumulus ad illum immensus accederet. Tanta vis est veritatis ac pietatis. Quantumvis enim affligatur hominum injuria, calumniis, & iniquitate: VICTRIX tamen virtute ejus, qui ipsius auctor est, omnia hominum mendacia, subterfugia, difficultates, & pericula superabit VERITAS. Nec frustra, inquit Ludovicus Vives, cruor ille martyrum sacrosanctus fundebatur: Nulla in terram cadebat gutta, ex qua non pauci Christiani consurgerent, ut expressa in veritate videatur fabula, de serpentinis dentibus, à Cadmo in Bæotia sparsis, unde armatæ acies nascerentur. O MAGNA VIS VERITATIS, exclamat Cicero, licet gentilis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnes insidias, facilè se per seipsam defendit. Ita Christiana Religio, quo acrius & rabiosius est oppugnata, hoc è prælio fortior, præstantior & gratior excedit, planeque, quod ille pronunciavit, VERITAS EST RERUM OMNIUM FORTISSIMA. Ita discesserunt nostri martyres, etsi mortui, victores tamen. Econtra IMPIETAS ET MALITIA, solâ violentiâ nititur, qua se tueatur. Nam non cognoscit verum, non discutit causas, sed insidias struit: quæ si non procedunt, carcerem & carnificem appellat, certè ut terrore supplicii & cruciatus, multos ab Ecclesia Christi absterreat. Huc non absurdè allegari potest egregia similitudo B. Bernardi: Malitia, inquit, cursum suum habet rotis quatuor consistentem; sævitia; impatientia, audacia, impudentia. Valde enim velox est currus iste ad effundendum sanguinem, qui nec innocentia sistitur, nec patientia retardatur, nec timore frenatur, nec pudore inhibetur. Trahitur autem à duobus admodum perniciosus equis; & ad omnem perniciem paratissimis, terrena potentia, & seculi pompa. Præsides his duobus equis, aurigæ duo; tumor & livor; Tumor quidem pompam, livor potentiam arguit. Etsi autem, ut antea recensuimus, verum Dei cultum Cæsares Romani adeo evertere & abolere non potuerunt

De emend. temp. lib. 5.

Pro M. Caelio.

Sermone 39. In Cantica.

Cap. 19. cent. 1.

fuerunt, ut nonnulli ex illis tandem Deo unico, ejuſque filio, nomen ipſimet darent, ſeque à Deo coronatos θεοσϵϐεῖς, non inviti agnoſcerent, nec tantum nullum à templo dedicatum donarium averterent, ſed ipſi potius, ſuà eò promptiſſima & largiſſima conferrent, omnemque ſplendorem & majeſtatem ſuam ei referrent, denique monetam etiam ſuam Chriſti potius imaginem ferre, in eaque hoc legi juberent: IHS XPS REX REGNANTIUM: ſicut Cedrenus, Glyca, & alii retulerunt: eorum tamen pii conatus non rarò à ſucceſſoribus & aliis impiis hominibus impediti fuêre, ita ut ceſſantibus perſecutionibus violentis, varia ſectarum genera à Sathana, oſore veritatis, introducta in Eccleſiam fuerint, quæ plus damni, veræ & orthodoxæ religioni attulêre, quam prius crudelitas & ſævitia. Sicut id adhuc noſtro tempore, magno cum luctu piorum, experimur, neque ſpes melioris ſtatus apparet uſque ad conſummationem ſeculi, accedentibus etiam adhuc nunc plurimis in locis, frequentiſſimis effuſionibus ſanguinis, in martyribus, ut verum & manſurum ſit illud:

Sanguine fundata eſt Eccleſia, ſanguine cœpit,
Sanguine ſuccrevit, ſanguine finis erit.

In orat. de componenda Republ. Conqueritur autem Barlæus Carſenna de noſtro tempore, intra quinquaginta annos, intra Belgicæ (ne quid de aliis dicam) quamlibet anguſtos limites, ob ſolam profeſſionem religionis, haud minorem (quibus tamen nonnulli dimidio plures addunt) centum millium trucidatorum numerum reperiri. O ſævitiam, inquit, furoremque horrendum, atque incredibilem! Et paulo poſt: Quanquam, ut mirerum hoc eſt in Belgis, ita mirum in Sathana non eſt, ſuperaſſe ſævitiam omnium ætatum, furore & rabie noviſſimi temporis. Nam licet idem ſit hic, qui etiam omnibus poſt homines natos temporibus, irreconciliabili odio Eccleſiam perſequutus eſt, immitiſſimus Draco ac ſerpens antiquus: tamen quia cogi nunc in anguſtias, ſævitiæ ac tyrannidis ſuæ terminos, ſeque indies magis magiſque conſtringi, in exiguum temporis ſpacium, videt, in furorem ac rabiem jam vertit iram, odiumque Chriſti & Eccleſiæ, & quaſi trucidandis ſingulis jam laſſus leo, nil niſi compendia cædium requirit. Ideoque nos quoque Belgas, cum injuria naturæ, ingeniique Belgici, in extrema iſta tyrannidis exempla prorumpere, inque propria viſcera convertere rabiem atque arma noſtra, manuſque furioſas compulit. Hæc Barlæus ille: Rectè itaque B. Auguſtinus ita diſtinguit; *In Pſal. 9.* prima perſecutio Eccleſiæ violenta fuit, cum proſcriptionibus, tormentis, cædibus, Chriſtiani ad ſacrificandum cogerentur; Altera perſecutio frau-

fraudulenta eſt, quæ per hæreticos & falſos fratres nunc agitur. Tertia ſupereſt, per Antichriſtum ventura, qua nihil periculoſius, quoniam & violenta & fraudulenta erit. Vim enim habebit in Imperio: dolum in miraculis. Huc ſpectat monitio B. Hieronymi: Poſtquam Imperatores, inquit, ipſi Chriſtianam fidem amplexi fuēre, tum quidem præſules, externis bonis plurimum profeciſſe, ſpiritualibus verò defeciſſe. Hinc adagii loco dici conſuevit: Religionem peperiſſe divitias, ſed filiam devoraſſe matrem. Quod Chalonerus Eques Anglus ita verſibus expreſſit:

Nam rem Religio peperit, poſt filia matrem
Ditior immemori confeſſam dente ſubegit.

Huc ſpectat quoque Nathan Chytræus, tali diſticho:

Religio pauper genuit Mammona opulentum,
Qui cæcus matrem devorat ipſe ſuam.

CAPUT III.

De horrendo exitu Chriſtianicidarum, & Tyrannorum ſacrilegorum.

MEMORABILE inprimis, & notandum eſt, pleroſque omnes Imperatores & tyrannos, qui Chriſtianorum ſanguine manus cruentarunt, furiis agitatos, & nonnullos ſibiipſis mortem conſciviſſe: reliquos miſerè, aut occiſos, aut tragicum exitum habuiſſe, ſicut prolixè & piè id deſcribitur ab Andrea Gorrutio, ad quem lectorem, plura ſcire deſiderantem, remitto. Quod Pomp. Lætus quoque obſervavit: Decii Imperatoris, ait, vita, quæ & civilis & militaris fuit, multos habuiſſet laudatores, ſi à Chriſtianorum cruciatibus ſibi temperaſſet. Addo præterea tragicum exitum Herodis, à vermibus corroſi. Hoc enim pœnæ genus eligere voluit Dominus, quo ſuperbi hominis ferociam, extrema ignominia obrueret. Si à valido aliquo exercitu ſuperatus eſſet, non ita animadverſum fuiſſet judicium Dei, & fuiſſet hæc quaſi regia caſtigatio. Sed cum illi infeſti ſunt pediculi & vermes, pro ſuperbiæ ſuæ merito tractatur. Ita contra Pharaonem, locuſtæ, bruchi, & ranæ fuerunt Dei milites, ad gerendum cum tyranno bellum. Nam quo quiſque faſtuoſius ſe extollit, eo dignior eſt, quem Deus contumeliosè,

De providentia lib. 3. cap. 24.

In viatico. melioſè, ad extremos uſque inferos, dejiciat. Diſcamus etiam hinc, Idololatrarum & tyrannorum infeliciſſimum eſſe exitum, ſicut locum hunc Nathan Chytræus piè explicat. Eodem modo experientia teſtatur, hoſtibus veritatis neutiquam conatus, ut eam evertant vi & dolo, ſed ſucceſſus, deeſſe. Nam quemadmodum beſtiæ, quæ ſunt hominibus inimicæ, poſtquam caveis incluſæ ſunt, horribiliter fremunt (quo declarant quidem ſævitiam & feritatem naturæ ſuæ, non poſſunt autem rabiem ſuam explere) ita hoſtes veritatis, irrefutabilibus rationibus, & evidentibus Scripturæ teſtimoniis concluſi, rugiunt quidem adverſus veritatem, non poſſunt autem ei nocere, vel eam evertere. Non inficior tamen, haud rarò evenire, ut fallamur, & pro vero falſum amplectamur; ſed hæc culpa noſtræ inſcitiæ, non veritatis. Ea enim nonnunquam ſimplex, & nuda, ac tenui veſtitu amicta, incedit: falſitas autem, ut apparatu undique conquiſito, & ſuis univerſis ſe coloribus, ad decipiendum ſimpliciores, & rudiores, exornet, neceſſe eſt. Unde Ariſtoteles, de rerum cauſarumque naturalium obſcura & dubia ratione, ſic ſcripſit: Quædam falſa probabiliora ſunt quibuſdam veris, &c. Atque hæc eſt miſeranda hominum imperitorum conditio: neque enim aut ipſi ſe inſtituere, atque informare poſſunt, aut quæ de ſuis magiſtris judicent, habent: ſiquidem nulla unquam nata eſt tam tetra ac peſtifera hæreſis, quæ non perſuaſa fuerit imperitis; Nullum tam exitioſum venenum, quod non perpotarint ignari. Quare B. Hieronymus ait, nomine fidei infidelitas ſcripta eſt, &c. Non autem ſolum exempla memorabilia plura extant, tyrannos, Chriſtianicidas, & perſecutores, violentum & horribilem exitum vitæ ſuæ habuiſſe (nam dum illos ſe viciſſe, & rem ſuam confeciſſe, verſarique in tuto, ferrea eorum obſtinatio perſuadet, tam maximè experiri ſolent, proximos eſſe excidio, ipſorumque capitibus imminere vindictam, præcipitem divinam: Nec non
Matth 21. verum eſſe id, quod veritas ipſa de ſe dixit; Qui ceciderit ſuper hunc lapidem, confringetur, ſuper quem vero ceciderit, conteret eum, &c.) Sed etiam in veteri Teſtamento plura extant documenta, iiſdem non impunè fuiſſe, ſi manus ſuas in piorum ſanguine, perſecutionibus ſuis,
1. Macch. 6. cruentarunt. Præ cæteris autem notabilis eſt in Rege Antiocho pœna divina, qua tyrannus ille caſtigatus eſt, qui Epiphanes eſt appellatus; non ſecus ac Ægyptii tres Ptolomæi, quorum alius fratrem, alius matrem, alius patrem necaverat, acerbiſſima, Philadelphi, Philometoros ac Philopatoros, ironiâ notati ſunt. Cæterum Antiochus ſuis, ceu vivis coloribus depingitur, in ſacris literis; Quod ſpoliato templo, & idolis, omnique ſpurcitiæ ſpecie contaminato, cunctos Judæos paterna, id eſt, divina inſtituta ejurare coegerit: reluctantes exquiſitiſſimis cruciatibus occiderit: non

non ætati, non ſexui pepercerit; triduo, octuaginta hominum millia, omnis generis, ſexus, & ætatis, gladio ſuſtulerit: quadraginta millia compedibus vinxerit & quid non? At hic tandem, ubi dies, divinitus deſtinatus, illuxit, victus non ſemel à Judæorum reliquiis, dum, in rabiem verſus, copias ingentes parat, repente totus, ebulliente pediculorum multitudine, foris, & intus, ſcatens, tam fœdus & fœtidus evaſit, ut non modo procul aſtantibus, ſed etiam ſibi ipſi, fuerit intolerabilis. Et ut ex ipſiuſmet oris confeſſione appareret, à quo teter hic morbus immiſſus, ipſum tam miſerè cruciaret, ecce palam, agente juſto Dei Iſraelis judicio, ſcelera ſua deprecatus, vovet ſeſe, morbo levatum, Judæos libertati priſtinæ, templum ſuo ſplendori reſtituturum, plurimiſque bonis exornaturum, ad peragenda ſacrificia ampliſſimos redditus præbiturum, Judæum etiam futurum, ac in omni terrarum orbe, immenſam Dei poteſtatem prædicaturum: & hæc omnia, ſcriptis ad Judæos humaniſſimis literis, teſtatur. Sed advenerat divinæ ultioni tempus conſtitutum. Itaque miſerè periit. Hanc eandem tragicam hiſtoriam, & exitum impii regis, ita deſcribit Henricus Petreus, Juriſconſultus, in ſuo tractatu, de monaſteriis, quam, in gratiam lectoris, qui ex varietate ſtyli, & orationis genere, voluptatem capere ſolet, aſſcribam. Regem, inquit, profaniſſimum pro contaminatione ſacratiſſimi templi Hieroſolymorum, ſacrorumque vaſorum apportatione, percuſſit Deus inſanabili & inviſibili plaga. Apprehendit enim eum dirus dolor viſcerum, & amara internorum tormenta. Iſque, qui ſibi etiam videbatur fluctibus maris imperare, ſuper humanum modum ſuperbia repletus, & montium altitudines in ſtatera appendere, humiliatus ad terram, manifeſtam Dei virtutem in ſe conteſtatus eſt; ita ut de illius corpore vermes ſcaturirent, ac viventis in doloribus carnes ejus effluerent, adeò, ut fœtore ejus exercitus gravaretur. Tandem, qui ſidera cœli contingere ſe arbitrabatur, peregre, in montibus, miſerabiliter defunctus eſt, Menelaus autem ſacrilegii illius hortator, ſæviter, ab illo hortatore Lyſia, trucidatus eſt. Hæc ille, &c. ubi quoque alia multa, vetera & recentia exempla recenſet, quomodo ſacrilegi, etiam in hac vita, puniti ſunt, addens verſus hos Hexametros Hieronymi Cigleri: *Hiſt. illuſt. virorum c. 81.*

At ſi, ſacrilegos, repetens ab origine prima,
Omnia pœnarum percurrere nomina pergam:
Ante diem clauſo componet veſper Olympo.

Manet igitur & in omnem æternitatem verum, & inviolatum manebit, tyrannos, ſacrilegos, & perſecutores piorum hominum, præſertim Chriſtianorum, etiam in hac vita pœnas ſcelerum ſuorum dediſſe, neque impune ſævitiam eorum fuiſſe; quod elegantiſſimis verſibus, Nathan Chytræus, comprehendit, è quibus paucos recenſebo, ad reliquos lectorem remittens: *In viatico itineris extremi.*

Nemo minas Domini, majeſtatemque tremendam
Contemſit fruſtra, quamvis vel maximus eſſet
Viribus, ingenio, eloquio, ſceptrisque ſuperbus,
Cunctorum, ſub ſole, hominum. Deus inclytus ipſe
Eſt vere juſtus judex, vindexque malorum,
Iratus bucciue cavis faſtuque tumentum:
Cui nemo nimis eſt magnus, ſapiensque potensque,
Nemo nimis ſanctus ficta pietatis in umbra. Et ea quæ ſequuntur.

CAPUT IV.

De perſecutoribus, nominetenus Chriſtianis, erga veros cultores Chriſti, ejusque ſolum nomen, nec aliud, admittentes.

Cap. 3. cent. MOnuimus antea, Eccleſiam Chriſtianã ſemper in magno periculo fuiſſe, ob duas potiſſimum cauſas: ambitionem videlicet, & avaritiam; quæ vitia alia quoque, tanquam aſſeclæ & pediſſequæ, comitari ſolent; invidia videlicet, faſtus, odium Cainicum, vindictæ cupiditates, contentionis ſtudium, calumnia, inimicitia, & plura deteriora, perinde ut à mala matre, deterior ſoboles, eaque copioſa, generari ſolet. Hoc enim Nicephorum movit, qui *Eccleſ. hiſt. Lib. 1. ca. 2.* originem, ſeu fontem ſchiſmatum, & hæreſeωn aperiens dicit: Privatæ clericorum inimicitiæ, maximo detrimento affecerunt Eccleſiam & religionem in multas ſectas diſſecuerunt, &c. Inprimis autem iis hæc evenire ſolent qui, relicto ſalutifero nomine Chriſti; eoque neglecto, aliis nominibus, ex ſectis ortis, magis delectantur, & iis ita ſuperbiunt, ut contemtis iis qui ſolo Chriſti nomine gaudent, tanquam ipſi ſoli, excluſis, quoad ipſorum conatus, aliis, capaces cœli ſint, mirifice ſeſe efferant. De his ita ſcribit Juſtinus Martyr: *In Triph.* Sunt, & fuerunt permulti, qui impia & blaſphema, & dicere, & facere, docuerunt, in nomine Jeſu progreſſi, & ſunt à nobis, in nomine eorum virorum, unde doctrina & ſententia quælibet extitit, denominati. Alii namque alio modo blaſphemare, & maledictis inceſſere parentem univerſitatis, & qui ab eo venturus, vaticiniis promulgatus eſt, Chriſtum, & Deum Abraham & Iſaac, & Jacob docent; cum quibus nihil eſt nobis communionis, quippe qui, nomine tantum, Chriſtum profiteantur. Et ſunt eorum quidam, qui vocantur Marcionitæ: quidam verò Valentiniani, Baſilidiani, Saturniani, & alii, alio præditi nomine, à principe ſententiæ quiſque nomen obtinens.

Rectè

Rectè itaque & piè B. Augustinus: Tu es Deus, inquit, meus: Recedat Donatus, recedat Cecilianus; nec ille, nec iste Deus meus. Non ad hominis nomen ambulo; Christi Nomen teneo. Perirem, si essem de parte Pauli: quomodo non perirem, si essem de parte Donati? Recedant Humana Nomina. *In soliloquiis.* Ob tam salutiferum nomen idem B. Augustinus, explosis aliis, se consolatur, compellans, inter alia, ita Christum: Vocasti me nomine tuo, signasti me sanguine tuo, unxisti me oleo tuo, de quo tu unctus fuisti, ut à te Christo, dicerer Christianus. *In Oratione secunda contra Arianos.* Apertius Athanasius, ex vero zelo pietatis, ita monet: Nunquam populus Episcoporum suorum, sed Domini, in quem creditum fuit, nomen usurpavit. Certè, non à beatis Apostolis, præceptoribus nostris, ministrisque Evangelij, Servatoris nostri, nomenclationem adepti sumus, sed à Christo, Christiani, & sumus, & perhibemur. Isti vero, qui aliunde fidei suæ originem deducunt, meritò auctorum suorum vocabula, puta eorum, quorum asseclæ sunt, usurpant. Quapropter, quum omnes à Christo Christiani & essemus, & diceremur, explosus est Marcion, hæresiarcha: reliqui autem, qui cum explosore Marcionis remansêre, Christianorum ritum retinuerunt: qui verò Marcionem sectati fuêre, non Christiani deinceps, sed Marcionistæ sunt nuncupati. His assentitur Lactantius, sicut antea ejus sententiam integram citavimus, ubi dicit, Christiani esse desierunt, qui Christi nomine amisso, humana & externa vocabula induerunt. *Cap. 39. cent. 1.* Rectè itaque & piè Chytræus ita monet: *In fastis.*

Cum principe Christe;
Gratuitis cujus meritis innitimur unis,
Uni cui parere fides sincera laborat:
Nullius ulterius jurare in verba Magistri
Promta fides, uno sat Christo dives amico,
Dispereant quicunque alio cognomine gaudent.

Experti id sunt olim, in primitiva Ecclesia, Christiani, ita sese, & non aliter, vocantes, non tam ab Ethnicis, quam à sectarijs, nominetenus Christianis. *Cap. 39. cent. 1.* De illis non ita pridem immania exempla crudelitatis recensuimus, ita ut saltem nomen Christianum, non crimen, ad mortem sufficeret. Quibus adjungenda est Polycarpi historia memorabilis. Quum enim is ob solum nomen Christianum damnatus staret pro judicio, populus his vocibus incitavit proconsulem, ad cædem & internecionem omnium, qui Evangelium profiterentur; αἶρε τοὺς ἀθέους, hoc est, tolle de medio istos homines impios, qui Deum non habent. Hic est ille Polycarpus, qui, cum à proconsule jussus esset, convicijs Christum afficere, respondit; octuaginta sex annis illi jam inservio, & nullo me hactenus affecit incommodo: quomodo igitur Regem meum, qui me, ad hoc usque tempus, salvavit incolumem, contu-

In vita B. Cypriani.

Ad Scapulam.

melioſis verbis poſſum afficere. Alterum reſponſum Cypriani non minus memorabile eſt. Interrogatus enim, à Patrono proconſule Carthaginenſi, quare Deorum cultum pro nihilo duceret? is, teſte Paulo Diacono, reſpondit: Chriſtianus ego ſum, & nullos alios Deos novi, niſi unum & verum Deum, qui creavit cœlum & terram, mare, & omnia, quæ in eis ſunt. Huic Deo Chriſtiani ſervimus: hunc nocte dieque deprecamur, pro omnibus, etiam Imperatore. Hac ratione Tertullianus quoque, cum eleganti diſtinctione cultus Dei, & hominum, Chriſtianos defendit: Chriſtianus, inquit, nullius eſt hoſtis, nedum Imperatoris, quem ſciens, à Deo ſuo conſtitui, neceſſe eſt, ut & ipſum diligat, & revereatur, & honoret, & ſalvum velit, cum toto Romano Imperio, quouſque ſeculum ſtabit. Colimus ergo & Imperatorem ſic, quomodo & nobis licet, & ipſi expedit, ut hominem, à Deo ſecundum, & quicquid eſt à Deo conſecutum, & ſolo Deo minorem, &c. Illuſtratur hoc memorabili exemplo M. Antonini Imperatoris. Nam cum ejus exercitus diebus quinque aquæ penuria laboraſſet, & milites in anguſtiis montium, à Quadis circumcluſi, ſiti propemodum enecti conficerentur, in hac extrema neceſſitate conſtat, precibus Chriſtianorum pluviam largiſſimam impetratam, & exercitum refectum eſſe. Ideoque legionem eam, in qua illi militabant, κεραυνοβόλον. id eſt, fulminatricem, appellatam fuiſſe. Exſtat hac de re Epiſtola Imperatoris, ad ſenatum, ex qua conſtat, Chriſtianos hoc unicum nomen, conſtanter retinuiſſe, & ſuum ſervatorem, præſtito debito honore Imperatori, nihilominus pure & ſincere coluiſſe, illique ſerviiſſe. Epiſtola autem eſt talis: Credibile eſt Chriſtianos, licet eos impios exiſtimemus, Deum pro munimento habere, in pectore: Simul enim atque humi ſeſe abjecerunt, & preces fuderunt, ad ignotum mihi Deum, ſtatim, è cœlo, pluvia delapſa eſt, in nos quidem frigidiſſima, in noſtros vero hoſtes grando & fulmina, eorumque orationibus ac precibus ſtatim Deus præſto fuit, qui neque vinci, neque expugnari poteſt. Quamobrem concedamus talibus, ut ſint Chriſtiani, ne qua tela, ejus generis, contra nos petant, & impetrent. Hæc inſignis victoria, licet Romanis, precibus Chriſtianorum militum, abſque dubio, & teſte Imperatore Antonino, contigerit; tamen non defuere gentiles, qui eam Mercurii divinitati aſſcripſerint, eumque exoratum ab Arnulpho, quondam Ægyptio, pluviam demiſiſſe commenti ſunt. Quapropter, in periculo conſtituti, cum permulti (ut fieri ſolet) ſuperum auxilia, votis interpellarent, Julianum Didium, qui, ſub illo Imperatore Evocatorum ordines ducebat, huic Mercurio, quem à vicinis Germanis colere didiciſſet, ſignum cum inſcriptione, poſuiſſe, quod adhuc prope Heidelbergam, (ſi forte non illud ipſum vel fragmentum de eo eſt, quod in area Arcis columnæ impoſitum conſpicitur, & apud Freherum in Orginibus Palatinis videre eſt)

nonnulli extare autumant. Hinc apparet, Sathanam, ejusque membra omnibus modis, sicut olim, ita & nunc, confictis mendaciis, & fabulis, veritatis lucem, in nomine Christianorum, si non planè extinguere, attamen obfuscare, conata fuisse. Postremò, asscribenda est egregia nota ecclesiæ veræ, ex B. Hieronymo. In illa Ecclesia, inquit, permanendum est, quæ ab Apostolis fundata, usque ad diem hunc durat. Sicubi audieris eos, qui dicuntur CHRISTI, non à Domino Jesu Christo, sed à quoquam alio nuncupari, ut puta Marcionitas &c. scito non Ecclesiam Christi, sed Antichristi esse Synagogam. Ex hoc enim ipso, quod postea instituti sunt, eos se esse indicant, quos futuros Apostolus pronunciavit. *Epist. adversus Luciferianos.*

CAPUT V.

De crudelitate Arrianorum, Nestorianorum, & Sectariorum, adversus Orthodoxos, & horum consolatione.

DE sectariis, qui repudiato Christiano, at assumtis aliis nominibus, secundum Ignatium, Augustinum, Athanasium, & Lactantium, Christiani esse desierunt, non minus multa documenta crudelitatis extant, præsertim Arrianorum, quomodo in Orthodoxos, barbaro, & immani odio, sævierint, cum tamen id, sub prætextu veræ & orthodoxæ religionis, fecerint. Orthodoxa vero Ecclesia homines persequi non solet, dicit Socrates. Sed audiamus hac de re B. Athanasium ad solitariam vitam agentes, ita scribentem. In summa, ita erant Arriani, feri, & acerbi, in omnes, ut carnifices, homicidæ, nefarii, delatores, malefici, quidvis potius, quam Christiani, ab omnibus vocarentur : quippe, qui Scythas imitantes, rapuerint Eutychium, subdiaconum, virum probe Ecclesiæ inservientem ; quem primum scuticis, usque ad mortem curaverunt verberari, deinde ita moribundum in metallum mitti, & non in quodvis metallum, sed in id, quod phæno appellatur, in quod homicida cum condemnatur, non, nisi ad paucissimos dies, superesse potest : Et quod immanius est, ne paucis quidem horis, ad curationem vulneris concessis, hominem statim in metallum deportarunt, prædicantes, nisi hoc fieret, omnes in metu futuros, & secum consociatum iri. Cæterum ille non longe avectus, quum imbecillior esset quam ut ad metallum perduci posset, ex dolore vulnerum, in itinere decessit. Et ita ille cum gaudio mortuus est, possidens gloriam martyrii, &c. Præterea notandum est, quum Arriani & Nestoriani, freti favore, & potentia Imperatorum, eidem sectæ ad- *In hist. Eccles. l. 7. c. 5.*

Trip. hiſt. l. 12. c. 1. dictorum, Epiſcopos recte docentes excœcarent, manus & aures truncarent, linguas præſecarent, in exiliumque ejicerent, Neſtorium illum hæreſiarcham, cum Conſtantinopoli electus eſſet in præſulem, ad Theodoſium, inter concionandũ, ita dixiſſe: O Cæſar, da mihi regionem, ab hæreticis purgatam, & ego tibi cœlum daturus ſum: ſis mihi auxilio, in oppugnandis hæreticis, & ego tibi, in Perſis, hoſtibus tuis, oppugnandis opem feram. Hiſtoria inſuper, præ reliquis, memorabilis eſt Valentis Imperatoris, Arriani, qui, quum atrociſſimus perſecutor eſſet Orthodoxorum, ex eorum numero octoginta presbyteros, diverſis ex locis, ad eum miſſos, ut ſupplices libellos offerrent, alligatos navibus, in mare delatos juſſit cremari, injecto igni, per nautas. Verum hanc ſævitiam & rabiem inultam non tulit. Etenim eam, non ſolum Deus fame & bellis, ſed pœna talionis, punivit. Cum enim infeliciter dimicaſſet, contra Scythas & Alanos (vel ut alii, contra Gothos) &, in fuga, ſe abdidiſſet in caſam ruſticam, ibi ipſe quoque, ea incenſa, à ſequentibus militibus combuſtus fuit: Et ſic pœnâ talionis eundem cruciatum quem octuaginta presbyteris intulerat, ſubiit. Eodem tempore Lucius Epiſcopus ſectæ Arrianæ, inquit Suidas, inſtar lupi, in Eccleſiam impetum fecit, atque ita graſſatus eſt, ut nec in gentilium perſecutionibus ſimile quidquam ſit factum. Nam tria millia hominum emiſit, qui è medio tollerent, & perderent viros pios, in deſerto, &c. Cæterum non minus atrox fuit in Orthodoxos crudelitas Vandalorum Arrianorum, in Africa, præſertim ſub Hunerico Rege *Victor de perſecut. Vandal. l. 3.* Vandalorum: Quo tempore Antonius Arrianus Epiſcopus, cum Theodatum, Orthodoxum Epiſcopum, nulla ſuppliciorum magnitudine adducere poſſet, ut ad Arrianiſmum diverteret, obſtructo ore, ligatiſque manibus ac pedibus, in rebaptizationis balneum vi immerſiſſet, ac ei perſuadere conaretur, quod, hac lotione, ſuæ hæreſeos conſors eſſet factus: Ille conſtanti confeſſione hoc ipſum ſtrenue pernegabat, inquiens: O IMPIE Antoni, non eſt hoc ad mortem damnatio, ubi voluntatis non accidit aſſenſus. Ego fidei meæ tenaciſſimus, quæ credidi, & credo, voce ſum profeſſus, & clamando defendi: Sed &, poſteaquam catenis vinxiſti & ore obſtructo loquendi facultatem ademiſti, intra pectoris mei penetralia, arcanam fidei meæ confeſſionem, & tuæ iſtius in me violentiæ geſta, SERVATORI MEO, legenda tranſmiſi, angelis quoque mihi ſubſcribentibus. His non contenti Arriani præterea piis linguas præciderunt; quibus Juſtinianus Imp. ipſe teſti- *Lib. 1. C. de off. . . .* monium præbet. Vidimus, inquit, venerabiles viros qui, abſciſſis radicitus linguis, pœnas ſuas miſerabiliter loquebantur. Procopius quoque id affirmat, ubi dicit: Multorum Hunericus linguas, ab imis faucibus, excidit, quorum nonnulli, mea ætate, Byzantii obverſantes, tam expreſſa voce uſi ſunt, quam ſi nullam hanc pœnam ſenſiſſent. Ex quibus duo, qui cum alie-

nis ſe fœminis miſcuerant, deſierunt poſſe loqui. Conſtantes autem & tolerantes viri Chriſtiani, in ejuſmodi perſecutionibus, non minus fuêre, quàm in ſuperioribus, quos à gentilibus perpeſſi ſunt. Inter hos B. Ambroſius, quum illi mandaretur, nomine Imperatoris, ut diſcederet, & relinqueret templa, & ſacella Chriſtianorum Arrianis, ita reſpondit: Vultis in vincula eripere? vultis in mortem? voluptas eſt mihi. Non ego me vallabo circumfuſione populorum, nec altaria tenebo, vitam obſecrans, ſed pro altaribus gratis immolabor, &c. De ſævitia autem horum ita conqueritur B. Hieronymus: Hæretici, quos non poſſunt ſermone decipere, eos putant gladio eſſe feriendos: cruentas leges ore dictant, manu ſcribunt; & putant, quod lex fidem hominibus poſſit imperare &c. Unde apparet, hæreticos in Eccleſia omni tempore, fuiſſe crudeles, quia in ſumma, ubi ſævitia, ibi & Sophiſtica, Et ubi Sophiſtica ibi & ſævitia. Hæ ſunt duæ conjunctæ peſtes, inter ſe, ſed pernicioſæ Rebuspublicis, & Eccleſiis: ſicut Georgius Richterus, vir doctiſſimus, ſuum axioma Eccleſiaſticum, ex Peuceri Chronicis, compoſuit. Huc ſpectavit Lactantius, ubi dicit: Unaquæque ſecta omnes alias evertit, ut ſe, ſuaque confirmet, nec ulla alteri ſapere concedit, ne ſe decipere videatur. Utraque autem genera, tam gentilium, quam ſectariorum perſecutionum, ita ſummatim, paulo poſt principium, colligit Apologia Anglicana. Quis neſcit, quæ olim convicia jacta in patres noſtros, qui primi cœperunt agnoſcere & profiteri nomen Chriſti; illos inter ſe conſpirare, & occulta conſilia mire contra Rempub. & ea cauſa, antelucanis horis, inter ſe in tenebris convenire, occidere pueros infantes, explere ſe humanis carnibus, & ferali ritu bibere humanum ſanguinem: poſtremò, extinctis luminibus, adulterium inter ſe, & inceſtum promiſcue perpetrare, & fratres cum ſororibus, filios cum matribus, ſine reverentia ſanguinis, ſine pudore, ſine diſcrimine, concumbere: homines impios, ſine religione ulla, ſine Deo, hoſtes humani generis, indignos luce, indignos vita. Iſta tum dicebantur in populum Dei, in Chriſtum Jeſum, in Paulum, in Stephanum, in eos omnes, quicunque primis temporibus amplexi ſunt veritatem Evangelii, & ſe paſſi ſunt odioſorum in vulgus nomine appellari Chriſtianos. Et quamvis ea non eſſent vera, id tamen Diabolus ſatis putabat ſibi fore, ſi efficiſſet ſaltem, ut crederentur eſſe vera, ut Chriſtiani publico omnium odio laborarent, & ab omnibus ad exitium quærerentur. Itaque reges & principes, hujuſmodi tunc perſuaſionibus inducti, occidere prophetas Dei, ad unum omnes: Eſaiam, ad ſerram: Jeremiam, ad lapides: Danielem, ad leones: Amos, ad vectem: Paulum, ad gladium: Chriſtum, ad crucem: Chriſtianos omnes, ad carceres, ad equuleos, ad furcas, & rupes, ad præcipitia, ad beſtias, ad ignes, commendare, & rogos ingentes, ex illorum vivis corpori-

In orat. in Auxent. de non trad. Baſilicis tomo 3.

Axiom. 206

Euſeb. lib. 5. c. 1. Tertul. Apolog. 3. lib. cap. 1. 2. 3. & 7. 8. 9.

Suetonius in Nerone, Tacitus, Sulpitius Severus, Orosius.

poribus, tantum ad uſum nocturni luminis, & ad ludibrium, inflammare: eoſque non alio numerare loco, quam quo ſordes viliſſimas, & catharmata ac ludibria totius mundi. Sic videlicet accepti ſunt authores, & profeſſores veritatis &c. Conſolatio, contra hæc mendacia, odia, & calumnias, in Chriſtianos, egregia ibi ponitur, ubi inter alia applicatio fit ad ſequentia, & præſentia tempora hoc modo; Breviter Tertullianus ait, adverſus omnes Chriſtianos hanc accuſationem fuiſſe publicam: eſſe illos proditores, eſſe perduelles, eſſe hoſtes humani generis, cauſas bellorum, peſtilentiæ, famis, terræmotuum. Quare, ſi nunc quoque veritas male audiat & eadem quum ſit, iiſdem nunc contumeliis afficiatur, quibus affecta eſt olim, & ſi id moleſtum, & ingratum eſt, novum tamen, aut inſolens, videri non poteſt; Et ea quæ ſequuntur. Porro nulla amplius difficultas reſtat, ſi forte ea incidit, quam non eximunt ipſa verba Chriſti, ubi inculcat ſuis diſcipulis, & aſſeclis, nominis ſui: quod videlicet ab hominibus, odia, perſecutionem, & mortem cogantur perferre, ob nomen ſuum, id eſt Chriſtianum. Eodem pertinet monitio Chriſti, veniet tempus, ut, quiſquis interficiet vos, videatur cultum præſtare Deo. Et Paulus ait: excrementa mundi facti ſumus, omnium rejectamenta ad hunc uſque diem. Habent autem Chriſtiani hanc conſolationem, quod, ſub vexillo Chriſti, extra periculum ſint, cum ſciant, eum eſſe Diabolo, & toto mundo, longe potentiorem, illisque daturus ſit regnum non terrenum, aut caducum, ſed cœleſte, & perpetuum, juxta ipſius promiſſionem; Noli timere, puſille grex, quia complacitum eſt patri, dare vobis regnum. Audient autem tandem dulciſſimam vocem Regis, Paſtoris & Servatoris ſui: Venite, benedicti patris mei, poſſidete regnum, paratum vobis à jactis mundi fundamentis &c. Poſtremo pie notat Chytræus, hodie multos homines perverſos ſcrutari ſcripturas, ut eas corrumpant, aut, quaſi obtorto collo, ad defendenda placita ſua, detorqueant, quod proprium eſt ſectariorum, magis opiniones ſuas palliare, quam veritatem agnoſcere. & amplecti conantium: Quod genus Theomachos potius, quam Theologos dixeris.

Matth. 10. & 24. Luc. 21. Iohan. 16. 1. Corinth. 4. Luc. 12. Matth. 25. In viatico itineris extremi. 2. Pet. 3.

CAP.

Caput VI.

Cauſæ præcipuæ, ob quas perſecutiones Christianorum fuerint excitatæ.

POtiſſimæ cauſæ poſterioribus temporibus, tam diuturnæ perſecutionis fuere diſſidia inter Epiſcopos; quum unus alii, licet ſub prætextu pietatis, & zelo erga veriorem religionem, attamen ambitione, ſuperbia, & æmulatione, præferri cuperet, ſicut antea quoque monuimus. Cui acceſſit inſigne vitium, ADULATIO, qua ſeſe Imperatoribus, ut occaſionem commodiorem haberent, adverſarios deprimendi, inſinuarunt, ſicut de Baſilio Camatero ſcribunt, qui, ut Patriarchatum Conſtantinopolitanum facilius conſequi poſſet, refertur, Syngrapha ſua ſanè turpi & indigna Epiſcopo, ſe obligarit, cuncta, quæ Andronico placuiſſent, ſe executurum, & adverſaturum eſſe, quæ diſplicuiſſent, univerſis. Atque idem cum concorde cœtu ſuorum petente Andronico, religione jurisjurandi, quod Manueli dederat, ſe liberari, liberatum eum pronunciavit: ut, penes quem eſſet poteſtas ſumma ſolvendi, & alligandi, pro arbitrio, omnia, quæcunque voluiſſet. Etenim (teſte in Epiſt. Caſſio-ro) Adulatio blandè omnibus applaudit, omnibus ſalve dicit: prodigos vocat liberales; parcos, ſapientes; laſcivos, curiales; obſtinatos, conſtantes; pigros, maturos & graves. Hæc ſagitta leviter volat, & cito infigitur. Et Petrus Ravennas in Epiſt. Bene cum magiſtratibus ageretur, ſi ſcirent inter adulationem & laudem diſtinguere. Sed cœca laudis ambitio plus credens alii de ſeipſo quam ſibi, utrumque recipit indiſtinctè, ampliat eos beneficiis, quos torquere debuerunt, & à præſumptione adulandi ſuppliciis deterrere. Cæterum contra hæc vitia Gregorius Nazianzenus tale remedium, & hortatiunculam præſcribit: Debebant, inquit, Chriſtianorum contentiones, vel ideo eſſe moderatiores, quia, inter tot Dei virtutes, ac nomina, λόγον quoque colimus. Quod ſi ergò inimicitias, atque odia extinguere non poſſumus, illud ſaltem inter nos conveniat, ut myſtica myſticè, & ſancta ſanctè proloquamur, nec in prophanas aures, quæ in vulgus efferri nefas eſt, projiciamus, nec in perniciem gladios hoſtibus porrigamus, qui quum in ſuis dogmatibus nihil ſibi præſidii, roborisque conſtitutum cernant: hoc in noſtrarum rerum imbecillitate venantur: ac proinde, quemadmodum muſcæ vulneribus, ita noſtris calamitatibus, aut, ſi mavis, erratis, imminent. Similes querelas admiſcet auctor innominatus in ſuo libello, cui titulum fecit Dolium Diogenis.

Cap. 19. Cent. I.

Orat. I. de Theol.

Et vero, inquit, irreligiosis nostris de Religione altercationibus, infirmamus illam ipsam sanctissimam Christi religionem, ludificandos ad indignum modum, Turcis & Judæis nos præbemus. Hi Augustini adhuc tempore, Christianis imputarunt, Romani Imperii dilacerationem, ejusque brevi secuturam ruinam. Quid nunc quæso dicturi essent? Quid vero Symmachus Idolorum Pontifex? Is apud Ambrosium persuadere Arcadio, Honorio, Valentino Impp. volens, unicuique nationi esse suam religionem relinquendam: Omnes, inquit, gentes, aspirant ad arcana nomina divinandi, sed non iisdem modis, quum non omnes sint ejusdem ingenii, sed variis viis ad eundem tendunt Deum, &c. Symmachi sententiam placere etiam Turcis, constat ex colloquio Rustani Visieris Bassæ, cum Busbegio, legato Cæsareo, sicut ex ejus Epistola videre licet. Quomodo igitur, absque labe religionis Christianæ, excusare possunt ii, qui, aut jubent, aut permittunt, quum prohibere possent, ut Ethnico ritu sacrificia fiant? sicut de Demetrio Græculo quodam Romæ, mactante taurum, ad pestem sedandam, ex Jovio antea indicavimus. *In sylva l. 8.* Quam, vel similem historiam, de Græculo, integram describit, Gilbertus Cognatus, ad quem lectorem, plenius eam cognoscendi cupidum remitto. Sed fortè levia ista delicta, ast manifestè pugnantia, cum sacris literis, censentur *Lib. 9.* sicut Osorius quoque, dum Johannis Menesii, Regis Emanuelis, in India Orientali, præfecti, egregia facinora, & virtutes commendat, tandem fatetur eum Auguriis deditum, & atra interdum bile laborasse, sed hanc tenuem vitiorum labem, virtutis magnitudine, tanto intervallo, superasse, ut majora etiam vitia, in tanto viro, toleranda viderentur, &c. Quasi vero tenuis vitiorum labes esset, vel ullæ virtutes politicæ, licet eximiæ, reperiri in aliquo ho- *Levit. 26. vers. 6.* mine possent, quæ majoris faciendæ essent, quam neglectus Christianæ religionis; in qua, sicut etiam in veteri Testamento, Auguria, tanquam res Ido- *In vita Francisci I. Valesii Regis Galliarum.* lolatricæ, & execrabiles, morteque dignæ, prohibitæ sunt. Rectiori judicio scribit Arnoldus Ferronus exprobrans potius, quam excusans, de Joh. Medice, qui militans Gallis in obsidione Ticinensi, ictus pila plumbea juxta pedis talum, Placentiæ obiit. Sanè, inquit, habebatur is rei militaris non imperitus multum in eo audaciæ ad pericula subeunda, multum industriæ inter ipsa pericula, ni tantas virtutes ingentia vitia fœdassent; Quippe & inaudito jurejurando variè Deum divosque lacessebat, & fœdis puerorum amoribus deditus cum esset, flagrare vitia libidinis apud eum videbantur. Quin à divinæ majestatis contemptore auditas has voces ferunt, Florentinis se velle imperare, sed tamen invitis diis; si vellent dii, nolle imperare: quæ vanissimè dissipata in vulgus ab iis quibus ei magnum odium, cum crudeli dissidio extitisset, multi inprimis authores prodidere: conferentes Medicem, aut Themistocli, aut Jasoni Thessalo illi, commendato à Xenophonte, &c.

Caput VII.

De fatalibus diſſenſionibus & rixis, nec non pacifico animo Chriſtianorum.

Fatalium diſſenſionum, præſertim præſulum originem, tempore Germanorum Imperatorum, Georgius Fabricius ita recenſet. Ante Othonis I. Imperatoris tempora, inquit, de Eccleſiaſticis dignitatibus bello certatum eſſe non legimus, quia præſules non eligebantur, reſpectu nobilitatis, aut factionum, ſed integritatis, atque doctrinæ; neque licebat præſuli, verſari in aulis, aut caſtris, ſed erat addictus ſuo quiſque templo, atque collegio. Verum quum frater Othonis Imperatoris, Bruno, Antiſtes Colonienſis, non contentus ſacerdotio, etiam regno vellet eſſe ſublimis, quumque depoſitis ſacris libris, gladio accingeretur, exemplum invaluit, ut utramque ſibi, & cæteri ſumerent poteſtatem, tractandi ſacra, & gubernandi Rempubl. Hæc Fabricius & ea quæ ſequuntur. Docet autem nos Beda, quomodo probandi ſint præſules, ex moribus externis, mitibus, & humanis, utrum rectè doceant, nec ne, ita ut ſæpenumero ex levi nota, faſtus, & inſolentiæ, animi hominum abalienentur, & tota res corrumpatur. Epiſcopi, inquit, pii ituri ad concilium, venerunt primo, ad quendam virum ſanctum, ac prudentem, qui apud eos Anachoreticam ducere vitam ſolebat, conſulentes, an prædicationem Auguſtini, ſuas deſerere traditiones deberent? Qui reſpondebat, ſi homo Dei eſt, ſequimini illum. Dixerunt, & unde poſſumus probare? At ille, inquit, ſi Auguſtinus ille mitis eſt, humilis corde, credibile eſt, quia jugum Chriſti & ipſe portet, & vobis portandum offerat: ſin autem immitis, ac ſuperbus eſt, conſtat, quia non eſt ex Deo, neq; vobis ejus ſermo curandus eſt. Qui rurſus ajebant; Et unde hoc dignoſcere valemus? Procurate, inquit, ut ipſe prior cum ſuis ad locum Synodi adveniat, ut ſi vobis appropinquantibus adſurrexerit, ſcientes, quia famulus Chriſti eſt, obtemperanter illum audite: ſin autem vos ſpreverit, nec coram vobis aſſurgere voluerit, quum ſitis numero plures, & ipſe ſpernatur à vobis. Fecerunt, ut dixerat, factumque eſt, ut venientibus illis, ſederet Auguſtinus in ſella. Quod illi videntes, mox in iram converſi ſunt, eumque notantes ſuperbiæ, cunctis, quæ dicebat, contradicere laborabant. Poſthæc Rex Anglorum Edelfridus, collecto grandi exercitu, magnam Britonum multitudinem trucidavit, & circiter mille ducentos monachos ſanctiſſimos, inter orandum. Hæc Beda. Quis autem ille Auguſtinus fuerit, ex hiſtoriis certò non conſtat, niſi quòd Pontificius legatus, & poſt magnam cædem Britannorum, Archiepiſcopus conſtitutus fuerit.

De orig. Saxon. lib. 6.

Cæterum viri Chriſtiani, ſemper omni ſtudio, & diligentia, conati ſunt, ne legitimo magiſtratui, licet is à vitiis & maculis non immunis eſſet, in rebus politicis, & puritatem fidei, ac conſcientiam rectam non concernentibus, reſiſterent, vel mandatis refragarent, licet tanquam ſeditioſi & rebelles, at falsò, proclamarentur. Sed omnia, quæ vel dici, vel ſcribi atrocia poſſunt, ſumma patientia pertulerunt. Ideo nuſquam legitur, Chriſtianos ſe ab eo ſeducere ſolitos, cujus ſit hoc piiſſimum dogma: UT MAGISTRATUI PAREANT. Extat hac de re, præ cæteris, exemplum memorabile, apud Euſebium & Nicephorum Calixtum. Cum enim Nicomediæ proponeretur edictum Diocletiani & Maximiani Impp. crudele, adverſus Chriſtianos, nimirum ut templa ſolo æquarentur, divinæ Scripturæ comburerentur, qui inter Chriſtianos magiſtratum, honoreſque gereret, tanquam infamis removeretur, ſervi, qui Chriſtianiſmum abjurarent, libertate donarentur, & alia multa, in ignominiam, & perniciem illorum, ſtatuerentur: Quidam ex iis primas exſtitit, qui tantæ ſeveritatis, & crudelitatis indignatione motus, auſus eſt, cum uterque Imperator Nicomediæ eſſet, edictum affixum refigere, diſcerpere, & in minutiſſimas partes conſcindere. In quem, tanquam ſacrilegum, & peſſimum hominem, cum eſſet atroci ſupplicio animadverſum, reliqui Chriſtiani jure cæſum eſſe eum pronunciarunt; quod privata cupiditate adverſus Imperatores, & publica decreta deliquiſſet. Non ignoro, hoc factum Chriſtiani illius, tanquam pio zelo ortum, adductis multis rationibus, à nonnullis defendi: à nonnullis vero tanquam illicitum & violentum improbari: ſed de eo aliorum judicium eſto. Non rarò enim permiſit Deus malos principes regnare, propter peccata populi, quamvis eos non probet, permittitque Deus regnare hypocritam,

Cap. 34. ut ait Jobus, ad puniendam pervicaciam populi. De hac autem re plura tra-

Lib. 16. c. 7. ctat Petrus Gregorius Tholoſ. in ſua Republica, ubi inter alia ita concludit: Obtemperandum quidem non eſt principibus, ſi contra legem divinam aliquid imperent; ſed non ideo contra regiam poteſtatem, & regem inſurgere oportet. Et ut vere dicebat Livius de ſubjectis, contra tyrannos SCUTUM MAGIS, QUAM GLADIUM IN EOS SUMENDUM ESSE. Ubi Scutum dicitur id omne, quod poteſt eſſe pro defenſione: gladius pro invaſione & offenſione accipitur.

CAPUT VIII.

De veteribus rixis & æmulationibus Iudæorum ob genealogias.

NOn diſſimiles illis, de quibus paulo ante diximus, diſſenſiones, rixæ & æmulationes, paulo ante adventum Chriſti in carnem, accidêre, quum Judæi inter ſe rixarentur, an alius poſſet, ex officio ordinario, docere, quam de genealogia Levitica, unde mirificæ ſectæ ortæ ſunt. Levitæ enim, ut Annius refert, dicebant, nullum poſſe eſſe ſcribam, & doctorem legis, niſi ex genere Levitico, dicente Moyſe, ad populum: Levitæ docebunt judicia tua, Jacob, & legem tuam, ô Iſrael. Econtra Jonathan Benoeziel dicebat, quod etiam Genealogia Judaica poterat docere. Unde in Targum Geneſin traducit: Non auferetur ſceptrum de Juda, & ſcriba de filiis filiorum ejus, donec veniat Meſſias. Qui verò erant de tribu Iſſachar, dicebant, quod etiam de ſua genealogia poterant eſſe doctores. Nam Paralipomenon dicitur; de filiis Iſſachar erant viri eruditi, qui noverant ſingula tempora, ad præcipiendum, quid deberet agere Iſrael. Plures alii volebant, quod ex omnibus tribubus & genealogiis, etiam converſorum ad Judaiſmum, poterant eſſe doctores, quia interfectis legis Doctoribus, in Zanedri, Herodes poſuit Zanedrum ex neophytis, & proſelythis, qui dicti ſunt Phariſæi & Scribæ. Unde & Mayr, auctor totius doctrinæ Thalmuticæ, fuit Judæus, converſus ad Judaiſmum, ut ſparſim in Thalmut traditur, & Rabbi Moyſes Ægyptius narrat, in prologo ſummæ de auctoritate Thalmutica. Et ita hæc quæſtio, de genealogia doctoratus, nunquam fuit definita. Altera rixa & altercatio de ſacerdotio fuit; quia ſolum eo fungebantur, qui erant de tribu Levi, & Levitæ probabant ex tradita à Moyſe; alii vero dicebant quòd qui etiam ex gentibus converſi tranſiiſſent in tribum Leviticam, poterant eſſe ſacerdotes, quia Moyſes dicit, de comeſtione agni: Si quis peregrinorum voluerit in veſtram tranſire coloniam, circumcidatur, & ita comedat Phaſe: Et mox ſubdens legem univerſam: Eadem, inquit, lex erit indigenæ, & colono. Ergo eadem lex, & jus erit colono, tranſeunti in coloniam, & genealogiam Leviticam, ſicut & Levitis. Et confirmabant, quia omnes pagani, tranſeuntes in genealogiam Meſſiæ, erunt etiam Sacerdotes. Itaque hæ & hujuſmodi pugnæ, & genealogiarum interminatarum rixæ erant, & ita vocabantur, &c. Hæ tandem in va-

In Philonis breviario de temporibus.

Cap. 46. Lib. 1.

Exod. 12.

rias ſectas eruperunt, quæ, depravato vero cultu divino, regno & populo Judaico exitium pepererunt. Cæterum ad genealogias quod attinet, Herodes, quem Magnum appellant, obtinendæ & firmandæ potentiæ ſuæ cauſa, eas ſuſtulit. Is enim cum eſſet Idumæus, alienus à ſtirpe, & ſanguine Judæorum, haberi tamen cuperet pro Judæo, quo magis regnum illorum, quod ab Auguſto Cæſare impetraverat, ſibi, poſteriſque ſuis, confirmaret, omnes genealogias, quæ apud illos in Archivis, ab Abrahamo uſque, diligenter fuerant aſſervatæ, & ex quibus facilè, nullo errore, deprehendi poſſet, è quo quiſque genere oriundus eſſet, juſſit incendi, & aboleri, videlicet, ne quid ſupereſſet in poſterum, quo ipſe notari poſſet alieni ſanguinis. Et hanc ob cauſam, multorum opinio eſt, reliquias Judæorum, hinc inde per orbem terrarum hodie ſparſorum, non poſſe certò indicare, è qua tribu quiſque originem ſuam, vel genealogiam ducat, multò minus utrùm aliquis ex tribu Juda (unde adhuc eorum Meſſiam expectant) ſuperſtes ſit, necne, licet glorientur ſe, in hac re, tam ignaros non eſſe, quin reliquias tribus Judæ, demonſtrare poſſint. Et memini cum Ferrariæ eſſem, unum, veluti ex ſemine & tribu Judæ oriundum, ab iis magno comitatu prodeuntem, cultum & honoratum fuiſſe, quem ſæpius in aula principis vidi, & diligenter ejus faciem, & mores liberaliores, planè differentes à reliquis Judæis obſervavi, εἶδος ἄξιον τυραννίδος de eo poſſet prædicari, ſecundum Euripidem. Verum eorum opinionem, in hoc homine, regia ſtirpe orto, ſicut in aliis quoque rebus, vanam & confictam fuiſſe, eventus declaravit.

CAPUT IX.

De Thalmutiſtarum & Alcoraniſtarum ſomniis, Salomone, Moyſe, & aliis.

JUdæi in Thalmuticis, & aliis libris ſuis, pro vera & memorabili hiſtoria recenſent, quomodo Salomo Rex non ſolum ſapientia eximia, ſupra cæterorum hominum captum, præditus fuerit; ſed etiam peculiare donum divinitùs habuerit colloquendi, cognoſcendi, & diſcernendi genera bonorum & malorum ſpirituum, eorumque diſtincta officia. Unde in hodiernum diem magi abutuntur ſigillis, quæ vocantur Salomonis; in ſuis conjurationibus, quaſi cabalam haberent, à rege Salomone tanquam peculiare myſterium relictam.

...ctam. Inter alia autem historiam, vel potius fabellam talem narrant: Regi huic diem natalem suum magno apparatu conviviorum, & regio splendore, atque magnificentia celebranti, astitisse ministrando pincernam, quem Rex unicè, ob fida servitia, & industriam diligeret. Quum autem is, officio suo, in prægustando & porrigendo cibo, & potu, diligenter fungeretur, fortè vidisse regem, à tergo ipsius, procul tamen, stantem angelum mortis, illique veluti minantem. Hoc viso, eum perterrefactum, & timentem, ne angelus ille propius accederet, potestatemque suam in fidelem ministrum suum exerceret, animo conservandi eum, & periculi imminentis averruncandi causa, jussisse eum, monstrata clave, mox ire in hortum suum secretiorem, ubi plantas excellentiores plantarat, ibique decerpere, & sibi afferre herbam talem, qualem describeret, eamque peculiarem, quæ vel vim differendi, vel propellendi mortem habere crederetur: Pincerna, jussui regis sui promtè satisfacturus in hortum, inscius, ob quam rem, hoc tempore convivii, mitteretur, properat, & dum herbam designatam repertam decerpere conatur, antequam eam attingere potuit, subitò mortuus concidit. Quod cum regi indicatum esset, maximè commotus fuit, tum quod carum & fidum Pincernam amisisset: tum quod illi maturius non subvenisset. Interjecto verò aliquo temporis spacio, regem iterum eundem Angelum mortis conspexisse, qui Pincernam occiderat, cognitumque compellasse, & increpasse, quamobrem eum in loco tali, in quem ipsum misisset, & quidem, antequam plantam illam salutiferam decerpsisset, interfecerit: Quod si herbam illam, sicut jussus fuerat, sibi afferri contigisset, secus cum illo actum fuisse; Angelum autem illum respondisse: Regem ipsum auctorem mortis Pincernæ sui fuisse. Nam si officio suo, sicut cœperat, fungi perrexisset, neque tunc vano metu aliò missus esset, se nihil juris, tunc temporis in illum habuisse: sed solummodo, eo momento, quo in hortum secretiorem, prope herbam illam designatam, antequam eam decerperet, venisset. Frustra igitur se, qui mandata divina executus esset, incusari, quum Rex seipsum incusare deberet, quod suum ministrum, ad locum fatalem, quem alioquin non facilè adiisset, intempestivè ablegaverit. Jucunda lectu sunt illa, veluti cantilenæ & aniles fabulæ, quibus vel noctu inter pensa, tempus fallunt, vel nutrices infantibus somnum conciliare solent, quos Lalli somniferi modos vocat Ausonius. Quemadmodum autem nullus liber tam fabulosus, futilis, & vanus est, quin aliquid saltem utilitatis ex illo decerpi possit, ita existimo, hanc fabulam eò spectare, ut doceamur, mortem tam certam & improvisam esse, ut nulla tam efficax ars, nullaque herba, plantave videatur

tam

tam ſalutaris eſſe, quæ morti reſiſtere ſua efficacia queat, ſi hora extrema adeſt, neve ejus poteſtas, & vis vitari poſſit, vel tum maximè, quum remoti longè, & ſecuri ab ea cenſeamur, & parata remedia ante oculos cernamus. Unde etiam vulgaris verſus:

Cap. 4. *Contra vim mortis, non eſt medicamen in hortis.*

Definiti enim ſunt dies hominis (ita alloquitur Jobus Deum) & numerus menſium ejus penes te eſt. Terminos ejus ſtatuiſti, quos non præteribit. Piè quoque nos Cyprianus ita monet: Noſtra nihil intereſt, aut à quo, aut quando perimamur, mortis & ſanguinis præmium à Domino recepturi.

Eandem doctrinam, mortem videlicet certam, & neminem mortalium etiam ſanctiſſimum, ab ea tutum, & immunem eſſe, alia quoque fabella Alcoranus Mahometicus, craſſiore tamen, complecti voluit. Duo ſunt, inquit Zuingerus, quorum ſepulchra ignorantur, ABITABIL ET MOYSES, uti nugatur perfidus Mahometus, in colloquio cum Judæis. Abitabil quidem, quum mortem præſentiret, injunxit, ut poſt obitum, camelus, ſuperpoſito cadavere ſuo impelleretur ad eundum quocunque ſors duceret, eundemque ſequerentur, quouſque ſponte procumberet: ſic facto, ubi funus Abitabilis deferens camelus procubuit, fodiendo repertum eſt monumentum, quod Noë præparavit Abitabil. Sepulto eo, amiſſus eſt locus, nec unquam poſtea repertus. Moſes verò, quum ſolus per deſertum vagaretur, fortè ſepulchrum vacuum & apertum invenit, rectè ad quantitatem ſuam effoſſum: quod admirans, incepit ad propriam ſtaturam metiri. Interea Angelus mortis advenit, ad interficiendum Moſen: quem quum cognoviſſet Moſes, quæſivit dicens, ad quid veniſti? Reſpondit ille, miſſus ſum pro anima tua: cui Moſes? Qua ergo putas eam eripere? per os enim non poteris, quo locutus ſum Domino: neque per aures, quibus audivi vocem Domini: neque per oculos, quibus faciem Domini vidi: neque per manus, quibus donum Dei recepi: neque per pedes, quibus montem Synai conſcendi. His auditis abiit Angelus, formaque mutata, attulit pomum de Paradiſo. Quod, quum olfaciendum porrigeret, recepit Moſes: quumque naribus apponeret, arripuit eum Angelus per nares, per quas, tanquam emungens, animam ejus extorſit. Quo facto remanſit corpus ejus in ſepulchro, à nemine unquam reperto. Ridicula iſta ſomnia eſſent, ſi non blaſphemia, corruptis, per ejuſmodi fabellarum figmenta, ſacris literis, accederet. Quis enim aut Abitabil fuerit, aut utrum unquam aliquis, vel hujus vel alterius nominis, cui Noe monumentum præparaverat, extiterit, non eſt operæ precium, utpote
Deut. 35. in re vana, accuratiore inquiſitione. Verum de obitu & ſepultura Moſis viri Dei habemus in veteri Teſtamento expreſſos textus, cum vixiſſet

CXX. annis, cum, jubente Deo, in deserto, postquam ex edito monte terram promissam omnem illi demonstrasset, mortuum, & ibi ab eo miraculosè sepultum esse, cujus sepulchrum nemini mortalium adhuc innotuerit: licet S. Judas in epistola sua faciat mentionem contentionis, quam de ipsius cadavere susceperit Satanas cum Michaele archangelo, qui divinam ei vindictam fuerit imprecatus: Increpet te Dominus Satana. Etsi autem hic vir Dei, in tanta senecta, adhuc firma valetudine, & integris sensibus fuit: tamen verosimile non est, tam sanctum virum & Prophetam eximium, migraturum in æternam vitam, cujus tunc suavitatem cœperit anima sua beata gustare, jussa Dei detrectasse, & cum Angelo mortis ejusmodi colloquia, aversantia mortem, habuisse. Mera itaque & blasphema figmenta ista sunt; quæ in Alcorano sicut pleræque aliæ, ejusmodi farinæ, nugæ, continentur. Sanior autem ac salubrior, & quidem mystica doctrina, in morte Moysis potius indicanda, quàm tam delira somnia inculcanda fuissent, Moysen videlicet legislatorem, populum Israeliticum ex deserto in terram promissam, & fluentem lacte & melle, ducere non potuisse, sed id munus Josue proprium fuisse: Non secus ac lex divina in Decalogo hominibus voluntatem Dei ostendit & significat, eosque reos facit, & sic magis terret naturam humanam, peccato deformatam, quam salvat & purificat: Ita ad æternam vitam, alio duce, nempe Jesu Salvatore, opus fuisse, qui nos divina potentia ex deserto, id est, ex hoc mundo in æternam felicitatem perduceret. Hoc ita hexametris suis expressit Nathan Chytræus: *In Protreptico.*

Hoc etiam illuderat terra Cananitidos ora,
Quod Moses nequiit Iudæam inducere gentem
In tesqua vasti & salebris cumulata eremi,
Iosua quod proprium sibi munus credidit, ipsi
Imponente Deo: Iesu salvantis imago
Iosua & huic etiam jam tum cognominis ipsi.
Post solis sed justitiæ mirabilis ortum,
Diffugere umbræ: Christus sibi sufficit ipsi,
Et tibi, peccatisque tuis sine fraude piandis.

Parum dissimilia sunt prioribus fabulis, quæ Palladius, ex libro Apocrypho, qui appellatur Pœnitentia Jamnis & Mambræ refert: Jannem & Mambrem videlicet, fuisse fratres, propter magicæ artis excellentiam maximam apud Pharaonem & Ægyptios tunc temporis habentes auctoritatem, atque potestatem: qui dum vivi essent, intra quandam Ægypti solitudinem, in hortis quibusdam sepulchrum sibi construxerunt, ex lapidibus, quatuor pedum magnitudine, multumque auri illic condiderunt, & omnis *In vita Macharii.*

generis arbores plantaverunt, & maximum aquæ puteum foderunt, ſperantes fore, ut poſt ſuum obitum in illo paradiſo deliciis fruerentur. Hic autem locus, ut communis illius regionis fama ferebatur, à Dæmonibus tenebatur atque cuſtodiebatur. Inceſſit Macharium cupido viſendi locum, profectuſque cum jam prope acceſſiſſet, obviam illi occurrerunt plures Dæmones, variis formis, alii clamantes, alii exilientes, alii magno cum ſtrepitu in eum ſtridentes dentibus, alii figura corvorum in eum involantium: quibus evaneſcentibus, ingredienti jam paradiſum occurrit Diabolus, cum diſtricta romphæa ei minitans: quem facto crucis ſigno repellens, ingreſſus eſt locum, omniaque contemplans, reperit cadum æneum, catena ferrea pendentem ex puteo, jam tempore conſumtum, & fructuum malorum punicorum, quæ nihil intus habebant; fuerant enim areſacta ſole, & plura aurea donaria, &c.

Caput X.

De inanis ſuperſtitionis perſuaſoribus. De judicio univerſali, & poſtremo. Nec non de Turcarum Degnal, & Iudæorum Bencosban.

Auctarium Cap. 41. Cent. 1.

SEmper magna, & quidem intoleranda, conjuncta cum impietate, fuit curioſitas ſuperſtitioſorum hominum, qui non ſolùm, neſcio quæ ſomnia, falſa commenta atque prædictiones, de certo tempore & die præfinita extremi judicii, & futuris rebus, ipſi ſibi imaginati ſunt, ſed etiam aliis, perfricta fronte, id perſuadere voluerunt. Qui tamen ſeipſos & alios ſua impoſtura deceperunt, & non impunè tulerunt. Quemadmodum antea pluribus rationibus & argumentis demonſtravimus. Fuêre certè hac in re prudentiores Gentiles, quàm iſti impoſtores, nominetenus Chriſtiani, multoque circumſpectiores & cautiores: Inter quos fuit Iſocrates, qui allegat Homerum, Deos de futuris deliberantes, ut oſtenderet futurarum rerum prænotionem non eſſe noſtri ingenii, ſed humanæ ſapientiæ captum multò excedere. Ob hanc rem rectè monent pii viri, non quidem ſapientia philoſophica & humana, ſed ſacris literis culti & edocti, avertendos eſſe, Danielis exemplo, ab ipſa

Contra Soph.

ipſa curioſitate mentis oculos, & uni domino temporum & momentorum ſcientiam permittendam. Quam ſi filius Dei ab humanitate ſua, ut ejus non propriam, removit, quis eam docuerit? Attendenda igitur graviſſima ejus admonitio, qui diſcipulorum curioſitatem compeſcens, de ſe ipſo potius cogitare jubet: ATTENDITE, inquit VOBIS. Ferendi igitur non ſunt ii, qui ambitioſa curioſitate, lucrive cauſa, terminos ſuæ legitimæ vocationis excedere, & de futurarum rerum ſcientia ſibi nomen & auctoritatem conciliare ſtudent. Ex hoc genere hypocritarum fuit Thiota, de quo in Annalibus Francorum, incerti auctoris, cum aliis à P. Pythœo primum editis, dein & à Marquardo Frehero ſub Annalium Fuldenſium nomine repetitis, ita legimus: Anno DCCCXLVII. tempore HLudovici Regis, Hrabona Epiſcopo Moguntinenſe, mulier quædam de Alamanniæ partibus, nomine Thiota, Pſeudoprophetiſſa, Moguntiacum venit, quæ Salomonis Epiſcopi Parochiam ſuis vaticiniis non minimè turbaverat. Nam certum conſummationis ſeculi diem, aliaque perplura Dei ſolius notitiæ cognita, quaſi divinitus ſibi revelata, ſcire ſe fatebatur, & eodem anno ultimum diem mundo imminere prædicabat. Unde multi plebeji, utriuſque ſexus, timore perculſi, ad eam venientes, munera illi ferebant, ſeque orationibus illius commendabant. Et quod gravius eſt, ſacri ordinis viri, doctrinas Eccleſiaſticas poſtponentes, illam quaſi magiſtram, cœlitus deſtinatam, ſequebantur. Hæc in præſentiam Epiſcoporum apud S. Albanum deducta, & diligenter de ſuis aſſertionibus requiſita, Presbyterum quendam ſibi ea ſuggeſſiſſe, & ſe talia quæſtus cauſa narraſſe, confeſſa eſt. Quapropter Synodali judicio, publicis cæſa flagellis, miniſterium prædicationis, quod irrationabiliter arripuit, & ſibi contra morem Eccleſiaſticum vendicare præſumpſit, cum dedecore amiſit, ſuiſque vaticiniis tandem confuſa finem impoſuit. Hujus Thiotæ ſeductricis faciunt quoque mentionem Sigebertus, Hermannus Contractus, Marianus Scotus, Wernherus Rolewinck, & alii. Parochum illum curioſum vatem, cujus in allegato capite falſas prædictiones, vel ex ibi indicatis literis annum continentibus, vel ex aliis, utpote IesVs nazarenVs reX IVDæorVM; 1532. de tempore deſtinato & certo poſtremi judicii, recenſui, imitari voluêre eâdem dementia faſcinati, ſuperioribus annis Anabaptiſtæ Holandi. Ita enim de iis ſcribit Lambertus Hortenſius Montfortius: Mox exorti inter ipſos vates, quos Prophetas ipſi dixêre, ficto enthuſiaſmo, vaticinari ſtultè credulis, quicquid venit in mentem, cœperunt. Horum vaticinium illud fuit, extremum humanorum diem tridui ſpatio adfuturum. Multi mortales eò perterrefacti, arbores in agris conſcenderunt, ibi Chriſti adventum exſpectaturi. Aſt ubi eorum exſpectationem exitus fefellit, fame debilitati, domos quiſque ſuas redierunt. Secuta jam tum eſt ſevera animad-

Matth. 15.

De tumult. Anabaptiſt.

animadverſio, ſed nuſquam ſævius, quàm Ambſtelredami, &c. Multo plurima delirorum id genus & faſcinatorum hominum exempla relata leges à Martino Delrio Jeſuita in Comment. ad Senecæ Tragœdias.

Eodem modo Turcæ, de ſuo Antichriſto, quem Degjal vocant, fabulantur, eum ante diem judicii venturum, quem nominantes, ſemper vocem Lain adjiciunt, ut improbum, maledictum, & ſceleratum fore oſtendant. Ejus autem præcurſorem faciunt Mechdim, de quo plura in hiſtoria Muſulmana, opera Leonclavii noſtri edita.

Lib. 16. Vt in libro Schebheth Iehudah legere eſt.

Judæi quoque ſæpius ſub ſpecie falſi Meſſiæ vel Antichriſti decepti ſunt, quem Thalmutiſtæ Barcosban vel Bencosban nominant, id eſt, filium mendacii, quia decepit eos, de quo Annius ita ſcribit: Si volumus ſcire, quantum regnaverit falſus ille Meſſias, hoc pacto ſciemus. A trigeſimo primo anno Herodis, uſque ad vigeſimum nonum Agrippini (ita nominat Philo Agrippam ultimum) numerantur à Philone atque Thalmutiſtis, anni centum & tres. Cœpit autem legitimus principatus Herodis, ejus regni anno XXXII. qui erat Octaviani Auguſti Annus XLII. ut per Olympiades notatur, & Euſebius annotavit. Quare eo anno verè fuit ablatum ſceptrum de tribu Juda, quo natus fuit, qui mittendus erat, Meſſias. Si verò ab hoc anno 42. Octaviani, qui erat primus legitimi principatus Herodis, numeremus, uſque ad vigeſimum nonum Agrippini, ſupradictos centum & tres annos, utique perveniemus ad quintum annum Trajani Imperatoris. Ergo ſequente anno ſexto Trajani, cœperunt ſimul regnare, Agrippinus & Bencosban. Porro, ut ipſi Thalmutiſtæ, atque Latina hiſtoria docet, & Euſebius *de temporibus* diligenter annotat: Anno Hadriani decimo ſeptimo, *Bencosban* ingentiſſima clade cum Hebræis, à Legionibus Romanis accepta *deletus* eſt. Quare Bencosban regnavit, falſi Meſſiæ nomine, annis XXX. una cum Agrippino, quia totidem ſupputantur à ſexto Trajani, qui imperavit annis XIX. uſque ad ſucceſſoris ſui Hadriani annum XVII. Si quis verò curat intelligere geſta hujus Meſſiæ, quærat à Thalmutiſtis, & cum primis librum Schebhet Jehudah; & legat Euſebium, cum Eccleſiaſtica hiſtoria, & Johan. Buxdorfii Synagoga Judaica, cap. 36. In quo & de Chriſtianorum Antichriſto, quem Armillum Judæi vocant, ex libro Abkás Rochel, hæc leguntur, quæ non præter rem eſſe exiſtimavi, ut in hoc caput tranſcriberentur, & Chriſtianorum quorundam ſimilia ſomnia, certo nihilo prudentiora vaticinia, confunderent. Ajunt, inquit, Romæ marmor aliquod eſſe, imaginem virginis præ ſe ferens, quod manibus humanis factum non ſit, ſed potentia divina tale extiterit. Ad imaginem iſtam ſeſe congregabunt homines impiiſſimi, quotquot in mundo ſunt, amoreque illius flagrantes, cum illa inceſte conſueſcent. Hunc Deus creaturam figuramque infantis in ma[illegible] formabit.

In breviario Philonis, de temporibus.

Emar-

E marmore isto tandem dirupto infans iste prodibit. Hic Armillus Harasciha, id est, Armillus iste impius, nominabitur. Is erit iste, quem Umos Christiani sive Antichristum vocabunt. Longitudo altitudoque ejus decem ulnarum erit. Inter oculos ejus spat um palmæ transversalis patebit. Oculi ejus profundè in capite jacentes rubei erunt: capillum habebit ad instar auri fulvum: plantæ pedum ejus virides erunt. Capitib. duobus deformis erit. Iste ad impium Regem Romanensem veniens, se Messiam illum & Deum Romanensium esse dicet. Cui Romani mox fidem adhibentes, eum super se Regem constituent. Eum filii Esavi (ita Christianos vocant Judæi, Esavitas scilicet & Idumæos) omnes amabunt, ei se prorsus agglutinantes. Is ditionem totam sibi subjugabit, & ad liberos Esavi sive Christianos: Afferte mihi, dicet, legem istam, quam vobis ego dedi. Quam isti ei tunc afferent, unà cum libro ipsorum Precatorio, quæ ille pro confessis & veris acceptabit, se iis eam legem eumque librum dedisse dicens? Et ab illis, ut in eum credere velint, efflagitabit: & quæ sequuntur. Cæterum, de certo tempore adventus Christi Salvatoris, ad judicium universale, nulli homini, neque angelis, neque ipsius Christi humanitati constare, antea dictum est; licet mundo, ex persuasione nonnullorum, sex millia annorum, in Thalmuticis libris attributa sint; & citatur quoque ex Irenæo martyre: Quot diebus hic factus est mundus, tot & millenis annis consumetur. Est enim unus dies Domino quasi mille anni. In sex autem diebus consummata constat, quæ facta sunt. Igitur consummatio ipsorum sextus millesimus annus censetur. Sic Tertullianus, nescio quibus rationibus, scribens contra Marcionem, post mille annos designat judicium adventurum. Rectius certè B. Augustinus: Diem novissimum inquit, scimus venturum: utiliter autem scimus venturum, & utiliter ignoramus, quando venturus sit; ut semper paratum cor habeamus benè vivendo, & non solùm timeamus venturum illum diem, sed amemus, &c. Non frustra igitur hunc diem à Petro Apostolo, refrigerii tempus dictum fuisse, antea diximus, & rectè quidem magnâque cum consolatione piorum, ad vitam æternam aditus, refrigerium dicitur, quia refrigerabit lassos, & fessos, sicut quoque dicitur merces, quia compensabit labores & miserias, quas habuerunt aliquando pii in hac vita. Cæterùm in computationibus annorum, si de novissimo die locum haberent, facilè errari, antea monuimus, quando in radice temporis dubium existit, cum etiam Olympiades non adeò certæ sint, licet plerique certum temporis cursum inde colligant. Hæc incertitudo in computationibus annorum, commovit Thucydidem gravissimum scriptorem, quod negaret certum tempus de annuis magistratibus aut similibus notationibus, posse indicari cùm aliis de causis, tum quod res talibus conversionibus annuis, aliæ incipientibus, aliæ mediis, aliæ

De creat. mundi. *Super Ps. 36.* *Actor. 3.*

vertentibus geſtæ, fluctuent atque implicentur. Ideo ipſe tempora in hyemes & æſtates diviſit, quibus & compleri & dimidiari annos, omnibus perſpicuum eſt. Cæterum diem illum univerſalem judicii, & adventum Chriſti, non abſque graviſſimis rationibus tectum & occultum eſſe divina providentia voluit. Quamobrem non fruſtra monendo ſuos: Neſcitis, inquit apud Evangeliſtam Matthæum, qua hora venturus ſit Dominus veſter. Imo ſeipſum horam illam ſupremam dicit neſcire. Quod tamen ita intelligendum eſt, ſicut Nazianzenus interpretatur: Eccui, ait, dubium eſſe poteſt, quin horam quidem judicii, ut Deus, cognitam habeat, ignoret autem, ut homo? Quæ incertitudo temporis adventus ejus ſanè eleganter conſideranda & perpendenda eſt. Hæc enim, quemadmodum pleriſque ferè omnibus ſegnitiem & ſecuritatem atque incuriam inducit, ita intentionis & vigilantiæ ſtimulus, monentibus id nos piis viris, nobis eſſe debet. Nam conſultò abſconditum nobis eſſe voluit Deus, ut nullo momento ſecuri, continuas has excubias agamus. Qualis enim fidei & patientiæ eſſet probatio, ſi fideles totâ vitâ otioſè vagantes in ſuis deliciis, in Chriſti occurſum triduo vel pluſculos dies ſe ante accingerent? Nefas itaque pii putant, abſcondita ſcrutari, & ſua commenta cum Dei veritate permiſcere. Cenſent autem potius, perpetuas excubias agendas, ne nos dormientes opprimat, qui venturus eſt, ſicut in diebus Noë, & ſicut fur in nocte. Quare ſatis eſt nobis, intelligere incomprehenſibile gaudium, quod ſperamus: & infinitum cruciatum, qui omnes incredulos manet. Nihilominus nobis ſigna præcedentia attentè obſervanda, & quid illa portendant, piis cogitationibus conſideranda ſunt. *Scriptura* enim ſacra diſertè præmonet ante diem ultimum, Deum in Luna, *Sole*, & aliis creaturis, non dubia ſigna ſui adventus editurum, ne nos incautos deprehendi contingat; ſed maturè nos ad illum excipiendum præparantes, ſuccinctis renibus & lampadibus accenſis, eum præſtolemur? nihil nos remoretur, quo minus ſponſum, in thalamum intrantem, ad nuptias comitemur: ſicut Spinæus pluribus, & quidem piè, monet. Præcedentibus, & veluti præmiſſis nuntiis, hiſce ſignis, tandem Judex omnium, viſibili forma, qualis aſcendere, in cœlum viſus eſt, poſt expletum Electorum numerum, & hujus Mundi machinam, igne repurgatam, veniet è cœlis in nubibus, ac apparebit omnibus, cum ineffabili regni ſui majeſtate, cum immortalitatis fulgore, cum immenſa divinitatis potentia, cum Angelorum ſatellitio innumerabili, & coram eo apparebunt, quicunque à condito mundo homines extiterunt. Inde igitur jubemur, illum exſpectare redemptorem, ad diem *illum*, quo agnos ſegregabit ab hœdis, & electos à reprobis. Nec erit quiſquam, aut vivorum aut mortuorum, qui judicium ejus effugiat. Ab extremis enim orbis angulis exaudietur tubæ clangor, quo ad ipſius tribunal accerſentur

Matth.24.
Marc.13.

De provid. Dei mei fol. 42.

ſentur omnes, tum quos ille ſuperſtites deprehendet, tum quos jam antea è vivorum conſortio mors ſuſtulerit. Non audiendi igitur ſunt illuſores illi ſive ἐμπαῖκται, quos cavere jubet Beatus Petrus, Ii enim venient, in noviſſimis diebus, juxta proprias conſcientias ambulantes, & dicentes: Ubi eſt promiſſio adventus ejus? Ex quo enim patres dormierunt, omnia ſic perſeverant ab initio creaturæ, &c. Quamobrem pernicioſa eſt Satanæ impoſtura, dum hominibus perſuadet, longè adhuc abeſſe judicium, neque opus eſſe, ut ſingulis horis, imò momentis, illud expectent, cum tamen mandatum Chriſti, & Apoſtolorum doctrina vigilantiam ſummam requirant. Huc pertinet tam diligens exhortatio ad vigilandum & cuſtodiendum veſtimenta, in ſacris literis propoſita. Ad quam ne aliquis in reſurrectione nudus reperiatur, videtur reſpexiſſe Macarius Eremita Ægyptius, ubi dicit: Debet igitur quiſque noſtrum contendere omni labore, ac virtutum ſtudio, & cum fiducia poſtulare à Deo, ut interior homo gloriæ illius, ab hoc vitæ tempore, particeps fiat, & in ſanctitate illa, de Spiritu ſancto participet anima, ut purificatis vitiorum ſordibus, habeamus in reſurrectione quippiam, quod contegat nuda corpora noſtra reſurgentia & deformitatem operiat, vivificet, & in regno cœlorum perpetuò quieſcere faciat. Chriſtus enim, ut ſacræ ſcripturæ perhibent, deſcenſurus eſt de cœlis, & ſuſcitaturus omnes filios Adæ, quicunque ab initio ſeculi dormierunt. Quos omnes in duas partes conſtituet, & hos qui peculiari ſigno notati fuerint, hoc eſt, ſigillo ſancti Spiritus, veluti peculiares acceſſet, & ſtatuet à dextris. Idipſum præmonet Juſtinus Martyr: Mortuum Filium Dei, inquit, tandem hac de cauſa, ut fide per ſanguinem & mortem ejus expiaremur, & reſuſcitatum Deus cœlo intulit, tantiſper eum DETENTURUS, dum hoſtiliter adverſantes ei Dæmones percutiat; & eorum numerus, qui boni atque probati eſſe Deo præcogniti ſunt, expleatur. Tum enim è cœlis, cum gloria & angelica militia ſua adveniet, aderitque, ſicut prædictum eſt, cum omnium etiam, qui unquam extitêre, mortalium corpora excitabit. Atque dignos quidem induet natura incorruptibilitatis univerſæ experte: Injuſtos autem in perpetuo ſenſu, una cum malis geniis, in ignem mittet ſempiternum, &c. Rectè itaque & piè ſentiunt qui Mundum immundum, hoc noſtro ſeculo, comparare ſolent cum ruinoſa domo, ex qua, ob metum periculi, omnes habitatores ad tutiora loca migrare maturè feſtinant, antequam improviſo caſu obruantur. Quam ſimilitudinem Cyprianus ita eleganter illuſtravit: Si, inquit, in habitaculo tuo parietes vetuſtate nutarent, tecta deſuper tremerent, domus jam laſſa, ædificiisque labentibus ruinam proximam minaretur, nonne omni celeritate ad migrationem feſtinares, & de rebus tuis cogitares? Mundus ecce nutat & labitur, &

Epiſt. 2. c. 3.

Homil. 5.

Lib. de mortal.

tur, & ruinam ſui non tam ſenectute rerum, quam fine teſtatur, &c. Huc ſpectat pium diſtichon Chytræi:

Mors certa eſt, incerta dies, ipſa horaq; mortis,
Conſulat ergo animæ, qui ſapit ipſe, ſuæ.

Prolixiorem me fecit, in hoc capite, recens luctus meus domeſticus, ſanè acerrimus, ob piè defunctam conjugem meam, & veluti abſciſſam dimidiam partem corporis mei, cum qua vixi plus quam XXXVI. annos, ut veteres locuti ſunt, abſque bile & querela. Nullas autem conſolationes in hoc mœrore meo efficaciores reperi, quam in ſacris literis, & præſenti meditatione noviſſimi diei, qui, ut ſupra dixi, rectiſſimè refrigerium dicitur. Remedium itaque efficaciſſimum in iis reperi, rectè curans & ſanans vulnera animi, cum in reliquis ſcriptis nihil tale ſalutiferum, ſed ſolummodo cicatrices leniens, exſtet. Hunc diem vel univerſalem, vel particularem, ratione ſenectutis meæ (ſeptuagenario enim major hæc ſcribo, quem terminum ordinarium Moyſes, vir Dei, vitæ hominum ſtatuit) ante fores pulſare cum ſentiam, me mirificè recreat, cum cogito, exantlatis & ſuperatis tot laboribus, ærumnis & moleſtiis, ægritudinibus & perturbationibus, nec non lividorum morſibus & obtrectationibus, (quibus ab ineunte ætate hucuſque vita mea ſæpenumero obnoxia fuit) mox in ſorte beatorum, una cum cariſſimis noſtris, quos hactenus abſentes magno cum deſiderio deploravimus, reſurrecturos, & deinceps in ſinu Abrahæ, tanquam membra myſtica, cum paſtore & capite noſtro Chriſto, in manſionibus, quas ſanguine ſuo nobis peperit ac paravit, in æterna felicitate, expertes omnis luctus & miſeriæ, cum cœtu electorum, & Angelis ſanctis, victuros & permanſuros. Veni citò imò veni Domine Jeſu, exclamo cum Evangeliſta & Apoſtolo Joanne in fine Apocalypſeos ſuæ.

Caput XI.

De Iudæorum & Mahumetis, ejusque ſectatorum pertinacia & impoſtura.

Cap. 24. cent. 1. DIximus in proximo antecedente capite, & antea quoque in 1. Centur. de Judæorum everſo templo; de eorum regno autem florentiſſimo, obſtinacia & ſeditione contra Romanos, & quam cruenta bella, cum ſua ipſo-

ipſorum tamen clade, & internecione, excitarint, hoc loco nonnulla attexemus. Præ cæteris autem admodum cruentum fuit, quod poſt natum Chriſtum anno 138. regnante Adriano Imperatore geſtum eſt. Cujus in ipſorum Thalmuticis mentio hiſce verbis fit: Adrianus Cæſar haragbe Alechſandria ſchel Mizraim Ichiſchim ribbo al ſchiſchim ribbo kifali imke joze mizraim. Veſpaſianus Cæſar kârach bichrach Biter arbameos ribbo, id eſt, Adrianus Cæſar occîdit Alexandriæ, urbe Ægypti, ſexagies decem millia Judæorum, & iterum totidem, hoc eſt duplo plures, quam ex Ægypto exierunt. Veſpaſianus Cæſar occîdit quater centum decies millia Judæorum in urbe Bitera. Etſi autem hæc multitudo immenſa, non ſecus ac alia multa, in illis libris Thalmuticis, id eſt, doctrinalibus, fabuloſa videtur: tamen non eſt dubium, multa millia ſeditioſorum, utriusque ſexus interfecta tunc temporis fuiſſe: inprimis cum Adrianus, non absque labore, & ſanguine ipſorum, Pſeudo Meſſiam, ſicut paulo ante recenſuimus, Bencochab, id eſt, filium ſtellæ, quem poſtea Bencosba, & Barcozabh, id eſt, filium mendacij, vel Bencuzibha, id eſt, filium nothum, ut in libro Schebhet Jehudah legere eſt, nominarunt, oppreſſiſſet. Fracta autem & conciſa tunc temporis eorum potentia, & vires bellicæ videbantur, ut deinceps nullam uſpiam, in orbe terrarum, certam ſedem, nullum proprium domicilium, non libertatis, aut juris ſpeciem, habuerint: Et nunc quoque diſperſa fere per univerſum orbem terrarum, exul & ſervilis natio, neque Dei religionem tueatur, & in omnium pene mortalium odium, qui eos propter vitia, & ſordes fugiunt, incurrerit. Id Turcis, in quorum regno ingens multitudo Judæorum degit, & conductis telonijs negotiatores, ad decipiendum, & impoſtores egregij ſunt, non ignotum eſt; ita ut licet, hoc noſtro tempore, ſolummodo in urbe Theſſalonice, ultra 70. millia Judæorum, utriusque ſexus eſſe, peregrinatores qui ibi fuerunt, affirment: tamen illos admodum exoſos habent, & contumelioſo nomine SCHIBOUT appellant, neque cum illis commercium vel conjugium, ſicut cum Chriſtianis, habent. Sordes autem & fœtor, non ſolum ex allio, & cœpis, quibus frequenter in cibo utuntur, illis familiaris, ſed etiam in opprobrium à Deo rejectæ & inviſæ gentis, tanquam macula perpetua, videtur innatus eſſe, eoque reſpexiſſe Ammianum Marcellinum, cum eos fœtentes tumultuantes vocat. Judæos autem olidos credi, & virulentum ex ſe odorem emittere, notat Philelphus, ſive id ex mala victus ratione accidat, ſive ex eo, quod menſarii fere ſint, nullaque exercitatione utantur, alimentum probe non concoquunt: Unde fœtidæ fuligines per corpus univerſum expellantur. Alludit huc fortaſſis Martialis, ubi dicit:

In lib. Cozthin.

Lib. 22. In epiſt. ſuis volum. 2. lib. 2.

Et jejunia Sabbatariorum.

Causam referunt in id quod jejuni malum habent anhelitum, sicut Zvingerus de Judæis, & viris, atque mulieribus, plura retulit, in suo theatro humanæ vitæ. Puto enim fabulosa esse, quæ de pœnis Judæorum juxta tribus suas distinctis refert M. Franciscus ex Judæo Christianus factus, in singulari ea de re instituto libello: quum supra demonstraverim, eos tribuum ignorare distinctiones. Quomodocunque autem sese res habeat, sæpius observavi hunc fœtorem vel ex sordido victu, vel à naturæ graveolentia, alioque vitio ortum in Judæis, tam in Italia, quam in Germania, ubi natio ista adhuc sordide vivit, & stabulatur: Præsertim autem cum jussu Ducis Ferrariæ Alfonsi; in ejus nuptijs, cum Barbara Austriaca, Imperatoris Ferdinandi filia, Comœdiam, de origine, vita, & obitu Turcorum, Turcicis, & quidem sumtuosis vestibus, nocturno tempore (sicut Italis mos est, ut accensis innumeris cereis diversicoloris, oculo spectatorum rectius personæ fictæ fallere possint.) Italico sermone splendide agerent. Actores enim illi omnes erant ex Asia, & parte Europæ Turcorum tributarij. Facile autem concessero, hircosum illum odorem huic genti familiarem ex otio & sedentaria vita, atque vitiosis humoribus augeri, cum experientia testetur eos, qui usque ad sudorem laborant, melius olere. Et ob eam rem legimus Alexandri Magni ex bona constitutione corporis, & perpetuo exercitio militari odorem ex cute gratissimum efflasse; os ejus totumque corpus reddidisse fragrantiam, quam interiore tunicæ retinebant. In causa fortassis etiam fuit fervidum & igneum corporis ejus temperamentum. Gignitur enim odoris suavitas, ut Theophrasti est opinio, concoctis à calore humoribus. Unde aridi & fervidi tractus plurima & optima aromata edunt. Exhaurit enim sol humorem in summis corporibus existentem, ut putredinis materiam, sicut Plutarchus observavit. Huc referri potest, quod Plinius de Parthorum oris graveolentia scribit propter indiscretos cibos, & quod grano ex Assyrij malo in esculentis sibi medentur.

Vol. 2. lib. 2. — *In commentariis Arteflexeni.* — *In Alex. & l. 1. conviv. q. 6.* — *Lib. 12. c. 33.*

Cæterum judicium Erasmi Roterodami de Judæis est tale: Est inquit, ei genti quædam pertinacia, nec ulla fuit umquam suæ religionis tenacior, ut eleganter docet Josephus. Ad hæc, ut Judæorum natio tum omnibus orbis nationibus peculiariter invisa: ita vicissim omnes execrabantur illi, ceu impuros, prophanos, ac impios, adeo, ut nec congressu dignarentur, & templum suum pollui crederent, si quis forte incircumcisus esset ingressus. Tantum erat præcisæ pelliculæ supercilium, &c. Inter cæteros autem impostores fuit admodum famosus, qui

In Argum. Ep. Paul. ad Roman. — *In Apolog. Iudaic. antiquit.*

pos

poſt natum Chriſtum, Anno 434. Judæos, ex Creta, per mare, in continentem, & promiſſam terram, ſicut Moyſes per mare rubrum fecit, ſalvos & incolumes ducturum promiſerat. Cum autem, ex quodam præcipitio ejus aſſeclæ ſe præcipitaſſent, & in mari miſerè periiſſent, ſicut ante retulimus, & illum Cretenſem Moyſem, ſicut deinceps appellatus eſt, comprehendere vellent, confeſtim diſparuiſſe ferunt; hinc ſuſpicati ſunt, perniciofum quendam dæmonem, ſub humana ſpecie, gentem hanc in exitium perducere voluiſſe, ut Nicephorus Caliſtus autor eſt. Quomodo autem olim, & hodierno die adhuc natio illa pertinax, erga Chriſtum, & Chriſtianos affecta ſit, experientia teſtatur. Omnibus enim artibus, & viribus occultis, & ſi poſſunt, apertis, odium atrox erga Chriſtianicolas oſtendunt, & arcana illorum ex proprijs ipſorum libris ſumma diligentia & accuratione collegit Johan. Buxdorffius, Profeſſor Baſilienſis. Hoc teſtantur miſera mancipia, quæ ideo magno pretio ſæpenumero à Turcis emunt, ut crudelius in ea ſævire, & odia ſua explere poſſint.

Cap. 42. cent. 1.

Lib. 14. hiſt. Eccleſ. c. 40.

In Synagog. Iudaor.

De mira quoque Judæorum & impia aſtutia meminit Joannes Vaſæus, quæ cùm rara & admodum malitioſa ſit, huc inſerere volui. Scribit enim, ſe in ſchedis quibusdam Nicolai Clenardi, viri undecunque doctiſſimi, legiſſe, quas ille in Africa conſcripſerat (dum illic Arabicarum literarum peritiam, ad bellum Antimahumeticum, quod parabat, indefatigabili ſtudio conſectabatur,) totum Mahumetiſmum, decem Judæorum commentum fuiſſe. Hoc Judæos excogitaſſe, ut Chriſtianis inſignem aliquem excitarent hoſtem, ac de ea re extare librum apud Judæos. Idem (pergit Vaſæus) olim mihi retulit Germanus quidam, vir probus, & eruditus, qui multos annos in Africa ſuorum negocia geſſerat, & dum reditum pararet in Hiſpaniam, ſiniſtris auſpicijs captus, duram apud Mauros ſervitutem ſerviverat. Is mihi affirmavit, audiſſe ſe à viris gravibus, in Africa, Judæum quendam aſtutum, angelum ſe mentientem, Mahometi nocturnis illuſionibus perſuaſiſſe, ut ridicula multa, & à rerum natura abhorrentia Alcorano ſuo inferciret, uti Judæos tam ſtultæ legis ludibrio à ſecta Mahumetica averteret. Cæterum ad Mahumetem quod attinet, quemadmodum is in vita impoſtor & planus fuit: ita ejus Secta & imitatores poſt mortem ipſius eodem modo peregrinatores, ad ejus monimentum, vel potius cenotaphium, quotannis catervatim, religionis ergo accedentes, decipiunt. Qualis autem peregrinatio hæc ſit, ſicut ex plurimorum hiſtoricorum prolixis ſcriptis conſtat, ita ſingularia & haud vulgaria recenſendo eam paucis comprehendit Proſper Alpinus. Ita enim Guilandino ſuo collocutori refert. In Arabia felici civitas eſt primaria, Mecha dicta, quæ eſt ad mare rubrum ſita, ab ipſaque altera, Medina vocata, di-

In Chron. Hiſpanico.

De plantis Ægypt. c. 14

ſtat itinere octo dierum, in qua eſt ſepulchrum Mahometis, ipſorum Pſeudoprophetæ. Ad quod ſingulis annis, ex Ægypto, duodecim vel quindecim millia peregrinorum ſe conferunt, ſacrificaturi, & holocauſtum oblaturi. His præficitur Dux quidam, qui trecentorum militum præſidio illos omnes peregrinos, Mecham, Medinamque conducat, & mox Cayrum reducat, incolumes ab injuriis Arabum, qui non rarò, in his deſertis, eos invadunt & occidunt, ac deprædantur. Vivunt enim Arabes hi rapina victum quæritantes, suntque ferociſſimi, atque audaciſſimi, habentque equos velociſſimos, quibus utuntur, legeque ſancitum etiam habent, ut nusquam conſiſtere queant, ſed continuo equitent, degentes ſub tentoriis. Peregrini itaque duce illo, quem Hamirag appellant, rectà Mecham pergunt, deinde redeuntes, proficiſcuntur ad ſepulchrum Medinæ, quod iter perficiunt diebus quadraginta: Medinæ, & Mechæ per alios viginti morantur. Turcarum Rex Medinam mittit duos præfectos, quorum alter ſacris præeſt, & alter prophanis & militibus. Mechæ verò, quæ Turcarum Imperio non omninò obedit, præeſt quidam Arabum princeps, quem Seriph appellant. Hoc nomine vocant omnes, qui à Mahomet oriundi ſunt, & ſe illius cognatos ſcripto oſtendunt. Habet hic princeps, equitum armatorum decem millia, & viginti quinque millia peditum, quibus timens à Turca ſibi hac itineris occaſione inſidias fieri, ſtatim, cum audit peregrinos ad ſua loca appropinquare, recedit à Mecha, & in montes ſe recipit, ubi, uſque dum abierint peregrini, moratur, quibus quotidie minatur, niſi diſcedant, poſt viginti dies, ſe aquas intercepturum, quando aquæ omnes defluunt ex montibus. Mittit Rex Turcarum huic Seriph munera hæc: quippe chlamydem auratam, ejusque filiis & fratribus centum & quinquaginta millia aureorum, ſingulis annis; pro quibus muneribus ipſe Regi Turcarum dono mittit quadraginta petias lineas Indicas ſubtiliſſimas, cujusmodi eſſe byſſum, de quo ſacræ literæ meminere, exiſtimari poteſt. Amplius, cum eo byſſo, mittit etiam Regi opobalſami tres quatuorve libras, & præfecto Cayri libram, atque Hamirag peregrinorum ſemilibram, &c. Hæc cum ſint memorabilia & rara, (quoniam Mahometis deceptoris, quo pacto mortuus etiam in ſuperſtitione ſua impia, nunc quoque Muſulmanos peregrinatores dementat, mentio incidit) ex Alpino, qui diu fuit in Ægypto, deſcribere volui.

Ut autem ad Judæorum pertinaciam, & crudelitatem adhuc durantem, redeam, notum eſt, quomodo ſuæ religioni, quæ tamen cum veteri Moſaica non convenit, ita ut plane neſciant, quemadmodum dixi, ex qua tribu orti & ſuperſtites ſint, inſulſis & ſordidis ceremoniis pertinaciter inhæreant. Id ſane non ſemel antea perfunctorie quidem & obiter, ſed ſupe-

rior

riori anno, in Conventu liberarum Civitatum Imperij, in urbe Vangio-num, (quam hodie Wormatiam nominant) diligenter obſervavi. Non enim decalogum, ſicut Moyſes ex mandato peculiari divino illis præſcripſit, ordine recitare poſſunt, ſed tantum confuſe aliquot præcepta, non quidem integra, ſed mutilata proferunt. Notabile autem in illa urbe eſt, quod adhuc bovem, in quodam ædificio peculiari, prope ipſorum cæmiterium, & ſepulchra, (inter quæ ſane ſunt antiquiſſima, ita ut lapidem, cum inciſis literis Hebraicis, monſtrent, quem ante natum Chriſtum poſitum eſſe, numerus annorum deſignat) gilvo colore, ſicut tunc vidimus, pabulo exquiſito diligenter curent. Qui ſi, vel pinguedine, vel alio morbo moritur, cum pretioſis linteamentis involvunt, & tanquam hominem bene meritum, magno luctu, & certis ceremonijs ſepeliunt: Deinde alium ſimilem quærunt, & eodem modo nutriunt. Sciſcitantibus autem nobis cauſſam, nihil aliud reſponderunt, præterquam hunc ritum, ante multa ſecula indeſinenter obſervatum, ſe à majoribus accepiſſe. Præbuit id occaſionem, de hoc bove & ejus ſepultura exquiſita, mihi, & alijs Legatis, rationes exquirendi, quas Judæi illi, vel neſciebant, vel ſe ſcire diſſimulabant. Nonnulli ex amicis erant in illa opinione, Judæos expulſos patria, & hinc inde diſperſos, atque in exilio, absque publicis ſacrificijs, & mactationibus pecorum, quæ ſolummodo in templo Hieroſolymitano permiſſa ac licita erant, degentes, potentia Meſſiæ ſui (cujus adventum, magno deſiderio, præſertim in tonitruis, & fulgetris adhuc expectant) ſe reſtituto regno Iſraelitico (in qua opinione intempeſtiva etiam Apoſtoli, antequam χαείσματα & dona ſancti Spiritus acceperant, fuerunt) in patriam, ad ſacra Moſaica & priſtinam mactationem boum, & pecorum, veluti poſtliminio reductum iri. Alij putarunt, hunc bovem in memoriam Ægyptiaci bovis, quem tanquam Deum coluêre, & Apim, interdum Serapim appellavere, adhuc nutriri. Erat enim hoc idolum, bos, corpore niger, candida fronte, in tergo alba nota inſignis, duplicibus pilis, in cauda, & lingua, cantharo notatus, quem certos vitæ annos excedere non licebat. Hunc, ubi conſenuiſſet, in lacum demergebant, ac ſuffocabant, & judicio indicto, ruptis veſtibus, tonſo capillitio, tuſo pectore pugnis, fæde laceratis corporibus, ingentique planctu edito lugebant. Deinde cum alium inveniſſent, geſtiebant rurſum, & gratulabantur: Sicut Herodotus, Diodorus Siculus, & alij, plura de hoc idolo ſcribunt; In ſacris literis quoque legimus, Judæos hujus bovis, ſub ſpecie aurei vituli, culturam in deſerto, & deinceps pertinaciter retinuiſſe. Fieri igitur potuit, ut hæc ſuperſtitio adhuc apud illos vigeat, & bovem illum, de quo paulo ante dixi, ideo tanta induſtria, in memoriam Ægyptij, nutriant. Utrum autem iſta vel prior opinio verior ſit: alijs

prudentioribus excutiendum relinquo. Et retulit mihi Melchior Haimins-feldius Goldaſtus, Francofurti ad Mœnum ſimiliter bovem taurum in cœmiterio ali, inquiſitosque à ſe loci illius Rabbinos reſpondiſſe, eſſe primogenitum Deo juxta legem oblatum, quem adolere cum Chriſtianorum legibus prohibeantur, mactare autem & veſci nefas ſit, permittere ut ad mortem naturalem, curetur. Accepiſſe autem eum à Wormatienſibus ſociis, qui vaccas alunt, & ne ſynagoga illa in pluribus bobus nutriendis nimium grave-tur, primogenita ſua apud diverſos offerre & diſpertiri ſolere. Idem fieri in caprarum & ovium primogenitis ab iisdem ſibi confirmatum.

Caput XII.

De diverſitate religionum, inter Perſas & Turcos, eorumque internecino odio.

MIrantur plerique & ſcire cupiunt, cum Perſæ & Turcæ pariter Mahumetani ſint, & Alcoranum, in quem librum Mahometanæ leges & inſtituta, ab ipſo Mahomete Pſeudopropheta, congeſta ſunt, ſummo in honore, tanquam ſacroſanctum & divinum habeant, adeo ut capitale ſit, de contentis in illo diſputare, vel in dubium aliquid revocare: quamobrem tam irreconciliabili tamen & hoſtili odio inter ſe diſſideant. Inprimis autem eſt memorabile, licet ridicula ſit ſuperſtitio, quod Georgius Douſa ſcribit: Cum aliquando ad Tachtelcæla (ita nominatur area Bajazetis, templo vicina) me conferrem, Camelum quendam, frequenti ſtipatum populo, lento veſtigio gradientem animadverto. Ego inſolenti hoc ſpectaculo attonitus, meum comitem Polonum, qui religionem Turcicam profitebatur, quid ſibi hoc vellet, interrogo. Tum ille Camelum iſtum, quoniam Mecha venit, & Alcoranum (qui divinæ legis habetur liber) dorſo geſtavit, honorem illum promereri: alios proinde pilos ejus, tanquam ſacros, evellere: alios eum oſculari: nonnullos ſudorem axillarum ejus extergere, eoque ſudore oculos & faciem perfricare: tandemque Cameli mactati carnes, in minutiſſimas partes conciſas, inter fideles, ad manducandum, diſtributum iri. Tantum honoris Turcæ Camelo deferunt, quem, ex ſolo Alcorani contactu, ſanctificari putant. Jam quanta reverentia ipſum Alcoranum proſequantur, ex hoc cognoſce, quod hominem Chriſtianum, ſi imprudens Alcorano inſideret, capitis ſupplicio afficerent. Ejusmodi ſuperſtitione laborant Turcæ, &c.

De itinere ſuo Conſtantinopoli.

Alcoranum autem Nicolaus Clenardus ita describit, cum esse librum Mahumetanis veluti Judæorum Pentateuchus, aut Christianorum Evangelium. Suscipiunt, inquit, illi vetus ac novum Testamentum, jubente Alcorano: at innumeris scatent hæresibus. Christum Deum negant, nec eum occisum à Judæis, & multa alia sunt dogmata, quæ pugnant cum Evangelio, Ut Evangelio prodito, abrogata est lex Ceremoniarum Moysi: sic ajunt Mahometem successisse CHRISTO. Et pergit ibi Clenardus recensere ridicula, & inania figmenta, in Alcorano, & alio quodam Legislatoris Suna libro, continente multa volumina, de dictis & factis Mahumeti, Arabica lingua comprehensa: ita ut nemo tam à communi sensu remotus sit, qui non protinus illam superstitionem detestaretur, adeò pleraque sunt fabulosa, &c. In his Mahumetem tanquam verum Prophetam, qui legem divinam suis asseclis promulgavit, sequuntur, & observant, tam Persæ, qui Sophi vocantur, quam Turcæ. Dissensio autem inter eos orta est inde. Hales, ut multi referunt, frater patruelis, atque gener Mahumetis extiterat. Filiam namque illius, nomine Fatimam, uxorem duxerat: Is post Mahumeti mortem, cum in principatu defuncto successisset, ejus legem, multis in locis immutavit. Quædam enim sustulit, non pauca etiam adjecit, alia novis interpretationibus ita correxit, ut nova quædam lex gentibus illis videretur. Sic factum est, ut dum quidam Mahumetis, quidam vero Halis disciplinam & interpretationem sequerentur, Mahumetis secta in duas divisa partes, gentes religione dissidentes, odiis etiam, quod consequens erat, discinderet. Persæ namque, qui Halim secuti fuerant, reliquos Mahumetis disciplinis infectos, ut homines impuros, & divinæ legis ignaros, à consortio repellebant. Arabes contra Persas, ut desertores atque legis divinæ corruptores, detestabantur. Cæterum cum Halis nomen, apud multas nationes in obscuritate lateret; Homaris vero disciplina, qui utpote discipulus Mahumetis, religionem summo studio conservavit, inviolata permansit; donec tandem Sophus Muza Caimi stirpe propagatus, cum primum, sapientiæ & religionis ostentatione, multos ad sui studium allexisset, tum armis eam sectam, quam sequebatur, esse veram Dei legem, demonstrare, omnibus artibus ac rationibus concupivit. Cum igitur illi, nationes multæ nomina darent, evenit, ut Halis decus è tenebris emersum videretur, & illius nomen extinctum reviviseeret. Is pro linteis spiris, quibus Mahumetani caput intexerant, pileos è lana constipata, rubro colore infectos, & senis utrinque gradibus distinctos, eo artificio, ut vel protendi vel contrahi possint, ad tegendum caput, instituit, quibus ij, qui Halis disciplinis adhærent, ab alijs Mahumetanis, qui ejus memoriam odio prosequuntur, internosci facillime possent. Turcæ itaq; vocant Persas Pharsic vel Quezelbach, id est, capita

Epist. l. 1. ad Latomum. fol. (mihi) 41.

capita rubra. Nonnulli etiam eoſdem appellant Etnazarios, quod pileum in duodecim partes diſtinctum geſtare conſueverunt. Quandoquidem Etnazarij vox apud Arabes, prout illam plerique interpretantur, duodecim ſonat. Præfatum pileum, qui eſt rubri coloris, ſuo idiomate Kuſelbas nuncupant, quod ſignificat caput rubrum. Hæc ex Jovio, & Petro Bazarro collecta, huc referre viſum fuit. Differentia iſta religionis Mahumeticæ, ſolummodo ex diverſis interpretibus Alcorani orta, tantum odium, inter illas duas nationes, excitavit, ut ad arma devenerint, & ſæpenumero atrociſſima & cruenta prælia inter ipſos commiſſa fuerint, modo his, modo illis victoribus, ſicut adhuc in hodiernum diem ea odia, plus quam Cainica, durant. Et ſi autem potiſſima religionis diverſitas, inter Perſas & Turcas, prætexebatur: tamen cum utraque gens ſit regnandi cupidiſſima, etiam regionis & imperij acquiſitio odia magnopere auxit. Regnum autem & Imperium Perſicum, ſua felicitate, & prudentia auxit Iſmael Sophus, maximis auctus victorijs contra Turcas, & alios Mahumetanos; ita ut militibus ipſius perſuaſum fuerit, eum potiſſimum, ob ſuæ legis incrementum, & propagationem arma ſumſiſſe, & propterea neminem eorum dubitaſſe mori, ac ſtrenue pugnando mortem oppetere, cum certam animi ſpem conciperent, ſeſe recta via, in cœleſtes beatorum ſedes ituros. Econtra pro certo credebant, neminem ex his poſt mortem, cœleſtia regna petiturum, qui Mahumetem colerent, niſi eos legis ritus ſequerentur, quos Halis, ſcribendo ac docendo, poſteris tradidiſſet.

Bib. 14. hiſt.
Lib 10. de reb. Perſicis.

Turcis ſane contraria opinio de Sophianis Perſis firmiter mentibus inhæret. Homarique diſcipuli Mahumetis interpretationem Alcorani pro ſalutifera, alteram vero peſtiferam tenent: ideoque neque cum Sophianis matrimonia contrahunt, neque commercio eorum gaudent, & ſicut inter illos pax nulla certa & conſtans., ita induciæ infidæ & parum durabiles. Quod ſi contingit nonnunquam ut unus vel alter à ſua opinione deficiat, & ad aliam ſe conferat, non tamen recipitur, niſi prius de novo circumcidatur, & prior quaſi deleatur. Quare Turcis nullus hoſtis, quos præpotentes alioquin habent, tam formidabilis eſt, quam Perſæ Sophiani, non ſolum propter potentiam, ſed multo magis, ob metum religionis, ne ulterius propagetur in Turcico Imperio. Ob hanc cauſam, circa annum Chriſti 1514. Bajazetes, ſuo imperiō haud parum metuens, Conſtantinopoli ſupra ducentas domos, cum ipſis habitatoribus, qui de Iſmaele, ceu propheta, bene ſentiebant & loquebantur, igne perimi juſſit, & publico edicto, ſub capitis pœna vetuit, ne quis de eo publice loqueretur, aut ſcriberet: & ejus juſſu Junusbaſſa exacto Techelle Cuſalbaſa, ex Eremita Impera-

tore

tore militum facto & acerrimo propugnatore novæ Perſicæ religionis, & atrociſſimo hoſte Turcarum, ex Aſia, per omnes minoris Aſiæ urbes, intentiſſima inquiſitione habita, quos Perſicæ religionis cultores invenit, omnibus tormentis excruciatos interfecit: his vero qui bello minime interfuiſſent, neque arma tractaſſent, inuſſit frontem, ut ſtigmate defectionis titulum præferrent, quos protinus cum affinibus atque propinquis eorum, qui Techellem ſecuti fuerant, in Europam traduxit, ſparſitque per Macedoniam, & Epirum & Peloponnenſem oram, ne Techelles, auxiliis Perſicis, novis copiis comparatis, bellum renovaret, coirent rurſus, & novas res, nova defectione, molirentur. Eodem modo odium & contemtus erga Turcas ex hoc apparet, quod nonnulli retulerunt, propter odium, in Ottomanicam familiam, ab Iſmaele in aula ſuem educatum, ac probe ſaginatum fuiſſe, utque aulici Turcorum Regi illuderent, illi, per ſcomma atque ludibrium, ipſius Bajazetis nomen impoſitum fuiſſe.

Ex illa ſecta novæ religionis Perſicæ fuit is, de quo Busbequius ſcribit. *Epiſt. 1.* Non me, inquit, pigebit adſcribere, quod magno argumento ſit, quam populi illi Aſiatici Religionem imperiumque Ottomanorum gravatè ferant, ſicut, dum adhuc eſſem Conſtantinopoli, quidam è caſtris Turcicis reverſus; Redeuntem Suleimanum Amaſia, uſum fuiſſe hoſpitio hominis cujusdam Aſiatici, inque illius domo pernoctaſſe: At illum, ubi princeps migraſſet, luſtralibus aquis, multoque ſuffitu, & certo ceremoniarum ritu, domum ſuam, ut pollutam & contaminatam contagione talis hoſpitis, expiaſſe. Quod ubi Suleimanno innotuiſſet, juſſiſſe hominem interfici, domumque ſolo æquari, ſic ille magnas, averſi à Turcis, propenſiorique in Perſas ſtudii pœnas dedit. Hinc manifeſtò apparet, verum eſſe quod vulgo dicitur: Nihil magis conjungere animos hominum, nihil quoque magis eos disjungere, quam religio vel ejus falſa imitatrix ſuperſtitio: licet nonnunquam, ut paulo ante dixi, ſub prætextu religionis, etiam Regiones ambiantur, & acquirantur.

Caput XIII.

De Ritu Ethnicorum in evocandis Diis tutelaribus.

Auctarium Cap. 60. Centur. 1. cap. 10. & 11. cent. 2.

IN duabus prioribus centuriis meis multa diſſerui, & exempla memorabilia allegavi de ritibus Ethnicorum, quibus uſi ſunt, in evocatione Deorum, & Dearum ſuarum tutelarium. Perſuaſi enim mira ſuperſtitione fuere, numinum horum ope, auxilio, & potentia, loca, & ho-

mines, quibus præeſſent, ni hoc facerent, tutos ab omni vi, & injuria eſſe, neque ullo pacto poſſe expugnari. Fuerunt autem, tam publice, quam privatim, culti, & hi quidem genii, & Lares, & Præſtites vocabantur, unde
5 *Faſtor.* Ovidius:

Quod præſtent oculis omnia tuta ſuis.

De præſtig. dæmon. lib. 1 cap. 6. Pſalm. 65. & alibi in ſacris literis. id eſt, ut Wierus explicat, quod res omnes conſervent, & tueantur in ædibus: pacato enim & quieto numine, domum poſſidere putabantur. Hæc autem vana numina recte, à Regio Propheta, dæmonia, & Dii gentium, atque Dii populorum terræ, Idola nationum, nec non Dii alieni nuncupantur. Inprimis autem de Palladio Trojanorum idolo ejusque forma & cultu, plura congeſſimus, quibus auctarii loco nonnulla hic addere viſum fuit. Conſtat igitur Palladium fuiſſe ſignum fatale, vel potius numen tutelare Trojanis, quaſi illa urbs capi non poſſet, niſi id auferretur. Quare cum Ulyſſis & Diomedis aſtutia illud ablatum eſſet, Troja paulo poſt à Græcis dolo occupata & deſtructa perhibetur. Illud Æneæ, oraculi juſſu, in Italiam venienti reſtitutum, & deinceps à Conſtantino Roma Conſtantinopolim allatum, atque ibi in foro defoſſum eſſe, ſcribunt hiſtorici. Fuit is forte in illa opinione (nam hoc ejus factum ſuſpicione ſingularis ſuperſtitionis non caruit; ſicut Græci ea non caruerunt, & ſtatuis ſuis fatalibus nimis multum tribuerunt, ſicut antea diximus, & paulo poſt plura dicemus) ibi fore imperium orbis terrarum, ubi ſimulachrum illud cuſtodiretur. De evocationibus autem tutelarium numinum, & angelorum, *In ſyntagm. mihi f. 349.* Pet. Gregorii Tholoſani hæc eſt opinio, quam adſcribere operæ precium duxi: Vocarunt, inquit, antiqui, hominum & locorum cuſtodes, Deos tutelares, quos prius expugnabant evocatione, qui locis potiri deſiderabant, & ita alliciebant, ut loco decederent, arbitrantes non poſſe aliter ſubigi loca, niſi evocatis & abſentibus tutelaribus. Vocant Rabini hos tutelares angelos, Intelligentias. Et ſic Thalmutici & Cabaliſtæ dicunt, Moſen viciſſe, & colliſiſſe Amonino Intelligentiam Ægypti, antequam Ægyptios proſterneret. Et Davidem, antequam Goliam vinceret, amoviſſe Intelligentiam ipſius, in virtute nominis Domini dicens: EGO VENIO IN NOMINE DOMINI. Sic & Dominus noſter Jeſus Chriſtus mundum ſubjugans, prius foras principem mundi ejecit. Et Jacob triumphum acturus ſuper Eſau, cui benedictionem ſurripuerat, prius angelum ejus, cum quo conflictatus eſt, vicit & coegit ſe benedicere. Et certe facilior eſt Sathanæ victoria de nobis, ubi virtutem ſuam, & adminiſtros æternæ vitæ, angelos tutelares, Deus ſubtraxerit. Quod graphice *Pſalm. 70.* expreſſit David, dicens: Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.

Quia

Quia dixerunt inimici mei mihi, & qui cuſtodiebant animam meam, conſilium fecerunt in unum, dicentes: Deus dereliquit eum, perſequimini, & comprehendite eum, quia non eſt, qui eripiat. Hactenus Tholoſanus. Cæterum quod allegatus autor ſcribit: Luctatorem illum Angelum proprium Eſau fratris Jacobi fuiſſe, commentum Judæorum eſt, qui ſcil. arcere vellet Jacobum à terra Chanaan, favendo partibus Eſau, quoad liceret, & quamdiu Deus permitteret. Sic in Propheta Daniele legimus, de Perſarum principe, qui abſque dubio fuit angelus, quomodo reſtiterit 21. diebus ne veniret is, qui loquebatur cum Daniele, ad ſatisfaciendum ejus precibus. Quod ſi tam diu iſte angelus alium impedire potuit, quid modo obſtat, inquiunt, angelum Eſau opponere ſe Jacobo, ne conſequatur hæreditatem & terram patribus repromiſſam? &c. Siquidem non obſtinate refragatus eſt angelus, verum Dei voluntate præcognita, non modo victori Jacobo ceſſit, ſed jam impetratas benedictiones illi confirmavit. Afferunt præterea Rabini alias rationes, ut confirment hæc ſua commenta, quas, ne extra propoſitum prolixior ſim, de induſtria omitto. Sanior autem & receptior piorum interpretum eſt conſideratio hujus luctæ, illam cauſſe, ut Jacobi animus confirmaretur, ac diſceret, ſibi divinitus addendum tantum roboris, ut, neque cœleſti, neque humana virtute unquam ſit impediendus, à conſequendis promiſſionibus, à Deo exhibitis: Verum convulſionem vel luxationem ideo eſſe adjectam, quo intelligeret, ſe iſta non habiturum, ſine gravi carnis moleſtia & dolore, ſiquidem plura experiri coactus eſt, dum viveret, admodum triſtia & calamitoſa. Tentationes enim Deus immittit, quibus vult nos exerceri. Nonnulli autem patres (inter quos eſt B. Auguſtinus) ſunt autores, ut Angelum in hac lucta Chriſtum adumbrare intelligamus, qui pro diſpenſatione & œconomia noſtræ redemtionis, viſus eſt ab Iſrael, qui eum crucifixerunt, ſuperari, qui tamen occumbens benedixit hoſtibus ſuis, pro eis efficaciſſime orando. Inde tamen claudi ſunt redditi. Nam pars eorum Chriſtum ſequuta eſt, alii vero credere noluerunt, ſive, quod eorum regnum temporale, jam tum cœpit ægre procedere. Beatus Hieronymus ſpiritualem fecit hanc luctam: Quod ſumſiſſe videtur ex Oſea Propheta, ubi ſcribit, Jacobum ita viciſſe, luctando cum Angelo, ut fleverit, & oraverit eum. Ex quo apparet, luctam hanc fuiſſe precum vehementiam, præter illud corporale certamen. Verum qui plura de hac lucta ſcire cupit, is Petrum Martyrem prolixe ex ſacris literis & patribus interpretantem legat: Meum propoſitum non eſt, in hac materia diutius inhærere. Poſtremo addere volui, quid Cornelius Tacitus Ethnicus, de exceſſu Deorum ſenſerit: Expanſæ, inquit, repente delubri fores, & audita major humana vox, Excedere

[Margin notes: Cap 6. — Geneſ. c. 33. — De civit. Dei, c. 18. — In Epiſt. ad Epheſ. c. 12. — In lib. Gen. cap 32. — Lib. 5. hiſt. — Animadv. in Euſeb. Chron. mihi f 171.]

Deos, ſimul ingens motus excedentium, de qua re plura memorabilia congeſſit Scaliger.

Caput XIV.

De ſuperſtitione hominum ſuper libros, ſtatuas, & monumenta fatalia

Auctarium Cap. II. operarum ſubciſivarum Cent. I.

PRoxime antecedenti capite non vulgaria, ut puto, auctarii loco, ad caput x. cent. 2. congeſſimus, de evocatione tutelarium numinum & angelorum: Nunc vero, veluti in ſimili materia pertexenda, capiti xi. de ſuperſtitione hominum, libris, ſtatuis, & monumentis, figuris fatalibus, auctarium, peculiari capite, annectere volui, ex quibus apparet, quam ſtudioſiſſime ejusmodi nugis, olim, & ſuperioribus annis, plurimi dediti fuerint. Incipiam autem à Græcis; quæ gens ejusmodi ſuperſtitionibus admodum dedita fuit, ut mirificis artibus & impoſturis futura cognoſcere poſſet. Inprimis conſtat, tempore Cæſaris Leonis Armeni, Bardæ filii, cupiditatem hanc præpoſteram inveſtigandi ſucceſſionem in imperio, & aliis rebus, admodum uſitatam fuiſſe, à qua tamen doli & fallaciæ non abfuerunt. Fuere autem tunc celebratæ quoque Sibyllinæ vaticinationes. Et ex libris notarum quidem conjecturæ multos exercuerunt. Has notas Græci βίβλους συμβολικὰς nominarunt. De quorum librorum unius ſignificatione, Leonem Imperatorem cognoviſſe diem & genus mortis ſuæ, accepimus, quod notaſſet inter duas literas Χ & Φ expreſſam figuram Leonis, qui jugularetur. Nam & in jugulum Leonis, ab interfectore, enſis defixus eſt, feriis natalitiis Chriſti Jeſu, in templo, fraude inſidioſa crudeliter obtruncati, cum autores cædis ornatu ſacerdotali ingreſſi fuiſſent, noctu luminibus accenſis, atque fulgentibus, ut ad Chriſti naſcentis lumina cædem illam factum iri, demonſtraretur, id eſt, κατὰ τὰ χριστοῦ φῶτα, ἢ χριστοφάνια, ſicut notavit parens meus, piæ memoriæ, in Chronologia Nicephori. Id confirmat Luidprandus, Cremonenſis Epiſcopus, Legatus Ottonis Imperatoris, quæ legatio Conſtantinopolitana ſuſcepta eſt, circa annum Chriſti 968. Habent, inquit, Græci & Saraceni libros, quos ὁράσεις ſive viſiones Danielis, vocant. Ego autem Sibyllinos, in quibus ſcriptum reperitur, quot annis Imperator quisque vivat, quæ ſint futura eo imperitante tempore, pax an ſimultas? ſecundæ Saracenorum res an adverſæ? Cæterum de Græcorum ſuperſtitione, veteri & recentiori, in futuris cognoſcendis, antea in modo dicto capite plura congeſſimus.

In ſua hiſt. fol. 103.

Venio

Venio itaque nunc ad alia similia. Mirum fuit sane idolum, vel statua fatalis, ante & circa tempora Caroli Magni, in Hispania (si vera sunt, quæ sub Turpini nomine circumferuntur.) Id Pseudoprophetam Mahumetem, suo nomine attributo, fabricasse, & dæmoniacam legionem quandam, sua arte Magica, in ea sigillasse dicitur, tanto robore, ut à nullo frangi potuerit. Cæterum Christianos, ad illud, absque periculo, accedere non potuisse. Verum si Saracenus adorandi causa accederet, tuto hoc potuit præstare. Si etiam avis forte super eam sedit, illico mortuam cadere. Fuit autem lapis Saracenicis literis antiquis insculptis fastigiatus, miræ altitudinis, super quo Idolum hoc Mahumetis, effigie humana, aureum collocatum fuit, manu dextra clavem tenens ingentem, quæ secundum Saracenorum vaticinia, si è manu lapsa fuerit, illo anno Rex Galliarum, expulsis Saracenis, totam Hispaniam Christianis legibus subjugaturus sit. Igitur adveniente Carolo cum exercitu, cum Saraceni viderent, illam clavam delapsam, convasatis suis rebus aufugerunt. *De reb. gest. Caroli Magni c. 4.*

Qualis autem, obsecro, liber iste fatalis, qui Anno 1525. in Hispania, à Judæo quodam, dum pro vinea sua amplianda rupem perfoderet, inventus fuit? patefacta enim rupe cava, eum librum, ligneis foliis, invenisse scribunt, Hebraicis, Græcis & Latinis literis scriptum, in quo continebatur, de triplici mundo, ab Adamo, usque ad Antichristum. In quo principium tale fuisse: In tertio mundo, filius Deus nascetur, ex Maria virgine, &, pro salute hominum, crucis patibulo patietur. Additum etiam fuit, hunc librum inventum iri, sub Rege Hispaniæ Ferrando, sicut in Chronico Augustensi, & alibi, hoc notatum est. Porro de statua fatali equestri Papiense vel Ravennate (cujus quoque Platina mentionem facit) ita scribit Bernardus Saccus. Mirasolem, nonnulli vero Regisolem appellant, quoniam Orientem versus faciem conversam habebat, contra Papienses, faciem equitis vertentes in septentrionem, & terga in meridiem, statuam Regisolium; id est, solium vel sedem Regis appellarunt, dixeruntque, regium potius esse, cavere à septentrione, unde Hunni, Gothi, Heruli, Alani, aliique erupere in Italiam, quam in Meridiem, vel orientem respicere, ubi Italia mari cingitur, & nisi magno classis apparatu petatur, suo situ tutissima est. De statua Crocodili fatali, vel incantationibus præparata, ita scribit Bodinus. Nuper in quodam Ægypti oppido, ubi non erant Crocodili, ut in aliis oppidis, secundum Nilum, inventum est plumbeum Crocodili signum, sub ædis limine conditum, quam Mehemet ben Thaulon cremari jussit, quo nomine expostularunt Incolæ, dicentes, se ex eo tempore à Crocodilis gravissime infestari. *In Ticinensi hist. lib. 10. cap. 6.* *De Dæmon. lib. 2. c. 3.*

Recensuimus quoque ante observationes fatales, in marmoribus

tam ſcriptas, quam mutas, myſterium tamen in ſe continentes, inventas fuiſſe; ad quas pertinent picturæ, ex opere teſſelato, in templo Marci Veneti confectæ. Inter quas nonnullæ dicuntur eſſe Joachimi Abbatis Sanſlorii inventæ, vaticiniis olim, ante aliquot ſecula, clari, quibus rerum Italicarum mutationes quasdam prænuntiatas fuiſſe, multorum opinio eſt. Quemadmodum interpretantur duos criſtatos gallos, vulpem delineantes, ſignificaſſe duorum Regum Galliæ victorias, de Ludovico Sfortia, Mediolanenſi principe. Præterea per Leones opimos & pingues, ex aquis prodeuntes, rurſum per alios macilentos, in terra procumbentes, ipſum ſignificaſſe tradunt Reip. Venetæ (cujus inſigne Leo Evangeliſtæ eſt) fatum atque conditionem, maritimis ſcilic. commerciis opulentam, belliſque navalibus potentem, ac felicem, econtra relicto mari, ad continentis dominatum, terreſtresque expeditiones converſam, infelicem ac imbecillem mox futuram.

Eodem modo antea recenſuimus, quas fatales præmonitiones Rex Alphonſus, Ferdinandi filius, habuerit, quibus addere præterea libet. Hujus patris ſpectrum, ter diverſis noctibus, Jacobo regiæ domus chirurgo, apparuiſſe ſcribunt. Et primo lenioribus verbis, poſt admodum minacibus mandaſſe; diceret hæc, ſuo nomine, Alphonſo, Ne ſperaret, ſe Regi Galliæ poſſe reſiſtere, quod in fatis eſſet, ejus progeniem infinitis caſibus vexatam, ac demum tam præclaro regno ſpoliatam, extinctum iri. Ejus rei cauſam eſſe, cum multa ab ipſis patrata ſcelera, tum vero illud maxime, quod ipſius ſuaſu, Puteolis redeuntis in D. Leonardi fano, in via Glarea, prope Neapolim, commiſſum non expreſſiſſet, exiſtimarunt homines, Alfonſum eo loci, Ferdinando perſuaſiſſe, ut non paucos regulos, quos diu in carcere detinuiſſet, clam necari juberet, ſicut Guicciardinus, Sabellicus, & Jovius, memoriæ tradiderunt. Conſtat ſane, Imperatores, Reges & heroes, ſæpenumero varias indices & monitiones, & ſtatuis, & monumentis, veluti miraculoſe habuiſſe. Refert enim Turpinus, inter alia ſigna præcedentia mortem Caroli Magni, Nomen, id eſt, CAROLUS PRINCEPS, quod erat ſcriptum in beatæ Mariæ baſilica rotunda, Aquiſgrani, cujus fundator ipſe erat, paulo ante mortem ejus, omnino per ſemetipſum deletum fuiſſe: Porticum, quæ inter Baſilicam & regiam erat, die aſcenſionis funditus everſam fuiſſe. Eodem modo pontem ligneum, quem Moguntiæ ſuper Rhenum, ſex annorum ſpacio, ingenti ſtudio, ædificari curavit, incendio funditus conſumptum.

In hiſtor. de Carolo Magno in fine & Einhardus ipſius Imperatoris Cancellarius in Geſtis Caroli Magni.

Inſuper mira ſunt, quæ Procopius, de Theodorici, Gothorum Regis, ſtatua, ſcribit: Belliſario, inquit, contra eosdem Gothos, bellum gerente, ſub Juſtiniani Imperio, Neapoli admiranda res contigit. Nam Theodorici Regis, in foro ipſo, imago erat, lapillis ſectilibus, quadratisque, & vario colore infe-

De bello Goth. lib. 1.

infectis compoſita. Hujus imaginis caput, adhuc Theodorico ſuperſtite, neſcio quo defluxu, caſu derepente, & ſua ſponte depulſa lapillorum compago, unde mox ſubſequutum, ut Theodoricus vitam finiret. Poſt annos deinde octo, lapilli, qui imaginis ejus ventrem effigiabant, quoniam eundem in modum excidiſſent, Athalarius Theodorici ex filia nepos, fato defungitur: paulo poſt, labentibus circa pudenda lapillis, Amalaſuntha, filia Theodorici, ex humanis deceſſit. Gothis autem obſidentibus urbem, à femoribus ipſis, ad imos ejusdem imaginis pedes, lapillorum compages omnis dilabitur, & imago tota ex pariete penitus abolita fuit.

Gentiles quoque olim non diſſimiles obſervationes habuerunt; ſicut notatum fuit in Cæſaris Auguſti vitâ, tanquam prænuntias mortis, quod ſub extremum tempus ejus vitæ, tabula in qua nomen ejus inſculptum fuerat, de cœlo tacta, & prima nominis litera dejecta eſt. Hinc reſponſum, centum eum dies, nō amplius victurum, quod per convulſam ſignificaretur literam, ipſum vero inter deos referendum, quod reliquum percuſſi nominis indicaret. Quoniam Æſar, Deus dicitur, Tuſcorum lingua, ſicut Petrarcha id, & aliis notis obſervavit. Huc referendum eſt, quod noſtro tempore accidit. Nam Mauritius, Elector Saxoniæ, fortiſſimus & præſtantiſſimus heros multa, paulo ante funeſtum prælium, in Luneburgicis ſaltibus, ſigna commonefactoria, denotantia mortem ejus, habuit, inter quæ non poſtremum eſt, quod in tempeſtate quadam, & procella ventorum ejus ſtatua lapidea, quæ inter alias Electorum, in loco conſpicuo Berlini, affabre facta, poſita erat, capite truncata, non abſque admiratione omnium, conſpecta fuit, reliquis ſtatuis incolumibus. Id quoque eximius vir D. Thuanus hiſtoriæ ſuæ inſeruit, & verum eſſe ocularis demonſtratio teſtatur.

Rerum memorab. lib. 4.

Caput XV.

De nonnullis rebus admirandis, quarum vera & explorata ratio reddi nequit.

Auctarium Cap. 37. Cent. I.

Ea, quæ in priori capite, de fatalibus ſtatuis, monitionibus & nunciis, præcedentibus mortem Regum, principum, & heroum, obſervavimus, & recenſuimus, mihi præbuere occaſionem, ulterius cogitandi & meditandi, nec non auctarii loco adjiciendi iis, quæ antea, peculiari capite, de nonnullis mirandis rebus, de quibus vera ratio reddi nequit, congesſimus.

Cent.1.c.73. ſimus. Ut igitur de prænunciis fatalibus & notis, mutationem principum & regnorum ſignificantibus, vetera cum recentioribus & econtra, conjungentes, pergamus, habuerunt veteres Ægyptii peculiare indicium in Nilo flumine. Id enim, quando non exundabat, ſequebatur ſterilitas, ut ante mortem Antonii, & Cleopatræ, toto biennio non exundavit Nilus, quo ſimul ſignificabatur regni mutatio. Sic tempore famis ſub Claudio, non exundavit Nilus, & iterum ſunt ſecutæ mutationes. Quod ſi nimium aſcendiſſet Nilus, tum etiam ſterilitas ſequebatur, quia non poterant juſto tempore conſeri agri. Erat igitur ſingulare beneficium, quoties juſta menſura Nilus exundabat, ut, poſt alios, Melanchthon obſervavit. Etſi autem in Nilo, vel deficiente, vel nimium creſcente, rationes naturales non deſunt: tamen non raro etiam naturales cauſæ, tam in fluminibus, quam in terra, & aere, futura portendere ſolent, ut in Cometis, & aliis meteoris, fieri ſolet.

In explic. Evangel. feria 2. Natal. Chriſti, par. 1.

Sæpenumero autem eveniunt portenta, de quibus ratio reddi nequit, ut antea demonſtravimus, & ex ſequentibus apparebit. Memorabile inprimis quod Antonius Torquada, in ſuo libro Italico, ex Hiſpanico idiomate tranſlato, recenſet, quod ita in Latinum tranſtuli: In Norvegiæ finibus eſt arx munitiſſima, Caſtrum novum appellata. Hæc eſt ſita in præcipitio rupis, ad quam ſolummodo ex una parte aditus patet. In radice hujus rupis, flumen immenſæ profunditatis tranſit, cujus undæ nigræ apparent; ob eam cauſam piſces quoque nigreſcunt. Oritur autem in montibus aquilonaribus, & ex ſummis præcipitiis labitur, ita ut ejus ſcaturigo explorari nequeat. In hoc rapidiſſimo flumine magna eſt copia Salmonum, & aliorum piſcium, ſuaviſſimi ſaporis, & eſu gratiſſimorum. Affirmatur autem pro re certiſſima, conſpici interdum in hoc flumine ſpectrum, pubetenus inſtar hominis, hinc inde natantis, & dulciſſimè inſtrumento Muſico ſonantis. Quando vero accolæ ab hoc ſuaviſſimo concentu attoniti, attentius id audire cupiunt, tunc mox ſub aqua ſe abſcondit, & nihilominus audiuntur varia inſtrumenta muſica, cum tamen nemo conſpiciatur. Quod ſi contingit, habetur id pro ſiniſtro omine, & portento malo. Paulo poſt enim evenire ſolet infortunium, & calamitas alicui ex præfectis vel præſidiariis præcipuis, hujus arcis, & verum id eſſe ſæpenumero experientia demonſtravit, &c. Simile portentum apparere ſcribitur in loco, quo olim Trajanus Imperator, debellaturus Decebalum Regem, pontem ſuper Danubium conſtruxit, cujus fragmenta hodie adhuc extant, cum inſcriptione, TRAIANI NERVÆ FILII CÆSARIS VERE PONTIFICIS. Ibi haud longe fons ſcaturit, qui S. Crucis vulgo dicitur, & magnis miraculis claret. Quoties enim Rex aliquis Hungariæ, vel moritur, vel periculum aliquod ſubire cogi-

Giardino di fiori curioſi mihi fol. 199.

cogitur; aqua fontis in cruorem vertitur, ad multos hominum languores, quibus medetur, haud inutilis. Quod accolis longè latèque patet, & longa experientia comprobatum eſt, ſicut Cyprianus obſervavit. Tale præſagium vel omen fuit, cum Rex Matthias, potentiſſimus & fortiſſimus heros, Viennæ apoplexia correptus, diem ſuum obiret. Eodem enim die omnes Leones, qui Budæ in clauſtris detinebantur, interiêre. Cui ſimile eſt illud, quod Johanni Caſimiro, Comiti Palatino Rheni & Adminiſtratori Electoratus, heroi pariter fortiſſimo, contigit. Nam paulo ante obitum ejus, Leo, quem diligentiſſima cura alebat, obiit, ipſeque Caſimirus id pro omine ſibi duxit & interpretatus eſt. In ditione Archiepiſcopi & Electoris Trevirenſis, non in obſcuro loco notus eſt lacus vel piſcina, in qua, quoties piſcis immanis emergit, & ſe conſpiciendum præbet, toties certo id portendere mortem hujus Principis, idque longa experientia, tanquam certiſſimum omen, obſervatum fuiſſe affirmant.

In Orat. de bello Turcico

Recenſuimus præterea ante, non abſque cauſa habere nonnullos Principes, Comites, & nobiles Germaniæ, præſagia, & veluti notas quaſdam peculiares, quæ ante vel circa obitum ipſorum apparent & audiuntur. Ita in Baronatu Hohenſaxio apud Helvetios, quoties uni ex illa familia mors imminet, ſolet ex altiſſimis illis montibus, qui Baronatum ab Abbatis cellana ditione interſecant, lapis tantæ molis tantoque cum fragore decidere, ut labentis ſonitus in tota ditione longè latèque exaudiatur, donec in agro arcis Forſteggiæ conſidat. Inter notas iſtas etiam intempeſtivi ſonitus in horologiis numerati ſunt. Hoc confirmatur exemplo memorabili & quidem recente, quod ex relatione vera habeo. Arx eſt Comitum ad Rhenum, Comitum à Weſterburg, in edito monte ſita, ex qua cum ſuperioribus annis Comites unà cum ſuis, ob contagia ibi cœpta, pauliſper ad tutiora loca ſeceſſiſſent, attamen intempeſtivè reverſi eſſent: dumque montem, in quo hæc arx ſita eſt, aſcenderent, & ad portam venirent, mox tintinnabulum horologii in turri undecimam horam, cum tertiam vel quartam ſonare deberet, ſonuit. Ob hanc rem inſolitam interrogatus portitor vel janitor, qui ſolus cuſtodiæ cauſa in arce relictus erat, affirmavit, ſe eam neſcire, nam per aliquot dies horologium planè neglectum, neque ab aliquo tactum fuiſſe. Mox contagia in arce recruduerunt, & tot perſonæ una cum Comitibus infectæ & mortuæ, quot ſimul arcem ingreſſæ ſunt, quorum undecim fuere. Eodem modo ante indicavimus, ex equis varia omina & præſagia, vel bona vel mala, ſumi. Equos enim hinnitu alacriore, & ferociore fremitu, victoriam ominari, prælia inituris etiam nunc militibus perſuaſum eſt. Inprimis autem ſiniſtrum omen & indicium eſt, quando equi præſtantiores abſque rationabili cauſa ſubito turbantur, vel omnino exanimantur, & ii quidem quibus Principes

Cent. 1. c. 73.

peculiariter equitando, uſi delectatique fuerunt, & qui noſtra vernacula lingua, Leibhengſt vocantur. Obſervavit hoc tanquam malum omen Tacitus in equo Peti conſulis in Annalibus. *Lib. 17.* In transgreſſu, inquit, Euphratis, quem ponte tranſmittebat, nulla palam cauſa turbatus equus, qui conſularia inſignia geſtabat, retro evaſit. Præterea recens exemplum habemus præ cæteris memorabile in Rege Hungariæ, Ludovico, quum ex prælio Varnenſi fugiens, in paluſtri loco, paulo ante equo ſuo ex improviſo mortuo, præcipitato caſu alterius periit, ſicut Bonfinius & alii notarunt. Alterum extat in generoſiſſimi equi ſubito obitu Stephani Batorii, Regis Poloniæ, cum frater ejus, Tranſylvaniæ Princeps, diem obiiſſet: cujus Epitaphium antea retulimus. *Cent. 1. c. 21.*

CAPUT XVI.

De facibus, vel ignibus nocturnis, qui vulgo FATUI, Germanicè vero Irrwiſch *vocantur.*

Contigit ſuperioribus annis, ut cum noctu mihi in comitatu plurium iter faciendum eſſet, tam in diſſitis, quam propioribus locis, præſertim in convallibus, ſparſim & conjunctim faces & ignes hinc inde conſpiceremus; qua occaſione cum ex meis comitibus nonnulli metu trepidarent, præſertim cum propius ad nos accedere, & modo in ſublimi, modo humi, veluti ſaltantes, apparere viderentur, ideoque precibus piis ſe conſolarentur; nonnulli cordatiores, eos, tanquam res innocuas & naturales contemnerent, imo affirmarent, ſi ſpectra eſſent, quæ noſtra vernacula lingua, Irrwiſch / ab Helvetiis, brennende vnd fewrige Männer vocantur, ea potius execrationibus abigenda eſſe. Præbuit id paulo poſt, iis non amplius apparentibus, ſed veluti uno momento diſparentibus, materiam cogitandi & diſſerendi, unde illi ignes ortum & occaſum haberent, atque utrum res naturales vel illuſiones Diabolicæ eſſent? Venit autem mihi in mentem, Bodinum hac de re quæſtionem movere, *Cur ignes, quos Fatuos vocant, flamma in aere penſili, viatores terreant, fugientes ſequantur, ſequentes in aquas aut præcipitia deducant, ac ſibilo evocati repentè adſolent?* *In theatro lib. 2. fol. mihi 179.* Ad hanc quæſtionem ſolvendam cum dubius hæſiſſet, tandem ita reſpondet: Mihi quidem magis ingenuum videtur, de ignorantia conſiteri mea, quam ridiculam cauſam promere: ut ſi quæratur, quamobrem præſterem ardentem è nubibus violenter disjectum, extinguat acetum ſuperfuſum, aut cur typhones leviſſimus imber coercet? Probabile eſt, aceti frigiditatem eximiam in cauſa eſſe, cum ardentem naphtam, aut feces

olei,

olei, laricini, ſulphuris, camphoræ, aqua inflammari, aceto, vel urina vel cineribus reſtingui videamus. Sed quoniam me piget ineptiarum, malo ego de ignorantia conſiteri, & univerſa, quæ de fulgure, tonitru, procella, præter naturam fieri videmus, ad geniorum poteſtatem referre: quæ vera ſint, an falſa, nolim aſſeverare: vero tamen ſimiliora ſunt, quam quæ leviſſimis expirationibus tribuuntur, &c. Etſi autem hoc in loco hanc quæſtionem quaſi in medio relinquit Bodinus, tamen eodem libro poſtea ſuam ſententiam apertius indicat, ubi ita quærit Theorus: An verum eſt, eos ignes, qui à noſtris FATUI vocantur, & qui circa ſepulchra, paludes, ac patibula vagantur, dæmones eſſe, ut plerique putant? Cui reſpondet ejus collocutor Myſtagogus: Ludibria dæmonum eſſe, vel hoc argumento convinci poteſt, quod ſibilo procul etiam evocati, celerrimè advolant, & vocantem necant, aut crudeliſſimè torquent, niſi feneſtram, qua venientem viderit, repentè concludat. Viatores etiam in flumina, aut periculoſa præcipitia ſequentes deducunt, quos arcere ſi voles, clara voce Deum appellare, aut pronum, facie terram contingente, adorare oportet. Hoc amuletum majoribus noſtris acceptum ferre debemus. Idem ferè judicium eſt de ignibus, quos antiqui Caſtorem & Pollucem vocabant, qui procella jactatos comitantur, ac navium adyta penetrant. Helenam vero noxiam eſſe opinantur, cum unica flamma in prora conſedit. Huc enim referenda ſunt illa: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis. Sunt enim ab illis literis naturæ arcana petenda. Certè Plinius Caſtores, & eorum cauſas, in majeſtate naturæ abditas, latere ſcribit. Hæc ibi Bodinus. Sed nos in noſtra materia cœpta pergamus.

Fol. 107. *Pſal. 103.* *Lib. 2.*

Exſtat de re, ſive vera, ſive conficta narratio, & quidem faceta Euphormionis Luſinini, de ejus nocturno itinere cum ſuo comite Perca. Exaudiebatur, inquit, apertius decurrentium undarum fremitus: Quoniam rebus aliis nox quietem indixerat, & liber alveus non mitius, quam ſi ubique obices morarentur, ſeſe ſpumanti impetu offundebat, cum improviſo amnis tanquam & ipſe nocti cederet, obmutuit, faceſq; aliquot ex ſtratis fluctibus emerſerunt, & voces, tanquam viarum indices, nos ad ſe non obſcuro clamore vocabant. Tot miracula, an verò metus prudentiam meam interceperit, haud facilè judicarim; certè jam à via deflectebam, iterque ad ignem illam deſtinaveram: Cum Percas lacertum meum tenuit, & à mortis limine revocavit ad vitam. Quò te, inquit, agis Euphormio? quid te miſerabili letho involvis fluctibus, tanquam in terra mori non poſſis? Iraſcebat primo mihi hærenti fortiſſimè, & amentiam meam ſuo pondere continenti. Sed tandem cum hæ faces non uno loco fulgerent, & nunc ſecundo, nunc adverſo amne decurrerent, hic extinctæ, alibi naſcerentur, modo numeroſo lumine, modo infrequenti igne, & maligne lucerent, cœpi ipſe damnare impetum meum, & Percam

In Satyric.

interrogare, quis illius flammæ auctor, quæ alimenta igni in tanto undarum curſu, quis ille denique, qui nos ad ſe tanquam errantes benignius evocaſſet? Tum ille, ſpectra, inquit, & infelices Spiritus, quibus nihil eſt hominum ruina potius, non in hoc modo gurgite, ſed in omnibus prope fluminibus, nocturna hæc incendia excitant. Incauti viatores, dum his utuntur ducibus, ſe plerumque vel nodoſis vorticibus implicant, vel ſi meliori genio ducuntur, cœnoſis paludibus impediti, longiſſimam noctem inter preces & vota conſumunt. Adhuc loquebatur Percas, cum ingentis viri ſpecies exeruit ex fluctibus primum caput, comis undique ac barba contectum latiſſimum, deinde pectus, lacertoſque toris, ut ad Lunam judicari poterat, viriliter nodatos. Cumque paulo infra umbilicum aperuiſſet corpus, ſtatim clunibus ad noſtrum latus verſis, eas utraque manu diu ac fortiter increpuit, riſuique barbarum & inconditum clamorem admiſcens, ſeſe iterum in flumen immiſit. Hæc ille Satyricus: quorum fides penes auctorem eſto, &c.

Diſputant ſanè Philoſophi, faces & ignes hos (quos Fatuos vel erraticos, aut etiam ambulones, à circumvagatione vocant) naturali modo fieri, cum exhalationes ab aëre frigido & nimis condenſato prope nos detineantur, per vehementem quarundam exhalationum invicem ſuccedentium compulſationem, calefieri, & inflammari, diverſos quoque colores & figuras recipere, prout vapor craſſior & ſubtilior fuerit, & prout diverſimodè fuerit configuratus, rubram apparere, vel nigram flammam, in materia craſſiore; candidiorem & clariorem in ſubtilore, & cæteram figuræ varietatem, ex lucis reflexione, repræſentare. Hanc ſententiam, cum aliquot exempla recenſuiſſet, ſequitur Petrus Gregorius Tholoſanus Juriſconſultus, ubi dicit: Quod ejuſmodi ignes vel faces prodigii inſtar ſint cauſam ignorantibus, quæ tamen naturalis eſt. Id enim procedit ex continua fumida exhalatione, quæ in caſtris vel navibus à militibus & hominibus elevatur, quæ incenditur impreſſione facta in aëre, ut explicat latius P. Caſtrabolus, & P. de Medinna. Hinc cauſa quoque, cur appareant ignes ambulones, quos vocant Fatuos, potiſſimum circa cadaveroſa patibula, cœmiteria, coquinas, ædes ſacras, ubi ſepulturæ, & alia loca uliginoſa ac viſcida, in quibus fœculentus, putris, igneus, craſſus & oleagineus tranſpirat halitus, qui facilè igneſcit. Apparent autem noctu potiſſimum, quod exhalatio ſit calida & ſicca, aër autem frigidus & craſſus, quæ duo tantiſper occurrunt & ventilantur, donec ab agitatione flamma excitetur, &c. Hanc opinionem confirmat Wierus, ubi ita dicit: Pleraque oculis noſtris ſubinde obverſantur, quæ præter legem dæmonum ludibria & actiones cenſentur, licet ea cæteris de cauſis & rationibus haud obſcuris, ipſa rerum parens produxerit natura. Hujuſmodi eſt ignis ille fatuus, quem Candelam ardentem etiam vocant, qui exhalatio eſt ad infimam

In Syntaxi artis mirabilis, lib. 3. cap. 1.

2. Meteor. lib 1. de arte navig cap. 8

Mizald. lib. 1. Cometogr. cap. 4

L. 1. de præſt. dæm. c. 18.

ſimam aëris regionem elevata,& ibi,per antiperiſtaſin incenſa. Dum enim aſcendit, à frigore regionis mediæ repellitur, & quaſi Saliens apparet, loca decliviora petens: unde etiam ad aquas noctu ducere ſequentem videntur, Imo quandoque, non ſine horrore, vel ambulantes, vel equitantes, ſive navigantes, aut præcedere, aut inſequi apparet, diutius in aëre perdurans; tale meteoron Plinius Caſtorem & Pollucem vocat, &c. De qua etiam Caſpar Peucerus doctè diſputat, ubi dicit, ignes quos antiquitas Caſtori conſecratos & Polluci, ſi ſolitarii illucerent, inque malis navium inhæreſcerent, aut deciderent in ima carinæ, ut graves noxioſque metu ac terrore: Si gemini ferrentur, ut ſalutares proſperique curſus prænuncios lætitia excepit. Plura ſcire de iis cupiens legat Roterodamum in ſuis colloquiis. *In l. divin. de meteorologia.* *In naufragio.*

Etſi autem non inficior, naturales cauſas in ejuſmodi ignibus fatuis adeſſe: tamen negari non poteſt, diaboli technas & artes tales eſſe, ut ſe naturalibus nonnunquam immiſceat, quo per eorum abuſum rectius & commodius hominibus nocere, & in perniciem ducere poſſit. Exemplum habemus (ut de aliis taceam) in iis, qui atra bile abundant, cujus ope, ſenſus, & mentes ægrotorum ita immutat, ut dicant & faciant alia, quæ atrocia & nefaria eſſe ſolent. Inprimis autem mœſtitia, veluti organo idoneo, ut ægrè faciat hominibus, præſertim mulieribus, ob infirmum ſexum, alioqui debilibus, ad nocendum uti, vel potius abuti conſuevit: quod Chryſoſtomus rectè obſervavit, ubi dicit: Omni diabolica actione potentior ad nocendum eſt mœróris magnitudo: Quia Dæmon, quoſcunque ſuperat, per mœrorem ſuperat. Et alibi: Sexus mulierum incautus & mollis eſt: incautus, quia non omnia, quæ videt aut audit, cum ſapientia & ratione conſiderat: mollis autem, quia facilè flectitur, vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum. Nec abſurdè huc accommodabimus, quod Itali vulgari ſuo idiomate hominem facinoris aut flagitii quippiam vel meditantem vel deſignantem appellare TRISTEM conſueverunt.

CAPUT XVII.

De Hecla monte, & Islandiæ Inſulæ miraculis.

MUlta prodigioſa & miraculoſa de hoc monte narrantur, præſertim ab Olao Magno, & aliis, ſicut nonnulla ex eo antea retuli. Cum autem intera- *Cap. 71. Cent. 2.*

ter amicos hac de re conferremus, aliis alia, inter quæ fabuloſa inſperſa erant, narrantibus, præbuit id mihi occaſionem, ulteriora & quidem certiora cogitandi & indagandi. Ortelius ſanè de Islandia ita ejus facit mentionem: Hecla inprimis eſt mons perpetuis ignibus, inſtar Ætnæ, æſtuans, de quo monte Georg. Bruno, vir editis orbis terrarum omnibus urbibus notiſſimus, ſcribit ad me, eum anno 1350. tanto fragore & tonitru ignes eructaſſe, ut inde ad octuaginta milliaria grandiores machinæ bellicæ explodi putarentur. Apud hunc vorago quædam, ubi ſpectra ſe offerunt, congreſſibus notorum tam manifeſta, ut tanquam viventes accipiantur, ab ignaris mortis illorum, nec deprehenditur error, prius quam diſparuerint umbræ. Peucerus de hoc monte ita ſcribit: Hecla immanis barathri vel inferni potius profunditate terribilis, ejulãtium miſerabili & lamentabili ploratu perſonat, ut voces plorantium circumquaque ad intervallum magni milliaris exaudiantur. Circumvolitant (pergit ille) corvorum & vulturum nigerrima agmina, quæ nidulari ibidem ab incolis exiſtimantur. Erumpunt ex eodem monte fontes duo, quorum alter aquarum frigiditate, alter fervore intolerabilis, excedit omnem elementorum vim. Vulgus incolarum deſcenſum eſſe per voraginem illam ad inferos, perſuaſum habet; inde quod ferè, quum prælia committuntur alibi, in quacunque parte orbis terrarum, aut cædes fiunt cruentæ, commoveri horrendos circum circa tumultus, & excitari clamores atque ejulatus ingentes, longa experientia didicerint. Tacitus præterea de Oceani cruento aſpectu, & humanorum corporum effigie relicta mentionem facit. Idque tanquam portentum in bello Britannico commemorat.

In Theatro mundi, cart. 98.

De divin. ubi tractat de Magia.

Annal. lib. 14.

Sed his nunc omiſſis, audiamus non diſſimilia & magis certiora ab homine oculato teſte, qui non ſolum illam Inſulam aſperam, montoſam & nivoſam, quam duplo eſſe majorem Sicilia, & in longitudinem centum milliaria continere exiſtimat, diligenter perluſtravit, & accuratè deſcripſit: Is eſt Dithmarus Bleſkenius. Vixit enim ibi per aliquot annos in familia præfecti Regis Daniæ, cui illa Inſula ſubdita eſt, quare etiam majorem commoditatem habuit, omnia memorabilia explorandi. Is in genere de Islandis ita ſcribit: Natio omnis Islandicorum admodum dedita eſt ſuperſtitionibus, ſpiritusque familiariter ipſis ſervientes habent. Ii enim in piſcatione tantum ſunt felices, qui noctu à Dæmone ad piſcationem excitantur. Quamvis vero Evangelii miniſtri in dehortando ab iſta impietate omnem diligentiam adhibent, tam altè tamen hæc impietas in mentibus illorum hæret, & radices egit, itaque ſunt à Sathana faſcinati, ut nullam ſanam doctrinam & dehortationem admittant: Imo Diaboli opera, oblato precio, ventum ſecundum pollicentur & præſtant, quod mihi compertum eſt. Simile quippiam Olaus Magnus de Finlandis ſcribit, &c. Idem Dithmarus de montibus præcipuis Islan-

De Islandicorum vita & moribus.

Lib. 3. De montib. mirabilibus in Islandia.

Islandiæ, præſertim de Hecla, ita pergit: Sunt in Islandia tres montes valdè mirabiles, unus mons Crucis: alter Suevelſtockel. Hi duo nubes altitudine penetrant, quorum capita ſive ſummitates nemo unquam vidit, neque unquam glacie & nive vacui viſi ſunt: In his quotidie fulgura & tonitrua horrenda audiuntur, cum tamen in propinquis convallibus aër æſtivo tempore ſit ſudus & ſerenus. Tertius mons ad Septentrionem Inſulæ eſt, neque adeò excelſus; annos vero complures arſit, quo igne quave materia ignoratur: cum vero per totam Inſulam ſulphur effodiatur, videtur ſulphurea materia aliquando ibi incenſa eſſe. Mons hic haud procul à mari eſt, mareque ex parte illum alluit: HECLA dicitur. Interdum flammam, aliquando ignitam aquam, poſt nigrum cinerem & pumices, tanta quidem copia ejicit, ut ſolem obſcuret. Nemo quoque in propinquo, ad milliaria ſex, habitare poteſt: neque paſcua ulla circum ſunt. Aliquando homines audaces & vitam nihili facientes, lapides per cavernas injiciunt. Nam interdum mira eſt in monte tranquillitas, præſertim ubi Zephyrus ſpirat; immiſſos lapides ſtatim horribili fragore ac ſonitu rejicit. Damnatorum animas hic torqueri vulgus credit: varia & horrenda in hoc monte & circum, ſpectra obſervari, certum eſt. Nam ſi alicubi ſit prælium commiſſum, Islandici, præſertim ii, qui in mari vicino Heclæ navigant & piſcantur, prælii commiſſi diem ſciunt, etiamſi ignorent, ubi ſit factum: vident enim (ut ipſi referunt) Cacodæmones exeuntes & revertentes, umbraſque adducentes. Et circumfertur hiſtoria talis in Islandia. Piſcator juxta Heclam navigans, aliam navem obviam habuit: uterque ſecundo vento utebatur, cumque more nautarum, ecquis eſſet, & unde, quæſitus, Bremenſem Epiſcopum ſe in navi habere reſpondit, quem ad Heclam deducere vellet: & compertum eſt, eo ipſo die Epiſcopum è vita diſceſſiſſe: Quod tamen ego pro vero ponere nolim. Si qui fluctibus, aut alioquin perierint aut mortui fuerint, interdum ſuis amicis & notis triſtes apparent, quæſiti quo & unde? ad Heclam ſub inclementi pædagogo Dæmone deduci ſe, reſpondent evaneſcuntque: ſicque à Satana faſcinati ſunt, ut animas demortuorum eſſe credant. Sed quia infernum in hoc monte eſſe, nemo ſanæ mentis facilè credet, quæri tamen poſſet, unde mons iſtam materiam habeat, quæ tot annorum flammas, tot cineres, tantamque pumicum copiam producat. Et cum ſuas rationes naturales recenſuiſſet, pergit idem auctor. Eodem anno (nempe 1565.) quo in Islandia eſſem, die XIX. Novembris, circa medium noctis, in mari, juxta Heclam flamma apparuit, quæ totam Inſulam illuſtrabat, ut omnes attoniti miraremur, atque exitum anxiè exſpectaremus: ſeniores & hujus rei periti ex Hecla hoc lumen venire dicebant, poſt horam tota Inſula contremuit, quaſi ſuis ſedibus moveretur; terræ motum ſecutus eſt horribilis fragor, ut ſi

ut ſi omnia bellica tormenta exploderentur, nihil ad hunc terrorem eſſet. Non poteſt cogitatione, nedum verbis comprehendi, quam horribile fuerit. Totam mundi fabricam corruituram, poſtremumque adeſſe diem credidimus: at compertum eſt poſtmodo, mare ad duo milliaria retroceſſiſſe in illo loco, atque exſiccatum eſſe. Sub initium Julii, tempore anniverſario, glacies magna copia noctu ex improviſo inſulam circa Heclam alluit, ac vagatur rumor, per totam Inſulam, imo creditur, damnatas animas in hac glacie torqueri, alternis vicibus in flamma in monte, ac deinde in glacie. Hæc glacies menſes tres continuos ſolum circa Heclam natat. Hujus glaciei ſi partem aliquam mari exemeris, linteoque involveris, atque in ciſta repoſueris, tam diu illæſa manet, quoad illa in mari natat, ſi vero in mari glacies evanuerit, (quod repente in una nocte fieri ſolet) hæc nuſquam apparet, neque ullum humiditatis ſignum in linteo relinquit, quod Satanæ haud difficile eſt, glaciem ſine humiditate tollere, ut illorum credulitatem augeat. Meminit hujus glaciei etiam Olaus Magnus. *Lib. 2.* Sed quia (pergit Bielkenius) ego omnia diligenter perquirere ſtatueram, non ſine horrore ad hanc glaciem navigavi, & animadverti, vi ventorum eam ad ſcopulos torqueri, & ita lugubrius quid ſonare à longinquo, quaſi exaudirentur ibi miſerandi ejulatus. Hinc Islandici damnatorum animas in iſta glacie torqueri putant, &c. Prope finem hujus libri idem auctor ita pergit recenſere, quid ipſe in monte Hecla, ex commendatione regii præfecti, magno cum periculo vitæ viderit. Ego, inquit, comitatus duobus Islandicis & Dano quodam, qui commeatum & tentoriolum equo vehebat, totum quatriduum conſumpſi, dum per *loca aſpera*, montoſa & avia, ad hunc montem contendimus. Ad *aliquot milliaria*, circum Heclam, omnia nigro cinere & pumicibus erant *repleta*. Monebant me Islandici, ne propius accederem, abducto & equo, quem ipſi mihi conceſſerant. Ego, quia omnia diligenter inveſtigare decreveram, Dano homine comitatus, propius quaſi montem aſcenſurus, acceſſi, & quamvis primo aſpectu horror nos invaſerat, ab inſtituto tamen diſcedere nolui, & per ætatem periculum non intelligens, per cineres & pumices ſolus, relicto Dano, ad Heclam contendebam. Erat tunc mira ibidem tranquillitas, ut nec ignem, nec fumum quidem viderem. Ecce ſubito in terræ viſceribus magnus auditur fragor, hunc ſecutæ ſunt flammæ cærulei coloris, quæ ſulphureo ſuo & teterrimo fœtore me pene extinxerunt, vixque ad relictos comites & equos evaſi. Ex ſubita illa conſternatione in morbum incidi, & vehementem cogitationem, cum horrendæ iſtæ flammæ ſemper *mihi* ob oculos verſarentur, ita quidem, ut Islandici mei comites ad ſuam habitationem me abducere cogerentur, apud quos integros menſes duos decubui, &c.

Hæc

Hæc & alia miraculosa & prodigiosa, ab illo auctore oculato, recensentur. Inter ea, quæ de nonnullis lacubus & thermis observavit, memorabilia & rara sunt. In istis, inquit, calidissimis aquis, quibus digitum sine periculo inserere non potui, mergi rubei à longe quidem conspiciuntur, si propius accedas, evanescunt, si rursus abieris, emergunt, ita per totos dies, si cui libido est, cum hominibus ludunt. An revera mergi sint, alijs judicandum relinquo. Ad occasum ejus Insulæ (pergit auctor) ingens est lacus, fumosus & frigidus valde, qui omnia, quæ quidem immerguntur, in lapides convertit, idque paucis diebus, & quod summa admiratione dignum est, si lignum recta in fundum posueris, ima pars, quæ in terram figitur, ferri speciem & duritiem, post biduum, habet: superna pars, quæ supra aquam mansit, pristinam formam retinet: Atque hujus rei veritatem bis fui expertus, sed cum imam partem, quæ ferrum repræsentabat, igni, ut liquesceret admovissem, ut carbo arsit, &c. De simili lacu scribit Hector Boethus, qui sit in Hybernia, in quem si pertica vado defigatur, & exactis aliquot mensibus revellatur, partem quæ luto inhæserat, in ferrum conversam esse: quæ in aqua remanserat, in cotem: reliqua manente lignea. Ista & alia rara, quæ paulo ante dixi, ut vix credenda, recenset Blefkenius, cum hac cautione: Neq; mihi quisquam persuasurus erat, vera hæc esse, etiamsi decem Aristoteles mihi affirmassent, nisi meis oculis pleraque conspexissem. Ne quis igitur protinus clamet, fabulosum esse, sibi non compertum.

De mirabilibus stagnis & fontibus Islandiæ.

Prolixior fui in referendo, vel potius exscribendo, ex sæpe allegato libello, quam forte par fuit: sed meæ cupiditati veluti calcar adjecit, cognoscendi, cum admiratione, raras & peculiares res, in illis remotioribus Septentrionalibus locis: Quarum licet alij quoque historici, videlicet Saxo Grammaticus, Olaus Magnus, Crantzius, Munsterus, Surius, Majolus, &c. mentionem faciunt, tamen eorum narratio non est tam exquisita, & accurata (quia solummodo ex auditu, & aliorum relatu suas historias contexuerunt) quam Blefkeniana, quem αὐτόπτην fuisse cognovimus: ideoque autorem magis esse judico fide dignum, quam cæteros qui in illa Insula non fuerunt, & notatu digna præsentes, sicut ipse, non observarunt. Postremo operæ pretium duxi rhytmos Gallicos Erasmi Michaëlis, de hac Insula & monte Hecla, adscribere:

In descript. Islandiæ.

La derniere isle au Nort, est l'Islande fameuse,
Non seulement d'autant qu'en sa terre soulfreuse.
Le jaune soulfre croist, & qu'es prés verds & bas
Le bestail qui y paist, y devint gros & gras.
Mais aussy pour autant que le marchant y charge,
De poissons secs sa nef, & la rive en descharge,

Où ils ſont à monceaux; cependant qu' en la mer
Le nombre touſiour scroiſt. Là chaſcun eſtranger
Cognoit ce pays c'y, l' endroit auquel ſe couche
Le jour; y à un mont, qui brusle, & de ſa bouche
Iette pierres & feux, ſi que lé Firmament
Par les flammes d' Hecla reluit inceſſamment.

CAPUT XVIII.

De bubone, inauſpicata ave, & quid ea viſa portenderit. De que horrendo exitu eorum, qui humanæ ſortis immemores, cultum & honores divinos, ex quadam ſuperbia & arrogantia, affectarunt.

Auctarium Cap. 67. Cent. 1.

RECenſuimus, qua de cauſa Tartari criſtas & pennas bubonis avis, ob ſer
vatum Cingi Han (ita enim rectius legitur) ſuum Imperatorem tam ma
gni faciant, ut ornamenti cauſa, in galeis, pileis, eas geſtare ſoliti ſint; quod de
inceps etiam imitati ſunt Turcæ, qui etiam alijs alitum pennis ſe ornant, inte
quas magno pretio potiſſimum pennas erodij, tam viri, quam fœminæ illu
ſtriores, & nobiliores comparare, & iis capita ornare ſtudent. Ob eam qu
rem cum Sultanæ lucrum ex ejuscemodi criſtis ſuperioribus annis caper
conſueſſent, petierunt à Venetis, per internuntios, & familiares, ut fictæ ill
pennæ vitreæ, quæ Murani conficiuntur, & Conſtantinopoli vili pretio ven
derentur, prohiberentur, ſicut Sorantius notavit. Nunc vero, de inauſpica
& ferali illa ave plura enarrabimus. Mira certe ſunt, quæ Flavius Joſephus d
In Ottomanno. bubone, quæ avis Agrippæ Judæo, partim fauſta, partim infauſta fuit, ſcribi
Cùm enim, propter nonnullos ſermones, & blanditias, de ſucceſſione in Im
Antiquit. Iudæorum perio, cum Cajo Tiberij Nepote habitos, ex indicio Eutychis, ab eodem Ti
lib. 18. c. 8. berio, in vincula conjectus eſſet, & præ mœrore inter alios quosdam vincto
in quandam arborem, cui inſediſſet bubo, incubuiſſet, unus è vinctis Ge
manis alitem conſpicatus, Agrippæ liberationem & ampliſſimam dignitatem
quam poſtea, regnante Cajo, qui Caligula dictus fuit, conſecutus eſt, prædi
xit, ſed adjecit: Memento autem, quando hunc alitem iterum videris, quin
Lib. 19. c. 7. tum ex eo diem fatalem tibi futurum, quod etiam evenit. Nam cum diu poſt
refe

referente eodem Josepho, Cæsareæ (quæ prius Stratonis turris dicta fuit) solennes ludos, pro salute Cæsaris, celebraret, ad quam festivitatẽ magna multitudo nobilium procerum ex tota provincia convenerat: Ejus celebritatis die secunda, processit Agrippa mane in theatrum, amictus veste, tota ex argento mirabili opere contexta, quæ radiis exorientis solis percussa, & divinum quendam fulgorem emittens, venerationẽ cum horrore incutiebat spectantibus, moxque adulatores perniciosi, alius alium acclamantes, Deum consalutabant, rogantes, ut faveret propitius. Hactenus enim ut hominem reveritos, nunc agnoscere, & fateri in eo quiddam mortali natura excellentius. Hanc impiam adulationem ille nec castigavit, nec repulit, pauloque post suspiciens, vidit supra caput suum bubonem funi extento insidentem, moxque ut sensit hunc esse calamitatis nuntium, qui olim felicitatis fuerat, ex intimis præcordiis indoluit. Secuta sunt ventris tormina, statim à principio vehementia, per continuos quinque dies nihil se remittente, confectus vitam finiit, annum natus quartum supra quinquagesimum, postquam regnasset per septennium. Atque hic fuit exitus Agrippæ Regis. Hactenus Josephus. Lucas vero in actis Apostolorum, succinctè mentionem hujus Agrippæ, *Cap. 12.* sub nomine Herodis, facit, cui certa fides adhibenda est. Nempe cum is Jacobum fratrem Joannis occidisset, & Petrum in vinculis morti adjudicasset: is autem ab Angelo Domini ex vinculis liberatus esset, eumque, postquam custodes carceris excruciatos interfecisset, indignatum Cæsaream profectum, eo animo ut bellum Tyriis & Sidoniis (forte quod B. Petrum apud illos delitescentem fovissent, sicut nonnulli causam illam hujus indignationis & belli prætendunt) inferret. Sedata autem, intercessione consiliariorum, ejus ira, cum regia veste, & ornatu, populo in tribunali se ostentasset, eique à multitudine divini honores attributi essent, ab Angelo, quod cultum Deo non tribuisset suum, sed sibi vindicasset, percussum, & à vermibus corrosum fuisse. Non igitur frustra inducitur à Josepho moribundus ita amicos compellans: En ego ille, vestra appellatione Deus, vitam relinquere jubeor, fatali necessitate coarguente vestrum mendacium, & quem immortalem salutastis, ad mortem rapior, &c. Hanc autem totam historiam vel potius tragœdiam, eleganti heroico carmine, ita expressit Chytræus, quod certe dignum est, ut adscribatur: *In Fastis mense Iul. mihi f. 31. 5.*

Namque paludatus cum sole oriente sederet,
Regali in solio, rutilaque in veste refulgens,
Magnificeq́; loquens, plausu mox plebis inani,
Non homo, sed Deus esse, levi resonante theatro,
Dicitur infelix atq; infatuatus honore,
Eheu! mendaci nimium, non dicta refellit.

Sed turgens animis inſtar pavonis inepti,
Explicat auriſluos adverſo ſole colores,
Mirificeque ſibi placet ipſi. Aſt omnia cernens
Vltore intuitu Dominus, tolerare ſuperbos
Neſcius, hunc etiam nutu compeſcuit uno.
Scilicet aſpectu terrens & carmine bubo
Importunus adeſt & ſeſe Herodis ad ora
Fert que refert que ſonans, & tempora verberat alis.
Illi membra novum ſolvit formidine frigus,
Stant horrore comæ arrectæ, vox faucibus hæret,
Cum ſimul aſtrifera demiſſus ab arce Iehova
Angelus aſſiſtit, qui frontem oculosque tyranni
Percutit, horrendoq; ictu demittere criſtas
Edocet. Ille jacet, ceu fulmine tactus & eheu
Exclamans ſero agnoſcit, ſeroq; fatetur
Seſe hominem tantum miſerum, quo nullus ubique
Eſſe etiam in toto queat ærumnoſior orbe.
Seminecem pueri abducunt, lectoq; reponunt,
Nec mora viſceribus putrefactis, ventre ſupino
Erumpunt vermes, eroſis undique coſtis.
Exagitant animum furiæ, proprium ipſe cadaver
Vivus adhuc videt, & fœtore offenditur acri.
Sic totos cum quinque dies jacuiſſet anhelus,
Inviſam ſuperis animam Sathanaq; dicatam
Cum gemitu horrendo efflavit. Sic vincla necesq;
Sic Dominus plagas, Sanctorum ulciſcitur. I nunc
Si placet, & Chriſti damnum molire miniſtris:
Aut etiam divos mortali in corpore reges,
Eſſe puta, & vivis divinos defer honores,
Aut adeo patulas da aſſentatoribus aures.

Ut autem rectius cognoſcatur, quis ille Agrippa fuerit, ſciendum eſt eum Herodem Agrippam appellatum, nepotem fuiſſe Magni Herodis, filium Ariſtobuli, qui patruum habuit Herodem Antippam; ſicut differentiam horum nominum, hiſce verſibus, D. parens meus, complexus eſt, tam Græcis quam Latinis, quos ex homilijs ejus domeſticis adſcribam. Exſtant autem in feſto die S. Jacobi:

Ὁ μὲν Ἀσκαλωνίτης σφαγεὺς τῶν νηπίων.
Ὁ δ᾽ ἐστὶν Ἀντίπας ὁ τοῦ πρόδρομον κτανών.

Ἰάκωβον

Ἰακωβὸν Ἀγρίππας ἰδ' αὖ εἷλε, καὶ Πέτρον,
Μέλλων ἐπεὶ γ' ἔδησε, θεόθ' ἐκωλύθη.
Τῶν δ' εἶχεν ἡρώδου δ' ἕκαστος τοὔνομα.

Quæ carmina latine sic sonant:

Infantium Ascalonita interemtor est:
Antipa præcursorem Ioannem necat,
Iacobum Agrippa sustulit, & erga Petrum
Vinctum impeditur facere idem divinitus:
Herodis his nomenq; singulis fuit.

Cæterum alijs quoque historijs demonstrari poterit, quando homines immemores sortis suæ caducæ, & singulis momentis ærumnis, & morti objectæ, sese divinis honoribus, & titulis, veluti titillarunt, & despectis alijs, arrogantia quadam sese mox ex alto ita nimium extulerunt, tunc subito atque improviso eos ita præcipitatos & ad humilitatem redactos esse, ut sibiipsis & alijs exemplum præberent manifestum, ne ultra, quam decet, sese efferrent; sed cum suo damno & dedecore, in sua conditione fragili manerent. Hoc docet nos Chosroes II. hujus nominis, Rex Persarum potentissimus, qui dum eo insolentiæ & arrogantiæ pervenit, ut divinos sibi honores arrogaret, confestim cœlestis *νέμεσις* in ipsum exarsit, ut contemptus morte crudeli occumberet, de quo late Reineccius. *De Regibus Persicis in ejus vita.*

Eodem modo Philippo, Regi Macedoniæ, patri Alexandri magni *Lib. 16.* ista affectata apotheosis infeliciter accidit. Cum enim, ut refert Diodorus Siculus, in pompa quadam celeberrima, supra alium maximum apparatum, XII. deorum (qui à veteribus Magni Dij vocabantur) simulachra essent invecta, artificio & ingentibus structuris, mirifice exornata, & post illa, tertium & decimum ipsius Philippi signum, divino habitu, repræsentatum esset, (qua in re dignitate parem XII. deis rex ostendere se voluit) mox pleno theatro, cum ipse coronatus prodiisset, spiculatoribus à se amotis, à Pausania interfectus est.

Sed ut de ave illa prodigiosa & inauspicata hoc caput absolvam, Dio de ea ita scribit: Bubo in templum Concordiæ, deinde in reliqua fere omnia, quæ habebantur, delubra devolavit, ac cum undique exigeretur, in æde Genij populi consedit, ac neque captus est, & tarde omnino avolavit. Sa- *Lib. 50.* *De remediis utriusque fort. dialog. 90.* ne superstitio ista de bubone fatali ave, multorum animos, & olim, & nunc quoque, plus æquo occupavit, quam tamen Petrarcha lepide deridet, ubi introducit Rationem ita loquentem: Mœstior te forsitan strix offendit, neque tam proprio, quam poetarum carminibus infamis bubo, qui qui-

buſdam tamen, quam læti fuerit augurii, apud Joſephum legis: quamvis utrumque ridiculum, hinc ſpem ſcilicet metumve concipere. Hujus enim & multorum triſtis aſpectus, & lugubris cantus: at uterque naturalis. Non ſic canunt, ut nobis aliquid nuntient, ſed quia canere aliter non norunt, &c.

Quomodocunque autem ſeſe res habeat, ſemper avis hujus aſpectus, ululatus, gemitus pro malo omine habitus fuit, ſicut Clivis etiam non ita pridem, accidit. Eo enim tempore quo Carolus Fridericus, Dux Juliacenſis, & Clivenſis, ſummæ ſpei juvenis, Romæ, cum lethali morbo conflictaretur, ex quo paulo poſt VI. Idus Februarii Anno M. D. LXXV. obiit, bubo per plures dies in palatio viſus, & auditus media luce, vixque jaculis, à turribus, ac tectis, arceri tum potuit, ſicut Stephanus Pighius teſtatur. Utrum autem bonum vel malum Moguntinæ urbi portentum fuerit bubo vel noctua, (quantitate enim tantum differunt) incertum eſt. Rem vero ipſam Trithemius ita deſcribit: Anno milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo ſecundo, cum Adolphus Naſſovius, quem Pius II. abrogato Dithero Iſembergio, Archiepiſcopum Moguntinenſem conſtituerat, in menſe Octobri, Moguntiam urbem, quæ partes Ditheri adhuc ſequebatur, noctu clam conſcenſis mœnibus capere vellet, dum in ſuperata foſſa, in loco commodo, & minus cuſtodito, ſcalas apponerent muris, vidit quiſpiam muro inſidentem eminentemque noctuam, quæ ſedens uno fixo in loco, ſuper murum, alas jam extendit, jam depreſſit. Cumque hoc in longam faceret horam, territi fuere cernentes, propterea quod latere fortem inibi arbitrarentur cuſtodiam. Nam propter tenebrarum horrorem, clare, quid eſſet, diſcernere non poterant. Prope jam erat, ſi paulo diutius duraviſſet ſpectaculum, ut ſcalis à muro depoſitis, infecto negocio receſſiſſent, metu perculſi, cum ecce beſtia ſubito devolans metu levavit ſemideſperatos. Facti itaque alacriores, muros ibi conſcendunt, & urbem occupant, &c. Cæterum noctua (avis licet minor bubone, ſed tamen ejuſdem generis, ut paulo ante diximus,) apud Ægyptios, & Æthiopas, mortis erat ſignum. Cum enim, ſive viva, ſive ſimulachrum ejus, reis & damnatis, in carcere, à lictore afferretur, ii hoc ſigno lethali conſpecto, mox ſibi ſponte mortem conſciſcebant, magno & ſibi & patriæ dedecori futuri, niſi feciſſent. Atqui ferunt quendam, oblato hoc ſigno, morti deſtinatum, cum de fuga cepiſſet conſilia agitare, priuſquam ſe periculo abſtraheret, zona à matre ſtrangulatum: adeo perſuaſum fuit, non licere mortem, magiſtratuum pronunciatione decretam, exilio, vel ſubterfugio quopiam alio commutare, ſicut Diodorus Siculus & Pierius, in Hieroglyphicis

In Hercule Proditio.

De reb. geſt. Frid. Palat.

Lib. 3.
Lib. 2.

phicis, notavit. Augurium autem noctuæ apud gentiles tale fuit, ſi ea volaſſet, victoriam nuntiare videbatur, ſi ſereno ceciniſſet, turbare aerem, ſi tempeſtate occineret, ſerenare. Et cum hæc in haſta Pyrrhi regis, contra Argos euntis, conſediſſet, fatum illi & diſcrimen extremum portendere credita fuit. Hoc quoque Maro, in duello Æneæ & Turni, obſervavit hiſce verſibus, ubi fingit, unam ex diris Megæræ natis miſſam, ad perterrefaciendum Turnum, quæ in bubonis vel noctuæ ſpecie, clypeum ejus alis everberat:

Alitis in parvæ ſubitò collecta figuram,
Quæ quondam buſtis, aut culminibusq; deſertis,
Nocte ſedens ſerum canit importuna per umbras:
Hanc verſa in faciem Turni ſe peſtis ad ora
Fertque refertque ſonans, clypeumq; everberat alis.
Illi membra novus ſolvit formidine torpor,
Arrectaq; horrore coma & vox faucibus hæſit.

Hucquoque Ovidius reſpexit, ubi ita, de hac ferali ave, canit:

tectoque profanus
Incubuit bubo, thalamoque in culmine ſedit.

Metamorphoſ. l. 6.

Poſtremo, Thomas Chalonerus, eques & Legatus Reginæ Angliæ ad Hiſpaniæ Regem, ingenioſe fingit bubonem, ex turrito culmine vitia, illecebras & voluptates, atq; inde ebullientes pravos mores decantantem, quos elegantiſſimos verſus heroicos, antea integros recenſui.

De reipubl. Angl. inſtaur. l. 6. Cent. 2. cap. 33.

Caput XIX.

De jactantia, quam exoſa res ſit.

Dio in ſua Romana hiſtoria vere ſcribit: Laudes magnæ, honoresque immodici, nulli aut exiguæ certe rei geſtæ tributi, traducere eum modo, ac ſigillare exiſtimantur, &c. Quamobrem ſi ea, quæ ab alio, vel adulatione, vel ſpe alicujus lucri, vel commodi fiunt, culpantur: Multo magis ii reprehenduntur, qui præcones intempeſtivi propriæ laudis eſſe ſolent. Experientia enim teſtatur, eos qui ob aliquam rem, egregie præſtitam, aliove modo, ob felicitatem, divitias, ingenii dotes, vires corporis & alia ſua facta memorabilia, propriis laudibus ea exaggerant & prædicant; ſua jactatione omnibus nauſeam, & moleſtiam parere, ſuisque rebus geſtis potius maculam inurere, quam ex iis gloriam acquirere: Imo, quod gravius eſt, ejusmodi gloriationib. intempeſtivis, & jactatoriis, inculcandis,

candis & exprobrandis, apud potentiores, ſibiipſis damnum nonnunquam etiam exitium proprium arceſſere. Hoc vitium etiam Catullus Poeta notat, ubi dicit:

Quodcunque agit, renidet : hunc habet morbum.

Lib. 19 c. 7. Hujus rei extat exemplum apud Flavium Joſephum; Sila, inquit, magiſter militiæ, Regis Agrippæ, cum propter fidelia officia, fretus amic[illegible] regia licentius ageret, & ei in colloquiis moleſtus eſſet, atque nunquam non labores, in ejus gratiam exhauſtos, memorans, ſine fine repeteret, ideo que exprobrare videretur : Rex tandem immodica libertate offenſus eſt. Injucunda enim eſt temporis in gloria acti memoria ; & ſtultum eſſe inde ſinenter exprobrare debitum. Poſtremo in tantum eſt exaſperatus Regi animus, ut iræ plus quam rationi tribuens, non contentus fuerit, illi ade miſſe præfecturam ; verum etiam vinctum, in ipſius patriam adſervandum miſerit, &c. Hinc confirmantur noſtræ cogitationes, quæ me, adſcribendum hoc caput, impulere : Cum conſtet nihil magis diminuere laudis præconium, quam ſuos aſſidue jactare ſucceſſus, & ſingulis diebus anni vendere unum diem, ut etiam Hannibal Scotus Placentinus obſervavit, allegan Marium, qui cum plurima feciſſet egregie, vana ſui jactatione gloriam famæ perdidiſſe, & quia ſibi præſumſit adſcribere, quod ex ore alieno captare debuerat, publicæ commendationis vota demeruiſſe. Jactantia enim eſt inanis & ſtulta de ſe prædicatio, qua quidem qui utitur, ſemper vilem ſ cordatis hominibus reddit. Idipſum Cicero quoque obſervavit, dicens: De forme eſt de ſeipſo prædicare, falſa præſertim, & cum irriſione audientium imitari militem glorioſum. Unde Hannibal Scotus alibi monet, Abſtinendum ei eſſe à nimia jactantia, qui ingens aliquod beneficium in alterum contulit. Nam ſemper hac exprobratione totam vim beneficij illius animo deleri, ſiquidem ſemper inviſi ſunt exprobrantes. Ideoque qui dedit beneficium, tacere debet; qui autem accepit, narrare. Unde Martialis ſcitum e[illegible] epigramma:

In ſuo comment. ad Annal. Tacit. l. 5.

In commen. ad Tacit. l. 4. hiſt.

Quæ mihi præſtiteris, memini, ſemperq́ tenebo,
Cur igitur taceo Poſthume? tu loqueris.
Incipio quoties alicui tua dona referre,
Protinus exclamat, Dixerat ille mihi.
Non belle quadam faciunt duo: ſufficit unus
Huic operi: ſi vis, ut loquar, ipſe tace.
Crede mihi: quamvis ingentia Poſthume, dones,
Auctoris pereunt garrulitate ſui.

De unione Portugal f. mihi, 185. Huc ſpectat obſervatio Conestagi, Reges non tanto amore proſequuntur eos, qui de ipſis bene meriti ſunt, quanto eos, quos ipſi beneficiis affe

cerunt

cerunt. Jactantia sane tam exosum est vitium, ut semper ex fastu quodam despicientiā aliorum asseclam, & veluti pedissequam habeat: sicut multa exempla recenseri possent, ex quibus constat, eam fere ex superbia & æstimatione nimia elationeque suimet ipsius ortum habere, quod etiam Gregorius Magnus observavit: Qui, inquit, semper aliena opera despicit, semper miratur, quæ ipse facit, quia & quicquid egerit, egisse se singulariter credit, atque in eo quod exhibet, per gloriæ cupiditatem, sibimetipsi favet per cognitionem, & cum se in cunctis transcendere cæteros æstimat, per lata cognitionum spatia secum deambulans, laudes suas tacitus clamat. Huc spectat jactantia ex superbia orta, adjuncta despicientia, Hugonis Capeti, qui teste Cranzio, Ludovicum Franciæ Regem, qui Ottonis I. sororem, in uxorem habebat, eumque captum sub custodia publica Lugdunum miserat. Dum autem Otto, ad liberandum sororium, exercitum in Francos validum conscriberet, Hugo per contemtum missis Legatis, ut domi sederet, monuit, adjuncto juramento, per animam patris sui, plura sibi esse arma, quam unquam Otto vidisset. Quid enim possent Saxones, quorum tria tela una potione hausturus esset? Otto vicissim eosdem Regi suo renuntiare jussit, plures sibi esse stramineos pileos, quam unquam vidisset Hugo. Eos Hugoni præsentari oportere, ut pileatus fiat pro Capeto. Habebat autem tunc Saxonicus ritus, ut omnes per æstatem stramineis uterentur pileis. Præterea, quoniam Hugo Saxones nominasset effœminatos, Otho jussit ut singuli milites, in suis stramineis pileis, gestarent colos fœmineos, subtiliter tornatos, cum fusis, ut irrisioni Gallorū, ipsa specie, responderent. Hugo metu adductus Ludovicum custodia liberavit, & quum nusquam Hugo contra exercitum Ottonis prodiret, hic multis locis in deditionem receptis, in Germaniam rediit. Hugo non multo post, suo Regi conciliatus est.

Lib. moral. 34. c. 18. ep. 23.

In Sax. lib. 3. c. 23.

Ex his apparet, semper jactantiam virium suarum, & contemtum aliorum, infelicem exitum habuisse: sicut quoque Ludovico duci Aurelianensi, qui ob jactationem admodum intempestivam, de amoribus suis, quā conjugem Johannis, Ducis Burgundiæ etiam attigit, ab eo occisus est, quum antea quoque inter hos duos principes non leves simultates essent: sicut Girardus in suis Gallicis historiis id late inseruit.

Huc pertinet historia à Buchanano relata, de comite Martiali Scoto, Roberti Regis Scotiæ vicario, quem verbis, quam armis ferociorem fuisse scribit. qui cum Scotorum in pugna illa memorabili Otterburnensi virtutem elevaret, & Anglorum ignaviam graviter increparet, utriusque gentis odium, ob nimiam jactantiam adversum se concitavit.

Mihi f. 976. & 992. lib. 9. Rer. Scot.

CAPUT XX.

De præſagiis ruinæ & cladium regnorum & Rerumpublicarum.

IN hiſtoriis Ammiani Marcellini ita legimus; Solent, manum injectantibus fatis, hebetari ſenſus hominum, & obtundi. Quo reſpexerunt veteres gentiles, qui ſenſerunt: Vejovis fulmine mox tangendos, adeo hebetari, ut nec tonitru, nec majores aliquos poſſint audire fragores. Cui ſententiæ ſimilia ſunt etiam apud Vellejum Paterculum. Non fruſtra igitur antea diſſeruimus & multa exempla congeſſimus, ex quibus apparet, plerunque evenire, ut homines, appropinquantibus ſuis malis, prudentiam inprimis, & ſalubriora conſilia, quorum ope imminentes calamitates evitare potuiſſent, amittere & negligere ſoleant, efficereque (quod miſerrimum eſt) ut quod accidit, etiam meritò accidiſſe videatur, & caſus in culpam tranſeat, ut Paterculi verbis utar. Operæ pretium igitur duxi, hanc materiam cum latiſſime ſeſe extendat, & admodum frequens in vita & actionibus humanis ſit, prolixius retractare, & priora, pluribus rationibus, & hiſtoriarum exemplis illuſtrare. Memorabilia enim paſſim documenta humanæ miſeriæ occurrunt, quæ nos triſtes admodum eventus docent, quando Reges & Principes, vel ſuperbia, & potentia elati, vel contumacia, & obſtinatione excæcati, ſalutaria conſilia, prorſus intempeſtivis, & immaturis, aut ab aliis ſuppeditatis, aut à ſeipſis excogitatis opinionibus, præpoſterè poſtpoſuêre, iis enim idem accidit, quod ægroto, cui guſtandi ſenſus morbo infectus eſt, qui dulce judicat amarum, & amarum, dulce; ſic, præeunte aliquo immodico affectu, patitur divina providentia, principes etiam ſummos, non tantum in dignoſcenda aliqua veritate caligare, & hallucinari: ſed etiam veritatem ipſam quodammodo abhorrere. Quemadmodum palato non ſano, pœna eſt panis, qui ſano ſuavis eſt, & oculis ægris odioſa lux, quæ puris eſt amabilis: Hoc B. Auguſtinus, & ipſa potius experientia docet: Quod etiam Paleotus obſervavit. Id quoque non ignoravit olim Antiſthenes, qui inimicis omnia optavit, præter ſanam mentem, quam ſi haberent, confecturi eſſent, quæ vellent. Non verò enim ſano, & prudenti conſilio & tempori ſerviendo, impendens periculum vitatur. Recte itaque Cicero Quintum fratrem ita monet: Nos plerunque non recte exiſtimamus, quæ pœna divina ſit, & opinionibus vulgi rapimur in errorem, nec vera cernimus, cum doloribus corporis, morte, luctu hominum miſerias ponderamus, quæ ſunt humana, & multis bonis viris accidunt,

Lib 14.

Cap. 16. ſent. 1.

De ſacri cō. ſiſt. conſult. fol. 86.

Lib. 2. de Legib.

dunt, &c. Indicium autem & præſagium manifeſtæ ruinæ, & infelicitatis Regnorum & Rerumpubl. eſt, non ſolum, ſicut antea monuimus, quando Deus mentem principibus ita imminuit, ut, ſapientum conſiliis repudiatis, provehant homines novos, ſtolidos, & vecordes aſſentatores: ſed etiam, quando optimorum, & prudentiſſimorum virorum, qui ratione Reipublicæ, (cujus potiſſimum reſpectum habent) inter cogitandum, & deliberandum, timidi, & circumſpecti ſunt, colligentes omnia mala, quæ evenire poſſe videantur, in agendo verò alacres, & confidentes ſeſe præbent, conſilia fidelia & matura negliguntur: audaculorum verò, qui in laceſſendo fortes, & in agendo ſegnes ac timidi eſſe ſolent, opiniones, & conſilia, laudantur, & approbantur. Cæterum Cominæus prudenter obſervavit, quid evenire ſoleat, quando princeps potiſſimum privatis, & iis conſiliis, quæ ſibi arrident, poſthabita matura conſultatione, inhæret: ideoque ita ratiocinatur: Inſolenter nimium faciunt principes, & inconſulte, quando ſuam privatam ſententiam multorum judiciis anteferunt. Dici enim non poteſt, quantum ſæpe malorum ex eo proveniat, &c. Exemplorum habemus in Lautrechio, qui, teſte Guicciardino, procul dubio omnium Gallorum ducum princeps, diu in bellis exercitatus, & maximæ apud exercitum autoritatis, ſed natura elatus, & imperioſus; dum ſibi uni credens, reliquorum omnium conſilia contemnit, dum neminem audire vult, dum, non omnia ſolius judicio geri, homines animadvertere, ſibi turpe ducit, ea, quæ adhibita fortaſſe ipſi victoriam peperiſſent, neglecta vero, bellum Neapolitanum tanta ſpe cœptum, funditus everterunt, prætermiſit: Recte itaque hoc eleganti diſticho ingenioſus Poëta Naſo monet: Lib 9.

Crede mihi, miſeros prudentia prima relinquit,
Et ſenſus cum re, conſiliumque fugit.

Idipſum Appianus in quodam ſuæ Syriacæ hiſtoriæ loco, de Rege Antiocho loquens, obſervavit: Θεοῦ inquit, βλάπτοντος ἤδη τοὺς λογισμοὺς, ὅπερ ἅπασι προσιόντων ἀτυχημάτων ἐπιγίγνεται. id eſt, Deo jam mentem ejus lædēte quod omnibus accidere ſolet, quum calamitates imminent. Sed ut ad ſacra divertamus: Quid obſecro magis nocuit Roboamo filio Regis Salomonis, quam quod mortuo patre ſapientiſſimo, obſtinatione, & perſuaſione quadam impia, ſalutares monitiones ſeniorum conſiliariorum patris, in ſublevandis oneribus populi, repudiaret & ſuggeſtiones, & opiniones adoleſcentulorum, audaculorum, & imperitorum, maturioribus, ſanioribus, moderatioribus & mitioribus conſiliis, anteponeret? dum enim magis propriis affectibus depravatis, poſtpoſita pietate in Deum & clementia in ſubditos, inſervit, nonne major populi pars ab eo defecit, & ſeſe Jeroboamo adjunxit? ſicut in lib. Reg. legimus. Omitto prolixiorem Lib 1.

 narra-

narratione de Pharaone Rege, qui neglectis mandatis divinis, in ſua obſtinatione, perverſo, & obdurato corde, in affligendis Iſraëlitis perſiſtens, effecit, ut in illo puniendo, Deus gloriam ſuam, pro liberatione populi ſui, cum proprio ipſius, & ſuorum exitio, in mari rubro ſuffocatus, inſigni miraculo oſtenderet & manifeſtaret. Hoc movit Andream Gorrutium, ut ita *De provident. Dei, lib. 9. c. 2.* differeret; Quemadmodum ſua miſericordia Dominus intellectum poſcentibus concedit: ita peccantes, juſtitiæ judex amentia, cœcitate, atque *Deut. c. 28.* adeo furore mentis percellit. Ideoque Iſraelem obteſtans Moyſes, Percutiet te Dominus, dicit, amentia, & cœcitate ac furore mentis, & palpabis in meridie, ſicut palpare ſolet cœcus in tenebris, & non diriges vias tuas. Et *2. Theſſal. 1.* Apoſtolus: ideo mittit illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio; & judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt *In explan. Pſalm. v. Et dimiſi, &c.* iniquitati. Idipſum diligenter & pie obſervavit Flaminius; Nullo vero, inquit, majore ſupplicio poteſt afficere Deus illos, qui parere nolunt ſalutaribus monitis ipſius quam ſi eos patiatur indulgere, atque obſequi cupiditatibus ſuis, & ſua conſilia ſequi, quibus ſibi peſtem ac perniciem machinantur, & comparant: Idque tum maxime, quum ſibi ſapere ac rebus ſuis optimè conſulere videntur. Itaq; ſemper orandus Deus eſt, ut nos ipſe Spiritu ſuo ſancto regat, & gubernet. Quicunque enim Spiritu Dei ducuntur, ut ait D. Paulus, ii ſunt filii Dei; cæteri Deum non propitium, ſed iratum ha*Iob. cap. 32.* bent. Huc accommodari poteſt doctrina Elihu, poſtremi amici Jobi dicentis, Spiritum Dei, qui eſt in homine, & inſpirationem omnipotentis dare intelligentiam, &c. Ex quo à contrario ſenſu colligimus, unde inſpiratio illa divina abfuerit, inde neceſſario intelligentiam omnem exulare, ſuccedere autem in ejus locum vecordiam, quæ πανολ. θείαν atque exitium accerſat & acceleret.

Caput XXI.

Auctarium cap. 56. cent. 1. Et qua ratione Deo pœnitentia in ſacris literis attribuatur.

ALLEGAVIMUS antea, ex lib. Samuelis, quomodo ob peccata Iſraelitarum, furore Domini, David concitatus ſit, ut contra præceptum divinum, numerari juſſerit populum, & Cedreni explicationem. Quoniam autem hæc res prolixiore interpretatione digna nobis viſa eſt, plura hic de *Cap. 21.* ea diſſeremus. In lib. Paralipomenorum legimus, conſurrexiſſe Sathanam, contra Iſraelem, & concitaſſe David, &c. Ex quibus verbis notandum eſt, ab

ab ipſius populi ſceleribus variis profectum eſſe hoc Dei decretum, quo & David ipſe ſecuritatis, & negligentiæ alicujus, in caſtigando populo, & ipſe populus multiplicium peccatorum pœnas, hujus numerationis occaſione, pependit, ſicut erudite, adductis multis egregiis exemplis, diſputat Andreas Gorrutius, in curia Arvernorum, Regius conſiliarius, in ſuo eleganti libro, ubi in fine memorabilem locum citat, ex Gregorii Moralibus, dicentis: Secundum merita ſubditorum tribuuntur perſonæ regentium, ut ſæpe, qui videntur boni, accepto mox regimine, permutentur, ſicut Scriptura ſacra de eodem Saule intulit, quia cor cum dignitate mutavit. Unde ſcriptum eſt; quum eſſes parvulus in oculis tuis, caput te conſtitui, in tribubus Iſrael. Sic pro qualitatibus ſubditorum, diſponuntur acta regentium, ut ſæpe, pro malo gregis, etiam vere boni delinquat vita Paſtoris. Ille enim, Deo atteſtante, laudatus; ille ſupernorum myſteriorum conſcius David Propheta, tumore repentinæ elationis inflatus, populum numerando, peccavit. Cur hoc? quia videlicet ſecundum meritum plebium diſponuntur corda Rectorum. Juſtus vero Judex peccantis vitium, ex ipſorum animadverſione corripuit, ex quorum cauſa peccavit. Sed quia ipſe, ſcilicet ſua voluntate ſuperbus, à culpa alienus non fuit, vindictam culpæ etiam ipſe ſuſcepit. Nam ira ſæviens, quæ populum quoque corporaliter perculit, Rectorem quoque populi, intimo cordis dolore proſtravit. Certum vero eſt quod ita ſibi invicem, & Rectorum merita connectantur, & plebium, ut ſæpe, ex culpa paſtorum, deterior fiat via plebium, & ſæpe, ex merito plebium, mutetur vita paſtorum, &c. Quibus congruenter Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus: Reges quando boni ſunt, muneris eſt Dei; quando vero mali, ſceleris eſt populi. Secundum enim meritum plebium diſponitur vita Rectorum, teſtante Job: Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Iraſcente enim Deo talem rectorem populi ſuſcipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro malitia plebis etiam Reges mutantur, & qui ante videbantur eſſe boni, accepto regno fiunt mali. Et Origenes Adamantius in lib. Judicum: Si mali ſunt actus noſtri, & operantur maligna in conſpectu Dei, datur nobis Princeps ſecundum cor noſtrum. Evariſtus quoque Papa in eadem verba: Pro meritis ſubditorum diſponitur à Deo vita Rectorum, &c.

De providentia divina, l. 6. c. 7.

Sentent. de ſummo bono lib. 3. c. 48.

Homil. 4.

Epiſt. 2. ad Ægypt.

Cæterum, non ſolum in numerando populo, & oſtendendis viribus, hæc ſuperbiæ & inſolentiæ plena curioſitas, Davidi, alioquin Regi pio, & Prophetæ Dei, fraudi & noxæ fuit: ſed etiam aliis, qui eodem modo cupiditatibus ſuis ambitioſis indulſerunt. Exemplum habemus in Guilielmo, Rege Angliæ. Is enim, ut antiquus hiſtoricus Florentinus Wigornienſis ſcribit, circa annum M. C. IX. (quo tempore ipſe vixit) fecit deſcribi omnem Angliam, quantum terræ quiſque Baronum ſuorum poſ-

In Chronico.

ſidebat, quot feudatos milites, quot carrucas, quot villanos, quot animalia: imo quantum vivæ pecuniæ quisque poſſidebat, in omni regno ſuo, à maximo usque ad minimum, & quantum reditus quæque poſſeſſio reddere poterat. Et vexata eſt terra multis cladibus, inde procedentibus, &c. Præbuêre autem tales loquendi modi, in ſacra Scriptura, verbi gratia, Deum commotum eſſe irâ, & furore, item pœnitere, atque ſimiles, piis viris occaſionem cogitandi, & interpretandi, ut rectè, & piè, illæ accipiantur, & intelligantur. Cum enim audimus Deum iratum, imaginari non debemus, aliquam in ipſo animi commotionem; ſed reputare potius locutionem hanc eſſe a ſenſu noſtro deſumptam: quam græco vocabulo, ἀνθρωποπαθείαν appellant. Qui afaciem excandeſcentis, iratique præ ſe ferat Deus, quoties judicium exercet. Ita nec aliud debemus concipere ſub pœnitentiæ vocabulo, quam factorum mutationem, quoniam ſolent homines, facta ſua mutando, teſtari, ſibi priora diſplicere. Cum igitur mutatio quælibet inter homines correctio ejus ſit, quod diſplicet: correctio autem ex pœnitentia proveniat, ideo per pœnitentiæ nomen ſignificatur, quod Deus in ſuis operibus mutat: interim, nec conſilium illi, nec voluntas invertitur, nec affectus commutatur, ſed, quod ab æterno providerat, probaverat, decreverat, perpetuo tenore proſequitur, utcunque appareat ſubita hominum oculis varietas. Hoc innuit B. Auguſtinus, ubi Manichæis ita reſpondet; Dei omnipotentiam quidem omnia poſſe facere, ſupra captum noſtrum: nolle tamen ea, quæ ipſius veritati contraria ſunt, ne ſeipſum evertat. Et hujusmodi quædam Deum non poſſe, non eſt in Deo impotentia, ſed conſtantia. In eandem ſententiam ſcribit B. Hieronymus: Si agimus pœnitentiam, Deum quoque ſuæ pœnitebit ſententiæ. Et Jeremias Propheta: Si converſa gens illa, à malo ſuo, contra quam locutus fuero, pœnitentiam egerit, agam & ego pœnitentiam, ſuper eo malo, quod cogitaveram facere ei. Unde quærit idem Auguſtinus: Nunquid quomodo hominem, ſic pœnitet Deum? Minime certè. Nam in illum, nec error, nec mutatio ulla cadit: ſed pœnitere dicitur, cum juxta æternum ſuum, juſtiſſimumque decretum, aliquid mutat, quod mutari voluit; & cum certa conditione denuntiaverat. Sic pœnitet eum mali, quod nobis minatus erat, quando illud à nobis mutatis avertit. Id enim fert Dei decretum, ut, ſi pœnitentiam agamus, à nobis mala avertantur. Reo mutato, mutat judex ſententiam.

Lib. 26. contra Fauſt.

In Prophet. Amos c. 18.

Cap 56. centur. 1.

Porro non absque ſingulari ratione allegavimus antea ex Theodoreto, memorabilem doctrinam. Quod benignus Dominus, quaſi menſura quadam, & trutina miſericordiæ, & juſtitiæ utens, ubi intellexerit, magnitudinem ſcelerum ſuperare menſuram benignitatis, tum juſta animadverſione, ulteriores progreſſiones coerceat. Etenim eo ſpectant

ſana

sana interpretatione monitiones sacræ Scripturæ: Pervenerunt peccata usque ad cœlum, id est, conspectum Domini, ut puniat. Et clamor Sodomorum & Gomorrhæorum, & peccatum eorum grave. Et pervenit usque ad cœlos. Documento merito nobis deberent esse Judæi, qui licet peculiaris, &, ex omnibus gentibus, electus populus essent, recepti in sacro fœdere, admodum gratus: attamen, cum legem Dei, suis delictis, data opera, & malitiose violarent, & sese sanguine innocentum inquinarent, atque repudiatis legitimis, & ordinariis ducibus, inprimis autem ante obsidionem Hierosolymitanam, eademque durante, impios & sceleratos Duces, Joannem, Eleazarum, Simonem & Zelotas, tyrannidem exercere non tantum permitterent, sed major pars adjutores, & ministri scelerum essent, sic apparuit, mensuram iniquitatum ipsorum, completam esse, ita ut tandem urbs, unà cum templo, atque sacrificiis, funditus destrueretur. Unde deplorat Flavius Josephus suæ gentis calamitatem, & internecionem, addita origine, unde ea fluxerit, hisce verbis: Cum Zelotæ omnia sursum deorsum miscerent, atque cadaveribus occisorum urbem implerent, sepelientibus autem suorum corpora, idem, quod transfugis, imminebat supplicium mortis, statimque sepultura indigebat, qui hanc alteri præstitisset, & ut breviter dicam, nulla tam, quam misericordia perierat, in illis cladibus mentis affectio, hisque irritabantur noxii, quæ miseranda vidissent, à vivis in mortuos, à mortuis in vivos iracundiam transferentes. Modum autem excedente metu superstitibus, mortui, adepti requiem, beatiores videbantur, & qui erant in custodiis, comparatione sui cruciatus, insepultos quoque fortunatissimos demonstrabant. Omne quidem ab illis jus hominum calcabatur; ridebatur etiam divinitas, prophetarumque responsis, tanquam vulgaribus responsis, illudebant. Quum vero multa contempsissent de virtute & vitiis statuta majorum, etiam quæ de patria olim prædicta fuerant, vera esse exitu probavêre. Vetus enim sermo ferebatur, tunc demum civitatem captam iri, sancta quoque flammis exurenda esse lege belli, quum seditio fuisset exorta, fanumque Dei propriæ manus ante violassent. Quibus Zelotæ, nihil de eorum fide dubitantes, ministros se præbuerunt. Et sequenti libro, Non equidem recusabo dicere, quæ dolor jubet: puto, si Romani contra noxios venire tardassent, aut hiatu terræ devorandam fuisse civitatem, aut diluvio perituram, aut fulmina ac Sodomæ incendia, passuram. Multo enim magis impiam progeniem tulit, quam quæ illa protulerat. Denique cum eorum pertinacia desperata, totus populus interiit. Deinde quoque in excidio Massadæ, Castelli munitissimi, ita pergit idem auctor; Fuit quodammodo illud tempus apud Judæos omnium generum malitiâ fœcundissimum, ut nullum

Apoc. c. 18.
Gen. 18. & 20.
Hierem. c. 51.

De bello Iudaico lib. 5. cap. 2.

De bello Iudaico lib. 6. cap. 16.
De bell. Iud. lib. 7. c. 28.

nullum opus intermitteretur infectum: nec ſi quis excogitando fingere voluiſſet, haberet, quo magis novum aliquid inveniret. Ita, & privatim, & communiter, omnes unum erant, & exſuperare alium alius, tam impietate, quam iniquitate in proximos, certabant. Potentes multitudinem male tractando: multitudo vero ad interitum potentium properando. Illis autem dominandi cupiditas: his autem vim faciendi bonaque locupletum diripiendi. Similis fuit malacia & perverſitas hominum in Palæſtina, & terra ſancta, poſtquam Duce Godefredo Bullionæo, Chriſtiani eam occupaſſent, & annos LXXX retinuiſſent, rurſus amiſſa fuit. Accedentibus enim diſſidiis, & inteſtinis bellis, inter Chriſtianos, & completa iniquitate, atque peccatis usque in cœlum aſcendentibus, non minore facilitate, ad Saracenos, Duce Saladino, redi[...] quam à Chriſtianis antea recuperata fuerat, ſicut prolixe, poſt alios, a Gulie[l]mo Neubrigenſi deſcribitur.

Rer. Angl. lib. 3. c. 14.

Cæterum Hieroſolymitanam regionem, cæteris ſanctiorem, quoa[d] mores hominum, etiam tempore Gregorii Nyſſeni, fratris Baſilii Magn[i] poſt natum Chriſtum, CCCXXX. neutiquam fuiſſe, patet ex ejus ſcriptis [...] quibus damnat peregrinationes verſus Hieroſolymam, ubi inter alia di[cit] Deum non magis Hieroſolymis, quam in aliis regionibus eſſe; ſed ibi eu[m] maxime habitare, ubi maxime ejus Religio viget, & colitur. Quin potius [di]cit, magis videri, Cacodæmones circa Hieroſolymam habitare, quia nulli u[n]quam ſceleratiores homines vivant. Et alibi ſuam ſententiam ita concludi[t]: Unde vos, qui timetis Dominum, in quibus locis eſtis, eum laudate. Loca[rum] enim mutatio, ut Deus propior ſit, non efficit; ſed ubi fueris, ad te Deus v[e]niet; ſi quidem animæ tuæ diverſorium tale inveniatur, ut in te Dominus [in]habitet, inambuletque. Sin hominem interiorem, perverſis cogitationib[us] plenum habeas, etiamſi in Golgatha fueris, etiamſi in monte Oli[v]arum, [e]tiamſi ſub monumento reſurrectionis: tantundem abeſt, ut Chriſtum in [te] ipſo ſuſcipias, quantum, qui ne initio quidem religionem profeſſi ſunt. Co[n]ſule ergo, dilecte, fratribus, ut à corpore peregrinentur ad Dominum, no[n à] Cappadocia in Palæſtinam.

CAPUT XXII.

De crudelitate & tyrannide quorundam Principum.

Auctarium Cap. 48. Cent. 1. & Cap. 34. Cent. 2.

SÆPENUMERO miratus fui, legens hiſtorias Romanas, crudelitat[em] & tyrannidem nonnullorum Conſulum, & Prætorum, qui licet I[...]

Leges & rescripta, optima & salutaria ad imitationem Legum XII. tabularum, obstantia ejusmodi crudelibus actionibus, in optimè constituta aristocratia, habuerint, nihilominus impunè libidinibus & cædibus innoxiorum indulserint. Etsi autem à Suetonio Tranquillo, Cornelio Tacito, Plutarcho & aliis historicis, nonnullorum etiam Cæsarum atrocia & crudelia facta, qui propria libidine & cupiditate nocendi & Reipublicæ & suis atque amicis perniciosissimi fuêre, recensentur: tamen non adeo mirum fuit, in illis, qui absolutam potestatem sibi arrogarunt, eamque freti legionibus & militaribus copiis sub prætextu Monarchiæ liberè exercuerunt. De qua re prolixior fui in allegandis memorabilibus exemplis & historiis in prima centuria subcisivarum operarum. Inter quos insignis & crudelis tyrannus fuit (sicut ibidem ex Suetonio retuli) Cajus Caligula, qui sibi omnia & in omnes licere putavit, cumque cædibus satiari non posset, optavit ut populus Romanus una cervice sustentaretur, quæ sua manu detruncanda foret. Non caret autem admiratione, Tiberium ejus avum tam malè feriatum & profligatæ mentis monstrum hominis fuisse adversus Senatum & Rempub. ut eo consilio suum nepotem ad Imperium evexerit, quod sciret, pessimè ipsum victurum, sicque sua facinora Caji gravioribus flagitiis occultare posse. Simul etiam vindictæ cupiditate ductus operam dedit, ut reliqua pars Senatus, in quam ipse sævire nequivisset, post mortem suam è medio tolleretur. Tantus autem sub Tiberio Senatorum numerus periit, ut sorte ducti provinciarum Præfecti, Prætorii quidem per triennium, Consulares per sexennium præfuerint, quum non suppeterent successores. Neque falsus fuit in hac sua perniciosiss. opinione ac spe immanissima Tiberius, absque dubio enim scivit, actiones pravas & sceleratas Neronis prædecessoris sui, ex naturæ, non ætatis vitio, emanare, idque confirmatur ex præconio tali, quod illi à Suetonio perhibetur. Ex nonnullis comperi, persuasissimum habuisse eum neminem hominum pudicum aut ulla corporis parte purum esse, verum plerosque dissimulare vitium & calliditate obtegere, ideoque professis apud se obscœnitatem, cætera quoque concessisse delicta. Idipsum vitium ex zelotypiæ morbo Turcis ob fœminas natura impressum est, quas ideo in publicum ire non permittunt, nisi pannis obvolutæ sint, ut meræ lamiæ & spectra occurrentibus videantur, dum ipsis quidem viros per linteum aut sericum videndi copia est, viris nulla earum corporis pars ad conspectum patet. Est enim apud eos recepta opinio, non posse mulierem, quam vel minimum forma aut ætas commendat, à viro, sine potiundi libidine, ac proinde sine mentis labe conspici, ob id omnes habent absconditas: sicut id pluribus exemplis memorabilibus antea demonstravi.

Sed ut ad materiam cœptam, à qua paulisper digressus sum, revertar, Pisonis plus

Lib. de ira, cap. 16. nis plus nimium iracundi factum inſolens & crudele, recenſere placuit, de quo ſcribit Seneca: Cneus Piſo, inquit, fuit memoria noſtra vir à multis vitiis integer, ſed pravus, & cui placebat, pro conſtantia, rigor. Is cum iratus duci juſſiſſet eum, qui ex commeatu ſine commilitone redierat, quaſi interfeciſſet, quem non exhibebat, roganti aliquod tempus ad conquirendum non dedit: damnatus extra vallum deductus eſt, & jam cervicem porrigebat, cum ſubito apparuit ille commilito, qui occiſus videbatur. Tunc centurio ſupplicio præpoſitus condere gladium ſpiculatorem jubet: damnatum ad Piſonem reducit, redditurus Piſoni innocentiam, quam militi fortuna reddiderat. Ingenti concurſu deducuntur, complexi alter alterum cum magno gaudio caſtrorum commilitones. Conſcendit tribunal furens Piſo, ac jubet duci utrumque, & eum militem, qui non occidit, & eum, qui non perierat. *Seneca.* Quid hoc indignius? quia unus innocens adparuerat, duo peribant; Piſo ad-*Philemon.* jecit & tertium. Nam illum centurionem, qui damnatum reduxit, duci juſ-*Variar. lib. 4. Epiſt. 10.* ſit. Rectè itaque dicitur: *Homo cum iraſcitur, extra corpus ſuum eſt.* Et, *Inſanimus omnes, cum iraſcimur.* Huc reſpexit Caſſiodorus: Furentes, inquit, juſta non ſentiunt, quia dum commoti animo in vindictam ſæviunt, rerum temperantiam non requirunt. Non ſolum autem in vivos, præſertim inſontes, crudelitas & ſævitia reprehendenda eſt: ſed etiam in mortuos, ex quibus voluptas quædam abominanda quæritur. Unde funeſta vox habita fuit Ca-*Cent. 1. cap. 46.* roli IX. in laniena Lutetiana, cum ſpectaret cæſos, *Hoſtis mortui bonum eſſe odorem.* Quam delectationẽ ſanguinolentam fortè didicit ab A. Vitellio, qui cum Othone interfecto campos, in quibus pugnatum fuerat, adiiſſet, tabemque cadaverum conſpexiſſet, dixiſſe fertur: OPTIME OLIM OCCISUM HOSTEM, *Lib. 2. hiſto. ubi Annibal Scotus in ſuis commentariis.* SED MELIUS CIVEM. Rectè itaq; & merito is ita à P. Cornelio Tacito reprehenditur: Non ſolum fœdum & atrox ſpectaculum, ſed etiam duce & principe indignum eſt, luſtrare oculis veſtigia recentis victoriæ civilis partæ, viſendo lacera corpora, truncos artus, putres virorum equorumque formas, infectam tabe humum, & protritis arboribus & frugibus diram vaſtitatem. Et quo fuit Vitellii curioſitas magis deteſtanda, eo laudabilior fuit illa Ger-*Hiſt lib. 3.* manici ad ſepelienda & humanda corpora, de quo fuſius idem Tacitus. Non injuria igitur in reprehendendo Vitellio pergit idem auctor, quum Junium Blœſum nulla alia de cauſa, quam quod intempeſtivè, ægro Principe, convivium celebraret, & lætos dies ageret, occidi juſſiſſet. Quin, inquit & audita eſt ſæviſſima Vitellii vox, qua (ipſa enim verba referam) ſe paviſſe oculos, ſpectata inimici morte jactavit. Rectè itaque & optimo jure Antoninum Pium laudat Capitolinus, quod is ſemper in ore habuerit Scipionis dictum: MALLE SE UNUM CIVEM SERVARE, QUAM MILLE HOSTES OCCIDERE. Nam optimi Imperatores & Reges olim leges naturæ, non violentiam

lentiam ſequebantur. Unde Romæ in Capitolio ſcriptum fuiſſe tradunt: PARCE VICTIS: FRANGE SUPERBOS: Hoc ſenſit Ovidius lib. I. de Ponto:

Eſt piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox,
Atque dolet, quoties cogitur eſſe ferox.

Et Seneca tragœdus encomia optimi Regis vel Imperatoris paucis comprehendit verſiculis:

Conſulere patriæ, parcere civibus,
Fera cæde abſtinere, mores regere,
Reddere orbi quietem, ſeculo pacem ſuo,
Hæc ſumma virtus, petitur hac cœlum via.

Idipſum Fulgentius Ruſpenſis Epiſcopus monere voluit, ubi inſtruit ſuum Principem: Clementiſſimus Imperator, inquit, non ideo eſt vas miſericordiæ, præparatum in gloria, quia apicem terreni principatus accepit; ſed ſi in Imperiali culmine recta fide vivat, & vera cordis humilitate præditus, culmen Regiæ dignitatis ſanctæ religioni ſubjiciat: ſi magis in timore Deo ſervire, quam in terrore dominari populo delectetur, ſi in eo lenitas iracundiam mitiget, ornet benignitas poteſtatem: ſi ſe magis diligendum quam metuendum cunctis exhibeat; ſi ſubjectis, ſalubriter conſulat; ſi juſtitiam ſic teneat, ut miſericordiam non derelinquat, &c. Gregorius Magnus in moralibus. Circa ſubditos ineſſe debet rectoribus & juſtè conſulens miſericordia, & piè ſæviens diſciplina. Auguſtinus Hipponenſ. in Enchirid. Omnis, qui juſtè judicat, ſtateram in manu geſtat. In utroque penſo juſtitiam & miſericordiam portat, ſed per juſtitiam reddit peccati ſententiam, per miſericordiam peccati temperat pœnam, ut juſto libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam vero per miſerationem indulgeat. Idem Gregorius: Sunt nonnulli ita diſtricti, ut etiam omnem manſuetudinem benignitatis amittant: & ſunt nonnulli ita manſueti, ut perdant diſtricti jura regiminis. Unde cunctis Rectoribus utraque ſummopere ſunt tenenda, ut nec in diſciplinæ vigore benignitatem manſuetudinis, nec rurſus in manſuetudine diſtrictionem deſerant diſciplinæ: quatenus nec à compaſſione pietatis obdureſcant, cum contumacem corrigunt, nec diſciplinæ vigorem molliant, cum infirmorum animos conſolantur. Regat ergò vigor diſciplinæ manſuetudinem, & manſuetudo ornet vigorem, & ſic alterum commendetur ex altero, ut nec vigor ſit rigidus, nec manſuetudo diſſoluta. Iſidorus in Synonymis: Cuſtodi diſcretionem juſtitiæ. Non ſis plus juſtus, quam juſtum eſt. Omne enim, quod nimis eſt, vitium eſt, impia juſtitia, fragilitati humanæ non ignoſcere. Tene ergo rigorem in diſcuſſione juſtitiæ, miſericor-

De veritate & prædeſt. & gratia.
Lib. 20. part. 4. c. 6.
Cap. 75.
Moral. l. 19. part. 4. c. 23.
C. penult.
C. penult.

diam in definitione ſententiæ. Juſtitiæ examen ſequatur pietas diſtrictionis cenſuram temperet indulgentia. Leo Magnus ad Anaſtaſium Imp. Plus tamen erga corrigendos agat benevolentia, quam ſeveritas: plus exhortatio, quam comminatio; plus caritas, quam poteſtas. Hæc ipſa ſunt, quæ Bodinus admonere voluit, ubi inſtruit Principem, quo pacto ſeſe gerere debeat. Nam, inquit, quum Principi multa ad imperium retinendum utiliſſima præcepta tradi poſſunt, tum vero nihil tam neceſſarium eſt, quam ut omnes illum (quantum fieri poterit) amore ac benevolentia, nullus odio proſequatur. Illud autem omnium optimè conſequetur, ſi pœnæ ac præmia pro meritis cujuſque decreta ſint. Et quoniam gratioſiſſima ſunt præmia, pœnæ vero odioſiſſimæ, Principem oportet, ut ametur & colatur, omnia præmia tribuere, magiſtratus, inquam, imperia, ſacerdotia, curationes, munera, beneficia, reſtitutiones: pœnam vero irrogare nemini, ſed magiſtratibus integerrimis ac prudentiſſimis permittere pœnarum irrogationem, &c.

Epiſt. 82 c. 1.

De Republ. l. 4. c. 6.

Merito itaque commendatur Anaſtaſii Imperatoris pietas & clementia. Is enim cum quidam præfectus Aſiaticus ei ſignificaſſet, mandatum ipſius de coercenda quorundam Eccleſiaſticorum licentia ſine ſanguine ſe exequi non poſſe, reſcripſit Imperator: μηδὲν βούλεσθαι προελθεῖν μηδ᾽ ἂν εἰ μέγα τι, καὶ ἀξιόλογον ᾖ, εἴπερ ῥανὶς αἵματος ἐκχέοιτο, id eſt, Non velle ſe quidquam procedere omnium, quamvis res magna & memorabilis ſit, ſiquidem ſanguinis una gutta effundi debeat. Verum enim eſt, quod dicitur, non minus turpia eſſe Principi multa ſupplicia, quam Medico multa funera.

Poſtremo huc ſpectat Epigramma memorabile Henrici Stephani:

In Muſa monitrice Principum.

Dici ſeverum turpe non eſt Principi,
Præſidio & ipſa juſtitia ſæpiſſime
Severitatis indiget, ſi vult ſuam
Autoritatem, ſi tueri jus ſuum:
Sed diligenter caveat hic Princeps velim;
Tantum ſeverus ne videtur dum ſibi,
Crudelis judicetur omnium,
Ad facta quædam tetra dum delabitur,
Et ipſa gaudet qualibus crudelitas.
Geſſere titulum Cæſares iſtum duo:
Poterant ſed iſtos Cæſares ubique vix
Severitatis continere limites.

CAP.

Caput XXIII.

De præcocibus & inconsultis actionibus atque consiliis: quamque infelix & tristis eventus ea sequi soleat.

IN nostris operis subcisivis multas non vulgares historias & exempla recensuimus, quam calamitosæ & perniciosæ fuerint nonnullorum hominum festinatæ actiones & consilia, quæ propterea præcocia rectè appellari possunt. Cum autem sæpissimè hac in re impingant ii, quibus administratio rerum commissa est, idque cum publico pariter & privato damno; operæ pretium duxi, prolixius hanc materiam tractare, eamque pluribus memorabilibus exemplis illustrare. *Cap 55. cent. 1.*

Præcocia autem tam in animalibus, quam in plantis, aliisque rebus tanquam minus diuturna, & veluti carentia radice, deprehenduntur: Ex quibus etiam similitudo ad imperia & regna sumitur. Quemadmodum enim animantibus contingere videmus, quod ea, quæ celerius excrescunt, & ad perfectionem suam properant, citius labantur & intereant, quam quæ lento passu, & gradatim quodammodo, ad suam perfectionem tendunt, ideoque perfectiorem & pulchriorem maturitatem acquirunt: (Exemplum, ut alia omittam, inter bruta animalia præbet equus; ex arboribus salix, quæ non durant: Cervus autem & olea per gradus lentè & tardè tendentes ad maturitatem longioris ævi sunt. Sic Leonis catuli informes nascuntur, vix ingrediuntur semestres, non moventur, nisi bimestres) ita quæ egregia futura sunt, sero proveniunt, & lentis ductibus absolvuntur. Unde etiam ad homines ejusmodi ratiocinationes traductæ sunt. Quid autem sibi aliud vult proverbium? ODI PUERULOS PRÆCOCI SAPIENTIA. Nam vulgi invaluit opinio, ut credat, puerulos maturè sapientes, aut non fore vitales, aut dementes futuros, simul atque ad ætatem maturam pervenerint. Quamobrem Plinius refert, Catonem Censorinum velut ex oraculo prodidisse, SENILEM JUVENTAM PRÆMATURÆ MORTIS ESSE SIGNUM. Quo respexit Julius Scaliger suis hisce elegantibus versibus: *Lib. 7.* *Epid. lib. 2. In Adagiis.*

Astus pueri praproperè explicata virtus,
Segnem aut fatuum aut terribilem indicat senectam.

Præterea apud Senecam, Cestius de ingenio Alfii Flavii prædicare consuevit tam

vittam maturè magnum ingenium non eſſe vitale. Tale puerum Sophocles αὐδεχπαιδα vocat qua de re Roterodamus plura tradit. Sacræ quoque literæ præcoces impiorum conatus, tanquam non diu duraturos derident: ſicut Regius Propheta, ſumpta ſimilitudine ab arboribus nos docet: Arborem videlicet plantatam ſuper rivos aquarum, fructum ſuum dare ſuo tempore: Quibus verbis juſtam maturitatem piorum exprimit: Contra impii, licet præcoces fructus oſtentent, nihil tamen producunt, niſi abortivum. Ideoque ibi porro dicitur, eos eſſe tanquam quiſquilias, quas projicit ventus. Eadem præcocia & infauſta facta & actiones notavit Moyſes, vir Dei, in ſuo Cantico: Genus, inquit, abſque conſilio eſt, & ſine prudentia, utinam ſaperent, & intelligerent, ac noviſſima providerent. Ex hoc genere hominum fuerunt impii, ante diluvium univerſale. Ii enim præcoci obſtinatione quadam non ſolum monitiones & increpationes Patriarcharum piorum contemnebant, ſed etiam aliorum prædictiones & vaticinia, de quibus Beroſus ita ſcribit: Tum multi prædicabant & vaticinabant, & lapidibus indicebant, de ea, quæ ventura erat, orbis perditione. Sed enim illi aſſueti deridebant omnia, cœleſtium ira atque ultione peragente pro impietate & ſceleribus.

Pſal. 1.

Deut. 32.

Cap. 55. centur. 1.

Ut autem ad hiſtorica veniamus; in modo allegato capite non abſque cauſſa præcocem nativitatem, & eventus tragicos ex malis conſiliis ortos, Ludovici IX. hujus nominis, Regis Hungariæ, introduximus. Is enim matre Anna Candalenſe, Regiæ Navarrenæ ſtirpis, apud Vaſcones, in Gallia, mortua in puerperio, natus immaturè quidem abſque pelle, quæ arte unguentis fuit inducta, coronatus anno ſecundo, eique deſponſata conjunx nono, cœpitque regnare anno decimo ætatis ſuæ: præterea, ſicut antea retulimus, quod cito adoleverit, ante tempus barbam emiſerit, & vix annum decimum octavum egreſſus, canos oſtenderit, denique occiſus vel ſuffocatus in paluſtri loco poſt prælium fuerit, cum vigeſimum annum attigiſſet, quod accidit die Joannis Baptiſtæ decollationis memoriæ dicato (pro quo natalem hujus Sancti nonnulli non rectè, 24. videlicet menſis Junii, ponunt) ita ut omnia in illo Rege, ab ineunte ætate & regno præcocia & inſolita fuerint; adeoque vix exemplum ſimile, in quo hæc omnia infauſta, in perniciem unius Regis, ita cumulata ſint, ac velati conſpirarint, inveniatur. Poſtremo autem calamitas maximè deploranda eſt, quæ contigit ex præcoci conſilio & culpa Ducum exercitus Hungarici, quibus vel experientia, vel animi fortitudo defuit: E contrario inconſulta temeritas, & contemtus hoſtilis potentiæ adfuit, cum is juvenis Rex, inſtigatore Tolmarienſe Epiſcopo, (*cujus hortatu & ſuaſu manus cum hoſte conſeruerat*) ad Mohatiam, in *extremum* præcipitium adductus ſit: Quod nimirum in re bellica minus expertus, nimiumque rudis, quantæ vires hoſtiles eſſent, nunquam probè exploraſſet,

ſicut

ſicut Renatus Luſignius hanc cladem aliis memorabilibus hiſtoriis,& qua in rei noſtris peccatum ſit, declarat. *De incerto Imp. l.1.c.8.*

Quare rectè præcipitur, & omninò, ſi ſalvi eſſe velint Reges & Principes, neceſſarium eſſet ut antequam res magnæ & ardua negotia ſuſcipiuntur, animus, repudiatis præcocibus & turbidis actionibus, conſilio maturo & prudenti in omnem eventum diligenter ſit muniendus: Nec ſi præter opinionem aliquid accidit, is planè dejiciatur, & metu anxietateque oppreſſus, in deſperationem redigatur. Quæ enim hominibus præter exſpectationem, ac quam maximè inopinatò accidunt, ea & animos hominum dejiciunt, & rationem conturbant, ut ad ferendam, de eo quod agendum ſit, ſententiam, minimè omnium valeant. Neque enim conſiliis juxta metum locus eſt, ſed ubi animum conſilia anteceperunt, ſtrenuè admodum timores ea exturbant; ſin anteveniantur, ab his ſuccumbunt. *Dio Rom. hiſt. lib. 42.* Hoc Ludovico Regi accidit, nam victus præcoci & audaci ingenio Tolmarienſis, prælium imparatus & deſtitutus auxiliaribus copiis, quæ non procul aberant, cum inſtructiſſimo hoſte, numero militum & omnium aliarum rerum neceſſariarum, perturbato & meticuloſo animo juvenis quodammodo imbellis, committere coactus fuit, in quo oppreſſus multitudine hoſtium, & diſſipatis ſuis prætorianis & cuſtodibus corporis, pugnantibus aliis diverſis locis quodammodo ſolus, in fuga, ut paulo ante dixi, periit.

Non diſſimile aliquid Pompejo, occupato metu, poſt pugnam Pharſalicam, teſte Dione, accidit. Neque enim ſuæ virtutis, neque multitudinis eorum, quæ pugnæ ſupererant, militum, memor, neque eo ſecum expenſo, quod ſæpe leviſſimo momento fortunà eos, quorum res ſunt afflictæ, in integrum reſtituit, omnem de rebus ſuis ſpem projecit, quum prioribus temporibus ſummo animi robore conſtanter uſus fuiſſet, ac benè ſemper in rebus adverſis ſperare conſueſſet. Rectè itaque Tacitus monet: Omnes, qui magnarum rerum conſilia ſuſcipiunt, æſtimare debent, an quod inchoatur Reipublicæ utile, ipſis glorioſum, aut promptum effectu, aut certè non arduum ſit, ſimul ipſe, qui ſuadet, conſiderandus, adjiciat ne conſilio periculum ſuum, & ſi fortuna cœptis adfuerit, cui ſummum decus acquiratur. *Lib. 2. hiſt.* Cæterum contra præcocia conſilia tale frænum adhibet Livius: Conſiliis, inquit, nulla res tam inimica quam celeritas: celer enim pœnitentia, ſed eadem ſera atque inutilis ſequitur, tum præcipitata raptim conſilia neque revocari, neque in integrum reſtitui poſſint. Huc ſpectat memorabilis & tragica hiſtoria Theodorici Marchionis Brandenburgici, qua mirificè ea, quę diximus, illuſtrantur. *Georg. Sab. in ejus vit.* Hic Princeps potentia & ſtudio rei militaris nimium inſolens factus & efferatus, cum etiam Conſiliarios arrogantia & elatione inſignes circũ ſe haberet, eorumq; impulſu nihil non temerè & injurioſe faceret, tandem ſic depravatus eſt, ut

illachrymare, ac miſerandum in modum deplorare, Templorum, Urbium, Agrorum inflammationem, direptionem, vaſtationem ac infinitam hominum cædem: Ac inprimis deploravit tot populorum defectionem à Religione Chriſtiana, ſæpe conqueſtus eſt etiam de CONSILIARIIS, quos habuerat adjutores & miniſtros injuſtarum actionum, & quorum aſſentatio ei attulerat tantos ſpiritus, ut non dubitarit concitare offenſiones, unde teterrimum bellum naſceretur: incuſavit denique, & ſeipſum, qui recte monentes averſatus, & ad voluntatem loquentes plurimum apud ſe valere paſſus eſſet. ITA fit, ut Principes, apud quos improbi conſiliarii meliori conditione, & majori in gratia ſunt, quam boni, non niſi triſtiſſimo caſu & ſtultorum illo magiſtro eventu edocti, errata ſua agnoſcant.

CAPUT XXIV.

Præcocia & temeraria conſilia, & actiones, plerumque ex ſuperbia, ira, & elatione animi, accedente curioſitate nimia, repudiatis ſalutaribus monitis, ortum ſuum habere.

RECte monet Livius, audacia & temeraria conſilia prima ſpecie læta, tractatu dura, & exitu difficilia eſſe ſolere. Confirmatur hoc exemplo memorabili, in ſacris literis, Holofernis ducis exercitus, potentiſſimi & ſuperbiſſimi Regis Aſſyriorum, miſſi, ut omnes gentes, quæ illum Regem pro Deo & abſoluto Domino non agnoſcerent, vi, & armis debellaret, & ſuo imperio ſubjiceret. *Lib. Iudith cap. 6.* Quum enim multos populos vel deviciſſet, vel deditione acquiſiviſſet, ad Judæos tandem deventum eſt, qui in locis montanis & munitis, ſe ad defenſionem, pararant: Ob eam rem ira & ſuperbia excandeſcens, quæſivit, qualis populus, & quibus viribus præditus, qualibus Diis, vel quo tandem auxilio fretus eſſet, ut tam potentiſſimo & inſtructiſſimo exercitui reſiſtere auderet. Deſpicientibus autem ſuis Conſiliariis Judæos, & vires eorum annihilantibus, ut Holoferni gratificarentur, tandem unus Achior, princeps Ammonitarum, vera dicere & conſulere, Holofernemq; monere auſus fuit, ne temere hunc populum, propugnante & adjutore Deo, contra quem nulla potentia, nullæ vires humanæ valerent, bello laceſſeret. Verum is talem gratiam, qualem ſuperbi, & arrogantes homines, bene meritis, & recte ſuadentibus rependere ſolent, conſecutus eſt. Non ſolum enim cum ignominia ex caſtris repulſus, ſed etiam à militibus captus, & vinctus, arbori alligatus fuit, ut ibi vitam ſuam finiret. Quod etiam factum eſſet, ſi non, adjuvante Deo, à veli-

velitibus Iſraëlitis, à ſuſpendio liberatus, in Bethuliam munitionem montanam ſalvus perductus eſſet, ibiq; præſidiariis tyrannidem & faſtum Holofernis,& ſuam innocentiam enarraſſet. Hæc narratio Judæos obſeſſos ita movit, ut ſuas preces lamentabiles ita,coram DOMINO, effunderent: DOMINE DEUS COELI ET TERRÆ intuere ſuperbiam eorum,& reſpice ad noſtram humilitatem,& faciem Sanctorum tuorum attende, & oſtende,quoniam non derelinquis præſumentes de te, & præſumentes de ſe, & de ſua virtute gloriantes humilias,&c. Hæ preces mox tam efficaces fuere apud Deum, ut fictis blanditiis Judithæ matronæ formoſiſſimæ, attamen caſtæ, & piæ, vitam ſuam patriæ ſaluti poſtponenti, Holofernes ille ferox & minax tyrannus, emollitus atque ebrius dementatus,tandem ab ea noctu cæſus, ejusque exercitus in fuga profligatus & deletus,populus Iſraeliticus, ab illis inſolentibus, & ſuperbia tumidis hoſtibus, miraculoſe liberatus ſit.

Cap. 59. cent. 1. Alterum exemplum recens quidem,ſed non minus huic noſtro propoſito conveniens eſt,à quo Platonis dictum, à me allegatum, declaratur, videlicet, qui ſuperbia elatus eſt, quòd honoribus antecellat, vel corpus formâ polleat,quâ cum juvenilis animus dementiâ ſimul ardeat,& petulantia, quaſi nec principe,nec duce ullo indigeat, ſed aliorum ipſe ſufficiens ductor ſit, is penitus à Deo deſeritur. Deſertus autem & alios hujusmodi nactus exultat, omnia ſimul perturbans, multisque videtur minime contemnendus, brevi tamen poſtea,inculpabili Dei judicio punitus, ſeipſum, domum ſuam,civitatemq; univerſam ſimul evertit. Hoc ita refertur à Guicciardino, ubi tragicum eventum, & exitum Ludovici Sfortiæ, qui nimia arrogantia & faſtu,ſe arbitrum totius Italiæ,ſicut ex ſymbolo ejus, quod Jovius depinxit,& explicavit,fore putaverat,& tamen inter Helvetios milites, domum diſcedentes, amictu gregarii militis latitans, à Gallis agnitus,& ignominioſe captus eſſet, ita concludit: Lugdunum,ubi tunc erat Rex, perductus fuit,& in eam urbem meridie introductus,infinita multitudine,ad tantæ, paulo antea, amplitudinis & majeſtatis principem, cui multi inviderent: quiq; nunc in tantam miſeriam corruiſſet, viſendum accurrente: unde ut ad Regis conſpectum, quemadmodum ſummopere cupiebat, admitteretur, minime conſequutus, poſt biduum in Locenſem turrim ductus eſt, in qua circiter decem annos, quibus vitam terminavit, illius cogitationibus & ambitione, quæ antea vix totius Italiæ terminis continebantur,anguſto carcere, incluſis, captivus fuit. Princeps profectò,eloquentia, ingenio, multisq; animi & naturæ ornamentis excellentiſſimus, ac niſi nepotis necis infamiâ hanc laudem maculaſſet, manſueti & clementis nomine dignus: Sed viciſſim ingenio vanus,acinquietis ambitioſisq; conſiliis plenus,& promiſſorum fideiq; contemptor, quiq; tantum ſuæ ipſius ſapientiæ tribueret, ut aliorum prudentiam & conſilia

Lib. 4. hiſt. Ital.

cele-

celebrari moleſtiſſime ferens, ſua induſtria & artibus cujusvis mentem, quo vellet, impellere poſſe, ſibi perſuaderet. Sub hujus principis effigie, Jovius tale elogium ſcribi curavit. Ludovicum Sfortiam, Mediolanenſium principem, cui Moro cognomen fuit, nequaquam à fuſcedine oris, quod eſſet æquo pallidior, ita vocatum ferunt, verum ab argumento, quod pro inſigni geſtabat, Mori arboris, quæ idcirco ſapientiſſima arborum cenſeatur, quoniam tarde, & non prius germinet & floreſcat, quam hyemis injuriam effugerit: ſtatimq; tuto partu ocyſſime fruticet, quaſi hoc ingenio ſuo eſſet inſitum, indicare vellet, in omni actione nunquam propere, ſed graviter conſilia inire, atq; ea, ſicut oporteat, mature & celeriter explicare. Verum id poſtea geſtamen comprobante eventu longe vaniſſimum extitiſſe videmus, quandoquidem ab tanta opinione prudentiæ, nihil demum ſibi ſapere ſit viſus, quum exutus principatu, miſerrimus omnium mortalium clatrato in carcere perierit: & ea quæ ſequuntur, lectu & ad rectius intelligendam hiſtoriam præcedentem utiliſſima. Quibus addere licet, ex eodem Jovio, ſub effigie Ludovici XII. Galliæ Regis, ubi ita dicit. Tum autem inepte & parum generoſe ſeſe inexorabilem & immitem oſtendit, cum Ludovicum Sfortiam, pulſum dominatu, infamique proditione captum, & conjectum in carcere, erepto ſcribendi ſolatio, miſerum mori coegiſſet, tantique modo nominis principem conſpectu ſuo indignum arbitraretur. Ex verſiculis autem Jovii Junioris, in fine hujus Elogii, aſſcriptis, paucos, epilogi loco, hic inſerere volui:

In elogiis illuſt. virorũ.

Lib. 4. de Elogiis.

Felix cruento SFORTIA *prælio*
Si concidiſſes, nec miſerabilis
Fœdum exitum vitæ videres,
Cum patria, ſolioque avito
Expulſus, alte in carcere Gallico
Pœnas dediſti, quod nimis improbus
Non tutor at crudelis hoſtis,
Præripis imperium Nepoti.
Ergo inſolentem pone ſuperbiam,
Qui fidis alti viribus ingeni:
Fortuna ſic gaudet jocari,
Vertere cum cupit ima ſummis.

Caput XXV.

Ex ſuſpicionibus plerumque Reges & Principes, præſertim accedente ſenio meticuloſos & crudeles fieri.

Cap. 87. anni. 1. Differuimus antea, plerumq; eos, qui ambitione quadam, ſeſe à ſuis contemni ſuſpicati ſunt, mirum in modum, ob timiditatem & libidinem imperandi, crudeles fuiſſe, idque multis memorabilibus exemplis ex variis hiſtoriis illuſtravimus. Cùm autem hæc materia ſit digna, quæ pluribus exornetur, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi hoc peculiare caput prioribus adjungerem. Suſpicaces, inquam, plerumque crudeles evaſiſſe, torquente ſemper illos, tum divini numinis, quod contemſerunt, tum ſuorum, quos offenderunt, metu, ſæviſſimo mentium carnifice, licet, ut ille dicit, vultum lætum ſimulent: Nam, ut ait Poëta:

Feriuntur verbere cæco:

Et Euripides:

Tyrannidis vero perperam laudatæ
Vultus quidem jucundus; interiora vero triſtia ſunt.

Antiq. Iudaic. l. 17. c. 7. Hoc, præ cæteris, accidit Herodi Regi. Ita enim de eo ſcribit Flavius Joſephus. Deſperata ſalute, quod jam ad 70. ætatis annum accederet, mirum in modum efferatus eſt: iræ impatiens & amarulentus in rebus omnibus. In causâ erat opinio contemtus, quod exiſtimaret, gentem Judaicam lætari ſuis infortuniis. Hic eſt morbus occultus, quando videlicet calumniis & ſuſpicionibus nimis indulgetur (inquit Cominæus) qui in familiis principum regnat, & pluribus incommodis materiam ſubminiſtrat: in Gallia quidem adeo frequens, ut à Carolo Magno, vix pauci Reges annum ſexageſimum exceſſerint, collectâ ſæpe ægritudine ex ſuſpicionibus, & ex iis, quæ clanculum ac falſo eſſent delata. Ludovicus XI. paulo antequam decederet, quum ſuſpicionibus nimium indulgeret, nulli prorſus homini fidebat, & omnes ſibi inſidiari putabat. Ejus pater, cum decumberet ægrotus, perſuaſum habebat, paratum ſibi eſſe venenum, ideoque ab omni cibo abſtinuit. Caroli VI. conditio eo fuit deterior, quod deliraret, ac mente captus eſſet, quum iis, quæ deferebantur, prius quam oporteret, crederet. Prudenter igitur (concludit Cominæus) facturi ſunt Principes, quum aliquid occulti ad illos defertur, ſi delatorem ſiſtant, & fidem ſibi fieri jubeant ejus, quod ſit delatum. Hac enim ratione multo vivent tranquillius, quando nullus eò ſit progreſſurus amen-

Lib. 5. bell. Neapol.

tiæ,

tiæ, ut quod probare non poſſit, de eo ſit alicui facturus calumniam. Alterum exemplum, & memorabile quidem, habemus in Jugurtha. Quum enim, ob crudelitatem, omnium animos à ſe abalienaſſet, & inviſus ſuis & alienis eſſet, accedente meticuloſitate, ita de eo ſcribit Saluſtius: Neque poſt id locorum Jugurthæ dies aut nox ulla quieta fuit, neque loco, neque mortali cuiquam, aut tempori ſatis credere: cives hoſteſque juxta metuere, circumſpectare omnia, & omni ſtrepitu paveſcere, alio atque alio loco, ſæpe contra decus regium, noctu requieſcere, interdum ſomno excitus, arreptis armis, tumultum facere: ita formidine, quaſi vecordia, exagitari: Et paulo poſt: Jugurtha, amiſſis amicis, quorum pleroſque ipſe necaverat, cæteri perculſi formidine, pars ad Romanos, alii ad Regem Bochum, perfugerant: cumque neque bellum ſine adminiſtris gerere poſſet, & novorum fidem, in tanta perfidia veterum, experiri, periculoſum duceret, vagus incertuſque agitabatur, neque illi res ulla neque conſilium, aut quiſquam hominum ſatis placebat: itinera præfectoſque indies mutare, modo adverſum hoſtes, interdum in ſolitudines pergere, ſæpe in fuga, ac paulo poſt in armis ſpem habere, dubitare, virtuti an fidei popularium minus crederet; ita quocunque intenderat, res adverſæ erant. *De bello Iugurthino.*

Hæ ſunt furiæ conſcientiæ, quæ meticuloſos & crudeles perpetuo cruciant, & miſerrime abſq; quiete exagitant, ut neq; ſibi, neque aliis fidant, ſed omnia ſuſpicionibus, & metu plena ſibi imaginentur: de quibus furiis veteres plura ſcripſerunt. Quid, obſecro, miſerius & calamitoſius in homine eſſe poteſt? Ob hanc cauſam nonnulli tyranni, metu & ſuſpicionibus pleni, ut ſublevationem & recreationem & ſecuritatem aliquam, ipſo malo & periculo moleſtiorem & pejorem, ab ejuſmodi furiis habere poſſint, non ſolum conventus, ſed etiam colloquia & nutus quoq; ſubditis interdixerunt. Inter quos fuit quidam Trizus nomine: Is enim, ſicut Ælianus refert, volens omnes conjurationum, & inſidiarum, contra ſe, vias intercludere, legem ſuæ regionis incolis poſuit, ut nemo cum altero, neque privatim, neque publice, ſermones miſceret, quod fuit graviſſimum, minimeq; ferendum. Itaq; dolo tyranni mandatum eluſerunt, & oculorum manuumq; geſtibus & nutu, animi ſenſa mutua ſignificabant, & accipiebant. Alias igitur acerbo vultu ſeſe invicem intuebantur, alias placato facieque læta, atq; ex uniuſcujuſq; ſuperciliorum contractione perſpicuum erat, eum triſtem & intolerandum rerum ſtatum indigne ferre, animi affectione per vultum ei, cum quo erat, declarata & oſtenſa. Sed hæc etiam tyrannum commovebant, quod exiſtimaret ſilentium quoque, propter varietatem geſtuum, & concinnationem vultus, prorſus mali quid ſibi moliturum eſſe. Proinde etiam illud lege ſuſtulit. Quidam igitur deſolationem illam ægre moleſteque patiens, & cupiditate *Variar. hiſt. l.14.c.22.*

dissolvendæ tyrannidis permotus, in forum progressus est. Ibi stans multum & fervide lachrymatus est, quem circumstitit confluens omnis multitudo, quibus etiam ipsis in fletum ac luctum erumpentibus nuncius ad tyrannum allatus est, neminem quidem nutibus uti; at lachrymas frequenter emitti. Qui festinans, ut & illud prohiberet, neque solum linguam, nutusque servitute constringeret, sed etiam oculis à natura tributam libertatem eriperet, quanta potuit celeritate, pedes cum stipatoribus, & satellitibus adcurrit, ut lachrymas sedaret. At illi cum è longo vix eum vidissent, eripientes arma satellitibus, tyrannum interfecerunt.

Lib. 1. historiarum.

Recte itaque & vivis coloribus depingit Tacitus faciem civitatis, sub tyranni jugo gementis: non alias magis, inquit, anxia & pavens civitas, etiam adversum proximos. Congressus, colloquia, notæ, ignotæque aures vitare etiam muta & inanima, tectum & parietes, circumspectabantur. Et alibi. Unde plena omnia suspicionum, & vix secreta domuum sine formidine. Recte itaq; ab eodem Tacito Platonis imitatione dicitur, si tyrannorum mentes recludantur, possent aspici laniatus & ictus, quando ut corpora verberibus, ita sævitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur. Quod etiam movit Buchananum, ut ita de tyranno sentiat: Tyrannus est veluti scopus ad universorum mortalium propositus odium, qui nec diu stare potest, & ubi cecidit, omnium suorum, una secum ruinam trahit. Idipsum indicare vult Seneca Tragœdus de Nerone, hisce versiculis:

Lib. 6. Annalium.

Rerum Scot. l. 7. f. mihi 197.

In Octavia.

Licet extruat marmoribus atque auro tegat
Superbus aulam: limen armatæ ducis
Servent cohortes: mittat immensas opes
Exhaustus orbis: supplices dextram petant
Parthi cruentam: regna divitias ferant:
Veniet dies tempusque quo reddat suis
Animam nocentem sceleribus, jugulum hostibus,
Desertus, & destructus & cunctis egens.

Memorabile autem exemplum habemus in Phalaride, tyrannorum sævissimo, suspicacissimo, & meticulosissimo. Ita enim scribens ad Polium amicum, tortores ac furias latentes animi sui explicat. Cognovi ex iis literis, quas ad me dedisti, mirari te mirum in modum, quod à pristinis vitæ moribus omninò desciverim. Quum enim familiarius, quam tyranni pateretur dignitas, omnibus me præberem, nunc vix parentibus, amicisque sanctioribus, conspiciendum ipse me exhibeo, atque adeo conspectum hominum quoquo modo refugio. Sed mirari desine. Etenim nullam fidei sinceritatem, non modo in ignotis, verum etiam in iis, quibus ipse me arctioris amicitiæ vinculo devinxeram, usquam deprehendi. Singula

gula igitur, magna cum diligentia & solertia, expertus, in Africæ Numidiæque silvis ac solitudinibus, inter medias feras, quam inter homines vitam degere, longe tutius esse, apud me statuo. Securius enim certe Leonibus serpentibusque obsessus, quam hominibus circumseptus, quieti me traderem. Hæc scribo, mutabilis inconstantisque fortunæ vafritiem malitiamque expertus, &c. Hos terrores & metus perpetuos, qui tyrannos lancinant & excruciant, Jobus, divino repletus Spiritu, sic nobis depingit eo in libro, cujus autorem Moysen fuisse tradunt Hebræi. Cunctis diebus suis impius superbit, & numerus annorum tyrannidis ejus incertus est. Sonitus terroris semper in auribus illius, & cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Non credit, quod reverti possit è tenebris ad lucem, circumspectans undiq; gladium. Quum se moverit ad quærendam pacem, novit quod paratus sit ad manum ejus tenebrarum dies: Terrebit eum tribulatio, & angustia circumvallabit eum, sicut Regem, qui præparatur ad prælium. Huc spectat elegans similitudo Æliani, qui suibus similes esse tyrannos dicit, quos si quis tetigerit, protinus clamare incipiunt, mortem scilicet somniantes: quum nec vellera habeant, nec lac, nec aliud quiddam, præter carnes: Sic tyranni omnia suspicantur ac metuunt, scientes nimirum, quod sicut sues; ita & ipsi, vitam omnibus debeant. Cap. 15.

Definitio itaq; tyranni, omnibus numeris constans talis tradi potest: Tyrannus proprie dicitur, qui libidine ardens, furore præceps, legum potestatem, sanctitatem judiciorum, senatus auctoritatem, divini cultus religionem, innocentiam subditorum, morem majorum, deniq; nefarie divina & humana jura proculcat, dummodo per vim, perq; nefas illum, quem ambitione occæcatus sibi finxit, invadat, teneatq; principatum. Ut autem ad meticulosos & suspicaces & quidem recentiores veniamus, hoc vitio Ferdinandus Gonzaga, suas egregias virtutes, si non deformavit, attamen admodum obscuras reddidit. Ita enim de eo scribit Delfius. Mense Novemb. Anno 1557. moritur Bruxellæ Ferdinandus Gonzaga, vir belli pacisq; artibus, multisq; victoriis illustris ac clarus, posteaquam ingentia invidiæ tela forti animo superasset, arcanasq; Pauli III. Pontificis, ob cæsum filium, Petrum Ludovicum Farnesium, insidias, implicabilemq; iram feliciter vitasset: sed in tantam animi formidinem, perpetuumq; pavorem miser senex (omnia enim tuta ubique locorum timens) inciderat, ut nemini fideret, semperque instantem vim verens, etiam solus invitusque caput ignarus obverteret, oculos nunquam quietos nec stabiles, in omnem partem, magna aspicientium cum admiratione, conjiceret, ac quoscunque ignotos vidisset, ut percussores clam submissos, suspectos haberet, &c. Hi motus & cruciatus conscientiæ meticulosæ, quando evigilant & excitantur, neque consolationes In vita Philip. III. l. 11. (fol. mihi) 703.

Caput XXVI.

Omnium victoriarum præstantissimam esse noscere & vincere semetipsum.

Allegavimus antea Platonis egregium dictum, omnium victoriarum *Cent. I.*
optimam esse, νικῆσαι τὸν ἄνθρωπον καὶ ἑαυτόν. Hoc verum esse, multis *Cap. 79.*
historiis, & salutaribus doctrinis demonstrari potest. Inprimis autem extat elegans admonitio, vel epistola gratulatoria cujusdam familiaris Alphonsi, Arragonis Regis, ad eundem, quam, cum dictum Platonicum ea dextre explicet, integram hic volui inserere. Est autem talis: Quod vincis, merito omnes gaudent. Ego vero, quod vincis, gaudeo, & quod victoria clementer & moderate uteris, recte quidem virtus tibi victoriam peperit; verum hoc ipsum tibi commune cum multis. Nam & sunt, qui vicerunt, triumpharunt, imperarunt, hique innumerabiles & interdum etiam injusti ac penitus indigni: qui vero victis pepercerint, nihil intemperanter, nihil amarè, nihil crudeliter agentes, ii nostro atque omni tempore perpauci: sed & diis similes habiti sunt, & habebuntur. Cato tuus ajebat, potissimum Imperatorem esse, qui sibi ipse imperare posset. Ideo, ut arbitror, quoniam absurdum videretur, eum plures vincere, qui unum non vinceret. Macedo ille Magnus, ut armis invictus laudatur, ita vino & vitiis victus vituperatur. Hannibalis gloriæ multum crudelitas detraxit. Equidem malo tibi victoria laudem inveniat, quam fortuna victoriam. Quicquid in bello accidit, fortunæ laus est: verum si vincendo benigne, leniter, caste, mansuete, constanter te gesseris, fortunam sua laude fraudabis, tuamque prorsus efficies victoriæ laudem. Cum ergo hostes deviceris, ac temetipsum, jure optimo tibi gratulor, mihi gaudeo. Tibi, quia perpetuam ex virtute laudem tibi comparabis, erisque posteritati, clementiæ & humanitatis exemplum, mihi, quia tali Rege ac domino fortunatus sum, ubi possim ac vivendo melior fieri, & scribendo clarior. Vale & triumpha, &c.

Ad hanc victoriam, videlicet magno animo, non solum hostes vincere, & victoria moderate uti, sed etiam adversam fortunam, cupiditates, & seipsum vincere, respexit quoque Seneca, ubi Stilponum in- *Epist. 9.*
troducit. Hic enim, inquit, capta patria, amissis liberis, amissa uxore, cum, ex incendio publico, solus & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio (cui cognomen ab excidio urbium Poliorcetes fuit) nunquid perdidisset: Omnia, dixit, bona mea mecum sunt. Ecce vir fortis & strenuus. Ipse hostis sui victoriam vicit. Nunc

dicit, perdidi: dubitare illum coegit, an veniſſet. Omnia mea mecum ſunt Juſtitia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipſum nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes, ſine noxa corporum, tranſeunt: Quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum, & ruinas, & ignes illæſus & indemnis evaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quam unum virum vincere? Huc ſpectat quoque elegantiſſimum diſtichon, neſcio cujus autoris:

Fortior eſt qui ſe, quam qui fortiſſima vincit
Mœnia: nec virtus altius ire poteſt.

Hoc ipſum Cicero in Paradoxis monere voluit, de illis, qui aliis præ-
Lib. 3. eſſe volunt. Refrenet, inquit, primum libidines, ſpernat voluptates, iracundiam teneat, avaritiam coerceat, cæteras animi labes repellat; & tunc incipiat aliis imperare, cum ipſe improbiſſimis dominis, dedecori, & turpitudini parere deſierit. Quod conſideravit Apollonius, ſicut Philoſtratus in ejus vita refert, cum interrogaret Jarcham, an illi ſapientes Brachmanes ſeipſos noſcerent, quoniam apud Græcos difficilimum omnium erat, ſeipſos noſcere.
In Pſeudol. Et Plautus;

In foro vix decimum quemque eſſe, qui ſeipſum norit.

De tranqu. animi. Unde & Juvenale judice, *de cœlo deſcendit*, γνῶθι σεαυτόν. Et Seneca: Puto multos ad ſapientiam pervenire potuiſſe, niſi putaſſent, ſe perveniſſe. Non
Lib. 10. confeſſ. fruſtra itaque B. Auguſtinus admirabundus ita ſcribit: Eunt homines mirari alta montium, urgentes fluctus maris, altiſſimos lapſus fluminum, & gyros
In Prologo libelli Vade mecum. ſiderum; & relinquunt ſeipſos, nec mirantur! Et alibi: Quomodo dictum eſt, ut cognoſcam meipſum: ſuſtinere non poſſum, ut me habeam incognitum. Pie itaque monet eximius vir Otto Caſmannus: multum huic ſeculo ſcientiæ, conſcientiæ parum. Ne igitur ſcientia noſtra ſit ſola, quia inflat, adſit ei CARITAS cum prudentia Chriſtiana. Sciamus Deum & nos ipſi. At hodie multi multa ſciunt, ſe autem vix ullus bene. Etenim noſcere ſeipſum omnium difficilimum, & non eſt cujusvis. Divinum igitur hoc & primum diſcamus præceptum, ut noſcat quisque ſeipſum. Seipſum quippe qui novit, Deum noſcet: qui Deum novit, Deo fiet ſimilis. Sed Deo fit ſimilis, qui Deo dignus fuerit. Fit autem dignus Deo, qui nihil committit indignum Deo. Sed & cogitat res divinas: & quæ cogitat, loquitur: & quæ loquitur, piè facit. Ergo,

Cætera ſi vis noſcere, teipſum noſcere diſcas;
Cætera ſi vis vincere, teipſum vincere diſcas;
Noſcere ſeipſum, vincere ſeipſum, maxima virtus.

Hinc querela non intempeſtiva manavit: Multi multa novere, pauci ſe ipſos

ipſos. De Ludovico XII. hujus nominis Galliæ Rege, ita ſcribit Spinæus: *In iracundiam lib. 3.* Memoratur Ludovicus nunciata ipſi repentina Caroli VIII. morte, qua, ut ſtirpi regiæ proximus, ad ſucceſſionem vocabatur, continuo procumbens in genua, Deo gratias egiſſe, & duo quædam ab eo precatus eſſe: quorum fuit Unum, ne unquam injuriarum, quas ab inimicis acceperat, meminiſſet. Unde tum hic, tum illi, majorem merentur laudem, quam vel ex ipſis victoriis: quas de hoſtibus reportarunt glorioſiſſimas. Nullus enim generoſior animus eo, qui perturbationes ſuas vincit, nec inſigniora trophæa, hac unica victoria ſuimetipſius, ſtatuere poteſt. Hoc non ignotum eſt Hiſpanis, qui in ſuis rythmis paucis multa comprehendunt:

En la guerra que poſſeo,
Siendo mi eſſer contraſi:
Pueſyo meſme me guerreo,
Defienda me Dios di mi.

Hos allegat Giavara ex Marchionis di Santigliana Centiloquio. Cæterum compellatio Claudiani, ad Honorium Imperatorem, de victoria erga ſeipſum, eſt memorabilis:

Tu licet extremos late dominere per Indos,
Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent:
Si metuis, ſi prava cupis, ſi duceris ira,
Servitÿ patiere jugum, tolerabis iniquas
Interius leges: tunc omnia jura tenebis,
Cum poteris Rex eſſe tui.

Porro omittenda non eſt commendatio, & laus Henrici IIII. Galliarum & Navarræ Regis, non tam quod contra hoſtes ſæpius victoriam conſecutus ſit, quam quod victor ſemetipſum vicerit: quæ ab Henrico Stephano conſcripta eſt, hiſce verſibus:

Vincere poſſe hoſtes, haud parva eſt gloria regum,
At ſe poſſe ipſos vincere, major ea eſt.
Ac merito cuivis mage formidabilis hoſti,
Quisquis & hinc peperit rex ſibi grande decus.
Sed qui ſeſe aliis in rebus, vincere poſſit,
Iram, hoſtem invictum, vincere ſæpe nequit.
Humanaque vices dubias perpendere ſortis,
Victoris victrix ira ſed eſſe ſolet.
Quum ſimul hac ergo decorat victoria duplex,
Quantis dignus erit laudibus ille vehi?

Quantis laudibus hic, cujus victoria talis,
In media ut clemens luceat ingenium?
Nempe illum armabit triplex victoria quondam,
Quum Borboniacum vicerit ille decus.

Roman. hiſtor lib 41. Hoc ipſum Julius Cæſar victorioſus, cui ſymbolum fuit, Veni, Vidi, Vici, in oratione ſua gravi, apud Dionem, adverſus ſeditioſos milites, monere voluit, ubi ita illos compellat: Vera me loqui ita cognoſcetis, ſi non id, quod in præſentia jucundum eſt, ſed id, quod in perpetuum prodeſt, utile judicaveritis, neque implere ſuas cupiditates potius, quam moderari iisdem, egregium cenſueritis. Turpe eſt enim modo ea voluptate duci, cujus poſt pœniteat, indignumque eſt eos, qui hoſtibus ſuis ſuperiores evaſerint, voluptatibus ſuccumbere.

In deſcript. obſidionis Magdeb. Poſtremo admodum memorabilis & prudens eſt oratio Electoris Marchionis Brandeburgici ad Carolum V. in obſidione Wittebergenſi, cum captivus princeps Joh. Frider. criminis læſæ majeſtatis à Duce Albano, & aliis conſiliariis Hiſpanicis condemnatus eſſet, quam ita refert Henricus Merckelius, eamque cum ad hoc caput pertineat, colophonis loco, integram aſſcribere volui. Vide, inquit, Cæſar, ſi ſecus feceris, ut factum ab imperii ordinibus accipietur? Quantam odii immortalis materiam tibi, tuis omnibus, ac poſteritati conflabis? ſi me conſultore (nam quid alii conſulant, gentis ſuæ more, nihil ad me) uti velis, moderare victoriam, eaque utere, ut te dignum eſt. Parum eſt quod hoſtes tuos bello ſuperaveris, niſi TEIPSUM VINCAS. Quare nihil fortius, nihil præclarius, aut Majeſtate Imperii dignius. Alterius victoriæ laus, bona ex parte, ad milites, quorum opera in bello uſus es, pertinet: hujus vero ſumma gloria, IRAM VINCERE, HOSTEMQUE CLEMENTIA SUPERARE, propria tua eſt. Quod ſi Germaniam in fide continere velis, lenitate, haud quaquam crudelitate opus eſt. Cogita Cæſar, hujus majores paternum tuum regnum olim cum ſumma laude gubernaſſe, magna bella geſſiſſe, patrui hujus beneficio, ad ſummum Imperium, te ex Hiſpaniis evocatum, cum ipſe ſuffragiis omnium deſignatus, illud ſuſcipere recuſaſſet, &c. Facile autem Elector Brandeburgius, hac ſua commonefactione exquiſita, animum heroicum Caroli victoris mitigare potuit, cum ipſius generoſa natura alioquin ad clementiam, quam rigorem propenſior eſſet, & ante a quoque ſtatuiſſet, actiones mitiores & conſilia tutiora eſſe, quam crudelia, & ſanguinem tam illuſtriſſimum ſitientia, & ſpirantia. Hæc victoria ſuimetipſius etiam à Jacob. Aug. Thuano egregio illo præſide, in hiſtor. ſui temporis lib. 3. part. 3. commendatur in captivo principe Joh. Friderico, quem ita colloquentem cum Erneſto Brunovicenſi eodem modo captivo, introducit: Si te bello inferiorem doles, ut ſuperior ſis, conſtantiam

indue,

induc, & te calamitatem tuam contemnere oſtende: ſic victoriam hoſti eripies,& victus victorem vinces. Hæc expedita ratio eſt,ultionis de hoſte vel in hac captivitate ſumendæ. Encomium ita non immerito laudabile ibi adjungitur. Magnus utique ille vir,& qui, vel inimicorum teſtimonio, comitate, liberalitate, prudentia, & animi invicti fortitudine excellentiſſimos principes æquans, in eo multis præponi meruit, quod adverſam fortunam conſtantia ſua omnium judicio ſuperavit.

Caput XXVII.

De fructu conſervatæ, & damno amiſſæ diſciplinæ militaris.

DISCIPLINA militari meritò dixit Alexander Severus Rempublicam contineri, quæ ſi dilabatur, & nomen, & imperium Romanum amiſſum iri. Quippe quæ ex ignavo cive, fortem, ex intemperante, moderatum, ex deſidioſo, ſtrenuum, ex luxurioſo, frugalem, ex libidinoſo, continentem efficiebat. Hanc ipſe tam ſevere ſervavit, ut cum exercitum in Parthos duceret, non milites, ſed Senatores tranſire dicerentur. Quacunque igitur legiones iter faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant. Si quis, de via, in alicujus poſſeſſionem deflexiſſet, pro qualitate loci, aut fuſtibus ſubjiciebatur, aut virgis aut condemnationi: aut ſi hæc omnia tranſiret dignitas hominis, graviſſimis contumeliis afficiebatur, quum diceret: VISNE HOC IN AGRO TUO FIERI, QUOD ALTERI FACIS? Hæc diligenter obſervavit Hippolytus à Collibus. *In princip. cap. 15.* Similem obſervantiam diſciplinæ militaris antea recenſuimus. Qualem fructum autem ferret diſciplina militaris, Alexander Magnus etiam non ignoravit, cum, referente id Quinto Curtio, ſi quis principia caſtrorum ejus videret, ſe ſenatum conſpicere arbitraretur, cum præſertim nemo, niſi ſexagenarius, ordines duceret. Hiſtoriæ ſane teſtantur, quamdiu duraverit cuſtodia diſciplinæ militaris, tamdiu floruiſſe, & durabilia fuiſſe imperia, & regna. Idque præ cæteris apparet in Imperio Romano. Vice verſa vero, collapſa diſciplina militari, etiam imperia corruerunt. Cauſas autem corruptæ diſciplinæ militaris Appianus ita recenſet: Hæc ſunt quæ militarem diſciplinam peſſum dederunt: Dum quisque, oblitus ſe eſſe militem, privatis gratiis mavult ſervire atque cupiditatibus: dumque principes opera ſubditorum abutuntur, ad privata commoda. *Lib. 4. de bello civili.* Compertum præterea eſt non ſolum certam perniciem diſciplinæ militari, ſed etiam Rebuspubl. & civi-

civitatibus attuliſſe, ſi vera & conſueta vocabula rerum, in excuſationem mutarentur, ſicut Thucydides prolixe tradit. Idipſum conqueritur Appius Claudius, in ſua oratione apud Dionyſium Halicarnaſſ. contra Lucium Æmilium, ubi dicit; in hominum noſtrorum moribus, non amplius habitant priſci animi, ſed à nonnullis gravitas ſuperbiæ, juſtitia ſtultitiæ, fortitudo inſaniæ, prudentia facilitatis nomine appellatur. Contra vero, quæ apud illos priſcos odioſa erant, hæc nunc extolluntur, & hominibus corruptis admiranda bona videntur, & ignavia, ſcurrilitas, malignitas, & verſutia, pro ſapientia habetur: & qui omnibus in rebus ſunt impudentes, & qui in nullo propoſito ſunt conſtantes, dociles, ac tractabiles cenſentur. Quæ vitia jam multas potentes civitates funditus everterunt. Quæ fuſius recenſentur à Jacobo Magni in Sopholog. lib. 3. cap. 10.

De bello Peloponneſiaco, lib. 3. Antiquit. Rom. lib. 5.

Cæterum ordinem obtemperandi, & imperandi in militia corruptum, & inverſum, Livius ita refert: Quum polluta fuit ſemel militaris diſciplina, non miles Centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non conſul magiſtri equitum, non magiſter equitum dictatoris parebat imperio, &c. huc ſpectant querelæ Taciti, ubi de Carbulone, expeditionem, juſſu Neronis, contra Parthos parante, ita ſcribit: ſed Carbulone plus molis, adverſus ignaviam militum, quam contra perfidiam hoſtium erat. Quippe Syria tranſmotæ legiones pace longa ſegnes, munia Romanorum ægerrime tolerabant. Satis conſtitit, fuiſſe in eo exercitu veteranos, qui non ſtationem, non vigilias iniſſent: vallum, foſſamque, quaſi nova & mira viſerent, ſine galeis, ſine loricis, nitidi & quæſtuoſi, millia per oppida expleta, &c. Ad diſciplinam autem militarem conſervandam, C. Julius Cæſar potiſſ. intentus fuit, ſicut apparet, ex ejus oratione, ad milites ſuos, quum ab expugnatione Gergoviæ, non abſque clade, repulſi eſſent. Poſtquam enim ipſorum temeritatem cupiditatemque reprehendiſſet, quod ſibi ipſi judicaviſſent, quo procedendum, aut quid agendum videretur, neque ſigno recipiendi dato conſtituiſſent, neque à tribunis militum, legatiſque retineri potuiſſent, ita illos alloquitur: Quantopere eorum animi magnitudinem admiraretur, quos non caſtrorum munitiones, non altitudo montis, non murus oppidi, tardare potuiſſet: tantopere licentiam, arrogantiamque reprehendere, quod plus ſe quam Imperatorem, de victoria atque exitu rerum, ſentire exiſtimarent: nec minus ſe in milite modeſtiam, & continentiam, quam virtutem atque animi magnitudinem deſiderare, &c. Quam frugalis autem & ſeverus fuerit Cæſar, in compeſcenda militum luxuria, & conſervanda diſciplinæ militaris ſimplicitate, apparet ex ignominioſa miſſione tribunorum militum, ſicut ipſe in ſuos commentarios id retulit. Maxime vellem, inquit, homines ſuæ petulantiæ nimiæ-

Lib. 8. dec. 1.

Annal. l. 13.

De bello Gallico l. 7.

De bello Afric. l. 5.

nimiæque libertati, aliquando finem feciſſent, meæque lenitatis, modeſtiæ, patientiæque rationem habuiſſent. Sed quoniam ipſi ſibi, neque modum, neque terminum, conſtituunt, quo cæteri diſſimiliter ſe gerant, egometipſe documentum more militari conſtituam: C. AVIENE, QVOD IN ITALIA MILITES POPVLI ROMANI CONTRA REMPVBL. INSTIGASTI, RAPINASQVE PER MVNICIPIA FECISTI. QVOD MIHI REIQVE PVBLICÆ INVTILIS FVISTI, ET PRO MILITIBVS FAMILIAM IVMENTAQVE IN NAVES IMPOSVISTI, TVAQVE OPERA MILITIBVSQVE TEMPORE NECESSARIO RESPVBL. CARET: OB EAS RES IGNOMINIÆ CAVSA AB EXERCITV MEO TE REMOVEO, HODIEQVE EX AFRICA ABESSE, ET QVANTVM POTES PROFICISCI IVBEO, ITEMQVE TE A. FONTEI, QVOD TRIBVNVS MILITVM SEDITIOSVS, MALVSQVE CIVIS FVISTI, TE AB EXERCITV DIMITTO. T. ALLIENE, M. TYRO, C. CLVSIANE, CVM ORDINES IN MEO EXERCITV, BENEFICIO NON VIRTVTE CONSECVTI, ITA VOS GESSERITIS VT NEQVE BELLO FORTES, NEQVE PACE BONI AVT VTILES FVERITIS, ET MAGIS IN SEDITIONE CONCITANDISQVE MILITIBVS ADVERSARIORVM NOSTRORVM IMPERATORIS QVAM PVDORIS MODESTIÆQVE FVERITIS STVDIOSIORES, INDIGNOS VOS ESSE ARBITROR, QVI IN MEO EXERCITV ORDINES DVCATIS, MISSOSQVE FACIO, ET QVANTVM POTESTIS ABESSE EX AFRICA IVBEO.

CAPUT XXVIII.

De triplici miſſione, itemque ſanguinis miſſione militari, & peculiari cura veterum, in conſervanda diſciplina militari, deque memorabili prælio ad Agriam: Nec non de amulctis.

CÆterum quoniam in miſſionis militaris mentionem capite præcedente incidimus, ea fuit triplex: Honeſta, Cauſaria, & Ignominioſa. Fuit etiam pœna militaris, miſſio ſanguinis, quod qui ſanguine abundarent, animorum impetus & cupiditates, rationi minus obſequentes, haberent, de qua re Gellius plura ſuppeditabit. Cæterum quærelæ non leves olim quo-

L. miles §. 3. de re milit. & l. quod ait prætor de his qui not. infam.

quoque, contra corruptam diſciplinam, exauditæ ſunt, præſertim ob mollitiem & crapulam, utpote infeſtiſſimos hoſtes militum, omniſque adeo virtutis. Ita enim Xenophon ſcribit: Caverant priſci illi Perſæ, calices in convivia ne portarentur, quippe qui exiſtimabant, moderata potione adhibita, minus tum corpus, tum mentem commoveri, ac perturbari; at recentiores, retenta duntaxat conſuetudine, non importandi calices, tantum certe bibunt, ut pro eo, quod importent, ipſi exportentur, cum nequeant jam, onuſti cibo & vino, per ſe ipſi ſtantes egredi. Ille quoque mos eis patrius erat, ut inter eundum, nec cibum potumve capere, nec ullam earum rerum, quæ propterea ſunt neceſſariæ, facere conſpicerentur. Nunc itinera faciunt adeo brevia, ut nihil jam mirandum ſit, ſi interim ſibi, à rebus neceſſariis, temperent. Venatui porro antea tantum temporis impertiebant, ut ſatis, & ipſis, & ipſorum equis eſſet hujusmodi exercitatio: ſed poſtquam, vino ſuperati, ſe totos dediderunt ignaviæ, & luxui, non ita frequentes nec ipſi exibant ad venationem, nec alios educebant. Quinimò, ſi quos vidiſſent, labores libenter ſuſcipere, & venationis ſtudium, cum ſuis ipſorum equis, colere, aperte eos, tanquam meliores ſe, invidia odioque perſequebantur. Mollitiem arguit, quod non ſatis habent lectos molliſſime ſternere, niſi etiam tapetas ipſorum pedibus ſupponant, ut ne pavimentum contra nitatur, ſed cedant tapetes. In menſa, nec ullum panis genus, quod antea repertum fuiſſet, omittunt, & alia præterea indies excogitant, atque idem faciunt de obſoniis. Habent enim novos harum rerum paratos artifices. Hyeme, non ſatis eſt eis caput, corpus, pedeſque contegere, ſed denſis utuntur manuum, ad extremos usque digitos, tegumentis. Æſtate, nec arborum, nec ſaxorum umbra contenti, alia etiam ſibi, vel ipſis in locis, umbracula per homines facienda curant. Poculorum magnam ſane habent copiam, de eoque valde gloriantur: accreſcente magis magiſque potandi inſania. Plurimis ferme in equis, quam in lectis, ſtragulis utuntur, neque enim tam id eis curæ eſt, ut equitandi artem addiſcant, quam ut vel in equis molliter ſedeant. Jam vero militarem diſciplinam, præclariſſime à majoribus conſtitutam, quis neges, hoc tempore, dilapſam eſſe? Hæc ibi Xenophon. Utrum vero non ſimiles querelæ, vel potius majores, de corrupta diſciplina militari, noſtro tempore, inſtitui poſſent, experientiam ipſam licet conſulere. Et extant hac de re plures libri, in variis idiomatibus linguiſque ſcripti, ad quos ſtudioſum lectorem remitto. Inter alios autem Lazarus Soranzius ita ſcribit, de prælio illo memorabili, eoque recenti, cum Mahomete, Turcico Imperatore, ad Agriam: In primo ſtatim congreſſu, Maho-

De pædia Cyri, lib. 8.

In Ottomanno ſub fin. part. 2.

Mahometes propriis ſuis oculis vidit exercitum ſuum diſſipatum, & in fugam conjectum, ipſe de ſua ſalute ſolicitus, in montem quendam, in ipſo Agriæ conſpectu, confugit, faciem, parte veſtis Mahumetis, quam religionis cauſa ſecum circumferebat, abſterſit. Quanta vero noſtrorum militum virtus, & in debellando hoſte audacia fuerit, non eſt obſcurum, quod minus quinquaginta millibus militum (quos Franciſcus Maria Urbini Dux, ad exſtirpandam Turcicam tyrannidem ſibi depoſcere ſolebat) inſtructi, hoſti obviam procedere, & manus cum eo conſerere, & exercitum, qui trecentis millibus hominum, atque adeo totius Imperii Ottomanici robore conſtabat, in ipſius Imperatoris conſpectu, in fugam conjicere valuerint. Unde nemo temere dubitare debet, quin, ſi noſtri minus avari, melius uniti, magiſque providi, inprimis vero, erga ducem belli fideliores exſtitiſſent, victoriam ſplendidiſſimam reportaturi fuiſſent, qualem forſitan, ante ipſos, nunquam Chriſtiani, de Turca, tulerunt, ipſo Mahumete capto, quemadmodum Bajazetem à magno Tamurhan, id eſt, domino ferri, captum eſſe ſcimus, &c. Quis autem, (humano more loquendo) juſtè negabit, diſſolutæ diſciplinæ militari, hanc culpam potiſſimum aſſcribendam eſſe? Cæterum quod de fruſto veſtis Mahumeti, Pſeudoprophetæ Turcici dictum eſt, quo Mahumetes Turcicus Imperator, veluti amuleto, in prælio faciem abſterſit, nihil novum eſſe videtur. Sylla enim, in illa cruenta pugna, cum Archelao, in Bæotia, cum periculum ob oculos videret, habuit in collo pendentem imagunculam Apollinis, quam oſculatus eſt, & clamavit: O Apollo, ne deſeras: quia ſi me deſerueris, abjiciam te, & nullo honore poſt hac te afficiam. Rectè itaque monet Heresbachius, Amuleta & Characteres penes ſe deferre, atque fiduciam in his conſtituere, vanam eſſe idololatriam. Huc pertinet Evangelii Johannis, ad collum ſuſpenſi, geſtatio, quaſi verba, chartis inſcripta, ἀλεξίκακα ſint, & adverſus noxia præſtent auxilium; & non potius Dei verbum in corde, cum vera invocatione, & fiducia in Deum, repoſitum atque conſervatum. *In Epitome Chriſtianæ Iuriſprud.*

CAPUT XXIX.

Cupiditate prædæ, & opum, victores ſæpius magna cum clade, eſſe victos: nec non de inani & vaga gloria.

NOn fruſtra Soranzius (ſicut eum in proximè antecedenti capite allegavimus) & poſt eum Thuanus inter cauſas, quo minus præclariſſimam victoriam, contra Mahometem, ad Agriam, numeroſiſſimo exercitu inſtructum Chriſtiani, reſpectu hoſtium, pauci, non obtinuerint, recenſet,

cenſet, prædæ & opum cupiditatem, ob quam, laxatis ordinibus maximam cladem propemodum victores acceperint. Quod ſanè novum non eſt, ſicut plura exempla, tam vetera, quam recentia, allegari poſſent. Ex quibus tantum ſelectiora inducam. Inprimis autem Tacitus de Germanis ita ſcribit, (*Li. 1. Annal.*) (libenter enim ejus verba, ob elegantiam & ſuccinctam, licet nervoſam, narrationem retineo) Romanos ab Herminio prope victos, juvit hoſtium aviditas, omiſſa cæde prædam ſectantium; Ubi Commentator Annibal Scotus Placentinus, ita dicit: Sæpe aviditate prædæ, exercitus victoriam amiſerunt, &c. Unde pulcherrimum illud Joannis Trivultii, Carolo VIII. Gallorum Regi datum conſilium, in conflictu apud Tarum cum Italiæ confœderatis, (*Guicciard. l. 2. hiſt. Ital.*) relinquendi ſcilicet impedimenta incuſtodita, & prædæ hoſtium expoſita, ut illi in hac re occupati faciliorem illis tranſitum, quod ſummopere optabant, red- derent. Quod prout ipſe cogitaverat, evenit. In hanc ſententiam idem Tacitus ſcribit (*Lib. 4 hiſt.*): Sed obſtitit vincentibus pravum, inter ipſos, certamen, hoſte omiſſo ſpolia conſectandi. Et alibi dicit (*Lib. 5. hiſt.*): Suam illic victoriam Germanis obſtitiſſe, dum, omiſſis telis, præda manus impediunt. Salutarem itaque doctrinam tradit Saxo Grammaticus (*De reb. Dan.*): Ne fatigetis, inquit, milites, opum onere, manus prælio deſtinatas, ac ſcitote, triumphum ante carpendum, quam cenſum. Proinde auro ſpreto, auri dominos inſequimini, nec æris, ſed victoriæ fulgorem miremini, meminiſſeque vos decet, ſatius trophæum prenſare, quam quæſtum, potioremque eſſe metallo victoriam. Nec abſque ratione Saluſtius monet; (*In orat. ad C. Cæſa. de rep. ordinanda.*) Studium pecuniæ aut tollendum, aut, quoad res feret, minuendum: aliter, neque privatam rem, neque publicam, neque domi, neque militiæ regi poſſe. Nam ubi cupido divitiarum invaſit, neque diſciplina, neque artes bonæ, neque ingenium ullum ſatis pollet, quin animus magis aut minus maturè, poſtremo tamen ſuccumbat. Sæpe, (pergit is) jam audivi, qui Reges, quæ civitates, & nationes, per opulentiam magna imperia amiſerint, quæ per virtutem inopes ceperant, ideo haud mirandum eſt. Nam ubi bonus deteriorem divitiis magis clarum magiſque acceptum videt, primo æſtuat, multaque in pectore volvit. Sed ubi gloria honorem magis indies, virtutem opulentia vincit, animus à vero deficit: quippe gloria induſtria alitur. Ubi eam dempſeris, ipſa per ſe virtus amara atque aſpera eſt. Poſtremo, ubi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia ſunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. Nam ad virtutem una & ardua via eſt. Ad pecuniam, qua cuique lubet, nititur; & malis & bonis rebus ea creatur, &c.

Cæterum, ut in materia cœpta pergam, victorias egregias, ſpe & aviditate intempeſtivæ prædæ amiſſas, & militari ſtrategemate victores, victos eſſe, conſtat ex ſuperioribus bellis Gallicis, præſertim prælio illo memorabili Drocenſi, anno M. D. LXII. in quo Franciſci Guiſii induſtria militaris, cum adverſa

adversa pars victoriam consecutam, spe prædæ, ex manibus amitteret, captata occasione in dissolutos irruit, & victores vicit, fugatoque Collinio Amirallio, Condæum captivum duxit, &c. Refert quoq; Collenucius, nobilissimum principem Conradinum, ultimum Ducem Sueviæ, à Carolo Andiovino, Ludovici Regis Galliæ fratre, ex eadem negligentia, in Marsorum planitie, ad Facinum Collaminive lacum, felici strategemate militari, consilio Alardi Galli, qui forte à sacri sepulchri visitatione redierat, victum & captum esse. Cum enim Philippus Monfortius, vestibus atque insignibus regiis, ut per omnia Carolo similis videretur, ornatus, & in prælio interfectus, & agmen, quod ducebat, in fugam conjectum esset, Conradini milites, se certa victoria potitos, existimantes, prædæ inhiarunt, & non sine magna lætitia, victoriæ fructu, cum magna securitate fruerentur, & tantum prædæ & spoliis hostium intenti, ita ut ipsi quoque aulici, & ii, quibus Conradini, atque Austriæ Ducis, custodia demandata esset, in diversas illius planitiei partes excurrerent, relictis, apud binos principes, tantum vilissimis quibusque servis: Mox Alardus, qui hæc omnia, in summo colle, diligenter animadvertebat, tempus, quæsitamque rei feliciter gerendæ occasionem, jam adesse cognovit, Carolum, ex ea valle, qua cum suo agmine latebat, moveri jussit, ut, instructa acie de colle cautissimè descendens, in hostes, hinc inde dispersos, præda onustos, & plerosque inermes, quam fieri posset, maxima violentia impetum faceret. Quod consilium secutus ille magno animo, hostes, absque ulla difficultate, fregit, & universos interemit, cepit, aut in fugam conjecit, victoriaque potitus, in planitie illa permansit; & extat etiamnum eo loco, in monumentum illius rei, templum tunc temporis conditum, quod S. Mariæ victoriæ vocatur, &c. Accidit hoc anno Christi M.CC.LXVIII. &c. Quid etiam anno 1596. in pugna apud Erlam in Hungaria Germanis obtigerit, & quomodo clarissimam nobilissimamque victoriam prædæ cupiditate solutis ordinibus amiserint, & à Turcis jam ter victis & stratis victores victi fuerint, desiderato Ernesto Holsatiæ Principe, Popelio, Peskio, & 40. Nobilibus, in recenti adhuc omnium memoria est. Merito itaque laudantur à Paulo Jovio Helvetii, inter quos inprimis commendatur Jornandi UnterWaldii immanis & prope effera virtus, qui consensu multorum supra viginti hostes halabarda confecit, & certæ laudis præmia tulit, in memorabili illa pugna & victoria, contra Gallos, prope Novariam, propugnantes Maximilianum Sfortiam, quod à victoribus, in tanta hostium strage edita, ad prædam discursum non sit: Quanquam pretiosa supellex Ducum, & cuncta opulenti exercitus impedimenta, multorum animos allicerent. Viri enim, inquit, patriæ disciplinæ memores, quod neminem armatum in acie vivum capere, nec vertentem terga insequi liceret, medio in campo, confertis ordinibus, in multam diem immoti constiterunt, ne Galli

Rerum Neapol. l. 4.

Hist. l. 15.

equites aut Ducum aſtu, aut ſuo pudore concitati, regrederentur, & ſpoliandis cadaveribus occupatos opprimerent.

Caput XXX.

Contra amuleta, & remedia præternaturalia, memorabilia.

MUltis præſtantibus heroibus & viris, ſuperſtitione & falſa impreſſione, perſuaſum fuiſſe, amuleta & alias vanas res circumligata, & vel circa præcordia de collo ſuſpenſa, adhibitis eorum rationibus & characteribus inſolitis, curare morbos, vulnera & ſanguinem ſiſtere, antea recenſuimus. *Cap. 76. cent. 1.* Cum autem hæc ſtolida imaginatio, & malorum curatio adhuc paſſim apud Chriſtianos & rudem plebem, inprimis aniculas, magno cum ſcandalo bonorum, in uſu ſit, pluribus hîc ineptias confutare viſum fuit, cum præſertim olim apud Impp. id, tanquam capitale delictum, prohibitū, punitum ſit. Conſtat hoc ex Ammiano Marcellino: *Lib. 19.* Si qui, inquit, remedia quartanæ vel alterius doloris, collo geſtaret, ut veneficus reus capitis interibat. *Lib. 29.* Et alibi: Anum quandam ſimplicem, intervallatis febribus mederi leni carmine conſuetam, occidit ut noxiam. Et viſus adoleſcens in balneis admovere marmori manus utriuſque digitos alternatim, & pectori, ſeptemque vocales literas numeraſſe, ad ſtomachi remedium prodeſſe arbitratus, percuſſus gladio eſt. Aliis quoque perſuaſum fuit, verba certa, plerumque tamen incognita, poſſe lenire affectus animi & incantationibus morbos poſſe ſopiri. *Lib. 15.* Unde tradit Strabo, Eſſe in India incantatores, qui medicari crederentur, & ſolam hanc apud eos eſſe medicinam. Theophraſtus cenſet, Iſchiaticos carmine ſanari. Cato prodidit, luxatis membris carmen auxiliari. M. Varro podagris. Eodem modo *Lib. 28. c. 2.* Plinius ſentit, ubi diſputat, an ſit medendo verbis aliqua vis. Ex recentioribus autem prolixior eſt Franciſcus Valeſius, *De ſacra Phil. lib. 3.* ubi multa memoria digna congeſſit, & tandem characteres nihil conferre morbo vel ſanitati concludit. Narrat *De dæmon. lib. 2. c. 6.* Bodinus, nuper in ſuburbio Laodunenſi, quandam maleficam mulierem miſeram graviſſimè decumbentem ſortibus liberaſſe, cum procidens in genua, demiſſo in terram vultu, diabolum magna voce ſæpius invocaſſet, ut curaret mulierem, & verbis aliquot enunciatis, buccellam panis dediſſet ei comedendam. Ubi rectè addit; Quod quidem planè tantidem eſt, ac ſi ægrotans ipſa diabolum de valetudine oraviſſet. Itaq; præſtaret, vel crudeliſſima omnium,

quæ

quæ unquam cogitare possent, perire morte, quam eo pacto curari. Quamobrem alibi hanc sententiam pluribus argumentis & rationibus declarat: Chartam, inquit, aut characteres subnecti collo, quicquid inscribatur, cum Joh. Chrys. & Aug. statuimus meram esse idololatriam, si ignorantes fecerint: sortilegium vero, si istud illi commiserint, qui noverunt interdictum, nec eo minus fidem superstitionibus adhibent. Etenim hæc quoque est idololatria, si vis curandi herbis, plantis, animalibus, metallis tribuitur, nisi eâdem opera laus ad Deum tota referatur. Ideoque Hebræi tradunt, Salomonis librum de vi & proprietate animantium, plantarum, lapidum, herbarum, metallorumq; omnium, ex mandato Regis Ezechiæ, crematum esse, ne ad idololatriam, ratione ista, homines adducerentur, ut serpentem quoque æneum, è deserto allatum, Ezechias igni præcepit tradi, quod eum imperitus populus adoraret. Ejusmodi amuleta etiam olim Longobardi detestati sunt. Habuerunt enim peculiarem legem de duello, sicut Bernard. Saccus eam suæ historiæ Ticinensi inseruit, & adhuc extat in Lombardia (quo libro Leges Longobardorũ continentur, & cum aliis Germanorum Legib. studio atq; opera Joh. Basilii Heroldi editæ sunt) in hæc verba: NULLUS campio, adversus alterum pugnaturus, audeat super se habere herbas, nec res ad maleficia pertinentes, nisi tantũ coronę suę quæ conveniunt. Et si suspicio fuerit, q; eas occultè habeat, inquiratur per judicem, & si inventæ fuerint, rejiciantur. Post quam inquisitionem extendet manum suam ipse in manu Patrini aut colliberti sui, ante judicem, dicens: se nullam rem talem super se habere, deinde ad certamen prodeat.

Lib. 2. c. 2.

Lib. 9. c. 10.

Non possum supersedere, quin historiam, eamque recentem, de ejusmodi amuletis recenseam. Cum anno 1568. Princeps Auriacus, numeroso exercitu, in Brabantiam irrumpere tentaret, in agro Juliacensi prope Trajectum, ad Mosam fluvium, quendam Hispanum captivum milites arbori alligatum, sclopetis vel bombardis manuariis occidere conabantur. Verum frustra suos in illum tormentorum globulos emiserunt. Tantum enim abfuit, ut illum sic arbori alligatum possent transverberare, ut nec creberrimis ictibus lædere potuerint. Quo viso obstupefacti, eum suis vestibus spoliarunt, arbitrantes hominem occultis quibusdam armaturis, contra vim tormentorum communitum. Verum nihil tale ab ipsis apud nudum inventum fuit, præter dependens ex collo amuletum agni, quo sublato, primo ictu bombardæ extinctus, occubuit. Hæc recitantur à Molano, teste Petro Matthæo in VII. decretalium. Cum autem hanc virtutem certæ imagini Agni attribuant, sit fides penes autores. Ego sententiæ Joh. Georgii Godelmanni, Consiliarii Electoris Saxon. præstantissimi, adstipulor, qui postquam naturales & rationales curationes admittit, ita dicit: Quando res naturales, ut herbæ, in certa cœli constitutione collectæ, characteres, verba, sigilla, carmina, Evangelium S. Joan,

Lib. 1. c. 8. de curat. morb. præst.

quæ nec qualitate elementari, nec occultis viribus agere poſſunt, collo aut certis corporis partibus appendantur, ut cum Hypericon, aut arthemiſia, ad fugandos dæmones, in domo ſuſpendantur, aut Evangelium S. Joannis, ad evertendos globos bombardæ, collo appendatur, tum illa amuleta fiunt ſacramenta diaboli, & ſi morbi, per tales appenſiones curentur, aut aliæ actiones perficiantur, non viribus earum rerum fiunt, ſed diabolus ipſe, ex pacto, vel tacito, vel manifeſto, per illas curat & agit, &c. Quis igitur dubitat, Hiſpanum illum diabolico amuleto ſe aliquantiſper, contra globulos ſcolopetorum, ex pacto, tutatum eſſe, donec reipſa inane, umbratile, & ficulneum ſubſidium, ſua internecione, expertus eſt.

Rectè itaque & erudite ibi idem auctor ita diſtinguit. Amuleta aut eſſe naturalia, aut ſuperſtitioſa. Naturalia, inquit, ſunt licita, & ſunt res, quæ ſua forma ſubſtantiali, ſive occulta proprietate, divinitus, in prima ſui creatione indita, ſemper eodem modo agunt in corpora, quibus applicatur, ſive ſua ſympathia, ſive antipathia, qualia eſſe creduntur radix & ſemen Pœoniæ, collo appenſa, item viſcus quercinus collo appenſus, in præſervandis & curandis puerulis ab Epilepſia. Item corallium rubeum, orificio ventriculi appenſum, corroborat ventriculum. Item annulus ex ungula Alces, digitis vel manuum vel pedum geſtatus, medetur convulſioni, non ſua qualitate, ſed occulta virtute, ut medici ſcribunt. Sic etiam gemmis quibusdam occultas vires ineſſe, non negatur, &c. SUPERSTITIOSA amuleta illa ſunt omnia, quæ paulo ante de verbis, carminibus, herbis, lapidibus, metallis, cereis imaginibus, characteribus, &c. colliguntur, finguntur, ſcribuntur, appenduntur & geſtantur. Quæ omnia, ad morbos profligandos, à natura nullas habent vires, nec acquirunt à ſtellis, ſed diabolus per ea, tanquam per ſacramenta ſua, operatur, &c. Eſt autem dictus auctor in allegato capite admodum prolixus, de ſuperſtitioſis amuletis, & ſigillis, eorum vanitatem, validis rationibus & argumentis, confutat. Quare lectorem, plura de hac re cognoſcere cupientem, eo remitto; inveniet enim ſingularia, memorabilia, & utilia. Nec prætereundum ſilentio eſt, quomodo nonnunquam Diabolus ſoleat ad decipiendos homines in ejuſmodi amuletis ludere ambiguis decipulis. Narrat enim Saluſtius Pharamundus in Carolo Allobroge ſive hiſtoria de ſuperventu Allobrogum in urbem Genevam, Anno 1602. Militum audaciam initio auxiſſe quædam incantamenta carminum, quæ ab Jeſuitis Theononianis accepiſſe ajebant, quibus ſe munirent contra hoſtium virtutem & vires. Viſebantur, inquit, in illis cruces, principium Evangelii Joannis, nomina Mariæ, Jeſus, Trinitatis, & haud ſcio qui ignoti Characteres; ſubſignatis verbis iſtis lingua Franca; Quicunque hanc ſcedulam portaverit, eo die non peribit neque terra, neque aqua, neque gladio. Nec mendax fuit, licet ſolemni ſua ſit

fraude

fraude usus Satan. Nam, sceda noctu sublata, strangulati in aere perierunt pomeridiano. Hæc ille.

Refert quoque Gilbertus Cognatus mira, de charta magica, puero quindecim annorum, à quodam ignoto adolescente, tradita, quem Cacodæmonem fuisse existimat. Ex qua aurei, quot optasset, exciderint. Quæ traditio chartæ complicatæ hac conditione facta est, ut puer sancte promitteret, se ex animo crediturum, quæ in ea scripta essent, quæque significata. Cum id promisisset se credere; Cave, inquit, ne quando chartam aperias, inspiciendi gratia. Verum cum puer aliquoties exoptatos aureos ex charta accepisset, curiositate non sibi temperat, quin chartulam aperiat; statim ut vidit obscœnas imagines, oculi nigrescere cœperunt, vertigine rapi caput. Neque soli sibi jam credebat, quocunque iret, subinde respectans, tanquam à tergo quempiam insequentem videret. Tandem chartam illam in ignem conjicit. Ea semihora mediis in flammis duravit inusta, quum nulla magis materia ignem rapiat, adeo ut puer ipse admirans exhorresceret. Pergit deinde Gilbertus referre, quid sibi acciderit, cum ex relatu, & indicatione pueri conficere vellet chartam, similibus imaginibus & characteribus. Rectè itaque illi curiositatis impiæ & superstitiosæ pœnas dederunt, non quidem meritas, sed ut deinceps illas magicas artes vel potius diabolica ludibria vitarent. Non absque ratione igitur Conestagius reprehendit Sancium Avilam, supremum Castrorum Regis Hispaniæ præfectum, & post Ducem Albanum, inter omnes Hispanos, rei militaris peritissimum, qui ex equi recalcitrantis ictu, graviter læsus, relictis chirurgis, curandum sese commiserat militi cuidam, certis carminib. utenti: Ideoq; mortuus est tam exiguo & non lethali vulnere. Pia itaq; & salutaris est doctrina B. August. quæ est talis: Multi in inopia, in angustiis, in morbis constituti, quærunt auxilium à dæmonibus, per arreptitios dæmones consulunt, sortilegos quærunt. Quid hoc aliud, quam invisibiles hostes nostros adire, qui animam nostram expugnant, & nobis persuadent, non esse nobis in Deo salutem? Obsurduerunt illi ad Dei vocem, dicentis: SALUS TUA EGO SUM. Hunc nos audiamus, nec aliam salutem requiramus, præter Dominum Deum nostrum; si de aliqua creatura, ut ex aliquo medicamento, aut medio, illisque mediis ordinariis, mihi liberatio suggeritur, à Deo est: à Deo est, si per hominem subvenit; ab IPSO est, si per angelos suos, & illud est à Domino. Illum tu quære, qui deesse nunquam potest. Si tibi subtrahit valetudinem, vel opes, non ideo se tibi subtrahet, juxta Psalmum 23. Etiamsi ambulavero in medio umbræ mortis, &c.

In narrat. Sylv. lib. 8.

Lib. 10. de Reg. Portug.

In Psal. 34.

CAP.

Caput XXXI.

Quantum intersit inter consolationem Christianam & Philosophicam, nec non patientiam, constantiam, & tolerantiam, in ærumnis ac suppliciis perferendis.

ETsi antea de differentia constantiæ & patientiæ in afflictionibus, persecutionibus, exquisitis tormentis, & atrocissimis suppliciis Christianorum & gentilium, non contemnenda, nec inutilia disseruimus, & indicavimus: tamen, cum hoc argumentum tale sit, ut ulteriore indagatione, & declaratione dignum habeatur, ad priora nonnulla prætérea addere volui, cum præsertim, non vulgarem, Christianis afflictis, in sua cruce, consolationem complectantur. Quod discrimen quidem Melanchthon etiam notavit, ubi dicit: Ex consolationibus, oritur discrimen patientiæ Philosophicæ, & Christianæ: Socrates iturus ad supplicium imperat locomotivæ, ne aliquid faciat contra decorum. Marius, cum ei secatur varix, helt er frey/will sich nicht binden lassen/ imperat locomotivæ, ut gestus vel motus non sint turbidi, sed moderati. Dolori non potest imperare, neque habet in corde consolationem, quam sentiunt Martyres. Sed qui habet patientiam Christianam, præstat obedientiam Dei; quia in corde est consolatio, quæ inde existit, quod cor intuëatur Deum, scit ejus voluntatem, qui immittit calamitates, statuit Deum sibi propitium esse, petit, & expectat liberationem, & Deus sustentat intus cor, & vivificat. Hæc non sunt in patientia philosophica. Hoc monuit, & observavit quoque, Beatus Augustinus: Absit, inquit, ut in aliquo sit vera virtus, nisi fuerit justus. Absit autem, ut sit justus vere, nisi vivat ex fide. Sit licet ille Fabricius, sit licet Fabius, sit licet Scipio, sit licet Regulus, quorum nominibus, tanquam in antiqua Romana curia, loqueremur, putasti me esse terrendum. Dicuntur sine lege, naturaliter, quæ legis sunt, facere, ut in die judicii tolerabilius puniantur, quia naturaliter, quæ legis sunt, utcunque fecerunt, scriptum habentes in cordibus opus legis hactenus, ut aliis non facerent, quod perpeti nollent. Hoc tamen peccantes, quod homines sine fide, non ad eum finem ista opera retulerunt, ad quem referre debuerunt. Minus enim Fabritius, quam Catilina, punietur, non, quia iste bonus, sed quia ille magis malus, & minus impius, quam Catilina, Fabricius: non veras virtutes ha-

Cap. 58. Cent. 2.

In Dom. 16. post Trinit. mihi fol. 76. part. 4.

Contra Pelag. lib. 4.

tes habendo, ſed à veris virtutibus non plurimum deviando. Sine fide Deo placere impoſſibile eſt, quam, nec in operibus, nec in corde, habuerunt, &c. Quare longe alia ratio & confidentia eſt, in Philoſophia Chriſtiana (ut ita dicam) quam in gentilium perſuaſione, licet illis admodum ea firma & glorioſa viſa fuerit. Gentiles enim illi, licet nonnunquam, in perpetiendis tormentis & ſuppliciis, fortes, & imperterriti fuerint; attamen vera conſolatione, quam ſpes futuræ vitæ accendit, caruere. Unde ſicut idem Melanchthon ſcribit: Multi generoſi Ethnici fuerunt tolerantes, etiam ancillulæ ſe objecerunt pro Dominabus, ut eſt in hiſtoria Syracuſana, & præbuerunt cervicem feriendam, ne proderent dominas: poteſt eſſe contemtus doloris, vel certe magnitudine animi, poteſt reprimi aliquo modo dolor lacerationis corporum, quando conſcientia integra eſt. Illud gaudium conſcientiæ, & decus virtutis reprimit dolorem corporis: ſed quando cor dolet, quando ſentit iram Dei, quando Deus ipſe percutit, quando luctatur cor cum ſenſu iræ Dei, id vero atrox & horribile eſt, &c. Et hanc conflictationem cum Deo veluti irato, docet nos Regius Propheta in ſuo Pſalmo 88. in quo vir Dei fere nullam conſolationem, ſicut in reliquis Pſalmis, admittit, ſed tanquam derelictus, & deſperabundi inſtar, concludit. *In die Paraſceves.*

Diſputat ſane, late & ſubtiliter, Flavius Joſephus, de vi & conſtantia rationis, omnia tormenta, & cruciatus fortiter perferente: ſed majus aliquid requiritur, quod humanas vires, & perſeverantiam, patienter & conſtanter ferendo exquiſitos cruciatus corporis, auxilium divinum præſens corroborat, & invictos præbeat, ſicut idem Joſephus ibidem ita affirmat: Parvuli vero, cœleſti quodam ſenſu, & divinæ majeſtatis accenſu, contemnentes immaniſſimarum tot pœnarum genera, parvi faciunt, iraſcentis tyranni minas, hortantisq; blanditias, &c. Hac confidentia & conſtantia fretus, & multus Philo, imperterritus, contra perſecutores, ita dicit: corpora de loco in locũ transferes, animos nõ coges, quæ nolint facere: Aut citius lapides, aut ligna vocem emittere; Non eſt Rex aut Imperator, qui adigat nos facere ea, quæ non decrevimus, &c. Hoc movit D. parentem meum, beatæ memoriæ, ut hoc modo quodam in loco ſcriberet: Nunquam fuit, aut erit tanta potentia atq; vis, non calliditas atq; verſutia perſequentium veritatem, maxima etiam acerbitate, & ſuppliciorum infeſtiſſima crudelitate, ut funditus eradicentur pietatis & veræ religionis ſtudia, & exercitationes, & omnes illam profitentes, colentesq; penitus extinguantur. Omnia carnificinæ inſtrumenta expediantur. Omnia atrociſſimorum ſuppliciorum, per ſummos cruciatus, ad mortem adferendam genera adhibeantur: accedant minarum quoq; atrocitas & horror: prudentiæ etiam acumen excogitet, inveniatq; inauditæ aggreſſionis machinas: conſiſtet tamen, neq; deſtruetur religionis ſanctæ & ſinceræ ædificiũ, ſu- *In lib. de Machabæis.*

pra firmiſſimum fundamentum extructum, & defendetur eritque reliqua, ad falſitatis & ſuperſtitionum demonſtrationem, contradictionemque aliquorum invicta manus, divinæ clementiæ alis protecta, & conſervata, &c. Confirmatur hoc exemplo licet trito; attamen memorabili, in martyrio Laurentij, ex quo apparet, bonam conſcientiam, & ſpem vitæ æternæ, ita per fidem vivã, in ipſius animo, radices firmas egiſſe, ut, contemtis opibus omnibus, & honoribus, hujus vitæ obruiſſe videretur, ſenſus externorum cruciatuum, lætitia interiore, unde verſus Petri Bembi:

Ibat ovans animis, & ſpe ſua damna levabat.

In faſtis Menſe Auguſto. Hoc ſancti viri martyrium diligenter deſcripſit Prudentius, & nuper eleganti heroico carmine illuſtravit inſignis Poeta Nathan Chytræus, ex quo inſigniores verſus adſcribendos duxi, inprimis, cum martyr ille Xiſtum, tractum ad ſupplicium, ita alloquitur:

Me quoque, me tecum funeſta per omnia tolle,
Hic etiam eſt animus vitæ contemptor, amore.
Alterius vitæ.

Et paulo poſt:

Verum aliter Chriſto viſum, qui numine prono
Athletæ huic jam dexter adeſt, favoſq; dolores
Mitigat, ut tanti jaceat velut immemor ignis,
Pro refrigerio, flamma meliore ſacrati
Flaminis ardeſcens intrinſecus. Hos duce gaudens
Irriguos inter flores, in valle virenti,
Ipſe ſibi ſertum legere, aut raptare ſoporem,
Propter aquæ rivum, Zephyro aſpirante, videtur.
Quin etiam inſultans, inter tormenta, tyranno,
Verte, ait, hoc latus, & caro ſi ſat cocta videtur,
Hanc appone, vora, pars donec altera fiat
Dentibus apta tuis. Mox Chriſto ſeque ſuaque
Exuvias tradens ambuſti clauſtra reliquit
Corporis, in ſuperas & ſeſe tranſtulit arces:
Nunc ubi cœleſtis lauro ſpectabilis, inter
Sidereos proceres, ſanctorum in pace triumphat.

Quo reſpexit Nazianzenus: Nihil ita, inquit, exhilarat hominem, ut bona conſcientia & bona ſpes. Huc pertinet hiſtoria de illa ſancta matrona Chriſtiana, cum in carcere parturiens, magnis doloribus cruciaretur, & propterea ejulatum continere non poſſet: Ea cuſtodi carceris exprobranti, quod tam impatiens in partu eſſet, quid cras factura ſit, cum ad ſupplicium ducere-tur? reſpondit: Hodie patior tanquam miſera mulier in dolore, pertinente ad.

ad ſexum meum, propter peccatum: cras vero patiar ut Chriſtiana, propter fidem in Chriſtum. In eodem propoſito, Simon Perſa martyrium conſtanter ſubijt, & pertulit. Cum enim Sapores, Rex Perſarum, eum ad torturam adduci juſſiſſet, ille nec veritus eſt quicquam, neque regem adoravit. Quam ob rem graviter commotus rex, ſciſcitatur, quid ſit cauſæ, cur jam neutiquam ipſum adoret, cum antea id feciſſet? cui Simeon: Non antea, inquit, deductus eram, ad verum Deum prodendum, & propterea non recuſabam debitos honores Regi præſtare; At jam idem ipſum facere, fas non eſt. Nam nunc, pro noſtra pietate, & religione, decertaturus venio. Quæ cum dixiſſet, jubet Rex ut ſolem adoret; quod ille conſtanter recuſans, poſt diuturnos carceres, gladio feritur: Confirmatis, paulo ante obitum, centum alijs martyribus, qui cum eo martyrij palmam ſunt aſſecuti, ſicut Sozomenus ſcriptum reliquit.

Adjiciam adhuc unum, ex Euſebio, de ſancto Diacono quodam Eccleſiæ Viennenſis, qui tanta animi celſitudine, & conſtantia, carnificibus eum, horrendis tormentis, à Chriſtiana fide avertere conantibus, reſtitit, ut ne nomen quidem, vel ſuum, vel generis, vel civitatis, unde fuit, neq; utrum ſervus, an liber, illis vellet dicere: ſed ad omnia rogata ita latino ſermone reſponderet: CHRISTIANUS SUM, iſtudq; pro nomine, pro civitate, pro genere, & denique pro re quaque, iterum, & ſæpius eloqueretur: aliam autem vocem gentiles ab eo elicere, audireq; non poterant. Ex his conſtat, quanta ſit differentia inter conſtantiam, patientiam & alias virtutes Chriſtianorum, & Paganorum. Quemadmodum enim illi, omnem ſuam felicitatem, pietatem, & totam vitam, in vero Dei cultu, fundatam habent: & ab honore, & laude debita, omnes ſuas actiones incipiendas, & firmandas eſſe, certo ſtatuunt; quæ duo, in precibus, gratiarum actione, potiſſ. conſiſtunt, unde verus cultus Dei emanat: Ita, licet hi omni abſtineant maleficio, ſi nemini vi, vel fraude noceant, ſi nemo eos crudelitatis, libidinis, ebrietatis, aut aliorum, quoad homines, inſignium vitiorum nomine, jure accuſare poſſit: ſi denique omnia adverſa animoſe & conſtanter ferant, imo etiam mortem crudelem, pro patria, & gloria conſequenda, fortiter & glorioſe oppetant, inque illa nihil, quod famam & exiſtimationem eorum, etiam in exquiſitis tormentis lædere poſſet, committant. Ad ſummam ſi coram hominibus juſti, boni, fortes & beati videantur: Interim tamen, cum in corde ſuo deſtituti ſint omni vera religione, cultu, & fide, erga Deum, putandum ne eſt, eos propter priores virtutes illas, Deo placere, & acceptos eſſe poſſe? Nequaquam. Sunt enim ſine his, in oculis Dei, nihil, niſi vanitas, & fœtor. De qua re plura pie & prolixe ſcribit Chytræus.

Eccleſ. hiſt. l. 1 c. 9.

Lib. 12, c. c.

In viatico itineris extremi.

T 2 CAP.

Caput XXXII.

Ethnicos nullas ſolidas & veras in adverſis habuiſſe conſolationes.

Cent. 2. In Meditationib.

IN capite 37. multa, ut puto, non inutilia congeſſimus, & exemplis ac rationibus demonſtravimus, bona intrinſeca æterna potius, quam extrinſeca, fluxa & vana curanda eſſe, (quod & Columbanus Abbas his piis verbis monuit: quamvis ſint læta, quamvis blanda, quamvis ſint ſpecioſa, aliena, terrena, devitemus, ut propria æterna non perdamus) & quod pii homines hac in re Ethnicis maxime præcellant, veramq; viam habeant in ſacris literis, qua illa potius, tam in cruce & tribulatione, quam in rebus proſperis, quam hæc conſequi poſſunt. Quam materiam puto eſſe dignam ut latius tractetur. Exordiar igitur à ſuaviſſima compellatione ad Deum, B. Auguſtini, ſumta ex ſacris literis: Cum blandiris, pater es: cum cædis, pater es. Blandiris ne deficiam; cædis ne peream. Et alibi ita monet: Intellige Deum eſſe medicum, tribulationem vero eſſe medicamentum: Scit medicus quod dare debet ægroto: non autem ipſe ægrotus. Item alibi: Cum cœperit homo Chriſtianus cogitare proficere, incipit pati linguas adverſantium: quicunq; illas nondum paſſus eſt, nondum profecit: quicunque illas non patitur, nec conatur proficere. Quod etiam Lactantius nos docet, ubi dicit: Deus homines pro liberis habet: ſed corruptos & vitioſos luxurioſe & delicate patitur vivere, quia non putat emendatione dignos. Bonos autem, quos diligit, caſtigat ſæpius, & aſſiduis laboribus, ad uſum virtutis, exercet, nec eos caducis & mortalibus bonis corrumpi ac depravari ſinit. Quæ luculentum illum ſcriptorem è ſacris fontibus hauſiſſe, nemini poteſt obſcurum eſſe, recordanti ſimilium apud Salomonem in Proverbijs & Paulum in Epiſtola ad Hebræos ſententiarum. Et Baſilius Epiſcopus in Admonitionibus pie monet: Patientia grandis medela eſt animæ: impatientia autem pernicies cordis. Per patientiam autem exſpectatur ſpes futurorum, & quod nō videtur, quaſi quod videatur, amplectitur. Quæſiverunt ſanè (ſicut antea quoq; monuimus) conſolationes gentiles, in ſuis calamitatibus, ſed profecto fragiles & nullius efficaciæ, ita ut recte dicatur, Philoſophorum præcepta non idonea eſſe ad ſananda vulnera, ſicut ſacræ literæ, ſed tantum ad cicatrices nonnulla afferre remedia. Similis curatio cicatricum Solonis afflicti animi, ſumpta ex communi fragilitate & ſorte rerū humanarum, cum ex amicis quendam graviter mœrentem videret. Eum enim in arcem regiam perduxit, hortatusq; eſt ut per omnes ſubjectorum ædifi-

Val. Max. lib. 7. c. 2.

dificiorum partes oculos circumferret. Quod ut factum animadvertit, cogita nunc tecum, inquit, quam multi luctus, ſub his tectis olim fuerint, hodieque verſentur, & in ſequentibus ſeculis ſint habitaturi, & mitte mortalium incommoda, tanquam propria, deflere. Qua conſolatione demonſtravit, urbes nihil aliud eſſe, quam humanarum cladium conſep[illegible] miſeranda. Ex eodem defectu veræ & ſolidæ conſolationis, Titi, alioquin præclari Imperatoris, querelæ vanæ extiterunt. Cum enim in itinere ad Sabinos febre correptus, lectica transferretur, ſuſpexiſſe dicitur dimotis plagulis cœlum, multumque conqueſtus eripi ſibi vitam immerenti. Neq; enim ex arte ullum ſuum factum pœnitendum, excepto duntaxat uno, ſicut Svetonius notavit. Huc ſpectat exclamatio iſta veluti deſperabundi, cum tonſor quidam ſplendide tumulatus eſſet, contra vero magni & præſtantes heroes, vel prorſus ſepulchro & monumento carerent, vel obſcure interfecti jacerent:

Marmoreo Licinus tumulo jacet; at Cato parvo;
Pompejus nullo; credimus eſſe Deos?

Non deſunt ſanè querelæ, monitiones, & præcepta ſalutaria Ethnicorum quamplurima, ſed ut diximus inania, auxilia ficulnea & vera conſolatione deſtituta, quale eſt Polybianum: Humanum genus, inquit, quod omnium videtur animantium eſſe vaferrimum, multum rationis habet, ut ſit virtuoſiſſimum. Etenim reliqua quidem animantia concupiſcentiis ſervientia per eas ſolas ſeducuntur: Humanum vero genus, quoniam gloriæ ſtudioſum eſt, non minus per inconſiderantiam, quam per naturam peccat. Alterum eſt Panætij Præceptoris Scipionis Africani, tale: Vita humana ex improviſo aſſidua & prope quotidiana fert pericula, ad quæ cavenda animo ſemper oportet eſſe intento, cauto, provido, & circumſpecto, athletarum more atq; ritu. Nam quemadmodum illi in certamine caput manibus appoſitis quaſi vallo quodam, muniunt: Sic animus ſapientis adverſus injuriarum petulantiam, fortunæq; tela, atque ictus ſeptus eſſe debet, ſemper & munitus, id eſt, cautus & providus, ne qua repentina incurſione obruatur ſubito & opprimatur. Tertium eſt Simonidis ſenis: cum enim in convivio videret inſolentiam juvenis, Pauſaniæ, ita eum monuit: μέμνησο ἄνθρωπος ὤν: Memento quod ſis homo. Et recte quidem conſiderarunt Ethnici prudentiores miſeriam & caducam conditionem hominum; ſed remedia & conſolationem certam ex humana ſapientia reperire nequiverunt; ignorantes nimirum originem hujus miſeriæ, univerſos & ſingulos ſpectantes, neque modum vel remedium, quo inde emergere poſſent. Pia itaq; eſt admonitio Beati Bernhardi pulchre deſcribens & veluti depingens hominis conditionem & ſtatum: Quid, inquit, eſt homo? totus ſane ex humo natus. Quid aliud in eo vertex capitis, niſi teſta fictilis? Quid cerebrum, niſi lutum coagulatum? Quid oculus, niſi humor diffluens?

In fragmentu mihi fol. 136.

fluens? Quid nares, niſi ſaccus ſtercorum? Quid ergo ſuperbis terra & cinis? impurum ſterquilinium: imo ſtercus ipſum, quid ſuperbis? Hæc ſalutaris monitio, mihi ſequens diſtichon inter inſomnia expreſſit:

Pſalm. 73.

Omnis homo mendax fœtor, cœnum, cinis umbra:
Eſt tua tali ſors, unde tumeſcis homo?

Quemadmodum dormientes dum ſomniant, delectantur ijs, quæ per ſomnium imaginantur rebus: experrecti autem vana ſpe deluſos ſe vident: ita ij quibus humana contigit felicitas, delectatione ſe aliqua affici ſibi videntur. Interim vero è fortunæ ſinu, tanquam è molliſſimo ejecti lectulo, ſentiunt miſeri illum bonorum honorumque ſplendorem, nil aliud fuiſſe, quam vanam imaginem ac rei ſimulachrum potius, quam rem ipſam. Prudenter itaque & pie fecerunt ij, qui non ſolum in vita memores mortis fuere, ſed etiam poſteritati monumenta ad cogitandum de ea ſtatuere voluerunt, eique in memoriam revocare: Incertum eſſe quo te loco mors expectet; tu illam omni loco expecta. Quotidie enim morimur, quotidie demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque cum creſcimus, vita decreſcit. Hac de re habemus duo eximia exempla duorum heroum. Primum eſt Principis Friderici Electoris Palatini cognomento Victorioſi, cujus monumentum Heidelbergæ tale extat. Licet enim is in habitu Electorali, imperiale pomum dextra tenens, leonem ſuppedaneum habens ſuperne in ſaxo elevato, & quatuor columellis ſuſtentato conſpiciatur; tamen inferiore parte, quæ pavimento incumbit, ſceleton hominis oſſeum faberrime ſculptum mortalitatis etiam maximorum Principum nos admonet; Inſcriptio autem talis eſt in ſaxi ſuperioris circuitu:

Seneca epiſt. 26.24.

FRIDERICUS BAVARIÆ DUX, COMES RHENI PALATINUS, SACRI ROMANI IMPERII ELECTOR, SALUS PATRIÆ, PRÆDONUM FULMEN: TRES ILLUSTRES HOSTES VICIT: PRINCIPATUM AUXIT, ET PIE VIVIS EXCESSIT, ANNO CHRISTI MCCCC LXXVI. PRIDIE IDUS DECEMBRIS. FUIT EIUS VITÆ SOCIA VIRTUS, GLORIA MORTIS COMES.

Porro antea quoque recenſuimus Maximiliani I. piam ſolicitudinem de imminente morte, & quomodo eam ſibi peculiari arca ſemper ante oculos præpoſuerit, quod factum cum ſit admodum memorabile in tam egregio heroe, huc quoque paulo aliter, ex oratione à Joanne Fabro in ejus funere habita (quæ inſerta eſt in hiſtoria Marquardi Freheri noſtri) inſerere volui, anno quinto, inquit, priuſquam diem obijt ultimum, quantumvis in magnis verſaretur imperij & regnorum negotijs, Sarcophagum cum omni ea ſupelle-

Tomo 2.

pellectile, quæ mortuo ad sepeliendum esset necessaria, per se quam diligentissime ordinavit, dicens se sibi domum construere, quæ sibi placeret. Et clanculo quidem ne ad hominum ostentationem id fecisse videretur. Arbitrabantur quidem homines, etiam quibus magnarum rerum cura demandata esset, thesaurum aliquem illic detineri ac conservari, alij nonnihil librorum, quibus historiæ veteres continerentur; alij aliud magni quidpiam eo deferri. Cæsar vero sibi conscius in quem deferret usum, ut semper hilaris erat, subridendo, in rei cujusdam sibi omnium carissimæ usum id secum deferri dicebat. Unde quæso huic tam magno & præstanti heroi, hilaritas & lætitia in cogitatione præsentis mortis? Certe quia non Ethnicas consolationes, sed spem futuræ & beatæ vitæ semper in animo habuit. Nullum enim majus solatium mortis, quam voluntas ultra mortem: vel ut rectius, & pijs convenientius monet Hieronymus: Nihil æque proficit ad temperantiam, in omnibus rebus, & ad æquanimitatem, quam frequens cogitatio brevis ævi. *Quintil. in declamat. ad Heliod.*

Hanc certitudinem mortis etiam Leges nostræ in Legatis hoc modo statuunt: Mors omnibus est certissima, ideoq; Legatum tale: Hæres meus cum moritur Titius, centum ei dato, purum est, quia non conditione, sed mora suspenditur. Non potest enim conditio non existere. Concludam hoc caput, quod fuit veluti auctarium capitis in principio allegati, suavissima monitione B. Augustini, quæ continet veram consolationem piorum hominum, rejectis Ethnicorũ præceptis & solaminibus inanibus: Illuc inquit, festinandũ est, ubi semper vivendum. Si enim sic amatis istam miseram fluidamq; vitam, ubi cum tanto labore vivitis, & ubi currendo, satagendo, sudãdo, suspirando, necessarijs corporis satisfacitis: Quanto magis amare debetis vitam æternã, ubi nullum laborem sustinebitis: ubi semper summa securitas, summa felicitas, felix libertas, felix beatitudo, ubi implebitur illud, quod Dominus dicit in Evangelio: Erunt homines similes Angelis, & illud, Fulgebunt justi, &c. Et alibi idem Augustinus, detestans præsentia caduca & mundana bona, & commendans æterna, ita dicit: Mundus, quanto est blandior, tanto est periculosior. Nam cum arridet, fallit, & periculosè decipit. O munde immunde, quantos seduxisti, quam multos decepisti? quot certi jam per te sunt in inferno positi? Quicquid est boni in mundo, aut est præsens; aut præteritum, aut futurum. Si præsens est, instabile: si præteritum, jam nihil est: si futurum, incertum: sola ergo perpetuo bona, in cœlo vera bona sunt, quæ sunt semper stabilia, certissima, felicissima. Item ad Fratres in Eremo: O tu vita quantos decepisti, quantos excœcasti, quantos seduxisti? Quæ, dum fugis, nihil es; dum videris, umbra es; dum stas, fumus es. Quæ quotidie fugis & quotidie venis: quæ veniendo fugis, & fugiendo venis: dissimilis eventu, *L. hæres 79. de cond. & demonst.* *Cap. 3. ... cent. 2.* *Serm. 49. de miseria carnis & falsitate præsentis vitæ.*

similis.

ſimilis ortu; diſſimilis luxu, ſimilis fluxu; dulcis ſtultis, amara ſapientibus. Qui te amant, non te ſciunt; & qui te contemnunt, ipſi te intelligunt. Ergo non es vera, ſed fallax. Te oſtendis quaſi veram; te reducis quaſi fallacem. Quid ergo es humana vita? via es mortalium, & non vita, à peccato incipiens uſque ad mortem. Vera enim eſſes, ſi te peccatum primæ transgreſſionis humanæ non interrupiſſet, & tunc cauſabunda & mortalis devenisti, cum omnes tuos viatores morti aſſignaſti: via ergo es ad vitam, non vita, vera enim es via, ſed non plena; alijs longa, alijs brevis; alijs lata, alijs anguſta; alijs læta, alijs triſtis; omnibus ſimiliter feſtinans, & irrevocabilis: Via es, inquam, via es, ſed non omnibus manifeſta es. Multi enim te vident, & pauci te viam eſſe intelligunt. Sic enim ſubtilis es, & ſic ſeductrix, ut paucorum ſit te ſcire viam. Quam Auguſtini conſolatoriam ſententiam præſcriptis verbis repetijt Columbanus Abbas, vetus & pius ſcriptor, quem Melchiori Haiminsfeldio Goldaſto debemus, in epiſt. 1. ubi continue iſta ſubſequuntur: Interroganda ergo es & non credenda vita, nec vindicanda: tranſeunda, non habitanda miſera humana vita. Nullus enim in via habitat, ſed ambulat, ut qui ambulant in via, habitent in patria. Quare ergo tu mortalis vita habitaris, diligeris, vindicaris? Aſſcita es à perditis, contemneris à ſenſatis, caveris à ſalvandis. Timenda itaque es humana vita, & multum cavenda: quæ ſic fugitiva es, & ſic lubrica, ſic periculoſa, ſic brevis, ſic incerta, quaſi umbra; aut imago, aut nubes, aut nihil, aut inane, diſſolveris. Dum ergo nihil es, ô mortalis vita, niſi via, imago fugitiva, aut inanis, aut nubes incerta, & fragilis, & umbra, & ſomnium, ſic per te iter agendum eſt, tam ſollicite, tam caute, tam expedite ut viatorum more ad veram Patriam omnibus intelligentibus feſtinandum ſit, de tranſactis ſecurus, de eo quod reſtat ſollicitus. Nihil enim tibi prodeſt aſcendere, quod aſcenderis, niſi quod reſtat, evaſeris. Via enim & aſcenſus quidam putanda eſt vita hæc. Non quæramus in via, quod in patria futurum eſt. Labor enim & fatigatio in itinere verſantur, in patria requieſcit, ubi ſecuritas paratur. Cavendum eſt itaque nobis, ne forte per viam ſecuri ſimus, & ad veram noſtram patriam non perveniamus, &c.

Paræneticor. veter. part. 1.

Cap.

Caput XXXIII.

De imprecationibus licitis & illicitis.

Auctarium cap. 86. centuriæ primæ.

IN prima Centuria operarum subcisivarum mearum, de imprecationibus vitandis, monitiones utiles, & nō vulgares historias adduxi, quibus homines, huic vitio dediti, ab eo absterrerentur, dum commonefieret, quam atroces pœnæ inde sequerentur. Verum, cum non obscurum sit, imprecationes, & execrationes (quæ plerunque maledicentiam & blasphemias quoque in se continent, vel non procul inde sunt) tanquam levia peccata, & veluti quotidianas noxas vulgo haberi, priora enarrata & deducta, aliis commonefactionibus, & exemplis illustrare volui, si fortè (ut spero) hi mei conatus, majorem efficaciam, à deterrendis hisce corruptis moribus, qui, vel à prava educatione, vel levitate quadam, plerumque proficisci solent, sortiantur. Dolendum sane est, ejusmodi imprecationes, à nonnullis, ex consuetudine mala, veluti res licitas, & consuetas, haberi, & rem turpem honesto nomine velari, dum scilicet, vocatur, ein Haußfluch; de quo abusu Basilius quoque Magnus conqueritur; Complures sunt, inquit, qui malas actiones approbant, scurram nominantes, gratiosum: & eum, qui obscœnis verbis utitur, civilem; acerbum & iracundum, minimè contemnendum vocant: parcum, & alienum à liberalitate, quasi rei familiaris administrandæ peritum, laudant prodigum quasi liberalem: scortatorem, & libidinosum, delicatum, & remissiorem. Istiusmodi laudatores illis ore quidem bene precantur; at corde execrantur. Nam in illa verborum pulchra commemoratione omnem execrationem in illorum vitam inducunt, imo eos æternæ damnationi obnoxios efficiunt, ipsa vitia approbantes. Etsi autem passim, in sacris literis, præsertim in Psalmis Davidicis, imprecationes, & execrationes inveniuntur, & nonnullæ, tanquam permissæ, & usu receptæ sint, iis, absque discrimine, & judicio labuntur: tamen non promiscuè, & sine exquisita diligentia, vel differentia, eæ sunt considerandæ, & imitandæ, aut vitandæ. Sunt enim præcepta, vel monitiones; in execrationibus, aut generales omnibus, videlicet non malè dicendum, sicut nec occidendum: Aut sunt personales, veluti quæ fiunt per Prophetas, & magistratus, qui Dei spiritu & mandato reguntur, ut Noë maledixit, & imprecatus est filio Cham. Elisæus devovit imprecando pueros, qui cum ludibrio ha-

Cap. 86.

In sermone de malis & improbis.

bebant, ut ab urſis dilaniarentur. CHRISTUS, generali vocatione, & obedientia patris, pro inimicis oravit: at perſonali tanquam DEUS & judex juſtus, cui DEUS pater omne judicium dedit, ſceleratos & impœnitentes inſanabiles, & perditos, execratur, quo omnis illis excuſationis prætextus adimatur, & ſanabiles, ab eorum ſceleribus, deterreantur.

Ut autem maledictiones & execrationes licitas, quæ in novo quoque Teſtamento recenſentur, omittam: quod de Onia primi nominis Sacerdote, in hiſtoriis, apud Flavium Joſephum, & alios, legimus, commemorabo. Is innocentia & pietate venerabilis, quod aliquando pluviam, tempore difficili, precibus impetraverat, gratioſus apud populum, vir minime popularis, erat. Obſidentibus templum Jeroſolymitanum Hircano II. & Rege Areta, populari violentia producitur, ut factionem Ariſtobuli, templum tenentem, diris devoveat. Id vir integerrimus facere detrectavit. Plebe inſtante, (quæ in ſeditionibus audit neminem) provolutus in genua ſublatisque in cœlum oculis, atque manibus Deum obſecrat, ut parti neutri tradat victoriam, quoniam inde pugnaret populus: inde obſiderentur ſacerdotes: victoriam autem ſic moderaretur, quantum prodeſſet ſaluti communi. Quæ verba vix elocutus, à circumſtante multitudine, ut Zonaras ſcribit, lapidibus obruitur. Ejus mors perhibetur fuiſſe irritamentum & acceleratio pœnæ, ut, paulo poſt, à Pompejo, urbs caperetur, Deo ipſo hominis innocui interitum vindicante & puniente plebem ſeditioſam. Hunc Oniam, (quem ut puto, Joſephus alibi Ananum vocat) ita commendat: Et quidem non erraverim, ſi Anani mortem dixero excidii civitatis fuiſſe principium, & ex illo die, muros everſos, remque publicam Judæorum periiſſe, quo pontificem, rectoremque ſalutis ſuæ jugulatum, in media civitate, viderunt. Erat autem & aliàs vir laudabilis; atque juſtiſſimus, & præter nobilitatis, ac dignitatis, & honoris, quo erat præditus, amplitudinem, infimis amabat æquari. Libertatis maxime fautor erat, & is qui populi nō affectaret imperium. Commodis autem propriis, communes ſemper utilitates anteponebat, ſuper omnia paci ſtudens. Peraitæ quoque Nigri viri ſummi & fortis imprecatio, cum à Zelotis crudeliter cum aliis primoribus interficeretur, eſt memorabilis, quam idem Joſephus ita deſcribit: Ductus extra portas, deſperata jam ſalute, ne ſepultura careret, ſupplicabat. Illi autem prius interminati, quod humum ei, quam deſideraret, conceſſuri non eſſent, mox etiam mortem intulere. Qui tamen, cum occideretur, Romanos eis ultores imprecatus eſt: famemque, præter bellum, ac peſtilentiam, & ad hæc omnia, ipſorum mutuas manus: eaque univerſa confirmavit, apud impios, Deus, & quod juſtiſſimum eſſet, effecit, ut audaciam ſuam quam primum experirentur, inter ſeſe diſſidentes, &c. Columbani præterea Abbatis, viri ſan-

De bello Iudaico, lib. 4. cap. 3.

Georg. Fabr. lib. 10. de regibus Aſmonæorum & Idumæorum

De bello Iudaico, lib. 5. cap. 1.

sanctissimi & pientissimi imprecationem refert Walafridus Strabus. Cum enim is permissu atque licentia Theodorici Regis Francorum cum Gallo socio in Alamanniam concessisset, ut Tugis & Tigurinis Evangelium prædicaret: Gallusque fana & idola igne cremasset: Ea causa, inquit Walafridus, permoti ira & invidia sanctos insectabantur, & communi consilio Gallum perimere voluerunt: Columbanum vero flagellis cæsum & contumeliis affectum de suis finibus perturbare. Beatus Pater cognito consilio eorum, zelo justitiæ imprecatus est eis talia dicens: Deus, cujus providentia mundus subsistit & cuncta reguntur, fac super caput generationis hujus reverti contumelias, quas famulis tuis paraverunt: nati eorum facile pereant, & antequam senescant, præ subitaneo stupore delirare cogantur, ipsique cum terra quam incolunt, tam potentium dominatione premantur, ut cunctis ignominia eorum pateat in æternum, & sicut scriptum est: Convertatur dolor eorum in caput ipsorum, & in verticem illorum iniquitas ab ipsis patrata descendat. Wettinus S. Galli Monachus hanc imprecationem ita refert: Cum ad mediam ætatem perveniunt, stupor ac dementia eos apprehendant, ita ut alieno ære oppressi ignominiam suam agnoscant conversi, &c. Qua indubie voluit, ut per hanc ignominiam delicta sua agnoscentes, tandem ad agnitionem fidei Christianæ converterentur. Quid autem evenerit, paucis his verbis, minime tamen obscuris, tradit Racpertus Turegiensis: Non sine multo & ignominioso damno sui generisque futuri, Sanctos exin de pepulerunt.

De vita S. Galli lib. 1. c. 3. in Alamannicorũ à Goldasto editorum, tom. 1. par. 2.

In vita S. Galli. lib. 1.

De Origi & Casib. Monasterii sancti Galli c. 1.

Veniamus nunc ad vetitas, & perniciosas, & maledicas execrationes. De iis extat exemplum insigne, accurate descriptum, & quomodo, expresso mandato Dei, punitum sit, in veteri Testamento, ubi ita legimus: Et egressus est filius mulieris Israelitidis, qui erat filius viri Ægyptii, in medio filiorum Israel, & jurgati sunt in castris ipsis, filius Israelitidis, & vir Israelita; & expressit filius mulieris Israelitidis nomen & maledixit (vel ut vulgata lectio habet) cumque blasphemasset nomen Domini, & maledixisset ei. Adduxeruntque eum ad Moysen. Nomen autem matris ejus erat Solomith, filius Dibri, de tribu Dan, & posuerunt eum in custodiam, ut exponeret eis, juxta sermonem Jehovæ. Loquutus est autem Jehovah ad Moysen, dicendo: Educ blasphemum extra castra, & ponant omnes, qui audierunt, manus super caput ejus, & lapidet eum omnis cœtus. Ubi licet interpretes varient, quale illud nomen fuerit, quod blasphemando expressit Israelitidis ille filius, nonnullique existiment, illum non juxta vulgarem consuetudinem, Adonai, sed juxta literas suas, Jehovah, enunciasse, quod est apud Judæos nefandum: tamen simplicior magis videtur quorundam doctissimorum virorum interpretatio, qui sentiunt, quod filius viri

Levit. 24.

Ægyptii male precatus ſit alteri in jurgio, ut fieri ſolet, in contentionibus, & jurgiis, exoptando, & imprecando ei exitium, aut calamitatem, idque non ſimpliciter, ſed per nomen Dei, cumque non dixiſſe tantum: Imprecor, vel exopto tibi malum: ſed addidiſſe, ac diſerte nominaſſe Deum; aut nomen Jehovæ. Jehovah, inquiens, det tibi malum, & perdat te perpetuo. Sic autem, per nomen Dei, male precari, eſt nomine Dei abuti, & ipſum profanare, eſt quoque blaſphemia adverſus priorem tabulam.

Caput XXXIV.

De imprecationibus & obteſtationibus, quæ ad demonſtrandam innocentiam, & obvelanda delicta uſurpantur, deque pœna quæ mox præſto eſſe ſolet.

Recenſuimus, in ſupra allegato capite, primæ centuriæ, memorabiles nonnullas hiſtorias, & triſtes eventus illorum, qui dum ſua delicta, vel tegere, vel extenuare conarentur, diris obteſtationibus, & imprecationibus, ad demonſtrandam ſuam innocentiam, deficientibus aliis effugiis, erga ſeipſos uſi ſunt: quibus alia præterea, memoratu digna addere, operæ pretium viſum fuit. Inſignis itaque hiſtoria, & doctrina extat, apud Flavium Joſephum, quum Antipater, coram Quintilio Varo, Syriæ præfecto, innocentiam ſuam, ob ſtructas inſidias, contra patrem Herodem Regem, ficta pietate, excuſare & probare conaretur. At Antipater, inquit, pronus in faciem, & ſupplicabundus humi jacens, Deum conſcientiæ ſuæ inſpectorem obteſtabatur, ut evidenti aliquo ſigno probaret, alienum ſe ab omni culpa, neque unquam quicquam molitum, in ejus perniciem. Is enim (pergit Joſephus) eſt mos malorum omnium, ut quoties nefarium aliquod facinus aggrediuntur, nihil non ſibi permittant, nullo reſpectu divini numinis. Cum autem, ſuis ſceleribus, inciderunt in periculum, tum demum illis in mentem venit, per cujus invocationem & teſtimonium volunt eripi, fingentes, ſe cuncta illius arbitrio permittere. Id quod tunc quoque Antipatro uſu venit, qui, cum ante omnia ſic geſſiſſet, quaſi nullum numen intereſſet rebus mortalium, imminente ultione deſtitutus juris præſidiis, ad divinam confugiebat potentiam, ſe in hoc divinitus ſervatum aſſeverans, ut pro incolumitate patris excubias ageret. Hæc ex Joſepho exſcribere, & huc transferre volui, quo rectius cognoſcatur, in perjuros, qui, ficta pietate, Dei nomen falſo uſurpant, & ſua ſcelera obvelare eo conantur, ſicut Antipater mira hypocriſi, fecit, & propter-

Antiq. Iud. lib. 18. cap. 8.

pterea pœnas meritas dedit, divinitus sæpissime fuisse animadversum, neque unquam perjuria, vel Ethnicis, vel Christianis impune fuisse. Hoc & aliis multis exemplis, demonstrari posset. De quare, apud Alex. de Alex. & Andream Gorrutium, lector cupidus discendi, memorabilia inveniet, & sequentibus quoque exemplis clarius elucescet. Cæterum à me & aliis observatum sæpenumero est, delinquentes, qui in tortura, vel alia inquisitione sæviore, ad veritatem investigandam, jussu magistratus, de commissis interrogantur, quando suam innocentiam, teste Deo, vel perceptione Sacramentorum, aliisque imprecationibus, demonstrare conantur, plerunque dejerare, & maxime sontes esse. Quid Borbonio, id quod antea sibi ipsi imprecatus fuerat, paulo post, in oppugnatione urbis Romanæ evenerit, in supra allegato capite primæ Centuriæ, recensuimus, de cujus morte Stephanus Forcatulus ita scribit: Dum Borbonius, admotis scalis, muros audacter conscendit, ictu glandis plumbeæ cadentis, incerto autore, de tormento æreo, in crus sinistrum disploso, occubuit, dignus hisce versiculis: *Lib. 5. c. 10.* *Lib. 3. c. 10.* *De Gallor. imper. lib. 3.*

> *Capta rapit verum, simulato fulmine, fulmen*
> *Roma: jacet Francum lam, jacet excidium.*

Eodem modo, in Annalibus Polonicis, memoriæ traditum est (sicut in centuria secunda nostra integram historiam allegavimus) Popelum, I. hujus nominis, principem Polonorum, sæpissime in ore execrationem hanc habuisse: O utinam à muribus corroderer. Etsi autem autores observarunt hanc imprecationem non ipsi, sed filio ejus, Popelo II. accidisse: tamen hæc aliquo modo, in ipso impleta fuit, cum secundum JCtos, filius dicatur pars corporis paterni, & parentes in liberis magis etiam, quam in seipsis terreantur. Memorabile admodum, & posteritati merito considerandum traditum est exemplum, quod, teste Pirckmario, in castello Heiden, arce munitissima, non procul à Beutelstein distante, in Noricis alpibus, ipse viderit, & observarit: Sex videlicet corpora, post hominum memoriam, in parvo quodam sacello, reservata. Mihi, inquit, cur non sepelirentur, ex incolis, quærenti, responsum fuit, terram illa absumere non posse: ita enim à majoribus suis accepisse, homines illos, quibus cum in controversia quadam, inter Archiduces Austriæ & Venetos, jusjurandum delatum fuisset, ita quoque inter cætera jurasse: Si falsum juro, statim moriar, sepulturaque indignus efficiar: & quia hac ratione, & imprecatione, adversus veritatem, juraverint, hoc ita postea contigisse. Stupendum est (pergit ille) ut ejusmodi pœnæ, à parentibus, ad liberos plerunque etiam deriventur. Est enim hic quoque infans, eandem pœnam sustinens, cujus brachia, manus, digiti, os, nares, & cæteras corporis par- *Cap. 2.* *Lib. 8. ff. quod met. caus.* *Lib. de arte apodemica fol. 3.*

tes, adhuc quidem integræ, carni tamen ſiccatæ ſimilimæ ſunt, maxime vero dentes, ut vix credam pulchriores, & magis albos, homine vivo poſſe exiſtere. Huc pertinet hiſtoria Goduini, qui, cum à Rege Angliæ, Edvardo, criminis accuſaretur, innocentiam ſuam prætexere volens, precatus eſt, ut, ſi quidquam in necem fratris Alfredi molitus eſſet, panis fruſtum ipſum ſtrangularet; Quæ ubi dixerat, ſumpto pane, ſubito præcluſis faucibus, ſuffocatus eſt. Recentior eſt hiſtoria illa, admodum tragica, quæ à Johanne Georgio Godelmanno, Juriſconſulto eximio, & Principis Electoris Saxoniæ conſiliario, ita recenſetur: In Saxonia virgo opulenta, formoſo juveni, at tenuioris fortunæ, matrimonium promiſit. Hic, quid futurum eſſet, prævidens, illam prædivitem, & ſexus ratione mutabilem, fidem vix ſervaturam eſſe, puellæ reſpondit: Illa contra, diris ſe execrari, his verbis cœpit: Si alteri, quam tibi nupſero, tunc diabolus, in nuptiis illis, me abripiat. Quid fit? poſt intervallum aliquod, mutat animum, nubit alteri, priore ſponſo ſpreto, qui eam ſemel atque iterum promiſſi, diræque imprecationis admonuit. Sed illa, poſthabitis his omnibus, nuptias, cum altero ſponſo, relicto priore, celebrat. Ipſo die nuptiali, cognatis, amicis, & convivis hilaribus, ſponſa, evigilante conſcientia, redditur triſtior ſolito. Tandem diaboli duo, ſub ſpecie duorum equitum, in ædes nuptiales adveniunt, excipiuntur, adducuntur ad menſas, hiſce remotis ducuntur choreæ: uni ex his, ſponſa, honoris cauſa, tanquam peregrino, adjungitur, cum qua bis ſaltavit, & tandem eam, è conſpectu parentum, & amicorum, ſummo cum gemitu, & lamentatione, per oſtium, in altum ſuſtulit. Altero die, parentes, & amici mæſti, ſponſam quærunt, ut delapſam forte ſepelirent, ſed ecce iidem ſocii occurrunt, veſtes & aurum referentes, additis his verbis: non in has, ſed in ſponſam, à Deo nobis poteſtas conceſſa. Hanc poteſtatem Sathanæ in homines Deus quandoque permittit, ut reliqui exemplo eorum admoniti, à diris iſtis imprecationibus abſtineant. Nam ut Beatus Cyprianus de talibus caſibus graviter pronunciavit ſermone V. de lapſis;

Polydor l. 8.

De malitia Diaboli, l. 1. cap. 1.

Plectuntur interim (ſcilicet, dum pœnæ dies veniat) quidam quo cæteri corrigantur. Exempla ſunt omnium, tormenta paucorum.

Caput XXXV.

De formula imprecationum olim Romanis gentilibus, & nunc quoque Turcis uſitata.

IN proxime præcedenti capite partim de licitis imprecationibus, partim de illicitis, præſertim ſi fiunt contra ipſum execrantem, indicavimus. Nunc eandem materiam pertexemus, quomodo olim, apud Romanos, non tamen ſine noxa, hoc vitium dirarum imprecationum erga alios, vel ira, vel vindictæ ſtudio, vel etiam odio, illicito zelo uſitatum fuerit. Romani ſane aliorum gentilium more, peculiarem religionem, in dirarum imprecationibus habuere, illiſque perſuaſum fuit, eas haud incaſſas, ſed cupiditatibus ſuis, tam iis, qui eas uſurparunt, utiles, quam, contra quos fierent, nocituras: idque patet ex Appiano. Cum enim M. Craſſus Parthicum bellum, *In Parth.* invitis multis, & infauſta ominantibus, nimia ambitione, & avaritia ſuſciperet; Atejus, inquit, occurrens, primum voce cohibebat, denuncians, ne procederet: deinde apparitorem juſſit, detineret ipſum injectis manibus, verum id collegis Tribunis non permittentibus, apparitor Craſſum miſſum fecit. Atejus vero, ad portam accurrens poſuit ibi ardentem foculum, & Craſſo prætereunte ſuffitum faciens, libanſque, inſuper diris eum devovebat imprecationibus, nova & horrenda nomina Deorum invocans. Similibus execrationibus, conjunctis imprecationibus, contra Craſſum proficiſcentem in Syriam, diris cum ominibus, uſi ſunt tribuni plebis, cum fruſtra eum retinere conati eſſent: quorum execrationes, ſi in ipſum tantummodo valuiſſent, utile Imperatoris damnum, ſalvo exercitu, fuiſſet Reipublicæ. Transgreſſum enim Euphratem, Craſſum, petentemque Seleuciam, circumfuſis immanibus copiis equitum, Rex Orodes, una cum *Hiſt. lib. 2.* parte majore exercitus Romani, interemit, ſicut Paterculus ſcribit. Sic ante eum, ut idem autor tradit, L. Cornelius Merula, & poſtea conſul, cum ſub adventum Cinnæ, conſulatu ſe abdicaverat, inciſis venis, ſuperfuſoque altaribus ſanguine, quos ſæpe, pro ſalute Reipublicæ, flamen Dialis precatus erat Deos, eos, in execrationem Cinnæ partiumque ejus, tum precatus, optime de Repub. meritum ſpiritum reddidit: Eas execrationes ſecretas & priſcas, Romani, talem vim habere putarunt, ut nemo ſic devotus poſſet evadere, imo nec illi, qui devovet, bene cedere: quamobrem non temere his utuntur. Sic quoque apud Florum, ſacratæ leges, fuerunt *Mihi f. ſſ.* execrationes peculiares, ſicut Joan. Stadius, Commentator in illum, obſervavit. Poſtea uſus eſt ejuſcemodi imprecationibus, Severianus (quem

Spartiânus Servianum appellat) contra Adrianum Imperatorem , ſicut idem Dio ſcribit. Severianus, inquit, priuſquam jugularetur, ignem popoſcit, atque incenſo thure, Vos, ait, ô Dii, teſtor, me nihil mali commiſiſſe: de Adriano, hoc tantum imprecor, ut, cum mori cupiet, non poſſet. Et hic quidem mortuus eſt. Adrianus vero poſt morbum, ſæpius, fruſtra invocata morte ſæpe etiam ſeipſum occidere voluit. Extat ejus epiſtola, quæ hoc ipſum ſignificat. Deplorat enim in ea miſeram ſuam ſortem. Quam miſerum ſit mortem optare, & mori non poſſe? Cæterum imprecationes parentum vehementes, & vel iratorum, vel læſorum, in liberos efficaciores, & pœnæ contumaciæ, vel inobedientiæ, non abſque noxa, plerunque celeres eſſe ſolent.

In vita Adriani.

Præterea extat formula vetus imprecationis, & exhæreditationis paternæ, in teſtamento nuncupativo, ſi filii hæredes inſtituti, voluntati & mandato teſtatoris, forte non ſatisfacerent, in monumento quodam Arbotii Luſitaniæ, cum hac inſcriptione, quam propter diſpoſitionem, & modum teſtandi, nec non & peculiarem curam, oſſa in patriam transferendi apud Romanos, tanquam ſingularem, & minus vulgarem, integram aſſcribere volui:

EGO GALLVS FAVONIVS, IOCVNDVS L. F. QVI BELLO CONT. VIRIATVM OCCVB. IOCVNDVM ET PVDENTEM FILIOS EX TEST. HÆRED. RELINQVO, ET BONORVM IOCVNDI PATR. MEI ET EOR. QVÆ MIHI IPSE ACQVISIVI: HAC TAMEN CONDITIONE, VT AB VRBE ROMA HVC VENIANT, ET OSSA HINC MEA, INTRA QVINQVENNIVM, EXPORTENT E LVSITANIA, ET VIA LATINA CONDANT, IN SEPVLCHRO MARMOREO IVSSV MEO CONDIT. ET MEA VOLVNTATE. SI SECVS FECERINT, NISI LEGITIMÆ ORIANTVR CAVSÆ, VELIM EA OMNIA, QVÆ FILIIS RELINQVO, PRO TEMPLO DEI SILVANI REPARANDO, QVOD SVB VIMINALI IN VRBE MONTE EST, ADTRIBVI, MANESQVE MEI OPEM PONT. MAX. ET FLAMINVM DIAL. QVI IN CAPITOLIO SVNT IMPLORENT, AD IMPIET. CONTRA FILIOS MEOS VLCISCENDAM, TENEANTVRQVE SACERDOTES DEI SILVANI ME IN VRBEM REFERRE, ET SEPVLCHRO ME CONDERE. VOLO QVOQVE QVOTQVOT DOMI MEÆ VERNÆ SVNT, LIBEROS A PRÆTORE CVM MATRIBVS DIMITTI, SINGVLISQVE LIBRAM ARG. ET VESTEM DARI. ACTVM VI. K. QVINTILIS SERV. GALEA L. AVRELIO COSS.

DECVRIONES TRANSCVDANI HOC TESTAMENTVM ORE EIVSDEM GALLI EMISSVM IN LAPIDE IVSSERE ADSCVLPI.

Con-

Conſtat itaque ex hiſtoriis, quoties gravia & acerba ac miſera, & intolerandа quiſpiam pateretur indignè, apud Romanos, voti & imprecationis genus maximum fuiſſe, ut, poſitis humi genibus, ambas palmas, crebris ictibus, ſolo incuteret, aut torrem ignitum januæ apponeret, illiq; obvianti, delibatis ſacris, madente lachrymis ſinu, deos ſuperos, atque inferos, cœlum noctemque conteſtans, necem, exilium, diraſque calamitates, furiali carmine, imprecaretur, & ſæva quædam numina advocans, illum, cum omni ſtirpe, & gente, caput, domum, fortunas devoveret, & prætereuntem execraretur. De qua re Alexander ab Alexandro plura. Non abſimili imprecatione (ut ad recentiora ſtylum paulisper deflectamus) teſte Cuſpiniano, uſus eſt Bajazetes, Turcorum Imperator, regno blandè exutus à Selimo F. experiri volens, quonam pacto regimen filius ordiretur, gazophylacium (ubi theſauri reconditi erant) ingreſſus, omnes divitias reperit brevi diſſipatas tempore. Dehinc armamentarium, ubi ſpolia, hoſtibus adempta & prædæ reſervabantur, recenſuit, & pariter vacuum reperit: Omnia enim ſuis jam donaverat. Luſtravit deinceps cameram argentariam, ubi vaſa, ac pocula aurea, atque argentea, à principibus, & regibus finitimis, dono miſſa cuſtodiebantur: quæ pariter, jam diſtributa, evanuerunt: Poſtremo ſtabulum regiorum equorum ingreſſus inviſit, ubi delectos ac inſigniores equos nullos inveniens, altè ingemuit, & dolore exacerbatus, cœpit peſſima quæq; ſuſpicari, de filio, malè in imperium intruſo. Cogitabat itaque vindictam, quærens cum reliquo, qui ſupererat, theſauro, abire in Natoliam ad majorem filium. Priuſquam autem neceſſaria ad iter præpararentur, ſub amœniſſima piro conſidens, arreptis duobus lapidibus, ad auſtrum converſus, cœpit filio omnia adverſa imprecari, cumque diris devovere, uti ejus cœpta, ut hi lapides quos cum dicto manibus concuſſit, ab adverſariis contunderentur, uti lethalia vulnera, diſcrimina periculoſiſſima ſentiret, ut lapides illi quatiebantur: uti uxor, aut infœcunda, aut filios parturiret debiles, nec diu ſuperſtites, quod ſe patrem deſpexiſſet, ac Mahometi legem prævaricatus eſſet. Inde urbe excedens, in medio itinere, vi veneni, à filio clam propinati, periit. Similes diras Corcuthus, frater Selimi, cum fidibus gutturi admotis, à carnifice ſtrangularetur, impetrata hora, cujus ſpacio amarulenta in Selimum carmina, intrepido, conſtantique animo, conſcripſit, exprobrata ſævitia, ejus capiti imprecatus eſt, autore Jovio.

Lib. 5. ca. 22.

Caput XXXVI.

De imprecationibus parentum, adverſus liberos & alios, tam veteribus, quam recentioribus, & earum efficacia: Itemque, de hypocritico jejunio cujuſdam impoſtoris.

ORpheo attribuitur hæc admonitio:

Δειναὶ γὰρ κατὰ γαῖαν ἐριννύες εἰσὶ τοκήων,

hoc eſt:

Furiæ ſeu diræ parentum, ſunt admodum ſævæ & atroces per terram.

Eodem modo, parentum in liberos devotiones eſſe formidandas, Homerus teſtatur, cum Phœnix narrat, ſe paternis execrationibus obnoxium fuiſſe:

Μήποτε γούνασιν οἷσιν ἐφέσσεσθαι φίλον υἱὸν,
ἐξ ἐμέθεν γεγαῶτα. θεοὶ δ' ἐτέλειον ἀπαράς.
Orat, ne ingenibus proles aliquando ſederet
Ex me nata ſuis; Diique audivere precantem.

Cum igitur id verum eſſe, experientia teſtatur, prioribus exemplis & hiſtoriis, licet tragicis, commonefactionis loco, ut, quantum fieri poſſit, ab ejuſmodi diris & imprecationibus, omnes, & ſinguli, præſertim parentes, erga liberos immorigeros, abſtineant, plura eaque memorabilia adjicere volui. *Cap. 22.* Non fruſtra enim Dominus, per Ezechielem, inter reliqua ſcelera, quæ exilio, igni & ferro ulturum ſeſe Iſraelitis comminatur, parentibus illatam contumeliam enumerat; Patrem, inquit, & matrem contumelia affecerunt, pudenda patris diſcooperuerunt. Nunquid ſuſtinebit cor tuum, aut prævalebunt manus tuæ, in diebus, quos ego faciam tibi? Ego Dominus locutus ſum, ſi faciam & diſpergam te in nationes, & ventilabo te in terris, & deficere faciam immunditiam tuam à te, & poſſidebo te, in conſpectu gentium, & ſcies, *Cap. 86.* quia ego Dominus. Recenſuimus, in prima centuria noſtra, hiſtoriam integram, de contumace filio, cum juſſus eſſet, finita concione matutina, in magno frigore, ante fornacem ſeſe calefaciens, cerveviſiam ad prandium afferre, iſque juſſa parentis contemneret, ideoque excandeſcens illi imprecatus fuiſſet, ut perpetuo in illo loco ſtaret. Quod & factum eſt, ſicut eandem hiſtoriam *Part. 1. f. 38.* recenſet Melancht. quoq; in expoſitione Evangelii, Dominicæ, quæ inſcribitur, Reminiſcere, & ego locum, & mortui veſtigia pedum, in pavimento ligneo

gneo impreſſa, ubi is ni fallor, per ſexennium ſteterat, & pulpitum, in quo ſe brachiis inclinare potuit, ſtando nihilominus, Friburgi vidi, in ædiculis parentis imprecatoris, qui ob illas diras efficaces, vulgo der himmliſche Batter/ appellabatur. Ob quam rem, breviter iterum hujus tragicæ rei, tanquam oculatus teſtis, mentionem facere volui. Animadverti autem illum alioquin bonum, & ſimplicem hominem plebejum, admodum perturbari, ſi quis locum illum, ex ſua imprecatione inconſulta, filio fatalem, videndi cauſa, cubiculum ingrederetur. Quare cum veſtigia illa pedum, & pulpitum, libenter & cupidè amoviſſe, ſi non illi, à magiſtratu, ut teſtimonium perpetuum unius memorabilis, licet tragici facti, extaret, hoc interdictum eſſet.

Ad vetera pertinent, quæ Plato ita ſcribit: Oedipus contemptus à filiis, ea illis imprecatus eſt, quæ exaudita effectaque à Deo, apud omnes feruntur. Amyntora quoque, Phœnici filio iratum, illi maledixiſſe, ferunt; & Hippolyto Theſea, plurimoſque alii alios: quibus apertiſſimum factum eſt, à Deo preces parentum, adverſus filios, exaudiri. Namque imprecatione parentis, nihil pernicioſius filio: nec injuria. Nemo enim cum mater & pater contemnitur, tunc ſolum à Deo putet orationes exaudiri, ſed cum etiam honorantur: ac ideo, cum lætiores bona liberis à Deo petunt, exaudire eum, ſimiliter exiſtimare debemus: Atque nobis æqua inde diſtribui. Nam aliter, in bonis diſtribuendis, æqui non eſſent. Quod longe à Deo abeſſe neceſſe eſt, &c. Si igitur gentilis Philoſophus, ſolum modo ex naturali cognitione ſapiens (licet vero ſimile ſit, eum ſacras literas, ut vetus Teſtamentum legiſſe, & plura quam alii Philoſophi ethnici, cognoviſſe) tam piè & rectè ſcripſit: Quid obſecro Chriſtiani Doctores, quibus lux veritatis planè manifeſtata & detecta eſt, facere debent? Sed in hiſtoricis exemplis pergemus. Refert Caſparus Henneberger admodum tragicum exemplum, de pœna divina ingrati contumacis filii, qui verberibus in parentes ſævierit, & propterea ex imprecatione eorum à ſerpentibus, & quidem in tali loco, ubi antea nulli conſpecti eſſent, corroſus & occiſus ſit. Præſertim autem ſerpens cæteris grandior & immanior ipſius dextram, qua parentibus plagas inflixerat, planè corroſerat: qui, ut & reliqui, illo miſerè mortuo, non amplius comparuerunt, idque accidiſſe Paſſenheimii omnium cum horrore, pœnam divinam animadvertentium ſcribit. Præterea narratur hiſtoria de muliere, Florentina illuſtri, atque opulenta, quæ mortuo marito, ſuperſtites duos habebat filios, quos delicatè & indulgenter educaverat, donec adulti eſſent. Quodam vero die in iram verſi, matrem pluribus verberibus malè mulctarunt. Quod ſcelus ipſa impatienter ferens, horrendis imprecationibus adverſus illos uſa eſt, genibus procumbens, & terram manibus pulſans, Erinnyes, cæteraſque infernales peſtes, in rabiem filiorum, magno cum gemitu, invocavit. Exaudiunt dæmones,

Lib. 11. de legib.

In Chronico Prutenico f. 345.

nes, juvenes aggrediuntur, illos in furias exagitant, qui ſtatim, ut rabidi canes, mordaciter, ad invicem ſua membra corrodunt, concurrunt famuli, fit clamor ingens, alii funes, alii catenas ferunt: ligantur juvenes, nec rabie contineri valent.

Li.2.de civ. Dei c 8. Eodem modo B. Auguſtinus, de decem fratribus, & ſororibus, in urbe Cappadociæ, Cæſarea, quorum ſeptem erant mares, tres fœminæ, inſignem hiſtoriam commemorat. Ait enim illos, quod matri injuriam intuliſſent, ipſius maledicto, confeſtim hac pœna divinitus, omnes coercitos, ut horribiliter membrorum tremore quaterentur, ac toto pene orbe, quo cæteris forent ſpectaculo, vagarentur. Hæ diræ imprecationes, non ſolum parentum erga liberos (dolendum ſanè eos ex ira & excandeſcentia nonnunquam modum talem excedere, ut paulo poſt pœnitentia admodum gravis conſequatur) ſed etiã in conſanguineos, à latere, ut dicitur, in ſeipſos, & alios, efficaces eſſe ſolent. Hanc efficaciam imprecationum Cornelius Gemma, paucis verbis ita indicat. Coſmocrit. lib.1. c.7. Sunt quos parentum oppreſſorum, pauperum, ſacerdotum, atque piorum hominum imprecatio longe lateque perſequitur. Quo reſpexerunt majores noſtri, ſapientiſſimi viri, ſuo illo proverbio: Das gemeine Gebet vnd der gemeine Fluch vermag viel/ ꝛc.

Hoc confirmare multis exemplis poſſumus, ſed tantum pauca, eaque memorabiliora referemus. Monſtratur, in hodiernum diem Lugduni Batavorum panis, in ſaxum induratus, qui capſulæ, ferreis cancellis præmunitæ, incluſus, ad teſtandam poſteris prodigii memoriam, adſervatur. Id ita (referente hoc Adriano Junio) habet: In Batavia. Anno ſupra milleſimum CCCXVI. in ſumma annonæ difficultate, ſororem opulentam, altera egentiſſima, in ſobole numeroſa, flagitarat panis ſubſidium, ne fame interirent liberi: inficiatur, ſe habere, ſanctèque dejerans. Deum obteſtatur: ut ſi quid panis domi habeat, id omne lapideſcat. Quid multa? preces ſecuta dicitur certa oſtenti fides, miraculo confirmata. In Chronic. Alteram hiſtoriam huic ſimilem ex Sigeberto recenſebimus. Cum pauper quidam, circiter annum Domini DC VI. à nautis eleemoſynam petiiſſet, illi vero reſpondiſſent, ſe nihil, præter lapides habere, mendicus inquit: Omnia ergo, quæcunque manducabilia ſunt in navi, vertantur in lapides. Itaque lapidum duritiem omnia ſortita ſunt, licet & color, & forma, illis rebus manſiſſet priſtina, ſicut olim Regi Midæ omnia, quæ attigiſſet in aurum converſa fabulantur. Retulimus præterea, in allegato antea capite hiſtoriam Auſtriacæ puellæ, cui eſurienti & petenti panem, mater ipſa quoque fame, tempore magnæ chariſtiæ, macerata, & ad iram commota (verum enim eſt, quod ait Plautus, famem, & moram, bilem in naribus excitare) famem decennem imprecata, tanto tempore, abſque omni cibo vixiſſe, quæ imprecatio, miraculi loco, habita fuit, cum natura homini s

minis inediam, ne quidem tot dies, multo minus tot annos ſuſtinere & perferre poſſit.

Idipſum ſuperioribus annis patrum noſtrorum memoria, (ut paulisper à propoſita materia deflectamus) imitare voluit hypocrita quidam inſignis, ingenioſa impoſtura, affectans miraculoſum jejunium Moyſis, in monte Sinai, & Servatoris noſtri, in deſerto, quadraginta dierum, ut ſibi Sancti nomen acquireret. Cum enim eſſet Rex Alphonſus in Ænaria Inſula, renunciatum ei eſt: Antonium quendam Eremitam, poſt mortem nobilitatum hypocritam, inter ſummos cruciatus animam exhalaſſe, jactando plurima in Chriſtum, & virginem ejus matrem, convicia & blaſphemias. Hic fuit ille Antonius, qui XL. dies & noctes perpetuo jejunare ferebatur, & Italiam, Siciliam, atque Hiſpaniam compleverat, nomine ſanctitatis, & abſtinentiæ: pluribus locis cella præcluſus, & à cuſtodibus obſervatus, nihil edens, aut bibens, quoniam in prævisa ac prætentata cella, in qua nihil, quod obſervare liceret, ineſſe videretur. Cæterum Angelos ei quotidie famulari ſolitos opinabantur. At ipſi intus, in cella, erant candelæ craſſiores, exterius quidem ceratæ: ſed in quibuſdam fiſtulæ cannarum, includebanturque farina infartæ, quæ ex contritis, phaſianorum ac caponum carnibus, ſaccaro, ac aromatibus immixtis, condiebantur. Ajunt, & cingulum geſtaſſe fiſtulatum, plenum nectare, quod hypocraticum vocant. His epulis clanculum veſcebatur, vir habitus ſanctus, & mortalium omnium, qui unquam fuerunt, aut eſſent, vulgi opinione, ſanctiſſimus. Rex audiens, iſtum vermiculis, acerbiſſimo genere mortis, abſumptum, dixiſſe fertur: propterea Deum in hypocritas tantopere ſævire, quod, dum homines decipiunt, interponunt Deum ipſum, tanquam ſceleris mediatorem. Ideoq; ut plurimum viventes adhuc plecti, in oculis hominum, quos Dei nomine fefelliſſent, ut intelligant mortales, à tali monſtro, maximè ſibi cavendum eſſe, quod Deum ipſum, nedum poſt mortem, ſed etiam in vita ipſa, haberet indubitatum ultorem. Hanc hiſtoriam refert, ex Antonio Panormitano, Simon Goulartius in locis communibus Apophthegmatum, quam, ut grata lectoribus eſſet varietas, integram inſerere volui. *Lib. 2. de dict. & geſt. Alph. regis. In tit. de Hypocriſi.*

Caput XXXVII.

De vindictæ cupiditate in damnando & conviciando.

IN ſæpè allegato capite primæ Centuriæ fecimus mentionem eorum, qui nullo legitimo obſervato proceſſu, ſed privata autoritate, & vindictæ cupiditate, temerè damnando, & ſibi ipſis, aliiſque, pro libito animi, imprecando, & conviciando, abſque diſcrimine, mortuos, & vivos, autoritatem & favorem populi, ſibi acquirere, ſeque hoc modo metuendos facere, conantur. Hos ita notat parens meus Piæ memoriæ, in ſuis Homiliis domeſticis Græcis, quas ipſe in Latinam linguam tranſtulit. Illam, inquit, trabem (de qua Evangelium) opinione inflati, & qui ſe aliquid eſſe putant, habent in ſuis oculis, quales ſunt inaniter glorioſi, & gloriæ cupidi, & qui ſibi videntur ſapientes & iſtiuſmodi cæteri,

In Dominic. 4 poſt Trin.

——— trabs in quibus omnibus iſta eſt,

quemadmodum ex veteribus quidam Poëtis dixit. Atque iſtud malum ubique audax & temerarium maximè cernitur in judicationibus quaſi exultans. Ad omnia enim tales calculum perforatum inferunt, & faciunt ſeſe metuendos condemnationibus, ipſi egregii, docti, ſapientes, pii, hoc uno, quod condemnant alios, ut futiles, indoctos, ſtolidos, impios. At ipſi, cujuſmodi ſint, nihil curant, cum ſint plerique deteriores aliis quibuslibet, ſibi autem veniam dant, damnantes cæteros plane; ſeipſos abſolvunt ſolos. Et paulo poſt: Non eſt facile, incubantem in corde fœtorem abſcondere, quando confertus halitus, quaſi effunditur. Non igitur indulgendum eſt iracundis, & moroſis & contentioſis, prætendentibus ſtudium veritatis. Sunt enim iſta vaniloqua fere, & nugæ verborum. Quocirca, qui ipſe eſt obnoxius inquiſitioni, is ne inquirere in alterum audeat, aut pœnam exigere, qua tenetur ipſe. Eſt autem vitioſus amor ſui is, qui ſibi nocet maximè. Habet enim conjunctam invidiam, & communitates hominum labefactando lædit, magis quam ullum aliud vitium. Et ea quæ ſequuntur ibidem. De his intempeſtivis condemnationibus, Socrates, in hiſtoria Eccleſ. & in Tripart. ibi: *Ego* Epiphani, &c. & ibi: Homines obſcuri, &c. Cum autem hoc vitium excandeſcentiæ multis Demagogis & Concionatoribus (dolendum ſanè admodum conſuetum ſit, optandum eſſet, ut, memores multorum ſalutarium præceptorum,

Lib. 6. c. 11. 12. 13. lib 10. cap. 11.

ceptorum,

ceptorum, quæ in sacris, & profanis scriptis, passim extant, monitionem Francisci Junii, piam & memorabilem, in suis libris Ecclesiasticis, diligenter observarent. *Lib. 2. c. 2.* Inde, inquit, profluunt duo sequentia Christianæ vitæ documenta: unum, ut ipsi benè affecti sint; alterum, ut familiæ benè constitutæ sint, studio operaque ipsorum.

Prioris documenti sunt hæc: *I. Documentum.*

Ut Episcopus seu presbyter sit κόσμιος compositus, & urbanus, non asper, non tetricus, non αὐθάδης, aut pertinaciter sibi placens, & alios præ se nihili faciens, sed φιλόξενος καὶ διδακτικός (hæc enim duo sunt apertissima compositi hominis & urbani documenta) id est, exteros, & eos omnes, qui non sunt domestici, & familia ejus, accipiens amicè, eosque benignè, cum gratia, & authoritate, imbuens salutaribus documentis verbi: nec ὀργίλος, iracundus, & præceps in irarum æstus: sed, φιλάγαθος, bonorum amans, quicunque illi sint, & se omnibus comem præbens, atque εὐπρόσιτον, & in congressu facilem. I.

Ut sit ἐπιεικής, moderatus, æqui bonique studiosus, & temperatus (sic n. ab Apostolo ad Titum appellatur, & accipitur mea sententia σώφρων) non autem πάροινος, vinosus, vino se ingurgitans, & in ebrietate sepeliens, quo ex vitio, omnis immodestia, intemperantia perdita, insolentiaque intoleranda nascitur. II.

Ut sit ἄμαχος, alienus à pugnis, & contentionibus: non autem πλήκτης, percussor, & contumeliosus in alios, si quid fortè, cum ipso, quod agant, habuerint. Nam hoc malum abest, quam longissimè, ab ea justitia, & sanctitate, quam in Episcopo, & servo Dei, Paulus ad Titum desiderat. III.

Ut sit ἐγκρατής, καὶ ἀφιλάργυρος, continens, & alienus ab avaritia: non autem αἰσχροκερδής, turpiter lucri cupidus. Nam studium istud lucri (ait Apostolus) radix est malorum omnium, quod quidam appetentes aberraverunt à fide, & seipsos transfixerunt doloribus multis. IV.

Ut sit bonus miles Jesu Christi, & exercitatus in acie illius: non autem νεόφυτος, novitius tyro, & recens implantatus Christo, accitusque in Ecclesiam ejus. Novitii enim, exercitamentis Christianæ crucis, nondum sibi humilitatis habitum induerunt, ac proinde facilè inflantur, eoque pacto, in criminationem diaboli solent incidere. V.

Ut bonum testimonium habeat ab extraneis, quo testimonio tota humanitatis, honestatis, & vitæ inculpatæ ratio, ut supra diximus, summatim concluditur. Nam ita est voluntas Dei, ut benè agendo frænetur, tanquam capistro, ignorantia hominum amentium & pro eo, quod loquuntur adversum eos, tanquam maleficos, pudefiant, qui incessunt bonam eorum, in Christo, conversationem. VI.

Poste-

II. Documentum. Poſterioris documenti ſunt iſta:

I. Ut ſuæ domui benè præſit, id eſt, uxori, & familiæ toti: nam qui propriæ domui præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiam Dei curaturus eſſet.

II. Ut liberos contineat in ſubjectione, cum omni honeſtate, quod profectò certiſſimum eſt, evidentiſſimumque ſignum, quo hominem ſuæ domui benè præeſſe, animadvertimus, ſi honeſtè & ſanctè informati ſunt liberi. Hæc omnia ſimul conjunxit optimè Apoſtolus ad Titum, & in priore ad Timotheum. Hactenus Junius, non vulgaris auctor, cujus verba eo libentius exſcribere volui, cum ſint referta ſalutaris doctrinæ & monitionis, quæ non tantum ad præcones verbi Dei, ſed etiam ad omnes, qui veri Chriſtiani ſunt, & Chriſtianorum more vitam ſuam inſtituere cupiunt, pertinent.

Caput XXXVIII.

Utrum citatio & provocatio ad tribunal Dei licita ſit, necne? & qualem plerunque efficaciam habuerit?

Etſi nonnulli ex Juriſconſultis ſunt in ea opinione, puniendos illos eſſe, & quidem pœna arbitraria, ſi qui numinis ſuperſtitione tenentur, quemadmodum faciunt illi, qui mittunt præcepta vallis Joſaphat, ſicut Menochius *De arbitr. Iud. lib. 2. cent. 4. cap. 388. in fin.* cenſet, & allegat Julium Clarum, ita dicentem; puniuntur extra ordinem illi, qui ſuperſtitione numinis alios terrent, prout faciunt illi, qui mittunt præcepta vallis Joſaphat, quorum unus, qui appellabatur Catleſus, fuit poſitus ad *Sent. l. 5. §. fin q. 83. n 7.* catenam infamem. 10. April. anno 1553. Et alius quidam Thæmus Mantellus, qui tranſmiſerat quoddam præceptum, ſub nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, juſſus fuit renuntiare præcepto, & fuſtigari 10. Septem. anno 1556. Tamen contraria opinio receptior eſt: ideoque Theodorus Beza *In ſumma Novi teſt.* ex actorum Apoſtolorum, cap. 23. notat, Chriſtianis licere de injuriis queri, & impios ad Dei tribunal citare, modo id ſine odio & ſedato animo fiat. Id confirmari poteſt multis memorabilibus hiſtoriis & exemplis. Ex quibus præ cæteris memorabile eſt, quod Nauclerus *Vol. 2.* de Fernando Legionis Rege ita ſcribit: cum præcepiſſet occidere duos ſcutiferos de Carnaial inauditos, illi videntes injuſtitiam, citaverunt Regem, ut compareret coram Deo triceſimo die, ad dandam rationem hujus injuſtitiæ, & ſic factum eſt: quia in præfixo termino moritur. Præterea refertur in veteri Chronico Conradi Epiſcopi, de duobus Cardinalibus, qui à Papa Judices conſtituti & pecunia corrupti Henricum, olim Epiſcopum Moguntin. virum laudabilem, ab Epiſcopatu; an. 1106. amoverunt, & quod propterea tam illi, quam Moguntini cives, à Deo ultionum graviter

puniti ſint. Rem, inquit, refero, fratres, omnibus illius ſeculi notiſſimam: Venerabilis vir Henricus, tam manifeſta perverſitate turbatus, ipſos perverſos Cardniales alloquitur, in hunc modum: Si ad ſedem Apoſtolicam appellarem, contra veſtrum iniquum proceſſum, Papa forſan ipſe nihil amplius tentaret, & nihil mihi accreſceret, niſi labor corporis, amiſſio rerum, afflictio ſpiritus, eviſceratio mentis, & evacuatio gratiæ. Appello ergo ad Dominum Jeſum Chriſtum, tanquam judicem juſtiſſimum. Vos cito ad ejus tribunal, ibi, coram ſummo judice, me reſponſurum exhibebo. Non enim juſte, nec ſecundum Deum, ſed mercede corrupti, ſicut placuit, judicaſtis. At illi dixerunt, cum tu præceſſeris, nos ſequemur. Hæc autem ridentes & deridentes dixerunt. Poſt annum fere & dimidium, venerabilis Henricus præſul, defunctus, Deo, ad quem appellaverat, totum proceſſum lacrymabiliter aſſignavit. Mors ejus pervenit etiam ad aures dictorum Cardinalium, qui ludentes ad alterutrum dixerunt; Ecce præceſſit: ſuo tempore nos ſequemur. Et ecce tranſiit tempus breve, & ambo uno die moriuntur. Nam unus ſedens in ſede naturæ, ut purgaret ventrem, omnia inteſtina ſua in cloacam ejecit, & animam miſerabiliter exhalavit. Alius manuum ſuarum digitos articulatim obmordens, & ore expuens, quaſi ſeipſum devorans, expiravit. O Deus ultionum, juſtum exerces judicium! Audita ſunt hæc in terra noſtra, nec à quoq; aliud dicebatur, quam Benedictus Dominus, qui venerabilis Henrici injuriam juſte vindicavit: O Cardinales, Cardinales, pacem de terra accepiſtis, & ut homines Moguntiæ ſeipſos invicem interficiant, vos feciſtis. Quodcunq; mali provenit, quæcunque fuerint homicidia perpetrata, veſtra eſt in cauſa perverſitas, veſtra eſt iniquitas operata, ut veniat ſuper vos omnis ſanguis, qui effuſus eſt & deinceps effundetur. Hæc auctor dicti Chronici; ſicut relatum eſt, in Tempeſtivo ſuſcitabulo, pro Principibus. Ex quo hæc, cum Chronicon illud non habeam, exſcripſi. *Par. 2. c. 1.*

Balæus præterea talem hiſtoriam ex Ceſtrienſe refert: Robertus Lincolmenſis, cognomine Capito, cum Innocentii IV. avaritiam, faſtus, tyrannidem, & alia ejus tetra vitia, tam viva voce, quam ſcriptis, improbaret, & reprehenderet, fuit ab eo excommunicatus, & ad curiam citatus, atque injuſte damnatus, à quo appellavit ad judicem Chriſtum. Narratq; Ceſtrienſis quod, obeunte Lincolmenſe, audita ſit vox in curia Papæ, clamans, Veni miſer in judicium Dei, repertusq; ſit, ſequenti die, Papa in lecto exanimis, ac livida in eo plaga, tanquam fuſte percuſſus eſſet. Accidit hoc Neapoli, anno 1253. Similis hiſtoria legitur de Magiſtro Teutonicorum Ordinis, qui per indignationem, ſuſpendio, prætenſo falſo crimine, ſciens prudensque, quendam peremerat. Innocens ille, cum ad ſupplicium duceretur, ad Chriſti tribunal Magiſtrum citat, ad decimam tertiam diem. Adveniente die, Magiſter *Invitis Pont. mihi fol. 301. & 302 l. 7.*

Vand. l.¹. In Canicu-lar. mihi fol. 160. In colloq. l. 1. de miraculis

prorsus incolumis, suo ore, coram non paucis, fatetur, oportere se sisti coram Deo. Mirum, eo die occumbit. Id accidisse in Livonia circa annum Domini 1407. tradit Crantzius & refertur à Majolo. Huc spectat, quod Fulgosius de excidio Templariorum equitum, scribit: Postremo, inquit, adductus est unus, natione Italus, patria Neapolitanus, qui minime trepido animo se gerebat. Damnatus enim, ut vivus, sicut ante a alii, cremaretur, dum in Vasconibus in Burdigala urbe, ad supplicium deducitur, conspectis in fenestra, Pontifice (is fuit Clemens V.) ac Rege (is fuit Philippus pulcher) magna voce in hæc verba prorupit: Sævissime Clemens tyranne, posteaquam mihi inter mortales nullus jam superest, ad quem appellem, pro gravi morte, qua me, per injuriam, afficis, ad justum Christum, qui nos redemit, appello; ante cujus tribunal te voco, una cum Philippo Rege, tanti mali suasore, ut ante eum, intra annum diemque, ambo appareatis, ubi caussam meam exponam, & jus sine pravo affectu ministrabitur. Mirum profecto, neque enim tempus, quod dictum ab equite fuerat, abiit, quod Clemens repente morte est correptus: nec multo post Philippus quoq; interiit. Neq; enim pauciores hujus equitis verba vires, quam Calani ad Alexandrum, cum mori constituisset, habuere. Hæc Fulgosius. Memorabile insuper est, & ad hanc materiam nostram spectans, quod Buchananus ita refert. Joannes Cametonus Glascuæ Episcopus, in suæ ditionis (quæ in primis ampla est) agricolas, multa crudelitatis & avaritiæ exempla ipse ediderat: Multa per eos, quorum in manu summa rerum erat, prodenda curaverat: ut dominis iniquo judicio circumventis, bona ad eum redirent, omniumque, quæ populariter fiebant, malorum aut actor, aut fautor credebatur. Ejus viri dignum vita nefarie acta fuisse tradunt exitum. Pridie natalem Christi, cum in villa quadam sua, ad septem millia passuum à Glascua distante, quiesceret, vocem ingentem audire visus, se ad tribunal Christi, ut causam diceret, vocantis. Ex ea repentina perturbatione somno excussus famulos excitat, illatoq; lumine assidere jubet. Ipse libro in manum sumpto, cum legere incepisset, eadem iterum vox omnium animos stupore defixit. Deinde cum longe vehementius, atq; horribilius insonuisset, Episcopus ingenti gemitu edito lingua exerta, mortuus in lecto est inventus. Hoc (pergit Buchananus ibidem) tam perspicuum divinæ ultionis exemplum, ut neq; temere affirmare, nec refellere est animus, ita, cum ab aliis sit proditum & constanti rumore pervulgatum, omittere visum non est.

Lib. 11. Rerum Scot.

Alterum exemplum, non minus memorabile, hoc modo refert idem Buchananus. Eo anno (is fuit 1526.) patricius Hamiltonius, è Johannis ducis Albinii sorore & fratre comitis Araniæ natus, juvenis ingenio summo, & eruditione singulari, conjuratione sacerdotum oppressus, ad fanum Andreæ, vivus est crematus. Non adeo diu, post ejus supplicium, animos hominum

Rerũ Scot. l. 14.

cun-

conterruit Alexandri Cambelli mors. Is erat è sodalitio Dominicanorum, & ipse magno ingenio juvenis, & eorum, qui Thomæ Aquinatis sectam imitantur, inter eruditiores habitus. Cum eo Patricius de Scripturæ sacræ interpretatione sermones sæpe contulerat: ac disserendo eo perduxit, ut omnia prope capita, quæ tum habebantur paradoxa, vera fateretur. Nihilominus Alexander, vitæ quam veri cupidior, à suis persuasus, eum publice accusavit. Patricius, ut erat natura vehementior, hanc hominis ambitiosi pravam gloriæ captationem ferre non potuit: sed palam exclamavit: Ego te hominum nequissime, qui, quæ nunc damnas, ea vera esse scis, & paucis ante diebus, apud me es confessus, ad tribunal Dei vivi in jus voco. Qua voce Alexander perturbatus, nunquam, ex eo die, compos mentis fuit, ac non multo post insania conflictatus, mortem obiit.

Huc referendum non immerito est, ex eodem Buchanano, Georgii Sophocardii vaticinium, paulo ante supplicium. Cum enim id Cardinalis ex arce munitissima sua, Fani Andreæ, cum suo grege, ex fenestris & propugnaculis, tapetibus, stragulis sericis, & pulvinis exornatis, magna cum pompa & frequentia armatorum, machinis æneis, ad ostentationem potentiæ, per totam arcem, locis idoneis dispositis, lætus conspiceret, & incenso rogo præfectus arcis (qui tam prope astabat, ut flammæ afflatu ambureretur) Sophocardium, ad palum funibus alligatum, hortatus esset, ut bono animo esset, ac delictorum veniam à Deo peteret. Cui ille: hæc quidem flamma corpori, inquit, attulit molestiam, animum vero non fregit: at qui nos, ex editiori loco, tam superbe despicit, intra paucos dies, non minus ignominiose jacebit, quam nunc arroganter cubat. Hæc locuto, funis circa fauces artius astrictus, vocem interclusit. Non multo post Cardinalis, ob superbiam, & alia vitia, à nonnullis conjuratis, occupata arce, interfectus est, & ejus cadaver exanimatum, concurrentibus ejus amicis, ad obsidionem arcis, oculis omnium expositum est: In illo ipso loco, unde ipse, non multo ante, Georgii Sophocardii suppliciũ tam lætus spectaverat. Nec subibat modo (pergit ibi Buchan.) amicos, rerum humanarum inconstantia, & inexspectatus eventus: sed multis occurrebat Georgii illa, de illius morte, prædictio: multaq; alia, quæ sanctissimus vir ille, non sine divino (ut credibile est) spiritus afflatu, ventura præmonuerat, ut brevi secutus exitus probavit. Porro citationis ad divinum tribunal alia alibi traduntur exempla: Et quidem de Carolo IX. Rege Galliarum, Parisiensis lanienæ editore, exemplum relatum leges apud Thuanum Histor. lib. 58. & de Judice Lucernate apud Joh. Stumpffium in Chronic. Helvetior.

Rer. Scot. l. 15.

Caput XXXIX.

De Adverſariis Ciceronis, & ipſius inconſtantia miſerabilique exitu.

Auctarium cap.31. Cent.1.

DE Marci Tullij Ciceronis virtutibus & vitijs, prolixe antea diſſeruimus, & quæ tam pro illis quam de his, auctores obſervarunt, recenſuimus. Cum autem plura de tam eximio viro, (qui tamen ſæpenumero non caruit reprehenſione) extent, ea nunc in peculiare caput congerere volui, ut inde appareat, verum eſſe, quod decantatur:

Nam vitiis nemo ſine naſcitur, optimus ille eſt
Qui minimis urgetur.

Non absque cauſa autem, propter miram amœnitatem, & alias peculiares commoditates, quas cum meis ſodalibus perluſtravi, Tuſculanum Ciceronis, quod præ cæteris ſuis fundis, ædificijs & hortis amavit, & ſumptuoſis ædificijs, maxime autem ſuis ſcriptis illuſtravit, & exornavit, commendavimus. Idque etiam eleganti deſcriptione fecit Bernardus Saccus. Ab uno, inquit, tantum naturæ experimenta petam, ubi Fraſcata olim vicus, nunc oppidum & elegans Crypta ferrata jacent, in quo monaſterio, Græco ſermone & ritu, divina celebrantur. Diſtant ab urbe hæc loca decem millia paſſuum, & à planitie Romani agri, duo millia. Et pergit ibidem prolixe cauſas naturales recenſere, quare Crypta illa ferrata tam ſalubri aere & aquis gaudeat: vice verſa vero Burgetum oppidum, nunc fere deſertum, ſolummodo mille paſſus, interjacente antiqua ſylva, inde diſtans, aere & aqua inſuavi & inſalubri, in tanta vicinia, fruatur, ut inquilini aſſiduo morbo perciti, locum hunc deſerere coacti ſint. Miratus autem fui inter legendum hanc prolixam Saccianam deſcriptionem Tuſculani, nullam eum Ciceronis, neque ejus fundi mentionem ibi facere, niſi fortaſſe, data opera, recentia & præſentia, omiſſis veteribus, deſcribere voluerit. Quod etiam apparet in deſcriptione Mantuæ, patriæ Virgilij Maronis, tam celeberrimi Poetæ, quem eodem modo ſilentio præterijt. Cæterum his omiſſis, non leve naufragium ad reliqua, quæ antea commemoravi, tanquam verſipellis, ſuæ famæ, & exiſtimationis fecit Cicero, quum initio Gabinium, ob reductionem Ptolomæi Regis Ægypti, acerrime accuſaſſet, eoque judicibus per immenſas largitiones corruptis, frendente

In hiſt. Ticinenſi l.1. c.2.

Ibid. lib.1. c.15.

dente & indignante populo, abſoluto: mox commutata voluntate non modo à Gabinio iterum accuſando deſtiterit, ſed ejus quoque cauſam defendendo egerit, quod tamen illi nihil profuit, ſed exilio Gabinius damnatus tum eſt, eumque Cæſar poſtea reduxit. Ciceronis autem nomen crimenque perfugæ auctum vehementius eſt, de qua re Dio prolixius. Ad hoc naufragium vel labem famæ Ciceronis acceſſit præterea, quod illi in Senatu accidit: Cum enim in Senatum Liberius Mimus lectus à Cæſare eſſet, & à Cicerone ad conſeſſum non admitteretur, dicente: Reciperem te, niſi anguſte ſederemus, is mox reſpondit: Atqui ſolebas duabus ſellis ſedere. Quo mordaci dicterio fluxam ejus fidem taxabat. Inprimis autem habuit Cicero complures hoſtes potentiſſimos, ex ſuis civibus, inter quos præcipui fuere Clodius & Antonius: Pompejus vero, & Cæſar, aliique licet aliud ſimularent, tamen Ciceroni infenſi erant, ſicut Dio teſtatur, ubi indicat cauſas hujus odij. Plurimos inquit, Cicero dictis læſerat, nec tantum apud eos, quibus profuerat, favoris habebat, quantum eorum, quos offenderat, animos à ſe alienaverat. Equidem alioquin plerique mortalium procliviores ſunt ad ſuſcipienda, contra ſibi iniquiores, odia, quam ad gratias ſuis defenſoribus habendas, atque ijs quidem, quorum patrocinio uſi ſunt, mercedem ſe perſolviſſe exiſtimant: adverſarios autem quacunq; ratione ulciſci ſtudent. Sed præterea etiam Cicero acerbiſſimos ſibi inimicos paraverat, dum ſemper præſtantiſſimo cuiq; ſe præferre ſtuderet, libertateq; dicendi in omnes immodica, ad ſatietatem usque, uteretur: Quippe qui magis facundi, ac præ reliquis diſerti, quam boni viri nomen venabatur. Iis de cauſis ad hæc, quod gloriando cæteros omnes excederet, neminem ſibi parem diceret, ſed cogitationibus, ut & vita, omnes præ ſe contemneret, neq; idem, cum ullo, vitæ inſtitutum ſequeretur, oneri plerisque, & moleſtiæ erat, adeo ut ij ipſi, quibus probabatur, invidia & odio ejus tenerentur. Hæc ex Dione recenſere volui, ut rectius cognoſcatur Ciceronem, licet præclaris dotibus & virtutibus ornatus fuerit, tamen multis vitijs non caruiſſe, quæ dona ipſius partim naturalia, partim induſtrialia, obſcura fecerunt, & quodammodo ſuperarunt, quemadmodum præterea ex oratione Q. Fuſij Caleni pro Antonio, apud eundem Dionem, abunde conſtat.

Hiſt. Rom. l. 39. in fin · *Rom. hiſt. l. 38.* · *Lib 46.*

Non absq; ratione itaq; Cicero à multis reprehenditur, quod in illo diſſidio, & bello civili Pompejano & Cæſareano, admodum lubricus & inconſtans fuerit. Nam durante bello ſecutus eſt partes Pompeji, licet ipſius animi dejectionem atq; negligentiam reprehenderet, & in epiſtolis ad amicos, C. Cæſarem belligerantem, tyrannum, portentum, atq; monſtrum vigilantiſſimum vocaret; profligato autem & extincto Pompejo, quum Cæſar multis ignoſceret, ſtylum vertit, & tribus habitis orationibus, ad cœlum uſque

Ad Attic. l. . epiſt. 19. & l. 8 epiſt. 9 l. 10 ep. 4.

Pro Marcello. quelaudibus eum efferebat, quumq; sibi fieri Cæsar insidias audiisset, seque satis vixisse nonnunquam diceret, ille deprecatur, & orat, ut hanc opinionem deponat. Nam etsi gloria sit cumulatissimus, ideoq; sibi quidem satis vixerit, non tamen satis vixisse Reipublicæ, quæ præsidio ipsius atq; tutela carere nondum posset: de periculo non esse, quod sit sollicitus. Nam omnes, inquit, tibi non modo excubias & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus, & corpora pollicemur. A nece vero Cæsaris mirum in modum exsultabat & τυραννοκτόνους qui illum occidissent, eam gloriam consecutos esse dicebat, quæ vix cælo capi posse videretur. Ideo cædem Cæsaris vocat, divinum in Rempublicam beneficium. Mirum igitur non fuit, quod dum Antonium miro odio, à morte Cæsaris, quasi is Rempublicam everteret, persequeretur, & C. Octavio, qui Cæsari successerat, nimium fideret, ab eo destitutus, in manus Antonii hostis traditus fuerit, qui caput ejus præcisum in magis conspicuo, quam cætera, loco, pro Rostris, cum exquisitis ludibriis poni jusserit, ut quo loco in ipsum concionans Cicero, auditus fuisset, ibi caput ejus cum dextra conspiceretur. Fulvia autem uxor Antonii, id caput arreptum, priusquam auferretur, insultansq; amarulentis verbis, & conspuens, genibus suis imposuit, orique ejus aperto, linguam extractam acubus (quales secum comendi causa mulieres ferunt) compunxit, additis crebris & turpibus opprobriis, ut Dio refert. Eodem modo Appianus Alexandrinus interitum Ciceronis prolixe describit. Etsi autem, ut diximus, Cicero in sua vita habuit inimicos plurimos, eosque potentes, tamen etiam post ejus mortem non pauci, veteres & recentes, reperti sunt, qui ejus facta & scripta mirifice exagitarent, eique multa flagitia adscripserunt; Inter illos est Quintilianus: Satis constat, inquit, nec Ciceroni quidem obtrectatores defuisse, quibus inflatus & tumens, nec satis pressus, supra modum exsultans & superfluens & parum antiquus videretur. Legisti utique, Calvi & Bruti, ad Ciceronem missas epistolas. Ex quibus facile est deprehendere, Calvum quidem Ciceroni visum exanguem, & attritum: Brutum autem otiosum atque discinctum: Rursumque Ciceronem à Calvo quidem male audivisse, tanquam solutam & enervem: à Bruto autem (ut ipsius verbo utar) tanquam fractum & & elumbum. Si me interroges, omnes mihi videntur verum dixisse, &c.

Lib. 4. epist. famil. 28. etiß.

Lib. 47.

De bello civili l. 4.

Dialogo de Oratore fol. (mihi) 622.

CAP.

Caput XL.

Additamentum prioris capitis, De adversariis & amicis Ciceronis.

Recensuimus Ciceronem & superstitem & defunctum plures habuisse hostes, & reprehensores, tam veteres, quam recentes. Inter hos autem est Petrus Quinqueranus Belloiocani Episcopus, qui aliquot folia, acriter illum insectando, complevit, nescio quo zelo ductus, certe ut manifesto apparet propriæ laudis encomio, quam sibi ipse Cicero passim tribuit, potissimum offensus. Sed an recte perperamne fecerit, aliorum judicium esto. Non solum enim illi genus sordidum, jactantiam immoderatam, levitatem, inconstantiam, perjurium, timiditatem, mollitiem, vanitatem, proditionem, ingratitudinem, ignaviam, sceleratam ambitionem, satis acerbe attribuit, sed ita demum suam invectivam concludit: Tu reus, tu patronus, tu judex gestorum tuorum memoriam exaggeras, evehis, miraris, jamque in sententiam tuam pedibus is, gestis, subsultas, exilis; nec mirum, quod tam severum, horrendum, anceps judicium evaseris. Sit satis Reipublicæ illusisse, tam festivo illo versiculo, quo fortunatam Romam judicasti, consulatu tuo, qui tot fortissimorum civium exitio stetit; servatam dicis, nescio an tui contemptu præbueris ansas audendi. An parum est ista tua petulantia, morboque animi, quem male dissimulasti, opplevisse aures Senatus gravissimi? Etiamne tranquillæ posteritatis oculos sollicitas insolenter? Rogo, num tu solus, illo tam felici seculo, laude dignus? Dic, quanto intervallo C. Cæsarem, qui tam modeste de se sentit, vel ingenii gloria, qua sola valuisti, superaveris? Dicam aliud, ut fastidio meo justissimo vel id indulgeam, non dubium, si C. Plinii scripta, in quibus Cæsari ingenii palmam ingentem detulit, videre contigisset: qui gravissimus vir, aut provinciam expilasset, aut in Rempub. conjurasset. Sed heu deflendam magis atque magis mortalium sortem, quibus semel fato functis, non detur in vitam regredi. Scio, pater vatum, Homere, audita, ex tot Romanorum umbris, catervatim affluentibus, tanti bellatoris gloria, quique Pantheras, ut voluit, fugavit ex Cilicia, indeque Imperator appellatus, cupidissime te in superas auras perrupturum, quo reginam hanc Arpinatem (ne invideas interim Alexander) carminibus celebrares, modo ne tam liberali sui de se encomio, non præbita, sed præcepta mentiendi occasio videatur. Sed ohe quo pervecti sumus impetu? parcamus manibus tuis, Marce Tulli, etiamsi tu auribus nostris minime pepercisti.

De laudib. provincia. lib. 1.

ciſti? Repleſti nauſea ſtomachum meum tui laudatione tam procaci, An mirum? Siccine nobiſcum animi impotentia? ſic tentari patientiam noſtram? ſic judiciis illudi? numne vel ſecuturæ ætatis ingenia tam ſuperbe contemſiſti? viceris maternæ linguæ profluentia, quando inimitabili flumine decurris: certe vera fatentibus eruditionis opulentia longe ſuccumbis. Nec ſcio an ipſa etiamnum oratione ſcriptorum, in tua lingua, genus omne tam facile deſpicias? Equidem, ut judicium quoque meum, etſi non usque firmum ætatibus, adducam, neque tu ſententiis tam gravis, quam Seneca? neque majeſtate verendus, quam Plinius? certe tenore ipſo, & ſponte fluentis orationis gratia longe omnium beatiſſimus: quemque qui aſſequi & æquare vellet, mirum dicam, majus operæ pretium non imitando facturus ſit. Qua dote undique ampliſſima, ſi animum meum non raro præ voluptate confudiſti, eundem profecto cœco iſto tuo, nec ſine acerbiſſimo invidiæ ſcelere, gloriolæ affectu, multo magis exulceraſti. Non potuimus ſtomacho exundantem bilem exprimere, nec leviter indoluimus, quando libris tuis, avide in manus aſſumptis, eblandiente usque divina dicendi copia, non levi gaudio delibuti, jam tum occurrente plane puerili jactantia, ipſo impetu excuſſi ſumus. Neque enim ſumus ſortiti id genus ventriculi, ut talia concoquere poſſimus, malitia an non, dico. Quod ſi qui ſint tam obdurato appetitu, ut hæc velut abſynthio epoto, ſine nauſea transmittant, non equidem invideo, miror magis: Ut interim cuivis conſtet, nullo odio, nulla invidia, à qua tam longe abſum, quam ab ipſo ſeculo Ciceronis, hæc in hunc locum accerſita, ſed fidejubente pro me conſcientia, & liberi ſaltem animi profeſſione, quantulacunq; ſunt, ſublevando affectui meo, data. Quod vero aliquantulum evagati ſumus, rationem, ſi non aliam adducere juvat, interim demus, quod evagari libuerit.

Hæc ex Quinquerani invectiva huc inſerere volui, non quidem ut Ciceronis præſtantiſſimas virtutes, & præclariſſima dona, veluti enervare cuperem, ſed ut inde manifeſtius appareat, eum, ut dicebam, detrectatores & adverſarios in vita & poſt mortem habuiſſe, neq; prorſus vitiis caruiſſe. Habuit autem, ut antea diximus, ut ſemper ſuos obtrectatores, ita & præcones, defenſores, & vindices, habebitq; in poſterum quoque, ſicuti libri præſtantiſſimorum virorum, id ſuo teſtimonio, prædicant, & poſteritati notum fecerunt, ita ut ſatius fuiſſet, ipſius vitia ſilentio texiſſe, quam ejus manes intempeſtive turbaſſe. Quare Ciceronem non immerito Plinius, poſtquam celeberrimorum Romanorum virtutes prædicaſſet, ita hoc pulcerrimo encomio alloquitur: Quod Qvinquerani invectivæ, qua non dubitabat ille Plinio etiam Ciceronem poſtponere, non immerito opponemus

Natural. hiſt. l. 7. c. 30

mus: Sed quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quove maxime excellentem inſigni prædicem? quo potius, quam univerſi populi illius gentis ampliſſimo teſtimonio, & tota vita tua conſulatus tantum operibus electis? Te dicente, Legem Agrariam, hoc eſt alimenta ſua abdicaverunt tribus: te ſuadente, Roſcio theatralis autori legis ignoverunt, notatasque ſe diſcrimine ſedis, æquo animo tulerunt: te orante, proſcriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proſcripſiſti. Salve primus omnium parens patriæ appellate: primus in toga triumphum linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarumque literarum parens, atque ut dictator Cæſar (hoſtis quondam tuus) de te ſcripſit, omnium triumphorum lauream adepte majorem, quanto plus eſt ingenii Romani terminos in tantum promoviſſe, quam imperii. Hactenus de Cicerone Plinius. Poſtremo de monumento Ciceronis, & ubi fragmenta de eo reperta ſunt, antea diſſerui. Hoc tamen nunc addo, quod ſtudioſi antiquitatum oſtendant ejus ſepulchrum, ex Joviani Pontani ſententia, in angulo, qua ſe via Cajetana in Appiam fundit, cujus ætate volunt repertum fuiſſe fragmentum epitaphii Ciceronis.

Iuvenalis. Roma patrē patria Ciceronem libera dixit

Caput XLI.

De magnitudine animorum, & pulchritudine corporum, nonnullorum heroum priſcorum & recentium.

Sapientiſſimus ille Socrates, inquit eximius & præſtantiſſimus vir, Hippol. de Collibus, præ cæteris pulchros ad Philoſophiæ ſtudia admittebat. De pulchritudine hic loquitur, quam Cicero in dignitate, non in venuſtate, ponit: Quoniam, ubi vera pulchritudo, ibi quoque ingenium pulchrum: in fucata vero & muliebri pulchritudine, omnia fucata. Dignitas corporis, apta compoſitione membrorum, movet oculos, & delectat vel hoc ipſo, quod omnes partes, cum quodam lepore, inter ſe conſentiunt. P. Scipio Africanus major, formæ dignitate, barbaris in Hiſpania admirationi fuit. Tanta ſpecie, ait Jovius, ad exprimendum omne decus in magno Sfortia, diſſimilium rerum partes, ratione, atque ordine reſpondebant, ut à rudibus ruſticaniſque, qui eum nunquam vidiſſent, pari inter multos cultu, & ſæpe ſine comitatu, uti omnium Princeps atque Imperator ſalutaretur. Experientia ſane teſtatur, in pulchris, & firmis, à vitio vel nota externa, corporibus plerunque egregiam mentem, & raras virtutes latere. Hoc Sophitis Indis, teſte Diodoro Siculo, ignotum non erat. Apud

In conſiliario.

In vita Magni Sfortia.

Biblioth. l. 17. mihi fol. 168.

illos erat pulchritudo corporis, præ omnibus, in magna exiſtimatione, atque in ipſa infantia puerorum diſcrimen faciebant, ut, qui membra, ac naturam ad bonum corporis ſtatum, & robur idoneum habere viderentur, eos educarent: Quibus autem corpora eſſent infirmiora, iis alendi curam impendere ſupervacaneum exiſtimarent, ac mortem inferrent. Pariter & in matrimoniis contrahendis, neque dotis, neque magni apparatus, ſed formæ duntaxat, & proceritatis corporum ratio habebatur. Propterea earum civitatum indigenæ, cæteris hominibus, ſpecie honeſta, longe præſtabant, & ante omnes ipſe Rex Sophites, & inſigni forma, & corporis magnitudine, cubitis quatuor eminentiori ſpectabilis, tunc Alexandro obviam è regia ſua progreſſus eſt, ſeque & totum regnum in ejus poteſtatem dedidit, atque illud à benigno victore, rurſus obtinuit.

Carolum quoque Magnum (ut ad noſtratia propiora magiſque nota veniam) non ſolum eximia magnitudine animi, & multis egregiis virtutibus fuiſſe præditum, notum eſt, ſed etiam dignam Imperio formam, ſive ut cum Euripide loquar, εἶδος ἄξιον τυραννίδος, habuiſſe, Einhardus, Engoliſmenſis, Paderbornenſis, in ejus vita, Crantzius & alii hiſtorici ſcribunt; corpore robuſto, ſeptem pedes ſuos procerum, capite rotundo, oculis prægrandibus, & vegetis, naſo paulo majore, facie læta, & hilari, inceſſu firmo, voce clara, valetudine proſpera, cervice breviore & ventre projectiore: ita ut ex hac pulchra & decenti conſtitutione generoſa & præclara indoles, rectius apparuerit, ſicut B. Ambroſius quoq; obſervavit, dicens, ſpecies corporis & ſimulachrum mentis, figuraque probitatis. Ob hanc rem Euripides quoque Priamum commendat: Priami, inquit, ſpecies digna Imperio. Turpinus ſane Caroli Magni ſtaturam & faciem ita deſcribit: Fuiſſe eum capillis brunis, facie rubeum, corpore decorum, & venuſtum, ſed viſu efferum. Statura (pergit is) erat in longitudine octo pedum, ſuorum ſcilicet, qui erant longiſſimi, ampliſſimis renibus ventre congruus, brachiis & cruribus groſſus, omnibus artubus fortiſſimus, certamine doctiſſimus, miles acerrimus. Habebat in longitudine facies ejus unum palmum, & dimidium, & barba unum, & naſus circiter dimidium, & frons ejus erat unius pedis. Oculi leonini ſcintillantes, & carbunculi, ſupercilia oculorum ejus dimidium palmum habebant. Statim perterritus erat, quem ipſe, ira commotus, apertis oculis conſpiciebat, &c. Hæc ex Turpino, qui coætaneus Caroli habetur, recenſere volui. Utrum autem hæc delineatio Caroli, reliquis ejus ſtatuis, & imaginibus antiquis conveniat, affirmare nolo; cum præſertim hic autor, de aliis fabuloſis rebus admodum ſuſpectus ſit. Et memini, me aliquot ſtatuas, & picturas, Carolum repræſentantes, unam quidem Fuldæ, alteram in Curia noſtra videre, ex quibus licet ſatis manifeſtum ſit, ipſius proceritatem ſuperaſſe mediocritatem,

Lib. 2. Sax. cap. 7.

Lib. 2. de virginib.

In hiſt. c. 29.

atta-

attamen giganteum corpus eum non habuiſſe apparet. Sed ad magis veriſimilia veniamus.

Ludovicus ſane, Rex Galliarum, quem Sanctum appellant, cum ob alias virtutes, Rege & Heroe dignas, tum maxime celebratur, quod à Melaxala, Sultano Ægypti, expugnata Damiata, circumventus & captus, dum iniquiſſimas conditiones propoſitas conſtantiſſime refutaſſet, & ab hoſtium furore, qui proprium Sultanum trucidaſſent, in maximo eſſet periculo, irruentibus illis ſtrictis gladiis, ad Regem, ut illum quoque occiderent, vel ad nefarias conditiones adigerent, ſuæ majeſtatis ore, & dignitate vultus, licet æger decumberet, rabiem eorum cohibuit: ita ut furor inſaniaque reſederit, ſicut Paulus Æmilius id prolixe deſcribit. Ob ſimilem majeſtatem, conſtantiamque regiam, & virtutes heroicas, antea celebravimus Alfonſum, Regem Arragoniæ, quæ etiam recte à Pandulpho Collenutio, in captivo finito prælio navali, cum Genuenſibus victoribus, ita prædicatur: Nec mihi hoc loco videtur ſilentio prætereunda eſſe, ſingularis Alfonſi magnanimitas, vere regia. Is enim, etſi captivus eſſet, terra marique tamen, Mediolani, & omnibus aliis locis, ſemper eo vultu, conſtantiaque, majeſtateque fuit, locutus eſt, imperavit, & obeditum illi fuit, non ſecus, ac ſi liber, atque victor ipſe extitiſſet. Nam, ut cætera omittamus, cum Iſchiam deductus, juberetur à navis præfecto imperare civitati, ut ſeſe illa Genuenſibus dederet, reſpondit fortiter, ſe id facere nolle, nec ſperare eos, de ſua ditione, vel lapidem unum occupaturos, ſine armis & ſanguine: ac ſcire etiam, nullum, ex ſuis ſubditis, hujusmodi mandatis pariturum, quando eſſet captivus. Adeoque confudit eum navis præfectum, ut Blaſius, ſummus claſſis Imperator, neceſſum habuerit, tunc illum blandis verbis placare, & oſtendere, id illi à præfecto, non ſuo nomine, ſed ipſius ſola imprudentia fuiſſe mandatum. Quamobrem dicebant omnes: Unum Alphonſum in quacunque fortuna merito Regem eſſe, atque vocari.

Lib. 7. hiſt.

Hiſtor. Neapol. lib. 6.

De Maximiliani I. laudatiſſimi & præſtantiſſimi Imperatoris majeſtate & autoritate antea multa egregia congeſſimus, ſed ejus virtutes heroicæ eximiæ merentur, ut plura addantur. Illum Cuſpinianus ita deſcribit: Hunc Imperatorem humaniſſimum, ſtatura fuiſſe quadrata, in qua Cæſarea Majeſtas reſplenduit. Nemo non hunc Imperatorem eſſe, etiam externus, inter triginta maximos Principes, antea non viſum, cognoviſſet, tanta erit oris probitas. Eadem obſervavit, & in ſuam hiſtoriam inſeruit, Gerardus de Roo. Erat, inquit, in eo eximia quædam magnitudo, quam in rebus proſperis moderatio, in adverſis conſtantia, & fortunæ contemtus ſequebatur. Liberalitatem ita coluit, ut multorum ob eam incurreret reprehenſionem, dum nihil ſibi defuturum ſperans,

Cent. 1. c. 6.

In hiſtoria Auſtriaca.

pecuniæ ſtudium contemſit. In congreſſu comis erat, & affabilis: ſermonem, inter familiares, doctis ſalibus condiebat ipſe, neque aliorum in dicendo libertatem ægre ferebat. Honeſtatis, gravitatis, temperantiæque, & caſtitatis ubique exempla præbebat, quas virtutes in eo commendatiores ciebat, inſigne oris decus, formæque ac ſtaturæ modus tantæ Majeſtati conveniens.

His heroibus adjungendus eſt Franciſcus I. Rex Galliarum, de cujus virtutibus Regia majeſtate dignis, licet aliàs memorabilia recenſuerim, tamen ejus, quæ ſequuntur, præconia omittere non potui. Ita enim de eo ſcribit Bartholomæus Chaſſanæus: Franciſcus Francus, Rex noſter, qui fuit, & eſt ingenti pulchritudine decoratus, antecedens omnes homines totius regni, tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quam placabilitate, & quod magis eſt, fortitudine. Has eximias, & quidem vere regias dotes, aperte, & cum admiratione Cæſareanorum, declaravit captivus, poſt prælium Ticinenſe, ſicut id Arnoldus Ferronus eleganti ſtylo poſteritati tradit: Rex, inquit, poſt prælium captus, Piſſeonum ingreſſus, viſus eſt quiddam efflagitare à Borbonio & Lanojo, recipientibusque illis, futurum ut acciperet, alia cum expectarent, petiit, ne pueros Gallicos, qui capti erant, Italicus miles attrectaret. Si quos cepiſſet, Hiſpano redderet, permutatis captivis, atq; ita petiit, pudicitiæ eorum conſulens. Id libentiſſime Borbonius Lanojusq; conceſſere. Mox totis caſtris per tubicines, edicto propoſito, pluſquam ſexcenti adoleſcentes, liberali egregiaque forma, Hiſpanis redditi: quorum pudicitiam deploratam, ſi apud Italos manſiſſent, omnes fatebantur. Cœna apparata accubuere cum Rege, Borbonius, Lanojus, & Alphonſus Vaſtius, cum diu fruſtra deprecati eſſent, ne accumberent: Lanojus argenteam lancem lavanti Regi, Vaſtius, hydria argentea, aquam infundebat: Borbonius, ad manus abluendas, mantile obtulit. Idem honos, idem cultus, eadem in captum obſervantia, quæ fuiſſent florentibus rebus, captis magnitudine animi facundiaque hoſtibus; poſt cœnam venit ad Regem ſalutandum Ferdinandus Davalus Piſcarius, cum quo in multam noctem Rex protraxit ſermones graviſſimis de rebus. Ita captivus mirabiliter homines movebat, &c. Paulo poſt, idem Ferronius comparationem Caroli V. & Franciſci Regis, in ſuam hiſtoriam inſeruit, quæ in alio capite commodius referri poterit. Quare in hiſtoria Marchionis Piſcarii hoc encomium huic Regi datur: *El Rey Franciſco era la gentilezza y corteſia del mundo.* Recte itaque exclamat Egeſippus: Tanta eſt virtutis gratia, ut frequenter etiam hoſtem delectet: & Homerus, (quem antea allegavimus) merito virtutem in Ulyſſe naufrago, loco veſtium ea ornato, ita commendat: O homines, ſit vobis curæ virtus, quæ & cum naufragio ſimul enatat, & in littore nudum ejectum Phæacibus venerabiliorem oſten-

Cent. 2. c. 6.
In Catalogo gloriæ mundi. 9. par. 9. conſid. in fin.
In vita Franciſci lib.
Lib. 5. c. 9.
Lib. 3. cent. 2. c. 6.

oſtendit. Ex hoc conſtat, doctrinam Cebetis veram eſſe: NULLO INFESTARI nocumento eum poſſe, qui VIRTUTIS munimento ſe obvelavit, conſepſitque. Ea enim eſt, adverſum vitia & mala, ceu antipharmacum potentiſſimum, non ſecus ac viperæ poteſtas venenoſa, contra id genus feras alias: quippe ferunt morſos à vipera, à venenatorum nullo attingi. Poſtremo Plauti encomium virtutis eſt memorabile: *Amphitruo. act. 2. ſc. 2.*

Virtus, inquit, *præmium eſt optimum:*
Virtus omnibus rebus anteit profecto:
Virtus omnia in ſe habet: omnia adſunt bona, quem penes eſt virtus.

Et quæ ibidem plura habentur.

CAPUT XLII.

De peculiaribus donis Regum & Principum nonnullorum ſanandi ægrotos, & peculiaribus eorum notis.

ETſi gentiles ſæpenumero, partim errore, partim adulatione, ſuis Regibus & Principibus peculiaria χαρίσματα & dona ſanandi, & morbos curandi, atque alias peculiares & veluti divinas notas adſcripſerunt, tamen ea, tanquam ſuperſtitioſa & inania, non diu duravere, neque fidem plenam meruere. Ita enim ſcribit Plutarchus de Pyrrho, Rege Epirotarum, *In ejus vita.* E liene laborantibus ſalutem adferre credebatur, (Pyrrhus) ſi gallum album mactans, ſupinatis illis, dextro pede leviter ſplenem premeret, neque fuit quiſquam ita pauper vel vilis, cui rogatus eam medicinam facere dedignaretur: gallum ipſe Pyrrhus accipiebat, atque immolabat, iſque ei honor erat gratiſſimus. Et ferunt pedis ejus pollicem vim divinam habuiſſe, atque etiam, cremato poſt mortem corpore, hunc illæſum intactumque ab igne fuiſſe repertum. Eadem ſcribit Homerus de Achille. De Veſpaſiano ita ſcribit Suetonius: *In ejus vita.* E plebe quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, ſedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis, demonſtratam à Serapide, per quietem, reſtituturum oculos, ſi inſpuiſſet, confirmaturum crus, ſi dignaretur calce contingere. Cum vix fides eſſet, non ullo modo ſucceſſurum, ideoque nec experiri auderet: Extremo hortantibus amicis, palam pro concione, utrumque tentavit, nec eventus defuit. Sed ejusmodi falſas curationes in fictis morbis, præſtigiis diabolicis fieri poſſe, & ſæpius factas eſſe & olim, & noſtro tempore, conſtat. Vetus eſt de Aſpaſia, quæ tumorem oris, in ipſo mento teterrimum,

Domin. 14. post Trin.

ex oraculo serta rosea, Veneri dicata, cum alias non posset, curavit, & eo sublato, venustate omnes puellas superavit. De hac puella talem aliquando in extemporanea homilia mentionem intulit Melanchthon: illa Aspasia scabiem habuit in facie, quæ non potuit curari. Habuit somnium ut ex rosis, quæ erant in capite idoli Veneris, faceret oleum, quo ungeret faciem, & faciens hoc, est curata, Hiemit hat der Teuffel auch ein sonderlich Vnglück wöllen anrichten. Et ut confirmaret idololatriam, & ut præberet occasionem illis tantis peccatis, quæ fuerunt in incestis libidinibus. Solche Ding kan der Teuffel wohl thun. Potest esse, quod Diabolus fuerit causa illius scabiei in facie, daß er den Einsprung gemacht hab/vnd hernach wider hinweg genommen: sicut sæpe fit, ut mulieres veneficæ tale quiddam faciant, zaubern einem Kolen/ oder sonst etwas/ in ein Glied/ vnd darnach können sie es wider hinnehmen/wann sie wöllen/ Das kan der Teuffel wohl thun. Non tamen potest facere illa: restituere vitam mortuis, item anum effætam facere fœcundam, sistere cursum solis, & multa alia, quæ inimitabilia Diabolo sunt, quæ sunt testimonia divinæ potentiæ in Ecclesia.

De sacris Regum, Reginarumq; & eorum coronationib. lib. 2.

Sed ad nostratia & magis recepta veniamus. Res amplius non obscura, sed trita est, Regis Galliæ legitime in regno succedentes, & antiquis atque receptis ceremoniis coronatos (sicut illum actum prolixe describit Joan. Tilius, in Commentariis rerum Gallicarum) peculiare donum habere curandi strumas, pronuntiatis talibus verbis solemnibus: Tangit te Rex: Sanet te Deus, ut quidam arbitrantur. Quæ tamen verba Tilius omittit, & ita, finitis coronationis ceremoniis, scribit: Rex profectus Remis, solet ad sanctum Marcolphum novendiales ferias agere, nec ante curat eos tactu, quibus strumæ infestæ sunt: quod pervetus institutum est. Rex Philippus pulcher moribundus filium maximum Ludovicum Huttinum Regem informavit, & rationem docuit tangendi eos, qui strumis laborabant, exponens sancta & religiosa verba, quibus inter tangendum utebatur. Commendavit sanctitatem vitæ, ad hanc curationem tactus, & ex scriptura demonstravit, non exaudiri à Deo vitiosos, neque ab illis edi miracula. Hæc χαρίσματα & dona etiam durare, si Rex extra regnum & quidem captivus sit, Ferronus scribit. In Hispania (inquit, de Francisco I.) ægros sanavit, strumis scrophulisque, quod ei singulari veluti prærogativa, à Deo Opt. Maximo, concessum, vetus est opinio. Hoc testimonium etiam perhibet Comminæus Ludov. XI. quod ex more Galliæ Regum curasset ægrotos, qui struma vexabantur. Adscribam quoque testimonium hac de re Papirii Massoni. Chærades Græci, inquit, nos strumas vocamus, quæ nihil aliud sunt, quam glandulæ induratæ. Nangius in vita Ludovici narrat, cum decessores Reges, in tangendis strumosis, signo crucis usi non essent, illum primo

In vita Francisci I. fol. m 203.

In Comment. lib. 9.

Annal. l. 3.

mo uti cœpiſſe. Hanc vim Regibus Galliæ à Deo datam, ut ſolo tactu ſtrumas ſanent, pro re certa habetur, ad eosque ex ultimis Hiſpaniæ finibus, ſtrumoſi adcurrunt, &c.

Hæc dona ſanandi Felix Fabri etiam domui Habſpurgicæ attribuit. Legimus, inquit, in Chronicis comitum de Habſpurg, quod tantum donum gratis datum habeant, ut qui. unque ſtrumoſus, aut gutture globoſus, de manu alicujus Comitis de Habſpurg potum acceperit, mox ſanum, aptum, & gracile guttur reportarit. Quod ſæpe viſum eſt in valle Albrechtsthal, in Alſatia ſuperiori, in qua ſunt homines ſtrumoſi naturaliter, qui paſſim prædicto modo ſanabantur, dum vallis adhuc eſſet illorum Comitum, vel Auſtriæ Ducum. Inſuper (pergit idem) notorium eſt, & ſæpe probatum, quod dum quis balbutiens eſt, vel impeditioris linguæ, ſi ab uno principe, de præmiſſis, ſine alio quocunque ſuffragio, oſculum acceperit, officium loquendi diſertiſſime ætati ſuæ congruum, mox potenter obtinebit. Atque, (pergit ille ibidem) ſi cui placet videre, quomodo etiam gentilibus nobilibus, ante Chriſti incarnationem, datum, ſit, inſolita operari, legat Valerium Maximum. Audivi etiam à juventute, & hodie vulgus dicit, & fama publica eſt (quamvis ſcriptum non invenerim) quod præfati Comites de Habſpurg, ab utero matris ſuæ, crucem auream in dorſo habeant, hoc eſt, piſos candidos, & mirum in modum crucis protractos. Nec hoc mihi difficile eſt credere, cum Marcus Venetus in Itinerario ſuo, ſimile ſe inveniſſe, recitet. Perambulans enim 45. annis regiones Aſiaticas, in Corzanorum regnum devenit. Illi Reges licet ſint ſub Rege Tartarorum, ſe tamen nobiliores præ aliis terræ Regibus eſſe jactant, ex eo, qui cum naſcuntur, ſignum aquilæ nigræ, ſuper humeros ſuos, de utero matris ſuæ, producunt, & per dies vitæ hoc Imperiali ſigno ſunt inſigniti. Nobiles ergo, aliquo ſingulari dono à Deo inſigniti, præter potentiæ & divitiarum præeminentiam, ſunt merito magis plebibus honorandi, metuendi, ſupportandi & tuendi, &c. Hæc ex illa Suevorum hiſtoria huc inſerere volui: quorum ſit fides penes autorem. Non enim memini, me alibi de hac prærogativa domus Habſpurgicæ vel Auſtriacæ legere, multo minus eam hujusmodi donis ſanandi uſam eſſe. Neque illa tam memorabilia & peculiaria ab aliis præſtantiſſimis hiſtoricis, qui genealogias ejus regiæ proſapiæ, & res geſtas accurate ſcripſerunt, for ſan omiſſa eſſent.

Hiſt. Suevorum l. 1. c. 15.

lib. 1. c. 1. & 4.

De peculiaribus autem ſignis & notis, in infantibus regiis, & illuſtrioribus, res notior eſt, ut etiam nunc taceam, de notis curandi tactu ſtrumas (quæ Regibus Angliæ etiam competere nonnulli affirmant) ex relatu fide dignorum hominum cognovi, potentiſſimum Regem Britanniæ nunc regnantem, ex utero materno, certa ſigna regia, non obſcura, recens natum, Leonem videlicet & coronam, in corpore impreſſa protuliſſe; quidam etiam

adduut

addunt gladium. Quæ profecto impreſſiones & notæ maximas res portendunt, & majorem requirerent explicationem.

In Indice Chronolog. Non prætereunda ſunt ea, quæ Abrahamus Bucholtzerus memoriæ tradidit, utpote admodum memorabilia & obſervatu digna. Johannes Fridericus, inquit, Elector Saxoniæ, Joannis filius, in lucem editus, 30. Junii, anno 1503. futuri ſui fati omen, ex alvo materno, ſecum tulit. Nam ut ex hominum fide dignorum ſermonibus accepi, naſcenti viſa eſt in dorſo crux, aureo colore fulgens, quam ubi conſpexit, à matronis aulicis accerſitus Sacerdos, vir pius, & admodum ſenex, pro omine hoc arripiens, HIC PUER, inquit, crucem geſtabit, toti orbi conſpicuam, cujus indicium tam manifeſtum in ipſius ortu ſeſe exerit. Ejus rei initium quoddam hoc fuit, quod mater Sophia die poſt partum duodecimo extincta eſt. Hæc ideo annotamus, quod à nemine literis hactenus ſint prodita, non indigna tamen, quæ ad poſteritatis memoriam transmittantur, cum eventus præſagium hoc manifeſto declararit & comprobarit. Hæc Bucholtzerus.

CAPUT XLIII.

Reges & Principes plerumque per Legatos ſua negotia rectius & minori periculo, quam ſi ipſi conveniant, expedire poſſe.

ETſi ſæpenumero Reges & Principes coram ſuas controverſias conciliare & deponere conati ſunt, tamen hoc perraro optatum exitum habuit, dum levi de cauſa, ſubortis ſuſpicionibus, ex variis delationibus, quæ plerumque ex adulationibus ortum habuerunt, magis commotis atque exacerbatis quam amicis animis, ad ſua reverſi, neque, licet ad tempus ſimularint, ſincere inter ſe unquam convenerint. Præclarum documentum habemus in Friderico & Wilhelmo, Ducibus Saxoniæ, fratribus, qui de regionum & ditionum ſuarum diviſione plures habuerunt conventus & tractationes, ſed eos omnes inanes. Cum enim Wilhelmo datum eſſet negotium dividendi, Friderico eligendi, Fridericus eligeret Thuringiam, frater vero illi cedere nollet, major quam antea diſtractio animorum, per plures annos, inter eos ſecuta eſt, ſicut Georgius Fabricius pluribus notavit. *In Chronico Miſniæ.* Tandem anno 1455. fratres iſtos duos hoc modo in gratiam rediiſſe, ſcribit Æneas Sylvius. *In Europa cap. 32.* Rogarat Fridericus germanum ſuum, ut ad ſe veniret, acturos ipſos coram de pace: annuit Wilhelmus: Cui iter ingreſſo dixere nonnulli conſiliarii, paratas eſſe ipſi & comitibus inſidias, caveret, ne ſe perditum iret, neve ſuos ad necem daret. Quibus ille; At ego, inquit, libens moriar, ſi vos prius necatos videro,

dero, qui fraternas contentiones alitis. Atque ita locutus, ſequi juſſit, qui ſe amarent, urgenſque calcaribus equum, feſtino curſu, fratrem adiit, cum quo, ſemotis arbitris, è veſtigio pacem compoſuit, fœduſque pepigit. Magnus vir, qui ſe tam liberaliter in poteſtatem dederit hoſtis. Magnus & alter, qui hoſtem ex fratre factum, rurſus fratrem atque amicum reddiderit. Huc-uſque Silvius. Præclarus & rarus hic caſus eſt, cum præſertim contentiones & odia fraterna, non ſolum diuturna, ſed etiam gravia & atrocia eſſe ſoleant, adeo ut experientia proverbium, fraterna odia, Cainica dixerit, & introduxerit.

In contrariam partem plures tam veteres quam recentes hiſtoriæ ex-ſtant: In quibus Cominæus elegans eſt, & id, quod ſe præſente, inter Ludovicum XI. Galliæ Regem, & Carolum Burgundum, aliquoties acciderit, diligenter notat, ubi inter alia ita monet: Imprudenter faciunt principes, æquali potentia præditi, meo quidem judicio, quod in collocutionem ipſi deſcendunt, niſi forte ea ſint ætate, ut præter jocos & ludum, nihil ſpectent aliud. Nam poſteaquam grandiores evaſerunt, & æmulatio aliqua cœpit inter ipſos oriri (quod ferè fit) non eſt conſultum, ut ipſi congrediantur, ac longè præſtat, ut controverſias, & quicquid eſt negotiorum, curent per legatos, viros bonos atque prudentes, componi: & quoniam multo rerum uſu compertum iſtud habeo, non gravabor, quod viderim ipſe, commemorare. Ludovicus paulo poſtquam ad ipſum erat delatum Imperium, in colloquutionem venit, cum Rege Caſtiliæ, qui ad Fontem rapidum acceſſit; magno comitatu venit etiam eo Regina Arragoniæ, cui cum Henrico lis erat. Colloquio fuit delectus locus, prope flumen, quod Galliam ab Hiſpania dividit. Bis modo colloquebantur, neque prolixè admodum, prorſus ex arbitrio Turpedenſis Archiepiſcopi, cujus apud Henricum ſumma erat auctoritas. Ipſorum domeſtici famuli, qui Bajonæ habebant hoſpitium, primo ſtatim adventu, inter ſe pugnarunt. Henricus erat deformior & cultu corporis invenuſtior, & ridebatur à Gallis: Ludovicus brevibus utebatur veſtimentis, & adeo neglectis, ut nihil ſupra; pileum geſtabat, diverſum ab aliis, & huic erat affixa imago plumbea. Hanc tenuitatem deridebant Hiſpani, & parſimoniæ tribuebant, atque ita quidem tunc diſceſſum fuit, excitatis utrinque ludibriis, & quum antea fuiſſet inter utroſque conſtans amicitia, cœperunt, ab eo tempore, relangueſcere, &c. Recenſet deinde, qualem exitum congreſſus Friderici, ultimi hujus nominis, Cæſaris, & Caroli Burgundi, in Trevirorum urbe, habuerit, & quod poſt aliquorum dierum colloquutionem, Cæſar tandem, inſalutato Carolo, illinc abierit, eamque rem ſecuta eſt animorum alienatio. Germani vituperabant luxum in Carolo, & genus dicendi paulo ſublimius. Burgundiones contra tenuitatem Cæſaris, & exiguum comitatum,

Comment. lib. 3.

& negligentiorem ornatum deſpiciebant, & euſque proceſſit hæc æmulatio, ut adverſus Carolum, quando Noveſium obſedit, maximam Germanorum manum Cæſar adduceret.

Pergit præterea idem auctor ibidem commemorare, quid acciderit inter Angliæ Regem, apud Atrebates, qui per biduum fuit cum Carolo, ſororio ſuo, & quomodo, exulceratis animis, ab eo congreſſu, inter ſe fuerint. Addit inſuper, quum Carolus comitem Palatinum Rheni, per complures dies honorificè tractaret Bruxellæ, Burgundiones, Germanos, tanquam ſordidiores, in rebus omnibus ideo potiſſimum, quod ocreas conjicerent in lectos cubiculares, ſplendide maximè paratos, contemſerint, & levius multo, quam antea, quum non vidiſſent, de ipſis judicaverint: Germanis autem luxus ille immodicus & oſtentatio diſplicuerit. Conjungit his, quid acciderit, quum Auſtriæ Dux Sigiſmundus ad Carolum veniſſet, eique ditionem Phirtenſem, propinquam ſuperiori Burgundiæ oppignoraſſet, acceptis ab eo centum aureorum millibus, quum ab Helvetiis illam defendere non poſſet, & quam inter ipſos magna, & ingeniorum, & morum diſſimilitudo fuerit, ita ut Sigiſmundus reconciliatus Helvetiis, eam tandem Carolo, non reddito pretio, ademerit.

Poſtremo annectit, quod congreſſus Eduardi, Regis Angliæ, & Ludovici, Galliæ, prope Picennium oppidum, non procul ab Ambianis, plus ſimultatis, quam conjunctionis effecerit. Abſtinuerunt, inquit, quidem à bello deinceps, atque etiam interjacebat mare: ſed benevolentia nulla fuit inter eos, & quæ tum utrinque promittebant, magna ex parte violata ſunt. Sic igitur exiſtimo (concludit is) debere Principes à congreſſibus abſtinere, modo ſalvam eſſe velint & integram amicitiam. Fieri enim non poteſt, quin ipſorum familiares, de rebus anteactis, loquantur, non abſque moleſtia, & fremitu alterius partis. Alii ſunt elegantius veſtiti, naſcitur ex eo ludibrium & jocus, atque ita fieri neceſſe eſt, præſertim inter eos, qui lingua, & ſermone, & moribus differunt. Ex ipſis quoque Principibus, alii aliis ſunt decentiores, & aſpectu magis honeſto. Iis jucundum eſt prædicari à multis, neque id fieri poteſt abſque alterius, qui deformior eſt, vituperatione. Dimiſſo conventu, paſſim ab omnibus iſta jactantur, initio quidem tacite, & ſubmiſſe, poſtea vero palam & clarè. Nihil enim propemodum eſt ita ſecretum, quod non efferatur aliquando, &c. Hæc prolixius recenſere ex Cominæo volui, cum ſint non ſolum memorabilia, ſed valde quoque utilia.

Sed ad alia huic noſtræ meditationi convenientia veniamus, nempe congreſſum principum potentiorum eſſe periculoſum, ob incidentes ſuſpiciones, æmulationes & perturbationes. Id Maximilianus I. Cæſar prudentiſſimus,

mus, in illo bello graviſſimo, quod ſocio Ludovico XII. Rege Galliæ, cum Venetis geſſit, circa annum 1505. prudenter animadvertit. Cum enim in Regis congreſſum colloquiumque venire deberet, eadem omnia, quaſi collocuti eſſent, committi poſſe epiſtolis, tutius eſſe ſcripſit: ſicut Ferronus in vita Ludovici XII. notavit. Documentum ſimile idem Cominæus refert. *Lib. 1.* Cum enim Stampii (quod eſt inter Lutetiam & Aureliam oppidum) ad Carolum, Biturix & Britannus, quomodo bellum contra Ludovicum XI. proſequerentur, colloquii cauſa conveniſſent, & à cœna multi paſſim deambularent, atq; Biturix, Regis frater, & Carolus, ex feneſtra, cui innitebantur, ſerio de ſuis rebus colloquerentur, Britannus, homo plebejus, cui pro ludo fuit in aërem ejaculari ignem artificioſè compoſitum, Galli fuſas vocant, quæ cum è ſublimi deciderunt, huc illuc diſcurrunt, & flammeum quiddam emittunt, ejectis ex iis aliquot, una forte impegit in feneſtram, ad quam illi colloquebantur, attoniti ambo, & ſubito erecti, reſpiciunt alter in alterum, admirabundi collecta ſuſpicione, de induſtria factum eſſe, lædendi cauſſa. Ideoque *Documen.* omnes ſuos milites in armis illico eſſe juſſerunt, ſed re comperta, fortuito id accidiſſe, motus omnis ceſſit.

Sed multo periculoſior fuit paulo ante iſtorum duorum Regis & principis Ludovici & Caroli congreſſus in Perona urbe: eo enim Rex cum parvo comitatu ad colloquium Ducis Burgundiæ accepta fide, proficiſcitur; ubi de Eburonum defectione per quoſdam regios facta, Dux certior factus eſt. Quare concluſus Rex illic, & duos aut tres dies detentus magno in periculo fuit, Nobiliſſimos aliquot, & Ducis familiares XV.M. aureorum corrupit, &c. Hoc ſubſidio & illis largitionibus Rex evaſit: Sicut id Paul. Æmilius & Cominæus prolixè deſcribunt. Ad recentiora veniamus. Carolus V. Cæſar, quum compendiaria via ex Hiſpania in Flandriam, ob ſeditionem à Gandavis motam anno 1539. ad opprimendos ſeditioſos, feſtinaret, invitatus à Rege Franciſco, ut hoc faceret, & Rex ad Lochias Cæſari occurriſſet, ubique gratulationes, ſupplicationes, pompæ; accidit Amboſiæ, ut artifex quidam Cæſaris cubiculum, igne per aliquot loca immiſſo, odoribus variis implere vellet, gratiuſque reddere. At fumus immiſſus in cubiculum, errore artificis, ni ei reliqui occurriſſent, nocere potuiſſet Cæſari: qui eo ſane nomine perturbatus eſt. Rex tota de re admonitus, ſeſe Cæſari purgans, miſerum artificem rapi ad ſupplicium jubet. Cæſar verò artificis errore cognito, veniam difficulter multis precibus ei impetravit. Alter caſus Lutetiæ excepit Cæſarem. Nam Pojetus juris præfectus, aulico conſilio, cum ad eum iſſet ſalutandum, & ob veſtis longitudinem feciſſet uti tabula lignea, quæ parata erat, ob ignem excipiendum, caſu in Cæſaris caput impingeret, non leviter omnes territi ſunt, attonito ob ictus gravitatem

Cæſare, qui tamen mox diſſimulans, continuato prandio, ſeſe poſtea, ſecedens in cubiculum, medico inſpiciendum dedit. Sicut hos duos caſus & accidentia Arnoldus Ferronus recenſet: Heuterus vero Delfius primum caſum paulo aliter & quidem ita recenſet: Amboſiam Reges noctu intravere, tota in arce, quæ in colle ſita eſt, reſplendentibus tædis ac facibus, unus facem (caſu, an ſtudio, mihi ignotum) eam ſecretè incendit: cujus flamma cum tapetes undique invaſiſſet, fumum ingentem excitarunt, ita ut Cæſar, cum pleriſque aliis, fermè fuerit ſuffocatus. Capti aliquot perpetrati facinoris ſuſpicione laborantes, quum eos Rex ſtrangulari juſſiſſet, exorante Cæſare, vitam ſervavere. Sed majus periculum deinceps Cæſar vix vitavit: Poſtquam enim (pergit Delfius) Aureliam Reges pervenere, diſputatum ibi fertur, variantibus ſententiis, de retinendo Cæſare, ſed contradicente Coneſtabili Momorantio nil fuit concluſum. Poſt incendium Amboſianum Cæſar de Regis fide dubitare cœperat, ac proinde occaſionem quærere captandæ benevolentiæ Eſtampii Dominæ, quæ in ſumma erat apud Regem gratia, diſertaque muliebri garrulitate Cæſarem ſubinde oblectabat. Cum ea, reverſus Rex ex captivitate Hiſpanica primum Burdigalæ, liberali facie puella, delectatus ejus comitate, ſuavitate, interiorem familiaritatem contraxerat, & Anna Piſſelena, quæ poſtea Pontieuria à mariti nomine vocitata eſt, vel Eſtampea ab oppido ejuſdem nominis. Quum igitur paulo ante cœnam, ad focum ſe Cæſar calefaceret, aderat inter alios Eſtampia, quam digitis comprehenſam ad focum ducit, ac perquam humanè & familiariter cum ea confabulabatur, manu circulum aureum ad digiti humani ambitum factum, cui ingentis precii adamas erat incluſus, tenens; qui cum digito ejus excidiſſet, Eſtampia ſubito inclinata, circulum è pavimento ſublevat, Cæſarique præſentat. Ille blandum ſubridens, Tui is nunc juris eſt, inquit, veteri Cæſarum Regumque more, nunquam ea, quæ manu in terram excidunt, à ſublevantibus recipientium. Cum illa ingenti honore, non ſe dignam tanto munere dixiſſet, jubet Cæſar annulum ſibi ſervet, in memoriam hujus à ſe ſuſcepti itineris, ac colloquii Aurelianenſis. Tum gratias agens, memorem ſe beneficii, honoris, ac doni futuram promittit. Nec ex eo amplius tempore Rex de retinendo Cæſare, abrumpendaque illi fide, audire voluit, ſed Lutetiam progreſſus, pompam intraturo Cæſari honorificentiſſimam apparari jubet. Inde Fontebleam Cæſar proficiſcitur, ubi Rex inſigne palatium ædificarat, ac ferarum volatiliumque venationes jucundiſſimas inſtruxerat. Tandem per aliquot dies ibi ſuſtinens, Pariſios venit, non aliter ab omnibus, juſſu Regis, exceptus, quam ſi Rex primum inaugurandus adveniſſet: Ac ita per totum regnum exquiſitis honoribus affectus eſt, uſque in Hanoniam, quo cum Regii filii & proceres Regni honorificè comitati ſunt.

In vita Franciſci I. mihi fo. 153. b.

ſunt. Verum enim vero paulo poſt, cum Regis Legatus à Cæſare peteret, ut pacis conditionibus in Francia conceptis, ex promiſſo ſubſcriberet: is tergiverſari cœpit, & Belgarum Ordinum, fratriſque Ferdinandi, qui in itinere erant, adventum exſpectandum, ac eorum conſilio tranſigendum. Hæc fuere prima indicia abalienati & offenſi animi, qui tam diu latuit, donec occaſionem habuit erumpendi ad majora odia, & bella quoque, quæ deinde ſecuta ſunt. Inprimis autem tam Cæſari quam Regi exiſtimant in animo adhuc hæſiſſe, quod antea ipſi Franciſci Regis primogeniti filii intoxicati mors ita imputata ſit, ut cum de Sebaſtiano Monticulano Comite, tanquam adminiſtro hujus facinoris, ſupplicium Lugduni ſumeretur, illum prodidiſſe in ipſo articulo ſupplicii, & privatim & publicè profeſſum, authores ſibi fuiſſe, patrandi hujus facinoris, Antonium Lævam & Ferdinandum Gonzagam, ſeque primum à Ferdinando multis oneratum promiſſis, quo tollendos viros aliquot primarios ſuſciperet, ad Cæſarem eſſe intromiſſum, à Cæſare eſſe rogatum, de regii cibi & potus ratione: ad Antonium Lævam, utque illę imperaret, eſſe miſſum. Lævam, ut Regem primum, & ex ſuis aliquot veneno tolleret, mandaſſe. Cæterum Cæſarem nihil gravius toto eo bello accepiſſe ajunt, quam hujus facinoris in ſe relationem: palamque conteſtatum, maluiſſe ſe toto prius privari Imperio, quam vel leviſſimam rationem talis veneficii adornandi inire; Sicut Ferronus tradit.

Aliam offenſionem Cæſaris ex hoc acceſſiſſe quoque ſcribunt: Rex enim Franciſcus, cum ex captivitate in regnum reverſus eſſet, ſimilem arcem ei, in qua captivus in Hiſpania fuit, Madriti, non procul Lutetia, ædificari curavit, in qua ſcripſit: HODIE MIHI, CRAS TIBI: innuens, Carolum V. etiam ibi captivum futurum. Cæſar vero tranſiens, ut dixi, Galliam, dum in illa regiè tractaretur, & hujus ſcripti, quid portenderet, admoneretur, adſcripſit: HOMO SUM, HUMANI NIHIL A ME ALIENUM PUTO. Ex his apparet, Cæſarem in magno periculo, dum in Gallia tam regiè & munificè tractaretur, inter illos exquiſitos honores & delicias, fuiſſe conſtitutum. Ex quo potiſſimum opera Conestabilis & Eſtampiæ, annuli munificentia, ut diximus, dextrè conciliatæ, evaſit. Quod deinceps utrisque nocuit. Nam Anna Momorantius Coneſtabilis quidem ab eo tempore privatus ſex continuos annos vixit, quo Cæſar Gandenſium rebellione motus ex Hiſpania, per mediam Franciam, in Belgium contenderet, donec mortuo Franciſco, ab Henrico filio ſucceſſore, in priſtinam dignitatem reſtitueretur. Quum enim Franciſco autor fuiſſet, ne Cæſarem, contra datam fidem in Francia detineret, quod eum pacis conditionibus ſtaturum, ac Mediolanum ſine dubio redditurum aſſeveraſſet, Cæſar nil minus cogitante, nec faciente, ingentem Franciſcus contra Mommorantium, ac Eſtampiam

In vita Franciſci I. mihi fo. 157. b.

Aa 3 (quan-

(quanquam hanc antea à ſe tenerius, quam maritum regemque decebat, adamatam) animo concepit indignationem, publicisque rebus illum abſtinere juſſum, domum dimittit, exiſtimans, ſe magis ab eo, quam ab Cæſare deceptum. Eſtampiam ex eo tempore non eodem, quo ſolebat, habuit loco, ſicut Delphius teſtatur. Prolixior præter morem in hoc capite fui. Quare alio me tandem convertam. Recte autem fecerit Lector, ſi colloquium duorum Regum, Angliæ & Galliæ, in ſacello habitum, & qualem eventum habuerit, ad hoc caput adjungat.

In vita Caroli V. lib. 11.

Ca. 69. cent. 1. in fin.

Caput XLIV.

Encomium legum, antequam promulgarentur in Academia Aldorfina.

DUo ſunt, quæ potiſſimum humanum genus regunt, Natura videlicet, & Lex. Cum autem illa labe quadam, eaque pernicioſa, à primis parentibus, infecta ſit, quæ propagatione innata obnoxios ad vitia, & peccata trahit, legis ſalubre auxilium advocandum fuit, quo natura in ſuo officio rectius contineretur, neque plane corrumperetur. Hoc vitium, aut naturalis pravitas inhæret omnibus, & arctius quidem juventuti, quæ, ut experientia teſtatur, ita ad improbitatem levis & proclivis fertur, ut ſi poteſtatem ſummam adipiſcatur, tum levitas major ſit, tum in majorem ſtultitiam & ruinam progreditur. Tanta eſt noſtræ naturæ miſeria: nam cæteræ animantes corporis ſerviunt appetitionibus: humanum verò genus etiam gloria ornatum, non minus incogitantia, quam natura peccat. Ex hoc fonte manant ab ortu, cuique genti vitia, quæ altera alteri improperet. Eget igitur mobiliſſima juventus, diverſis perturbationum fluctibus agitata, ductore fideli, qui ad portum recta eam deducat, ne in vaſtiſſimo pelago aberrando naufragium patiatur. Ob eam rem, ne cupiditatibus ſuis facilius ad devia juvenes ducantur, & illecebris vincantur, majorem quandam cuſtodiam requirunt, ac frænum durius, parietes, & clauſtra tutiora. Inprimis autem occurrendum tempeſtivè eſt, ne vulnus animi, & rei mala exercitatio, altius infixa, curatu difficilis, vel omnino incurabilis fiat. Omne enim vitium, ſi cito cognoſcatur, facile curari poteſt: quod autem temporis diuturnitate roboratum eſt, prope inſanabile efficitur. Diuturnus ſiquidem mos, & inveterata conſuetudo, quodammodo natura ipſa firmior eſt, & leviora peccata, ſi non prohibeas,

beas, ſubinde naſcuntur, & aucta magnum incrementum capiunt, ſicque ut plurimum habitus in naturam mutetur. Non abſque ratione itaque olim Cretenſes, cum acerbiſſima execratione, adverſus eos, quos vehementi odio proſequebantur, uti vellent, ut mala conſuetudine delectarentur, optabant: Modeſto voti genere efficaciſſimum ultionis eventum expetentes. Inutiliter enim aliquid concupiſcere, & in eo perſeveranter morari, exitio ea dulcedo vicina eſt. Huic malo lex occurrit, & medetur. Eſt enim ea regula, per quam omnia recta & æqua ratione reguntur, & princeps, cui obediendum, eſt dux, quem ſequi debemus. Eſt denique non tantum donum Dei, ſed ipſum Deum repræſentat, qui donum dedit, quia, qui paret legi, Deo paret & obtemperat. Hoc immenſo munere, ut rectius gaudere poſſetis, & licentia nimia, diſſolutioque diſciplinæ, quæ pariter magno cum dolore, & ſcandalo bonorum inter vos crevit, comprimeretur, juſſu Ampliſſ. Senatus Norimbergenſis, Scholarchæ operam dederunt, ut leges æquiſſimas, & diligenter perſcriptas, omnibuſque pro ratione perſonæ, & loci convenientes, haberetis. Etenim æquitas eſt legum anima, vis & vigor, qua ſublata, eæ concidunt, & veluti emortuæ habendæ ſunt, ſiquidem nihil eſt iniquius, quam leges, æquitate deſtitutæ. Lex enim de omnibus cavere non poteſt. Æquitas omnibus præſto eſt. Unde jus definitur, quod ſit ars boni & æqui. Jam vero, quando lex eſt veluti quædam regula, ad quam unuſquiſque actiones omnes ſuas debet accommodare, par eſt, ut leges ſint, & apertæ, ac faciles, & non prolixæ, ut ſciat quiſque, quomodo ſibi ſit vivendum, nec id, propter obſcuritatem legum, ignoret, nec, propter illarum prolixas ambages, ei excidat. Verum ut & hac in parte vobis proſpectum ſit, curatum eſt. Ne autem & nos audiamus, ſicut Flaccus ſui temporis infelicitatem deplorat:

Quid leges ſine moribus
Vanæ proficiunt.

neve exiſtimetis leges aranearum telis, ut veterum quorundam prava opinio fuit, ſimiles eſſe, quæ infirmiora animalia retinent, valentiora transmittunt, ſciatis Senatum ampliſſimum, non ψήφισμα ſive πρὸς καιρὸν aliquod conſtituiſſe, ſed leges, leges inquam, ſtabiles, & quæ perpetuo cuſtodiendæ ſint; κἀι πρὸς ἅπαντα χρόνον. Has firmas, illibatas, & ſanctas eſſe vult. Delinquentibus vel violantibus eas pœna præſto erit. Veſtrum enim omnium & ſingulorum utilitatem & emolumentum reſpiciunt. Nam ut ex medicina nihil debet proficiſci, niſi quod ad corporis utilitatem ſpectat, quoniam ejus cauſa eſt inſtituta: ſic à legibus nihil debet promanare, niſi quod Reipublicæ ejuſque membris conducat, quoniam ejus cauſa ſunt comparatæ. Habetis igitur nunc ſcopum & regulam diu deſideratam, & expetitam, qua vos gubernat, & inſtruit. Habetis præſidium, cujus metu

humana

humana coercetur audacia, tutaque ſit inter improbos innocentia, & in ipſis improbis, reformidato ſupplicio, refrenetur audacia, & nocendi facultas. Ecce conſtructæ ſunt vobis ædes legum, in quibus habitat juſtitia, prudentia, temperantia, ſalus, amor, pax, concordia, fides, bonis ſolatium, & quale optant otium: malis, & ſceleratis, terror, ignominia, verbera, exilia. Hic itidem habitat religio, ſanctitas, laus, honor, caſtitas, pudicitia. Hic artes, hic veterum illæ tres gratiæ, hic novem Muſæ, ſit hic virtuti ſuum certum paratumque præmium. Reſtat nunc, ut non tantum auribus vel ſuperficie tenus inania verba legum hauriatis, ſed animis penitus impreſſas more Pythagoreorum, veſperi & mane repetatis. Non immerito igitur ſapiens quidam legem, ut pupillam oculi, aſſervandam, inque tabulis cordis inſcribendam præcepit. Et Plato monebat, aſſuefaciendos adoleſcentum animos eſſe, ut honorificè de legibus ſentiant, quia non ſolum vincula ſunt communis ſocietatis, ſed etiam pulcherrimè temperant civilem communionem, & gradus omnium officiorum efficiunt, religionum, magiſtratuum, judiciorum, connubii, educationis, diſciplinæ. Hoc quam utile ſit, vidit olim priſcorum hominum & providentia, & æquitatis ſimplicitas, qui leges XII. tab. pueris in ludo ediſcendas dabant, etiam ætate Ciceronis, id eſt, poſt annum pene CCCC. Poſtremo quemadmodum bona valetudo gratior eſt his, qui aliquando ægro corpore fuerunt, & libertas charior his, qui acerbiſſimæ ſervitutis jugum tolerarunt, & portus quidem jucundior his, qui marinis tempeſtatibus, aliquandiu jactati fuerunt: ita ſi legibus ſalutaribus locum dederitis, paulo poſt ſentietis, qualem ægritudinem, ex nimia licentia, contraxeritis, qualem ſervitutem, exploſis vitiis, perpeſſi ſitis, qualem felicitatem ſuperatis fluctibus cupiditatum, conſecuti fueritis. Reſera nunc, Notarie, ædes noſtrarum legum, ut innoteſcat omnibus, qualis theſaurus in illis repoſitus ſit, & omnibus gratis communicetur.

CAP.

CAPUT XLV.

Finem in omnibus actionibus eſſe ſpectandum.

ORATIO

Habita Aldorfii cum privilegia Cæſarea publicarentur: cui addita eſt Adhortatiuncula ad juventutem nomine Scholarcharum.

PRæclare docuerunt veteres ſapientes, in omni actione plurimum poſitum eſſe in conſideratione exitus atq; finis. Nam cum is in rebus gerendis maxime reſpiciendus ſit, cujusq; vis in omnia, quæcunq; in hominum actionem cadunt, ita fluat, ut ab eo res ſpeciem accipiant, planeq; conformentur, de hoc potiſſimum conſilium capi, & ad hunc deliberationem animi dirigi neceſſe eſt. Id ſi quis fecerit, non ſero, ut quondam de Phrygibus proverbium fuit, incipiet ſapere, ſed actiones & rationes ſuas omnes ad eum finem diriget, qui ad veram felicitatem & honores meritos ducit. In ſtudiorum autem liberalium exercitatione finis alius conſtituendus non eſt, quam certa cognitio & doctrina veritatis. Ea ſane tantum modo eſt una, unaq; duntaxat ad illam perveniendi, illamq; tradendi ratio, & via: at plurimæ atq; adeo infinitæ ſunt aberrationes. Cæterum cum æterni Dei veneratio & religionis ſanctitas contineatur veritate cœleſti, nimirum huc omnis animi contentio & cogitatio mentis niti, atq; ſpectare debet, ut ante omnia cognoſcatur voluntas ipſius, illiq; obediatur. Hoc fine immoto deinceps, & alij ordine fines poſſunt & debent bene perpendi, atq; ſuo loco collocari. In quibus jam & dignitatis atq; honorum emolumenti & commodorum futurus eſt. Quod ſi hi fines & extrema à quibusdam præpoſtero ordine confundantur, & gloria, opulentia, ſplendor, addo & quæſtum, potiora & tanquam ultima, appetantur, eos ſæpe non modo turpiter, ſed pernicioſe falli neceſſe eſt. Hi autem, qui ſuas cogitationes & actiones ad verum finem, ceu deſtinatum ſcopum intentas habent, iis & reliqua ſponte contingere par eſt, feliciterq; evenire, & ſi quid forte, veluti peregre euntibus, adverſorum perferendum fuerit, maximâ tamen animo ſuo voluptate affici, illos neceſſe erit, in recti verique conſcientia, qua profecto nihil prius eſſe vel pluris fieri debet. Et ſanè meo ju-

dicio non aberrabit, qui univerſam literarum diſciplinam, orbicularisque eruditionis curriculum peregrinationi ſimile eſſe perhibeat. Etenim quemadmodum peregre euntibus, qui itinera longa permetiuntur, quædam in loca contingit divertere, ibique nonnihil quieſcere, quibusdam in locis tantum prandere: in nonnullis locis rurſus immorari pluſculos dies: deniq; loca nonnulla oculis tantum luſtrare: ad extremum vero peregre redeuntibus domi deniq; permanere atq; ſubſiſtere contingit. Ad hunc eundē modum ſtudioſos homines oportet literarum diſcendarum ſpatium permeantes, quibusdā in diſciplinis longius immorari, in quibusdam aliquantiſper, & quaſdam quidem diſciplinas totas, quarundam partes, quarundam elementa modo haurire: ſicq; ex unaquaq; utiliſſimum quodq; comprehendentes, tum domum vere paternam repetentes, illic ad ultimum usq; laborum perpeſſorum commoda percipere. Hæc ſi quis obſervaverit, facile animadvertet, ſtudiis liberalibus deditum non curſim, ſed paulatim, & veluti gradatim, confecto curriculo, quod non absq; moleſtiis fieri ſolet, tandem pervenire ad metam optatam, ubi præter finem à nobis primo loco poſitum, veritatis nimirum inveſtigationem, honores & præmia digna laboribus repoſita ſunt. Hanc veram diſcendi rationem, etiam olim Græcorum eruditiſſima atq; humaniſſima, & tunc temporis virtute ac ſapientia excellens natio, non modo ſecuta fuit, ſed ſua etiam religione Apollinis (cui vaticiniorum & ſapientiæ divinitatem tribuerunt) conſecravit, proprijs nominibus, & ſignificantibus admodum epithetis. Primum enim πύθιος nominari ſolitus eſt, quod cupiditatem notat cognoſcendi, à qua percontandi & interrogandi ſtudium abeſſe nequit. Ita ille idem deinde δήλιος & φαναῖος eſſe hominibus incipiebat: Quæ enim ars, aut ſcientia, ſine magiſtro & interprete facile aut omnino recte percipi poteſt? Mox igitur ἰσμήνιος evadebat, id eſt, ſcientiæ conciliator & author. Ac tandem [illegible], cum tam commentando, quam enarrando, tanquam fines quidam conſtituantur ſapientiæ. Quid obſecro ſunt alia tyrocinia ſcholaſtica, quam conceſſa facultas quærendi de literarum & bonarum artium ſtudijs? Quid Magiſterij veluti gradus? niſi profeſſio ſcientiæ? Quid Doctoris clariſſimum nomen? nonne ſumma poteſtas tractandi doctrinam, & opera ſplendida ingenij efficiendi, & fructus laboris percipiendi.

Non abſimilis ordo, & diſciplina militaris fuit olim apud Romanos. Nemo enim ad ordines ducendos, aliasq; dignitates in militia admiſſus fuit, niſi prius ſub cuſtode, à quo diſciplinam ediſceret, & magiſtro, ſub cujus imperio tyrunculi acuerentur, fuiſſet, ne inertes operarum militariū arma tractarent. His veluti jactis fundamentis, tum demum gradatim ad majora attētanda, propoſitis præmijs, milites alliciebantur. Ob eam cauſam inventa ſunt tam varia coronarum genera, veluti mercedes & recompenſationes laborum

& in-

&induſtriæ. Utpote corona obſidionalis, quæ fuit graminea, &, teſte Plinio, omnium honoratiſſima. Obſervatum autem fuit, ut fieret è gramine, quod in eo loco generatum eſſet, intra quem clauſi erant, qui obſidebantur. Civica, quam civis civi, à quo ſervatus fuit in prælio, teſtem vitæ ſalutisq; perceptæ, dabat. Ea erat è fronde querna, quoniam cibus victusq; antiquiſſimus querceus capi ſolitus ſit. Muralis, qua donabatur ab Imperatore, qui primus murum ſubijt, inque oppidum hoſtium per vim aſcendit: Iccirco quaſi muri pinnis decorabatur. Caſtrenſis, qua donabat eum Imperator, qui primus hoſtium caſtra pugnans introivit. Ea corona inſigne valli habebat. Navalis, qua donari ſolet maritimo prælio, qui primus in hoſtium navem vi armatus tranſilivit. Ea quaſi roſtris navium inſigniebatur. Fuit autem hæc, ſicut priores duæ, aurea. Ovalis, ea fuit myrtea, qua utebantur Imperatores, qui ovantes introibant urbem. Poſtremo triumphalis, quæ diu fuit ex lauro, & tandem, poſterioribus temporibus, creſcente luxu, aurea inſertis gemmis, & unionibus pretioſiſſimis. Huc acceſſerunt, haſtæ puræ, cornicula, phaleræ, aurei torques, armillæ, vexilla, aliaq; dona, virtutis ergo. Quæ omnia eò ſpectarunt, ut milites diſciplinæ & laboribus, majori alacritate, & minori tædio, aſſueſierent, cum animadverterent, non tantum pœnam & ignominiam certam deſidibus & ignavis, ſed etiam virtutis præmia, fortibus, & induſtrijs, eſſe propoſita. Quod ſane Turcæ hiſce adhuc noſtris temporibus magno cum dedecore & clade noſtra facere ſolent. Ii enim non ſolum diſciplinam militarem exactiſſimam cuſtodiunt, ſed etiam virtutis fama ſpectatos complectuntur, omnique honorum genere proſequuntur, & ad ſummos militiæ gradus, licet infimo loco natos, extollunt. Quippe qui qualis ſit vir, non unde ſit, quærendum putent: neque virtutem, tanquam fortunæ bona, hæreditariam relinqui didicerint.

Idipſum imitatur togata noſtra militia; Quid enim aliud fuerunt λύται & προλύται, tempore Juſtiniani? Quid ſibi vult, hoc noſtro tempore, in conferendis ſcholaſticis honoribus, librorum apertorum, deinde clauſorum, in manus traditio? Quid purpureorum pileorum, loco militarium coronarum, impoſitio? quid cingulum? quid annulorum aureorum in digitos immiſſio? quid oſculum? quid pompa amicorum? quid conviviorum inſtrumentorumque Muſicorum apparatus? quid clangor tubarum? quid inter commendationes publicas munuſculorum diſtributio? quid miſſilia in plebem, & ſpectatores? & reliqua, quæ pro conſuetudine locorum, in hujuſcemodi feſtivitatibus adhiberi ſolent. Sed de his deinceps ſuo loco & tempore ab alijs fortaſſe explicationem accuratiorem, & enarrationem prolixiorem audituri eſtis. Imprimis autem honores, præmia, coronas, præconia, paſſim unicuique aut multis profuſe decernere periculoſum eſſe, atq; ſtatum Reipublicæ cor-

rumpere, veteres omnes ſapientiſſimi judicarunt, quia his potiſſimum rationibus, ſublata virtutis æmulatione, nihil amplius eſt, cur boni meliores, meliores optimi eſſe velint, dum non pro magna gratia eſt, quod æque probis, æque improbis publice conceditur. Imo certe hoc improbis fiduciam & arrogantiam; probis deſperationem & indignationem parit. Præterea nihil ad juniorum eruditionem labefactandum deterius inveniri poteſt. Quales enim laudari, præmiisque affici audient, tales omni ſtudio evadent, neq; quicquam proficient in contrarium pia patrum inſtituta & dogmata. Itaq; leges fuere Athenis, ubi, quando, quam ob cauſam, & à quibus, corona præconioque quis donandus eſſet.

Hæc cum ita ſeſe habeant, Ampliſſimus Senatus, inclytæ ſacri Romani Imperij Reipublicæ Norimbergenſis, ſolerti cura, huic Gymnaſio (quod recte & diligenter conſtitutum, & inprimis in diſciplinæ accuratæ ſtudio creſcere, & florere cœpit) proſpexit, ne hac in parte, jactis non ſolum fundamentis, quæ firma & idonea eſſent operi perferendo, ſed magnis robuſtisque molibus, ædificio toto, pene usque ad ſumma perducto, aliquid deeſſet, quod ſtudioſos liberalium artium vel alacriores, vel ſolertiores, ſpe dignitatis ſcholaſticæ inſignia & honores obtinendæ, efficere poſſet. Quare non ſolum impetravit à Cæſarea Majeſtate poteſtatem iis, qui curriculum ſuum in hac palæſtra feliciter confeciſſent, & diligentiæ eruditionisq; ſuæ ſpecimen tam privatim, quam publice præſtitiſſent, Baccalaureatus, & Magiſterii titulos concedendi, ut paulo poſt, ex privilegii Cæſarei diplomate, rectius cognoſcetis. Sed etiam effecit, ut Theologo, & Medico, pietate & eruditione eximiis viris, quorum adventus propediem expectatur, nec non & Juriſconſulto præſtantiſſimo, collegium Profeſſorum amplificaretur. Etſi autem ignotum non eſt, impendere undiq; pericula communitatibus doctrinæ & culturæ ſtudiorum, & quæ jam pridem, ſolummodo in uno quaſi angulo terrarum plagæ Europæ, in precio & honore qualicunq; ſunt. Etenim tota Aſia atq; Africa, etſi non plane eſt expers literarum atq; artium, tamen eruditionem profecto Philoſophiæ ignorat, diſciplinas odit, ſtudia humanitatis tanquam nugatoria & levia, vel etiam mala, & contraria virtuti, ut barbarorum mos eſt, averſatur, atq; exterminat. Id quoq; à veteribus notatum fuiſſe, antiquitatis ſtudioſi monumentis vetuſtiſſimis obſervavere, in quibus tria capita collotenus connexa, absq; corpore, unguibus tamen gallinaceis, veluti fulcris conſpiciuntur. Unum caput eſt equinum: alterum arietis: tertium humanum. Equo Africam, Aſiam ariete, homine Europam, hierographica ſignificatione denotare voluerunt. Hæc enim plaga, quæ nos alit, ſemper cultior & humanior, præ reliquis, quæ brutis aſſimilatæ ſunt, habita fuit. Etſi inquam ingentia pericula honeſtioribus diſciplinis, & ſtudiis pietatis, à barba-

rie

rie pullulante, vel potius undiq; ἀθρόως ingruente, imminent; tamen Ampliſſimus Senatus noſter qui, ut noſtis, ad ſtudia liberalia conſervanda, honoresque Scholaſticos provehendos eſt propenſus, à ſuo officio, objectis & rejectis difficultatibus non paucis, avocari, vel abſterreri ſe neutiquam eſt paſſus. Sicut enim prudentis eſt nihil contemnere; ita vera fortitudo, & prudentia cauta & circumſpecta eſſe ſolet. Illa ſane in periculis cernitur, quæ cum honeſtate, ad propulſandam injuriam, ſuſcipiuntur: Hæc vero, cum ſit virtutum Princeps, in rebus honeſtis, cognitioneq; dignis, omnem operam curamque ponere ſolet. Contemnant, derideantve licet oſores liberalium ſtudiorum, turbatoresq; publicæ tranquillitatis, cum ſua imperita progenie (verum enim eſt, quo quis imperitior, eo impudentior, atq; jactantior evadit, vel ut Thucydides eleganter, ſimul & breviter, dixit, θράσος λογισμὸς δ' ὄκνον φέρει) teſtimonia de ſtudijs & honorum dignitatisq; ſcholaſticæ titulos una cum inſignibus, utpote res leves, vel futiles potius atq; nihili & ſolummodo, uti opinantur, ad quorundam tenuium atq; miſerorum humilitatem pertinentes. Appellent præterea has actiones honeſtas, Cæſareaq; auctoritate munitas, nugas atq; ineptias. Reducant poſtremo, ſi libet, & licet, ipſiſſimam barbariem, quæ non ita pridem, vix ingenti ſtudio & labore immenſo, piorum & ſolide doctorum virorum, vereq; amantium bonarum artium, atque partium, ex noſtris oris, profligata pulſaq; eſt. Non tamen efficient, ut Ampliſſimus Senatus noſter & Domini Scholarchæ, de ſuo pio cœpto, & laudabili inſtituto, deſiſtant, opusq; hoc eximium prudenterq; inchoatum, imperfectum relinquant. Manebunt profecto ſtudia pietatis & diſciplinarum perpetuo, habebiturque illis honos, hic & alibi, fruſtra obſtrepentibus fucis, muſcis, & hirundinibus (inter omnia enim animalia hæc nunquam manſueſcunt, neque ullius rei communionem vel diſciplinam admittunt, ſed ſemper hinc inde vagantia indocilia & fera permanent, hominibusque, ſuo ſtridore, & garrulitate, infeſta & moleſta eſſe ſolent) manebunt, inquam, & in pretio erunt reliquiæ bonarum artium & diſciplinarum, licet in anguſtum angulum à barbarie redactæ eſſe videantur. Quod ſi gentiles olim liberalibus ſtudijs & artibus, non ſolum novem Muſas, veluti Deas tutelares, & præſides conſtituerunt: ſed etiam Herculem μουσηγέτην (quod etiam præcipuum Apollinis cognomen fuit) peculiaribus ſacris coluerunt, eumque, tanquam fortiſſimum ducem, comitemque Camœnarum, ſub cujus numine & tutela, mutuis operis, & præmijs juvari, ornarique deberent, crediderunt: Multo magis nobis certo ſtatuendum eſt, verum, non fictum Muſagetem, & præſidem piarum actionum, cœtui huic, ſuo præpotenti auxilio, ſemper præſto affuturum, ut graviter cœpta, felicem & deſtinatum finem, ad quem initio diximus, omnes actiones noſtras intentas eſſe debere, ſortiantur.

Reſtat nunc ut, veluti feſtum, & peculiarem actum, hoc tempore inſtitutum abſolvamus. Apud Græcos in quibusdam Rebuspublicis olim προβούλους, & νομοφύλακας inſtitutos fuiſſe, non ignotum eſt. Hi Athenis, ut apud Suidam legimus, faſciolis albis, pro redimiculis, uti ſolebant, in ſpectaculis, è regione ſedentes novem magiſtratuum, qui Reip. gubernacula tenebant cogentes magiſtratus, omnia recte atque ordine, & ex præſcripto legum, agere. In concionibus vero cum prohedris (hi erant præſides & magiſtratus quidam primi ſubſellij, quibus cæteri omnes ſedendi loco cedebant) conſidere ſoliti, intercesſuri, ſi quis rogationem promulgationemve, aliaque facere conaretur, quæ aut contra inſtituta patria, aut à Reipub. dignitate futura non viderentur. Licet autem optare, ut hic mos adhuc apud nos duraret, & ejusmodi Nomophylaces & cenſores in hoc noſtro cœtu præſentes eſſent, profecto in hac noſtra promulgatione audituri eſſent, nil ſub & obreptitium quodve injurioſum, vel in præjudicium alterius, multo minus quod contra honeſtatem, & laudabilia inſtituta eſſet: ſed potius quæ ad conſervandam pietatem, & propaganda ſtudia liberalia, in quibus fulciendis, & ſuſtentandis ſtatque caditque noſtra, poſteritatisque ſalus, ſpectarent. Ideoque nihil amplius obſtat, quod diutius moram nectamus, & hanc concionem celeberrimam ornatiſſimamque ulteriore expectatione detineamus. Tu igitur tu ornatiſſime Joachime Regi, Syndice noſtræ Reipublicæ

Quod fauſtum, felixque novem ſit & utile Muſis, Diploma privilegij, à Cæſarea Majeſtate, Ampliſſ. Senatui Norimbergenſi, ad illuſtrandum hoc Gymnaſium, clementiſſime conceſſum, in quo impetrando tua opera & induſtria perutilis extitit, promulgato, ut univerſis & ſingulis, innoteſcat, quo deinceps poteſtatem petendi, & impetrandi honores, & inſignia Scholaſticæ dignitatis habeant idonei, & quibus ornamentis Aldendorpianum Gymnaſium, & Schola dotata ſit, celebriorque effecta. Faxit Deus Opt. Maximus, unicus Muſagetes, ut id omne tendat ad gloriam ſanctiſſimi nominis ſui, & ad utilitatem publicam & ſingulorum. Hic enim finis & non alius expectandus eſt.

Promulgato privilegio Cæsareo, & distributis nonnullis præmiis benemerentibus, addita est sequens adhortatiuncula nomine Scholarcharum ad iuventutem.

TRITUM, at verum est:
Oderunt peccare boni virtutis amore, Horat.
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.
Quare quemadmodum hi indigni ulla commonefactione; utpote, qui sibi ipsis fabri, & autores infortunij sui præfracte existunt, censendi sunt: ita vos, quibus virtus cordi est, nec non & eos, qui nunc præmiola diligentiæ suæ, liberalitate Ampliss. Senatus, & D. Scholarcharum, acceperunt, eorundem nomine, & jussu, compello, moneo, atque hortor, ut omni studio annitamini, ne, quæ in honorem, & emolumentum vestrum, & omnium bonorum, pio, & fideli instituto, modo peracta sunt, vestra socordia, levitate, negligentia & contumacia, corrumpatis, neve sicut æstivæ aves, statim autumno, tecta ac recessum, circumspiciatis, sed cursum illum cœptum, in cupiditate discendi bonas artes & disciplinas alacriter absolvatis. Venandi studium, ac voluptas, tã umbratilis, & momentanea delectatio, per nives ac pruinas, in montes sylvasq; homines rapit; vosne studijs liberalibus, & honestis disciplinis, tam preciosis, & non interituris rebus, eam patientiam non adhibebitis, quã vel lusus vel voluptas elicere solet? Considerate, obsecro, simulachrum Angenoriæ deæ, quod gentiles olim, ore obligato, atq; signato, in ara Volupiæ propterea collocarũt, quod, qui suos labores anxietatesq; dissimulando fortiter perferant, tandẽ, patientiæ beneficio, ad maximã voluptatẽ perveniant.

Præterea indicandum vobis est, Cæsareæ Majestatis privilegia, modo promulgata, non eo spectare, ut, veluti fenestra dissolvendæ disciplinæ aperta, legibus ve & statutis Scholasticis, aliquid iis detractum sit. Ea enim D. Scholarchæ nihilominus omnino sarta tecta, ut est in proverbio, custodire & præstare, ac si omnino fieri potest, etiam arctioribus vinculis, ut horũ temporum dissoluti mores vehementer requirunt, constringere volunt. Falluntur certe, & seipsos maxime decipiunt ii, qui sibi persuadent, immunitates, honores & dignitates constitutas concessasque esse iis, qui impatientes disciplinæ & monitis salutaribus sunt, tantumque suis efficiunt voluptatibus, & cupiditatibus, quibus acies eorũ hebetatur & sensus omnes gravantur, imbecillesq; redduntur, indulgere gestiunt. Hi n. trahũtur à vitiis (siquidẽ mature à rectis in vitia, à vitiis in prava, à pravis in præcipitia pervenitur) & sciẽtes ma-

malis ſuis favent, quorum ſuavitate capiuntur & virtutis viam deſerunt, cujus acerbitate offenduntur. Fatendum enim eſt quod apparet:

Aſpera Virtutis via, magno plena labore,
Duraque cum primis, ſed cujus meta prehenſa,
Et placidam requiem, & decus immortale reponet,
Infracto cunctis animo calcantibus ipſam.

E contrario:

Molle voluptatis iter eſt, via lata ſiniſtra:
Meta, ſed exitium, mors, finis, & ultima captos
Linea præcipitat, luxu atque libidine fractos,
Flammivomis tetri Phlegetontis mergit in undis.

Cæterum ejusmodi admonitiones fideles, & hortationes ad virtutem, modeſtiam, caſtitatem, & ut univerſa complectar, diligentiam, aliàs quoq; hoc in loco audiviſtis, & deinceps audietis. Reſtat nunc, & veſtrum eſt officium, ut operam detis, ne hæ monitiones ſalutares, ſurdis auribus occinantur, ſed eas ſedulò animo recolatis, & veluti ruminetis. Hoc ſi feceritis, non ſolum præbebitur occaſio & anſa D. Scholarchis, ut quotannis, in hac ſua cepta liberalitate, & omnibus alijs neceſſariis rebus, quæ uſui vobis eſſe poſſunt, perſiſtant, ſed multo magis præſtabitis ea, quæ Deo grata ſunt, vitæq; humanæ neceſſaria, ut eritis aliquando decus patriæ, vobis veſtrisq; honori, & tandem verum finem, ad viam virtutis propoſitum habebitis, qui ducit ad illam felicitatem perpetuam, quæ omnibus bonis & virtutis amantibus unice inveſtiganda perquirendaque eſt.

CAPUT XLVI.

Commendatio bonarum literarum & diſciplinæ, excerpta ex oratione Aldorfii habita, cum novus Rector & Profeſſor introduceretur.

QVemadmodum ii, qui peregre proficiſcuntur, cum ad urbes inſigniores, propter res raras, & viſu dignas, ſermone hominum celebratas veniunt, illos, quos appellant Xenagogos, adhibent, qui ad loca urbium earum memorabilia eos deducant, resque viſendas demonſtrent: Ita homines, in hac vita peregrinantes, ſtudio literarum & bonarum liberaliumque diſciplinarum cupiditate teneri decet, ijsque uti, quaſi quodam Xenagogo, uti eas res diſtant, & aſſequantur, quæ ad regendum totius vitæ curſum, & gubernandos mores, quam maxime neceſſariæ, & dignæ exiſtiman-

stimantur. Hoc sane olim prudentissimis Regibus & principibus viris, magna cum solicitudine, curæ fuit. Ut enim perspectum habuere, quantum Reipub. emolumentum accederet, si juventus à primis, uti dicitur, unguiculis, recte institueretur, & hac ratione mature, una cum crescente ætate, velluti virtutis liquorem imbiberet: Sic quoque non ignorarunt, quanta mala & perniciosæ res, ex neglectis liberalioribus studiis & prava corruptaque educatione, provenirent. Huc respiciunt præcepta in sacris literis sapientissimi Regis Salomonis: Noli subtrahere à puero disciplinam. Item, sapientiam & disciplinam qui abjicit, infelix. Et alibi. Filii tibi sunt, erudi illos à pueritia. Quemadmodum enim terra cultu, ut ait Quintilianus, sic animus disciplina & literis melior uberiorque fit. Hinc evenit, ut in bene constitutis regnis, & Rebuspublicis liberos suos, successione dignos non censerent, nisi apprime doctos, & qui prius parere quam imperare, didicerant. Unde legimus apud Platonem, Ægyptios olim ex Philosophis sacerdotes, ex sacerdotibus reges, deligere solitos, sicuti de Meneta, primo omnium Rege, & Mercurio Trismegisto, aliisque compluribus, tradiderunt authores. Optimum profecto institutum hoc fuit veterum & salubre, cum præsertim experientia compertum habuerint, beatas tunc demum fore Respubl. si aut Reges saperent, aut ii, qui exculti liberalibus disciplinis essent, gubernacula in iis tenerent.

Extat hac de re Philippi Macedonis notabilis Epistola tanto Rege non indigna, quam omissis aliis multis exemplis, recensere non inconveniens erit. Is enim nato sibi filio Alexandro (qui postea, ob stupendam magnitudinem, & felicitatem rerum gestarum, Magnus dictus est) ita scribit ad Aristotelem; Filium mihi genitum scito, ob quod equidem Diis gratias habeo, non proinde quod natus sit, sed nasci contigerit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, ut edoctus eruditusque à te, dignus existat, & nobis, & rerum nostrarum susceptione. Vale. In quam magno pretio postea Alexander doctrinam & literas habuerit, id satis argumento est, quod Homerum in castris sæpius lectitasse, semperque in secretis libros secum circumtulisse, traditum est, adeoque ut scriniolum ex spoliis Persicis, auro geminisque ac margaritis preciosissimum, ad asservandos libros Homeri, destinaret: Ejusque Iliada (quos libros divinum poema, & viaticum rei militaris appellare solitus est) noctu pulvino, una cum pugione, subjiceret: Et hac ratione potentissimus ille Monarcha, cum Homero vatum principe, vigilabat, cum Homero dormiebat. Julium Cæsarem, & in castris, nedum in ocio, lectitasse, dictitasse, scripsisse, rerum suarum Commentaria, & aliorum Elogia testimonio sunt. Taceo volens Titum Vespasianum, Hadrianum, Trajanum, prætereo tot Reges,

ges, proceres, tot Senatorios ac Patricios viros, à pleriſque ob eorum ſtudium erga Muſas, & flagrantem cupiditatem diſcendi bonas literas, celebratos. Ideoque Homeri inventio laudatur:

Calliope Regum comes eſt Iove nata parente.

Sed prolixiores hac de re eſſe nos non decet, cum præſertim ſi veterum & noſtrorum quoque Regum, & prudentum virorum ſtudium erga liberales artes recenſere vellem, dies prius deficeret, quam materia. Sublatis enim, vel ſpretis bonis diſciplinis, & humanioribus literis, in quibus veluti involucris, tot tantaque ſalubria præcepta & commoda, ad conſervandum humanæ ſocietatis vinculum, continentur, quid quæſo inter homines humanitatis reliquum manebit? Id non ignoravit Julianus Apoſtata, qui, cum Chriſtianos omnibus contemptui & ludibrio exponere, imo ipſorum nomen extirpare unice cuperet, aliam viam commodiorem, niſi ut illis uſus Scholarum, & literarum interdiceretur, non invenit. Teſtes quoque ſunt nobis barbaræ gentes, quibus libet, quod licet, & eſt pro ratione libido, anne inter illarum & belluarum vitam, dempta forma, & ſermone, diſcrimen invenies? Hæc cum ita ſeſe habeant, ampliſſ. & prudentiſſ. Senatus Reipubl. Norimbergenſium pro ſua inſigni pietate, & ſedula cura, rectiſſime perpendit, quantum ſitum ſit, ut tenera juventus, in bonis artibus, & ſtudiis honeſtis, recte inſtituatur; Ideoque ſuperioribus annis hoc gymnaſium, magnis ſumptibus, pio certe & laudabili conſilio, à fundamentis extrui curavit: Viros doctos & eruditos honeſtis ſtipendiis ad docendum conduxit, poteſtatemque fecit liberam, tam ſuis ſubditis, quam vicinis & exteris, ut in hoc loco velut in communi officina, ſtudia pietatis, virtutis & bonarum artium diſcerent. Cæterum mortuo nuper Domino Valentino Erythræo Rectore, idem ampliſſimus Senatus, in ſuo præclaro & ſemel cœpto inſtituto, vigili cura perrexit, & poſt commendationes multorum doctorum virorum, non ſolum Dominum Johannem Thomam Freigium, Legum Doctorem, ſed etiam Dominum Johannem Prætorium, bonarum artium Magiſtrum, viros claros, doctos, & egregiis virtutibus ornatos, accerſivit, illum, ut in locum demortui Rectoris ſuccederet, huicque Scholæ præeſſet: hunc ut Mathemata & bonas artes doceret. Accipite igitur, quod felix fauſtumque ſit, clariſſimi & doctiſſimi viri, hoc munus, quod vobis Ampliſſimus Senatus, præ cæteris, ſic volente Deo, ſingulari favore, deſtinavit, bonis auſpiciis: Noſtis enim Horatii hoc:

Principibus placuiſſe viris non ultima laus eſt.

Romani olim in urbe magna in veneratione habuere duo templa, Virtuti & Honori dicata. Ea autem ita conſtructa fuere, ſicut hodie adhuc ex ruinis eorum apparet, ut ad hoc, niſi per illud, aditus nullus eſſet. Quid obſtat, quæſo, ut

ut nunc dicatur vobis, per Virtutis templum, aditum ad Honoris patefactum esse? Committitur fidei vestræ, & quasi deponitur apud vos gubernatio Scholæ, & institutio juventutis. Vos vero, sicut omnibus persuasum est, sumatis ante omnia (ut Quintilianus de moribus & officiis Præceptoris monet) parentis, erga discipulos vestros, animum, ac succedere vos, in eorum locum à quibus liberi vobis traduntur, existimetis. Nam uti

Militibus placuisse ducem, non ultima laus est.

Ita in vestra togata militia

Discipulis placuisse, haud laus est nulla magistri.

Habetis Collegas participes laborum, viros pietate, eruditione, virtute præstantes, qui vos observant, & amant, & ut multa paucis dicam, qui digni sunt, uti vos cum illis, & illi vobiscum, in concordi amore veræ religionis, & studiis veritatis, absque omni distractione, vel voluntatum vel animorum, conjunctissime vivatis. Vos enim & omnes bonos non separatas, sed

Contiguas pietas jussit habere domos.

Nunc ad vos studiosiss. adolescentes, me converto. Audivistis nunc & antea quoque, de pio instituto & singulari affectione Amplissimi Senatus. At non satis est audire, sed etiam certo statuere, ob vestram utilitatem ista omnia fieri. Vobis enim tanquam flosculis & seminariis Reipub. & Ecclesiæ (uti senex ille apud Comicum monet) vobis inquam seritur, vobis metitur, vobis iisdem bonos. Accedite & vos ad templum Virtutis, quod hoc loco vobis non solum ædificatum, vobis apertum, vobis denique destinatum est, sed sacra quoque, doctrina videlicet, & eruditio, vobis sponte offeruntur. Vestrum nunc est, ut puris vestibus, piis & modestis mentibus dico, tantam & tam magnam munificentiam grati accipiatis. Et hac ratione, rectissime, & libare, & litare poteritis. Inprimis habeatis rationem temporis, illud enim sicut est pernicissimum: ita semel elapsum recuperari non potest. Nam μέγα ἀνάλωμα ὁ χρόνος. Ideoque Metrocles, ex veteribus sapientibus, dicere solitus fuit: Res alienas emi pecunia, ut domum, vestem, & similia, sed disciplinas emi tempore. Cogitate præterea, ut

Posse placere Duci laus militis ultima non est.

Ita

Discipuli haud laus est postrema placere docenti.

Juvat enim in parodiis Horatiani carminis immorari. Fugite improbitatem, lasciviam, proterviam, & alia vitia, quibus ætas vestra, nondum confirmato judicio, obnoxia est. Estote autem strenui imitatores Herculis Lybici, qui monstra illa, quæ in Hieroglyphicis Syrtes anguipedes vocan-

tur, cum illa è longinquo proſpexiſſet, velociſſima fuga, vitavit. Qua narratione ſapientes viri adoleſcentes admonere voluerunt, cupiditates & voluptates, niſi fugiendo, & averſando, vitari, & in nihilum redigi poſſe: Nam credula res puer eſt. Hoc eo facilius aſſequi poteritis, ſi adhibitis religioſis precibus, illecebras peccati, tanquam colubrum, ſicut docent nos ſacræ literæ, fugiatis, & in vocatione veſtra ſeduli, & diligentes maneatis. Ut enim invia deſidiæ eſt omnis via, ſic

Invia nulla via eſt, quando labor improbus inſtat.

Noſtis non minus recte quam pie dici:

Non niſi per magnos voluit Deus eſſe labores
Ad ſua regna viam: nec ſidera ſegnibus offert.

Omnino autem, ut Plautinis verbis utar: Qui è nuce nucleum eſſe vult, frangat nucem, id eſt, Qui commodum appetit ne fugiat laborem. Hac ratione & vobis maturus aditus, per virtutis templum ad Honoris ædem patebit. Quemadmodum enim portæ, non ſegnibus, non ſtupidis, non perverſis, & impuris patent, ita induſtriis, docilibus, modeſtis, & caſtis ſponte aperiuntur. O quam pulchrum eſt hoc:

Nil dictu fœdum viſuque hæc limina tangat,
Intra quæ puer eſt.

Perſuaſum igitur, ut tandem finem faciam, omnibus eſſe debet, hoc, quod diximus, unicum intentum Ampliſſ. & prudentiſſ. Senatus Reip. Norimbergenſis. Ideoque univerſi & ſinguli cogitent, hoc amplum & ſplendidum ædificium, non Diis deabusque Ethnicis, ſed Chriſto & ſtudiis cum hoc elogio conſecratum eſſe,

Inſignis pietas & ſedula cura Senatus
Hanc Chriſto ſtudiis conſtituere ſcholam.

Hæc mandato Ampliſſ. Senatus inclytæ Reip. Norimbergenſis modo dixiſſe ſufficit. Reſtat nunc ut de reliquis audiamus D. Rectorem.

Caput XLVII.

De præſtantia bonarum literarum & eas tam ad res acquirendas quam ad partas ſervandas plurimum conducere.

De ſacra Philoſoph. cap. 74.

Elegans eſt diſtinctio & comparatio ex phyſicis ſumpta Franciſci Valeſii: Tria ſibi videri totius Reipubl. membra principalia, ut & hominis.

minis. Ea ſunt in Republ. agricultura, res bellica, & literaria. In homine jecur, in quo reſidet facultas naturalis, ad quam ſpectat omnis nutritio: cor, in quo facultas vitalis, & iraſcibilis: denique cerebrum, in quo mens, & tota cognitio. Vides, inquit, quæ cui reſpondeat. Agricultura enim naturali, quia alimenta ſuppeditat civitati: bellica ars, iraſcibili, quia repellit, ſi quid inferatur violentiæ, aut impedimenti: Literarum ſtudium, cognitionis facultati, quia ſpectat ad intelligentiam, &c. Scite ſane potiores partes, & qualitates præcipuas, in corpore humano literarum ſtudio comparat, cum reliquæ priores, inferiores, & minus præſtantes ſint, illæque, per ſe, ſine his, recte ſubſiſtere non poſſint. Recte itaque traduntur ſalutaria præcepta, à prudentibus viris, majorem induſtriam & diligentiam requiri in conſervandis partis rebus, quam in acquirendis, ſicut id multis rationibus & argumentis antea declaravimus & probavimus. *Cent. 2. c. 50.* Etſi enim vulgo dicitur, parem eſſe virtutem aliena acquirere, & parta tueri: tamen majorem ad retinenda & conſervanda jam acquiſita, quam ad paranda prudentiam, & dexteritatem, requiri, prudenter ſentit Renatus Luſignius. *De increment. Imperior. l. 1. c. 9. num. 9.* Occupatio enim, inquit, vel ex ſubito populi, quem aggredimur, terrore, vel ex ſeditione in favorem aggredientis, mora, vel ex alia cauſa fortuita facilior & commodior redditur, ſed acquiſitorum conſervatio maturum & perfectum conſilium, quod omnibus numeris abſolutum ſit, efflagitat. Id conſilium, judicii gravitate, matura deliberatione, diſſimulatione, diligentia aſſidua, cura diuturna, ad expectandas explorandasque occaſiones, patientia conſtat. Hoc admonere voluit, apud Caſſiodorum, Theodoricus Rex, Sabinianum. *Lib. 1. epiſt. 15.* Nil prodeſt, ait, initia rei ſolidare, ſi valebit præſumptio, ordinata deſtruere. Illa ſunt enim robuſta, illa diuturna, quæ prudentia incipit, & cura cuſtodit. Atque ideo major in conſervandis rebus, quam in inveniendis, adhibenda cautela eſt. Quia de initiis prædicatio debetur invento; de cuſtoditis autem, acquiritur laudata profectio. Etſi autem infra in peculiari capite, hujus tertiæ Centuriæ, *Cap. 68.* meam ſententiam, utrum bonæ literæ vel arma præferenda ſint, declaravi, & iſta duo, ſimul conjuncta, quam ſeparata præſtantiora eſſe, concluſi; tamen eruditionem, prudentiam in rebus politicis & bellicis admodum augere ſolere, experientia teſtatur. Exemplum memorabile, & quidem recens, noſtro tempore habemus, in Guilielmo Bellajo Langæo, de quo ita ſcribit Arnoldus Ferronus: *In vita Franciſci Regis I.* In eo adfuere ornamenta, quæ M. Tullius in L. Lucullum congerit, magnum optimarum artium ſtudium, tum omnis liberalis, & digna homine nobili, ab eo percepta doctrina. Tantus vero fuit Imperator, in omni genere belli, præliis, oppugnationibus, totius belli inſtrumentis, & apparatu, ut Alphonſus Vaſtius Davalus, poſt Ferdinandum Davalum, acutiſſimus omnium Impera-

ratorum, hunc à ſe majorem Ducem cognitum, quam quenquam eorum, quos vidiſſet, fateretur: Carolus vero Cæſar, plus ſe ab eo, unius eloquentia, dum apud exteros Legati officio fungitur pro Rege, debilitatum, fateretur, quam multorum robore, & animi magnitudine.

Non deſunt ſane multa & egregia encomia bonarum literarum, unde non difficulter perſpicere poſſumus, eas merito in tanto pretio habendas, ut licet bellicæ res aliquantiſper regna, & Reſpublicas, in flore conſervare videantur: attamen ſi illæ deſint, diuturnæ eſſe nequeant. Omiſſis autem aliis, viſum fuit ex Diodoro Siculo, cum ſit memorabile, recenſere, quomodo Charondas legiſlator, literas, in conſtituenda & adminiſtranda Republ. Thuriorum, (quæ civitas, deleta Sybaritarum urbe, in illius locum, ædificata fuit) ad conſervandam illam novam coloniam, præ reliquis rebus neceſſarias & ſalutares duxerit. Tulerat, inquit, præterea legem alteram longe ſuperiore potiorem, quæ à prioribus quoque legum latoribus fuerat omiſſa: Liberos civium omnes, in ipſo ludo, & primis literarum rudimentis, inſtituendos tradi, conductis ad id mercede, & ære publico præceptoribus, lege juſſit. Proſpexerat namque multis jampridem exemplis admonitus, pleroſque vel optimo natos ingenio fore, qui rei familiaris anguſtia preſſi, dum privatæ mercedis præceptoribus tribuendæ inopia deſiſterent, ob eam ſingulari, &, tam opportuna privarentur inſtitutione. Literarum enim ſcientiam, cæteris diſciplinis, legiſlator haud immerito quidem, præferendam duxit. Hujus namque præceptis, inſtitutiſque quam plurima, quæ ad vitæ uſum maxime neceſſaria putantur, parari, ſuffragia, decreta, conſulta, epiſtolas, pacta, leges, conventa, cæteraque hujuſmodi omnia, quibus vitæ ſocietatiſque humanæ ratio potiſſimum continetur, reſque paſſim mortalium corroboratæ ſimul & excultæ conſiſtunt. Cui enim tanta ingenii facultas ſuppetit, ut dignis laudibus literarum diſciplinam inſtitutionemque ſe proſequi poſſe confidat? quibus ſolis, vita defuncti viventibus connumerantur: tum quos longiſſima procul terrarum intervalla ſeparatos tenent, hi literarum ſeſe mutuis veluti internuntiis ſalutant, viſunt, cum abſentibus amicis, tanquam præſenti conſuetudine, mutuis colloquiis perfruuntur: tum ad bella, ſive inter gentes quaſcunque, ſive inter reges ſedanda, quid idoneum, quid magis accommodatum, literarum munere, poſſet excogitari? Fœderibus commendandis, pactis conventis, promiſſis teſtes primi accerſuntur, cæteraque omnia, quibus ſervandis, ſumma opus eſt fide, ipſis tuto commendantur; illæ commendata quæcunque excipientes æterna integritate & inconcuſſa fide cuſtodiunt. Poſtremo ſanctiſſimas ſapientiſſimorum virorum ſententias, oracula Deorum, Philoſophorum inventa, diſciplinarum denique omnium præcepta, ac monumenta humana-

Biblioth. lib. 12.

manarum divinarumque rerum, ſolæ literarum ædes, repoſita conſervant: atque à vetuſtatis veracitate defenſa, veluti divina quadam tuendo vi, poſteris ex ordine deinceps, per ſuccedentia ſecula, demum æternitati commendant. Vitam vobis à natura datam haud ambigi negarive poteſt; verum bene beateque vivendi rationem, à literarum eruditione ſumptam, evidentisſimis probatur argumentis. Unde cives illiteratos; tanquam ſummis quibusdam bonis privatos, ſimul increpando commovit, ſimul ſubſidio opportune cauto levavit, impoſita erudiendi lege. Quod munus cura, ſumtu, impenſaque publica, veluti ad Rempub. maxime neceſſaria dignum duxit. Itaque tanto eſt ſuperioribus legum latoribus præferendus, qui medicos, publica mercede conducendos, ad morbos civium curandos, ſanxere, quanto animæ edoctio, & exornatio ingeniorum corporeæ ſaluti præſtantior probatur. Itaque illi corpora curanda cenſuerunt: At hic animas, imperitia laborantes, curavit. Et medicorum quidem nullam unquam nobis accidere optamus necesſitatem: verum cum eruditioribus, diſciplinæque præceptoribus, usque adeo verſari, totamque conſumere ætatem juvat, perinde ac ab illo abhorreat ſollicitudinis munere, hoc pro mutua gratia complectatur natura mortalium. Hactenus Diodorus Siculus; cujus locum licet prolixiorem, attamen utilia & ſalubria multa complectentem, referre hic totum volui, cum hic autor non ita vulgaris ſit, ut pasſim in manibus haberi, & abs quovis legi posſit.

CAPUT XLVIII.

Reſpublica bene conſtituta, quibus potiſſimum rebus conſiſtat: Explicatio trium Gratiarum, ex oratione habita Aldorfii Anno 1579.

PRudenter à veteribus dictum eſt: Rempublicam tribus maxime rebus conſiſtere; Præmiis, Pœnis, Cultu divino. Eaque ut neceſſaria ab iis, quibus Reſpub. curæ fuit, diligenter & ſedulo obſervata & cuſtodita fuere. Quæ quidem tria capita, cum in cœtibus quoque ſcholaſticis, qui Reipubl. non poſtrema pars merito habentur, requirantur, ut de poſterioribus duobus ſermonem noſtrum in tempus commodius differamus, nonnulla de priori nunc diſſeram. Sapienti & ſalutari certe conſilio ab Ampliſſ. Senatu noſtro & D. Scholarchis, ne quid hac in parte deſiderari posſit, inſtitutum eſt, ut quotannis iis, qui præ cæteris, in ſtudiis liberalioribus, ſpecimen aliquod diligentiæ ſuæ palam præbuiſſent, ex liberalitate ipſorum, præ-

præmiola aliquot diſtribuerentur. Etſi enim, ſtudioſi adoleſcentes, veſtra res potiſſimum agitur, vobisque in primis ex ſementi hac, licet ea ſerotina videri nonnullis poſſit, meſſis copioſa, favente Deo, expectanda eſt: tamen, cum veſtri labores, ſtudiaque inchoata, aliquando etiam publicæ utilitati inſervire poſſint, hæc præmiola, quorum explicationem eruditam jam audiviſtis, tam ſtrenuis, quam ſegnioribus, veluti calcaria, in curſu cœpto, ut citius, & majori alacritate, ad metam optatam pervenire poſſitis, adhibenda fuere. Etenim, quemadmodum fruges aeris temperie, liquidioreque cœlo, exuberant; haud ſecius bonæ artes eximiaque ingenia, benignitate, munificentia, humanitate, evocantur & excitantur: Contraque injuria, ſordibus, moroſitate eorum, qui rerum potiuntur, reſtinguuntur, & langueſcunt. Quis enim, obſecro, eſt, qui, ſi præmia laborum ſuorum, vel habet, vel expectat, non ad omnia alacrior & promptior reddatur? usque adeo verum eſſe videmus, quod Claudianus in laudibus Stiliconis ait:

Egregios invitant præmia mores.

Cum igitur conſpiciatis, & re ipſa ſentiatis, ampliſſimum Senatum, non pati ſtudium ſuum eximium, & peculiare ullum requiri, in iis, quæ vel ad excitanda, vel excolenda, vel etiam exornanda ingenia veſtra attinent, ſive diſciplinam, ſive pietatem (his enim veluti duobus lapidibus angularibus hanc ſcholam fundatam eſſe volunt) ſive ſpectes alia, quæ & honorifica & conducibilia vobis eſſe poſſunt; nihil aliud nunc reſtat, niſi ut gratum animum viciſſim exhibeatis; Siquidem hoc unicum à vobis exigitur. Quemadmodum autem ingratus, ſecundum Senecam, is dici poteſt, qui negat beneficium ſe accepiſſe: Ingratus, qui non reddit. Ingratus, qui diſſimulat: Ingratiſſimus omnium, qui oblitus eſt (hinc videmus, quod natura nihil magis odio proſequatur, quam ingratum animum, quæ etiam beſtiis feris, ut Elephantis, Leonibus, Draconibus, ſicut hiſtoriæ hoc teſtantur, grati animi ſenſum, beneficiorumque memoriam indidit.) Ita animi grati tres partes recenſeri poſſunt; Beneficium ſibi collatum agnoſcere; verbis id profiteri: aliquid rependere ſuo benefactori. Priora duo facilia eſſe dicetis; & jam quoque genere nobilis & ingenuis moribus adoleſcens, condiſcipulus veſter, eleganti carmine heroico, veſtrum omnium nomine, egregium, hac in parte, ſpecimen exhibuit. Verum tertium difficile videtur. Quid enim (ita certe interrogati reſpondebitis) nos cœtus adhuc puſillus & imbecillis tam magnis benefactoribus poſſumus hoc tempore rependere? qui, ob ætatem teneram & rudem, aliorum adminiculis adhuc magnopere indigemus? Dicam paucis. Nam prolixiorem ſermonem ratio temporis modo non patitur. Duo ſunt genera gratorum hominum. Dicitur

tur gratus, qui aliquid pro eo, quod acceperat, reddit: Dicitur etiam gratus, qui bono animo accepit beneficium. Atque hic, si ultra facere nil potest, gratus est, amat, debet, referre gratiam satagit. Quicquid ultra desideras, non illi deest. Unde fit, quod nonnunquam, qui gratiam retulit, ingratus est, & qui non retulit, gratus. Etenim ut omnium aliarum virtutum, ita hujus, quæ à Græcis χάρις nuncupatur, ad animum tota æstimatio redit. Huc respexit Cicero, ubi dicit: Quanquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur, habenda tamen, quantam maximam animi nostri capere possunt. *In Philip.* Siquidem gratiam, & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipso, quod habet, refert. Hoc etiam Hesiodus Charitum ternario numero significare voluit: constituit enim tres actus distinctos in beneficijs, quæ ultro citroque dantur, ut sunt Dare, Accipere, Referre. Ἀγλαΐα enim, quæ est splendor, & dignitas, monet, ut qui accepit beneficium, illud agnoscat, & prædicat. Εὐφροσύνη vel hilaritas monet, datorem hilarem esse debere, utque sine morositate & tergiversatione beneficium conferat, juxta dictum Euripidis: Qui cito præstat gratiam, dulcissimus mortalium est. Θάλεια florida monet, ut beneficia in recenti memoria conservemus, neque flaccescere ea sinamus, quo respiciunt Themocritea ista:

χρύσειοι πάλαι ἄνδρες, ὅτ' ἀντεφίλης' ὁ φιληθείς.

Intuentur hæ tres Gratiæ se invicem, complexis manibus, ut redditio beneficij notetur. Virgines finguntur, & nudæ, quo indicatur simplex candor, neve quis, donationis prætextu, cuiquam insidias struat. Unde Ajax apud eundem Sophoclem dicit, ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα, κ' οὐκ ὀνήσιμα. Eoque allusit Virgilius, cum ait: *Timeo Danaos & dona ferentes.* Denique juvenes sunt, quia non debet beneficiorum memoria senescere. Ex his, ut opinor, rectissime cognoscetis, quid à vobis desideretur, quidve facile præstare possitis. Siquidem qui gratè beneficium accipit, is jam primam ejus pensionem solvit. Hoc sane à vobis fiet, ut apertius dicam, si inprimis erga Deum pie & religiose, erga præceptores vestros, obsequentes & morigeros, studiosos que disciplinæ; erga condiscipulos, & sodales, humanos & benevolos; erga cives, denique erga omnes homines, modestos & amabiles vos geratis. Ex hoc veluti fundo hortove amœnissimo Musarum proveniunt suavissimi fructus (licet radices amaræ videantur) liberalium artium & disciplinarum, quæ propterea humanæ appellantur, quod homines humanos & veros homines efficiant, eosque paulatim, emollita feritate innata, ad liberaliora ornamenta & emolumenta adducant. Adeo nullum est majus donum, ut Plutarchus ait, quod acceptum bonitati Musarum homines ferre debeant, quam quod doctrina & disciplina emolliuntur & mitigantur ingenia, modumque tenere, & nimia omnia vitare discunt. Hoc si feceritis, *In vita Corioloni.*

ſicut omnibus perſuaſum eſt de vobis, facturos eſſe, Ampliſſ. Senatus, cui vinculo arctiſſimo, ob ipſius beneficia erga vos, obſtricti eſtis, non ſolum in numerum gratorum & gratioſorum vos recenſebit: verum etiam veſtra pietate, diligentia, modeſtia, efficietis, ut deinceps, in amplificanda & ornanda Academia, nihil quod par eſt, in ampliſſimo illo ordine deſideraturi ſitis. Id ſane abſque magna difficultate efficere poteritis, ſi certo ſtatuatis, Deum eſſe omnium veſtrarum actionum cogitationumq; inſpectorem, qui propterea ſolus καρδιογνώστης in ſacris literis dicitur. Oculi enim Domini altiſſimi, ait Syracides; lucidiores ſunt innumerabilibus modis Sole, qui intuentur omnes vias hominum, & conſiderationem intendunt in partes occultas. Quod etiam Menander, licet gentilis fuerit, animadvertit, ubi dicit: ὀξὺς θεοῦ ὀφθαλμὸς εἰς τὰ πάνθ' ὁρᾷ. Quibus recte piiſſimas preces Aurelij Prudentij, ex hymno ejus matutino, adjungetis, quæ ſunt tales:

Hæc lux ſerenum conferat,
Puroſque nos præſtet ſibi,
Nihil loquamur ſubdolum,
Volvamus obſcurum nihil:
Sic tota decurrat dies,
Nec lingua mendax, nec manus,
Oculive peccent lubrici,
Nec noxa corpus inquinet.
Speculator adſtat deſuper,
Qui nos diebus omnibus,
Actuſque noſtros proſpicit,
A luce prima in veſperum:
Hic teſtis, hic eſt arbiter,
Hic intuetur, quicquid eſt,
Humana quod mens concipit,
Hunc nemo fallit judicem.

Cæterum ut hortatiunculam hanc finiam, libet vos univerſos & ſingulos, qui jam præmiola accepiſtis, teque chariſſima juventus, quæ pietati & liberalibus artibus nomen tuum dediſti, alloqui verbis Horatianis, quibus in epiſtola ad Julium Florum Prætor ſuum militem compellat:

I bone, quo tua te virtus vocat, I pede fauſto,
Grandia laturus meritorum præmia, &c.

CAP.

Caput XLIX.

Florente Republica, etiam privatas res florere, & contra corruente Republica, privatas quoque res corruere solere: & de pœnis eorum, qui turbata publica quiete, suum lucrum captarunt.

Justinianus Imperator ita statuit: Quod communiter omnibus prodest, hoc rei privatæ nostræ utilitati præferendum esse censemus: nostrum esse proprium, subjectorum commodum imperialiter existimantes. Prudenter & recte quidem. Si enim Respub. est incolumis, privatas quoque res facile salvas manere præstat: Publica perdendo, tua nequicquam serves, Cæsar inquit. Hoc animadvertit Stephanus Junius Brutus, cum prolixe aliquot folijs distincta officia & proprietates Regum & tyrannorum recensuisset, ubi tandem ita concludit: in summâ Rex studet publicæ utilitati; tyrannus propriæ. At sane, cum (ut sunt homines) nusquam reperiri queat, qui omnibus in rebus utilitatem publicam spectet, nec diu consistere, quin ulla tenus ejus rationem habeat? Ubi utilitas publica prævalet, Rex & regnum; ubi propria, tyrannus & tyrannis locum habere dicentur. Non absque ratione itaq; Thomas Morus ita concludit imaginativam suam Rempublicam: Descripsi vobis quam potui verissime ejus formam Reipub. quam ego certe non optimam tantum, sed solam etiam censeo, quæ sibi suo jure possit Reipublicæ vindicare vocabulum. Siquidem alibi de publico loquentes ubiq; commodo, privatum curant. Hic ubi nihil privati est, serio publicum negotium agunt, certe utrobique merito. Nam alibi quotusquisque est, qui nesciat, nisi quid seorsim prospiciat sibi, quantumvis florente Republ. semet tamen fame periturum, eoque necessitas urget, ut sui potius, quam populi, id est, aliorum habendam rationem, sibi censeat: contra hic, ubi omnia omnium sunt, nemo dubitat, (curetur modo, ut plena sint horrea publica) nihil quicquam privati cuiquam defuturum. Neque enim maligna rerum distributio est, neque inops, neque mendicus ibi quisquam. Et cum nemo quicquam habeat, omnes tamen divites sunt. Nam quid diutius esse potest, quam ademta prorsus omni solicitudine, læto ac tranquillo animo vivere? Non de suo victu trepidum, non uxoris querula flagitatione vexatum, non paupertatem filio metuentem, non de filiorum, nepotum, pronepotum, abnepotum, & quam longam posterorum seriem suorum generosi præsumunt, victu esse, & felicitate securum. Et ea, quæ sequuntur. Præclara quidem dictu hæc sunt; sed difficilia factu. Haud secus ac Xenophon perfectam institutionem

In lib. 1. sub fin. C. de cad. toll.

Li. 7. de bello Gall.

In vindiciis contra tyran. q. 3.

L. 2. Utopia.

nem Regis; & Cicero perfectum Oratorem; Nec non Caſtillionæus abſolutum Aulicum potius verbis effingunt, quam talem re ipſa in effectu præſtare poſſint. Sed de amore patriæ & Reipubl. poſtpoſita privata re, pertexamus hoc caput. Non abſque cauſa allegavimus antea ex Buchanano Guilielmi Setonij Scoti, præfecti Bernici, ejusque conjugis, eximiam fidem & constantiam, qui poſtpoſita propria & duorum captivorum filiorum ſalute, eam urbem Regi ſuo ſalvam conſervare, quam fidem frangere, & deditione privatum commodum reſpicere maluit. Inprimis autem eſt ejus conjugis viraginis animoſitas admodum memorabilis, ideoque ibi adjeci: Digna ſane eſſet fœmina iſta & virago, ut in ſuperiorem ordinem & numerum heroinarum, ejus nomen in perpetuam memoriam reſervetur, &c. Nec minorem laudem, ob eximium amorem erga patriam, meruit, quam olim Spartana illa fœmina, apud Plutarchum; Quæ cum quinque haberet liberos, in eo prælio, quo haud longe ab urbe pugnabatur, & venientem quendam inde interrogaret: Quo in ſtatu rerum ſumma verſaretur? Reſpondente autem illo: filios ejus omnes interijſſe: Mulier ad eum: Hæc à te non petij; ſed ut patriæ res ſe haberent, rogavi: Cum is ſubjunxiſſet; Pulchre omnia ſe habere: LUGEANT ERGO MISERI, inquit, EGO VICTRICE PATRIA, BEATAM ME ESSE IUDICO.

Cap. 41. centur. 2.

Inpol. præcept.

Aliud exemplum noſtrate admodum laudabile, ex Ænea Sylvio de Alberto, Duce Boiariæ, recenſuimus, ex quo conſtat, quam ſtudioſi illi veteres Heroës publicæ utilitatis & æquitatis fuerunt. Oblatum enim Regnum Bohemiæ, mortuo Alberto Rege, conſtanter repudiavit, cum animadverteret, id ad ſobolem Alberti hæreditario jure ſpectare. Idipſum heroica virtute imitatus eſt Fridericus Cæſar eodem tempore. Etenim cum Bohemi repulſam paſſi eſſent ab Alberto, ſicut modo diximus, ad eum miſerunt, utque regnum tutorio nomine gubernandum ſuſciperet. Ex quibus unus Legatorum Ptaſco, ſeorſim ab alijs, Cæſari auctor fuit, ut neglecto pupillo Ladislao, regnum ipſe ſibi vindicaret: Cui, ut Auſtriacorum maximo natu, id ex fœdere liceret. Cæſar, exploſa ſuggeſtione & oblatione hac, palam Legatis reſpondit: Cum videat, tantum ſibi à rebus otij non concedi, ut regni Bohemici ſtatum componere poſſit, commodum videri, ut ipſi ex ſuis magiſtratum creent, qui rem ex æquo & bono adminiſtret, ut memineris, rerum bene an ſecus geſtarum, reddendam eſſe rationem. Sibi interim curæ futurum, uti Rex puer bene educetur: qua in re nullum ſe ſpectare privatum emolumentum; ſicut Gerardus de Roo in ſuis Annalibus, non ita pridem Conradi Decij opera editis, pluribus commemorat. Allegavimus quoque antea, in ſupra nominato capite inſignia exempla nonnullorum, qui neglecta ſalute & vita propria vel pro ſalute & incolumitate patriæ, vel amore Impera-

peratorum, vel Ducum suorum, vel etiam tædio belli, ex desperatione seipsos devovere, & morte sua patriam conservare conati sunt, adscriptis nonnullis monumentis antiquis.

De qua re ex Suetonio recensere volui, de Othone. Ita enim de eo scribit: Otho Imperator, duobus facinoribus, altero flagrantissimo, interfecto Galba, altero egregio, quod belli civilis tædio sese interfecit, tantum apud posteros meruit bonæ famæ, quantum malæ. Idcirco multi milites pedes ac manus jacentis osculati, cum lacrymis haud procul à rogo seipsos interfecerunt. Multi etiam absentes accepto mortis nuncio, præ dolore vim suæ vitæ intulerunt. Recensui prætera rarum exemplum aliquot Signorum Hispanorum, qui nostra ætate, ob certa delicta, jussu vice Regis Siciliæ, sub alio prætextu, in Insulam arenosam & sterilem, expositi fuere, quumque viderent, ibi fame moriendum esse, ex desperatione, unanimi consensu, duas acies, veluti hostiles, ordinasse, & infestis armis & animis concurrisse, seque mutuo trucidasse, arbitrantes, gloriosius esse, fortiter mature ferro cadere, quam inedia paulatim consumi. Meruissent utique tale epitaphium, quale olim milites Sertorij, qui etiam illo mortuo, fortiter pugnando invicem cecidere, sicut ex ibi adscripto monumento patet, si ipsi potius Reipub. quam privato lucro inservijssent, & hujus expositionis in Insulam, ne majores tumultus, & publicam quietem turbantes excitarent, causam præbuissent. Imitatus est autem Prorex Siciliæ, (ut more nostro, vetera cum recentibus, similibusque exemplis παράλληλος comparemus) Carthaginenses in transportandis, & puniendis rebellibus, & seditiosis militibus. Ii enim, sicut Diodorus Siculus annotavit, cum adversus Syracusios bellum, magnis peditum copijs, ingentique classe in Sicilia gererent, illisque frequenter mercenarij, varijs ex gentibus, mixti essent, qui sæpius, præsertim ob stipendium, suo tempore non impensum, seditiosi numero millia sexaginta, primum ad prætoria concurrentes, tumultum adversus Duces excitabant, minabanturque se, cum sæpius pecuniæ deessent, armis, si quid deberetur, vindicaturos: Consultus senatus, Imperatoribus occulte mandavit, ut seditiosos ab exercitu amoverent. Itaque mercenarios omnes, sumta alterius belli occasione, in naves impositos, in Insulam Osteodem exposuerunt, ubi relicti, fame absumpti sunt. Tot hominum defunctorum ossa parvæ Insulæ nomen dedere. ὀστᾶ enim Græci ossa vocant. *Rerum antiq. l. 5. c. 4.*

Postremo huc spectat factum fortitudinis egregium, quod etiam partim respectu publicæ, partim privatæ rei, non omittendum est. Id est tale, sicut Cromerus refert. Cum jussu Amurathis, Turcarum principis, occiso Uladislao Rege, in prælio ad Varnam, ex omni captivorum numero, propter eximiam formam, electi, ut circumcisi pro catamitis & cinædis essent nobiles & ingenui, in cubiculum tyranni deducti fuissent, generosa indole & *Lib. 21. Rerum Polon.*

cupiditate conſervandæ famæ honeſtæ & virilitatis in necem ejus conjurarunt, peregiſſentque facinus præclarum, & omnibus ſeculis memorabile, niſi in ipſo articulo, à Bulgaro, quem unum ſocium conſilij adhibuerunt, proditi eſſent. Quod cum reſciviſſent, ne tyranni, ſive libidini, ſive crudelitati eſſent obnoxij, ob ditis peſſulis, armati inter ſe concurrerunt & mutuis vulneribus conciderunt.

CAPUT L.

Quæ res ad omnium diſciplinarum cultum atque tractationem neceſſariæ judicentur.

Excerpta ex oratione habita in prima promotione Magiſtrorum Aldorfij, Anno 1581.

SEx ſunt, quæ à prudentiſſimis viris, ad omnem optimarum diſciplinarum cultum, atque tractationem neceſſaria judicantur; Δεξιότης, Acumen videlicet ingenij; Ανδρεία Studiorum conſtantia: Μνήμη, memoria: φιλοπονία, Labor: φιλαλήθεια, Veritatis amor: φιλοκαλία, Honeſtatis virtutisq; ſtudium. De quibus omnibus, licet ſingillatim, copioſe, & luculenter, diſſeri poſſet, tamen cum temporis ratio habenda ſit, vos Generoſos, Magnificos, Ampliſſimos, Nobilitate generis, ſapientia, doctrina, virtute, eruditione præſtantiſſimos viros, reliquoſque auditores ornatiſſimos, ea, qua debeo, reverentia oro, ut pauca, eaque, ut ſpero, non inania afferentem, benigne, & veluti curſim, audiatis. De primo ita ait Plato: Acumine, & celeritate ingenij præditos eſſe oportet, qui ad diſciplinas accedunt, & intelligendi percipiendiq; facultate inſtructos. Magis enim animi diſciplinarum, quam corporearum exercitationum, difficultatibus fatigantur: Siquidem magis proprius illis labor eſt, qui ſolum ei competit, quam qui corpori etiam communis eſt. Hinc videmus, quod raro aliquis feliciter & cum honore curſum ſuum abſolvit, niſi qui ingenij vim atq; induſtriam & naturæ bonitatem, vel peculiarem vel mediocrem attulerit. Melius igitur & rectius facient ij, qui hiſce dotibus, vel eximijs, vel ſaltem mediocribus, à Deo autore naturæ, non ornati ſunt, ſi mature aliud ſibi accommodatius vitæ genus ſectentur, quam invita Minerva, ut dicitur, fruſtra oleum & operam perdant. Iis autem, qui acumine ingenij, & bonitate naturæ præditi ſunt, omnis danda eſt opera, ut eam præſtantiam, divinitus conceſſam, ſua inertia, mollitia, vel illecebris voluptatum, qui perpetui & acerrimi hoſtes virtutis ſunt, corrumpi & depravari

I. δεξιότης.

vari non ſinant. Dolendum ſane eſt, & experientia cotidiana hoc demonſtrat, quod plerumque ij, qui ingenio & docilitate atque acumine reliquis præſtant, vel freti hiſce donis eximijs, ſegniores ad excolendas naturæ dotes, quæ veluti plantæ, cultu, & loco idoneo, opus habent, reperiantur : vel ſua bona innata plane non agnoſcant. Unde accidit, quod mediocria ingenia, labore aſſiduo, plerumque conſtantiora ſunt, & non raro cultiora evadant, quam qui nimis felicitati naturæ ſuæ, contempta diligenti cultura, & elaboratione, confidunt, omniaque à ſeipſis, præpoſtero conſilio, non aliunde petenda exiſtimant. Quæ conſilia certe non ſunt diſſimilia illi, qui æger, ubi curari ſe fortiter paſſus, extemplo convaleſcere poſſit, cibi præſentis gratia, aut potionis, longinquum & forſitan inſanabilem morbum efficiat. Quare, quemadmodum in rudibus agris, ut Lactantius ait, priusquam ſerere incipias, evulſis ſentibus, omnibus ſtirpibus radicitus amputatis, arva purganda: ſic de noſtris animis prius vitia ſunt detrahenda, & tunc demum virtutes inſerendæ. Quæ ſi in animis veluti fertile ſolum conſecutæ ſunt, eo altius radices agunt, & uberius proveniunt.

Sequitur alterum, ἀνδρεία ſtudiorum videlicet conſtantia : quid enim bene prodeſt cœpiſſe, ſi non & perſeveraveris ? unde illis qui in ſtadio currere incipiunt, plus dedecoris, quam honoris contingere ſolet, ſi non in curriculo cœpto perſeverando, tempeſtive metam attingant. Eſt enim perſeverantia, teſte Cicerone, in Rhetoricis, in ratione bene inſtituta, ſtabilis & perpetua permanſio. Unde Σωτὴρ noſter unicus non fruſtra monet, perſeverandum eſſe usque ad finem, qui ſalvus eſſe velit. Si igitur conſtantia & perſeverantia abeſt, nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Unde accidit, quod nihil eſt tam arduum, tam durum, nihil tam difficile, quod non expugnet pertinax opera & intenta ac diligens cura. II. ἀνδρεία.

Tertio loco propoſita eſt memoria, fidus ille rerum omnium cuſtos & theſaurus. Tantum autem ſcit unusquisque, quantum memoria tenet. Eſt enim facultas animi, qua quis ea, quæ ſenſu aliquo externo aut interno cognovit, in mente continet. Hæc licet ſit naturæ donum peculiare, tamen cura & diligentia alitur, confirmaturque exercitatione, atque uſu quaſi ſplendeſcit. Memoria igitur, cum ſit Theſaurus diſciplinarum omnium, artiumque ſtudio & labore quæſitarum, cuſtos fideliſſima (cujus rara exempla habemus, in Themiſtocle, Cyro, Cinea, Hortenſio, Mithridate Rege, Julio Cæſare, Lucullo, Carmide, Seneca, alijsque innumeris;) omnibus modis ea excolenda fovendaque eſt, præſertim cultoribus liberalium artium & diſciplinarum. Sicut autem ea alitur & fovetur exercitio, & temperamento bonæ naturæ, ita debilitatur & oblitera- III. μνήμη.

tur,

ὅπως αὐτὴ δι' αὐτῆς εἰς τὰς ψυχὰς εἰσδύεται τῶν ἀνθρώπων, καὶ ποτὲ παραχρῆμα δείκνυσι τὴν αὐτῆς δύναμιν, ποτὲ δὲ πολὺν χρόνον ἐπισκοτισθεῖσα, τέλος αὐτὴ δι' αὐτῆς ἐπικρατεῖ καὶ καταγωνίζεται τὸ ψεῦδος. Quorum verborum hic eſt ſenſus: Ac mihi quidem videtur natura maximam hominibus Deam oſtendiſſe Veritatem, eique maximum robur adjunxiſſe. Unde fit, ut licet omnia ipſam oppugnent, nonnunquam etiam omnes probabilitates cum Mendacio ſtent quaſi in acie, tamen hæc neſcio, quomodo per ſe in animos hominum ſubeat. Et aliàs quidem è veſtigio, quantas vires habeat demonſtrat; aliàs vero multo tempore obſcurata, tandem ipſa ſuis opibus vincit & mendacium debellat.

Veritatis itaque erit ſtudioſus, & falſitatis oſor, atque hoſtis perpetuus, qui eruditi, & boni viri nomen, laudemq; adipiſci, & tueri cupit. Poſtremo, quemadmodum eruditus & bonus vir φιλαλήθης erit; ita & φιλόκαλος, ut, quæ recta & honeſta ſunt, ſequatur, atque agat. Siquidem nullæ duæ res inter ſe tam amicæ, & concordes ſunt, quam Virtus & Veritas: nempe germanæ à Deo genitæ, & humanis mentibus, ſicut utiliſſimæ, ita etiam jucundiſſimæ. Et cum omnis virtutis laus in actione conſiſtat, non ſegnem, ſed induſtrium eſſe oportet ſapientem, & in aciem ipſam, ea, quæ cognovit, producere, & ad juvanda publica commoda, cum alijs candide libenterque communicare. Ex hac brevi, & pro dignitate rei, non ſatis elaborata narratione, unusquisque intelligere facile poterit, quibus rebus inſtructos eſſe eos oporteat, qui cum fructu, & laude, In Philoſophiæ & humanitatis cultura, verſari cupiunt, & juventuti, veluti præfecti, Magiſtrique, conſtituendi ſunt. Quare, qui ijs excellunt, hi primum Deo Opt. Max. gratias agant, deinde pietate, religione, ſobrietate, ac modeſtia, tam præſtantia bona conſervare, & augere ſtudeant. Hæc omnia cum in quatuor viris ornatiſſimis, quos hic candidatos videtis, non ſint vulgaria, imo de ijs jam pridem publice & privatim documenta egregia præbuerint, factum eſt, ut digniſſimi judicentur, qui ab Academiæ hujus Philoſophici Collegij Decano, viro clariſſimo ſpectatiſſimoque, ſummis in artibus titulis ornentur. Siquidem conſtat & ingenij acumine ipſos præſtare, in ſtudijs perſeverantiam retinuiſſe, & lecta auditaq; memoria tenere, atque cuſtodire: laborum eſſe patientiſſimos: Veritatis perquam amantes: & Cultores Virtutis & honeſtatis. Cum itaque dubium non ſit, poſſe eos, favente Deo, Eccleſiæ Chriſtianæ, ac Reip. uſui, ſicut hactenus fuerunt, deinceps quoque eſſe, nulla ratione eorum honoribus defuturi ſumus.

VI. τὸ φιλόκαλον.

Caput LI.

Non ſolum corporis, ſed etiam mentis, & huius quidem potiſſimum, ſanitatem conſervandam eſſe, & de recta iuventutis inſtitutione.

PRudens, licet trita, eſt monitio:

Curandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

Cap. 32. Cent. 1. Ob eam cauſam antea indicavi, quam varia damna valetudinis, ex præpoſtera & intempeſtiva medicina, oriantur, cum præſertim tam plures Medicaſtri, & Medicaſtræ, quam veri Medici, ubique fere locorum inveniantur, vel, ut ex verſiculis conſtat:

Fingunt ſe medicos omnes, Idiota, Sacerdos,
Iudæus, Monachus, hiſtrio, raſor, anus,
Miles, Mercator, cerdo, nutrix & arator, &c.

Cap. 84. de medicina operatrice. De his legere ſtudioſus hujus rei poterit elegantem deſcriptionem Cornelij Agrippæ. Fructus autem veræ & tempeſtivæ medicinæ, ſicut, ſunt ſuaves, & utiles, (conſtat enim Medicum, teſte Galeno, ſuis præceptis, atq; auxilijs, non tantum corpus juvare, ſed animum quoq; ad meliorem frugem producere ſolere; Præterea non ſolum Philoſophum, ſed etiam (licet diverſa ratione) virtutum ac optimarum actionum magiſtrum eſſe: Quod etiam Seneca monet: In morbis, inquit, nihil eſſe magis periculoſum, quam immatura medicina:) Ita ſi neq; ars, neq; judicium, neq; etiam tempus & affectus ægri obſervatur, res periculo præſentiſſimo non caret. Hoc præterea Ariſtoteles medicum quendam monere voluit. Is cum morbo teneretur, & medicus ei præceptum quoddam injungeret: Ne, inquit, me cures, velut bubulcum, vel ut foſſorem, ſed prius cauſſam ediſſere. Sic enim, facili perſuaſione, me morigerum reddideris. Quo docebat, nihil ſine cauſſa temereq; proferendum eſſe: eodem reſpexit Avicennas. Ubi dicit, Fidem ac ſpem ægri, erga medicum & medicinam, ſæpe plus efficere, quam ipſam cum medico medicinam. Ex aphoriſmis, & præceptis etiam Celſi laudatur plerunque, quiete & abſtinentia optime curari morbos. Unde Livius quoq; monet, Medicos plus interdum quiete, quam movendo, atq; agendo, proficere. Hinc medicorum ſcitum eſt, iſtos ab atra bile; diem plerunq; ſanare, atq; quietem. Quam periculoſum autem ſit, medicamenta ſumere, ab iis, qui eorum naturam & vires, vel etiam appli-

Ælian var. hiſt. l. 9. c. 23

Lib. 22.

applicandi modum ac tempora ignorant, Levinus Lemnius, memorabili exemplo, declarat: Novi, inquit, quendam ſacrificum apud nos, ſed non admodum firmi cerebri, aut mentis ſanæ, qui cineres buxi deuſtæ, atq; ritu Romanæ Eccleſiæ, dominica Palmarum, conſecratæ, cuidam adoleſcentulo ebibendos propinaret, aqua luſtrali immerſos, adhibito inani ac ridiculo quodam exorciſmo, ad diſpellendas, ut aſtantibus perſuaſit, febres, & vermes exigendos. Non ita multo poſt, febris quidem depulſa, ſed adoleſcens morte ſopitus eſt. Sic ut autor fui meis civibus, ne quis tale quiddam iterum attentaret, quum buxeæ frondes deleteriæ ſint, & exitiales, corporiq; humano noxiæ, ac pernicioſæ, quod odor gravis etiam viroſus indicat, & ſapor abominabilis, atq; amarulentus, quem palatum reſpuit, atq; adverſatur, &c. Tales imperitos Medicos Galenus vocare ſolebat ἰαμεθόδυς, quia ipſorum ars medicandi continebatur paucis regulis: Omne laxum aſtringendum; omne ſtrictum laxandum; omne cavum implendum. Et in his non conſiderabant, neq; ætatem, neq; complexionem, neq; ſexum, neq; anni tempus, neq; conſuetudinem, neq; efficaciam, neq; alias qualitates vel circumſtantias. Non fruſtra itaq; Plinius miratur, quod nulli magis, quam ſe medicum profitenti, credatur, quum tamen in nullo mendacio ſit periculum majus: non tamen illud intueamur, adeo blandam eſſe ſperandi (ita enim legendum, non ſpirandi, ſicut vulgata lectio habet) per ſe cuiq; dulcedinem. Sed ne, ut eſt in proverbio, ſutor ultra crepidam, vel falcem in meſſem alienam profundius immiſiſſe videar, hæc medicis explicanda relinquo.

In ſimilib. biblicis c. 41.

Cap. 26.

Quamobrem, ad alteram potius partem hujus capitis, pergam. Quam diligens & attenta fuerit antiquitas incorruptior, in inſtituenda juventute, ut mentes ſanas in corporibus ſanis haberent, multis exemplis doceri poſſet. Inprimis autem Plutarchus multa præclara præcepta in hac re, poſteritati ſcripta reliquit. Inter alia autem, hanc tradit ſalutarem doctrinam: Quærendi ſunt liberis magiſtri, quorum & inculpata ſit vita, & mores juſti, reprehenſioni non obnoxii, & qui peritiæ ſint minime vulgaris. Fons enim & radix virtutis, atque honeſtatis vitæ, eſt inſtitutio proba. Utque agricolæ, ſtirpibus pedamenta apponunt: ſic probi magiſtri, accuratis præceptis, admonitionibusque, adoleſcentes ſuffulciunt, ut mores recti inde germinent. Nunc vero etiam deſpuas in contumeliam quorundam parentum, qui prius quam futuri magiſtri ullum fecerint periculum, ignoratione aliquando aut etiam imperitia decepti, non ſpectatis, adeoque etiam malæ notæ hominibus filios ſuos committunt, &c. Et ſub finem libri ejus, ulterius ita monet: Ante omnia, debent parentes, nihil peccando, omniaque pro officii rationibus agendo, evidens ſeſe liberis exemplum præbere, ut in iſtorum ii vitam, tanquam in ſpeculum intuentes, à turpibus dictis, factisque aver-

De liberor. educat.

avertantur. Etenim qui peccata filiorum increpantes, ipſi in eadem prolabuntur vitia, ij ſe nō ſentiunt ſub illorum nomine ſemetipſos accuſare: Quorum vero tota vita turpis eſt, ij ne ſervos quidem objurgandi libertatem ſibi relinquunt, ne dum filios. Quo accedit, quod tales patres ſcelerum conſultores, ac doctores ſuis ſunt filijs. Ubi enim ſenes ſunt impudentes, neceſſe eſt, ibi adoleſcentes quoq; inverecundiſſimos eſſe. Huc reſpexit Cicero, ubi dicit: Sunt ingenijs noſtris ſemina innata virtutum, quæ ſi adoleſcere liceret, ipſa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc ſimul atque editi in lucem & ſuſcepti ſumus, in omni continuo pravitate, & in ſumma opinionum perverſitate verſamur, ut plane, cum lacte nutricis, errorem ſuxiſſe videamur. Poſtea magiſtris traditi, tam varijs imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinionibus natura, velut præoccupata, cedat.

Lib. 2. Tuſc. quæſt.

Cæterum quid prava educatio efficiat, declarat memorabilis hiſtoria Dionis, cui Dionyſius Syracuſarum Tyrannus male volebat, & cum aliter nocere non poſſet, Areten ejus uxorē, ſcribit Æm. Probus ſive potius Corn. Nepos, alij nuptum dedit: filiumq; ejus ſic educari juſſit, ut indulgendo turpiſſimis imbueretur cupiditatibus. Nam puero prius, quam pubes eſſet, ſcorta adducebantur: vino epuliſq; obruebatur, neq; ullum tempus ſobrio relinquebatur. Is uſq; eo vitæ ſtatum commutatum ferre non potuit, ut, poſtquam in patriam redijt pater (namq; appoſiti erant cuſtodes, qui eum à priſtino victu deducerent) ſe ſuperiore parte ædium dejecerit, atq; ita interierit. Cui germana eſt illa hiſtoria, quæ refertur à Suida. Zeno, inquit, Romanorum Imperator, filium ſuum, admodum adoleſcentem imperij ſucceſſorem relinquere cupiens, & dignitatibus ornabat, & corpus exercere jubebat, ad ſtaturæ incrementum. At Imperatorij proceres, poteſtatem nacti fiſci affatim exhauriendi curabant, ut adoleſcens Sybaritico luxu corrumperetur, & lenocinio ſuo ad inſanos eum amores æqualium incitabant. Itaq; vitæ ratione, ad ſuperbiam, & voluptatem comparata, ab omni honeſtate remotus, & jam tum arrogantiam ob expectationem Imperij, è vultu elucentem, præ ſe ferens, ſublimis incedere, & erigere cervices cœpit, ac, ut paucis dicam, erga omnes, non alium ſe præbere, quam adverſus ſervos. Verum inſpector omnium rerum, & nativa, & edocta ejus improbitate perſpecta, ita illum mulctavit, ut alvi profluvio, multos dies, ſine ſenſu, lectum inquinans, immatura ætate, rebus humanis eximeretur. Merito itaq; laude dignus eſt Theodoſius, quem refert Nicephorus, quum filios ſuos, Arcadium & Honorium præceptori, in timore, virtute & honeſtis diſciplinis, inſtituendos committeret, ita dixiſſe. Mei filij, delegi vobis præceptorem eum, qui optimus, & ſapientiſſimus: noſtrorum hominum, cenſetur, cui ego, vobis audientibus injunxi, ut vos ea maxime doceret, quæ Principi fingendo, & omnibus virtutis officijs

In vita excellent. Imp.

cijs inſtruendo, neceſſaria ſunt, ut vos, ſi in poſterum ijs imbutos præceptis, virtuti convenienter vitam agere videam, meorum bonorum, & Imperij, relinquere hæredes poſſim. Alioquin nec jure poſſum, nec debeo, tum noſtri, tum ſubditorum commodi cauſa, vos mihi Imperatores ſubſtituere, &c. Idipſum rectius declaratur ex Epiſtola quadam Amalaſuntæ, quam ad Atalaricum filium Gothorum Regem ſcripſiſſe perhibetur: quæ ut integra ex Caſſiodori varijs inſeratur, operæ pretium eſt. Nihil unquam, inquit, mihi antiquius fuit, quam te, doctrinis & moribus optimis, inſtituere. Sed, per procerum ducumq; tuorum improbitatem, id nunquam licuit, ex ſententia, mihi efficere. Exiſtimarunt enim rudes homines, Regem ſuum ſub præceptore minime eſſe debere, arma tibi magis, quam omnes diſciplinas uſui futuras prædicant. Hæc ſatis iniquo animo tuli. Nam ſcientiarum optimarum cognitionem tanti, quanti ampliſſimos theſauros, ſemper feci. Verumtamen cum animadverterem ætatem, ſimplex ingenium tuum, ac utriusq; fortunam, perditorum hominum audaciæ obnoxiam eſſe, injuriæ quamprimum obviam eundam duxi, perditiſſimaq; quorundam hominum conſilia antevetti, qui odia & ſimultates inter nos, inſigni pietate conjunctos, diſſeminabant, quæ, quaſi præſentiſſimum venenum, nos, unà cum Imperio, facile perderent, ac everterent. Ravennam igitur maximis itineribus contendi, captisque aliquot noxijs, de ijs ſupplicium ſumpſi: nihilque prius duxi, quam de ijs omnibus te certiorem facere, monereque, ut ab hujusmodi viris & inſidijs, quantum per ætatem poſſes, caveres. Lubrica eſt ætas, amplitudo Imperij ea eſt, ut ſapientiſſimum virum, multis etiam ſeptum conſilijs, præcipitem agere poſſit. Tu autem, fili, cave, exiſtimes, te ulli, quam mihi, chariorem eſſe. Vale.

Multo cultior Gothorum gens illa tempeſtate fuit, quam olim cum vaſtaret Græciam. Ex qua, quum unus vel eruditior, vel callidior, captis Athenis, librorum ingentem vim coacervaſſet; deque his comburendis jam conſilium ejus commilitones cepiſſent: Abſtineamus, inquit, hanc injuriam, ab his codicibus, quibus Graji homines, dum ſtudioſius incumbunt, minus ad bella idonei fiunt, &c. Qualem denique Carolus Magnus filiorum filiarumq; in educando curam habuerit, teſtatur his verbis Einhardus ipſius Cancellarius, & (ut nonnulli ſcribunt) gener: Liberos ſuos, inquit, ita cenſuit inſtituendos, ut tam filij, quam nepotes, primo liberalibus ſtudijs, quibus & ipſe operam dabat, erudirentur. Tum filios, quam primum ætas patiebatur, more Francorum equitare, armis ac venationibus exerceri fecit: filias verò lanificio aſſueſcere, coloque ac fuſo, ne per otium torperent, operam impendere, atque ad omnem honeſtatem erudiri juſſit. Sed ut tandem, in inſtitutione liberorum, hoc caput abſolvamus, recte ſane & prudenter inſtitutio

Egnatius.

In vita & geſtis.

Cent. 1. c. 52. l. Imperator de ſtatu homin. ſtitutio liberorum, ab incunte ætate, omnibus curæ eſſe debet. Quocirca non fruſtra antea allegavi, Liberos non ſolum nobis, ſed etiam patriæ, ut Reipubl. uſui eſſe poſſint, ſuſcipi. Ex illa ratione leges Cæſareæ ſtatuerunt; quod mulier prægnans, alioquin propter maleficium plectenda, ſive ex adulterio, aliove conceperit, non poſſit pœna corporis puniri, vel violenter torqueri, *Variar. hiſt. l. 5. c. 18.* donec pariat, & hoc conſtitutum eſt favore fœtus. Reſpexit autem forte legiſlator ad Atticam legem, ob quam Ælianus Athenienſes laudat. Cum enim judices Areopagitæ veneficam mulierem deprehendiſſent & eam morti tradere vellent, non prius ipſam interemerunt, quam partu liberaretur. Poſtquam vero peperit, quod conceperat, abſolventes à damnatione innocentem infantem, eam quæ meruerat ſupplicium, ſolam morte mulctarunt. Cæterum natio Græca, prudentioribus & gravioribus Romanis, ob levitatẽ & vanitatem, ſemper ſuſpecta fuit: ſicut videre licet apud Plinium, ubi Marci Ca- *Lib. 29. c. 1. De originib.* tonis verba ad filium ita refert. Dicam de iſtis Græcis ſuo loco, Marce fili, quid Athenis exquiſitum habeam, & quod bonum ſit, illorum literas aſpicere, non perdiſcere. Vincam nequiſſimum & indocile genus illorum. Et hoc puta vatem dixiſſe: Quandocunq; iſta gens ſuas literas dabit, omnia corrumpet, &c. Ideoq; Cato in ſuis fragmentis, Græcos tanquam impudentes, & per ironiam fabulantes arguit. Quo etiam Juvenalis reſpexit, cum ait in Satyris:

——— & quicquid Græcia mendax
Audet in hiſtoria, &c. ———

Rectiſſime itaque apud Ariſteam (licet ejus autoritas à Joſepho Scaligero, & aliis, in dubium vocetur) Ptolomæo Philadelpho, Ægyptiorum Regi, quadrageſimus primus ex Septuaginta interpretibus, interroganti, quæ eſſet maxima negligentia? reſpondit: Si quis non curat liberos, nec eos educando quam diligentiſſime informat. Nam oramus, inquit, Deum ſemper, non tam pro nobis, quam pro liberis noſtris, ut illis adſint omnia bona. Ut autem vere cupiant, & poſſint acceptare temperantiæ diſciplinam, hoc eſt gratiæ & virtutis divinæ, &c. Cæterum de matribus, quæ filios ſuos ipſæ non alunt, nec apud ſe domi educari patiuntur, eſt elegantiſſima Epiſtola Viri *Epiſt. l. 5.* Clariſſ. Michaelis Hoſpitalii, heroicis verbis ſcripta, ad quam, cum prolixior ſit, Lectorem remitto. Eſt enim lectu jucundiſſima ſimul & utiliſſima, &c. cum qua conferenda eſt Phavorini Philoſophi diſſertatio *Lib. 12. c. 1.* apud Gellium in Noctibus Atticis relata.

CAP.

CAPUT LII.

De ſtudiorum ſapientiæ neceſſitate & præſtantia:

Excerpta ex oratione habita 1583. *Aldorfij*.

NEminem in hoc præſtantiſſimo cœtu ignorare puto, quam varii ſermones, iique ſatis odioſi, ab imperita multitudine paſſim ſpargantur, quod ferme infiniti labores, nimii ſumptus, operæ, & impenſæ ingentes ad erudiendam & inſtituendam juventutem impendantur: ſibi præpoſtero quodam judicio perſuadeant, ea omnia facile omitti, & in alios uſus, quos ipſi, tanquam magis neceſſarios, magnifaciunt, rectius collocari poſſe. Inprimis autem hoc imperitum genus hominum honores ſcholaſticos, propter quos potiſſimum hic conventus noſter jam eſt inſtitutus, tanquam rem levem, ſupervacaneam, & inutilem, irridere & deſpicere ſolet. Verum ſi iſti illi ἄμυσοι & ſibi & aliis conſtarent, quinam homines eſſent, rectiusque perpenderent, quam ob cauſam utiliſſimo & optimo conſilio iſti honores ſcholaſtici introducti ſint, eos tolerabiliores cenſores, ſi ſaperent, futuros, dubium non eſt. Etſi autem innumerabilia commoda recenſeri poſſint, quæ inde oriuntur, tamen brevitate temporis excluſus, nonnulla modo ex Synodo quadam referam, quæ inſtar multorum nobis eſſe debent. In ea enim decretum eſſe legimus, ut ludi literarii ubique inſtituerentur, in quibus adoleſcentes humanioribus literis atque artibus, ex quibus eruitur Philoſophia, quæ eſt ſtudium ſapientiæ, erudirentur, & dignitatibus bene meriti ornarentur. Ejus Synodi articulus in libris Juris Canonici à Gratiano ita *37. diſt. c. de quibuſdam.* inſertus eſt: De quibusdam locis ad nos refertur, neque Magiſtros, neque curam inveniri pro ſtudio literarum. Idcirco ab univerſis Epiſcopis, ſubjectis plebibus, & aliis locis, in quibus neceſſitas occurrerit, omnino cura & diligentia habeatur, ut Magiſtri & Doctores conſtituantur, qui ſtudia literarum, liberaliumque artium dogmata, aſſidue doceant, quia in his maxime divina manifeſtantur, atque declarantur mandata. Sufficiat igitur nobis hujus concilii authoritas, quæ univerſalis Eccleſiæ ſuffragij ac teſtimonij vim habet, ut male feriatorum hominum oris impura licentia cohibeatur. Tãto certe pretioſiora ſunt ſtudia Philoſophiæ alijs rebus, quæ vulgo magni æſtimãtur, quanto animus corpori præſtat: Siquidẽ fatendum nobis eſt, corpus ab animo gubernari; animo vero ſtudium ſapientiæ loco gubernatoris eſſe. Nonne videmus, quod unus gubernator navigationem moderetur, ut ani-

animus corpus, ut navis gubernatoris imperio pareat, ut animo corpus? &
venti navem impellunt, quemadmodum virtutes fortuna? quod si tempestas exoritur manente navi, incolumique gubernatore, salutis nusquam amittitur spes, sive navis ipsa recto feratur cursu, sive arte tempestatem devitet, dum tamen à gubernatore regitur At si gubernatorem ipsum abstuleris, inutilis navis efficietur, etiamsi firmitatem propriam servet, & inutilis erit ventorum afflatus, etiamsi secundus ac prosper fuerit: Propterea ut in mari & in navi, & in navigatione pretiosissimus est gubernator: Sic in vitæ nostræ curriculo animus philosophicis & piis studiis imbutus, supremum sibi vendicat honorem, quemadmodum in navi gubernator: Recte itaque Philosophia, quæ, ut diximus, nihil aliud est, quam studium sapientiæ, ita depingitur: Teneat imago fœminea altera manu sphæram seu globum, qui totius mundi formam videtur habere, subucula vero & interiore tunica succincta, sed superiore veste ampla ac laciniosa discincta. Ejus ante pedes jaceant coronæ ex lauro, hedera, myrto, alijsque frondibus, quæ non nisi quibusdam emeritis & multo sudore profusis dantur. Adpingantur tamen nonnulli audaculi ac impudentes (ut est hodie, & semper fuit hominum quorundam genus) qui improbe eas rapiant, & clam sibi inconcinnatas quasdam ac male compositas coronas consuant. Integràs vero ac inviolatas eas nullos assequì posse, nisi quas eo loci novem puellæ, cum intonso ac imberbi adolescentulo exhibuissent. Propter has & Pitho sedeat, quæ haustu limpidissimum quendam liquorem ex Orchomenio, Gratiarum fonte, nonnullis propinat. Sed ne in pictura immoremur, audiatis, quæso, patienter, quid ea sibi velit. In manu sinistra sphæra indicat, quod nihil usquam gentium sit in toto mundi ambitu, quod studium Philosophiæ non revelet, & posteritati tradat. Quod vero interiores succinctas gestare vestes videatur, id in causa putaverim, quod qui seria & secreta naturæ scripserunt, succincto & expedito usi sunt sermone: at qui bella, qui amores & lusus, & id genus cætera, ornato, comto, atque diffuso dicendi genere, quod per superiorem amplam & laciniosam vestem significatur. Novem autem puellæ cum Apolline, Musas, & bonas literas liberalesque disciplinas, quæ veluti coronis dignos ornare solent, denotant. Quod clam vero ac impudenter à nonnullis eæ diripiantur, non nostra indiget prolixiore interpretatione. Quid enim passim fiat, ignotum non est. Sed quid Pitho, quæ, teste Fabio, apud veteres persuadendi Dea fingebatur, & quæ Gratiarum liquorem aliquorum labijs infundere dicebatur, in tabula nostra sibi vult? Ea sane demonstrat, requiri in Magistris & Doctoribus facundiam & eloquentiam, ut salutaria præcepta efficacius animis hominum insinuare atque imprimere norint: Verum hanc picturam nostram actus ipse præ-
sens

ſens rectius explicabit, quare ut ea, quæ adhuc peragenda ſunt, mature rectoque ordine abſolvantur, prolixior modo non ero. Converto igitur me ad te, Clariſſime & Spectabilis D. Decane: cumque ſatis mihi conſtet, viros & adoleſcentes candidatos, quos publice jam produxiſti, in publica & privata exploratione ſtudiorum & morum ipſorum dignos repertos eſſe, ut meritis honoribus ornentur, eosque ſuis laboribus, induſtria, aſſiduitate, doctrina & eruditione id aſſecutos eſſe, quod alioquin paucis cōtingere ſolet. (Siquidem hieroglyphicæ figuræ doctrinam & erudtionem indicantes, cœlum pingunt rorem fundens; qua re innuere voluere, quod quemadmodum ros decidens in omnes quidem plantas diffunditur, at eas duntaxat mollit, quæ ejus naturæ ſunt, ut molliri poſſint: cæteras vero, quæ ſuapte natura duræ ſunt, non item: Sic & doctrina communiter quidem ad omnes pertingit homines, ſed eum tantum, quisquis felici natus eſt ingenio, ut rorem arripit, qui vero ingenii facultate deſtituitur, idem efficere non valet.) Cum, inquam, vos rore virtutis & eruditionis perfuſos ſciam, ideoque dignos eſſe cenſeam, ut præmium laborum & induſtriæ veſtræ accipiatis, atque participes Cæſareæ Majeſtatis privilegiorum & beneficiorum ſiatis, petitioni Clariſſimi & Spectabilis D. Decani, libenti animo ſatisfacere ſtudebo, &c.

Caput LIII.

Commendatio & typus amicitiæ & concordiæ, ac vice verſa deteſtatio diſcordiæ, excerpta ex oratione Aldorfii habita Anno 1587. poſtridie Petri & Pauli.

Temporis & loci ratio præſens poſtulare, & me monere videtur, mihique materiam ſuppeditavit, ut amicitiæ typum, ut puta ingenioſum, & non vulgarem, veluti in tabula, ante oculos proponendum & explicandum, & hac ratione auditores commonefaciendum cenſuerim, ut diligenter perpendant, quantam vim & utilitatem vera amicitia contineat: econtra quam innumera mala, ea ſublata, in locum ejus ſuccedant: ut recte Comicus dixerit: Neque falſum, neque ſuave eſſe quicquam, ubi amor non admiſcetur. Pictura autem apud Romanos amicitiæ (quam tanquam Deam, quæ à Græcis φιλία appellatur, gentiles inter ſua numina collocavere, licet peculiares aras & templa huic Deæ dedicata fuiſſe non reperiam) antiquitus talis fuit: Pingebatur puella juvenis forma, detecto capite, quæ erat tunica rudi induta, in cujus fimbria ſcriptum erat: Mors et vita. In fronte: Æstas et hyems. Latus habebat apertum usque ad cor, & brachium inclinatum, digito cor oſtendens, ibi ſcriptum erat,

LONGE ET PROPE. Hujus ingenioſæ picturæ myſteria ita explicari poſſunt: Forma juvenilis indicare videtur, amicitiam ſemper recentem, vigore & alacritate florentem, nullaque temporis diuturnitate tepeſcentem. Nudum caput, quod omnibus pateat, & amicus nullo unquam tempore amicum publice ſuum fateri erubeſcat. Rude autem indumentum oſtendit, ut amicus nulla ardua, extremamque inopiam, pro amico ſubire non recuſet. Vita & mors in veſtimento ſcripta indicat, quod, qui vere diligit, usque ad mortem amat, imo etiam poſt mortem, ut epigramma quoddam monet:

——— tales nos quærere amicos,
Quos neque disjungat fœdere ſumma dies.

Æſtas & hyems; quia in proſperis & adverſis æque amicitia ſervanda. Latus apertum habet usque ad cor, quia nihil amicum celat, ſed cum eo omnia communia habet. Brachium inclinat, & digito cor oſtendit, ut opus cordi, & cor verbis reſpondeat, nihilque fictum fucatumve admiſceat. Longe & prope ſcriptum eſt; quia vera amicitia nullo tempore aboletur, nec locorum intercapedine disjungitur. Hanc ſtatuam & deſcriptionem amicitiæ ideo libentius introducere, & ante oculos proponere volui, cum ea germana ſoror Concordiæ fingatur, eæque ut conjunctiſſimæ, & à Deo genitæ, ita humanis mentibus utiliſſimæ & integris jucundiſſimæ ſunt. Concordiam autem Ariſtides Rhodienſibus ita effinxit, Decoram, compactam, bene coloratam, gratioſam, & undique per omnia ſibi quadrantem & congruentem: Deorumque diligentia & benignitate in terram delapſam. Hanc à Jove horas confirmare, ſolam obſignare cuncta, agros cultibus exornare, res urbanas gerere, pro voto, perquam mature nuptias tum dare, tum accipere, in quos, & à quibus libeat, liberos educare, atque erudire, aliaque præterea pulchra. Ut autem bona, quæ ex amicitia & concordia oriuntur, rectius per contraria & oppoſita cognoſcerentur, & eluceſcerent, quaſi purpura juxta purpuram poſita, ut proverbio dicitur: Eodem modo ingenioſa antiquitas format, in morem furiæ, Diſcordiam, matrem ſeditionis & furoris, ſupino capite, labris liventibus, oculis ſtrabis, putridis, tumefactis, lachrymis ſubinde fluentibus, manibus incontinentibus, mobilibusque, gladium intus ad pectus ferens, tenuibus & obliquis innixa cruribus & pedibus, eam, ceu rete, caligo & tenebræ circumvolant, & reliqua monſtroſa. Cæterum ut omiſſo hoc execrando monſtro & furia, ad amicam & concordem conjunctionem revertar, ad hanc ſane reſpexerunt veteres ſapientes, cum nonnulli ſeptem, alii vero novem Muſas, tanquam ſorores, Jove & Memoria genitas finxerunt. Perſuaſum enim illis fuit, ſeptenarium & novenarium nume-

numeros in hominum vita multum valere, perfectiſſimosque præ cæteris eſſe. Unde ſeptem tantum voces antiqua Muſicorum inſtrumenta continebant, & quidem concordiam inde dici putant, quod chordæ variæ in unam conveniant harmoniam; tametſi alii concordiam, à corde, & rectius, ut puto, deductam malunt; hinc excordes, concordes, vecordes dicimus, idque ex vetuſtiſſima inſcriptione vel potius exprobratione conſtat: OPUS VECORDIÆ TEMPLUM CONCORDIÆ FECIT. Cum igitur non ſolum ſeptem Muſæ, ſed etiam totidem liberales artes recenſeantur, quibus hactenus, Ornatisſimi Candidati, talem operam navaſtis, ut jam ad nomen & dignitatem Magiſtrorum & Doctorum ſeptem artium aſpiretis, numerus ſeptenarius, qui vos quoque complectitur, eo auſpicacior eſſe debet. Quare vos hortor, & moneo, ut in hac conjunctione animorum, & ſtudiorum perſeveretis, neque patiamini vos odio & diſcordia ſejungi. Amicitia enim & concordia, ut fert conſuetudo noſtræ depravatæ naturæ, quo vehementior aut conjunctior eſt, ſi aliquando læditur, raro, vel nunquam, ad priſtinam charitatem redit, nec offenſione obliterata coaleſcit. Fugite igitur omnem offenſionis & diſtractionis occaſionem, quod eo facilius præſtare poteritis, ſi picturæ amicitiæ & concordiæ amabili, diſcordiæ typum abominabilem opponatis, & in utramque partem commoda incommodaque inde manantia diligenter cum animis veſtris perpendatis. Siquidem verum eſt Agrigentini cujusdam vetus vaticinium, quod Græcis verſibus celebratur, quorum ſenſus eſt: Quod quemadmodum omnia, quæ in rerum natura totoque mundo conſtant, contrahere ſolet amicitia, & conſervare concordia: ita omnia econtrario diſſipet inimicitia, evertat diſcordia. Sed nihil in præſentia neceſſe arbitror, ut pluribus commemorem, aut bona, aut mala, quæ ex concordia vel diſcordia redundent, utinam ea potius externis exemplis, quam domeſticis experimentis, nobis cognita eſſent. Verum longior ſum, quam fortaſſe temporis ratio patitur. Cum ea, quæ leges Academicæ conſtituunt, & ſanciunt, in privata & publica exploratione præſtitiſtis, & digni reperti fuiſtis, ut licentia docendi, publice, & privatim, quæ eſt in Philoſophica facultate ſumma, vobis concedatur: Ego poteſtate ab Ampliſſ. D. Scholarchis mihi conceſſa, cupiente & petente hoc clariſſ. & eximio viro, D. Decano, Philoſophici Collegii, Vos, inquam, omnes & ſingulos dignos eſſe judico, & poteſtatem do atque concedo Domino Decano, ut fiat, quod petitur: Eaque, quæ ſui muneris ſunt, in conferenda hac dignitate, adhibitis conſuetis ceremoniis, & ſolennitatibus, absque ullo impedimento peragat, ut videlicet accepta poteſtate Auguſtiſſ. vigore Cæſareæ Majeſtatis privilegii, vos ſeptem, & unumquemque veſtrum, Magiſtrum ſeptemli-

beralium artium & ſcientiarum creet, faciat, publice renuntiet, omneque jus hujus ordinis, more recepto, vobis tribuat. Hoc ut felicem eventum habeat, utque id omne Eccleſiæ, Reipublicæ, & vobis omnibus, & ſingulis, utile & ſalutare ſit, orandus eſt author pacis & concordiæ Deus Opt. Max.

Caput LIV.

De ſycophantis, calumniatoribus, & hypocritis, qui, ſub ſpecie amicitiæ & familiaritatis, inſontes evertere conantur.

PRoprie συκοφάντης dicitur à σῦκον, id eſt, ficus, & φαίνω, oſtendo, quaſi monſtrator ficuum. Erant enim Sycophantæ cuſtodes hortorum, cuſtodes ficuum, & ſimul indices furum. Eſt igitur συκοφαντεῖν proprie, accuſare aliquem, quod furatus ſit ficus. Sed, quia hoc ſæpe fiebat fraude, poſtea vocabulum hoc cœptum eſt uſurpari pro διαβάλλειν, calumniari, & συκοφαντία pro διαβολή, ſicut Melanchthon erudite notat. Etſi autem in ſequentibus plura de hoc vitio, quod Deo & hominibus pariter eſt inviſum, & de iis, qui illo, ad evertendos bonos & inſontes, maledicis & malitioſis conatibus utuntur, diſſerturi ſumus: ut recte à Niceta Choniata dicatur, Nihil habere naturam humanam deterius calumniatrice lingua, eamque Pſalmographum haud immerito, multis in locis, deteſtari, abeaque ſe liberari optare, & precari: tamen antecedit, alia ſpecies calumniæ, plerunque in aulis Principum frequentata, inter eos, qui alios, niſi fraude vel inſidiis, ob integritatem opprimere non poſſunt, tum videlicet, ſub ſpecie amicitiæ, à Sycophantis, inſidiæ bonis artificioſe ſtruuntur, quæ raro, nec ſingulari ſagacitate, vitari poſſunt. Naturâ enim ita comparatum eſt, ut unusquisque in ſuis ægritudinibus amicum fidelem exoptet, cui dolores animi fideliter exponat, & hac ſua expoſitione cordi afflicto veluti ſublevamen & recreationem quærat, ſicut Cominæus quoque monet. Unde dicit B. Ambroſius: Eſt ſolatium hujus vitæ, ut habeas, cui pectus tuum aperias, cui arcana communices, cui ſecreta pectoris tui committas, ut colloces tibi fidelem virum, qui in proſpero gratuletur tibi, in triſtibus compatiatur, in perſecutionibus adhortetur. Facilis vox eſt, & communis, TUUS SUM TOTUS, &c. Felices ſane illi, qui in talem fidum amicum, & veluti medicum ægritudinis incidunt, quod ſane perraro evenit. E contra vero ſæpenumero ſeſe hypocritæ, & malitioſi homines, ſub ſpecie amicitiæ & familiaritatis, ſubdole inſinuant, ab iisque magni & egregii viri decipiun-

In historia Evangelica de Zachæo. Cap. 56.

In Annalib.

Lib. 3. offic.

cipiuntur, & delatione eorum calamitoſi fiunt. Vetus enim & uſitatus hypocritarum mos eſt, quod impietatis, cui ipſi maxime obnoxii ſunt, alios, eosque innocentes accuſent, ac eo nomine quoque trucident. Curioſum ſane genus hominum, ad cognoſcendum vitam aliorum, deſidioſum ad corrigendum ſuam. Hoc movit Antigonum Regem, ut interrogatus, quare quotidie Deos, ut eum ab amicis defenderent, precaretur? Reſpondit: Ab illis, qui palam hoſtes ſunt, poſſum mihi ipſe mediocri diligentia cavere; ſed àb amicis fucatis mihi ipſe cavere non poſſum; ſed contra eorum inſidias opus eſt Diis protectoribus. Quo reſpexit Ovidius hoc diſticho:

Tuta frequensque via eſt, per amici fallere nomen;
Tuta frequensque licet ſit via, crimen habet.

Proverbium ſane Germanicum ſuccinctum, & elegans eſt, quo tales fictos, ſed admodum periculoſos Sycophantas vitare jubemur, nempe Joabs Gruß/ vnd Judas Kuß. Italicum quoque eſt elegans: *Chi ti fa piu carezze, che non ſuole: ò tradito t' ha, ò tradir ti vuole.* Et alterum quoque: *In una mano il pomo, nell' altra il baſton.* Idipſum memorabili hiſtoria illuſtrat Zonaras, quomodo videlicet Theodorus Santaborenus monachus, calumniis & obtrectationibus Leonis, filii Baſilii Imperatoris, vitæ, ſub ſpecie arctæ familiaritatis, & ſynceræ affectionis, inſidiatus fuerit. Unde Polybius de ſui temporis iniquitate, novum modum calumniandi inventum, non vituperando, ſed laudando, famæ, ac commodis hominum inſidiari: quod vitium, inquit, in aulis principum usque adeo inolevit, ut ea loca, tanquam proprias ſedes, elegiſſe videatur. Cæterum natura noſtra ita comparati ſumus, ut omnes ab inimicis ſibi caveant; ab amicis nemo ſibi cavendum putet. Quod ante Ariſtotelem ſapientiſſimus Poëta Theognis monet, cujus hæc eſt doctrina eleganti diſticho comprehenſa: *Lib. 4. hiſt.*

Ἐχθρὸν γὰρ χαλεπὸν καὶ δυσμενῆ ἐξαπατῆσαι,
Κύρνε, φίλον δὲ φίλῳ ῥᾴδιον ἐξαπατᾶν.
Fallere, difficile eſt inimicum; at amicus amicum
Fallere, non magno, Cyrne, labore poteſt.

Lucillii quoque Epigramma extat perelegans, lib. 2. Antholog. quo apertos inimicos ſubdolis fictisque amicis longe præferendos eſſe ſcribit, & ſicut ſcopuli marini, qui ſub aquis lateant, illis qui extent, atque emineant navibus multo ſint nocentiores, ita & occultas inimicitias ſub ſpecie falſa amicitiæ latentes majora dare ſolere damna. Verſus hi ſunt:

εἴμε φιλεῖς, ἔργῳ με φίλει, καὶ μή μ' ἀδίκει σὺ
ἀρχὴν ἐκ βλάπτειν τὴν φιλίην θέμενος.

πᾶσι γὰρ ἀνθρώποισιν ἐγὼ πολὺ κρέσσονα φημὶ
τὴν φανερὴν ἔχθραν τῆς δολερῆς φιλίης.
φασὶ δὲ καὶ νῆας πολλάκις ἀντιάσαι χοιράδας
τὰς ὑφάλους πλέον ἢ τῶν φανερῶν σπιλάδων.

Quos ita convertit vir doctissimus Gregorius Bersmannus, amicus noster.

Re mihi non verbis præstabis amicus amorem,
Prætexens damnis nomen amicitiæ.
Est odium satius manifesti quamlibet hostis,
Insidias nectens, quam simulatus amor.
Sic proram infestat minus extans æquore rupes,
Abdita quam cæcas quæ latet inter aquas.

Eodem modo Cicero monet, nullas esse occultiores insidias, quam eas, quæ latent in simulatione officii, aut aliquo necessitatis nomine. Hinc apparet, verum esse, quod Dio Cassius Nicæus, diligentissimus historiæ scriptor, ita monet: Qui post male sartas inimicitias, in gratiam redeunt, multa leviuscula, ac temere accidentia in suspicionem rapiunt, atque in universum omnia, tanquam consulto, & malam in partem facta, ad conceptum ante odium, apponunt. Hanc ad rem illi, qui inter hos obversantur, haud parum conferunt, qui, benevolentiæ prætextu, subinde aliquid annunciantes, animos, jam ante irritatos, magis exasperant. Plurimi enim sunt, qui potentiorum amicitiis gaudent, quorum animi, cum sint etiam ante simultatibus invicem correpti, facile eorum in hoc ipsum paratis sermonibus decipiuntur, qui odio ipsorum delectati, insidias ipsis, sub amicitiæ, nullius doli suspectæ, specie, struunt. Cæterum, blandimenta hypocritica amicorum fucatorum, qui antea inimici, attamen non serio reconciliati fuere, plerunque eo graviora, & periculosiora esse solent, quo, in simulatis officiis, arctior amicitia & familiaritas, inter eos, videtur. Raro enim inter potentiores nec non cum subditis amicitiam stabilem & diuturnam esse experientia testatur. Etsi Scipio apud Ciceronem negat, ullam vocem inimiciorem amicitiæ potuisse reperiri quam ejus, qui dixisset, ita amari oportere, ut aliquando esset osurus. Nec vero se adduci posse, ut hoc a Biante dictum esse crederet, sed impuri cujusdam videri vocem: experientia tamen testatur, amorem, quo vehementior, aut conjunctior est, si justis de causis aliquando læditur, nunquam ad pristinam charitatem redire, nec offensione obliterata coalescere solere. In veteribus enim, ut ait Guicciard. gravibusque odiis firmam pacem constituere, quod ea, vel suspicione vel ultionis cupiditate, impediatur, difficile est. Quo respexit Beatus Hieronymus. Numquis, inquit, unquam mortalium, juxta viperam, securos somnos capiet? Quæ etsi non percutit, certe solicitat. Securius igitur

Lib. 45.

In Lælio.

Igitur est, perire non posse, quam juxta periculum non periisse. Unde P. Syrus monet:

Ita credendum amico, ne sit inimico locus.

Hoc autem potissimum accidere solet inter ambitiosos, cupidos gloriæ, & libidine regnandi execæcatos. Etenim quicunque potentiam affectant, cætera omnia cupiditati suæ postponunt: ita, ut amicissimos etiam genereque proximos, inimicissimorum loco habeant. Unde idem de Cæsare & Pompejo scribit: *De Rom. hist. l. 45.* Id vinculum consanguinitatis, quo eos natura adstrinxerat, insatiabili dominandi cupiditate tunc dissolvêre, divulsêre, dirupere, & summam necessitudinem pristinam simul omnem. Quod etiam Tacitus innuere videtur, dicens: Quæ apud concordes vincula charitatis, incitamenta sunt irarum apud infensos. Hoc sane morbo non raro laborare solent, etiam illi, qui alioquin multis heroicis virtutibus præditi sunt, cum eos cupiditas, & ambitio regnandi, quæ non patitur consortem, aut impedimentum, transversos rapit atque exagitat. Rationem addit Dio in supra citato loco, ubi *Lib. 37.* fictam reconciliationem Cæsaris Augusti & Antonii, describit: Uterque enim, cum neuter alteri, neque cedere, neque credere vellet, cum reconciliati viderentur, magis animis à se invicem abalienati sunt. In eadem opinione fuit Julius Cæsar, teste eodem Dione. Existimavit enim, omnes homines, majori studio, inimicis adversari, quam suis opitulari, non ob id tantum, quod ab ira, odioque, vehementiores animi commotiones, quam à quavis amicitia, proficiscuntur, &c. Similis fuit reconciliatio inter Ludovicum Undecimum Galliæ, & Edvardum Angliæ, Reges, nec non & inter eundem Ludovicum, & Carolum Burgundum, quæ eò tendebat, ut alius alium, etiam prætextu jurisjurandi, more regum, sed malo more, falleret, sicut Cominæus hoc prolixe describit.

Caput LV.

De periculosa & parum diuturna reconciliatione hostium, & fictorum amicorum.

De ficta, & periculosa reconciliatione hostis, habemus documentum recens in Castelionæo Amiralio, ejusque sociis, cum Rex, maternis artibus imbutus, mirificis suggestionibus, ad odia impulsus, subitam illam, & ambitiosam benevolentiam & inusitatas blanditias, in necem illorum fingeret, & dirigeret: de qua cæde Lutetiana alii prolixe historias scripserunt, in quibus reperitur numerus annorū, paucis verbis comprehensus.

Ut et la Mater devoravit natos ſuos.

Iliad. α. Ad quod recte allegari poteſt Homeri ...:

Potentior Rex, quando iraſcitur viro inferiori,
Quamvis etiam iram, vel eodem die concoxerit;
Tamen & poſtea retinet iram, donec perfecerit
Suo pectore. ———

Huc ſpectat id quod ab Alexandro Magno Philotæ, familiari ipſius, filio Parmenionis, ſummi Ducis, ex ficta benevolentia, & blanditiis accidit, de quo Plutarchus, Arrianus, Curtius, & alii hiſtorici teſtantur. Huic vitio, non ſolum heroicæ naturæ ſubjectæ nonnunquam eſſe ſolent; ſed etiam alii minorum gentium, & plebeii animi. Quare cùm ficta amicitia, licet aliquantulum tegi, tamen diu contegi nequeat; nimis verum experimur, etiam hoc noſtro ſeculo, apud nos, adagium Italicum: Qui habet in ore amarum, dulce ſpirare nequit. Nam malignæ & maleferiatæ naturæ, cum aliquem ſemel odio proſequi cœperint, nihilominus, licet reconciliatione interveniente, omnia, quæ in ejus damnum, vel improperium, & id quidem potiſſimum, clandeſtinis morſibus, & actionibus agere poſſunt, id non omittunt. Idque inprimis evenire videmus, ſi qua inter neceſſarios ira incidat, ut inde odia, gravioreſque inimicitiæ exoriantur: Unde fraterna odia, utpote atrocia, diuturna, in proverbium abiêre. Hæc eo diutius premuntur, quo aſperius, tandem captata occa- Lib. 33. c. 4. ſione, erumpunt. Idipſum Plinius, eleganti ſimilitudine, indicat. Ut adamas, inquit, ſi frangi contingat malleis, in minutiſſimas diſſilit cruſtas, adeo, ut vix oculis cerni queant: ita arctiſſima neceſſitudo, ſi quando contingat dirimi, in ſummam vertitur ſimultatem; & ex arctiſſimis fœderibus, ſi ſemel rumpantur, maxima naſcuntur diſſidia, aut ſupra modum incandeſcit ſemel læſa lenitas. Nullæ autem inſidiæ ſunt propemodum occultiores, quam quæ latent in ſimulatione officii, aut in aliquo neceſſitudinis nomine. Etenim, cum eum, qui palam eſt adverſarius, facile cavendo vitare poſſis: hoc vero occultum & inteſtinum, ac domeſticum malum, non modo exiſtit; verum etiam opprimit, antequam proſpicere, atque explorare potueris, ut Cicero recte monet. Hoc innuere voluit Plutarchus egregia ſimilitudine; Quemadmodum incendium, inquit, non ſæpe à ſacris & publicis exoritur locis, ſed plerunque neglecta, in domo aliqua, lucerna, aut inflammatæ quisquiliæ ingentem ediderunt ignem, ac publicam perniciem: ſic non ſemper ſeditionem, contentiones de publicis negociis, excitant: ſed ſæpenumero, ex rebus, & offenſis privatis, in publicum propagatæ lites, totam exagitant civitatem. Exemplum in latente, & diſſimulato aliquantiſper odio, & ſimultate, ob libidinem

Act. 3. in Verrem.
In præcept. gerend. Reip.

nem regnandi, habemus, inter Carolum Cæſarem V. & Franciſcum I. Regem Galliarum; quorum moderationem tectorum animorum, cum, defuncto Maximiliano I. uterque ad imperium aſpiraret, celebrat Guicciardinus. *Hiſtor. Ital. lib 13.* Quæ controverſia, inquit, etſi de tanti momenti re, & inter tam potentes principes eſſet, modeſte tamen inter eos tractata fuit, ita ut nunc, nec ad verborum contumelias, nec ad armorum minas ventum ſit, ſed uterque ſua auctoritate & inſtrumentis Septem virorum animos ad ſe allicere nitebatur: imo Galliæ Rex admodum laudabili conſilio, ea de re, cum Hiſpaniæ Regis legatis, verba faciens, ut uterque ipſorum, honeſta ratione, ſe tantæ dignitatis, quæ diverſis temporibus in ſuis, majorumque ſuorum familiis, fuerat, ſplendore ornare niteretur, decere dixit. Sed non ideo, alterum ſibi ab altero, injuriam fieri, cenſere, vel benevolentiam, neceſſitudinemque minui debere: imo exemplum, quod aliquando in duobus amore captis juvenibus, cernitur, qui, etſi eandem amant, & uterque illorum, omni arte & induſtria, quantum poteſt, adhibita, ea potiri nititur, non tamen ideo aliquod inter eos diſſidium oritur, ipſis eſſe ſequendum, &c. Hanc ſimilitudinem autem amatoriam non ſemper locum habere, ut recentiora omittam, docent nos odia Ariſtidis, & Themiſtoclis, teſte Plutarcho. Hi enim duo clariſſimi Athenienſes cives, & virtute, ac rebus geſtis celebres, diutius ſimultates inter ſe, miro odio, non ſine Reipub. incommodo exercuerunt, quorum quidem cauſa ex amoris contentione manavit. Steſileam enim Chiam forma præſtantiſſimam adamarunt, mutua inter ſe obtrectatione, atque invidia. Et poſtquam illius venuſtas ætate defloruit, nullam ſimul conciliationem inveterati odii unquam egerunt: ſed contentiones mutuas, omnibus in rebus, ſemper exercuerunt, ſicut Franciſcus Patritius hanc hiſtoriam, cum aliis multis, refert. *De Reg. & Reg. inſtit. lib. 4. tit. 12.* Unde Propertius:

Rivalem poſſum non ego ferre Iovem.

Et proverbium Gallicum:

Onques amour & ſeigneurie
Ne tient compagnie.

Quod ex illo Ovidiano videtur expreſſum:

Non bene conveniunt, nec in una ſede morantur
Majeſtas & amor.———

Cæterum quomodo Carol. V. & Franciſc. I. unus erga alium fuerit affectus, & utrum non odia, & ſimultates, inter eos diuturniora, & vehementiora fuerint, dum à ſe invicem alienis fuere animis, alter ob impetratum, alter ob affectatum imperium, ſed repulſam paſſus, non ſecus ac amatores ardentiores, ob impetratam & denegatam puellam, quam ambo deperierant, eventus,

tus, in continuatis bellis, abunde demonſtravit: Ita ut ſatius fuiſſet, diſſimulatione ſepoſita, mox ſenſus ſuos candide aperuiſſe, quam occulto odio tam multis annis finxiſſe, & diſſimulatione texiſſe. Verum enim eſſe experientia teſtatur, omnem affectionem, quæ cito cognoſcitur, facile curari poſſe: ſed quæ tempore inveteraſcit, propemodum eſſe inſanabilem. Nam alimentum eſt morborum ſilentium: quod vero enunciatur, leniri conſolatione facile poteſt. Etſi autem hanc noſtram materiam, multis exemplis, & hiſtoriis veteribus, & recentibus, in prima Centuria, illuſtravimus: tamen non poſſum me continere, quin præterea id quoque referam, quod noſtro tempore, inter duos principes Germaniæ (quos ambos, juvenis adhuc, ſimul & ſeorſim, ſæpius vidi) contigerit. Inter hos, cum ambo, ut Poëta dicit, Mavortios animos gererent, & ob ſtudium rei militaris, conjunctiſſimi, & veluti fratres inter ſeſe eſſent, ita ut is, qui auctoritate, dignitate, opibus & potentia excelleret, alii quotannis circiter 5000. talerorum, ad corroborandum & conſervandum vinculum amicitiæ, liberaliter ſuppeditaret: paulo poſt, certis de cauſis, (quas recenſere odioſum eſſet) immutatis animis, acerrima odia exorta ſunt, & illa, initio arctiſſima conjunctio, denique in funeſtum bellum inteſtinum erupit, in quo unus fortiſſime in acie, inter volitantes paſſim globos, & tela, pugnans, incertum à ſuis ne an ab hoſtibus, globulo tormentario, læſo orificio veſicæ, ictus, pauculos poſt dies, victor occubuit: alter victus, deinceps aliquantulum recollectis viribus, ſæpius profligatus, tandem extorris, & obæratus, morbo non uſitato occubuit: de quibus tunc temporis excellens Poëta, Jacobus Micyllus, hoc fecit diſtichon; continens numerum annorum, commiſſi prælii funeſti, & cruenti, quod vires Germaniæ mirum in modum attrivit.

Cap. 2.

QVI CeCIDIt, pVgnat, qVI VInCIt Is InterIt, ergo
GratIa par CasIs. VICtor VtrInqVe IaCVs.

Memorabile autem, & inprimis notandum eſt, ſicut magni auctores hoc obſervarunt, & poſteritati notum eſſe voluerunt: Paulo ante natam ſimultatem & abalienationem inter ipſos, in Bacchanalibus, quum frater potentioris principis fratrem, & alterum, ad hilaria invitaſſet, & una, (ſicut fieri tunc temporis ſolet) in compotationibus, & converſationibus, hilares eſſent, atque convivium multam in noctem protraheretur, ecce ſpectrum, inſtar comptæ, ac ornatæ virginis, medium inter utroſque, cærulea veſte, ſedens, ſolummodo illis tribus principibus conſpicuum, apparuit. Duobus autem fratribus, illo conſpecto, obſtupeſcentibus, & ſeſe foras proripere cupientibus; tertium rem illam portentoſam, pro joco, ac ſi ſpectrum hoc ſibi familiare eſſet, habuiſſe, atque inter compotationes, cum ſuis familiaribus, nihilominus, ad diluculum usque perſeveraſſe. Cæterum eventus triſtis & fune-

ſtus

stus comprobavit, hoc spectrum, spiritum discordiæ, contentionis, & vertiginis fuisse, qui sicut eorum corpora veluti separavit, ita postea animos, hostili effectu, segregavit, atque distraxit, in qua disjunctione uterque, diem vitæ suæ, unus in prælio, alter extorris, (ut diximus) atrocissimo morbo, clausit. Sed ne vulnus obductum, narratione prolixiore veluti refricem & rescindam, huic capiti finem imponam.

Caput LVI.

De periculoso statu aulicorum, qui calumniatorum morsibus objecti sunt.

IN secunda parte, mearum operarum subcisivarum, obiter mentionem fecimus Theodorici Gothorum & Italiæ Regis, Arriana secta infecti, & quomodo miro studio, & variis artibus regnum Italicum stabiliverit, quod absque gravi oppressione subditorum fieri non potuit; sicut fieri solet, quando exteri, in alieno regno, minime tuti ab incolis jugum insolitum ferre non assuetis, timentur potius, quam amantur. Malus enim custos est diuturnitatis, metus & timor: Neque coactio diuturnitatem pati solet: & ut antiquus habet versiculus: Cap. 49.

Nulla tyrannorum vis diuturna fuit.

Etsi autem ejus virtutes heroicas Procopius, & alii historici, supra modum commendant, inprimis autem ejus laudes in Germanicis rhythmis (qui olim inculto seculo, Germanis loco historiarum fuere) hyperbolicis saue, & fabulam potius quam veram narrationem redolentibus, rudi stylo, à Nobilibus viris, Wolframo Eshilbachio & Henrico Oftertingio, aliisque, quorum ignorantur nomina, decantantur: tamen admodum enorme delictum in cæde præstantissimorum virorum, Arrianis adversantium, Symmachi & Boëtii, soceri & generi, commisit, quod dignum est, ut hic à nobis latius tractetur. Apparet enim ex eo non solùm, quam lubrica & periculosa sit gloria & potentia aulica, & quam facile morsibus invidorum & sycophantarum boni evertantur: sed etiam hominum mentes præoccupatas calumniis, nisi hæ tanquam noxia herba in suo statim ortu jugulentur, ægre postea veram narrationem vel excusationem admittere: denique mortem innocentissimorum virorum non diu impunitam manere, sed ultionem divinam, (quam Gentiles Nemesin vocarunt) mox, cum tyrannorum horrendo & inusitato excidio, adesse. Quoniam autem hoc fa-

In Gothicis lib.1.f.167. edit. Aug. Senatus Norico inſcripta à D. Hœſchelio.

ctum Procopius diligenter & luculente enarrat, ejus verba aſſcribere operæ pretium duxi: Symmachus, inquit, & hujus gener Boëtius, à ſuis majoribus, gentis nobilitatem adepti, inter Romanos & Senatorios viros principes erant, & conſulatus utrique dignitate perfuncti, Philoſophiæ ſupra cæteros & æquitati ſtuduerant, & tam civium, quam externorum inopiæ ſuccurrendo multis ſaluti fuere. Hi poſtquam ad ingentem gloriam evaſerunt, deterrimos quosque in ſui invidiam concitarunt. Nam his delatoribus Theodoricus Rex perſuaſus, Symmachum Boëtiumque perinde ac res novantes, occidit, eorumque bona omnia publicavit. Sed paucis poſt diebus cœnanti ſibi, cum miræ magnitudinis piſcis decoctum caput appoſuiſſent, Symmachi nuper occiſi caput illi eſt viſum, præfixis & extantibus inferiore in labro dentibus, & torve intuentibus oculis, furibunde ſibi & acerbius comminari. Unde monſtri novitate territus, membrisque præter modum tremebundus, & rigens in cubiculum ſtatim citato gradu ſeceſſit, identidemque jubendo, togarum ut ſibi vim magnam ingererent, lecto decubuit, & parumper quievit. Elpidio deinde medico, omnibus, quemadmodum accidiſſent, diligentius explicatis, in Symmachum Boëtiumque patratum à ſe ſcelus deflebat: quo denique deplorato, ex accepta calamitate, dolore ingenti affectus, haud longe poſt moritur, cum id primum & ultimum injuſtitiæ exemplum in ſuos idcirco exercuiſſet, quia non ſuo, & priſtino more, diligenter perveſtigata cauſſa in tantos viros, animadverterat. Hæc Procopius.

Qualis autem & quantus vir Boëtius Severinus fuerit, locuples teſtimonium invenitur in ejus libris, de conſolatione, in quibus deplorat miſeram ſortem ſuam & aliorum bonorum virorum, in aula regia verſantium, & quomodo ſua integritate & virtute canes aulicos, & calumniatores in ſe concitarit: quod inſigne opus nuper duo eruditi in primis commentatores: Joannes Bernartius & Theodorus Sitzmannus certatim illuſtrarunt. Inter alia autem his verbis utitur Boëtius: Satisne in me magnas videor exacerbaſſe diſcordias? Sed eſſe apud cæteros tutior debui, qui mihi, amore juſtitiæ, nihil apud aulicos, quo magis eſſem tutior, reſervavi. *Et paulo poſt*: At vero hic etiam noſtris malis cumulus accedit, quod exiſtimatio plurimorum, non rerum merita, ſed fortunæ ſpectat eventum, eaque tantum judicat eſſe proviſa, quæ felicitas commendaverit. Quo fit, ut exiſtimatio bona, primum omnium deſerat infelices. Ultima adverſæ fortunæ ſarcina eſt, quod, dum miſeris aliquod crimen affingitur, quæ perferunt, meruiſſe creduntur. Et ego quidem bonis omnibus pulſus, dignitatibus exutus, exiſtimatione fœdatus, ob beneficium, ſupplicium tuli. Hæc lamentabili ſane ſtylo Boëtius de ſeipſo & ſui ſimilibus. Elegans igitur eſt ſimilitudo: Sicut fulgur emicat prius, quam auditur tonitru, & ſicut ſanguis prius apparet, quam hiatus vulneris

cerni-

cernitur: ita apud magnos Principes delatus, plerumque prius perit, quam se defendere queat; prius condemnatur, quam audiatur. Major autem fuit calamitas Boëtii, quod publicatis bonis, ejus uxor Rusticiana, quæ antehac facultates suas egentibus elargita fuerat, unà cum aliis matronis patriciis, ab hostibus panem emendicare aliquantisper coacta fuerit: tametsi Procopius auctor sit, Amalasuntham Reginam, quæ filii sui Atalarichi, successoris Theodorici, tutrix fuit, liberis Symmachi & Boëtii bona parentum restituisse. Cæterum Boëtii monumentum adhuc Ticini extat, qui relegatus eo, turri inclusus, diu in carcere retentus est: quæ turris sita est prope monasterium, Beatæ Annuntiationi dicatum, nomenque ab eo sumtum, hoc tempore servat, vulgo turris Boëtii nuncupatur. Quod denique viro Theodorici jussu interemto, ejus corpus honestissime à Papiensibus fuit conditum in templo S. Petri, in cœlo aureo, quod nunc Divi Augustini dicitur, ejusque sepulchrum ornatum versibus conspicitur, qui & defuncti viri præstantiam, casumque, & Theodorici injustitiam attestantur. Caveant igitur, inquit Bernardus Saccus, qui magnorum Principum aurâ elati honoribus funguntur, ne levi rerum motu, aura in procellam versa, à sedibus dejiciantur, quod, mea ætate, Romæ & Parisiis pluribus contigisse memini, qui utique Curiæ aliquando imperantes, tandem in curialis calamitatis casus demersi sunt, &c. Non solum autem Theodoricus suam crudelitatem erga illos insontes consulares, & de patria sua optime meritos viros, licet sero, deploravit: sed Atalaricus & Amalasuntha, ejus successores, Symmachi & Boëtii liberis, ut paulo ante dicebam ex Procopio, paterna bona restituerunt. *In hist. Ticin. l. 7. c. 18.*

In similem calamitatem incidit, tradente eodem Procopio, Aëtius, vir bellicosissimus, qui ex agricola magister militum factus fuerat, & Attilam in campis Catalaunicis fugarat. Cum enim Maximus quidam ex Senatoribus, vitæ Valentiniani Imperatoris insidiaretur, & Aëtium, quem hoc scelus impedire animadverterat, metueret, illum per Eunuchos Valentiniano suspectum reddidit, quod rebus novis studeret, & Imperatori omnem rerum gestarum gloriam laude sua eriperet. His calumniis persuasus, Aëtium ex Gallia Romam accersitum, & nihil tale vel meritum, vel metuentem, sua manu (ut Diaconus sentit) aliena autem fraude interemit. Qui etiam paulo post pœnitentia ductus, cum de cæde Aëtii quendam familiarem suum interrogaret, quid de ea sentiret? Is respondit: Hoc ipse videret, bene an male ea facta sit; se tantum id scire, quod Imperator illum occidendo, dextra alteram manum præciderit. Quod quidem eventus demonstravit. Nam hoc viro extincto, qui ad Rempub. defendendam natus videbatur, simul cum ipso Occidentis imperium concidit, & corruit, Resque publica salutis suæ dextram amisit. Cæterum ut ad recentiora veniamus, memorabile exemplum habe- *In Vandalicis, lib 1. pag. 96. & seqq. edit. Aug.*

mus apud Oſorium, quomodo calumniis, miro artificio, Abedalla, Campatis Rex à ſuo ſocero, Rege Bintami, prius condemnatus, quam auditus, oppreſſus fuerit: ubi recenſetur quoque, quod calumniatores plerunque infauſta morte perire ſolent; inter quos fuit Bartholomæus Pereſtellus, quæſtor regius, qui pauculos dies, poſtquam ſupplicium de inſonte ſumtum fuerat, ſubitanea morte interiit. Ipſeque Georgius Albuquercius, Prætor, cum nimis inconſideratus & facilis calumniis dediſſet locum, in occidendo Abedallam, Luſitanis fidelem, utilem, & inſontem, qui ſummis precibus & obteſtationibus nihil aliud petebat, quam ut reſpondendi facultas ſibi concederetur, ſique convictus foret, ſupplicium non recuſabat, paulo poſt, pœnitentia ductus, vix errorem hunc reſarcire potuit. Imo prorex Alfonſus Albuquercius, morſibus Sycophantarum apud Regem Emanuelem oppreſſus, cum excuſandi ſpatium deeſſet, mœrore extinctus fuit. Recte itaque à quodam docto & pio viro definitur Maledicentia, quod proprie non ſit objurgatio, quæ fit caſtigandi ſtudio, non accuſatio, aut judiciaria denuntiatio, qua remedium malo quæritur: non publica reprehenſio, quæ ad incutiendum cæteris peccatoribus terrorem intendit, non manifeſtatio apud eos, quorum ſalutis intereſt, præmonitos fuiſſe, ne ignorantiâ periclitentur; ſed vitioſa criminatio, quæ ex malignitate & obtrectandi petulantia naſcitur.

Etſi autem nonnulli Imperatores & Principes apud Romanos reperti ſunt, qui non ſolum delatoribus, calumniatoribus & ſycophantis faverent, ſed etiam iis præmia, utpote quartam, tertiam, & mediam partem bonorum, eorum, quos tanquam reos detulerant, conſtituerent: tamen boni Principes hoc infame & pernicioſum hominum genus graviſſimis pœnis ſubjecerunt. Imo Tiberius, qui multum antea illis faverat, omnes, qui inter delatores præcipui erant, una die occîdi juſſit: Titus omnes urbe expulit: Aurelianus, ut erat alioquin ſeverus, quadruplatores & delatores ingenti ſeveritate proſecutus eſt: Trajanus Cæſar omnes in navibus, maris & ſcopulorum periculo objectos, ſine remis & velis, naufragio expoſuit, ſicut Dio Caſſius, Xiphilinus, Flavius Vopiſcus, & Plinius in Panegyr. Trajani teſtantur. In ſycophantas autem, teſte Socrate, gravius judicium & pœnas, leges dixêre, quam in reliquos delinquentes. Alii namque conantur, ut, ſi fraudem fecerint, lateant; Hi autem in omnibus oſtendunt crudelitatem ſuam & odium, quod in mortale genus habent, & invidentiam. Calumniari ſane proprie eſt falſa crimina intendere, ſcienter & malitioſe, ſtudio divexandi & infamandi: & Demoſthenes ita definit calumniatorem: λέγεται συκοφάντης, οὐχ ὁ ψευδόμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ πολυπραγμονῶν τὰ μὴ προσήκοντα, καὶ λέγων ἅπερ: hoc eſt: Calumniator dicitur non is tantum, qui mentitur, ſed & is, qui ea

Lib. 1. ad SC. Turpil. lib. athletas §. calumniator. de iis qui not. infam.

curat,

curat, quæ ad se non pertinent, & qui improbe loquitur. Unde idem Demosthenes in calumniatores cito & severe animadvertendum esse, pulchra similitudine admonet: Neminem fortasse vestrum, inquit, unquam serpens momordit, aut araneus (& absit, ut unquam mordeat:) sed tamen eas animantes, ut videritis, statim occiditis. Ad eundem igitur modum Athenienses etiam, cum calumniatorem, & acerbum, & natura serpentina præditum hominem videritis, ne dum vestrum singulos mordeat, expectate, sed primus quisque, qui in eum inciderit, ulciscatur. Et idem paulo ante dixit, usque ad radices esse penitus exstirpandum ex Republica hoc genus hominum calumniatorum, veluti hostium naturâ & genere, in bonos. Recte itaque monetur: Cavendum Principi, ne illi à male consulentibus imponatur: sed quoque cavendum, ne delatoribus nimis facilem præbeat aurem. Solent enim ea, quæ nulla ex parte vera sunt, per calumniam Principi deferre, & eum ad injustitiam sævitiamque impellere, ex quo multorum sæpe innocentum periculum, imo pernicies exoritur. Quod quidem verius latrocinium, quam judicium est.

Contra Aristogit.

Hippolyt. consil.

Observatum sane à sapientibus, nullum unquam delatorem fidelem fuisse. Legibus præterea Romanis, peculiaribus titulis & capitibus, calumniatoribus pœnæ constitutæ sunt, quas, cum notæ passim sint, referre supersedeo. Inter eas autem Pauli Jurisconsulti admodum memorabilis est: Qui per calumniam, inquit, actionem instituit, extra ordinem (scilicet arbitrio judicis) punitur: omnes enim calumniatores exilii, vel insulæ relegatione, aut ordinis amotione puniri placuit. Utinam autem ista fex hominum calumniatorum, & obtrectatorum, atque scommatum ejaculatores, qui non ignorant, secundum Ciceronem, obtrectatione insidiosa nihil esse magis volucre, nihil facilius emitti, nihil citius excipi, latius dissipari: Utinam, inquam, Mormisotti isti, tanquam nocentissimum genus hominũ, ex aulis Regum & Principum, nec non ex Rebuspublicis, cum infamia, expellerentur, vel etiam, ne licentia obtrectandi & maledicendi impunita esset, ad exemplum, jam dictis pœnis subjicerentur, aut etiam, ex decreto Adriani Papæ, delatori aut lingua capuletur, aut caput amputetur; Quod optare sane licet, sed absque effectu. De illis mordacibus & maledicis, quorum ex ore breves quædam & aculeatæ projiciuntur orationes, quæ aliorum corda plus, quam sagittæ feriunt, ita scribit Stephanus Guazzus: Quanquam jocando verum sæpe dicũt, propterea tamen culpandi sunt, quod animo maligno & injurioso id faciant; Unde & reprehensionem & odium incurrunt, suntq; adeo indiscreti & insolentes, ut vel amicum, quam unicum verbum, malint perdere: Nec possunt dicta sua, aut facetiarum, aut gravitatis velo, ita cooperire, quin malignitas ipsorum detegatur, &c. Cum autem multi magni viri per calumniam horribiliter opprimi-

Sent. l. 5. c. 4.

Cap. delatori. 5. q. 6.

De civili convers. l. 2.

Cap. homicidiorum, in 1. de pœn. dist. 1. c. deteriores. 6. q. 5.

primantur, ac recte dicatur, multo deteriorem eſſe calumniatorem, & detractorem, quam qui manu occidit; ideo etiam detractores eadem pœna digni putantur, qua homicidæ: & pejores iis habentur, quam qui prædia, bonaque
Pſalm. 100. aliorum diripiunt. Recte itaque dicit Regius Propheta: Se odio habere &
Prov. 14. perſequi detrahentem ſecreta proximo ſuo. Et Salomon, Abominationem
2. *Cor.* 12. hominum, detractorem dicit. Paulus quoque ſuſurrones & detractores dicit Deo odibiles. Quare ejusdem Salomonis doctrina egregia eſt, de calumnia, quod conturbet ſapientem, & frangat robur cordis ejus. Etſi, inquam, paſſim hoc fiat; tamen laudi nunc (quod dolendum eſt ſane) ducitur, inſontes criminibus & calumniis afficere, quaſi res ingenioſa eſſet, ſcommata, probra, & maledicta, falſaque dicteria, in deſpectum & detractionem aliorum, malitioſe excogitare, & effundere, ita ut Diabolus (qui nomen à calumniando habet) vix talis artifex, in fingendis calumniis, eſſe poſſet. Sed recreent ſeſe, & veluti tripudient ejusmodi inepti maledici, quam diu volent; nunquam prohibebunt tamen, quin conſolentur ſeſe pii innocentes, & boni
Pſal. 34. viri, vera recreatione, qua uſus eſt Regius Propheta: Maledicant illi; at tu benedices: Inſurgant illi, ſed pudefient, & ſervus tuus lætabitur: Et occidet impium malitia, & odio habentes juſtos, perdentur. Poſtremo cor-
In fine hiſt. Muſulm. data eſt hæc conſolatio Leunclavii noſtri, contra maledicos & lividos detractores:

Invideat, qui non vidit.
Invideat, qui vidit, & non pervidit.
Nec Momum metuo, nec Mimum.

Cæterum dolere quidem poſſumus, at mutare non poſſumus, quod, quæcunque mortales agunt, ſive privatim, ſive publice, calumniæ ſubjaceant. Nec divinis operibus maledica lingua parcit; tantum ſibi humanus adrogat intellectus. Experientia ſane teſtatur, nullam tam modeſtam felicitatem eſſe; quæ malignitatis, invidiæ, & calumniæ dentes evitare poſſit: ut Valerii Maximi quendam locum commentando caput hoc concludam.

CAP.

Caput LVII.

De ingrati animi vitio, erga benemeritos calumniis oppreſſos, exempla memorabilia.

IN familiari converſatione, cum amicis, durantibus non ita pridem præteritis Comitijs Imperij, Ratisbonæ, incidit ſermo, admixtis querelis, quamobrem plerunq; benemeritis præſtantibusq; viris de patria & Repub. laborum & ſtudiorum recompenſationem aliquam expectantibus, mala gratia referatur, iiq; ingratitudinis vitium, ex calumnia ortum, & ſic à pejore filia, mala matre prognata, præſertim, quod gravius & moleſtius eſt, in ſenectute, ſentire & ferre cogantur? Cum autem multæ recentiores hiſtoriæ, & ex quidem, quæ noſtra memoria, notis hominibus contigiſſent, recenſerentur, quibus animus mirum in modum, ob indignitatem rei, affligebatur, & præſentes in hoc numero amicorum erant, qui morſus ingratitudinis ipſimet quoq; ſentirent, & calamitatem ſuam deplorarent, interruptæ ſunt querelæ, & ad alios ſermones familiares, & recentiora facta deflexit noſtræ converſationis oratio. Venit autem inter alia nobis in mentem, quæ nuper legeramus, in narrationibus varijs Laurentij Capelloni, Italica lingua, Genuæ editis, cujus libri titulum fecit: *Ragionamenti varij, ſopra eſſempij, con accidenti miſti, e quiti, & occorſi, non mai vedute in luce*, &c. Allato itaq; hoc libro, interpretatus ſum, imperitis linguæ Italicæ, ex eo, aliquot memorabilia exempla; In quibus primum fuit de Cæſare Borgia, Duce Valentino, Alexandri VI. Papæ filio. Quum enim multas urbes in Romania (quæ olim fuit Umbria) expulſis dominis eorum vi, & fraudibus occupaſſet, & in hac re Remiri Orci, non ſolum in acquirendo, ſed etiam in conſervando, quiete parta, fideli opera uſus fuiſſet, ideoq; in ſumma authoritate apud ipſum eſſet, mox mutato favore in odium, erga illum, cum optima quæq; ob bene merita, & feliciter res geſtas, expectaret, animo ingrato & crudeli, ex improviſo, illum Remirum, ſummo mane, in publico foro, Ceſenæ, ſectum in duas partes, appoſito ſanguinolento cultro, tabulæ ligneæ affixum, crudeliter mactatum, in ludibrium mutatæ fortunæ, omnibus conſpiciendum collocari juſſit. Altera hiſtoria ingratitudinis fuit de Joanne Jacobo Trivultio, præfecto & duce militum forti, magnanimo & felici ſuo tempore. Is cùm Carolo VIII. & Ludovico XII. Regibus Galliæ, in bellis ſæpe numero utilem operam navaſſet, & ab eorum ſucceſſore, Franciſco I. recompenſationem aliquam, in extrema ſenectute ſua, expectaret, ex delationibus, & calumnijs inimicorum, in tam

atrox odium Regis incurrit, ut eum, neq; in ſuum conſpectum admittere neque audire ejus excuſationes voluerit. Hanc indignationem & ingratitudinem Regis, cum Trivultius, veteranus ille miles, & præfectus, de Regibus Galliæ bene meritus, ægerrime ferret, nihilq; magis cuperet, quam ut Regē alloqui, & coram, de calumnijs conqueri, ſeque excuſare poſſet; Ob ſummam autem ſenectutem, & ægritudinem, incedere amplius nequiret, juſſit ſe portari in Salam, contiguam cubiculo regio, quam Rex audita Miſſa, tranſire ſolebat. Rex vero, licet illum bene meritum ſenem, eminentem in [illegible] conſpiceret, quaſi illo non conſpecto, vel contempto, indignabundi inſtar, nihilominus præterijt, quamvis Trivultius alta voce exclamaret, Sire, Sire, & ſuum deſiderium alloquendi Regem, geſtu vehementiore exprimeret. Repulſam igitur tam inſignem, & contumelioſam, in publico loco aulæ, a Rege paſſus, reportatus domum, ex ægritudine, & mœrore, alioquin confectæ ſenectutis, graviter & periculoſe decumbere cœpit. Quod cum Regi indicatum eſſet, miſit nonnullos ſuos aulicos familiares, ut eum ſuo nomine viſitarent, & conſolarentur; quibus conſpectis, & auditis, ſapiens ille ſenex [illegible] aliud reſpondit, niſi, nimis ſero eos venire; & paulo poſt vita deceſſit. [illegible] Rex, etſi alioquin magnanimus, & liberalis, non tamen absq; ingratitudinis vitio, graviter tulit. Eodem modo ſeſe geſſit erga Cardinalem de O[illegible] ſummum ſuum Cancellarium. Parum etiam abfuit, quin eandem indignationem Andreas Aurea, claſſis ipſius præfectus, expertus fuiſſet, ſi non [illegible]ſtive ſeſe ſubduxiſſet, & ad Carolum Quintum contuliſſet.

Sequitur tertia hiſtoria, de Ferdinando, Rege Arragoniæ C[illegible] quomodo ſeſe erga Ferdinandum Conſalvum Cordubenſem geſſerit. [illegible]nim, cum Regi ſuo regnum Neapolitanum, ſua induſtria & virtute, a[illegible]viſſet, & id, victis & pulſis hoſtibus, in tutum redegiſſet, loco grati[illegible] beneficij, quo honorifice vivere, & ſuam dignitatem tueri poſſet, c[illegible] Rex ex Hiſpania Neapolim, & Conſalvum, invitum & indignantem, [illegible] ulla recompenſatione meritorum, ſecum adduxit. Quartum exemplum [illegible] cenſetur de Ambroſio Ricalcatio, Secretario Papæ Pauli Tertij. Qu[illegible] longo tempore fideliter ei inſervijſſet, tandem excidit gratia Papæ, [illegible]bente, amiſit tam ſuas facultates, quam vitam. De Coſini Medicis, D[illegible] rentini Camerarij calamitate, quintum exemplum ibi [illegible] cum eſſet in ſumma gratia Ducis, mox mutata ea, in odium, ad vita[illegible]ra ludibria, ſibiipſi manus violentas intulit. Eodem modo accidit J[illegible] Bandino, Legato ejusdem Ducis, apud Imperatorem: Revoc[illegible]rentiam, conjectus fuit in carcerem, in quo, cum omnis acceſſus [illegible] prohibitus, paulo poſt, confectus mœrore & pædore di[illegible] ſuum [illegible]to loco refertur, quomodo Papa Pius Quartus optime de ſe [illegible]

ulium Speccium, magistrum aulæ suæ, tractaverit, & ex summa dignitate, in maximam calamitatem converterit. Eandem fortunam experti sunt, Caspar Blancus, & Franciscus Frumentus, Papæ familiarissimi, & intimi. Postremo additur ingratitudinis exemplum Solimanni erga Imbrainum, Visierum, & Bassam præcipuum, cui, quum ob immensa merita, & fidelem operam, parem gratiam referre non posset, eum in sua præsentia strangulari jussit dormientem. Concludit itaque Capellonus, quod ij, qui inserviunt Principibus, non possint esse securi de diuturna gratia ipsorum : imo quando pro bene meritis recompensationem expectent, tunc maxime illis impendere ruinam & exitium, &c.

Huc referri potest vetus exemplum Demetrij Phalerei. Is enim, cum per annos decem Rempublicam Atheniensem rexisset, ac trecentis sexaginta statuis meritorum ergo in patriam honoratus esset, tandem invidia & obtrectatione quorundam, indicta causa, absens capitis damnatus est, statuæ ejus omnes eversæ, conflatæque, per sophismata inducta, memoria nominis de monumentis erasa : ut auctor est Plutarchus. Hoc, quod recensuimus, in aula Turcica quotidianum & tritum est, quod inprimis Lusignius diligenter observavit, & memorabilibus exemplis illustravit. Ministrorum, inquit, qui in Imperio Turcico propter summa, quæ gesserunt, officia, ad honores & dignitates evecti, autoritate & favore apud subditos pollent, ea conditio est, ut qui minimam Imperatoris indignationem incurrat, subito vitæ & facultatum jacturam faciat. Acomathus Bassa strenuus, & in omni re militari dux præclarus, jussu Bajazethis, perijt. Dicebat enim Imperator, nimiam ministri authoritatem, suspicionem & metum domino adferre, & augere. Selimus plurimos suorum belli ducum interemit : Mustapham Bassam Prusæ laqueo suffocavit, & corpus canibus laniandum objecit: hanc scilicet gratiam illi pro egregie navata opera tribuit, quod, illius consilio & ope, Imperium patri Bajazethi eripuerit, & duos fratres, Acomathum & Corchutum, eo spoliarit. Bajazethis vero indignationem, quæ postea mortis causa exstitit, ob nudam suspicionem ille incurrit, delatus nimirum, quod arcana quædam & secretiora consilia filijs fratris sui, Acomathi, Aladino, & Amurathi detexerit, & communicavit. Sæpenumero autem, in nonnullorum Principum aulis, corruptela viget, qua, ob levissimam culpam, & noxam, maxima & conspicua beneficia, & salutaria servitia, prius exhibita, obscurantur, & obliterantur, pessimeque compensantur, &c. Id ipsum autem ex delatione invidorum, obtrectatorum, atque calumniatorum ortum habet. De his Basilii Magni tale est judicium : Solent, inquit, quodammodo magnis Principibus hujusmodi obsequiorum artifices adhærere, ut, quoniam proprio bono caret, quo innotescant: ex alienis malis se ipsi

De conser. Imper. l. 1. c. 6.

commendent,' &c. Unde recte & pie, adverſus calumniæ & improbitatis *In Annal.* vim venenatam, contra Camateri Logothetæ inſidias, diſſerens Nicetas Choniates: Improviſa, inquit, admodum & inevitabilis res eſt improbitas. Suntque, quantum licet, ij æmuli obſervandi, qui ingenijs ſunt illiberalibus & moribus occultis præditi, linguaque pollent ab animo diſſentiente; Adcuſtodia muniendum eſt os, nec ſinenda lingua temere extra dentium ſepem, & labiorum munitionem evagari, quibus à natura, quaſi duplici vallo, eſt incluſa. Et paulo infra: Draconem quidem aut Leonem qui videt, aut audit in montibus, ſtatim declinat: lachrymis & precibus etiam latro mitigatur: ad virum vero alijs inſidiantem, qui aliud lingua promtum, aliud pectore clauſum habet, cavendum, magna ſapientia opus eſt, & numinis auxilio. Cæterum ſi forte aliquos potius veteres, quam recentiores hiſtoriæ, de calumnijs *Antiq. Iud. Li.13.c.19.* & ingratitudine, delectant, ij legant apud Fl. Joſephum, quomodo ex delatione falſa, licet colorata, Antigonus optime meritus, & victor atque triumphans ex bello revertens, à fratre Ariſtobulo, qui eum antea unice dilexerat, & conſortem regni fecerat, apud turrim Stratonis crudeliter interfectus fuerit. Ubi additur: Hujus rei caſus facile oſtendit, quantum poſſit invidia & calumnia, & quam ſint efficaces ad ſubvertendam etiam naturalem benevolentiam. Memorabile autem eſt ibi præ cæteris, quod Ariſtobulum continuo ceperit fraternæ cædis pœnitentia, & cum ex ægritudine creſcentibus doloribus ſanguinem, quem evomuerat, miniſter quidam eum efferens prolapſus, in eo ipſo loco effudit, qui Antigoni cædis cruenta adhuc habebat veſtigia. Quod cum Ariſtobulus minis ac terroribus, à miniſtris id ſupprimere conantibus, expreſſiſſet, mox conſcientia graviter ictus, effuſis plurimis lachrymis, deteſtans ſuum parricidium, animam exhalavit. Poſtremo hæc non incommode referri poſſunt, querelæ aulici cujuſdam tales;

Contrivi miſere Miſer tot annos,
Guſtando mala, gratias agendo:
Sperando: ingenueq; ſerviendo:
Tantorum mihi præmium laborum,
Sunt SERO SAPERE *atque* POENITERE.

CAP.

Caput LVIII.

Verſutos, callidos, & malitioſos homines, ſuis conſiliis, & aculeatis morſibus, candidos & bonos viros impetere, & evertere cupere: at non impune.

PLurimum refert, qualis eventus in deliberationibus ſequatur. Jam enim uſu receptum eſt, inquit Dio, ut, qui rem aliquam non recte aggreſſi ſunt, tamen feliciter perficiunt, optimo conſilio uſi exiſtimentur: alij contra ſtultitiæ culpentur, quum re optime deliberata, voti compotes facti non ſunt, &c. Nec mirum, cum experientia teſtetur, verſipelles, & callidos homines, plerunq; candidos, & apertos, premere, iiſq; ſuppreſſis, vel ſublatis emergere, & in autoritate, umbratili quidem & momentanea eſſe ſolere. Quod Hoſpitalio, magno Cancellario Galliæ, non fuit ignotum, quemadmodum ejus verſus teſtantur: *Rom. hiſt. l. 45.* *Lib. 3. epiſt.*

Verum hodie laus eſt non ultima; fingere vultum,
Et ſimulare probe, nec qui vel fallere neſcit,
Mentirive, feret ſapientis nomen in aula.

Magna itaq; atq; accurata ſolicitudine, & cautione verſandum eſt inter ejus-odi homines, ne quis, ſub ſpecie familiaritatis, & amicitiæ, ab iis evertatur. Hæc enim ſunt artes aulicorum, (inquit Hannibal Scotus) improborum, qui liquem ſubvertere volunt probum, & innocentem virum: Jaciunt primo cum illo fortuitos ſermones, ut ſuſpicionem fraudis amoveant. Deinde illi landiuntur, ad ejus benevolentiam captandam. Poſtea aliquid rerum ſuarum arcanarum illi communicare ſimulant, quod revera nihil refert, ut fidem pud illum acquirant. Et ſic demum innocens ille deceptus, animi ſui ſecreum pandit, ſuper quo illi criminationes apud principem ſtruunt, & illum eſſundant. Oculatiſſimum ergo præſtat eſſe hac in re: quæ quotidie in aula omana uſu venit, & diſcernere malevolos à benevolis, ut cum illis caute & obrie, cum his libere & plene tractes, &c. hucusque Hannibal. Recte igitur tur à Gregorio; Qui fingit amicitiam, pejor eſt illo, qui adulteratam excudit monetam, quia ille in rebus, iſte in anima fraudem committit. De talius talis cautio datur. Qui cum malus ſit, pro bono tamen habetur, plus mali, uam boni credas, perpetrare poteſt. His conjungantur contentioſi nonnulli fugaces, importuni & faſtidioſi: qui quidem non ignorantia peccant, ſed btilitate quadam ingenium ſuum contra alios acuunt, & in ſingula aliorum *In Cornel. Tac. Annal. lib. 4.*

verba aliquid comminiscuntur, iisdemq; insidiantur, & dictis eorum laqueos tendunt. Et hoc vitium peculiare est hypocritis, qui principio mansuetudinem, lenitatemque præ se ferunt, mox acerbam rapinam, immanemque crudelitatem exercent, falsa & mentita nomina rebus accommodantes. Etenim cum proxima sint nonnulla vitia virtutibus, facile est eis componere fraudes, cum honesta nomina, suspectis, improbisque rebus aptant: de quibus Ovidius sentiebat:

L. 11. Metamorph.

Nascitur Æolicus, furtum ingeniosus ad omne,
Qui facere assuerat, patriæ non degener artis,
Candida de nigris & de candentibus atra.

Sat. 14. Et Juvenalis concinit:

Fallit enim vitium specie virtutis & umbra.

Id omne eo gravius bonis, & pacificis hominibus accidit, quando mordaces detractiones, vel palam vel occulto fiunt. De iis versutis, & mordacibusque lividis, Demades dicere solebat: Eos aliis hominibus, esse serpentes, ipsis vero viperas: contra quas lividas linguas sentiens ipsarum aculeos, sane acutos, mihi vero plumbeos, nuper ita lusi:

Saucior invidiæ morsu, quærenda medela est,
Dic quibus in terris sentiet æger opem?
Invideas, quæso invideas, tua livida tela
Conficient animum, quod patet, ipsa tuum.
Invidiæ proprium est, proprios lacerare clientes,
Rodit enim cordu VIPERA *sæva sinus.*
Vellicat infaustos, falsaque cupidine pectus
Implet & excæcat, nec sua damna vident.
Livide, cur frendes? pectus cur æstuat intus?
Ante diem proprium num cupis exitium?
O lævas hominum mentes, quas livor adedit,
Ut noceant aliis sed mage se crucient.

Contra hos mordaces applicari potest ex sacris literis præceptum Apostoli. Ad Gal. c. 5. Sed alius alium vicissim mordetis, & devoratis, videte ne vicissim alius ab alio consumamini. Romani sane veteres, & in politicis prudentissimi viri, summo odio prosequebantur maledicas, & mordaces linguas. Exemplum habemus in Nævio poeta memorabile. Eum, & ejus ingenium admirabantur omnes cives, ideoque cum fabulas in publicum ederet, frequenter, ac studiose omnis aderat populus. Is tamen laborans maledicentiæ vitio, [illegible] agimus) principibus civitatis oblatrabat, & carpendo, mordacibusque dictis eos vexabat, donec autoritate publica, cum in carcerem co[illegible] quo tamdiu detentus fuit, quoad aliquot fabulas scripsit, in quibus [illegible]

& petulantiam revocavit. In hunc celebris minax ille verſus Metellorum, quos etiam arro ſerat Nævius:

Dabunt malum Metelli Nevio Poetæ.

Sane nihil novum & inſolitum eſt, quod dicterijs, ſæpenumero gravius, quã convicijs laceſſimur. Hæc enim crebro fieri temere videmus, ex bile: illa vero, ut non neceſſaria, ſed ex contumelia, & maledicentia præmeditata nata, magis deteſtamur & execramur. Atque omnino cum dicacibus, quam cum nugacibus infeſtiori animo congredimur. Patet enim omne mordere cavillum: Cavillum autem maledicum contumelioſum eſſe, fierique ex deſtinato. De quo Plutarchus plura. Quanto autem Reipublicæ, & privatæ utilius eſſet, ejusmodi maledicentiam, rancorem & mordaces ſermones omittere, & concordiæ, & conjunctioni animorum operam dare? Quod quidem Chriſtianis hominibus omnino convenit facere, imo illis, ſub gravi pœna, in ſacris literis id mandatum eſt. Deberent igitur iſti iracundi, & lividi homines, ſi non vellent exempla, & hiſtorias memorabiles, quas in ſecunda Centuria hac de re recenſui, attendere, & ijs irreconciliabilem animum mitigare, Item Ethnicorum mitem, & pacificam mentem & actiones conſiderare, & imitari Ariſtippi, & Æſchinis inprimis. Cum enim inter ipſos ſimultas diuturna eſſet, ille ultro hunc adiit: Non, inquit, quamprimum redibimus in gratiam, ac nugari deſinemus? An potius expectabimus, ut ſcurris inter pocula fabula fiamus? Cui cum Æſchines reſpondiſſet, ſe libenti animo in gratiam rediturum: Memento igitur, ait Ariſtippus, quod cum eſſem natu major, prior te acceſſerim. Tum ille, næ tu profecto vir me longe melior es: ſiquidem à me ſimultatis, à te ſarciendæ gratiæ factum eſt initium. Huc non incommode referri poteſt recentior hiſtoria, & reconciliatio duorum Hiſpanorum, Ducis Aſinciæ & Marchionis Gaditani, quæ in ſecunda Centuria cum ſit memorabilis, prolixe inſerta eſt. Neq; omittendum eſt, quod Cromerus de Sigismundo I. Polonorum rege, ſcribit: Eum videl. privatas injurias, obtrectationes, convitia, & maledicta inſolentiorum hominum, ita contempſiſſe, ut nunquam vindicaret, nec eſſet ob id deinceps ad beneficentiam in hujusmodi homines reſtrictior. Non absq; ratione itaq; antea monuimus, ubi hæc materia prolixius tractata eſt, præſertim privatas injurias, dolorem & inimicitias Reip. condonare, magni cujusdam hominis & perſapientis haberi. Quod Legatis ad Lepidum & Antonium apud Appianum Alexandrinum, ignotum non fuit. Ita enim occiſo Cæſare, eos alloquuntur; perniciquum eſſe, propter ſimultates privatas Remp. in diſcrimen adducere, nec abutendum occaſione ad explenda odia, ſed potius Reip. donandas privatas injurias. Etſi autem experientia teſtatur (ut Georgij Sabini verbis utar) multas exiſtere belluas, leones, ſcorpios, cancros, hoc eſt, homines invidos

L. 2. convi. q. 1.

Cap. 47.

Cap. 44.

Cent. 2. c. 47.

In metamorph. Ovid. l. 2.

&fa-

&c faſtuoſos, qui omnia conſilia, quamvis recta, & ſalutaria, calumniantur,
omniaq; reprehendunt, ad evertendam bonorum dignitatem, quæ præcipue
inſerviunt communi utilitati, tamen hæc malignitas illis impune haudqua-
quam eſt, ſed tandem hi conatus illis exitioſi eſſe ſolent. Quemadmodum
enim apes aculeum cum dolore infigere poſſunt, ſed tamen infixo eo ipſæ
pereunt: ita & detractores maligni, ſalſitate ſua contabeſcunt, paulo pæne
quam proximo malum inflixerunt. Recte itaq; concluditur, Falſitatis ini-
quitatem non tam alios lædere, quos vel odio, vel ignorantia gravat, quam
eos ipſos, à quibus hæc exiſtit, atq; proficiſcitur: Qui quidem neq; conſcien-
tiæ ſuæ pœnas, neq; divini numinis animadverſionem effugere poterunt.
Non fruſtra igitur dicitur in proverbio,

Conſilium malum conſultori peßimum eſſe.

De reb. geſt. Quo reſpexit Arnoldus Ferronus, ubi ita ratiocinatur. Recte ſapientiſſ. ho-
Franc. l. 8. mines prodidere, Deum magna exempla in caput invenientium regerere,
f. 254. juſtiſſima puniendi vice quod quisq; excogitavit alieno malo, ſæpe exc[illegible]
ſuo. Cæterum veteres, inter quos fuit Plinius, & ante ipſum Ariſt[illegible]
& invidentiæ faſcinationem quandam ineſſe, ita ut ex oculis talium, q[illegible] in-
fici aliquis poſſit, prodiderunt. Græcis enim vocatur faſcinatio [illegible] &
faſcinare βασκαίνειν. Quod verbum vocatur quoq; invidere. Quare βασκ[illegible],
eſt invidentia & faſcinatio, quaſi faſcinatio ſit læſio, cum quadam invidien-
tiâ illata. Quam avertere valens antidotum προβασκάνιον vocabant & [illegible]
προβασκάνιον, Latini dixerunt præfiſcini, vel ut alii præfiſcine. Necesse est
igitur dicere, illos ipſos venenoſos homines, tunc magis inficere, quando
aſpiciunt cum quadam invidentia. Non quidem ob ipſam invidentiam
per ſe (ne in Avicennæ aperte falſam opinionem incidatur,) ſed ex acciden-
ti, quod is animi affectus attentius faciat intueri, atque tunc propterea
eſſe faſcinationem quandam, ut à Baſiliſco, ſicut erudite diſputat Fran-
De ſacra ciſcus Valeſius. Felices certe illi merito prædicantur, qui mode[illegible]o-
Philoſ. c. 68. ne ſua ſtudent præconium Periclæum poſteritati relinquere. Is enim poſt-
poſitis alijs ſuis virtutibus, & rebus egregie ad ſalutem Reipub. geſtis, [illegible]
potiſſimum laudem habere voluit: QVOD NEMO IPSIUS CAUSA LUGU-
BREM VESTEM INDUERIT. Sicut ante prolixius indicavimus. Ex quo pro-
Cent. 2. verbium Italicum fluxit; *Male detto ſia quel huomo, della cui vita piange[illegible]*
c. 47. *ti, & della cui morte ridono tutti.* Pulchrum eſt itaque & laudabile enc[illegible]
Michaëlis Hoſpitalij, quod illi à Jacobo Auguſt. Thuano exim[illegible] hiſto-
ricorum traditur. Cancellarius Franciæ, inquit, creatus invidiam [illegible]
Hiſt. l. 36. tutis comitem magnis conatibus adverſam habuit, cum qua [illegible]
magnitudine diu luctatus, non victus, ſed cedendo victor evaſit, [illegible]

tem

tem domeſticam verſus, in honeſtiſſimo otio, quod reliquum vitæ fuit, tranquillè exegit. Dum in aula fuit, indignam meritis ſuis gratiam rependi videns, tamen judiciario ordini corrigendo intentus ſanctiſſimas leges promulgavit, quæ ſanctiſſimæ earum conditionis memoriam apud poſteros conſervabunt. Tandem anno ætatis circiter ſeptuageſimo in Viniano ſuo III. Eid. Mart. placidiſſima morte ad Deum migravit, condito prius teſtamento, quo vitæ ante actæ quaſi reddita ratione pietatis in Deum, caritatis erga patriam, ingenii, elegantiæ, & prudentiæ, quæ cum ad extremum vitæ ſpiritum usque comitata eſt, teſtimonium veluti conſignatum reliquit, &c. Hæc Thuanus. Felices, imo feliciſſimi illi ſunt, qui virtute & fortitudine ſua adjuvante Deo, dirum illud monſtrum invidiæ atque dicacitatis ſuperare, & deinceps liberi à moleſtiſſ. negociis privatim nihilominus Reip. inſervire, & ſenectute placida usque ad extremum ſpiritum frui poſſunt. Sed hæc felicitas pauciſſimis contingere ſolet.

Caput LIX.

Ab inimicis & calumniatoribus plura interdum diſcuntur, quam ab amicis.

PRudenter & recte dicit Sophocles:

Ἀπὸ ἐχθρῶν μανθάνουσιν οἱ σοφοί.

Ab inimicis multa diſcunt ſapientes.

Et pulchre Cœl. Aurelianus: Ajunt Hippaſum, ſcribit, Pythagoricum Philoſophum, interrogatum quid ageret, reſpondiſſe; Nondum nihil, non quidem mihi invidetur. Si igitur proficientium teſtis eſt invidia, quæ nobis olim comes eſt, magna gerimus in his quæ gerimus. Quare antea ex Suida allegavimus, ab inimicis multa diſcere ſapientes. Nam cautio, inquit, ſervat: ac ab amico quidem iſtud non diſces; ſed inimicus ultro extorquet. Id non ignoravit Philippus Macedonum Rex. Affirmare enim ſolitus fuit, ſe ſuis obtrectatoribus plurimam habere gratiam, quod ſuis conviciis efficerent, ut ipſe oratione, tum moribus evaderet melior, dum conaretur illos dictis pariter & factis mendacii convincere. Obtrectatio certe malevolorum magnam vim habet, & bonos graviter ſauciat. Non ignorat enim ſecundum Ciceronem, nihil eſſe tam volucre, quam maledictum, nihil facilius emitti, nihil citius excipi, latius diſſipari. Hoc malum plerumque ex concepta ſuſpicione oritur. Nulla enim gravior peſtis humano ingenio inſidet, quam alte concepta ſuſpicio. Nam cum ea ſemel temere irrepſerit,

Cap. 62. cent. 2.

Cent. III. Ii æger-

ægerrime vel maxime illuſtri ratione convellitur. Contra morſus vero obtrectatorum & lividorum varia remedia ſuppetunt; ſicut antea quoque indicavi. Nam inter cætera ex Æliano monui, quod ſcommata & obtrectationes nullam vim erga cordatos & conſtantes habere videantur. Si enim firmum animum petant, diſſolvuntur, & inanes ſunt, ſin illiteratum & abjectum, poſſunt quidem aliquid: & ſæpe non ſolum in dolores, verum etiam in mortem eum conjiciunt. Argumento ſunt illa; Socrates cum in comœdia taxaretur, ridebat: Poliagrus vero ſeipſum ſtrangulabat. Ego ſane, neſcio quo fato, fere ab ineunte ætate, huc usque obtrectationibus, & invidorum morſibus, & calumniis objectus fui, qui me ſæpenumero miris modis torſerunt, & exagitarunt, cum præſertim expertus ſim, verum eſſe cujusdam veteris juſſionem: calumniare audacter, ſemper aliquid hæret: Sed tamen conſolationes, quæ integræ conſcientiæ, & innocentiæ perpetuo comites eſſe ſolent, non defuerunt, neque adhuc deſunt. Etſi enim obtrectatio & calumnia aliquantiſper auditorum opinionem confirmat; tamen progreſſu temporis ipſa nihil eſt imbecillius, quæ etiam viperæ inſtar ipſi parenti tandem perniciem affert, ſicut Victorinus Strigelius, qui etiam calumniatorum ſimiles morſus viperinos ſenſit, recte monuit. Sæpius autem cum Hippia apud Plutarchum, miratus fui, nullum adverſum calumniam eſſe ſtatutum ſupplicium, ſicut adverſus fures, quum tamen amicitiam, quæ poſſeſſionum omnium eſt præſtantiſſima, furetur. Sufficit itaque, cum alia gravior pœna conſtituta non ſit, ſecundum leges, calumniatorem, qui non probat, pœnam illam incurrere, quam ſi probaſſet, reus utique ſuſtineret. Utque is tamdiu ejus ſceleris reus habeatur, in quo accuſat alium, quamdiu accuſatum de eo non convicerit. Satis quoque grave hoc ipſum eſt, ſi prætor vel judex aliquem interlocutione ſua increpans, dicat, ἐσυκοφάντησαι, hoc eſt, Calumniatus es: dum modo cauſa cognita id fecerit, arg. l. 17. verbum. C. ex quib. cauſ. infa. irrog. Omitto hic pœnam legis Remmiæ, qua ſtigma literæ K. fronti calumniatoris, ſive (ut veterum orthographia erat) Kalumniatoris inurebatur, unde ab omnibus agnoſci poſſet. Quam ſane pœnam in uſum revocari ad deterrendos à calumniandi atque obtrectandi libidine homines maledicos eſſet Reipub. utiliſſimum. Sed ad me ut redeam pauliſper, equidem inter cætera remedia, ex doctrina Chryſoſtomi, nullum efficacius expertus ſum, contra illos virulentos morſus, quam neglectum criminationum, quaſi ſurdis auribus prætervolantes tranſmitterentur. Nihil enim maledicos mordere frenareque magis didici, quam illatæ contumeliæ contemtum. Idque aliquoties expertus ſum, in infeſto mihi, & livido homine, cujus jacula linguæ obtrectatricis, alio modo infringere non potui, niſi diſſimulando & contemnendo,

Cap. 10. in Eccleſiaſt.

C. qui calū. 5 9 6 & tit. de calumn.

do, ita ut ipse, cum se frustra laborare videret, tandem destiterit, & aculeos suos plumeos & plumbeos alio transtulerit. Vivere enim & pascere se, sicut Salamandra, igni, calumniis & morsibus violentis, superbia & insolentia nimia cerebro vitiato solebat. Quod etiam observavit Gomezius, sicut eum antea allegavi. Recte enim dicitur, spreta exolescunt; si irascare, agnita videntur. Quæ & antiqui Comici Philemonis apud Joan. Stobæum est sententia: ἂν μὴ προσποιῇ ὁ λοιδορούμενος, λοιδορεῖθ' ὁ λοιδορῶν, hoc est, si non revocat ad animum is, qui criminationibus appetitur, tum criminationes in ipsum recidunt auctorem. Inprimis autem placuit mihi similitudo in oratione Guilielmi Verheiden sive Campani, dicentis: Quemadmodum telas aranearum muscam irretire, ab hirundine vero rumpi cernis: ita callidas improborum & malevolorum artes pauci imbelles & incauti timent: Prudentes vero & magnanimi sane facile conterunt atque contemnunt. Fateor certè ingenuè, licet multum molestiæ & ægritudinis ictus & morsus maledicæ linguæ mihi intulerint: tamen negare non possum, mihi inde plus cautionis & diligentiæ accessisse, ut videlicet vigilantior & diligentior effectus sim, & occasiones omnes arripuerim, mihi ab eis non solum cavendi, sed etiam existimationem bonam conservandi, quam si securus ab iis fuissem. Ita ut rectè dicatur, παθήματα, μαθήματα: Quæ nocent, docent. Eodem modo Deus, pro sua ingenti misericordia, sæpenumero remediis, ad nostram salutem, quæ nobis plane contraria & perniciosa videntur, uti solet, ut Nazianzenus præclara doctrina nos instruit. Θεός, inquit, τῷ ἐκτὸς καθαίρει τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, καὶ διὰ τῶν ἐναντίων διεξάγει ἡμᾶς πρὸς τὸ μακάριον τέλος: hoc est, Deus per exteriorem hominem purgat interiorem, & per contrarium nos ducit ad finem beatum, &c. Et oppido quam eleganter Lipsius ad Arcerium captivum: Deus non deserit suos, sed abducit à loco, ut ad meliorem reducat, & objicit sæpe non sperata. Sic mirabile est, quod semel à scorpio ictis accidit. Etsi enim plaga & vulnus hoc admodum periculosum est, tamen si tempestivè, adhibitis remediis, qui eo læsi fuerint, curantur, hunc fructum & securitatem inde reportant, ut post à vespis & crabronibus aut apibus, (sicut experientia docuit) nunquam feriantur. Usque adeo nullum esse tantum incommodum solet, quod non commodum aliquod habet adjunctum, ut Roterodamus nos docuit. Eodem modo persecutoribus fidelium evenire solet. Nam dum maxime vi & dolo illis nocere satagunt, nihil aliud efficiunt, quam ut commoda, honores, salus & incolumitas ipsorum, in hac umbratili pariter & futura vita æterna, promoveantur, quod Chytræus suis hexametris, pie & eleganter, ita expressit:

De ortu & occasu impe.

Epist. 78. cent. 2.

Sic sponsam, pie Christe, tuam tam protegis ipse,
Fallitur impune hanc qui sese lædere credit,

Præſidio quæ tuta Dei fuit, atque futura eſt.
Vel ſi concedente Deo, quis durius illam
Excruciet: tamen ille ſibi nocet ipſe, piuque
Cogitur invitus ſemper prodeſſe nocendo,
Quando vel illorum in terris augentur honores,
Morte vel adjunctis jam morte carentibus aula,
In cœleſti animus æterna pace fruuntur.

Cæterum ad alia exempla veniamus, quibus conſtat, contraria ſæpe contrariis, contra ſpem ſanata eſſe, & ex inimicorum odio & damno læſis, ſalutem procuratam. Plutarchus tradit de Prometheo quodam, cui inimicus quidam erat, qui omni ſtudio necem ei machinabatur. Cum igitur is huic aliquando obviam fieret, aggreſſus eum, multis affecit vulneribus. Erat autem antea Prometheo incurabile ulcus, admodum peſtiferum. Cum vero ulceri forte fuiſſet inflictus ictus, ſtatim effluente ſanie curatum fuit, ſubſecutaque ſanitas. Itaque factum, ut quod nulla arte curari potuerat, hoc adverſarii & infeſtiſſimi hoſtis ictu præter ipſius intentionem curaretur. Similem curationem improviſam expertus fuit, teſte Plinio, Phalereus (quem Valerius Maximus, Phereum Jaſonem nominat.) Is enim deploratus à Medicis vomicæ morbo, cum mortem in acie quæreret, vulnerato pectore, & loco vomicæ, medicinam ex vulnere invenit. Conſimilis Medicus obtigit Udalrico Hohenſaxiæ Baroni, viro fortiſſimo, ſed protuberante ſtruma deformi. Cum enim is in bello Mediolanenſi ſub Maximiliano Primo Cæſ. ſigna Helvetiorum duceret, lancea collum transverberatus, tam ſalutarem ictum accepit, ut non ex vulnere plagam, ſed totius ſtrumæ curam ſolidiſſimam adeptum ſe poſtea gloriari ſolitus ſit. Huc ſpectat (licet ſub prætextu offenſionis & tergiverſationis, non lædendi animus, ſed ſanandi cura & ſolicitudo adeſſet) quod, teſte Egnatio, Palæologo II. Conſtantinopolitanorum Imperatori, præter ſententiam ſuam, accidit. Is enim periculoſe laborans, nullis naturæ auxiliis vel remediis convaleſcere potuit: ſed contrariis, quæ illi potius noxia & moleſta, quam ſalutaria videbantur. Cum igitur ferme annum integrum lecto decumberet, magno Reipubl. incommodo, à muliercula quadam Imperatrix didicit, maritum convaleſcere non poſſe, niſi is acribus & continuis moleſtiis vexaretur. Eo enim modo dilapſuros humores unde ægritudo manaret. Approbato hoc conſilio, & plane contrario modo curandi, Imperatrix cœpit Palæologum virum vexare, incredibilem in modum, vix ulla in re ei obſequens. Frequentibus itaque & importunis vexationibus, diſcuſſis humoribus malignis, caloris augmento, adeo Imperator convaluit, ut viginti, quibus poſtea annis vixit, uſque ad annum ſexageſimum ſuæ ætatis, ſanus

Lib. 7. c. 50.

& incolumis vixerit. Perbella ſane, vel valde dubia & anceps, ex uxoriis moleſtiis & vexationibus, medicina, quæ morbo ipſo gravior videatur: Non ſecus ac podagricos acerrimos per ſe dolores, calculi ſupervenientes cruciatus, utpote longe acriores & moleſtiores, ſuperare & curare ſolent, ſicut ex meo cognato quodam viro docto & gravi, ſæpius audire memini: quem ſi quando podagra ita lecto affixerat, ut pedum & manuum uſum & motum durantibus doloribus amitteret, usque adeo ut etiam atomos, ex radiis ſolaribus circumvolantes, extimeſceret, ne affectas partes attingerent. Cum vero calculus inſuper accederet, ejus cruciatus illum ita excitarunt, ut quaſi valere juſſis podagricis doloribus intenſiſſimis, dum ſoli erant, hinc inde in cubiculo diſcurreret, & ſaltu quoque & vehementiori motu eos ſuperare contenderet. Nimirum hoc voluit etiam ſuo Aphoriſmo nobili Hippocrates, Medicorum princeps; Δυω πόνων ἅμα συνελθόντων, ὁ μείζων ἀμαυροῖ τὸν ἐλάσσονα: Duobus concurrentibus doloribus, major obſcurat minorem; quam inſignem ſententiam & Symmachus in epiſtolis ſuis argutiſſimis alicubi expreſſit: Ad illam vero, quam dixi medicinam, ex muliebri exagitatione & moleſtatione petitam, quod attinet, per me ſane licet utatur quisquis volet. Ego vero Deum precabor, ut à me illam procul eſſe jubeat, cum præſertim incertum ſit, utrum hoc conſilium bono an malo fine, ſanandi inquam, an potius affligendi cauſa Imperatrici datum ſit. Credibile eſt autem, ſolummodo ex accidenti eventum bonum inde ſecutum fuiſſe. Poſtremo, quemadmodum ſæpenumero vulnera corpori, malo animi propoſito inflicta, præter opinionem ſalutifera eſſe ſolent: ita quoque interdum non tantum parti læſæ & vulnerato damnum afferunt, ſed ex eorum cura gravius malum ſequitur. Experientia id probavit, in Guilielmo Naſſovienſi, Principe Auraico: Eum enim ex vulnere, collo illato, omnem guſtum amiſiſſe, fide digni homines affirmant; cum tamen à peritis rerum naturalium ſit traditum, hominem absque guſtu non reperiri. Claudat hoc caput decaſtichon præſtantis cujusdam Poëtæ recentioris, quod fecit ille ſuperioribus noſtris meditationibus convenienter de contemnendis vulgi ſermonibus, fiducia rectæ conſcientiæ:

Neſcia mens fraudum, inculpataque integra vita,
Scommata nullius, nullius arma timet:
Omnia contemnit, ventis velut obvia rupes,
Mendacesque ſonos unius aſſis habet.
At quibus interno improbitas præcordia puncta,
Rodit, & infandum polluit ora ſcelus:
Perpetuis animi furiis agitantur, & omnes,
Quæ ſua ſit ſcelerum ſarcina, ſcire putant.

Conrad. Rittershuſius.

Qui ſapis, ad vitam ſapias: gere conſcia recti
Pectora, nec ſtrepitu commoveare levi.

Caput LX.

Mythologia Sphingis, Philoſophica pariter & Theologica, excerpta ex oratione habita Aldorfii Anno 1588.

FIngitur à ſapiente vetuſtate Sphinx humana vel virginea facie, pectore, unguibus, caudaque leonina, alis aquilinis, reſidens in faſtigio rupis, ac tranſeuntibus ænigmata obſcura proponens, quæ eos, qui illa ſolvere nequiverint, dilaniarit, ſed tandem ab Oedipo, inſtinctu Minervæ, ſuperata, ſeſe de rupe præcipitem dederit. Hanc Auſonius ita deſcribit:

Illa etiam thalamos per trina ænigmata quærens,
Qui bipes & quadrupes foret, & tripes omnia ſolui,
Terruit Auſoniam volucris leo, virgo triformis
Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.

At dicet forſan aliquis, & non intempeſtivè, Quorſum iſta fabula in tam ſacro loco & honeſto cœtu introducatur? Nonne ſatius eſſet, de re gravi & memorabili narrationem inſtituere, unde major utilitas percipi poſſet? Recte quidem, ſi nuda verba, & non res ipſæ, veluti ſub cortice nuce ſingulari myſterio latentes inſpiciuntur, neque penitius, quid illis involucris contineatur, conſideratur. Verum longe aliter ſeſe habet, ſi altius perpenditur; quamobrem veteres prudentiſſimi viri tam frequenter fabulis uſi ſunt. Aliæ ſiquidem ſunt, quæ naturæ opera ſub allegoriis continent: aliæ humanarum calamitatum habent conſolationem: aliæ terrores animorumque perturbationes à nobis depellunt, opinionesque parum honeſtas deſtruunt: aliæ alterius cujuſpiam utilitatis cauſa fuerunt inventæ. Idipſum divinum illum Platonem non latuit, qui in ſua Republ. matres ac nutrices ſelectas fabulas pueris narrare, animosque illorum fabulis diligentius, quam corpora ipſa manibus informare jubet. Quamobrem nihil me contra leges honeſtatis & pietatis facere puto, ſi fabulam Sphingis introduxero, & ejus explicationem enarrare conſtituero. Hæc ſane etſi diverſimode à diverſis (ſicut diverſa diverſis placent) exponi & accommodari ſolet, eorum tamen ſententia mihi præ reliquis placet, qui cenſent, veteres ſapientes hanc fabulam, de hoc monſtro Thebano, commonefactionis inſtar finxiſſe, & poſteritati illa inculcare voluiſſe: Unicuique homini-

Natal. Comes in Mytholog.

mini suam fortunam æquo animo esse ferendam, quam, si quis ægre ferat, omnino tamen ferre necesse sit, juxta præceptum:

Fer facilis, quod fata ferunt: si ferre recusas,
Ipsum te crucies, nec minus illa trahent.

Quod distichon ex Anthologia Græca translatum est, ubi Græca sic habent:

Εἰ τὸ φέρον σε φέρει, φέρε καὶ φέρε. εἰ δ᾽ ἀγανακτῇς,
καὶ σαυτὸν λυπεῖς καὶ τὸ φέρον σε φέρει.

Hic τὸ φέρον nihil aliud est Poëtæ, quam Fatum, quod alio nomine τὸ πεπρωμένον, & τὴν εἱμαρμένην appellant. Concordant autem cum hoc præcepto versus Trochaici Babriæ, qui extant in Etymologico Magno:

Ἅ σοι πέπρωται, ταῦτα τλῆθι γενναίως,
καὶ μὴ σφάδαζε. τὸ χρεὼν γὰρ οὐ φεύξεις.

Quæ sic ab amico quodam nostro sunt Latinis expressa Trochæis: Rittershus.

Fer fortiter quicquid tibi ferent fata:
Nec tergiversare: haud enim effugis fata.

Igitur humana facies in Sphinge monstro (quod à σφίγγειν, id est, constringere vel vincire, quod transeuntes suis nodosis quæstionibus ita stringeret, ut se explicare non possent, dictum autumant,) nihil aliud designare videtur, quam, quod humanum est, subjici calamitatibus & vicissitudinibus fortunæ; Leoninum vero pectus, quod in illa fingitur, denotat, forti & magno animo ferenda esse adversa, quæ vel necessario & omnino sunt ferenda. Quod si aliquis id facere recusaverit, atque in adversis potius succumbere, quam ea fortiter sustinere mavelit, ille nihil aliud efficiet, nisi ut seipsum misere cruciet, & affectibus suis sese laniendum mancipet. Hæc pusillanimitas sunt ungues Sphingis, hæc est dilaniatio crudelis, quæ meticulosum & degenerem animum, veluti pedissequa, sequitur, nisi quis forte, Minervæ consilio, obscura, intricata, & ambigua ænigmata solvat, id est, duce & adminiculo Rationis, Sapientiæ, & Constantiæ sese ex Labyrintho erroris extricet, & hac ratione fortunæ iniquitatem & adversa omnia superet. Hoc modo tandem monstrũ illud vincitur, devictum seipsum præceps dat, & pristina facies & securitas loci apparet, cum tranquillitate animi & constantia adversa omnia perferuntur, & quicquid contingit, secure & fortiter animus sustinet, atque ad extremum usque invictus perdurat.

Huc spectat, quod olim ante vestibula templorum marmoreæ Sphinges, tanquam custodes, collocatæ fuerunt, sicut Romæ in Capitolio, & aliis in locis adhuc conspiciuntur, quæ ex Ægypto allatæ dicuntur. Non solum enim Flamines innuere hisce statuis voluerunt, mystica dogmata, præcepta & institutiones sacras per ænigmatum nodos à profana procul

multitudine inviolata cuſtodiri, & in arcanis tantum tractari debere; Sed etiam, ut introeuntes in delubra ipſorum commonefacerent ſortis humanæ vitæ, & quam variis fortunæ telis ea objecta & expoſita eſſet, utque moderate & forti animo proſpera pariter & adverſa ſuſtinerent. Quare etiam Auguſtum Cæſarem eo potius reſpexiſſe credibile eſt, cum in annulo ſignatorio imagine Sphingis uteretur, quam quod nova ænigmata introducere voluerit, quod in proverbium tunc abiit: Mirum non videri, ſi renata Sphinx afferret ænigmata. Reſtat nunc, ut quid illis involucris contineatur, piis cogitationibus perpendamus. Nos quidem, beneficio divino, ex ſacris literis edocti ſumus, Minervæ (quæ pro Dea ſapientiæ culta eſt) auxilii nomen eſſe, ſed ſive proſpera ſive adverſa nobis eveniant, ea voluntate divina, piis hominibus ad eorum ſalutem contingere, eaque tanquam res umbratiles, non admodum curanda, ſed ad veram & æternam felicitatem, quæ omnibus piis Chriſti ſanguine parata eſt, omnes actiones & rationes noſtras dirigendas eſſe, & inde conſilium & auxilium quærendum. Nihil enim in humanis rebus firmum, nihil ſtabile, nihil denique diuturnum reperiri poteſt, dum commonefacere nos vult Deus, terram hominibus non pro domicilio, ſed pro diverſorio datam, & hanc, quæ dicitur vita, non tam vitam eſſe, quam iter quoddam ad vitam: in cœlo, non in terra, nobis eſſe ſpem defigendam & collocandam. Interea autem, in hoc curſu noſtro, danda eſt opera honeſtis rebus, & diſciplinis, ut, inſtructo & confirmato animo, bonis & piis artibus, non facile ad devia pertrahi poſſimus. Recte igitur, ornatiſſimi Candidati, feciſtis, quod humanæ ſortis & conditionis memores, hanc ſemitam virtutis & pietatis ingreſſi eſtis, quæ ad veram felicitatis arcem ducit: quam veſtram honeſtiſſimam cupiditatem omnibus modis adjuvare conabor.

Vt ſupra auctoritatibus Auguſtini & Columbani, ſanctiſſimorum virorum docuimus.

Quoniam igitur dignitas Magiſterii, veluti teſtimonium publicum, ſolummodo iis, qui idonei, ad eam ſuſcipiendam, à Collegio Philoſophicæ facultatis, prævia exploratione conſueta, habiti ſunt, conferri ſolet: Ego ratione muneris, mihi ab Ampliſſ. Senatu Reipublicæ noſtræ commiſſi, petitioni Spectabilis Domini Decani libentisſime ſatisfaciam, &c.

CAP.

Caput LXI.

De Magiſtrorum tam in genere, quam in ſpecie, nomine, dignitate, & officio, excerpta ex oratione habita Aldorfii in promotione Magiſtrorum, anno 1589. in fine Iunij.

MAgiſtros in genere recte definit Paulus Juriſconſultus, eſſe eos, quibus præcipua cura rerum incumbit, & qui magis, quam cæteri diligentiam & ſolicitudinem rebus, quibus præſunt, debent. Hincque, inquit, Magiſtratus per derivationem à Magiſtris cognominatur, & cujuslibet diſciplinæ præceptores, magiſtros appellamus, à monendo, vel monſtrando. Ex eo verbum magiſtrare, pro moderari, in uſu olim eſſe cœpit: Unde accidit, ut hoc nomen, cum aptius nullum inveniretur, ad innumera fere officia militaria & forenſia applicaretur. Dictator enim quondam populi Magiſter, & qui proximus ab illo in dignitate conſtitutus erat, Magiſter equitum dicebatur. Hinc minora officia eodem nomine cohoneſtabantur, ut Magiſtri militum, qui & στρατηλάται in novellis & in conſtitutionibus Impp. eminentiſſimi, magnifici, excelſi, & illuſtres appellantur. Unde etiam Magiſtri ſcriniorum, cui ſuberant, Magiſtri memoriæ, epiſtolarum, libellorum. Porro erant Magiſtri cœtus, apud quos edebantur teſtamenta, cæteraque inſtrumenta publicabantur. Erant præterea Magiſtri officiorum, in Oriente unus, in Occidente alter. Sub horum diſpoſitione erant fabricæ, item ſcrinia memoriæ, libellorum, Epiſtolarum, diſpoſitionum, & ſimilia. Ad ſummam, in omnibus officiis, muneribus, & dignitatibus, ii Magiſtri appellabantur, qui præ cæteris ingenio, virtute, experientia rerum, & uſu magis præſtarent, & eminerent. Hinc, Magiſteria poteſtas, quam Suidas μαγιστερίαν ἀρχὴν vocat, & Magiſterium militare, atque in numero multitudinis, Magiſteria municipalia fluxere. Hinc & magiſteriani inter dignitates reperiuntur: quos Græci poſteriores etiam Magiſtrianos, una dempta ſyllaba, appellaſſe videntur. Ob eam cauſam hoc Magiſtrorum & Magiſterii honorificum nomen, ut pote continens eximiam dignitatem, in liberalibus & ingenuis artibus & diſciplinis, ſumptum ob ſimilitudinem, à militaribus & forenſibus officiis, ab Imperatoribus, (cum animadverterent, ſine iis, ex barbarie homines emergere, & civilem vitam gubernare & conſervare eos neutiquam poſſe) in Academias & Scholas introductum, utque iis, qui magis cæteris pollent, honoris ergo, impertiretur, authoritate Cæſarea conceſſum eſt. Ex quibus apparet,

quales eos in ſtudiis & moribus eſſe oporteat, qui hoc nomen cum laude conſequi, & tueri cupiunt. Eodem modo conſiderent hoc ii, qui de his actionibus Academiæ & publicæ utilitatis ergo, ex Imperatoria munificentia ortis, tam ridicule ſentiunt, & ſcurriliter loquuntur, cum eam cavillationibus ſuis contemnant. Quid enim faciunt ἄμουσοι illi aliud, quam ut in luto imperitiæ ſuæ diutius hærere, & mergi malint, quam ad ſaluberrimos & amœniſſimos fontes & rivulos limpidiſſimæ ſcientiæ & virtutis accedere, & ſordes ſuas abluere curent. Sed retineant ſane morem ſuum, &, Midæ inſtar, utre pro cithara, quoniam ita illis lubet, utantur, donec ſaniora & dicere & agere diſcant. Ad vos, Ornatisſimi Candidati, revertitur mea oratio. Gratulor vobis, eo vos perveniſſe, ut contemtis obtrectationibus inſulſæ & ſtolidæ plebis, magis præ cæteris, in bonis literis, variis linguis, & moribus honeſtioribus excellere incipiatis, & hac de re teſtimonium Spectabilis D. Decani, & Philoſophici Collegii locupletisſimum habeatis, ut Magiſtri bonarum artium deinceps optimo jure appellari posſitis. Sed deſiderantur adhuc multa ad abſolutam felicitatem: nondum enim ad extremam metam & arcem quietis & felicitatis perventum eſt, ita ut torpore & otio, quaſi ſuperatis & exantlatis omnibus laboribus, torpeſcere & indulgere posſitis. Reſtant enim non ſegnibus & induſtriis virtutis iter ingredientibus, ut majora, ita aſperiora, quibus quidem ab honeſto propoſito minime debetis deterreri. Etſi autem virtus durioribus negotiis eniteſcit, & aſpernatur declivem facilitatem, maximoque ſudore arduum laudis adnititur: Tamen hoc laboris ſtudium ſequitur libertas, felicitas, gloria: delicias vero & ſegnitiem ſervitus, calamitas, contemtus. Imitatores igitur vos eſſe velim Philopæmenis illius Megapolitani, qui poſtquam ſub Præceptoribus & Pædagogis eſſe deſierat, & magis ac magis emergere cuperet, cum, poſt præclara ſuæ fortitudinis facinora, ab Achæis Magiſter equitum, cum gloria, creatus eſſet, tantum abfuit, quod otium deſidiamque admitteret, ut diſciplinam militarem exactiorem inſtitueret, & juvenes viritim ad honeſtæ gloriæ ſtudium cohortaretur, punitisque ſegnioribus, tandem exercitationibus, decurſionibus, & aliis certaminibus tempeſtivis & legitimis inſtitutis, modico tempore mirabile robur, miramque alacritatem ſibi & ſuis militibus indiderit. Ex illo maximi nominis eſſe cœpit, quod neque manu juvenis, neque conſilio ſeniorum aliquis eſſet promptior, quique eſſet & ducendo copias, & pugnando utilisſimus, & felicisſimus. Hujus, inquam, imitatores, ſi ſapitis, in veſtra togata militia vos eſſe decet. Etenim non eſt operæ pretium, neque ſatis, ſi quis diſciplinas perdiſcat, niſi ſimul vitæ rationes ad id, quod eſt optimum, accommodet, atque componat. Nam turpe & ignominioſum eſt, doctrina & eruditione alios antecellere & factis atque moribus ipſis ſeſe ridiculum & exſibilandum explo-

den-

dendumque exhibere. Quisquis igitur aliud scit ac sentit, & aliud docet, atque agit, is tantum videtur à scientia, quantum à probitate abesse. Inprimis autem cavete, si dignitatem Magisterij, quam expetitis, consecuti fueritis, ut arrogantiores & elatiores, vel erga pares, vel etiam inferiores, quasi aliorum opera deinceps carere possitis, & omnia in vobis sita sint, fiatis. Nihil enim est quod animos hominum ab officio magis abducat, quam persuasio felicitatis & excellentiæ propriæ, quam plerunque despicientia & contemptus aliorum, veluti pedissequæ, comitari solent. Hæc solet animos hominum inflare, spiritusque quosdam elationis & arrogantiæ plenos efficere, & secum afferre. Quæ res facit, ut intolerabilis aliquis fiat, summoque in omnium odio versetur. Quare omni ratione cohibendus est impetus ambitiosus, modestiæque freno coercendus, omnisque asperitas vitanda: contraque summa humanitas, atque in omnibus dictis & factis suavitas inducenda. Qua virtute, ut nulla est viro bono, & Christianæ professioni conjunctior; ita nec quæ magis invidiam mitiget, communemque hominum benevolentiam omnibus conciliet. Hisce monitis, si feriatis, ut ajunt, auribus, & ut inquit Comicus, perpurgatis, daremus operam, simul præsentibus, pro re nata, citra ullius reprehensionem, placide uteremur: simul præteritorum grata recordatione acquiesceremus. Postremo, ad futura intrepide & confidenter, certa atque alacri spe, prælucente nobis, accederemus. Fiat itaque, quod à Spectabili Domino Decano Philosophicæ facultatis petitum est, ut videlicet, ex autoritate privilegij Cæsarei Amplissimo Senatui nostræ Reipublicæ concessi, insignia Magisterii (ejus enim hæ partes sunt) hisce Candidatis concedantur. Utque hoc illi, cum autoritate facere, & ea, quæ restant, consuetis ceremoniis peragere liceat, liberam potestatem habeat. Quod ut omnibus ac singulis, inprimis vero Reipublicæ honori & usui sit, precandus est Deus, largitor omnium bonorum, & à quo ea, quæ honesta, utilia, & laudabilia sunt, veluti ex uberrimo fonte, promanant, & propagantur.

Caput LXII.

De præstantia linguarum, excerpta ex oratione habita Aldorfii ultima Iunij, anno 1590.

ELocutionem, absque instrumento linguæ, & nisi ejus beneficio perfici non posse, omnibus notum est. Qua, tanquam insigni & eximio dono, Deus hominem, una cum ratione, præ reliquis animantibus, à prima creatione, in paradiso ideo exornare voluit, ut sit instrumentum &

vinculum ſocietatis, & communionis, qua natura hominem homini conciliat. Diu autem controverſum fuit, & à curioſis hominibus adhuc ambigitur, qua elocutione, vel qua lingua, Deus creator hominis, & omnium rerum, erga ſuam creaturam, quam ita amavit, & magnifecit, ut ſimilem ſuæ imagini eſſe voluerit, & viciſſim homo, erga ſuum creatorem, cum illi poteſtas data eſſet, ut imperaret, & nomina imponeret omnibus aliis animantibus, vel poſtea etiam, cum ex feliciſſimo, infeliciſſimus, neglecto mandato divino, per lapſum evaſiſſet, uſus fuerit. Ex hiſtoriis conſtat, Ægyptios & Phryges, omnium mortalium primos ſe fuiſſe gloriatos, & ideo diu inter ſe contendiſſe, de linguæ & gentis alterutrius vetuſtate; tandem autem illos his cedere coactos fuiſſe. Ut autem reliquas gentes omittam, noſtro tempore viri docti, inter quos fuit Goropius, ingenioſa ſubtilitate demonſtrare conati fuere, Cimbricam linguam, ſicut nunc in inferiore Germania, & Belgio, eſt uſitata, eſſe Hebraica, Græca, Latina, & cæteris omnibus, ut longe antiquiorem, ita præſtantiorem, & ab ea, tanquam ex fonte, & ſcaturigine, omnes alias linguas, in univerſo orbe, fluxiſſe, ita ut in ea opinione perſtiterit, idioma Cimbricum ex Paradiſo ortum ſuum habere, ſicut libri, ab eo ſuperſtite, & poſt mortem ejus editi, teſtantur. Sed hoc acuti ingenii exercitium jucundum potius lectu, quam vera eſſe, quæ arguit, à pleriſque exiſtimatur.

Goulartius Comment. Gallico in G. Saluſtii Bartaſii Septimanas.

Equidem illis aſſentior, qui aſſerunt, linguam Hebræam, Deum noſtros primos parentes, in paradiſo, eosque poſtea ſuam poſteritatem docuiſſe, & deinceps ad alios longe lateque hanc, tanquam vernaculam, propagaſſe: idque poteſt quinque rationibus efficaciſſimis confirmari. Prima eſt, quod lingua Hebraica pauciſſimis verbis comprehendat res complures, habeat mirabilem, admixtis pulcherrimis allegoriis, emphaſim, & clare atque ſuccincte explicet, quicquid humana mens concipere poteſt. Inprimis autem in explicandis ſecretioribus, & intimis cogitationibus, & affectibus cordis, illa efficaciſſima eſt, & plane nihil omittit. Verba enim & periodi continent gravitatem, ſuavitatem, elegantiam, vivacitatem, & efficaciam ſtupendam, ita ut ea longe ſuperet linguam Græcam, quæ ſuis elegantibus Aoriſtis, & ſuavi, atque ornato genere dictionis, nec non epithetis diligenter, apte, & concinne accommodatis, non ſecius comparari cum illa poſſit, ac ſtridor hirundinis cum melodia & concentu ſuaviſſimo philomelæ. Idque abunde patet, ut de cæteris divinis voluminibus Hebraicis taceam, ex libris Pſalmorum, ſcriptis Salomonis, hiſtoria Jobi, & Eſaiæ Prophetæ. Obſervarunt enim periti, hanc linguam plus majeſtatis, elegantiæ, ſuavitatis, doctrinæ, in uno capite continere, quam integra volumina, quæ ſapientia humana tam magnifacit, & extollit. Altera ratio eſt, quod

quod Rabbini & doctores Hebraici, magna ſolicitudine & diligentia, annotarint & obſervarint, in libris antiqui fœderis, non ſolum omnes literas, ſed etiam minutiſſimos accentus, & puncta, emphaſim, & ſignificationem peculiarem habere. Alphabetum enim Hebraicum conſtat 22. literis, quæ ſi ſeparatim, vel conjunctim, perpenduntur, ex iis univerſa ſecreta & myſteria Theologiæ, & Philoſophiæ tam naturalis, quam moralis, diſtincte elici poſſunt. Inprimis autem memorabile eſt, omnes & ſingulas literas Hebraicas habere ſignificationes proprias, & ex illis, præcipuas linguas, in univerſo orbe, ortas eſſe: ita, ut ex unica litera, plerunque integra ſententia colligi poſſit, non ſecus ac Ægyptii, ſuis literis hieroglyphicis facere, κακοζηλία quadam, conati ſunt, quamvis hæ nullo modo cum illis comparari poſſunt.

Sequitur tertia ratio. Experientia teſtatur, omnes gentes, in univerſo orbe nobis cognitas, vocabula nonnulla Hebraica adhuc retinere. Quod inprimis in Chaldaica, Syriaca, Arabica, Ægyptiaca, Perſica, Æthiopica, Troglodytica, Punica, quamquam in una magis, in altera minus, notarunt ii, qui cognitionem & experientiam nonnullam harum linguarum habent. Addo his Græcam, Latinam, Gothicam, Germanicam, Hiſpanicam, Italicam, Anglicam, Ruthenicam, Sarmaticam & Vandalicam: ita ut negari non poſſit, Hebraicam linguam, ſcaturiginem & matricem, ſicut B. Hieronymus eam, non abſque ratione, appellat, & ab ea omnes reliquas in orbem propagatas eſſe. Quarta ratio eſt, quod doctrina veteris Teſtamenti continet hiſtoriam, ab origine mundi, & gentis Hebraicæ, quæ omnium eſt antiquiſſima, eaque doctrina & hiſtoria ſolummodo ex lingua Hebraica petenda eſt. Idque ex eo patet, quod progenies, & poſteritas Semi, filii Noe, eſt vetuſtiſſima, & in illa permanſit & conſervata fuit divinitus vera Eccleſia, & lingua Hebraica purior. Deus ipſe uſus eſt hac lingua, quando locutus fuit cum hominibus primis, & ſerpente ſeductore eorum, in Paradiſo. Deinceps quoque in ſummo Sacerdote, qui portabat ſacrum Ephod, Urim & Thumim: Eodem modo, in viſionibus & ſomno, ſanctos viros Deus ſuam voluntatem docuit, & locutus fuit cum illis idiomate Hebraico, quo etiam uſus eſt in deſerto Sinai, cum traderet Moſi, in duabus tabulis, Legem, ſuis digitis conſcriptam. Poſtremo Angeli, Prophetæ, Apoſtoli, imo Servator noſter, Chriſtus ipſe, uſus eſt plerunque lingua Hebraica. Etſi enim eo tempore, quo is opus redemptionis in mundo perfecit, (quam οἰκονομίαν Græci peculiariter vocant) lingua Syriaca, in illis regionibus, uſitata, & illa ei familiaris fuit, tamen ea non multum diſcedit, imo valde affinis eſt linguæ Hebraicæ. Reſtat quinta & poſtrema ratio. In confuſione

linguarum, qua impedita fuit constructio turris in Sinear, hæc lingua, tanquam per manus, ab origine rerum, divinitus tradita in Ecclesia Dei, inviolata mansit. Si enim recte temporum ratio subducitur, ea tempestate adhuc superstes erat Noha, Semus, Heber, & alii, qui huic impiæ turbæ, & ejus conatibus in ædificio Nimrothico, minime adhæserunt, quamvis Philo Judæus aliter sentiat. Ex his quinque rationibus, licet aliæ quoque adduci possent, constat, linguam Hebraicam vetustiorem, & excellentiorem reliquis omnibus esse, utpote quæ ab ipso Deo, tanquam summo bono, prolata, & in Ecclesia vera propagata & conservata fuit. Etenim res ipsæ, quæ in ea tractantur, majestas Dei, in illa sermonis simplicitate, resplendens: cœlestis puritas, & summa sanctimonia ubique emicans: Principiorum, quibus ea lingua nititur, certissima firmitas; prædictionum cum eventu comparatio, Hebraicam linguam prorsus esse divinam, ac cœlestem; atque adeò perfectissimam hanc esse veritatis doctrinam, satis superque demonstrant. Hæc cum ita sese habeant, operæ pretium esset, de aliis quoque linguis, quæ in confusione, licet à matrice aliquid retinuerint, tamen etiam elegantia & ornatu diligentius excultæ non carent, disserere. Etsi enim, quoties audimus in orbe homines diversis idiomatibus loquentes, commonefactio ea nobis esse debet, illud symbolum esse hominum arrogantiæ, qui non secus, quam de Gigantibus, Deos, & cœlum oppugnantibus, antiquitas finxit, ibi ipsis munitionem firmissimam; & arcem sua opinione impugnabilem contra verum Deum, construere, eumque veluti in ordinem redigere, & leges ipsi præscribere, conati sunt: tamen non minus bonitas Dei immensa consideranda est, quod illa pœna in utilitatem hominum mox conversa est. Punit enim arrogantissimos structores turris, verum dono linguarum, & illud incommodum hoc commodum habuit, & supplicium in se continuit beneficium, ut tyrannis, quam Nimrothus in omnes, tunc temporis, affectabat, maxime impediretur. Cum igitur replendus esset orbis habitatoribus, linguæ diversæ donantur; cum vero Ecclesia similiter esset quoquo versus dilatanda, per Spiritus sancti gratiam dona linguarum fidelibus & piis sunt impertita. Verum de his alio tempore commodior erit plura dicendi locus. Nunc, ut desistam, tempus mihi vellicat aurem, licet vix reprehensionem nonnullorum vitare queam, existimantium, me, præter decorum, falcem in messem Theologicam misisse; & fines meæ conditionis, & muneris demandati transiliisse. Sed spero omnes bonos hanc historicam narrationem, & pias cogitationes, non sine voluptate atque utilitate libenter audivisse. Converto itaque me ad vos, qui dignitatem illam in Philosophicis studiis præcipuam, quæ sine cognitione linguarum concedi,

cedi,

cedi, neque poteſt, neque debet, conſequi expetitis. Vos, inquam, nunc compello, & fideliter moneo (nam veſtra res hic potiſſimum agitur) ut linguarum ſtudium & cognitio vobis cordi ſit: Eæ enim ideo magno labore & ſudore parantur, quia vel diſciplinas continent, vel quia ſunt illis continendis & tradendis idoneæ. Quoniam autem commendatio & petitio ſpectabilis domini Decani tantum ponderis apud me habet, ut de veſtris ſtudiis, moribus, & reliquis, quæ ad conſequendam hanc dignitatem requiruntur, amplius dubitare non debeam: officii mei nunc eſt, ut neque vos, neque ornatiſſimos auditores diutius detineam. Si igitur peritioribus & optimatibus placetis, ſi ea, quæ privilegium Cæſareum & Leges Academiæ requirunt, rite à philoſophico collegio peracta ſunt, ſi denique magiſterii dignitatem, cum laude, & absque ſcandalo, gerere poteſtis: Tibi ſpectabilis & præſtantiſſime domine Decane, philoſophicæ facultatis, omnis poteſtas, quæ à Cæſarea Majeſtate Ampliſſimo Senatui Norimbergenſi, in conferenda hac dignitate idoneis, & dignis, largita eſt, penitus conceſſa eſto, ita ut hoſce ſex candidatos, Magiſtros bonarum & liberalium artium, diſciplinarum, & linguarum facere, creare, & publice renuntiare, omneque jus hujus ordinis illis concedere legitimè poſſis. Linguis itaque atque animis favete, ut hæc actio Eccleſiæ, & Reipublicæ utilis, & unicuique veſtrum ſalutaris, fauſta, felixquè ſit.

Caput LXIII.

Expoſitio figuræ Eloquentiæ, excerpta ex oratione, habita Aldorfii, anno 1591.

SI magnam illam ingenii vim & ſingularem aliquam facultatem dicendi haberem, quæ à vobis, vel in me deſideratur, vel expectatur, majus orationis meæ argumentum caperem, & rem magis dignam auribus veſtris, ac tanta doctorum, & præſtantium virorum frequentia, pertractarem: neque enim deſunt in hac parte ſtudiorum, quæ hic tractatur, aut multæ, & eximiæ res, quæ recte explicatæ magnam utilitatem & oblectationem, iis, qui audiunt, adferrent, aut in hoc loco, ubi nunc verſamur, plurimæ artes, quæ eleganter ornari poſſent, & copioſe expoſitæ, & voluptati vobis & honori huic Academiæ forent. Sed cum meipſum reſpicio, & ingenii mei tenuitatem conſidero, vel ut ille dicit, me proprio modulo metior, valde ab hac ratione deterreor, cogorque majoribus rebus relictis, parem tenuitati meæ mate-

materiam quærere. Cum enim magni & eloquentis Oratoris laudem conſequi non poſſim, bene præclareque mecum actum eſſe putabo, ſi ſaltem modeſti hominis, vires ſuas intelligentis, nomen invenero. Eo autem magis animus meus quaſi ſtupet, & à dicendo hoc tempore deterretur, quo dolor recentior, atque deſiderium meum vehementius eſt. In conſpectu enim eſt locus, in quo magnus ille Donellus noſter, ornamentum & columen hujus Academiæ non ita pridem ſedit, & me, qualiacunq; fuerunt, quæ proferebam dicentem: attente, & ſicut ipſe ſolitus fuit dicere, magna cum voluptate, audivit. Video, inquam, non ſine ingenti perturbatione, eum ipſum locum, ob recentem illius deceſſum, deſolatum, & veluti ſummum decus, amiſſum, requirentem: Quod ſane luctum meum & vulnus animi, interjecto unius & alterius menſis ſpatio, aliquo modo obductum, magnopere renovat, & quaſi refricat. Quis enim tam ſtupidus eſt, qui non hac ſubita mutatione, de imbecillitate & viciſſitudine rerum noſtrarum, admoneatur, planeque intelligat, nihil eſſe incertius rebus humanis, nihil quod tam facile dilabatur, ac fluat? & cum venti noſtri valde ſecundi, fortunæque proſpere videntur, tunc maxime imminere nobis atrocem tempeſtatem, inſtare aliquod magnum malum, vicinamque eſſe fragilitatem, & labefactationem ipſarum? Utinam hujus, minore cum Academiæ noſtræ jactura & damno, documentum aliud haberemus! Utinam remedium idoneum & ſufficiens reperiri poſſet, quo vulnus hoc Academiæ, obitu ſummi viri illatum, ſanare concederetur. Etſi autem mei propoſiti hoc tempore non eſt, laudes tanti viri decantare, & ejus memoriæ veluti parentare: non poſſum tamen tacere, quod prædicare poſſum, quodque cognitum pluribus eſſe ſcio: Quemadmodum Donelli noſtri præſentia huic actui annis ſuperioribus, honori, & ornamento magno erat: ita nunc abſentiam ejus, omnibus bonis graviſſimam & luctuoſiſſimam eſſe.

Sed deſino longius excurrere, & animos auditorum, & meum ipſius, pluribus querelis gravius affligere, cum præſertim in eo, quod accidit, præter conceptam opinionem, plerunque mens deficiat, plus æquo perturbetur, ſic ut tum temporis peſſime diſſerere ſoleamus. Urit enim præcordia ægritudo animi compreſſa, & in anguſtias adducta, nonnunquam mentem ſubretit. Quod ſi forte ſimile quiddam etiam mihi accidit, quæſo ut me excuſatum habeatis, ideoque optarem hanc provinciam magis idoneo, vel ad dicendum, vel ad perorandum commiſſam eſſe. Cæterum ut legibus Academicis ſatisfaciam, quæ volunt, ut in hac frequentia doctorum hominum aliquid, quod conveniat præſenti actui, propter Canditatos inſtituto, dicatur, figuram & explicationem eloquen-

quentiæ breviter recenſebo. Ejus enim effigies, ab ingenioſis hominibus ita depingitur. Fingunt ij ſtatuam æream ingentem, inſtar Coloſſi, in templo fundati, ſuper ſolida rupe, cujus in medio collocata eſt, firmiſſima baſi, conſiſtens hæc ſtatua, ordine duplici columnarum forma circulari circumdata, in quibus ſingulis conſpiciuntur imagines virorum, qui in celeberrimis linguis, quæ nobis notæ ſunt, excellentes fuerunt. Is coloſſus manu ſiniſtra tenet facem flammis coruſcantem: In dextra vero vas plenum aquæ. In ore ejus apparet lingua aurea, ex qua dependent aureæ catenulæ ſubtiles, quibus trahit ad ſe infinitam multitudinem hominum, utriusque ſexus, annexam auriculis, non vi, ſed ſponte, magnaque alacritate ad eam properantem. Poſtremo ſub pedibus ejus jacent veluti dormientes, tres immanes beluæ, Tigris, Aper & Urſus. Hæc pictura ita explicari, meo judicio, poterit. Rupes indicat robur, firmitatem, & conſtantiam præſtantiſſimi & divini doni, eloquentiæ. Coloſſea autem ſtatua denotat excellentiam eloquentiſſimorum virorum. Sicut enim coloſſus ſua mole & magnitudine minores ſtatuas longe vincit: ita hi rudiores & imperitiores, multis modis autoritate, & ſapientia ſuperant, & maximo in pretio ubique terrarum habentur. Exempla habemus in Pericle, Demoſthene, Cicerone & alijs: De quo poſtremo, tanquam Romanæ facundiæ principe, tale extat Julij Cæſaris Monarchæ præconium, ſecuritatis & honoris ergo, illi conceſſum: M. T. Ciceronem, ob ejus eximiam virtutem & egregias animi dotes, per univerſum orbem terrarum ſalvum eſſe jubeo. Ærea eloquentiæ ſtatua fingitur, ob ejus ſuavem ſonum orationis & diuturnitatem. Quemadmodum enim tinnitus æris harmonicus auditum mirifice oblectat: ita orationes diſertæ, non tam ſuaves auribus, quam perpetuæ ſunt, neque ulla temporis injuria interire ſolent, non ſecus ac æs, quod ærugine nunquam conſumitur, quodque non ſolum ſeipſum, ſed etiam alias res ab interitu conſervare ſolet. Sed quid ſibi vult fax in ſiniſtra manu? Ea ſane ſignificatur vis ardens eloquentiæ, quæ ſua perſuaſione, & efficacibus verbis, lucem, detectis tenebris, præbet veritati: & ſicut ignis non ſolum purgat, & conſumit obſtantia quæque, ſed etiam claritate ſua illuſtrat, ita ea animos hominum illuminat, accendit, & illuſtres facit, ut recta ſequantur, falſa & fucata vitent, & fugiant. Quamobrem in dextra quoque ejus vas plenum aquæ collocatur, qua demonſtratur, flumen eloquentiæ, & ſapientiæ tantam efficaciam habere, ut cupiditates pravæ & perſuaſiones falſæ, atque frivolæ ab ea eluantur, & ſicut incendium aqua facile extinguantur. Porro catenulæ annexæ aureæ linguæ, attrahentes multitudinem hominum auriculis, non triſtem, ſed alacrem atque lætam, demonſtrant ſalutares monitiones & doctrinas aureas, quæ à diſerta lingua emanant, & audi-

auditores ad ſe melliflua oratione trahunt, animosque hominum conciliant, ſibique veluti perpetua ſerie & connexu devinciunt. Hinc nimirum ex diſciplina Druidum Gallicus ille & Ogmius Hercules extitit, non ſolum exuvijs leoninis, & clava veluti armatus, ſed decrepitus, calvus, canus, rugoſus, magnumq; hominum numerum, auribus vinctorum, catenis aureis, ore & lingua trahens, quibus blande comiterque arridet. Poſtremo tres belluæ alioquin ferociſſimæ, accubantes, infra pedes Eloquentiæ, at domitæ, & pacatæ innuere videntur, ſermonis & orationis elegantiam, & ſuavitatem ſolere compeſcere, & emollire quoſvis, licet efferatiſſimos, crudeliſſimos, barbaros, & truculentiſſimos homines. Qua intentione veteres etiam fabulam de Amphione, Orpheo, & Arione introduxerunt. De imaginibus autem in columnis, demonſtrantibus novem præcipuas linguas, videlicet de Græca, Latina vel Romana, Arabica, Gothica vel Germanica, Hetruſca vel Toſcana, Gallica, Hiſpanica vel Caſtiliana, & Anglica: Nam de Hebraicæ linguæ excellentia, & matre aliarum linguarum, ante annum non inutilia, nec vulgaria, uti ſpero, à me, hoc ipſo in loco audiviſtis, ſingulatim vel conjunctim aliàs plura dicendi erit locus. Habetis nunc auditores optimi & præſtantiſſimi, effigiem Eloquentiæ, & ejus ſuccinctam explicationem, non quidem dignis laudibus, & diſerta oratione, ficuti pro ejus argumenti ubertate par fuiſſet, illuſtratam, ſed perfunctorie & levi, ut dicitur, manu tractatam. Quod ſi quis otioſior & ingenioſior, eam vivis coloribus, & laudibus meritis rectius ornare voluerit, ei non ſolum libenter cedam, ſed idem, ut in hac egregia pictura, & imagine illuſtranda, ſive ſoluta, ſive ligata oratione, omnes vires ingenij ſui intendat, ſeſeque diligenter exerceat, me autorem & hortatorem habebit. Hic conatus & labor ad vos, Candidati humaniſſimi, potiſſimum ſpectat, qui titulos & honores ſummos in philoſophia, quæ conſiſtit in cognitione linguarum, & liberalium artium, expetitis, per quam aditus & acceſſus vobis paratur ad templum Eloquentiæ. Hanc igitur colite, & excolite diligenter, & ſedulò, ut hæc cognitio ingenuarum artium, & diſciplinarum, catenas aureas eloquentiæ vobis efficiat, ſicque auditores veſtri, ab ore docentium pendeant, tanquam ſermone doctrinaque inde profluente, obſtricti atque alligati.

Cap.

Caput LXIV.

De lege Salica, excerpta ex oratione, habita Aldorfii Anno 1593.

NOn absq; ſolicitudine, & metu, ne in reprehenſionem tam multorũ excellentiſſimorum, & doctiſſimorum virorum, ob rude & minus elaboratum genus dicendi incurrerem, hoc ſuggeſtum conſcendiſſem, ſi non ex vultu veſtro ſereno, & alacri, eximiæ bonitatis, humanitatis, & candoris manifeſta indicia deprehenderem. Id quidem, quemadmodum mihi omnem metum adimit, ita me ad dicendum alacriorem & promptiorem facit. Etenim boni & candidi ingenij eſt, ſi quæ perperã dicta videntur, commode & ſyncere, quoad ejus fieri poteſt, interpretando quaſi ſublevare, non inſectando premere. Quorum alterum dignum eſt ſtudio pietatis, & humanitatis; alterum barbariem, ſi quando forte non verborum, certe morum, ſemper prodere ſolet, Cæterum deliberanti mihi, ante pluſculos dies, quam materiam, potiſſimum hoc tempore, ut expectationi auditorum præſtantiſſimorum, de me conceptæ, ſi non penitus, attamen aliquo modo ſatisfacere poſſem, deligerem, viſum fuit, operæ pretium eſſe, nonnulla de lege Salica, cujus in hiſtorijs veteribus, & recentioribus, frequens eſt mentio, ut ſpero, non vulgaria, ſuccinctè tamen differere. Et primo quidem de nomine & origine ejus: deinceps de autoribus, & tempore quo vixerunt: Poſtremo quid conſtitutum in illa lege fuerit, dicere conſtitui. Hujus legis originem & cauſas alij alias attulerunt, quasdam etiam ridiculas. Quidam enim à Salijs, ſacerdotibus, vel Salacijs Gallis, nominatam perhibuerunt. Quidam à neſcio qua aut ubi ſita urbe Salacantica. Quidam à Sale, quod lex illa eſſet condita tanquam ſale. Terram autem Salicam vocarunt adhærentem coronæ, quam alienari non ſit permiſſum. Non deerunt etiam, qui probabiliter à Sala eam dici autumant, & ideo colligunt, Salicam, & Aulicam, eandem eſſe. Nam Sala, noſtra vernacula lingua, aulam ſeu palatium ſignificat. Hinc Salica judicia, Salici libri, Salici comites cognominantur. Ex quibus apparere poteſt conſideranti, legis Salicæ nomen eſſe vernaculum gentis Franciçæ, quæ ſine dubio Germanica fuit. Ego ſane, licet conjecturas & rationes, à me recitatas, non omnes rejiciam, tamen in ea opinione, donec receptior afferatur, ſum, Salicam legem, à flumine Sala, prope quod ſedes ſuas autores, & legiſlatores habuerunt, nomen ſuum ſortitum fuiſſe: ſicut nihil novi eſt, leges, decreta, & monumenta, tum quoq; urbes, à nobilioribus fluminibus cognominari. Idque evenire, propter perennem curſum, & motum eorum. Fiunt enim, & re-

fluunt flumina illa ex ſuis ſcaturiginibus, perpetuo, & continuo, cum ea quæ ab hominibus, immenſo & extremo conamine, conſtrui ſolent, & firmiſſima habentur, vel vi, vel temporis diuturnioris injuria, facile conſumantur, & deſtruantur, ſicut quidam nobilis Poëta eleganter deſtructionem urbis Romæ, & Tyberis fluminis, quod olim Albula dictum fuit, perennem curſum ita exprimit:

Qui Romam in media quærens novus advena Roma,
Et Romam in Roma nil reperis media:
Aſpice murorum moles, præruptaque ſaxa,
Obſitaque ingenti vaſta theatra ſitu.
Hæc ſunt Roma viden' velut ipſa cadavera tanta
Vrbis adhuc ſpirant imperioſa minas?
Vicit ut hæc mundum, nixa eſt ſe vincere: vicit:
A ſe non victum ne quid in orbe foret.
Nunc victa in Roma, Roma illa invicta ſepulta eſt,
Atque eadem victrix, victaq; Roma fuit.
Albula Romani reſtat nunc nominis index,
Quin etiam rapidis fertur in æquor aquis,
Diſce hinc, quid poſſit fortuna, immota labaſcunt,
Et quæ perpetuo ſunt agitata, manent.

Neque mirum, nam ſic ſeſe habent mundana cuncta. Tempus ipſum omnia excedit. Vitæ brevitas hominum, partim imbecillitas, partim negligentia, mille denique rerum interitus faciunt, ut facile memoria præteritorum aboleatur: & quæ nunc in mundo geruntur, itidem apud poſteros oblivione ſepeliantur. Sed redeat, unde pauliſper digreſſa eſt oratio. Salicæ legis nomen non deduco à Sala, nobili quidem flumine, ſcaturiente de monte pinifero Voidlandiæ, interſecante Thuringiam, quod tandem ab Albi abſorbetur, ſicut multorum opinio eſt, ſed de Sala Francicæ, qui fluvius oritur prope Haſpergicam ſylvam, non ita pridem, ob latrocinia, infamem, ad confinia comitatus Hennebergici, longoque tractu, verſus partem Septentrionalem Franconiæ illam, quæ à ſexto & poſtremo circulo vel centone Nobilitatis Francicæ, Rœna, & Werda vocatur, curſum ſuum abſolvit, & prope oppidum Gemundam Mœno commiſcetur. Hoc ἔπεμοι verius eſſe multis rationibus comprobari poſſit: inter quas non poſtremæ ſunt, quod Conradus II. Imperator Salicus cognomen hoc ab his Salijs Francis traxit, retulit enim originem ad Francos veteres, tum quod loca, ubi domicilia authores hujus legis habuerunt, vetera ſua nomina pleraque retineant, & in hodiernum diem ibi [illegible] nobilium ſint. Ex quibus præ cæteris celebres ſunt, arx condominorum Salisburgum, ubi regiam ſuam Faramundus, I. Rex Francorum, habuiſſe, & Fran-

Francoberga anterior, vel superior, ubi sepultus esse dicitur, sicut mihi nuper Reverendiss. Princeps Papebergensis, & præpositus Herbipolensis, ad quam præposituram ea pertinet, cum alijs memorabilibus, indicavit. Natales Salicæ legis (ut de autoribus ejus etiam pauca referam) fluxere jussu Varamundi, vel, ut dixi, Faramundi I. Regis Francorum, quod nomen postremum à tutela seu curatione factum videtur, ope, industria, & consilio quatuor Regni procerum, Wisogasti, Losogasti, Husogasti, & Sologasti. Qui Gasti Germanico nomine à sapientia & scientia rerum atque ingenij perspicientia dicti fuere, quasi Catones, excellentis spiritus viri, singulis forte ordinibus ab ipso Varamundo delecti, ut in commune toti Francorum Reipublicæ salubriter consulerent. Hoc sane ἔτυμον nominibus ipsorum impressit. Wisogastus enim prudentis & cordati consultoris: Losogastus, cati & astuti significationem præ se ferunt. Husogastus, non tam œconomi, quam ejus, qui usum domesticum & consuetudinem præcalleat, ac privatorum hominum rationibus consulere possit: denique Sologastus, aut potius Slavogastus (sic enim in vetustis codicibus manuscriptis exaratum nomen reperitur) rerum proletariarum, & infimæ etiam sortis plebeculam pertinentium, curiosum notare videtur.

Ad tempus quod attinet, Leges hæ Salicæ latæ sunt, postquam Veramundus primus Rex constituisset regiam quandam gubernationem apud Francos, circa annum Christi CCCCXXI. qui incidet in tempora Imperatoris Theodosij minoris, licet aliqui in Honorij tempus gubernationis illius initium referant, & Bonifacij I. hujus nominis Pontificis Romani. Postremo, etsi hujus legis ipsissima verba esse pleriq; contendunt: IN TERRA SALICA MULIERES ne succedant: ideoq; ab ijs Baldus & Jurisconsulti reprehenduntur, qui cum Imperij majestate, hæreditatis jus in prædia atq; alia quævis bona confundunt: tamen non raro, ob hanc legem, disceptationes ac controversiæ inter Franco Gallos ortæ sunt, cum fundantes se in illa edere, ac repræsentare legem hanc non possent. Ideoq; potius in perpetua consuetudine & observantia arcente fœminas à successione Regni (quæ vim legis firmissimæ continet) quam in autoritate hujus legis scriptæ Galli se fundarunt. De alijs capitibus legum Salicarum, cum extent ea impressa, neque plura dicere propositi mei est, neq; tempus hoc permittit. Et ideo deflecto nunc ad minus ambiguas & notiores leges, Candidatis hisce nostris, propter quos actio hæc potissimum instituta est, magis accommodatas. Extat in nostro corpore Juris Imperatoris Juliani non obsoleta, sed adhuc vigens lex, inserta in Codicem Justiniani Imperatoris, sub titulo, De Professoribus & Medicis; cujus hæc sunt verba: Magistros studiorum Doctoresq; excellere oportet moribus primum: deinde facundia. Sed quia singulis civitatibus adesse ipse

non poſſim, jubeo, quisquis docere vult, non repente nec temere proſiliat ad hoc munus, ſed judicio ordinis probatus decretum curialium mereatur, optimorum conſpirante conſenſu. Et propterea eadem ratione motus poſtea Honorius Auguſtus, Baſſo & Philippo Coss. ita reſcripſit; Tyrones in ſcholis loco ſemper poſteriore ponantur, nec enim patimur quemquam celſiorem gradum obtinere, niſi cui & laborum aſſiduitas, & ſtipendiorum prolixitas ſuffragantur. Etſi autem Honorius potiſſimum ad tyrones milites reſpexit, tamen utriusque legis verba & ratio ad vos inprimis ſpectat. Prudenter enim conſtitutum eſt, ne quis ad munus docendi repente, neve temere proſiliat, & celſiorem gradum obtineat, antequam moribus & facundia excellat, & publica autoritate admittatur. Hoc ordine enim confuſo & neglecto, facile fieri poſſet, ut rudes eruditis, ſegnes induſtrijs, mali bonis, in dignitatibus præferrentur, &c.

De tyron. 6. l. 12.

Caput LXV.

De linguis in genere: & in ſpecie de noſtra vernacula. Oratio habita Aldorfij, anno 1594. in promotione Magiſtrorum.

Solennitas nunc annua recurrit, in qua non ſolum compellatus, & rogatus, à Spectabili Domino Decano Philoſophicæ facultatis, munus, ab Ampliſſimis Dominis Scholarchis, mihi commiſſum exequi, ſed etiam legibus Academicis, ab ijsdem promulgatis, quæ ſtatuunt, ut in ejusmodi actionibus, oratiuncula, honoris & officij ergò, ab eo, qui vices Cancellarij gerit, antequam ad ulteriora procedatur, hoc conſeſſu doctiſſimorum & præſtantiſſimorum virorum, & juventutis egregiæ, publicè habeatur, ſponte & libenter ſatisfacere cupio. Utinam autem, Nobiliſſimi dignitate, virtute, eruditione, & humanitate, præſtantiſſimi viri, atq; auditores reliqui ornatiſſimi, aliquid dignum auribus veſtris in medium afferre poſſem, quod vel delectaret audientes vel inſtrueret, deniq; quod gratum acceptumque vobis eſſet! cuperem certe, ſi ullo modo fieri poſſet, omiſſis intricatioribus & difficilioribus rebus, dulcia utilibus miſcere. Verum cum tenuitatem ingenij mei accuratius conſidero, meq; proprio pede & modulo metior, accedentibus quoq; varijs negotijs, & occupationibus gravioribus, quæ animum hinc inde diſtrahunt, nihil de me tale promittere poſſum: ideoq; alibi ſedanda erit hæc ſitis, & honeſta veſtra cupiditas explenda. A me vero nihil, niſi aridum, incultum, inſipidum, atque indignum veſtris eruditiſſimis auribus, expectabitis.

bitis. Quod ſi veſtra ſingularis humanitas, candor & ſtudium, ea quæ à me proferuntur, non ſapida, culta, acceptaque reddiderit, certe tempus, oleum & opera, ut dicitur, fruſtra perdetur. Fretus itaque hac ſpe de vobis concepta, propoſitum meum ſuperioribus annis inchoatum continuare, atq; breviter nonnulla de linguis in genere; in ſpecie vero de noſtra vernacula, & ſtudio heroum varias linguas cognoſcendi, præfari, poſtea aditum ad ea, propter quæ hæc ſolennitas inſtituta eſt, patefacere ſtudebo. Linguam unam eandemque, & quidem Hebraicam, ab initio, poſt conditum mundum, quam ipſe Creator homines nuper creatos docuit, usque ad confuſionem linguarum, à ſtructoribus infauſtæ illius turris Babylonicæ factam, in uſu fuiſſe, certius eſt, quam ut de eo dubitare fas ſit. Hæc enim propter excellentiam, gravitatem, ſuavitatem, vivacitatem, & efficaciam mirabilem, literarum, dictionum, periodorum, & ſententiarum, reliquas omnes, ſicut aurum viliora metalla, ſuperat. Non fruſtra igitur Paulus Apoſtolus Regi Agrippæ recenſet, Chriſtum in ſua Majeſtate divina, in ſplendore, ſuperante claritatem fulguris & Solis, lingua Hebraica eum alloquutum fuiſſe, perſecutionemque contra ſe & ſua membra objeciſſe. Imo in Alphabeto Hebraico, quod conſtat viginti duabus literis, ſive eæ conjunctim, ſive ſeorſim conſiderentur, comprehenſa ſunt, divino plane myſterio, omnia ſecreta Theologiæ, & Philoſophiæ naturalis & moralis. Habent enim ſingulæ literæ & dictiones, mirabili emphaſi, ſuas peculiares ſignificationes, & notas. Inde evenit, ut ex hac, veluti ſcaturigine quadam, præcipuæ linguæ totius orbis, majori ex parte, fluxerint, & propagatæ ſint. De qua re multi libri doctorum virorum extant, ad quos plura audiendi & diſcendi remitto, & nonnulla quoque, ſuperioribus annis, à me, hoc in loco, de præſtantia linguæ Hebraicæ, in medium prolata ſunt. Memorabile inprimis eſt, inter impiam illam turbam, & homines meticuloſos, ne denuo diluvium eos obrueret, qui autores, hortatores, & adjutores ſuperbæ illius ſtructuræ Babylonicæ fuerunt, Hebraicam linguam primam labem accepiſſe, eamque indignante Deo, ob inſolentiam hominum, ultra ſortem ſuam impia molientium, varietate linguarum, corruptam primum fuiſſe. Quæ ſane varietas multiplex fuit, ita ut, teſte Plinio, linguarum diſſimilium populi trecenti, in Dioſcuriade Coraxorum urbe, longe poſterioribus temporibus convenerint. Apud poſteros vero Semi (inter quos fuit Heber, qui eo tempore vixit) qui illi Nimrothicæ turbæ in conſtruenda turri non adhæſerunt, inviolatum hoc divinum idioma, & inſtrumentum inæſtimabile manſiſſe conſtat: A quo etiam deincep, Hebræum dictum fuit. Etſi autem non ignoro, diverſos hac de re diverſa ſentire: receptior tamen ſententia eſt, poſteritatem Semi (in qua præ cæteris Heberi nomen celebre eſt, & purior

rior doctrina floruit, & conſervata fuit) conſilia ſua, cum Nimrothica factione impia & ſuperba, in ædificanda turri Babylonica, alijsq; inſolentibus factis & actionibus, neutiquam communicaſſet: ſed eas actiones, tanquam pietati contrarias, deteſtata fuiſſe, ſeque ab ijs ſegregaſſe, ideoq; etiam maledictionis & confuſionis divinitus immiſſæ, participem non fuiſſe. Unde colligitur, Heberum, propter hanc ſegregationē vel diſceſſionem, filium ſuum, qui ei tunc temporis naſcebatur, Peleg, id eſt, diviſionem appellaſſe. Quemadmodum igitur purior lingua Hebraica, poſt diluvium univerſale, ſemper cum puriori doctrina floruit, & in poſteritate Semi propagata & conſervata fuit, ita poſt, amiſſa dignitate Regni, & abducto populo in captivitatem Babylonicam, una cum puriore religione, majori etiam ex parte, amiſſa eſt, penitusq; defeciſſet, ni ſacra volumina divinitus conſervata fuiſſent. Id quoq; apud alias gentes accidit. Experientia enim teſtatur, imperia & regna ſemper cum cultioribus linguis floruiſſe; eodemq; modo linguarum corruptionem, deſtructis ijs, ſecutam eſſe.

Hæc cum ita ſint, facile confutari poteſt eorum error, qui terram & Lunam progenitrices aſciſcunt, & ab ijs originem ſuam deducunt, atque inde linguam ſuam omnium vetuſtiſſimam cenſent, ſicut olim Phryges & Ægyptij de hac prærogativa diu inter ſe contenderunt. Cæterum, ſi alterutrius vel hujuſcemodi ſimilis erroris participem me facere, vel ei adhærerere vellem, forte in minorem reprehenſionem incurrerem, ſi vetuſtatem Cimbricæ linguæ, quæ Germanica, vel non diverſa ab ea eſt, aſſererem. Eam enim noſtro ſeculo quidam, ingenioſo ſane commento, præfert Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ, quæ præ reliquis notæ & celebres ſunt, multisque argumentis & rationibus (argutis ſane) demonſtrare conatur, Cimbricam linguam nihil ab Hebraica, ſed potius hanc ab illa, adminicula ſumpſiſſe; imo, quod plus eſt, ſibi & alijs perſuadere conatur, Adamum Germanice in paradiſo locutum fuiſſe. Sed hæc cum alijs eruditis nugis miſſa faciam, & ad certiora, atque alteram partem meæ orationis veniam. De Germanica noſtra primæva & antiqua lingua ideo nihil conſtat certi, quod ea literas & diſciplinas olim nulla habuerit, ſi Tacito fides de Germanis habenda eſt. Literarum, inquit, ſecreta viri ac fœminæ pariter ignorant. Unde evenit, quod diu ſane noſtratibus hominibus ſimplicioribus perſuaſum fuit, verba & dictiones Germanicis literis vel typis exprimi non poſſe. Et maxime mirum eſt, priſcos Germanos, in tanta ſimplicitate, & imperitia, in qua nihil niſi virtus militaris, proceritas, & robur corporis commendata fuit, accedente præſertim craſſiſſima idololatria, retinuiſſe nihilominus firmiter ſpem reſurrectionis, quæ tamen apud eorum h[illegible]

Roma-

Romanos, & alios, pro re ridicula fuit habita, qui eos, tanquam omnium hominum barbariſſimos, ut ita dicam, contempſerunt, ut qui à brutis ſolummodo forma differrent. Sed ob eam ipſam ſpem & fiduciam certam alterius vitæ, Joſephus, Hegeſippus, Appianus, & alii hiſtorici, Germanis audaciam in prœliis, & mortis contemptum attribuerunt: quod eleganter Lucanus ita expreſſit:

——— populi, quos deſpicit Arctos,
Felices errore ſuo: queis ille timorum
Extimus haud urget lethi metus; inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, & ignavum eſt rediturae parcere vitæ.

Quod cum ſit memorabile, & à paucis tamen obſervatum fuerit, omittere non potui. Magnopere enim ad laudem noſtræ gentis & majorum pertinet. Sed in propoſito pergamus. Fatendum ſane eſt, licet lingua vernacula noſtra, diſciplinis & artibus, poſtquam Imperium Romanum ad noſtram gentem, fortitudine & virtute ejus, pervenit, cultior & politior facta fuerit, diu tamen animis noſtratium impreſſam manſiſſe meticuloſam iſtam curioſitatem, ne lingua ipſorum minus apta & idonea eſſet ad ſcribendum, ſicut aliæ cultiores. Ideoque raræ, vel vix unquam literæ Germanicæ elegantiores inveniuntur ante tempora Cæſaris Rudolphi I. eæque majori ex parte Latinis literis ſcriptæ, qui multis querelis Germanicæ nationis permotus, quod cogeretur, veluti ſub jugo exterorum Scribarum, qui linguæ Latinæ notionem habebant, & ad maxima quæque negotia adhibebantur, quorum fides nonnunquam minime integra eſſet, magna cum jactura rerum ſuarum, ſervire; comitia habuit Norimbergæ, anno 1270. ubi omnium Ordinum Imperii unanimi conſenſu decretum eſt, ut deinceps in Cancellariis & contractibus Germanicum idioma reciperetur. Hoc fuit initium, & ſuppeditavit genti noſtræ occaſionem, ut deinceps noſtra vernacula lingua magis ac magis excoleretur, donec eo perducta eſt, ut nunc non ſolum dilucide, ſed etiam ornate omnia, quæ accidunt, idque propriis quidem literis, & eleganti earum ductu, & ſcriptura, in ea poſſint comprehendi. Caroli Magni & Ludovici I. temporibus Gothica lingua in Germania vernacula fuit. Atque hæc non plane in deſuetudinem abiit: Nam Cimbrica, Saxonica, & Belgica, magnam cognationem cum ea adhuc habent: & audivi à fide dignis hominibus, extare adhuc in alpibus Italicis, nonnullis in locis, reliquias Gothicæ gentis, quæ incorrupte priſcum idioma retineant. *Notarunt hoc Tſchudius, Vadianus, & Stumfius.*

Quantam autem labem & maculam Germanicæ genti attulerit illa craſſa inſcitia & negligentia, quod deſtituta propriis hiſtoricis, de antiquis

ejus rebus gestis, nulla historia extet, verbis exprimi non potest: Contenti enim fuerunt, (sicut hodierno die Turcæ facere solent) præclara facta, & victorias, quas sæpissime contra hostes Germani consecuti sunt, & à Tacito, Suetonio, Paterculo, Ammiano, aliisque historicis, excepta Variana clade, perfunctorie & leviter saltem attinguntur, cantilenis vel rythmis expressas, parentes liberis, seniores junioribus canendo narrandove velut per manus tradere. Hoc primum historiæ atque annalium genus erat apud priscos Germanos, ante literarum usum. Successere tandem carminibus historiæ, & annales, literarum notis inventis, quibus exprimi conservarique verba & cogitata aliquo modo possunt. Dein cum humani ingenii industria sensim accessissent artes, quibus rerum imagines luculentius oculis repræsentari poterant, apud civiliores atque florentiores Germaniæ populos, præter historiam atque annales usurpatæ sunt etiam, ad memoriam rerum propagandam, picturæ, statuæ, clypei, ac nummi, quibus posteritas erudiretur, majorum exemplis ante oculis positis, atque virtutum præmia, vitiorumque dedecora, & pœnas, ex imaginibus quoque cognoscerent. Hujus rei habemus adhuc egregium specimen Ratisbonæ, in ædibus privatis, primarii Reipubl. consiliarii L. Advocati, viri præstantissimi, Joh. Diemari J.C. ubi duellum equestre Dollingeri Bavari, cum Hunno quodam, quem magicis artibus fretum, pro invicto habebant, ex gypso affabre fictum; In Curia quoque elegantibus coloribus depictum est, quod tempore Cæsaris Henrici Aucupis accidisse ferunt; ibi quoque ejus statua conspicitur. Monumentum sane veteribus Romanis comparandum, qui gypsatis imaginibus facta & gesta majorum suorum, ad demonstrandam nobilitatem suam, plerumque in prima parte ædium suarum, cum titulis conspicienda præbere solebant, ut eorum virtutes posteri non solum legerent, sed etiam imitarentur. Progressu tandem temporis, unà cum re militari, etiam Imperatores & Principes nostri, cultores in literis & historiis facti sunt. Animadverterunt enim, verum esse, quod M. Tullius lepide admodum dixit; Nescire, quid, antequam natus sis, acciderit, nihil aliud esse, quam semper puerum esse. Et apud Platonem in Timæo, argute senex ille sacerdos Ægyptius, Solonem & Græcos accusat, ut semper pueros, nunquam senes esse affirmans, in quorum animo nulla erat ex vetustatis relatione prisca opinio, nulla cana scientia. Ob eam causam in Aurea Bulla Caroli IV. Imperatoris expresse sancitum est, quibus linguis Electorum filii primogeniti instrui debeant. Turpe enim habitum fuit, & indecorum, proceres, & veluti columnas Imperii, cum Regibus & Principibus externis, eorumve Legatis, ore tantum alieno colloqui; ipsos autem nutu & signis duntaxat, quæ velint indicare. Recordor autem,

autem, quosdam noſtri ſeculi Principes Germanos magno & ſingulis talentis cupiviſſe ſingula compenſare verba, ſi citra interpretem, rebus poſtulantibus, quæ vellent, cum exteris Principibus & Legatis colloqui potuiſſent. Non fruſtra itaque D. Auguſtinus monet, facilius animalia diverſi generis ſibi ſociari, quam diverſæ linguæ ejusdem ſpeciei homines, & diverſitatem linguarum hominem ab homine alienare. Et inter ſigna iræ majoris Dei in populum apud Hieremiam illa imprecatio eſt: Adducam ſuper vos gentem, cujus ignorabitis linguam, nec intelligetis, quid loquatur. Et in Deuteron. Adducam ſuper te gentem de longinquo, cujus linguam intelligere non poſſis. Hac ratione olim Xerxem & Mithridatem, potentiſſimos Reges populorum multorum, multiplices & varias linguas diſcere non piguit, nec dedecori ipſis fuit. Notum quoque eſt, Themiſtoclem ſenem, & exulem, intra ſpatium annuum, ſummo labore, Perſice loqui didiciſſe, quo ſine interprete cum Rege Xerxe loqui libere poſſet. Celebratur præterea Carolus Magnus ab hiſtoricis, quod ad reliquas dotes, & virtutes heroicas, & Imperatorias, cognitionem variarum linguarum adjunxerit. Nec non & Otto II. Ottonis I. filius, qui navali prælio à Græcis victus, & à piratis captus, ob peritiam Græcæ linguæ incognitus, ſalvus in Siciliam evaſit, quos deinde ſupplicio affecit. Idipſum nuper movit potentiſſimum Principem Electorem Saxoniæ Auguſtum, quem ſeneſcentem Latinam linguam diſcere exactius, & quidem non absque moleſtia, non piguit, pœnituitque eum, quod in juventute ea neglexiſſet, quæ minori difficultate tunc aſſequi potuiſſet, ſicut is parenti meo p. m. libere, familiari in colloquio confeſſus eſt. Poſtremo non prætereundus eſt hic Ferdinandus Hiſpaniarum & Arragoniæ Rex: Huic enim non ſolum cognitio variarum linguarum & diſciplinarum magnopere curæ fuit, ſed etiam gymnaſia, in quibus cognitio earum comparatur, extruxit, & frequentavit ſæpius. Inprimis autem memorabile eſt, quod de eo traditur. Cum enim auctore & ſuaſore Franciſco Ximenio Cardinale, & Fundatore Academiæ Complutenſis, collegium Ildephonſi ingredi vellet, ejusque Rector Academiæ patribus ſtipatus, præeuntibus de more ſceptrigeris, obviam procederet, Rabduchi regii, qui & ipſi ſceptra gerebant, id conſpicati, voce intentiori, ut ſceptra illa ſua Regi ſubmittant, aut deponant, acclamare cœperunt. At humaniſſimus Rex, nihil ea re majeſtatem ſuam imminui ſentiens, ut ſolito more procedant, jubet, Muſarum, inquiens, illas ædes eſſe, in quibus fas eſſet, ut Muſarum ſacris initiati regnarent. Præſtantiſſimo id ſane exemplo factum fuit, non tamen ſummis Principibus inuſitato. Sic enim & Pompejus ille Magnus, univerſi pene orbis triumphator, auditurus Athenis Poſidonium Philoſophum, fores de more à lictore percuti vetuit,

& faſces januæ ſubmiſit, ſapientis hominis & eruditi motus reverentia. Cæterum hæc non ſolum ad principes viros ſpectant, ſed etiam vobis Candidatis inculcantur, qui nunc titulum & dignitatem Magiſtrorum, qui cognitione liberalium artium, linguarum, & diſciplinarum, reliquis excellere debent, conſequi cupitis. Non enim levis & vulgaris res eſt, ſicut vulgo æſtimatur, vernaculæ linguæ inſuper cognitionem Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ adjunxiſſe. Hoc enim Magiſtrorum proprium eſt, ut in hac re laborent.

Caput LXVI.

Gratitudinis encomium, & deteſtatio Ingratitudinis, excerpta ex oratione, habita Aldorfii, anno 1595. in menſe Iunio.

GRatitudinem ſcimus eſſe virtutem, ortam ex duabus ſummis virtutibus, ex veritate & juſtitia; unde Gratitudo rectiſſime, à Cicerone, virtus, non ſolum maxima, ſed etiam mater aliarum virtutum, appellatur. Notum autem eſt, nihil præſtantius, nihil utilius, nihil perfectius, atque gratius, Deo & hominibus exiſtere poſſe, quam ſi hæ duæ virtutes conjunctæ ſint, quibus gratitudo ita connexa & agglutinata eſt, ut ab iis ſeparari ſeſe nullo modo patiatur. Quemadmodum igitur veritas tantam potentiam habet, ut nullis machinis, aut cujuſquam hominis ingenio, aut arte ſubverti poſſit, & licet in cauſa nullum patronum aut defenſorem obtineat, tamen ſeipſam defendat: Ita juſtitiæ munus eſt, ſuum unicuique, abſque reſpectu perſonarum, æquata lance, & ſtricto gladio, ut *pingitur*, diſtribuere, & hac ratione veritatem tueri ſolere. Ejus enim eſt talis natura, ut occaſiones & cauſas ſtabiliendi ſeipſam, ex ſe, quaſi fonte quodam, profundat, & licet prematur, & oppugnetur, parens tamen & altrix veritatis, dies, & tempus, tandem clariorem, expulſis tenebris, in lucem producat. Unde apparet, nullas res inter ſe amiciores, & magis concordes eſſe, his ipſis duabus virtutibus. Sunt enim germanæ, & à Deo genitæ, & humanis mentibus, ſicut utiliſſimæ, ita etiam ſanis atque integris, jucundiſſimæ. Ex his, velut ex generoſiſſima propagine, egregia ſoboles oritur, Gratitudo; digna ſane ſuo ortu, & ideo ab omnibus expetenda, quæ adulta, propagatrix & nutrix aliarum præclararum virtutum eſſe ſolet. Vice verſa (ut contraria inter ſe magis eluceſcant) quam dirum obſecro, & abominandum monſtrum eſt, ingratitudo, ita ut veteres eos, qui huic ſerviunt, alio modo

modo deteſtati non ſint, niſi ut dicerent, tetra, & invisa omnia, quæ vel dici fingive poſſint, ingrato homini impune objici licere. Etſi autem Seneca conqueritur, excepta Medorum gente, nullam alibi datam eſſe adverſus ingratos actionem, tamen Athenienſes olim, contra eos, peculiarem legem, qua reducebatur libertus in ſervitutem, habuerunt. Ita enim loquitur Legislator: SUPERSEDEO TE HABERE CIVEM, TANTI MUNERIS IMPIUM ÆSTIMATOREM, NEC ADDUCI POSSUM, UT CREDAM URBI UTILEM, QUEM DOMI SCELESTUM CERNO; ABI IGITUR, ET ESTO SERVUS, QUONIAM LIBER ESSE NESCISTI. Hac ratione, etiam huic monſtro legibus Cæſareis, multis in locis, frenum injectum eſt. Iis enim jubentibus, filius ingratus exhæredari, filia ingrata dote privari poteſt: Emancipatus ingratus iterum in paternam poteſtatem: Et legitimatus iterum ad ſtatum naturalitatis redigitur. Sic omnis cauſa amittendi feudi, fundatur in ingratitudine clientis: Canones quoque ingratitudinem tanquam teterrimum vitium deteſtantur; Ememerito quidem jure, nihil æque ſocietatem hominum, quæ in mutua conſiſtit benevolentia, diſſolvit. Quod ſi nihil ejusmodi extaret, tamen ingratus non minus impunitus eſſet, quam malignus, quam avarus, quam impotens, quam vanus, crudelis. Impunita enim, teſte eodem Seneca, non manent, quæ invisa omnibus bonis ſunt. Neque ullum ſupplicium gravius cenſendum, publico odio.

In lib. 3. de benefic.

Ut autem hiſtoriolam aliquam, huic rei convenientem, quæ auditores non ſolum juvet, ſed etiam delectet, more meo ſolito, adjungam; notum eſt, naturam, vel potius ejus autorem Deum, non ſolum hominibus grati animi notionem inſeviſſe; ſed etiam brutis hujus virtutis particulam vel certe umbram atque imaginem aliquam indulſiſſe. Etenim inter illa reperiuntur, quæ non plane ſunt ἄλογα, id eſt, rationis omnino expertia: Ita ut nonnulli in illa opinione fuerint, non ſolum animalia bruta, & belluas, ſed etiam aves & piſces, poſſe communicare inter ſe cogitationes, & voluntatem ſuam. De qua re, ſicut multa exempla de feris, & cicuribus quidem, extant; ita tantum unum de Ciconia adferam. Aves illas conſtat habere multa peculiaria, non procul à ratione diſſidentia; inprimis autem pietatis ſcintillæ, ut pote indicia grati animi, illis innatæ ſunt, erga parentes ſeni o confectos, vel alioqui debiles; Unde verbum, ἀντιπελαργεῖν, ex voce πελαργὸς, quæ ciconiam ſignificat, eſt factum. Quo etiam Hebræi reſpexerunt, qui hanc avem, ob inſitam naturæ pietatem, Chaſidam vocarunt, quod peculiare eſſe dicatur huic avi, ut parentes ſenes nutriat: Atque hinc πελαργικοὶ νόμοι, quaſi dicas, Ciconiariæ leges, ortæ ſunt. Quocirca in numiſmatibus antiquiſſimis Romanis, præſertim familiæ Antoniæ, & Cecilia, imaginibus genuinis, Ciconias, tanquam ſymbolum pie-

tatis, adjunctas conspicimus. Hic amor mutuus, inter Ciconias senes, & juvenes est. Inprimis autem parentes, erga sobolem φιλοστοργότατοι: Cui Germanicum etymon quoque convenit. Storch etenim à Græco στοργῆ nomen habet. Hoc patet ex sequentibus, quæ non ita pridem * evenere, digna sane, quæ inter rarissima exempla posteritati commendentur. Ciconiam, constat, à pabulatione reducem, quum flammas nido imminentes, certo exitio pullorum, videret, conatam modis omnibus, eos grandiusculos, involucres tamen, primò affatim, rostro & gutture apportata aqua, & nido madefacto, ab incendio defendere, post crescente undique in ædificiis flamma, eos eripere mediis ex ignibus, tandem, cum frustra laborare se animadverteret, desperata ope, & quasi conclamata, passis alis, in nidum se præcipitem dedisse, pullisque toto corpore obtectis, incumbere visam fuisse, veluti deposita vitæ spe, ultro eam, cum carissimis pignoribus, mortem oppetituram. Miraculo rei & pietatis honori res ita versibus illustrata est:

* *Pfraumhemi in Wetteravia haud procul Francofurto ad Mœnum, Anno 1580.*

Candida & obstreperis invisa Ciconia ranis,
Pignora ab ardenti viderat igne premi:
Eripiatne suos, & aperta pericula tentet?
Hinc suadet pietas, vita amor inde vetat,
Hanc luctam pietas generosa diremit, & urna
Esse eadem, & sobolis vult libitina sua;
Iam minor Assyrium Phœnicem fama loquatur,
Vivere quæ busto quærit: at ista mori.

Simile aliquid, sed feliciore eventu, non ita pridem in vicinia accidit, in pago quodam, ubi orto incendio visæ sunt Ciconiæ madefactæ, in gutture aquam apportare, & effundere, hacque ratione non solum nidum tueri, & totum tectum, sed domum quoque in qua constructus fuit, à flammis conservare, ut ea incolumis, contiguis ædibus in cinerem redactis, manserit. Cæterum habetur quasi commercium istarum avium pro fortunato, sicut quoque olim augurium earum Ethnicis maxime auspicatum fuit. Experientia enim constat, eas excubare strenue pro iis locis, in quibus nidulantur, & venenata deglutire, atque præsentire ruinarum atque ignis pericula creduntur.

Præterea quod mirum, & notatu dignum est, tanta memoria valet Ciconia, ut circa autumnum fugiens frigora, & ad dissitas, & calidiores regiones migrans, ineunte vere nostro, rediens, rursus suos nidos optime noscat, & attente observet, an aliquid in iis mutatum sit; vel non. Quod si in illis integris nidificare nolit, habetur pro malo omine, ita ut aut ædibus, aut domino mortem, aut aliquam ruinam portendere censeatur. Ne autem paterfamilias usum habitationis gratuitæ concedere ipsis gravetur,

ubi

ubi primum pullos exclusere, unum illorum, quasi pro mercede locationis, ne ingratæ esse censeantur, in aream dejicere eas, aut alarum aliquot meliores pennas, sæpius compertum est. Possem etiam recensere exempla castitatis, & justitiæ, hujus avis, si temporis angustia hoc non prohiberet, meque ad potiora vocaret, adeo ut recte dici possit: huic volucri

Cœlitus ingenium & rerum prudentia major
Contigit, exemplum ut virtutis amabile præstet,
Laudatique agitet veluti sub legibus avum,
Illa etiam benefactores, benefactaque novit.

Cæterum, si non licet asserere, has aves, vi rationis, & intelligentiæ, quod solius hominis proprium est, præditas esse; tamen in illis quiddam, pro captu ingenii, & conditione naturæ, simile & quodammodo par, ac tale quidem esse, ut sine eo, ne humanæ quidem rationis, & considerationis efficacia explicari, exercerique possit, nemo recte inficiari poterit. Et hanc vim animi Aristoteles φαντασίαν appellat, in qua est imaginum quædam, & visorum apparitio, & μνήμη, quæ est memoria. Cum igitur bruta tam egregiis virtutibus ornata esse, naturali quodam instinctu, & peculiari quodam modo, cognoscamus, quæ Gratitudinem videlicet, Justitiam, Castitatem, & similes virtutes repræsentant: quid obsecro hominibus, quorum proprium est ratione præditos & virtutibus esse addictos, faciendum censebimus? Quare omnibus hominibus, cujuscunque conditionis sunt, hæc virtus, quæ Gratitudo dicitur, inprimis curæ esse debet, cui etiam à teneris, quod ajunt, unguiculis adsuescendum.

Caput LXVII.

Commendatio bonarum literarum, & de dignitate atque utilitate, nec non de contemtu earum & barbarie paulatim ingruente.

Audivi puer adhuc, & postea adolescens, magnum illud & illustre lumen Germaniæ, Melanchthonem, & alios celebres & doctos viros, inter quos optimum meum parentem, piæ memoriæ, absque invidia nominare licet (nam cur ego encomio & præconio eo, quod illi ab aliis præstantissimis viris uno ore constanter tribuitur, defraudarem genitorem meum?) audivi, inquam, eos sæpius, publice & privatim conquerentes, de neglectu, & contemtu bonarum & liberalium literarum, & disciplinarum, & ex eo paulatim ingruente barbarie, cui licet sese omnibus viribus,

bus, dum viverent, opponerent, & diligenter reſiſterent, tamen prævidere ſeſe ajebant, poſt ſuum ex rebus humanis deceſſum, barbariem, ex neglectu bonarum literarum, ita vires acquiſituram, ut ſemidoctorum contentionis, quam conjunctionis & veritatis cupidiorum, autoritas deficientibus ſolide doctis viris, ad depellendum tantum malum, inſufficiens futura ſit. Hanc prædictionem veram hoc noſtro ævo apparere, experientia (dolendum ſane) nos docet. Evanuit enim nunc propemodum in adoleſcentibus priſtinus ardor, ſolertia & ſeria cupiditas ad ſolidam, & veram eruditionem aſſequendam, quæ aſſiduis laboribus, & indefeſſo ſtudio paratur, cum cupiditate otii & fuga laboris. Econtra ſuperficialis & umbratilis doctrina paſſim expetitur. Deplorare iſta licet, emendare non licet, cum præſertim habeamus majorem occaſionem, calamitatem hujus noſtri ſeculi deplorandi, ſi diligentius perpendimus emolumentum, & utilitatem, ex cultura bonarum literarum provenientem, & viceverſa damnum & perniciem ex barbarie pullulante, non animadverti. Fieri enim non poteſt, quin ſublatis ſtudiorum pretiis, etiam ſtudia perire neceſſe ſit, ut Tacitus recte monet. Animadverterunt id tam veteres, quam recentioris memoriæ Reges, Principes, & heroes. Ex quibus fuit Philippus, Rex Macedoniæ, qui non tam ob natum filium Alexandrum lætatus eſt, quam quod ſub diſciplina Ariſtotelis erudiendus eſſet. Nec non & Octavius Auguſtus, qui imperiali majeſtate non indignum judicavit, ſuos adoptivos filios, doctrina ſua, & honeſtis artibus informare. Ut enim priſcos doctos, & amatores doctorum prætercam, ex multis recentioribus paucos, ſed præſtantiſſimos eligamus, & eorum judicium perpendamus. In quorum numero, meo judicio, primas tenet Alphonſus ille, Aragoniæ & Neapolitanorum Rex optimus, & fortiſſimus. Is enim, confectis atrociſſimis bellis, cum ampliſſimorum regnorum, partâ pace, dominus eſſet, omnem ſuam proſperitatem & felicitatem libris & bonis literis addicere, & ex iis uſum, & jura armorum ſe didiciſſe, fateri non erubuit. Ideoque & in caſtris, & in regia ſua, Platonis, Virgilii, Livii, Senecæ, & Caii Cæſaris libros, perpetuos comites, noctu, & interdiu, habuit, & ex lectione eorum, præſertim Livii, ſeſe recreavit, adeo ut cum illi ab hoſte ſuo infeſtiſſimo hiſtoriæ Livianæ, eleganter compactæ, & involutæ, dono mitterentur, & à medicis ſuis moneretur, ne eos aperiret; facile enim toxicum, ex odore, & tactu noxium, in illis involucris latere poſſe; tanta cupiditate ductus eſt, eos libros inſpiciendi, ut repudiato conſilio Medicorum, eos abſque mora, & metu recluderet, & evolveret, dicens: Regem auxilio divino, ab ejuſmodi inſidiis tutum eſſe. Imo cum aliquando periculoſe laboraret, & omnia remedia parum efficacia eſſent,

ex le-

ex lectione librorum Q. Curtii, de geſtis Alexandri Magni, ſe recreatum, & priſtinæ valetudini reſtitutum eſſe, palam confeſſus eſt. Ob hanc rem librum, & quidem cum apertum, tanquam inſigne peculiare ſibi aſſumſit. Optimos enim conſiliarios dicebat eſſe mortuos, libros videlicet, à quibus candide omnia diſcere poſſet: quod meminerat jam olim Ptolomæo quoque regi Ægyptio ſuggeſtum fuiſſe à Demetrio Phalereo; ut eſt apud Plutarchum.

Hunc amorem librorum Regis cum obſervarent ejus milites, in direptionibus oppidorum, & caſtrorum, ex præda libros ſeligebant, & Regi, tanquam res pretioſiſſimas, ipſique acceptiſſimas, non absq; remuneratione offerebant. Dicere autem, & perſanctè affirmare ſolitus fuit, malle ſe gemmas univerſas & omnia, quæ poſſideret, & haberet, perdere, quam literas bonas, quas permodice ſe ſcire ajebat. Ideoque Reges aut literatos eſſe oportere, aut certe literatorum hominum amatores. Quod idem Rex ſtudioſe fecit; nam omnes, haud vulgariter, ſuo tempore, doctos non ſolum amavit, ſed inter ſuos familiares (quod eis admodum honorificum fuit) aſſcripſit. Inter quos præcipui fuere Georgius Trapezuntius, Laurentius Valla, Leonhardus Aretinus, Poggius Florentinus, Ludovicus Podius, Bartholomæus Faccius, Antonius Panormita, qui ſui Regis dicta & facta, eleganti commentario deſcripſit: in quo inter alia admodum memorabile eſt, quod viderit hunc Regem aliquando, ex lectione literarum latinarum, omiſſis graviſſimis rebus, gaudio geſtientem, quæ ad illum, à duobus adoleſcentibus, quos Lutetiæ, ut bonas literas & diſciplinas diſcerent, aleret, eleganter ſcriptæ eſſent. Si igitur hic prudentiſſimus, & potentiſſimus Heros, qui fuit Rex, Regis filius, Regis nepos, & Regis frater, animadvertit fructum & utilitatem bonarum literarum: facile colligere potuit, quam infinita mala, ex jactura illarum, oriantur. Hoc laudabile inſtitutum poſtea ſecuti ſunt Ludovicus XII. & Franciſcus I. Reges Galliarum. Ille enim officia Ciceronis, & Cæſaris commentaria, magno in pretio habuit, eosque libros non ſemel perlegit, & actiones ſuas, & conſilia ex iis inſtituit: hic vero cum bonæ literæ ex tota Gallia exularent, eas rurſus, veluti poſtliminio, in eam accerſitis doctis viris, introduxit. Præterea prandens & cœnans, quod ex Poëtarum, hiſtoricorum, & Coſmographicorum libris didiciſſet, aliquid enarrabat. Libere autem confeſſus eſt, ſe non tam armis, quam literis, ſuum ampliſſimum regnum tueri, & conſervare poſſe. Imo durante ſua captivitate, in Hiſpania, in ſummo mœrore, & ægritudine, ſe majorem delectationem, & recreationem ex lectione bonorum librorum, & hiſtoriarum, quam aliis rebus, percepiſſe affirmavit. Omiſſis autem cæteris, veniamus ad noſtrates heroes. Igitur Otto II. Cæſar ab incunte ætate

bonis literis & linguis inſtitutus fuit, quarum utilitatem ſenſit, cum aliquando in fuga à piratis captus eſſet: beneficio enim Græcæ & Latinæ linguæ, cum non pro Imperatore haberetur, incognitus evaſit. Sic Carol. IV. Imperator tantus amator & fautor bonorum artium fuit, ut aliquando in Scholam Pragenſem ingreſſus, diſputantes liberalium artium Magiſtros, per quatuor horarum ſpatium attente audierit. Quod cum purpurati ejus moleſte ferrent, affirmantes tempus cœnæ adeſſe, & fere effluxiſſe: Mihi, inquit, minime hoc videtur. Nam ſuavior mihi, appoſitis delicatis ferculis, cœna hæc præſens eſt. Prudenter ſane, qui pabulum animi cibo corporis prætulit, & illud, quam hunc, præſtantius eſſe cenſuit. Et talem cœnam veteres Platonicam nominarunt, quæ ſobria, & elegantiſſimis præceptis condita erat, ex qua diſcedentes convivæ in poſterum bene ſe habere prædicabant, quod nec capitis gravedinem, nec ſtomachi cruditatem ſentirent. Id enim, quod in corpus confertur, ſtatim effunditur: quod *autem* in animum, perpetuo conſervatur. Quam in ſententiam elegans extat Epigramma Græcum Callimachi, quod à parente meo piæ memoriæ ſic Latine converſum eſt:

Quæ quondam capiti impoſui ſtillantia ſuavi
Vda in delitiis ſanguine ſerta meo.
Omnia mox jacuêre evanida, tum quoque dentes
Ingeſſere alvum ſi qua ſub immemorem,
Horum nil etiam ſenſit lux craſtina: ſed quæ
Auribus accepi, nunc quoque certa manent.

Quod ſi M. Antonii Mureti verſionem audire mavultis, ea talis eſt:

Namque & ego nitido capiti, flaviſque capillis,
Serta olim Aſſyrio ſparſa liquore dedi.
Et bona in ingratum congeſſi plurima ventrem:
Cuncta ſed in ventos illa abiere leves.
Servarunt ſolæ commiſſa fideliter aures:
Corporis hac una eſt parte reperta fides.

Specimen autem convivii Platonici, ſi quis omnibus numeris abſolutum, ut dicitur, habere cupit, is legat Stephanum Guazzum, de civili converſatione. Ad propiora accedamus. Carolus V. Cæſar potentiſſimus ille heros, in caſtris Thucydidem, in Gallicam linguam, à Claudio Maſſilienſi Epiſcopo, converſum, ſemper ſecum habuit, & hunc autorem aſſidue magna cum voluptate legit, cumque ſuis intimis Conſiliariis, Silvagio, Mercurino, & Granuelo commendavit, atque ex iis quærere ſolitus fuit, quid legiſſent, & quæ ipſe obſervaſſet, cum illis contulit. Hic mortuo patre Philippo, Rege Hiſpaniæ, in flore ætatis ſuæ, (vigeſimum octavum enim annum

non-

nondum exceſſerat) vix ſeptennis Adrianum Florentium Ultrajectinum, qui poſtea in Pontificem Romanum electus eſt, pædagogum habuit. Is ejus animum potius in religione Romana firmiter tuenda, quam liberalioribus literis accurate informavit. Quare cum Carolus natura ad exercitia militaria promtior eſſet, liberales artes potius guſtavit, quam iis recte imbutus fuit. Cujus rei cum poſtea ſæpius pœnituit. Auditæ enim ſæpe illius querelæ fuere, quod ante tempus penitiorem literarum cognitionem deſeruiſſet, cum Legatos Latine perorantes, non ſatis intelligeret: multo minus iis in eadem lingua reſpondere poſſet, ſed aliorum opera uti cogeretur. Non fruſtra igitur in pragmatica ſanctione Carolina, quæ aureæ bullæ nomen meruit, ordinatum eſt, ut Electorum filii in lingua Latina, Italica, & Sclavonica inſtituerentur. Quod ſi tam potentiſſimi Imperatores & Reges honorificum eſſe ſibi putarunt, literis liberalioribus inſtructos eſſe, cum tamen cenſeri poſſet, abſque labe ſuæ dignitatis eos cognitione earum facile carere potuiſſe: Eò magis laudandi ſunt hi adoleſcentes Candidati, quod in liberalibus artibus & linguis, ex quibus vitæ ſubſidia illis quærenda ſunt, ſuo labore & induſtria, (bonæ literæ enim, ſecundum Democritum, potentibus & divitibus nonnihil addunt honeſtæ menti: tenuioribus vero ſunt aſylum, & unicum vitæ exiſtunt præſidium) eo pervenerint, ut prævia exploratione morum & eruditionis à philoſophica Facultate digni habiti ſint, qui honoribus promeritis ornentur. Magna ſane & honorifica expetitis: Non enim eſt vilis & levis (ſicut vulgus & ἄμουσοι opinantur) hic honor & dignitas ſcholaſtica, cum conceſſio ejus à Cæſarea Majeſtate tantum dependeat, & ab ea, ſicut alia, quæ Regaliis annumerantur, impetranda ſit: Ideoque ſuperioribus annis maximo in pretio habita fuit. Poſſem etiam nominare, ſi anguſtia temporis id permitteret, illuſtres, generoſos, atque nobiliſſimos viros qui titulum Doctorum & Magiſtrorum ambierunt, & eo publice ornati ſunt, illumque honorificum ſibi cenſuerunt, &c.

Caput LXVIII.

Utrum arma bonis literis præferenda? vel, utra militia togata an armata præſtantior ſit?

Oratio habita Aldorfii.

Quod ad arma attinet, quis neget, obſecro, arma non ſolum ad retinenda parta, ſed etiam ad acquirenda alia, omnino neceſſaria eſſe, quæ

defenſiva, & offenſiva vulgo nominantur. Præterea quis ignorat, armorum uſu & exercitio, hoſtiles incurſus, & violentiam repelli, ita ut ſine illis pax ſarta tecta, ut dicitur, manere & conſervari non poſſit. Unde recte dicitur, Arma in pace paranda, & conſervanda eſſe: & arma in manu prudentum, pacem apportare. Non obſcurum inſuper eſt, Imperatores, & Cæſares, tam veteres, quam recentiores, ob felicem tractationem armorum, præclara præconia, & titulos meruiſſe; Victores, Felices, Optimos, Item, ob domitas armis gentes, Aſiaticos, Africanos, Parthicos, Scythicos, Geticos, Sarmaticos, Alemannicos & ſimiles. Quæ ſane omnia ſpectant ad eorum gloriam, & exiſtimationem, & tales titulos non ſolum in honorem eorum, ſed multo magis ad terrorem circumferre ſolebant. Huc referri poteſt reſponſum cujusdam ſummi ducis; interrogatus enim, utrum Achilles an Homerus eſſe mallet, ex percunctatore quæſiviſſe rurſus dicitur: Utrum buccinatorem an belli Imperatorem præſtantiorem cenſeret: Notum quoque eſt, quod olim, & nunc quoque armata militia, utpote lucroſior, & ſpecioſior, togatæ paſſim præferatur. Quocirca ſplendore ejus multi ſic excitantur, ut hac derelicta, illam omnibus modis expetant. Poſſent adduci & alia fere innumera argumenta, & hiſtoriæ, ex quibus ratiocinari, & concludi poſſe videtur, arma bonis literis, & Matrem Minervæ longe excellere. Certe ſi hac de re Gothi illi, vaſtantes & deprædantes Græciam, & forte in acervum exquiſitorum librorum, continentium varias ſcientias, incidentes, eosque propterea intactos ſinentes, quaſi molles & imbecilles homines facerent literæ liberales; Præterea ſi Scythæ, Mauri, Turcæ, & aliæ barbaræ gentes, interrogarentur, absque dubio in contemptum literarum, pro armis decernerent, & ſtatuerent. Verum ego in æquilibrio adhuc ſubſiſto, neque meum judicium in hac vel illa parte, à ſe diviſa, interponere volo, priusquam abſolvam ſecundum quoque membrum noſtræ propoſitionis. Primum igitur axioma erit; finem in omnibus rebus attendendum, & reſpiciendum eſſe. Si igitur quæritur, quis ſapientum & honoris cultu celebratorum hominum finis ſit? Recte reſpondebitur, ut poſt ſe relinquant, quod poſt mortem ipſorum triumphet, quodque ſecundum Poëtam:

Buſto eripit, vitæque reddit mortuos.

Nonne autem famæ immortalitas à literis & hiſtoriis, quibus æternitas conſervatur, dependet? Poſſunt ne hoc præſtare arma? Minime. Ubi quæſo res geſtæ, non magnæ, ſed maximæ, & ſtupendæ Imperatorum, Cæſarum, Regum, heroum, ſi non eæ poſteritati traditæ eſſent literis? Jampridem illæ ſepultæ, & poſteritati inſciæ jacerent. Unde concludi poteſt, ſi finis tantum attendatur, quod literæ ſolæ immortalitatem pariant: arma autem,

tem, absque literarum adminiculo, parere eam nequeant. Hoc Alexander Magnus expendit, qui ideo Achillem felicem & immortalem prædicavit, quod Homerum, egregium factorum ſuorum ſcriptorem, & præconem nactus eſſet. Absque hoc enim tam egregius heros (ſi modo omnia vera ſunt, quæ illi attribuuntur,) inglorius, & ipſius res geſtæ perpetuæ oblivioni traditæ eſſent. Hoc Octavius Auguſtus ille excellens Monarcha innuere voluit, quod teſtamento ſuo indicem rerum à ſe geſtarum inſeruit, quem in æneis tabulis voluit incidi, quæ ante Mauſoleum ſuum, ut pote in loco publico, ut ab omnibus legerentur, ſtatuerentur. Non inſcite itaque ex veteribus quidam dixit: Literas non ſolum dare vitam poſſe, ſed etiam adimere. Et pennas ſcriptorias, loricas bellatorum penetrare. Idipſum maxime apparet in Legatis Cæſarum, Regum, & Principum potentiſſimorum, ex quorum geſtibus, ſermonibus, & veſtitu, cognoſcuntur ingenia, & indicia eorum, à quibus mittuntur, cum ipſorum perſonam repræſentent. Quamobrem ſapienti conſilio, Legati literati, excultique moribus & prudentia, diliguntur, & ſi neceſſitas poſtulat, militares viri illis adjunguntur. Etenim dignitas & authoritas legantium, ex legatis plerunque dependet atque æſtimatur. Exemplum vetus habemus in Cynea Theſſalo, auditore Demoſthenis, Legato Regis Pyrrhi ad Romanos, cujus authoritas & dexteritas ingenii tanta fuit, ut Rex ipſe fateatur, ſe plures urbes & regiones eloquentia ejus acquiſiviſſe, quam armis. Alia vetera exempla recenſeri poſſent, ſed iis omiſſis, recentiora, tanquam notiora & jucundiora perpendamus. Documentum inſigne extat, noſtra memoria, in vere nobili & prudenti viro, Jacobo Sturmio Argentoratenſi, qui in comitiis, & aliàs Reipublicæ Argentoratenſis nomine Legatus miſſus, bonis literis excultus, earum ſubſidio in tanta authoritate fuit, ut præcipui Principes Imperii ipſius conſilio uterentur, & materiam ipſo ſuppeditante, Sleidanus ſuas hiſtorias maxima ex parte conſcripſerit. Quinetiam poſt bellum illud, quod Schmalcaldicum, ab ibi inito fœdere, vulgo nominatur, tantum valuit apud Carolum Quintum Imperatorem ejus authoritas & eloquentia, ut exigua mulcta pecuniaria hæc Reſpublica, confœderatis tunc admodum irato, conciliaretur. Unde proverbium elegans ortum fuit, quod in noſtra vernacula lingua, propter concinnam ambiguitatem, melius ſonat: Keyſer Carl habe dazumal die feſte Statt Straßburg und den Schlüſſel deß Rheins mit Sturm/erobert und gewonnen. Augerii Busbequii Gislenii, Legati Cæſarei, viri ingenii & corporis dotibus eximii, (quem, cum Legatos Turcicos inſigni comitatu Francofurtum, ad Imperatorem Ferdinandum, & Cæſarem Maximilianum II. filium, in ejus inauguratione duceret, magna cum admiratione vidi) ejus, inquam, dexte-

dexteritas apud Turcas, ex literarum adminiculo tantam auctoritatem acquiſivit, ut non ſolum Turcicus Imperator, Viſieri, & Baſſæ, eum magnifacerent, eique immenſis pollicitationibus perſuadere conati ſint, ut abnegato Chriſto, muſulmaniſaret: ſed ille ſicut Marpeſia cautes, integer & conſtans in fide Chriſto data manſit: Quinimo inducias multorum annorum, & alia multa utilia Reipublicæ Chriſtianæ impetravit. Quod ſi literis bonis deſtitutus fuiſſet, irrita & infecta apud barbaros tunc temporis, ob res feliciter geſtas valde elatos, ea omnia manſiſſent. De qua re extant ejus præclaræ epiſtolæ editæ. Joannes Dantiſcus, Sigiſmundi I. hujus nominis, Poloniæ Regis, Legatus, ob eruditionem & ingenii elegantiam, in tanta fuit auctoritate apud Carolum V. Imperatorem, ut cum is, reſignato Imperio dimiſſis omnibus externis Legatis, ex Belgio in Hiſpaniam navigaſſet, cum ſolum comitem ſecum duxerit, quem etiam poſtea maximis honoribus auxit, cumque in numerum, & ordinem nobilitatis Hiſpanicæ, cum toto ſuo genere & agnatione inſeruit. Quod ſane, præſertim in illa gente exteris non admodum in participanda nobilitate benevola, rarum, & tantum Dantiſco, exculto bonis literis & moribus, adſcribendum fuit. Econtra rudia, impolita, & ruſtica ingenia & mores, in Legatis potiſſimum, quantum, obſecro, contemptum & riſum excitant! Ii enim deſtituti, cultura & adminiculo bonarum literarum, veluti certa regula vitæ, vagabundi ſuis cogitationibus & actionibus, perpetua rerum ſuarum jactantia, moleſti & ridiculi ſunt aliis, cum tamen faſtu quodam reliquas gentes atque nationes cultiores præ ſe aſpernentur.

Recens factum ridiculum extat Legatorum, magni & potentiſſimi cujusdam Principis: Cum enim Romæ eis antiquæ ſtatuæ, & ſtupenda illa ædificia, vetera & nova, integra & corrupta, monſtrarentur, & num ſimilia apud illos extarent, vel alicubi vidiſſent, interrogarentur? multo pluram ipſorum Principis ditione extare, & rariora & excellentiora, reſponderunt. Porro, cum ob inſulſam & arrogantem reſponſionem percontarentur, ſcirentne, quid eſſet conſcientia? putantes eſſe monile, gemmam, vel etiam rem pretioſam & admirandam, in Principis ſui gaza eam reperiri, reſponderunt. Sed ne auditoribus prolixiore narratione moleſtus ſim, in hac quæſtione ſuccincte meam ſententiam exponam. Sit in pretio armata, ſit in pretio eodem modo ſimul & togata militia, ita tamen, ut pari paſſu, ſicut dicitur, uno ambulent, nec una aliam contemnat. At conjunctim multa majora & ſalutaria quæque, tam in bello, quam in pace ambæ efficere poſſunt, quæ alterutra ſeorſim non ita præſtare queat. Conſilia enim togata militia ſuppeditat, armata vero ea fortiter expedire ſolet. Quod animadverterunt prudentes heroës, qui literas cum armis conjunxerunt, ut ita, ad Cæſaris

imitationem, altera manu lancea, gladiusve, altera calamus tenendus ſit. Hæc Juſtinianus Imperator ſtatuit, cum Imperatoriæ Majeſtati non ſolum arma, ſed etiam leges attribuit. Idipſum non ita pridem inculcavit potentiſſimus Rex Angliæ, & Scotiæ, Jacobus, filio ſuo primogenito Henrico in ſuo regali, vel potius aureo dono. Concludo itaque, has duas res inter ſe mutuo adminiculantes, & mutuas ſibi operas tradentes, perfectum & ſalutare opus efficere poſſe, licet unaquæque etiam per ſe laudem & honorem ſuum mereatur. *Proœmio Inſtit. Iuris.*

Caput LXIX.

Voluptatem & dolorem ſibi invicem comitari.

Excerpta ex oratione habita Aldorfii, Anno 1605.

IN legibus Academicis ſancitum & obſervatum eſt hactenus, atque uſu receptum eſt, Ampliſſimi viri, &c. ut in hoc celeberrimo conſeſſu, quando tractatur & agitatur de gradu Magiſterii, qui in facultate Philoſophica ſummus eſt, ex conceſſione privilegiata Cæſareæ Majeſtatis, Candidatis conferendo, Spectabilis pro tempore Decanus, in oratione ſua, ſeria & utilia, ex quibus ſtudioſi adoleſcentes & juventus in liberalibus diſciplinis & artibus potius erudirentur, quam delectarentur, inculcaret & tractaret. Qua finita, licentiam conferendi hanc dignitatem & honores, ab eo, qui vices gereret Cancellarii, nomine & juſſu Ampliſſimi Senatus noſtri, peteret: qui ipſe quoque oratiuncula aliqua aures & animos auditorum demulceret, ac veluti pabulo animi, alacriores & hilariores redderet. Quod quidem hactenus à me, quotiens præſens fui, quatenus tenuitas ingenii mei mihi permiſit, ſæpius factum eſt. Studui autem, non ſolum utilia, politica & ethica, ſed etiam dulcia & ſuavia hiſtorica, & quidem non vulgaria & trita, quæ non ita ac rara & ſelecta plus delectare ſolent, admiſcere & in medium diſſerendo afferre. Quod nunc quoque facere, Deo adjuvante, conabor. Etſi autem, quam diu hiſce Academicis actionibus à prima fundatione hujus Scholæ, huc uſque interfui, auditorum attentam & promtam voluntatem, in me audiendo, ſemper animadverti, quæ me quoque promptiorem & alactiorem in perorando reddidit. (Nam, *Excitat auditor ſtudium*, ut Poëta recte monet:) tamen cum propemodum in talibus actionibus conſenuerim, non poſſum non vereri veſtram priſtinam cupiditatem & affectionem erga me, ob ſeniles meas cogitationes, & rationis tenuitatem, addo quoque pronuntiationem languidiorem, ſi non penitus, attamen

tamen majori ex parte diminutam eſſe. Verum enim eſt Germanicum proverbium, quod alio idiomate non tam expoſite & concinne proferri poteſt, Das Alte klappert / das Junge klingt. Cum præſertim ſeniores infirmæ ætatis & memoriæ, in noſtro jure, dicantur. Eodem modo canitie graves, læſis corpore, æquiparantur. Ob hanc rem ita Senectus ab Impp. Diocletiano & Maximiano excuſatur: Manifeſti, inquiunt, juris eſt, majores ſeptuaginta annis, invitos ad munera perſonalia vocari non poſſe, & tueri te notione præſidis provinciæ potes, jure conceſſo. Quomodocunque autem ſeſe res habeat, arbitror, me minus peccare, ſi admonitiunculam veteris ſenis & prudentis viri (ſed abſque jactatione tamen) repetam: Audite, quæſo, patienter juvenes ſenem, quem juvenem ſenes quoque non gravatè antea audiverunt.

Hoc exordii loco præmiſſo, venio ad res. Eo quæſo aures & animum advertite. Multa paſſim extant præcepta, monitiones & hortationes, de voluptate fugienda, & ego quoque in meis Operis ſubciſivis, jampridem editis, in nonnullis capitibus, hac materia aliquot chartas complevi; ita ut, ſecundum proverbium, antea ruminata iterum ruminare & actum agere videri poſſem. Verum enimvero, cum ſuaves & artificioſæ modulationes, licet antea ſæpius cantillatæ, nihilominus reiteratæ, auditoribus gratæ eſſe ſoleant: ita nunc de nonnullis diſſerere ſtudebo, quæ, niſi me fallant rationes meæ, prioribus veluti decorem & elegantiam additura eſſe videantur. Habui autem graves cauſas, quod nunc materiam hanc potiſſimum præ cæteris delegerim, cum præſertim voluptates paſſim creſcant, & virtuti hodie rarus locus relictus ſit. Veteres, dum eruditis rationibus, fabulis, & ſimilitudinibus, juvenes à voluptate pernicioſa (de hac enim, non de honeſta, nunc agetur) deterrere vellent, inter alia talem finxerunt fabulam: Voluptatem ac Dolorem quodam tempore coram Jove ſe mutuò accuſaſſe, cumque ille lites non poſſet decidere, actores illos adamantina catena quadam inter ſeſe copulaſſe, ac indiſſolubili vinculo conjunxiſſe. Recte quidem, nam experientia teſtatur, dolorem voluptatis comitem perpetuum, & veluti pediſſequum veſtigiis inhærentem eſſe. Unde alia fabula exorta eſt, Martem tunc captum, cum Veneri adhæſit, atque à Vulcano retibus concluſos & reliquis Diis Deabusque, ita una connexos, magno ipſorum dolore, ludibrio expoſitos fuiſſe. Confirmatur hoc exemplo Socratis. Is enim, cum bibiturus cicutam, detractis compedibus, quibus aliquantiſper innexa crura eſſent, atque ex frictu titillationem cum aliqua voluptate ſenſiſſet: Quam mirè, inquit, hoc comparatum naturâ eſt, ut hæ duæ res ſe invicem comitentur, VOLUPTAS & DOLOR. Quam Socraticam ſententiam plures præſtanti ſapientia auctores ſunt æmulati: hinc enim Plautus illa

illa ſua expreſſit Amphitruone, Sc. 2. Act. 2. Ita Dis placitum, voluptati ut mœror comes conſequatur. Item hinc & Antiphanes ſua iſta ſumpſit: αἱ γὰρ ἡδοναὶ ἐπὶ σφῶν αὐτῶν ἐμπορεύονται, ἀλλ' ἀκολουθοῦσ' αὐτὰς λῦπαι καὶ πόνοι. Voluptates, inquit, non ſeorſim incedunt, ſed comitantur ipſas dolores & labores. Hinc denique (ne longus ſim) Lucretius lib. 4. cecinit ſuavidicis verſibus:

———— Medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipſis floribus angat.

Hoc movit prudentiores Reges & heroes, ut ob fugam voluptatis, metu doloris, egregiæ continentiæ exempla, ad imitandum poſteritati reliquerint. Inprimis autem notabile eſt Cyri Regis Perſarum continentia, cum videre detrectaret Pantheam captivam formoſiſſimam, cui cum Araſpes ſpectatu dignam mulieris eſſe ſpeciem prædicaret: Ergo impenſius, inquit, ab ea abſtinendum. Si enim abs te impulſus, ad eam perrexero, fortaſſe illa me, aliàs etiam, cum non vocabit, ut ipſam adeam, illecebris ſuis inducet, ut ſpectem, & reſideam apud ipſam, rebus multis poſthabitis neceſſarijs. Nota præterea eſt continentia Alexandri Magni, qui Darij conjugem captivam, venuſtiſſima forma, in conſpectum ſuum venire prohibuit, & ſic principijs cupiditatum aditum ad pejora patefacere noluit. Eadem continentia fuit Scipioni Africano, qui expugnata Carthagine nova, eximiæ pulchritudinis virginem captā, & ſibi uni, à militibus, ex manubijs deſtinatam, ſponſo & parentibus intactam, auro inſuper redemptionis oblato, in augmentum dotis collato, reſtituit, admodum honorifica & utilis fuit. Non ſecus fit in crapula & ebrietate, alijsque corporis voluptatibus, quæ morbos generant, & dolores perpetuos comites habere ſolent, ita ut plures homines ijs moriantur, quam bello aut naturali morte. Recte itaq; in proverbio dicitur: *Nocet empta dolore voluptas.* Et, *Voluptatis uſuram eſſe morbos.* Quamobrem corporeæ voluptates venientes, titillationem aliquam ferunt: abeuntes vero, pœnitentiam pudoremque, & doloris materiam ac fomenta relinquunt. Hoc eidem Alexandro Magno procul dubio accidiſſet, ſi monitis Ariſtotelis ſalutaribus, immemor priſtinæ continentiæ, obſecutus non fuiſſet. Cum enim ei puella pulcherrima à Rege Indorum muneri data eſſet, ut voluptatibus ſuis inſerviret, quæ Napelli veneno nutrita, hocque alimento, cui aſſueta naturâ eſſet, abſque noxa uteretur, ſine infectione tamen attingi non potuit. Id animadvertens Ariſtoteles, ex ſcintillationibus, & ſerpentum more nictantibus oculis, CAVE, inquit, tibi ab hac, ô Alexander: hac nempe tibi inſidiæ & exitium parantur. Non fefellit hoc Ariſtotelis indicium eventus. Nam, qui illam virginem attigerunt, intoxicati interierunt. Ex quo apparet, ſi Alexander, quamvis poſtea ex felici ſucceſſu corruptior factus, non præceptis Ariſtotelis utilibus paruiſſet,

ruiſſet, ex momentaneis voluptatibus & oblectationibus dolorem manifeſtiſſimum, imo mortem ipſam ſibi acceſſiviſſet. Quod tamen paulo poſt, cum majorem partem Aſiæ feliciſſime pauculis annis deviciſſet, & pro Deo coli vellet, immemor fragilitatis humanæ, ex intempeſtiva crapula & ebrietate ipſi in florenti ſua ætate contigit. Huc referri poteſt, quod veteres de Phalangio vel Tarantula ſcribunt, nempe hoc inſectum peſtilens tactu inficere ſolere. Unde ſimilitudo à voluptarijs fœminis fluxit: quod iſtud animal formoſum appellatum, phalangijs terribilius ſit: ſiquidem hoc inſectum tactu ſolum, iſtud vero aſpectu etiam ſolo virus ſuum emittat. Quamobrem Cupidines ſagittarij finguntur, quoniam formoſæ ſalaciores fœminæ oculis ſuis eminus, veluti ſagittas emittunt, & leviculos vulnerant. Hinc quoque altera ſimilitudo non minus elegans, ab hoc inſecto ſumta eſt. Ut phalangia corpore, licet exigua, ubi ſolo ore attigerint homines, eos à mente abalienare ſolent: ita amaſiarum impudicarum oſculum amatores. Quo reſpicit verſus Græcus Theocriti:

Φεῦγε κακὸν τὸ φίλαμα. τὰ χείλεα φάρμακον ἐν τί.

quem ita ludendo inter inſomnia in diſtichon tranſtuli:

Oſcula virus alunt blandum: nam labra venenum
Inſtillant animis: effuge, tutus eris.

Vel ita forte, an melius:

Suavia virus alunt: nam poſci numina ſcorti
Inſtillare animis toxica labra ſolent.

Etſi autem contra recitatam hiſtoriam, de puella napello nutrita & infecta, ſuas rationes, tanquam falſam, nonnulli afferunt, tamen hoc naturali modo fieri poſſe, tum alij, tum Scaliger confirmat, ubi dicit, Cambajæ Indiæ Regis filium veneno educatum, adeo venenoſum fuiſſe ex alimento factum, ut muſcæ, quæ modo ſolo ſuctu cutim perſtrinxerint, turgidæ interierint. Eodem modo legitur in hiſtorijs, Ladislaum Regem è virgine pulcherrima Neapolitana, napello infecta, intoxicatum periiſſe. Confirmantur præterea ea, quæ de conjunctione individua voluptatis & doloris dixi, recentioribus exemplis, quæ propter jucundam varietatem plerunque veteribus conjungere ſoleo. In obſidione enim Neapolitanæ urbis, parentum noſtrorum memoria, dum Cæſariani Gallos, duce Lautrechio, ingentibus & florentibus copijs militum inſtructos, vi vincere non poſſent, inter alia ſtratagemata militaria, ſub prætextu caritatis annonæ, inutilem turbam ex urbe pellentes, de induſtria ſcorta formoſiſſima ſerpigine Indica ex contactu Venereo infecta, (quæ lues poſtea varia nomina, utpote ſcabies Hiſpanica, Pudendagra: vel Syphilis, quaſi Veneris partus, ſortita fuit) immiſcuerunt. Quæ Galli, ob pulchritudinem externam lubentiſſime exceperunt, & ſeſe cum illis com-

commiscuerunt. At turpis illa voluptas non diu duravit, sed mox comitem dolorem & fœtorem habuit. Nam ex hac luxuria morbus iste fere totum infecit exercitum Gallicum (unde etiam Gallicus cognominatus est) & postea, contagij instar, in Europa longe lateque disseminatus fuit. Eo autem periculosius fuit hoc malum, quod admodum sero remedia idonea contra id reperta sunt. Recte itaque B. Augustinus exclamat: *O voluptates, quam faciles aditus habetis, dum suadetis, & quam difficiles exitus habetis! Dum suadetis, inungitis; sed postquam suaseritis, usque ad mortem animam pungitis.* Idipsum prudentissimo Regi Alphonso ignotum non fuit. Is enim amico & familiari cuidam suadenti, ut tranquille & voluptuose, dum posset, vitam ageret, nec corpus tot tantisque periculis objectaret, respondisse dicitur: Non temere à Romanis illis quidem sapientioribus, Honoris templo, Virtutis templum conjunctum, quod, nisi per Virtutis templum introire liceret nemini, ut intelligerent mortales, ad honoris fastigium, non voluptatum via, (quæ delicijs atque illecebris plena) sed virtutis, aspera illa quidem & salebrosa, enitendum esse.

Hanc viam quoniam etiam vos Candidati ingredi cœpistis, pergite, quæso ita ea, ut per Virtutis exemplum, eruditione vestra, in Honoris ædem citius pervenire possitis. Operæ pretium autem erit, ut prius in memoriam vobis revocentur ea, quæ Imperator Julianus rescripsit, & præcepit: Magistros, inquit, studiorumque Doctores excellere oportet primum moribus, deinde facundia. Quare jubeo, quisque docere vult, ut non repente, nec temere prosiliat ad hoc munus, sed judicio ordinis probatus, decretum Curialium mereatur, optimorum conspirante consensu.

Quoniam igitur Spectabilis D. Decanus, pro se, & nomine totius facultatis Philosophicæ, testimonium vobis perhibet, vos dignos & idoneos, in prævio tentamine & examine, quoad mores, & eruditionem, ad capessendam hanc dignitatem, repertos esse: Ego quoque vos diutius, longiori spe, detinere, neque, quod mihi demandatum est, differre nolo. Quare lubenter petitioni Spectabilis D. Decani satisfaciam, &c.

CAPUT LXX.

De characteribus & sermone primævo, excerpta ex oratione Aldorfii habita, Anno 1606.

ETsi multæ & egregiæ materiæ in promptu sunt, ex quibus aliqua non tam auribus jucunda, quam animo utilia, ad perorandum depromi

poſſent, tamen huic tempori mihi accommodatiſſimum videtur argumentum, ſi de characteribus, literis, & ſermone primævo, eorumque auctoribus & inventoribus, pauca, ſed, ut ſpero, non vulgaria, diſſeramus: Ideoque oratiuncula hac mea, illam dicendi materiam, in hoc celeberrimo conſeſſu, præ cæteris elegi. A vobis itaque ſingulis & omnibus obnixe peto, ut pro veſtra benignitate & humanitate ſolita, me, ſicut ſuperioribus annis ſemper feciſtis, patienter & attente audiatis. Hoc ſi feceritis, ſicut mihi plane perſuadeo facturos, neque labor in meditando, neque moleſtia in recitando mihi gravis, ſed potius jucundus & ſuavis futurus erit. Igitur conſtat, Adamum, totius humani generis parentem, divinitus edoctum, linguam exquiſitam, diſciplinas, certosque ſcribendi characteres ſuis primum demonſtraſſe: nulla enim homini lingua vel ſermo eſt naturalis, ita, ut ſi quis inter mutos absque commercio ſermonis, natus & alitus eſſet, ſimiliter quoque conditionem illam paſſurus ſit. Quare plane fabuloſa cenſentur, quæ Herodotus de duobus pueris tradit. Fuere autem characteres antiqui, qui poſtea Hebraici dicti ſunt, ſicut demonſtrari poteſt, ſepoſitis alijs rationibus, ex alphabeto, quod ſicut Syriacæ & Chaldaicæ literæ, more recepto, à dextro in ſiniſtrum latus hodierno die adhuc ſcribitur & legitur. Ob hanc rem Hebraico idiomate, usque adeo myſteriorum pleno, ut ſingula verba, imo unaquæque litera peculiarem emphaſin & ſignificationem in ſe contineat, linguaque cæterarum linguarum radice & matrice, Deum primos parentes allocutum fuiſſe, eodemque cum Diabolo ſermonem congreſſumque habuiſſe, rebusque & animantibus ab Adamo nomina, naturam uniuscujusque exprimentia, Deo jubente, ſuaviſſima pronuntiatione, non absque authoritate graviſſima, quam poſt lapſum amiſit, impoſita, Moyſique legem denique in Arabiæ monte Sinai fuiſſe datam, multi ſancti & eruditi viri affirmarunt. Nec deſunt, qui autumant, hac primæva lingua omnes tandem aliquando locuturos, ſicut ante ædificationem turris, quam Nimroth poſt diluvium ædificandam, ad vim aquarum in poſterum evitandam, potius inchoavit, quam abſolvit, & tunc una lingua omnes homines loquebantur; ita converſis hominibus ad cultum veri Dei, ſublata linguarum confuſione & varietate, ex ſuperbia & peccato orta, omnes Hebraica primæva lingua uſuros: utrum autem vel in hoc, vel futuro ſeculo id fiet, eventus ſuo tempore declarabit, cum præſertim, ſicut olim, confuſio linguarum ſignum iræ divinæ, deinceps donum variarum linguarum, miſſione Spiritus Sancti ſignum gratiæ fuerit, & Dei laus non in una, ſed varia lingua propagatur. Id ſane idioma ab Adamo in Seth filium, & ejus poſteros, ante & poſt diluvium, à nepotibus Noe, ſincerum & incorruptum propagatum, conſervatumque fuiſſe, tum ex quatuor literarum nomine, quod tetragrammaton dicitur, & quo ſanctum nomen

men יהוה Jehovæ exprimitur, cui admirandas virtutes Hebræi attribuunt, primævis & antiquioribus literis, hodierno die exaratum apparet; tum quod Josephus epistolam ab Alexandro Magno ad Aristotelē præceptorem suum scriptam, recenset, de sepulchro Cainan, filij Enos, qui fuit ante diluvium, in civitate Persica invento: cujus Epitaphium literis Hebraicis priscis scriptum fuisse, de diluvio futuro, Alexander testatur. Postero tempore Abraham, licet Chaldæus fuerit, attamen, teste Suida, sacras literas, & linguam sanctam, olim ab Adamo & nepotibus inventam & excultam, conservavit. Quod facilius fieri potuit propter utriusque linguæ magnam similitudinem, in scribendo & loquendo. Hunc secutus est Moyses, qui non solum Decalogum, antiqua lingua Hebræa in tabulas lapideas auctore Deo & ejus digito, incisum, accepit; sed etiam alias leges & præcepta, ad religionem & rempublicam pertinentia, totis illis diebus quadraginta, quibus fuit alloquio divino occupatus, in monte Sinai conscripsit, quæ tandem usque ad DCXIV. excreverunt. Affirmantia quidem CCLXXXVIII. quot hominum ossa à Chirurgis numerantur. Negantia vero CCCLXVI. quanta est summa dierum anni. Unde à nonnullis Hebraicarum literarum inventor existimatur, cum præsertim eam linguam punctis insignitam, à Deo accepisse dicatur, dum legem in monte suscepit, licet ea puncta esse recentiora, à nonnullis existimentur, & exorta esse demum post tempora Honorij Imperatoris, anno ab everso templo CDXXXVI. & post CHRISTI passionem CDLXXVI. in Tiberiade urbe Galileæ. Duravit hæc integritas linguæ priscæ Hebrææ deinceps utcunque, quamdiu veri Prophetæ, & pij Reges, florente regno Israëlitico, vixerunt & regnarunt, donec Judæi ptopter idololatriam, & alia horrenda scelera, amisso regno, etiam linguæ suæ sanctissimæ & elegantissimæ jacturam fecerunt. Unde apparet quemadmodum superbia, & alia peccata populi, in ædificanda turri Babylonica, Deum ita offenderint, ut loco pœnæ, confusionem linguarum immiserit, & ita iratus vanissimos conatus hominum, cupidissimo animo ad tam superbum ædificium intentorum, impediverit, manentibus tamen pristinæ linguæ vestigijs apud illos, qui participes hujus pomposi operis & structuræ non fuerant, inter quos recensetur Heber, à quo postea lingua illa Hebræa dicta est, ita perseverantibus Judæis contra legem divinam, in suis Idololatrijs & delictis, usum verum primævæ & veræ linguæ, in Paradiso, Doctore Deo, ortæ, propemodum radicitus fuisse extirpatum. Hoc accidit cum primo decem tribus, deinde reliquæ duæ in Assyriam captivæ ductæ essent, destructa Hierosolyma, templo & regno Judaico, in qua servitute septuaginta annos permansere. Illo exilio diuturno potius Syriacæ linguæ usum (sicut fieri solet à victis, ad aucupandam victorum gratiam) assumpserunt, quam incorruptam priscam linguam retinuerunt. Postquam

autem, duce Zorobabele, duæ ſaltem (ut Suidæ placuit) tribus, ac dimidia, ad inſtaurationem templi reverſæ ſunt (nam reliquæ potius in Perſia manere, quam in patriam, metu hoſtium circumjectorum, redire voluerunt) Eſdras, ſacerdos, & ſcriba, novas literas, quæ Hebrææ, loco primævarum, dictæ ſunt; quarum nunc uſus eſt, invenit. Eæ, licet ab Alphabeto, quod Adamo, filijs Seth, Abrahamo, & Moyſi conſuetum fuit, quantum ad figuras longe diverſæ fuerint, cum eo tamen, quantum ad modum ſcribendi, & characterum numerum, eſt idem. Nam duæ & viginti ſunt literæ, à dextro in ſiniſtrum latus deſinentes, eodemque ſono pronuntiantur. Mutationem autem illam, parum ab Syriaca lingua differentem, ideo factam fuiſſe cenſent, ne Samaritanorum literis & characteribus, qui Hebræos conſervarunt, ſimiles eſſent, neve Judæi cum ſchiſmaticis Iſraelitis ullo ſacrorum uſu communicarent. Quamobrem iſtæ literæ & lingua Hebræa, quæ fuit à Judæis poſtliminio reverſis, repudiata, ante captivitatem & poſtea, Samaritana vocata eſt. *Hæc* obiter de primæva & recentiore lingua Hebræa, recenſere volui, cum illa mutatio non ſolum ſit memorabilis, ſed etiam ad multas res graves & non vulgares rectius cognoſcendas, admodum utilis. Offeret autem ſeſe fortaſſis occaſio alio tempore commodiore latius diſſerendi, quomodo à lingua primæva Hebræa, veluti à matrice, reliquæ linguæ omnes fluxerint & propagatæ ſint. Ideoque multa vocabula in ijs, etiam in noſtra vernacula, remanſerunt.

Nunc vero ad vos humaniſſimos Candidatos (veſtra enim potiſſimum res agitur) convertit ſe mea oratio. Mirantur vere eruditi & docti viri, plerunq; eos, qui doctrina & eruditione non vulgari præditi ſunt, potiſſimum operam ſuam impendere, ut orationem aliquam elegantem Latinam conſcribere poſſint: Verum in elocutione & pronuntiatione parum ſolicitos eſſe, ita ut auditoribus eruditioribus ſæpenumero potius nauſeam moveant, quam eos ad audiendum attentos faciant. Hocq; fit ſolummodo ex prava conſuetudine, qua ab ineunte ætate imbuuntur, neq; exercentur ad elegantem & decoram pronuntiationem. Inter iſta vitia, quæ à paucis animadvertuntur, præcipua ſunt, Jotaciſmus, quando I litera, pleniore ſono, & ſupra juſtum decorem extenditur. Lambdaciſmus, ubi L, nimis operosè ſonat, ut, Ellucet, pro Elucet: Salluus pro ſalvus. Iſchnotes, loquendi quædã exilitas, ut pro Nunc, Ninc, &c. Trauliſmus, hæſitantia quædam aut titubantia oris, ut Cacanit, pro Canit: Tutullius pro Tullius. Huic vitio Fabius Quintilianus remedium affert. Plateaniſmus, quando craſſius, & voce plusquam virili nitimur, ut pro Montes, Moantes: Fontes, Foantes. Tritum quoq; eſt apud noſtrates, quod pro V. conſonante, F. ſonant; & contra V. pro F, ut Folo pro Volo: Fis pro Vis: Vero pro Fero. Hæc & ſimilia vitia cotidie, ex corrupta elocutione, ma-

gno

gno cum faſtidio doctiſſimarum aurium audiuntur. Ideoque adhibenda diligentia eſt, ut ſi recto tramite ad altiora aſcendere cupiatis, prius minima iſta obſervetis & corrigatis. Puerilis hæc eſt monitio, forte dicetis, neq; conveniens tam ampliſſimo conſeſſui. Verum pueriles errores licet minimi videantur, ſi in adultioribus perdurant, minime ferendi ſunt, præſertim ij, qui indecori habentur, & offenſionem pariunt. Quemadmodum enim ea, quæ nunc virgulta ſunt, erunt, ſi negligantur, robora: ita, quæ initio facili avulſione dirimi poſſunt, poſtea vix ſecuribus icta, ſuccumbent. Quæ elegans ſimilitudo ad multa utilis eſt. Idipſum quoque obſervavit Melanchthon, lumen illud Germaniæ, qui recitare ſolitus fuit hiſtoriam, de Legatis Wirtenbergicis, ad Pontificem Romanum miſſis. Etſi enim ij viri docti, eloquentes, & magna auctoritate præſtantes eſſent, tamen eorum pronuntiationem & perorationem tam craſſam & ingratam auribus Pontificis & Cardinalium fuiſſe, ut indignabundus illos abſque reſponſione dimiſiſſet, re infecta, niſi Capnio veluti interpres, ſuaviore elocutione illorum errorem correxiſſet, atque delicatioribus auribus Pontificijs ſatisfeciſſet. Hos Plateaniſmos Melanchthon Hechingenſe Latinum, cum eſſet hilarior, in familiari colloquio, ſubridendo appellare ſolebat. Præterea memini, cum ſuperioribus annis Legatus Regis Galliarum, Nicolaus Herlæus, D. de Sanci, in progreſſionibus juventutis, & diſtribuendis præmijs auditor & ſpectator hoc in loco, adeſſe non dedignaretur, illique noſtræ ſolemnitates admodum placuiſſent, cum præſertim à Georgio Paulo Nuzelio patricio Norimbergenſi, tunc adoleſcente & claſſico adhuc, eleganti oratione extemporanea exceptus, & illi gratiæ peculiares pro honorifica præſentia actæ eſſent: Eum nihil aliud deſideraſſe, quam politiorem, cultiorem, & molliorem pronuntiationem, ita ut diceret, ſe pleniorem ſenſum eorum, quæ dicerentur, aſſequi non potuiſſe. Hoc vitium etiam in noſtra vernacula lingua non inuſitatum eſt, ſicut in conventibus Imperij & Statuum, in peroratione Legatorum ſæpenumero non abſque moleſtia auditur, quando præſertim vel elatio nimia, vel exilitas vocis accedit. Poſtremo hanc doctrinam Colophonis loco memoriæ commendetis; Literarum ſcientiam non tantum tacentes, ſed etiam loquentes, ornare. Tacentes, quoniam mores rudiores cohibet & purgat: Loquentes, cum verbis gratiam & elegantiam ſubminiſtret.

CAP.

Caput LXXI.

De sermone & loquela, quæ hominis solius propria est: excerpta ex oratione habita Aldorfij in promotione Magistrorum anno 1607. cum appendice epistolæ Photii Patriarchæ, de dæmone ex ventre humano loquente.

PErlubenter, spectabilis Domine Decane Philosophicæ Facultatis, absque omni mora vel hæsitatione tuæ petitioni satisfacerem, præsertim in re, quæ non solum per se est honestissima, sed etiã Academiæ nostræ admodum honorifica: deniq; hisce Candidatis astantibus, qui lauream, quæ in philosophicis studijs præclara & summa est, expetunt, grata & laudabilis: si non legibus Academicis astricto, ratione muneris, ab Amplissimo & Prudentissimo Senatu, & D. Scholarchis, demandati, mihi prius nonnulla accommodata & convenientia, hisce nostris actionibus dicenda & peroranda essent. Ut igitur officio meo, & præstantissimorum Auditorum cupiditati, quantum in me est, satisfaciam, paucis me expedire conabor. Conabor, dico; parum enim abest, quin recens luctus domesticus, sane acerrimus, adempta mihi dimidia parte mei corporis, (uxore videlicet carissima, cum qua 36. annos vixi in conjugio, ut veteres locuti sunt, absque bile, & sine querela) & perturbationes atque ægritudines animi inde ortæ, in hac mea ingravescente senecta, impedimento mihi sint, & memoriam superioribus annis firmiorem & promptiorẽ admodum debilitent, ut ne pauca quidem proferre possim; verum publica utilitas præferenda est privatis affectibus. Audivistis, nobilitate, prudentia dignitate, virtute, & eruditione præstantissimi viri; ornatissimique, & humanissimi auditores reliqui, superioribus annis, me ex hoc suggestu, sicut tunc animadvertere potui, attente quædam, ut spero, non futilia, sed utilia, licet non ea, qua par fuit, cultura & elegantia sermonis, perorantem, de præstantia linguæ Hebraicæ primævæ, & tanquam matrice linguarum omnium, & de mutatione ejus, nec non & origine aliarum variarum linguarum, in orbe terrarum hinc inde, in regionibus propinquioribus & magis dissitis; apud diversas gentes & populos sparsarum. Nunc vero eidem materiæ inhærendo, nonnulla de sermone & loquela, quæ homini soli propria est, disseram. Quare iterum atque iterum peto, ut me, sicut antea semper fecistis, benigne & humaniter absque tædio audire velitis. Etsi sonum vel vocem significativam cunctis animalibus tributam

butam esse, teste quoque Aristotele, non ignoramus, & nonnulli sunt in illa falsa persuasione, non solum animalia bruta & belluas, sed etiam aves & pisces posse communicare inter se cogitationes atque voluntatem suam: tamen sermonem soli homini, rationis participi, datum esse, fatendum est, ut scilicet utilitatem ac damnum, nec non justum & injustum, aliasque suas cogitationes distincte & articulata voce aliis ostendat, quod non, nisi per locutionem, quæ illi tantum data est, fieri posse constat. Quamvis autem Psittacus, ἀνθρωπόγλωττος dictus, quasi linguam hominis habens, & corvus, & pica, ob linguam sibi latiorem, quam cæteris avibus naturaliter datam (lingua enim mollis, lata & absoluta, affirmante eodem Aristotele, ad emittendum sonum, instar locutionis, accommodatior est, ut etiam in ovibus & bobus patet) voces quasdam articulatas, humanæ scilicet loquutioni adsimiles, miro naturæ artificio, exprimere videantur: eas tamen aves proprie loqui non est dicendum. Quæ enim pronuntiant, ipsæ non intelligunt, sed assuetudine quadam id agunt, & non, nisi quod ex sæpe reiterata pronuntiatione & suggestione didicerunt, proferunt, nihil tamen penitus intelligentes: tametsi Martialis de Psittaco illo Cæsarem salutante, ait:

Psittacus à vobis aliorum nomina discam,
Hoc per me didici dicere, Cæsar ave.

Et de pica:

Pica loquax certa dominum te voce saluto,
Si me non videas, esse negabis avem.

Et Petronius in Satyrico: Super limen cavea pendebat aurea, in qua Pica varia intrantes salutabat. Jocatur enim illo loco Martialis more poëtico, utens Prosopopœia, veritatem ipsam excedente. Sic Psittacus, teste Zonara, forte fortuna liberavit & conciliavit Leonem, ex custodia patris Basilii Imperatoris, in quam fuerat mancipatus ob suspicionem affectati regni, cum in convivio solenni sæpius clamaret: O Leo, Leo; quasi illum præsentem exoptaret, sed hasce voces antea ab aulicis, qui Leonis calamitatem ægre ferrent, audiverat. Nam lingua, ut ait Aristoteles, non nisi ad significandum aliquid alteri, contributa est. Id quod absque intelligentia, quæ in brutis animalibus non exstat, fieri haudquaquam potest. Cæterum, si aliquando accidit, ut bruta animalia loqui visa fuerint, sicut per serpentis mendacia nostri primi parentes decepti sunt, & Livius scribit, bovem locutum, id certe prodigiosum, atque in iis dæmonem locutum fuisse, dicendum est. Vel divina virtute res hujusmodi evenire potest, sicut in sacra scriptura evenisse legitur de asina Baalami Prophetæ, vel potius incantatoris. Huc referri potest, quod Gesnerus de duabus lusciniis, *Dec 1. lib. 3. & Decad. 3. lib. 4. & 7.* *Num. 22.*

noctu, in caveis, de bello Schmalcaldico, humana voce articulata, confabulantibus, & de exitu illius differentibus, scribit. Aut enim id miraculose factum est, aut is, qui in illo cubiculo æger & insomnis jacebat, ea, quæ in mente obversabantur, sub imaginatione quadam, audire ab aviculis visus est sibi.

Homini igitur (ut ad secundum membrum propositi nostri veniam) soli datum cum intelligentia loqui, quæ facultas tamen non à prima nascentis luce concessa est, sed quodam certi temporis intervallo, à natura sibi præscripto, aliis tamen citius, aliis vero tardius supervenit. Experientia autem testatur, sicut idem Aristoteles quoque observavit, si quis ante idoneam loquendi ætatem verba pronuntiasse dicatur, vel eum rursus obmutuisse, quousque solitum tempus loquendi accessisset, scilicet, ut Plinius auctor est, si vertex infantis palpitare cessat, hoc fit plerunque circa mensem 14. ætatis suæ: vel eundem, post præcocem sermonem, actutum obiisse, sicut cuidam infanti regio evenisse, compertum est, qui supra omnes naturæ leges, vix dum quatuor & viginti vitæ horis completis, verba, ad paterni regni amissionem, & perniciem gentis, ac desolationem pertinentia, edidit: quibus enuntiatis, eum mox exanimem concidisse, proditur. Insigne est igitur donum divinum, elocutio vel sermo intelligens, soli homini beneficio linguæ datum. Ob eam rem admodum raro Sathanas, & spiritus maligni sermone articulato & humano utuntur, sed vel obsessorum linguam, veluti organum sibi idoneum, permittente Deo, regunt, vel in contemptum hujus doni, γαστριμαντεία vel γαστριμυθεία, vaticinia ex ventre, spiritibus turgido, præpostero modo proferre solent. Hi ἐγγαστρίμυθοι, id est, *ventriloqui* appellantur, & tales Pythia, apud Delphos olim, & Pythonici, quorum in sacris literis mentio fit, fuere. Talem ventriloquam puellam in actis Apostolorum fuisse, auctor est Divus Augustinus. Nicetas Choniates quoque in suis Annalibus notat, Andronico Imperatori Græco ab Engastrimytho prædictum suum exitium fuisse. Et Cælius Rhodiginus se patrum nostrorum memoria fœminam ventriloquam crebro vidisse in patria sua, testatur. Idipsum quoque confirmat Tertullianus, seque vidisse ventriloquas fœminas, è quarum pudendis vocula quædam, dum sedebant, excitabatur, respondebantque sciscitantibus. Restat nunc, ut de tertia & postrema parte nostræ oratiunculæ quædam disseram. Quemadmodum, ut modo diximus, sermo solius hominis, & loquendi potestas illi soli naturaliter insita atque innata est: ita homini nullam prorsus linguam peculiarem & naturalem esse constat. Hoc movit B. Augustinum, ut diceret: Si quis inter mutos natus & alitus esset, verò ac jam juvenis in alios homines incidens, loqui disceret, cum aliam linguam non nosset. Si qua enim ei naturalis foret, omnes homines uno nomine

Cap. 16.

De anima. quant. cap. 18. tom. 1.

mate

mate loquerentur. Nam quod uni ſpeciei naturaliter convenit, id omnibus ejusdem ſpeciei individuis congruere neceſſe eſt. Propterea naſci hominem, & mutum, & ſurdum, audireque prius pueros, moxque loqui, Ariſtoteles affirmat. Quare ſi ſermonis vel loquutionis conſideretur materia, quæ eſt vox articulata in pulmonis canna, & à vocali arteria pullulans, loquutio hominis quidem naturalis eſt, ſed ut homo hac vel illa loquatur lingua, id humanæ arti & induſtriæ tribuendum erit. Ita ſi hoc vel illud idioma perpenditur, id artis eſſe noveris: quemadmodum gladius, ſi materiam ſpectes, ferrum ſcilicet, naturalis eſt: ſi formam, arte eſt confectus. Cæterum ſi qua lingua homini eſſet naturalis, Hebraica profecto foret omnium linguarum prima, ſicut ſuperioribus annis firmis rationibus demonſtravimus, & paulo ante hujus rei mentionem fecimus, quam primus homo, divinitus edoctus, cæteris ad imitandum præmonſtravit. Unde nonnulli in ea opinione ſunt, infantes illos, quos Herodotus à Pſammeticho, Rege Ægyptiorum, inter pecora ſolummodo, lacte caprino alendos, atque in ſolitaria caſa cuſtodiendos, absque alio commercio hominum, nonnullis elinguibus dediſſe ſcribit, bimulos illos, vel ſonum, & balatum, ad imitationem caprarum protuliſſe, vel Lechen, id eſt, Hebraica lingua, panem, & Lain, id eſt, vinum poſtulaſſe. Illud tamen, quam hoc vero ſimilius & receptius eſt. Merito itaque homines propter hoc peculiare beneficium, tam naturale, quam artificiale loquendi, & ſuos ſenſus & cogitationes, cum ratione & facultate diſerta exprimendi, divinitus conceſſum, auctori & datori omnium bonorum gratias agant, eoque non ad vetitas vel ludicras artes, aut alio modo futiliter abutantur, (cum de omni otioſo verbo unicuique ratio reddenda ſit) ſed ad honeſta, pia, utilia, tam publica quam privata ſtudia & diſciplinas recte collocent & adhibeant.

Quoniam igitur hæc monitio ad vos Candidatos quoque & maxime quidem ſpectat, gratulor vobis, eo vos perveniſſe, ut contemtis obtrectationibus inſulſæ & ſtolidæ plebis, ſermone erudito, variis linguis, & moribus honeſtioribus excellere, atque hoc beneficio ſermonis, benignitate divini numinis, hominibus peculiariter conceſſo, recte potius uti quam abuti cupiatis, ob eamque rem locupletiſſimum teſtimonium ſpectabilis D. Decani, & Philoſophici Collegii, publicum habeatis, ut dignitate Magiſterii, veluti fructu diligentiæ & laborum veſtrorum, honeſte ornari poſſitis. Sed deſiderantur adhuc multa, ad illum Magiſterii egregium titulum ornandum, & cum laude id, quod requirit, gerendum. Nondum enim ad extremam metam & arcem honoris & virtutis perventum eſt, ita ut corpore & otio, quaſi ſuperatis atque exantlatis omnibus laboribus, ſicut multi faciunt, jam torpeſcere & indulgere poſſitis. Reſtant namque multa non ſegnibus &

induſtriis, virtutis veræ iter ingredientibus, ut majora, ita aſperiora. Etſi autem virtus durioribus negotiis eniteſcit, & aſpernatur declivem facilitatem, maximoque ſudore arduum laudis adnititur: tamen hoc ſudoris & laboris ſtudium ſequitur libertas, felicitas, gloria: ſegnitiem vero, ſervitus, calamitas, contemtus. Etenim non eſt operæ pretium, ſi quis diſciplinas honeſtas perdiſcat, ni ſimul vitæ rationes ad id, quod eſt optimum, componat, atque accommodet. Inprimis vero turpe eſt, & ignominioſum, doctrina & eruditione antecellere, & factis atque moribus ipſis, ſeſe ridiculum & exibilandum exhibere. Quisquis igitur aliud ſentit, & aliud docet atque agit, is tantum videtur à vera eruditione & ſcientia, quantum à probitate, abeſſe. Omnibus autem modis cavete, ſi dignitatem Magiſterii, quam expetitis, conſecuti fueritis, ne elatiores & arrogantiores evadatis, vel erga ſuperiores, vel pares, vel inferiores, quaſi aliorum opera deinceps carere poſſitis, & omnia in vobis ſita habeatis. Nihil enim eſt, quod animos hominum ab officio magis abducat, quam perſuaſio & imaginatio felicitatis, & excellentiæ propriæ, quam & contemptus & deſpicientia aliorum plerunque, veluti pediſſequæ, comitari ſolent. Hæc ſolet animos hominum inflare, ſpiritusque quosdam elationis & arrogantiæ plenos ſecum afferre. Quæ res facit, ut intolerabilis aliquis fiat, ſummoque in omnium odio verſetur. Quare omni ratione cohibendus eſt hic impetus ambitioſus, & faſtu plenus, modeſtiæque freno coercendus, omnisque aſperitas vitanda, contraque ſumma humanitas, atque in omnibus dictis & factis ſuavitas inducenda. Qua virtute ut nulla eſt viro bono & Chriſtianæ profeſſioni conjunctior: ita nec, quæ magis invidiam mitiget, communemque hominum benevolentiam omnibus conciliet, atque adjungat. Hiſce monitis, ſi feriatis, ut ajunt, auribus, & ut inquit Comicus, perpurgatis, daremus operam, ſimul præſentibus pro re nata, citra ullius reprehenſionem, placide uteremur; ſimul præteritorum grata recordatione acquieſceremus: poſtremo ad futura intrepide & confidenter, certa atque alacri ſpe nobis prælucente, accederemus.

Viſum eſt huic capiti, in quo facta eſt mentio Diaboli, ex ventre humano loquentis, adjungere pro corollario inſignem & eruditam Photii Patriarchæ de eodem argumento epiſtolam, ex Græca Latinam ab amico quodam factam, quod lectori non ingratum fore confidimus.

Conrad. Rittershuſ.

THEO-

THEODOTO SPATHARO CANDIDATO, PHOTIUS *Patriarcha Conſtantinopolitanus.*

MAlum illum atque impurum ſpiritum, qui latibulum ſuum in ventre humano habet, & receptaculum ſtercoris pro domicilio incolere dignus eſt, religioni quidam addicti Chriſtianæ ſcriptores valde ſignificanter cognominarunt ἐγγαστρίμυθον, quaſi dicas, ventriloquum: Græcorum vero alii, iique plurimi, ἐντερόμαντιν, alii autem ἐγγαστρίμαντιν appellarunt: (quorum vocabulorum alterum ſignificat eum, qui ex inteſtinis, alterum, eum, qui ex ventre vaticinetur.) Sophocles ſane & Plato, credo, quod ipſos puderet pro Dæmonio incolatus ventris, alter quidem (ut qui poëtico præditus eſſet ſpiritu, magnaque libertate linguæ, & ſuo quoque ac proprio jure uteretur) loco ventris præcordia ipſi concedens inhabitanda, στερνόμαντιν mutato nomine dixit (quo ſignificatur is, qui ex præcordiis ſeu pectore oracula edat.) Alter vero, evidentiam fortaſſis mendacii declinans, diverſo quodam artificio contumeliam illam avertere ſtuduit, ideoque ventris domicilium Εὐρυκλέα appellavit: cum hoc nomine vocatus eſſet olim quidam ob iſtum affectum celebris ac famigeratus: à quo etiam ſucceſſoribus eandem tribuunt appellationem. Videtur enim genus illud Dæmoniorum non modo in mulierum, ſed etiam virorum ſtercore gaudere ſtabulari.

Inducit autem hoc genus populum in errorem, adeoque extremam iis, qui ipſi attendere animum induxerunt ſuum, conciliat perniciem. Sed & Pythonem hunc ſpiritum multi ex Græcis indigitant: qui, ut mea opinio fert, Philippenſium quoque puellæ ventrem incolens, collectam ex deceptione hominum ſtipem inferre dominis ejus ſolebat, ut qui per ipſam etiam illius dominium uſurparent. Qui quidem malignus ſpiritus, cum etiam Pauli animo ſeſe prava quadam machinatione & vaframento per laudes atque encomia inſinuare conatus eſſet, mercedem adulationis hanc invenit, ut ex injuſta & amica ſua habitatione exterminaretur. *Act. Apoſt. c.16. v.17.*

Caput LXXII.

De Bibliothecis memorabilia quædam, excerpta ex oratione habita Aldorfii, anno 1608. Cum epiſtola Beſſarionis Cardinalis, & Patriarchæ Conſtantinopolitani.

COnſtitui nunc, pauca, de Bibliothecis præcipuis, de earum primordio, excellentia, uſu, & utilitate, diſſerere. Hanc enim materiam hiſce

noſtris Academicis actibus optime convenire arbitror. Exordiar autem à definitione. Sunt igitur Bibliothecæ theſauri literarii, in quibus optimorum auctorum libri reconduntur, & univerſæ Reipublicæ & privatorum commodis inſerviunt. Quare vere & præclare dicitur, docta hominum ſcripta veram ingeniorum effigiem, veraque nec non æterna monimenta eſſe. Ob hanc rem, uti reor, Reges olim & Imperatores, atque alii locupletes homines, bonarumque literarum & artium cultores, Bibliothecas inſtituerunt. Quod opus ſane non novum & recens eſt, ſed in primo ſeculo mundi cœpit. Conſtat enim partim ex ſacris literis, partim ex veterum ſcriptis, Enochum Prophetam, qui fuit ſeptimus ab Adamo, & in cœlum vivus translatus eſt ætatis ſuæ 365. primum fuiſſe, qui ſua vaticinia ſcripta in libros congeſſerit, in quibus vaticinia dicuntur fuiſſe, quæ Patriarcharum nepotibus eventura erant, de futuris Hebræorum ſceleribus & pœnis, de eorum everſione & captivitate, de Mundi Salvatore ab Hebræis occidendo, deque eorundem perpetua inter gentes diſperſione, & de Chriſto ad judicium cum Angelis venturo. Addunt præterea nonnulli, patefactum ab eo fuiſſe in ſuis ſcriptis celebre vaticinium de geminis totius terræ cladibus, altera per inundationem, altera vero per incendium, futuris. Conſtat igitur, teſte Beato Juda Apoſtolo, Enochum prophetaſſe, & prophetice ſcripſiſſe, librosque poſt ſe reliquiſſe, quem absque dubio imitati ſunt homines pii in conſervandis libris, ante & poſt diluvium, ad monimenta prædeceſſorum conſervanda, unde Bibliothecæ ortæ & propagatæ ſunt. Licet memoria illorum librorum, ob univerſalem inundationem non ſuperſit (cum præſertim vera Cabala tunc temporis in uſu fuerit, quæ nihil aliud ſignificat, quam traditionem doctrinæ factam à majoribus quaſi per manus. Ita enim voce & concione inſtruebant pii Patriarchæ liberos ſuos, non ſcriptis & libris.) Horum vero ante libros Moyſis rarus eſt numerus. Ob hanc rem multi ſunt in illa opinione, prophetiam & ſcriptam hiſtoriam ſacram Moyſen primum incepiſſe. Quomodocunque autem ſeſe res habeat, conſtat, Hebraicam Bibliothecam primam à Moyſe, & alteram ab Eſdra conſtructam: Nec non Babylonicam à Nabuchodonoſore; Græcam à Piſiſtrato; Bibliothecam Alexandrinam à Ptolomæo Philadelpho, ſeptingentis voluminum millibus, nec non Apamienſem præ reliquis, inter antiquiſſimas, celebres, & præſtantiores fuiſſe Italicas Bibliothecas, poſt Alphonſinam, qui Rex non minus ob res egregie geſtas, quam literis clarus evaſit. Hodierno ſane die reliquas omnes ſuperat, quantum ad ſtructuram ſplendidiſſimi ædificii, & numerum ſelectorum librorum, Bibliotheca Vaticana, à Papis, præſertim recentioribus, maximis ſumtibus, ſplendide exornata, quæ peculiari libro, non ita pridem

Romæ

Romæ edito ab Angelo Comerino, & deſcripta & depicta eſt. Celebrantur & aliæ plures Bibliothecæ multis in locis, & fere in toto orbe terrarum. Sed his omiſſis (ad eas enim plenior catalogus requiritur, in quem etiam in Germania Bibliotheca Palatina Electoris Heidelbergæ, & Bavarici Ducatus Monaci: addo quoque Reipub. noſtræ, refertam antiquis & recentibus libris, referri poſſunt) Venetæ Reipubl. eſt inſignis, & tam Græcis, quam Latinis literis inſtructiſſima, quam inſtituit Beſſarion Nicenus Cardinalis & Patriarcha Conſtantinopolitanus, eamque Reipub. Venetæ dono dedit, ut ipſemet teſtatur in quadam Epiſtola Italice conſcripta, quæ inſerta eſt inter literas, quæ dicuntur Principum. Adſunt autem conjecturæ ac rationes multæ, illam Epiſtolam ab auctore, ſi non Græce, attamen Latine exaratam, deinde à quopiam alio, ut ea inter literas Italica lingua conſcriptas inſereretur, translatam (cum ea potiſſimum tempeſtate, qua ad nobiliſſ. is ſcribebat Rempublicam, frequentius Latine, quam Italice, ſicut quoque ad familiares & principes præſertim ſcribere ſoleret) in qua Epiſtola Beſſarion non tam miram ſuam ipſius jam inde à pueritia induſtriam in conquirendis & emendis, deſcribendisque libris, pro Bibliotheca conſtituenda, ſimulatque veram librorum excellentiam & utilitatem, quam quomodo vera & laudanda gubernatio Reipublicæ inſtituenda ſit, doctè declarat. Ejus tanta erga doctiſſimos viros fuit liberalitas, ut ipſius domus artium liberalium literatorumque aſylum diceretur. Mortuus autem eſt ætate confectus, anno ſalutis 1483. Operæ pretium igitur duxi, hanc Epiſtolam, in quam ante pluſculos dies forte fortuna incidi, cum in alia lingua eam non legerim, ex Italica in Latinam, rudi quidem & Italianizante (ut ita dicam) ſtylo, transferre, ut ab ignaris linguæ Italicæ etiam legi & intelligi poſſit. Eſt autem talis:

BESSARION CARDINALIS, PATRIARCHA CONSTANtinopolitanus, Illuſtriſſ. Principi Chriſtophoro Moro, & inclyto Senatui Veneto.

EGo ſane ab ineunte ætate, omnem laborem, omnem operam, omne denique ſtudium in conquirendis libris, in omni genere ſcientiarum conſumſi, & ideo plurimos exaravi propria manu, & hanc exiguam pecuniam, quam in mea vita frugali colligere potui, ad comparandos libros comparſi. Cenſebam enim, me non poſſe accumulare ſupellectilem pretioſiorem & nobiliorem, neque theſaurum opesve utiliores & excellentiores, quam libros refertos ſapientum dictis, refertos legibus & pietate. Hi vivunt, converſantur nobiſcum, & leguntur à nobis: Hi inſtruunt nos, admo-

admonent, conſolantur, & ponunt nobis ante oculos olim res geſtas, quarum memoria aliàs non exſtat. Tanta eſt ipſorum potentia & efficacia, tanta dignitas, tanta denique divinitas, quod ſi illis deſtitueremur, omnino eſſemus inſipidi & rudes, absque notitia rerum præteritarum, & exemplorum laudabilium: denique deſtitueremur cognitione divinarum humanarumque rerum, idemque ſepulchrum, quod contegeret defunctos, etiam eorum nomen aboleret. Etſi autem omni tempore collector librorum ſedulus fui, tamen majori aſſiduitate & cupiditate hac in re uſus ſum, poſt vaſtationem Græciæ, & miſerabilem & deplorandam ruinam Conſtantinopolitanæ urbis, adhibendo omnes vires, omnes cogitationes, omnem operam, omnem induſtriam, omnes denique facultates meas, ut poſſem nanciſci libros Græcos. Etenim dubitabam, & admodum verebar, ne perditis cæteris rebus, interciderent ac amitterentur tam multi excellentes libri, tanti labores præſtantium virorum, tanti ſudores, tantæ vigiliæ, tanta lumina totius mundi, quemadmodum olim quoque tam magnam jacturam paſſi ſumus. De ducentis enim & viginti millibus librorum (quorum Plutarchus meminit) qui in Bibliotheca Apameæ aſſervabantur, vix mille ad nos pervenere. Cæterum non tam magnum numerum librorum, quam optimos & excellentes, deque ſingulis ſolummodo unum exemplum ſtudui colligere, unde evenit, ut fere omnia volumina, quæ in ruinis univerſæ Græciæ remanſerant integra, & quæ vix alibi reperiuntur, congeſſerim.

Verum cogitanti mihi ſæpenumero de hoc ſtudio & intento meo, non potui cupiditati meæ ſatisfacere, neque quieſcere, ſi non eodem modo illis libris, tam ingenti labore & induſtria, tam magnis ſumtibus à me collectis, dum adhuc ſuperſtes eſſem, recte proſpectum eſſet, ut cõſecutus eſſem, ne me defuncto diſſiparentur vel abalienarentur, ſed reponerentur in locum quendam tutum & opportunum, ad communem utilitatem hominum ſtudioſorum, & amatorum literarum. Hæc, inquam, cum ſæpius animo meo revolverem, & omnes civitates Italiæ contemplarer, nullam, in qua animus meus acquieſcere vellet, præterquam veſtram celebrem civitatem reperire potui. Inprimis autem videbatur mihi non poſſe eligi locus tutior, quam talis, in quo gubernator cum æquitate, leges florent, regnatur cum integritate & ſapientia: Ubi conſpicitur vera ſedes & domicilium virtutis, continentiæ, gravitatis, juſtitiæ, fidei: Ubi imperium tam æquum & moderatum eſt, quam latiſſimum & ampliſſimum: animi in conſultando liberi, non irretiti cupiditatibus, aliiſve vitiis ubi prudentes & ſapientes tenent gubernacula Reipublicæ, boni præferuntur malis, & poſthabito privato emolumento, unanimiter in com-

mune

munc consulitur. Hæc ubi sunt, merito sperare debemus, id quod cupimus, fore, ut videlicet vestra civitas latius suum imperium & nomen propaget, &c. Et causæ aliæ sequuntur, quamobrem potius Venetam urbem, quam alias ad suam Bibliothecam conservandam elegerit. Concludit autem ita hanc epistolam: Dono itaque mitto sacratissimo templo Beati Marci, in vestra inclyta urbe, omnes meos libros, tam Græcos, quam Latinos, cum Indice, ut cognoscatis affectionem meam, & grati animi voluntatem, ut vos, vestri liberi, & tota posteritas semper percipere possitis fructum meorum laborum, & simul hunc communicetis pro amore & benignitate vestra reliquis studiosis bonarum literarum. Orans Deum, ut vestram nobilissimam Rempublicam felicissi. & tranquilliss. esse velit. Datæ Viterbii in thermis pridie Calend. Junii, anno 1468.

Audivistis nunc, Auditores præstantissimi & humanissimi, brevem & succinctam commendationem Bibliothecarum, & multiplicem utilitatem earum: de qua apud populos humanitatis studiis excultos nullum esse dubium potest, præsertim si audiamus, quæ antea Bessarionem, tempore Ludovici Imper. in Philobiblio suo vir illa ætate eruditissimos, & ex Cancellario Regni Angliæ factus Dunelmensis Episcopus, Richardus de Buri, & post utrumque ante annos quasi septuaginta in Bibliotheca sua Joannes Kesslerus Sanct-Gallensis commentati sunt. At è contrario merito reprehenduntur barbari illi Gothi, qui cum vastabundi Græciam in Bibliothecas ornatissimas, & libros præstantissimos incidissent, eos, tanquam prædam inutilem & vilem coacervarunt, ut comburerentur: quod & fecissent, si non admoniti à veterano milite fuissent, ne hoc facerent, sed ipsos illæsos sinerent. Libros enim tantum utiles esse, ut molles & effœminatos otiososque homines efficiant: Documento esse quod Græcos vicerint, qui opera librorum ad tractanda arma & resistendum imbelles redditi sint. Hac barbara admonitione, posteritati utili, libri illi tunc integri servati sunt. Ignorarunt hi barbari, nimirum libros nō solum præceptis utilissimis ad recte administrandam Rempublicam, sed quoq; in re militari tractanda, scriptos, vera instrumenta esse ad res, in pace & bello, feliciter gerendas, sicut superioribus annis in hoc suggestu prolixe disserui. Et excellentissimi Cancellarii Hospitalis, dissuadentis bellum contra Hugonotas, responsum est admodum memorabile: cum enim à Guisianis reprehenderetur, suæ conditioni togatæ non convenire, de bello gerendo disserere; iis respondit, arma quidem se tractare manibus non didicisse, sed ex libris, de causis & rationibus belli gerendi & omittendi, se satis edoctum esse, &c.

CAPUT LXXIII.

Ioſephi Scaligeri Commentatio de Numiſmate Conſtantini.

INgens ille nummus argenteus clariſſimi viri Marquardi Freheri, quam recens ſit, argumento ſunt characteres arithmetici 234.235. qui ante trecentos aut paulo plures annos ab Arabibus ad nos tranſierunt, ac primo quidem diſſimiles his noſtris hodiernis, poſtea memoria proavorum hac forma interpolati, quæ hodie nobis in uſu eſt. Itaq; nummus hic cuſus aut conflatus eſt non illo ſeculo, quo ij à Chriſtianis recepti ſunt, ſed illo, quo interpolati, hoc eſt, memoria proavorum. Præterea, an unquam à Græcis uſurpati ſint, merito ut dubitem, faciunt libri Aſtronomici, Logiſtici & computorum Eccleſiaſticorum paulo, ante aut poſt everſionem Imperij Conſtantinopolitani conſcripti, quorum omnium numeri non his peregrinis characteribus concepti ſunt, ſed literis Græcis. Denique illos characteres primi omnium Chriſtianorum Hiſpani à Mauris, ab Hiſpanis reliqui Latini Chriſtiani, ab illis Græci acceperunt, ſi modo acceperunt. Et quidem concedamus accepiſſe: ij tamen apud Græcos nunquam vulgo noti fuerunt: ut non opus fuerit, eos in hoc nummo cudere, ut à paucis tantum intelligerentur. Nobis igitur conſtat, recentiſſimam quidem nummi conflaturam eſſe, formas autem incuſas & veteres eſſe, & ex aliquo vetuſto libro aut pictura alicujus Eccleſiæ deſumptas: cujusmodi multas hodie videmus in gemmis novitiæ quidem cælaturæ, ſed vetuſtiſſimi argumenti. Nunc de formis ipſis agamus. Non audio clariſſimum virum Abrahamum Ortelium, qui partem Imperatoris equitantis laudabat, tanquam non recentem, averſam νοθείως ſuſpectam habebat. Nos contra ſentimus, averſæ partis argumentum longe vetuſtius judicamus, quam illud Imperatoris equitantis, cujus pedibus ſubjectæ ſtapedæ, & omnis ornatus equi, quam novitia res ſit, ſatis produnt. Averſæ partis ſtemmata non uno verbo explicari poſſunt. Priusquã igitur ad explicationem aggrediamur, ſciendum apud veteres Chriſtianos ſymbola μυστηριώδη alia atque alia fuiſſe, pro ratione temporis, ac diverſitate nationum. Ratio temporum primum nullam formam humani vultus, ſed aliarum rerum admittebat: poſtea etiam humanæ formæ admiſſæ. Nationes Orientales alia habuerunt, alia Occidentis Eccleſiæ, in quibus nullum fuit ſymbolum ſine cruce, ut neque Orientalibus. Sed in Occidentali Eccleſia crux ſtatuebatur minio lita, ut Chriſti fuſum ſanguinem deſignaret. Cacumen crucis corona cingebat cum purpureis lemniſcis, adjuncta etiam palma, utrinque νικητήριον erat debel-

debellati hujus ſeculi,& mundi triumphati, aut martyrij acquiſiti. Hoc ſimplex ab initio erat ſtemma crucis. Adjectum poſtea Trinitatis myſterium, poſt debellatum impium Arrij dogma. Patrem Deum deſignabant verba ex rutila nube erumpentia: HIC EST FILIUS MEUS DILECTUS. Filius Deus agni, Spiritus Sanctus Deus columbæ ſpecie ſignificabatur. Alij etiam alia parerga apponebant; XII. Columbas, quibus Apoſtolos volebant intelligi, quatuor flumina ex rupe manantia. Rupes, ſeu petra, eſt Chriſtus: fluenta, quatuor Evangeliſtæ, aut Evangelia ipſa. Hæc erant ſymbola ſimpliciſſima illorum temporum, cum formas rerum aut animalium, non autem humanas auderent pingere. Nam anchoram, navem, piſcem, columbam ſculpebant aut pingebant: hominem non item. οὐ γὰρ, inquit Clemens, εἰδώλων πρόσωπα ἐναποτυπωτέον, οἷς καὶ τὸ προσέχειν ἀπείρηται. In averſa parte autem nummi propoſiti duæ mulieres ſunt: ex quo apparet, ſymbolum non eſſe vetuſtiſſimorum temporum. Argumentum tamen oſtendit, non eſſe infimæ vetuſtatis. Primum igitur ingens ſolium, aut inſtar ſolij conceptaculum nihil aliud eſt, quam hortus ille concluſus & fons ſignatus Cantico Canticorum, per quem ſacrum regenerationis lavacrum deſignatur. Ambroſius: His igitur ſacramentis paſcit Eccleſiam ſuam Chriſtus, quibus animæ firmatur ſubſtantia. Meritoque videns profectum ejus gratiæ concinentem dicit ad eam: Quam decora, &c. Hortus concluſus, ſoror mea, hortus concluſus fons ſignatus. In medio hujus κολυμβήθρας exſtat minus labrum, quod verius dixeris hortum concluſum. Nam ex eo naſcitur lilium convallium, juxta illud: *Ego ſum flos campi, & lilium convallium*: de quo loco Hieronym. ad Demetr. Decem gemina aut fructus emittit. Origenes Homil. 16. in Gen. At vero Iſraeliticus honorat decadem perfectionis numerum. Decem enim verba legis accepit, & Decalogi virtute inſtructus, ignota mundo huic ſacramenta divina largitione ſuſcepit. Sed & in Novo Teſtamento ſimiliter venerabilis eſt decas, ſicut & fructus Spiritûs, denis exponitur germinare virtutibus. Non potuimus dare magis idoneum interpretem. Inter lilium erecta eſt crux inſtar ligni vitæ, è cujus cacumine quatuor columbæ totidem fluenta eructant. Ea ſunt quatuor Evangelia: quemadmodum in Eccleſia Occidentali quatuor fluenta è petra manantia idem ſignificabant. Columbæ ſunt quatuor Evangeliſtæ. Et hoc quoque cum Occidentali Eccleſia facit, quæ per columbas coronam crucis circumſtantes Apoſtolos intelligebat. Paulinus:

Cui coronæ ſunt corona Apoſtoli.
Quorum figura eſt in columbarum choro.

Atqui duo ex Evangeliſtis ſunt Apoſtoli, duo Apoſtolorum adminiſtri.

Aqua illa, quæ inſtar Silanorum ex columbis fluens ſolium complet, eſt aqua baptiſmi: & denique omnia reliqua ſunt ſequela baptiſmi. Primum duæ columbæ ſunt in latere ſolij, interjecto ſerpente, ſuperincumbente leone. Sed columbæ cum ſerpente per ſe conſiderandæ ſunt, poſtea ſerpens ſimul cum leone. Columbæ cum ſerpente eſt id, quod Dominus à regeneratis exigit: Eſtote prudentes, ut ſerpentes, ſimplices ut columbæ. Hoc enim baptizatis occinebatur. Ambroſius libro de iis, qui initiantur myſteriis, capite 4. poſt alia: Simul & eorum qui baptizantur, non in ſpecie eſſe debet, ſed vera ſimplicitas, unde & Dominus ait: Eſtote aſtuti ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Unde manavit illud in vetere Eccleſia proverbium, μιγνύειν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν. Clemen. Strom. 7. οὐκ ἄρα ἐπιθυμήσει τινὸς ὁ τοῦτον ἔχων ἀναπαυόμενον τὸν θεόν. αὐτίκα πάντα τὰ ἐμποδὼν καταλιμπάνων καὶ πᾶσαν περισπῶσαν αὐτὸν ὕλην ὑπερυφανήσας, τέμνει διὰ τῆς ἐπιστήμης τὸν οὐρανόν, καὶ διελθὼν τὰς πνευματικὰς οὐσίας, καὶ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, ἅπτεται τῶν θρόνων τῶν ἄκρων ἐπ' ἐκεῖνο μόνον ἱέμενος ἐφ' ὃ ἔγνω μόνον μίξας οὖν τῇ περιστερᾷ τὸν ὄφιν, τελείως ἅμα καὶ ἀσυνειδήτως βιοῖ πίστιν ἐλπίδι κεράσας πρὸς τὴν τοῦ μέλλοντος ἀπεκδοχήν. Ait, hominem, qui habet ἀναπαυόμενον τὸν θεόν, & omni impedimento mundanarum rerum renuntiantem (quis eſt ille, niſi ὁ φωτισθείς, & baptiſmo regeneratus) miſcere columbam ſerpenti, quod & loco Ambroſij adducto convenit, & rationem tacite reddit columbarum cum ſerpente ſubter limbum Colymbythræ poſitarum. Leonis vero cum ſerpente conſideratio pertinet ad victoriam de Orco & Diabolo. Chryſoſtomus in Pſal. 93. Quis eſt iſte Leo, qui de tribu Juda vicit leonem & draconem, qui ſignificatus eſt in Pſalmo? Item, Diabolus, qui delectatus eſt in primo homine captivato, exinde captivatus eſt, Chriſto reſurgente glorificato, qui conculcavit leonem & draconem. Quare non poſſumus ignorare, cur draco ſerpenti ſubjectus eſt. Aſſident ſolio utrinque oppoſitæ invicem fœminæ duæ in ſellis, anus ſtolata, & puella nuda, niſi qua velat ea, quæ pudor celare jubet. Anus eſt Fides: puella Spes; Anus fingitur, quia antiquior lege. Abraham prima credentum via, ut canit Prudentius, longe antiquior Moſe. Unde & Fides Tertulliano in Marcionem victrix vetuſtatis dicitur. Manu apprehendit, quia fide apprehendimus, quæ oculis ſubjici non poſſunt. Stolata eſt, quia baptiſmus vocabatur fidei veſtimentum, ut Tertullianus ſcribit, c. 13. libri de baptiſmo. Et cap. 12. induere baptiſmum dicit: Contra Spes & puellari ſpecie eſt, quia ſemper viget; & nuda, quia omnibus terrenis renuntians, expedita tendit ad cœlum, πᾶσαν τὴν περισπῶσαν ὕλην, ut loquitur Clemens, ὑπερυφανήσας. Ideo adverſantis habitu eſt, & canem, tanquam omnes blanditias ſeculi calcantis, aut omnes adlatrationes hoſtium Chriſtianæ pietatis. Ideo quemadmodum canem calcat,

ſic

ſic colludit cum columba, quam manu dextra prehendit, ſimplicitatem unicam ſibi cordi eſſe ſignificans. Merito autem conjunguntur ambæ, quia altera ſine altera non eſt. Chryſoſtomus in cap. 13. prioris ad Corinthios, commate ultimo in editione Latina: Quæ duo, id eſt, Fides & Spes, ita certe ſibi mutua vice conjuncta ſunt, ut altera ſine altera ſtare non poſſit. Quicquid enim Fides credendo acquirit, hoc ſpes ſuſtinendo præſumit. Quid quod veteres novum Teſtamentum Fidei ſymbolum eſſe dicebant, vetus autem Spei? Paulinus:

Lex antiqua novam firmat, veterem nova complet,
In veteri Spes eſt, in novitate Fides.

Denique quid à Catechumeno exigebatur? Fides, Credo in Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, &c. Spes: Spero reſurrectionem. Inde illa in vetuſtiſſimis monimentis Chriſtianorum: CREDO VIVERE, SPERO RESURGERE. DEPOSITUS IN SPEM RESURRECTIONIS. Quin etiam non ſolum has duas conjungebant Poëtæ Gentium, ſed etiam & Fidem veſtitam & anum inducebant. Quam Spem & albo nuda Fides colit. Velata panno —— Cana Fides & Veſta —— Cana igitur Fides & velata panno, at hic & conjuncta Spei. Inde Clemens, παροιμιακῶς, dixit, πίστιν ἐν πίδα περάσαι, quemadmodum dixerat, μιγνύειν τῇ περιστερᾷ τὴν ὄφιν, alludens nimirum ad hæc vetuſta ſymbola. Pone ſellas utriusque, aſtant ſingulæ Aquilæ, renovationem hominis per baptiſmum ſignificantes: quod percepto baptiſmo dicerentur inſtar Aquilæ renovati. Ambroſius de initiandis, cap. 7. His abluta plebs dives inſignibus, depoſitis autem inveterati erroris exuvijs, renovata in Aquilæ juventutem, &c. Ut nihil ſit in hac nummi parte averſa, quod non ad Sacramentum Baptiſmi & catechumenos pertineat. Poſtremo totus apparatus iſtius præſtantiſſimi Symboli clauſulam habet felicitatis regni Chriſti, ſub quo ſecuritas ab omni nocumento promittitur, cap. 11. Iſaiæ, commate 8. ubi dicitur: Puerum cum aſpide colluſurum. Ideo in labri quod exſtat ſupra aquam, latere viſitur puer cauda ſerpentes duos apprehendens, & ſecure tractans ſine noxa. Quam eleganter Tertullianus in Hermogenem, cap. 11. quum reſtituta innocentia & integritate conditionis pecora condixerint belluis, & parvuli de ſerpentibus luſerint, &c. IV. in Marcionem, cap. 24. Sed bene, quod creator hanc poteſtatem etiam parvulis per Eſaiam repromiſit conjicere manum in cavernam aſpidum, &c. Et utique ſcimus ſalva ſimplicitate ſcripturæ, nam nec ipſæ beſtiæ nocere poterunt, ubi fides fuerit, &c. Infra: jam tunc eidem viæ, id eſt, fidei, hanc evacuationem & ſubjectionem beſtiarum pollicetur. Prope fidem igitur hoc ſymbolum pueri & ſerpentum appoſitum. Quare vides omnia inter ſe apta, ut aliud ex alio pendeat.

Quam vetuſta hæc ſint, & quam f. lius fuerit doctiſſimus vir, qui averſam partem hujus numismatis ſuſpectam habebat, ex ijs, quæ diſputavimus, & ex alijs, quæ longe plura afferri poterant, colligi poteſt. Nobis ſatis hæc erunt, dum doctiora judicia aliquid melius in medium afferant. Itaq; hactenus.

Caput LXXIV.

Marquardi Freheri diatriba de eodem Numiſmate Conſtantini: edita prius Anno M. DC. nunc leviter recenſita.

INter nummos antiqui operis, varij generis & materiæ, vix præſtantiorem alium æſtimare apud me amici ſpectatores ſolent hoc argenteo, ampliſſimæ formæ & artificij exquiſiti, qui Conſtantini Imperatoris ſtatuam equeſtrem una, altera parte multiplicem quandam & μυστηριώδη hiſtoriam exhibet. Cujus tamen, cum aliquando exemplar plumbeum C.V. Abrahamo Ortelio, Geographo Regio per nepotem ejus Joannem Colium miſiſſem, reſponſum ab eo ex Antuerpia Kal. April. 1598. tuli in hæc verba: De tuo co-natu in hoc genere antiquitatis ſane intelligere geſtio, at magis videre. Nummum plumbeum quoq; accepi tuum: at audacter dicere audeo, eum integre non ex antiquo originem habere, à parte equitantis pro antiquo agnoſco: partem averſam autem cum cruce non item, illam appoſitâ à funditore quodam judico. Eſſe hanc partem alterius & recentioris ævi indicat picturæ genius, literarumque forma. Quod quidem, licet præter animi mei eſſet ſententiam, minus miratus ſum, qui antea in alterius quoque docti, & harum etiam rerum docti viri Baſilij Amerbachij Juriſconſ. Baſilienſis quadam ad Adolphum Occonem Medicum Auguſtenſem epiſtola, non abſimile judicium legiſſem de Conſtantiniano iſto & alio Heracliano numismate: Heraclij inquit, & Conſtantini nummos magnitudinis ingentis, neſcio an videris. Heraclius apud noſtros aurifices non eſt infrequens: cumque etiam Strada & Goltzius in Cæſaribus aliquo modo expreſſerunt. Alter nummus pro Conſtantino Magno à quodam magni muneris loco oſtenſus eſt. Imperator conſimili corona, veſte talari, equo inſidet, cum inſcriptione: CONSTANTINUS IN CHRISTO DEO FIDELIS IMPERATOR ET MODERATOR ROMANORUM SEMPER AUGUSTUS. Ex adverſo duæ mulieres ſedent, quarum altera ſuperiori parte nuda eſt: utrinque aquila & crux: in medio neſcio fons an puteus, ex quo floſculi, cum folijs in altum aſcendunt,

Lipſ. in cruce l.93.

dunt, in medio crux eſt, inſcriptio: MIHI ABSIT GLORIARI NISI IN CRUCE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI. Sed vereor (adjicit) ne pro theſauro carbones. Nihil enim in his nummis antiquum videtur, neq; veſtitus, neq; corona, neq; equorum ornatus, neq; literarum figuræ, neq; inſcriptiones. Et ſtapes in equo Conſtantini nuper eſſe fictum, ſatis indicat, & quidem ab homine non ſatis cauto. Ut ita mirarer, Goltzium inter veteres iſtum Heraclium retuliſſe, niſi id in primo opere ab eo factum eſſet. Hæc ille. Et de Heraclio illo quidem erit, quod alio loco, Deo dante, dicamus. De Conſtantino autem iſto, ſuper quo hic nobis ſermo ſuſceptus, liquido mihi conſtat, totum ſincerum & genuinum eſſe: ejusque rei ſponſionem cum intelligenti æſtimatore, quovis etiam pignore poſito, non detrecto. Firmant me ipſa illa, quæ eruditos illos viros offenderant, vel maxime ſculpturæ genius literarum forma, ſermonis genus, ornatus viri & equi, omnia. Quæ ut Conſtantino illi Magno minime conveniunt: (neq; vero ego pro illo emeram, aut adhuc emerem, aut ementi gratularer) ita ex ejus ſucceſſoribus aliquem Conſtantinum, & Conſtantinopoleos ſive Orientis Imperatorem recentiorem luculentiſſime nobis exhibent: ut potius agnoſcamus, nihil in eo genere monumenti nobis ſupereſſe magis eximium. Cum vero plures numero ejus nominis poſt primum illum & Magnum fuerint Imperatorem, & diverſa adeo cognomina ſortiti, Pogonati, Copronymi, Monomachi, Irenes F. cui horum potiſſimum attribuam; & an potius alicui ex Porphyrogennetica familia, quæ & ipſa plures Conſtantinos tulit, aut noviſſima adeo Palæologa (quo magis inclino) nondum ſatis equidem expedio. Quod quidem certo conſtituere eo difficilius puto, cum illud etiam perpendo, quod eſt à viris eruditis eleganter annotatum, pleroſq; Græcos imperatores, ſeu boni ominis ergo, ſeu ambitione quadam affectaſſe CONSTANTINI nomen, ut noſtri, Cæſaris & Auguſti, tanquam primi illius urbis & Imperij conditoris. Quanquam nec multum referre puto, quem nominatim Conſtantinum nummi hujus auctorem deſignemus, cum & emblema (quod veluti anima talium numiſmatum haberi ſolet) nulli non eorum conveniat: dummodo conſtet, Byzantini alicujus è recentioribus Cæſaris eſſe. Qui ut Novam Romam urbem ſuam & Romaniam Thraciam: ita ſe quoque perpetua cum Germanis Cæſaribus æmulatione, Romanorum Imperatores, & (quaſi illud ſatis non eſſet) moderatores ſcribebant. Quod idem tituli Balduinus etiam Flander ſuo in Græcia dominatu uſurpaſſe legitur. Quomodo & Heraclius in illo celeberrimo nummo, & Joannes quoque Palæologus in alio non minoris magnitudinis, quem aliàs (Deo volente) dabimus. ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΡΩΜΑΙΩΝ. adeoque Michael Apoſt. de Mahumete, ὁ μέγι-

Leuncl. in Pandect. Turc. §. 31. Cedren. f. 322. 407.

Apud Godefrid. monach. annal. 1204.

ςῷ τοῦ χρυσοῦ βασιλεὺς π. κ. ἀνθεμῶν. Addebant pro religione ſua, in Chriſto Deo fidelis, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστός, quod eorum alia etiam de illo ævo monumenta in chartis, membranis, alijsque operibus & ſaxis habent, eadem prorſus forma, qua Franci quoq; & Germani ſe nutu & gratia Dei χάριτι Θεοῦ divina favente clementia electos, item Chriſtianiſſimos, orthodoxos, Catholicos Reges & Principes ſcribere gaudebant. Jam picturæ ſculpturæve genius utiq; à Conſtantini Magni ævo diverſus eſt: nam nec paulo melior. Cum quidem iſtius ævo ars illa veterum ſpirantia excudens æra planiſſime decoxiſſet: quæ ſequentibus ſeculis recuperata in hoc certe nummo non vulgaris eniteſcit. Habitus Imperatoris multum cum eo, qui in Heraclii nummo viſitur, conveniens, proxime ab illo abfuiſſe huncce Conſtantinum arguit. Crux in diademate & pectore verbis veterum ſuffragatur. Ambroſius: Sapiens Helena crucem in capita Regum levavit, ut crux Chriſti in Regibus adoretur. Non inſolentia iſta, ſed pietas eſt: cum defertur ſacræ redemtioni. Hieronymus: Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas, patibuli Salvatoris pictura condecorat. Equi Thracii & generoſi ornatus ſimplex eſt frenum, antilena, ſella & poſtilena, abſque phaleris: ſed totus margaritis ſqualens, quod ſoli Imperatori competebat. Ut vel in hoc agnoſcas edictum illud in juris libros relatum; Nulli licere in frenis & ſellis equeſtribus & baltheis margaritas & ſmaragdas & hyacinthos aptare. Frenum abſque margaritis eſt; quippe rubricatum. Ita Cedrenus in Baſil. διὰ τὴν βασιλικὴν ἐφεστρίδα, καὶ τὸ κοκκοβαφὲς χαλινό.

Orat. de obitu Theodoſ. Imp.

Cod. lib. 11. tit. 12.

Hæc de ſtatua Conſtantini: nunc ad alteram nummi partem. Romani Principes, ut in cudenda moneta non minimam majeſtatis ſuæ partem poſuerunt, atque gloriæ ſuæ quævis monumenta omni ſtudio & ambitione impreſſerunt: ita poſtquam Chriſto nomina dederunt, omiſſis prioribus illis, & conſuetis & variantibus figurarum characteribus, religionem illam etiam nummis conſecrare voluerunt. Ita Conſtantinus Primus crucis ſignum & characterem, ut Labaro clypeoque & galeæ ſuæ, ita etiam nummis inſculpſit: quod inſtitutum ſucceſſores ejus ſecuti conſtanti devotione ſervaverunt, idq; diverſis modis expreſſerunt, ut apud Antiquarios videre eſt. Poſtea ipſum etiam Dominum appoſuerunt, modo Imperatori ad latus, & diadema ei ſua manu imponentem (ad exprimendum ſcilicet titulum illum, quo θεοστεφεῖς ſe vocabant à Deo coronatos, quod illorum æmulatione etiam Carolo Magno adclamatum legimus) modo averſa parte nummi, tenentem librum vitæ, cum inſcriptione IHESUS CHRISTUS REX REGNANTIUM. Alii denique in totum omiſſa ſua imagine & titulo Chriſtum ſolum inſculpſerunt, cum literis IHS XPS EMMANUEL: averſa parte modo hac

Lipſ. de cruc. l. 3. c. 15. & ſeqq.

Ant. Agoſti dial. 1. tab. 6. 6.

do has literas: JHESUS CHRISTUS BASILEUS BASILEON (quod primum inſtituiſſe Joannem Zimeſcem Imperatorem Cedrenus, & ex eo Curopalates *Fol. 298.* ſcribunt) modo integram crucem cum literis IHS XPS NIKA, quod omnino *Glyc p.414.* imitati Franci Cæſares & Reges ſolenne illud in ſuis ſolidis circa crucem floreſcentem fecerunt : Chriſtus vincit, Chriſtus regnat, Chriſtus imperat. *In nomocā.* Nonnunquam etiam matrem Dei virginem genitricem inſculpſiſſe, auctor *Phot.f.24.* eſt Balſamon, & ipſe obſervo. Horum omnium religioſam elegantiam ſuperare volens Conſtantinus hic noſter (ut pleroſque ex Græcis illis Imperatoribus miro ſtudio ſacram Philoſophiam excoluiſſe, totoſque adeo theoricæ ſpeculationi deditos fuiſſe ſcribunt) in ampliſſimo iſto hujus nummi orbe, cui nullum parem certe majorem in Romanæ antiquitatis peculio ſupereſſe puto, non tantum crucem Dominicam conſecravit, addito elogio ex verbis Apoſtoli: MIHI ABSIT GLORIARI, NISI IN CRUCE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, Sed eam etiam myſtico & elaboratiſſimo emblemate honeſtavit. *Ad Gal. 6. ult.* In quo ut ſuo procul dubio ingenio & ætati ſatisfecit, ita noſtris, quotquot jam è poſteris meliori harum rerum ſtudio tangimur, ingeniis crucem (ut ita dicere liceat) fixit, materiemque inventiunculas illas enucleandi non ignobilem neque trivialem reliquit. In qua, ut acu omnia non tangamus, qualemcunque tamen conatum & ſtudium noſtrum qui bonus improbabit? Stat igitur terræ infoſſus & deſtitutus ſtipes crucis, anguem ſibi ſubditum & intortum elidens: in baſi alveo quodam, veluti labro fontano incluſus, cui aqua è duabus fiſtulis prorumpens illabitur. Idem in aſcenſu palmæ foliis & palmitibus veſtitur & circumdatur; quos deſuper à cacumine quaternis fiſtulis exundans aqua irrorat & lætificat. Aſſidet utrinque muliercula, ſed diverſo habitu: quæ ad dextram, forma ſenili & verenda, veſtitu matronali, & plane auguſto: quæ ad lævam, juvencula & procax, pubetenus nuda. Ita autem inter ſe oppoſitæ, ut quaſi contendere & altercari inter ſe videantur. Et illa quidem crucem aſpiciens, quam & quadam velut anſa tenere videtur: iſta vero vultum inde averſa, columbas duas filo colligatas, quaſi luſitans tractat, catellum ſuppedaneum habens. Matrona ſedens ad dextram, ſtola prætextata & capitis velamine religioſius quiddam præferens, vultu in crucem converſo, dominam Helenam Conſtantini M. matrem, & crucis inventricem dubio procul repræſentat. Id Conſtantini ab altera parte ſtatua, id totum crucis emblema, id habitus honeſtus, ei quem ipſe Conſtantinus gerit, non abſimilis, omnino demonſtrat. Venit, *Orat. de obitu Theod.* inquit Ambroſius, Helena Hieroſolymam, cœpit reviſere loca ſancta, infudit ei Spiritus, lignum Crucis requirere, acceſſit ad Golgatham. Hunc ſpiritum, cujus auſpicio & ductu Helenæ in ſomnio monitæ locum Crucis defoſſæ, nulli mortalium tum cognitum, patefactum, Ambroſius ait, forte

columba aſſidens deſignare accipienda. Altera quæ ad lævam Venerem exprimit, non aptiori argumento, quam nuditatis:

Nuda Venus, nudi pinguntur Amores.

Tum paris columbarum quas ludens tractat alitum Veneri ſacrarum, à qua & Cytheriacæ & Dioneæ Poëtis vocantur, quam ideo curru à columbis tracto invectam pinxit antiquitas. Hanc vultu intento quaſi increpare, execrari, & abigere Helena videtur; re inde repetita, quod idonei Scriptores prodiderunt, ædem Veneris ejusque idolum eo loco conſtitiſſe, ubi è ruderibus ruinisque opera Helenæ poſtea tandem crux Chriſti eruta fuit: idque à paganis ideo factum, ut Chriſtianos à veneratione loci arcerent. Ea tempeſtate (ait cum primis locuples teſtis, Sulpitius Severus) Hadrianus exiſtimans, ſe Chriſtianam fidem loci injuria peremturum, in templo ac loco Dominicæ paſſionis Dæmonum ſimulacra conſtituit. Et poſtea ſub Conſtantino: Helena mater Principis Conſtantini, quæ Auguſta cum filio conregnabat, cum Hieroſolymam agnoſcere concupiſceret, reperta ibi idola ac templa protrivit: mox regni uſa viribus, baſilicam in loco Dominicæ paſſionis conſtituit. At de Venere nominatim conſentiunt Euſebius & cæteri Eccleſiaſticæ hiſtoriæ veteres ſcriptores. Adſcribam verba Hieronymi ad Paulinum: Ab Hadriani temporibus usque ad Imperium Conſtantini per annos circiter CLXXX. in loco reſurrectionis ſimulachrum Jovis, in crucis rupe ſtatua ex marmore Veneris à gentilibus poſita, colebatur: exiſtimantibus perſecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem reſurrectionis & crucis, ſi loca ſancta per idola polluiſſent. Bethlehem nunc noſtram, & auguſtiſſimum urbis locum, de quo Pſalmiſta canit: veritas de terra orta eſt, lucus inumbrabat Thamur, id eſt, Adonidis: & in ſpecu, ubi Chriſtus quondam parvulus vagiit, Veneris amaſius plangebatur. Jam crucis ſtipes, qua terræ infixus eſt (cui rei ſculptor oſtiolo alveum apertum fecit) ſerpentem intortum elidere & comprimere apparet. Is eſt Draco ille antiquus: cujus virus, quo totum humanum genus infecit, ſanguine Chriſti, antidoto præſentiſſimo, elutum & expiatum eſt. Ut ita cum Prudentio inſultare illi liceat:

M. Paulin. ipſe Ep. 11.

O tortuoſe ſerpens,
Qui mille per meandros,
Fraudesq; flexuoſas,
Agitas quieta corda,
Diſcede: Chriſtus hic eſt.
Hic Chriſtus eſt, liqueſce.
Signum, quod ipſe noſti,
Damnat tuam catervam.

Cæterum parerga cruci adjuncta perpetuam Allegoriam continent, ab antiquo Patribus excogitatam, qua lignum vitæ illam eſſe docuerunt. Gregorius Naziazenus: ὅτι τὸ ξύλον ἀνάγεται προσωνήγγυται· ἀλλὰ τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς

Oration. de filio.

ζωῆς ἀποκαθίστησι· ἀλλὰ σώζει καὶ λῃστὴν συσταυρούμενον. Sed clarius Joannes Damaſcenus, ubi inter crucis elogia hæc addit: φυτὸν ἀναστάσεως ξύλον ζωῆς αἰωνίου. Et poſtea explicat: οὗτος τὸ τίμιον σταυρὸν προετύπωσε τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ ὑπὸ θεοῦ πεφυτευμένον. ἐπειδὴ γὰρ διὰ ξύλου ὁ θάνατος, ἔδει διὰ ξύλου δωρηθῆναι τὴν ἀνάστασιν. ξύλῳ πικρὸν ὕδωρ γλυκαινόμενον, καὶ πέτρα ῥηγνυμένη, καὶ προχέουσα νάματα. ὄφις ἐπὶ ξύλου τελαμβανόμενος ὡς νενεκρῶσθαι, ἐκ ξύλου τοὺς νεκροὺς ἐρῶντας. τὸν ἐχθρὸν διασώζοντος τοὺς πιστεύοντας, ὡς Χριστὸς ἐν σαρκὶ ἁμαρτίας ἁμαρτίαν οὐκ ἰδίᾳ, προσήλωται. Μωσῆς ὁ μέγας ὄψεσθε βοῶν τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐπὶ ξύλου κρεμαμένην ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν. *De fide orthodox. l. 5. c. 12.* *Fab. p. 923.*

Eam allegoriam invenio in veteri poematio (quod alij Cypriano, alij Victorino Pictavienſi Epiſcopo tribuunt: & Græcorum etiam ingeniis idem argumentum excultum non dubito) tam appoſite ad noſtrum emblema deſcriptam, ut alterum ab altero expreſſum videri poſſit: *Pamiliana editio Cypr. f. 534.*

Eſt locus ex omni medius, quem cernimus orbe:
Golgatha Iudæi patrio cognomine dicunt.
Hic ego de ſterili ſucciſum robore lignum
Plantatum memini fructus genuiſſe ſalubres.
Non tamen hos illis, qui ſepoſuere, colonis
Præbuit: externi fructus habuere beatos.

Significat Judæis abdicatis, fructum Crucis & Meſſiæ beneficia ad Gentiles perveniſſe.

Arboris hæc ſpecies uno de ſtipite ſurgit,
Et mox in geminos extendit brachia ramos:
Sicut plena graves antennæ carbaſa tendunt,
Vel cum disjunctis juga ſtant ad aratra juvencis.

Eadem comparatione jam olim uſus Juſtinus Martyr. Θάλασσα μὲν γὰρ οὐ τέμνεται, ἢν μὴ τοῦτο τρόπαιον, ὃ καλεῖται ἱστίον ἐν τῇ νηὶ σῶον μείνῃ, γῆ δὲ οὐκ ἀροῦται ἄνευ αὐτοῦ. Et Minutius Felix Octavio: Signum ſane Crucis naturaliter viſimus in navi, cum velis tumentibus vehitur, cum expanſis palmulis labitur: & cum erigitur jugum, Crucis ſignum eſt: *Apolog. 2.*

Quem tulit hoc primo maturo ſemine lapſum
Concepit tellus. Mox hinc (mirabile dictu)
Tertia lux iterum terris ſuperúq; tremendum
Extulerat ramum vitali fruge beatum.
Sed bis vicenis conformiter ille diebus
Crevit in immenſum: cœlumq; cacumine ſummo
Contigit, & tandem ſanctum caput abdidit alto.

Chriſti mortem, ſepulturam, reſurrectionem & aſcenſionem exprimit, eumque apicem & cacumen arboris vitæ conſtituit.

Dein tamen ingenti biſſenos pondere ramos
Edidit, & totam ſpargens porrexit in orbem:
Gentibus ut cunctis victum vitamq; perennem
Præberent, mortemq; mori qui poſſe docerent.

Apoſtolos ramos inferiores late porrectos facit. Ubi noſter glyptes in numero peccavit, duobus omiſſis. Niſi tamen retro ſive altero in latere hos ipſos latere interpretemur.

Expletis etiam mox quinquaginta diebus,
Vertice de ſummo divini nectaris hauſtum
Detulit in ramos cœleſtis ſpiritus auræ.
Dulci rore graves manabant undiq; frondes.

Spiritum S. ſuper Apoſtolos effuſum ſignificat, ejusque donis linguas & pectora illorum fœcundata. Figura verſus iſtos clariſſime repræſentat:

Ecce ſub ingenti ramorum tegminis umbra,
Fons erat. Hic nullo caſu turbante ſerenum,
Perſpicuis illimis aquis, & gramina circum
Fundebant lætos vario de flore colores.

Fontem vivificum Baptiſmi denotat: quem arbori crucis glyptes noſter ſuppoſuit, latices è cruce perenne fluentes excipientem. In fontibus antiqui Silanos & Delphines faciebant, aquam evomentes: noſter hic duos angues fecit (ut videtur) Amphytrioniadi puero in manibus mero cœli juſſu, nec altius examinando:

Hanc circum innumeræ gentes populiq; coibant,
Quam varij generis, ſexus ætatis, honoris &c.

Hanc populi turbam, & quæ ſequuntur pluſcula, de piorum & impiorum, arborem cum fonte faſtidientium diſcrimine numiſmatis noſtri orbe excluſa, & nos omittemus. Satis fuit artifici illorum loco poſuiſſe, & inter ſe oppoſuiſſe, Helenam & Venerem: quaſi ſpiritum & carnem: religionem & ſeculum: Eccleſiam & Mundum. Nam illa quidem & crucem recta aſpicit, & manu læva attrectat, dextera deinde decerptum quiddam tenere videtur. Hæc averſo inde vultu, neſcio quid cum columbis & catella ſua luſitat. Cur: niſi quia cultores Veneris & carni dedita turba nihil æque ac doctrinam Crucis, & obſequium jugumque Chriſtianæ legis averſantur, & crucis exercitium, quippe ſuis affectibus maxime inimicum, impatientiſſime fugiunt & abhorrent. Hortatur denique omnes, ut fontis beneficio ad arboris fructus ambroſios percipiendos feſtinent &c.

CAP.

Caput LXXV.

Philippi Camerarii dissertatio de eodem Numismate Imperiali, ad clariss. virum, Georgium Remum JC.

PErgratum mihi fuit munus, licet chartaceum, attamen multis nominibus præclarum, & animo meo vere aureum, nummus videlicet Constantini, ab Amplissimo Domino Marquardo Frehero consiliario Electoris Palatini, affine & amico meo observando, ad me missus & tua opera exhibitus: quod vero is, clarissime & amantissime Domine Collega, simul quoq; judiciū meū, de explicatione hujus nummi exquirit, hoc mihi ideo molestū accidit, quod me, veluti anserem inter olores, ut est in proverbio, referre cupiat. Sed tribuo hoc ipsius peculiari amori erga me, quem antea sæpius expertus sum. Quid autem obsecro doctius, perspicacius, elegantius, & rectius tam in verbis, quā in rebus addi potest conjecturis & explicationibus Scaligeri, solide docti, & Freheri nostri, acerrimi judicii viri. Nonne si aliquid in illis desiderarem, & adderem, merito audirem, Quid noctuas Athenas? Verum tua, præstantissime Collega, compellatio, & Freheri nostri desiderium mihi instar stimuli fuere, ut meas quoq; conjecturas & cogitationes, etiamsi inelaboratas & rudes, de hoc nummo, in chartam conjicerem, animo certe occupato aliis seriis Reipubl. negotiis, & sic hoc tempore alieno ab ejusmodi politioribus & cultioribus considerationibus. Nosti enim, quam laboriosa in negotiis multiplicibus, & plerisq; injucundis expediendis, atq; nunquam otiosa nostra provincia & functio sit. Sed ut ad rem ipsam veniam, quæ tota consistit in statu conjecturali. Nummus hic utrum recens vel vetus sit, in medio relinquo, tametsi ex nonnullis notis appareat, eum potius in illorum quam horum classem recensendum esse. Neq; vestitum Imperatorium, neq; ornatum equi exactius examinare proposui, cum error in incessu equi præternaturali facile animadverti possit: alternis enim pedibus attollendis non uno in latere equi ut aliæ quadrupedes incedere solent. Alioqui cessantibus fulcris naturalibus potius labascerent, quam progrederentur. Tabulæ præterea ex freno dependentes, & loro pectorali innexæ, potius impedimento in flectendo equo, quam adjumento esse solent. Taceo, quod postilena vel ornatus posterior ephippio annexus sub cauda equina incompositus sit, cum præsertim in dorsi superioris parte nulla fibula vel retinaculum appareat. Præterea ista, & alia, quæ potius fictorum vel pictorum negligentiæ, si non inscitiæ asscribenda, quam velut vetusta & rara observanda esse videntur. In horum numerum

colloco ſtapedias & notas numerorum recentiorum. Potiora igitur conſidero & perpendo. Inprimis autem in priore latere nummi Imperatoris in equo ſedentis geſtum, inſolitum & incompoſitum, qui talis eſt, qualis iratis & commotis, atque ad vindictam irritatis attribui ſolet: ita ut, meo judicio, hi geſtus Imperatoris veluti intuentis res in altera parte nummi expreſſas, referri debeant.

Concludo itaque, in hoc nummo imaginem Conſtantini Magni, & ea, quæ illo regnante geſta ſunt, ſive eodẽ tempore, ſive poſtea, quod veroſimilius eſt, repræſentata eſſe, ſicut ex declaratione alterius lateris rectius cognoſci poterit: potiora igitur primo, utpote certam ſemitam, eo quo tendimus, demonſtrantia, tractabo. Eam autem partim myſticam, partim hiſtoricam eſſe arbitror, quæ ſi potius diſtinguatur, & alterutra in ſuam claſſem colloeetur, quam confundatur, explicatio facilior videtur. Ex hiſtoriis conſtat, Conſtantinum Magnum ex prima vel conjuge vel concubina Minervina, Criſpum filium, quem ob raras virtutes admodum dilexit, atq; ſub diſciplina Lactantii Firmiani bonis literis educari curavit, ſuſcepiſſe: Mortua autem Minervina, quam unice amaverat, cum Fauſtam filiam Maximiani Herculei, in uxorem duxiſſe, ex qua quinq; liberos ſuſcepit, Conſtantinum, Cõſtantem, Conſtantium, Helenam & Conſtantiam. Poſtquam autem Criſpum una cum Conſtantino & Licinio juniore ſororis filio Cæſares deſignavit: Verita Fauſta, ne privignus Criſpus peritia & fortitudine ſua filio ſuo obeſſet: quare finxiſſe eam, ſcribunt, ſe ejus amore captam, ideoque ad libidinem eum ſæpius provocaſſe: renuentem vero & deteſtantem inceſtum, ad maritum detuliſſe, quaſi voluerit ſuæ pudicitiæ vim inferre. Quare Conſtantinum patrem iræ nimium indulgentem, filium Criſpum, Polæ, in oppido Iſtriæ, juſſiſſe interfici, ſicut & factum eſt. Verum cum cædem inſontis nepotis Helena avia paterna Criſpi, mater Conſtantini ægerrime ferret, atq; veritatem facti, & delationem falſam demonſtraret: Mox Imperator Juſtitiæ ſtudioſiſſimus, ut matrem (quam maxime obſervabat) conſolaretur, malum malo majore conatus fuit ſanare. Balneis enim calefactis Fauſtam in iis collocatam vapore nimio ſuffocari juſſit. Hanc hiſtoriam in nummi altera parte expreſſam eſſe arbitror. Sedet enim Helena mater Conſtantini & avia Criſpi, indicta cauſa occiſi, induta veſte matronali, geſtu gravi, facie ſenili, veluti increpando, & dextra manu minando, reſpiciens fœminam majori parte nudam ex adverſo ſedentem, quam Fauſtæ perſonam repræſentare puto. Siniſtra vero monſtrat crucem, frutice viridi, & aliis floribus eminentem, & aquam ex tubis ſuperne manantem, atque eos irrigantem. Has figuras myſticas eſſe, demonſtrantes fidei Chriſtianæ incrementa, & vigorem cœlitus delabentem facile aſſentior. Conſtat autem, Helenam illam inventricem S. Crucis, non abſque ſuperſti-

perſtitione admodum addictam & cultricem fuiſſe fidei, ideoque ſiniſtra manu myſticas illas figuras, veluti expoſtulando nurui ſuæ monſtrat, quaſi ad eas inſpiciendas & contemplandas eam inducere conetur. Aſtat illi à dextro latere avis libera, geſtiens volare, cujus figura non columbam ſed aquilam roſtro adunco, collo erecto, alis expanſis, cruribus altioribus unguibus & toto corpore, velut ſimili aquilæ oppoſitæ, & vinculis impeditæ condoleret, meo judicio, deſignat. Hanc Conſtantinum Imperatorem, alteram Criſpum denotare exiſtimo.

Indicavi obiter meas cõjecturas de duab. fœminis, & duabus avibus. Deinceps vero eas prolixius explicabo. Dixi, fœminã hanc majori ex parte nudam, & quaſi ex balneis prodeuntẽ Fauſtam, novercam Criſpi occiſi repræſentare. Ei quoq; aſtat à ſiniſtro latere, ut dixi, aquila triſtis, ala demiſſa, & veluti pedicis filo vel loro aſtricta, quod porrigitur ad alterã aquilam, quam illa fœmina, inverſo corpore veluti conſtrictam & exanimem comprimit. Quid obſecro vetat, aquilas has Criſpum Cæſarem delationibus & odiis novercalibus irretitum primo, deinde ejus opera interfectum deſignare? quod Helena avia Criſpi veluti inculcare, & Fauſtam Ethnicam iraſcenti & exprobranti ſimilis, delatricem, ad ſalutare lavacrum & Chriſtianæ fidei myſteria amplectendum, quaſi invitare videtur. Fieri etiam potuit, ut Fauſta, odio Chriſtianæ fidei privignum acerbius proſecuta ſit. Cõſtat enim, eum vigeſimo anno imperii paterni interfectum fuiſſe, qui antea, cum eſſet Cæſar, & ſecundas Imperii partes teneret, multas leges ſalutares, unà cum patre, pro Chriſtianorũ libertate ſanciverat, teſte Euſebio. Sedet attonita Fauſta, illo nummo expreſſa, averſa facie, & ſeminuda, tremẽtis & moribundæ inſtar. De hac figura hæ ſunt meæ cogitationes. Fauſta illa, ſtimulante conſcientia, ſceleris commiſſi ob delationẽ & necem privigni inſontis procuratam, & ob figuram captæ & occiſæ aquilæ ante oculos expoſitæ, quaſi linquente animo deſperabunda, averſatur tam Chriſtiana myſteria, quam ſocrum exprobrantem delicta, & monentem ſalutaria. Quod autẽ abſq; matronali veſte: ſed lavantis habitu, & ſeminuda, flaccida, ſubtriſtis, ſolaminis expers conſpiciatur, denotare videtur, quod in balneis miſere ſuffocata ſit, & quidem gentilis, ſpretis ſacris & myſteriis Chriſtianorum, indigna ornatu & veſtitu Imperatorio. Conſtat enim ex hiſtoriis; eam blanditiis ſuis Conſtantinum maritum, Chriſtianæ fidei addictum, aliquoties induxiſſe, ut more gentilium Dijs ſacrificaret. Balneum quoque genus mortis, in peculiari labro, aqua ebulliens inter myſtica Chriſtiana expreſſum. Hortulus enim & flores cum cruce exſtante ab eo ſeparati ſunt. Quid tandem canicula ſub pede ſiniſtro Fauſtæ, veluti preſſa & gemens ſibi vult? forte hac ſignificatur ſymbolum fidelitatis, quo canis hieroglyphice denotatur, à noverca, procurando falſa delatione mortem privigni, ſpretum & veluti

pede-

pede conculcatum fuisse? Inscriptio autem nummi, *Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi*, meas conjecturas dictas ideo confirmat, quod eæ ex colloquio & exprobratione Helenæ, matronæ piæ & Christianæ, cum Fausta Ethnica & scelerata fœmina desumta esse videatur. Inter alia autem mystica mihi admodum placet, Leo veluti triumphans de Dracone victo, juxta dictum: *Vicit Leo de tribu Iuda*, Christi victoriam contra Satanam, antiquum serpentem denotans. Cæterum sub crucis tropheo, quo Constantinus in vexillis, tabulis, & picturis, frequenter usus est, plerunq; Draco, veluti
Li.3. c.3. ea victus & jugulatus conspicitur, sicut Eusebius observavit. Verisimile præterea est, pueri effigiem comprimentis duos serpentes vel dracones, mystica significatione denotare Constantini labores & pericula, quæ juvenis veluti alter Hercules monstrorum domitor sustinuit. Galerius enim Maximianus, teste Pomponio Læto, Constantinum ob felicitatem exstinguere cupiens, eum vix puberem cum exercitu contra Sarmatas, gentem ferocissimam præmisit. In qua expeditione juvenculus præter ætatem fortiter se gessit, victor extitit, & ducem Sarmatarum in vinculis ad Galerium adduxit. Cum autem is adolescentem aliis insidiis objicere, & omnino perdere quæreret, ut olim Euristheus Herculem:, Constantinum instigavit, ut cum Leone in theatro pugnaret; Qui avidus gloriæ, magna cum laude feram strenue prostravit & occidit. Cum vero Galerius cum majoribus periculis objicere conaretur, is fuga elapsus, & ad patrem suum in Britanniam, vitatis insidiis, salvus evasit. Verum enimvero si cui forte hæ conjecturæ longius petitæ censeri possent, ut maneamus in mysticis Christianis; pueri illius pugna cum serpentibus, monere videtur perpetua certamina, quæ ab ineunte ætate cum Satana hoste, tortuoso serpente, cujus insultus constanter & fortiter, auxilio fidei & merito Christi pro nobis crucifixi, abigendi & superandi sunt. Nam, ut verissime Prosper cecinit:

Nunquam bella bonis, nunquam certamina desunt:
Et cum quo certet, mens pia semper habet.

Hæ sunt super nummo Constantini meæ cogitationes & conjecturæ, vel si mavis, præsagia (si fortasse Davi, judicio Oedipi conjungendum esset.) quæ si tibi tanti momenti esse videntur, ut legantur, & ad Freherum nostrum mittantur, non repugnabo, saltem ut videat, me, si non ipsius desiderio, attamen meæ cupiditati illi gratificandi satisfecisse. Sin aliter censes, eas licet conscindas, aboleas, & Vulcano offeras. Sint igitur hæc omnia tuo judicio & arbitrio doctissimo & politissimo in faciendo & omitendo penitus permissa.

CAP.

Caput LXXVI.

Utrum vestitus virilis fœmineo sexui indistincte prohibitus sit, nec ne?

IN cap. XXXIX. secundæ Centuriæ, operarum subcisivarum, multa & ut spero, non inutilia, de vestibus & earum usu & abusu disseruimus, & more cœpto, vetera & recentia exempla recensuimus & inseruimus. Inter alia autem introduximus prohibitionem legis divinæ: Ne induatur mulier veste " virili, nec vir utatur veste fœminea: abominabilem enim esse hanc rem apud " Deum; additis ibi rationibus, quare, & ob quam causam hæc mutatio vestitus abominabilis Deo visa fuerit, Allegavimus præterea obiter nonnulla verba ex concilio Gangrensi, cujus canon talis est: Si quæ mulier propter " continentiam, quæ putatur, habitum mutat, & pro solito muliebri amictu, " virilem sumit, anathema sit: sicut refertur à Gratiano. Etsi autem, quemadmodum omnis mutatio in rebus & nominibus periculosa est, & fraudis quædam suspicio in illa latere & occultari videtur, sicut in novo regimine quædam alterationes subesse, & ex mutatione monetæ commerciorum difficultas, ita in mutatione receptorum & distinctorum, cognitorumque habituum & vestium, plerumque aliquid fatale vel monstrosi latet. Hoc enim fieri solet, quando nostra consueta & recepta nobis displicere, & aliena nimium placere incipiunt, tunc indicium manifestissimum apparet, vel ambitione, levitate, aut concepta nova opinione, aliorum ritus nos facile secuturos, & nostros relicturos. Exempla habemus in Dario, teste Q. Curtio, qui cum principio Imperii sui acinacem Persicum jussisset mutari in eam formam, qua Græci utebantur, protinus tunc Chaldæos interpretatos, imperium Persicum ad eos transiturum, quorum formam armorum assumsisset. Eodem modo, postquam Alexander Magnus victo Dario Persicum diadema, Persica arma & vestitum assumsisset, ita mores una cum illis mutavit, ut superbiam & animi insolentiam ac mollitiem cum iis induisse, & patriam disciplinam veluti exuisse videretur: unde milites suos veteranos & amicos sibi ita exosos reddidit, ut tanquam externum aversarentur, & tandem veneno tollerent, licet à nonnullis historicis crapulæ continuatæ ascribatur interitus ejus præmaturus. Andronico juniore imperante, Constantinopoli in aula (ut fama est) tanta fuit vestitus mutatio, ut non Græcorum amplius, sed Latinorum, Mysiorum, Tryballorum, Syrorum, Phœnicum colluvies esse videretur; mox prudentiores non obscurum omen

Deut. 22.

Cap. si qua mulier dist. 30.

De reb. gest. Alexandr. Magni.

vel mutandi vel affligendi Imperii inde acceperunt, ſicut Gregoras teſtatur. Recte itaque Thalmudiſtæ in ſuis vaniſſimis phantaſiis nonnunquam vera admiſcentes, Iſraelitas in illa diuturna & triſti ſervitute Ægyptiaca tria tradunt conſtanter retinuiſſe; linguam Hebraicam, puritatem religionis, ſuæ gentis VESTITUM & HABITUM. Prudenter ergo conſiderateque Helvetii, ut linguæ antiquæ, ita morum atque habitus retinentiſſimi, nuper ſancivetunt, ut, qui avitum habitum veſtimentorum mutarit, peregrinumq; aſſumſerit, aut deponeret, à publicis honoribus, muneribus & magiſtratibus excluderetur, & exſors viveret. Quod ſi in mutatione veſtitus virilis, tantum periculum & omen verſatur: multo magis id fieri ſolet, ſi ſexus varietas & forma in veſtiendo accedit: ibi enim, præter levitatem mutationemq; morum, jactura honeſtatis, & pudicitiæ ſimul, conſideranda metuendaque eſt. Quare non abſque gravi cauſa, tam in lege divina, quam politica, adeo arcta prohibitio adeſt, ne in veſtitu confuſio talis fiat, ut unus ſexus ab alio dignoſci & ſegregari nequeat, & libidinibus, & aliis inhoneſtis actionibus hac mutatione veluti feneſtra aperiatur.

Hæc cum ita ſeſe habeant, quærere tamen aliquis non intempeſtive poſſet, utrum indiſtincte illa prohibitio fœminis, ne virili veſte utantur, in lege divina, an cum diſtinctione, vel etiam diſpenſatione quadam facta ſit, necne, ita ut neceſſitas, aliave cauſa, eam aut mutet, aut prorſus tollat. Exempli cauſa, Poteſtne excuſari potentiſſimi Regis Mithridatis uxor, quod tonſis capillis, & equo conſcenſo, atque inſtar viri, veſtibus & armis ſumtis, mentita ſit virilem ſexum, abjecto fœmineo, atque aſſumto militari veſtitu, perpetua comes in bello, marito Regi adhæſerit? Laudandane obſecro eſt, Eugenia Philippi Alexandriæ præfecti filia, quæ (ut in ejus hiſtoria legitur) Imperatore Commodo regnante, perſecutionis & periculi fuga Heliopolim conceſſit, duobus eunuchis comitata, ibiq; virili habitu & animo monaſterium ingreſſa, tantum inter viros profecit, ut unanimi omnium conſenſu Abbas eligeretur. Verum illa, recuſata Prælatura, cum poſtea adulterii apud Præfectum Alexandrinum, patrem, rei ignarum, tanquam maſculus monachus delata, innocentiam ſuam muliebri corpore, publico in judicio oſtentaſſet, parentes, fratres, totamque familiam ad fidem Chriſtianam convertit? An laudan-

Lib. 17. c. 5. da & Theodora Alexandrina, quæ, teſte Nicephoro Caliſto, imperante Juſtino, veſte cum vita, quam turpem antea Alexandriæ egerat, in virilem mutata, in monaſterium ſe ibi recepit, multosq; annos ſexū ementita, quod erat reliquum vitæ, ut Monachus in eo conſumſerit? Suntne præterea ex e dictæ prohibitionis, vel ſecus, fœminæ Perſicæ, quæ (ut Jovius in ſua hiſtoria retulit) militari veſte indutæ, maritos, in prælio Campſonis Regis Perſarum, contra Selimum, Turcicum Imperatorē ſecutæ, occubuere, & ita cæſæ repertæ ſunt.

Aliud

Aliud exemplum de fœminis nostratibus adjicere libet ex Niceta historico. Quo tempore (videlicet anno 1247.) Alemanni cum Gallis, Conrado Imperatore duce, ad acquirendam Palæstinam & Hierosolymam, magnis copiis in Syriam profecti sunt, fuisse, inquit, mulieres Germanicas, virorum instar equitantes, Martio vultu & habitu, Amazonica prorsus audacia, quarum illustrissima altera prorsus Penthesilea, ob fimbrias & similium vestium auro intertextum, auripes vocabatur. Nec reticendum est fœminæ Metensis equestri loco genitę exemplum, quæ, ut in vetustis carminibus nostris legitur, maritum suum Alexandrum à Machmete captum, & ad aratrum condemnatum, habitu & forma Monachi mare transfretans, arte sua liberavit. *In gestis Manuelis.*

Porro, ut ad recentiores historias veniamus, quæritur, num fœminæ Gallicæ Fani Requierii, cum à Cæsarianis, duce Domirio, durante bello illo diuturno, inter Carolum V. Cæsarem, & Franciscum I. Regem Galliarum, acriter illud oppidum oppugnaretur, & parum abesset, quin ab hoste occuparetur, patriam suis armis servarunt, perperam vel rectè fecerint. Ita enim de iis scribit Arnoldus Ferronus: At mulieres ipsæ pice, aquisque calidis & ferventibus admotis, mœnia scandentes viris admixtæ, ita virorum officio functæ sunt, ut re infecta, multis cæsis, redire coacti sint. Sed etiam à mulie-bus VIRILI HABITU dimicantibus, extorta hosti duo vexilla. Similiter potest quæri, utrum honestè & rectè, vel contra leges & decorum, sese gesserit nobilis illa virgo Senensis, in obsidione diuturna patriæ suæ, oppugnante eam Marchione Marignano, Præfecto militum Cosmi, Ducis Florentini, quæ (ut scribit non absque admiratione Monlucius, in hac urbe Regis Galliæ præfectus) quum ejus frater esset morbo impeditus, quo minus ad lustrationem & defensionem urbis compareret, isque gravi sub pœna accersitus esset, clam, sumto ejus vestitu & armis, fraterno nomine comparuit, vigilias subiit, & reliqua exercitia militaria, mentita sexum, viriliter administravit, & gessit, donec frater ejus convalescens, in sororis locum successit; Quamobrem illa magno cum honore & gratulatione omnium, domum reducta fuit. Ut autem ad exempla nostris temporibus propinquiora perveniamus, quæri præterea posset, fœminane illa militaris excusari poterit necne, quæ in bello Turcico, à Sinane Bassa, anno millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, inter alios captivos Christianos, virili habitu, in vinculis Constantinopolim adducta esse dicitur? Ita enim Mercurius Gallo Belgicus scribit: Reperta est quædam mulier, virili habitu induta, quæ multos annos castra Christianorum erat secuta, & Cæsari fideliter militaverat. Mirati Turcæ, rogarunt eam, anne sub hoc habitu viris unquam carnaliter permixta fuisset? Negante illa, interrogati sunt & reliqui captivi, an hanc mulierem cognovissent? Qui omnes jurejurando *In vita Vales. Franc. Reg. mihi fol. 140.* *Hist lib. 14.*

 affir-

affirmarunt, ſe omnes illam virum eſſe, ſemper exiſtimaſſe. Perlata eſt hujus rei novitas ad aures Sultani, qui eam ad ſe duci præcepit, atque inter cætera interrogavit, num ſic ſexum mentita, unquam Turcas interfeciſſet? Illa nihil aliud rata, quam ut mox interficeretur, imo mortem, ob captivitatis immanitatem, in votis habens, reſpondit, ſe, quamdiu Cæſari meruiſſet, quæ militem decent, ſemper cum optima fide egiſſe, in omnibus expeditionibus, oppugnationibus, velitationibus ac pugnis, ad quæ mandato præfectorum ſuorum miſſa fuerat, ſe virum exhibuiſſe, nulli hoſtium pepercisse, ſed plurimos cæſim punctimque feriendo interfeciſſe. Admiratus Sultanus virilem mulieris animum, eam primo per urbem duci, ut ab omnibus conſpiceretur, juſſit, deinde eam Sultanæ ſuæ donavit. Pergit ibi ille auctor: Ne mireris, Lector, neque fabulas nos narrare exiſtimes. Meminerunt enim mecum plurimi, quo tempore Illuſtris Marchio Warenbonius, Blienbecam, paulo poſt obitum Martini Schenkii, occupavit, ſimilem mulierem in arce inter mortuos inventam, quæ ſub habitu viri multos annos ordinibus Hollandiæ non minus ſtrenue quam fideliter militaverat, &c. Huc ſpectat hiſtoria fœminarum Culmenſium, & Elbingenſium, quæ veſtitu & armis virilibus patriam contra Suantipolum Ducem Pomeraniæ, qui ſciebat, cives pleroſque in prælio paulo antea cæſos, conſervarunt, & propterea peculiare privilegium fœmineo ſexui conſecutæ ſunt: ſicut à Caſparo Hennebergero recenſetur. Verum enimvero hujus quæſtionis ſolutio, de veſte virili, fœmineo ſexui prohibita, meo judicio in eo conſiſtit, quod amor conjugalis, defenſio patriæ, & neceſſitas, utpote in rebus honeſtis, ſoluta legibus, multa licita faciant, quæ aliàs, tanquam illicita, prohibita, & interdicta ſunt. Inprimis autem neceſſitas, inquit Halicarnaſſeus, & extremum periculum poteſt audaciam inſerere, vel in eo, in quo innata non erat. Et Saluſtius neceſſitati irritatæ graves morſus attribuit. Hinc interpretes legis divinæ allegatæ, eam non tam ſtricte interpretantur, ut præciſam abominationem in ſe contineat, ſed eam variis modis limitant & mitigant: ſicut Gerſon Cancellarius Pariſienſis eam judicialem cenſet, quæ non obligat, in nova lege, illamque in caſibus neceſſitatis, vel evidentis utilitatis, vel approbatæ conſuetudinis, vel ex auctoritate & diſpenſatione ſuperiorum, non valere dicit. Eodem modo Lyranus eam ſolummodo ad arma militaria, ex textus Hebraici interpretatione, reſtringit: Prohibetur, inquit, hic, quod mulier non portet arma viri, tum quia indecens mulieri, & præſumptuoſum, tum quod pro tunc erat ſuperſtitioſum: Quia gentiles mulieres, in ſacris Martis, portabant arma viri, & in ſacris Veneris viri portabant ornamenta mulierum, & inſtrumenta earum, utpote colum, fuſum & ſimilia. Ideo ſubditur: Abominabilis eſt apud Deum, qui hoc facit. Abominatio enim in ſacra Scriptura com-

communiter capitur pro Idololatria, seu pro aliquo ad idololatriam pertinente. Si autem litera prædicta intelligatur de veste communi, prohibetur hic talis usus, vel potius abusus, quia est occasio libidinis. Nam mulier, in veste virili, posset licentius cum hominibus luxuriam exercere, & similiter vir in veste mulieris, quia liberius posset secreta mulierum ingredi. Hactenus Nic. de Lyra ad cap. 22. Deuter. Ex his & aliis rationibus defenditur Johanna, (vulgo puella Lotharingica vocata) quæ divinitus, ut putatur, Carolum VII. Gallorum Regem, regno restituit, & contra Anglos virili veste & armis militavit. Postremo, ex legibus Romanis constat, nonnulla vestimenta utrique sexui communia fuisse, quibus videlicet promiscue utebatur mulier cum viro, veluti penula, palliumve est, & reliqua ejusmodi, quibus sine reprehensione vel vir vel uxor utebatur, sicut *in l. vestu de auro & argent. legat.* distinguitur, quam distinctionem latius explicat Alexander ab Alexandro de genialibus diebus. *Lib. 5 c. 16.*

CAPUT LXXVII.

Quæ sint vera ornamenta mulierum, & quam detestabilis res sit fucus: cui adjuncta sunt nonnulla de fœtore cadaveris humani.

Auctarium capitis XXXVIII. Centuriæ secundæ.

PAULO ante recensuimus ex Nazianzeno, vera ornamenta mulierum, & quam fucus detestabilis res, & cum hypocrisi comparandus sit, adjecimusque nonnulla de fœtore humani cadaveris. Nunc auctarii loco plura de his rebus admodum memorabilibus congerere volui. Porro mores & ornatus verus fœminarum & matronarum ita commendatur: ut nihil torvum in oculis, nihil procax in verbis, nihil in actu inverecundum: non sit gestibus fractior, non ingressu solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species simulachrum sit mentis, & figura probitatis. Felix, imo felicissimus, cui talis contingit consors vitæ conjugalis. Verum enimvero, quemadmodum virtutes cumulatæ, eæque perfectæ raro vel nunquam cadunt in homines: ita hæc felicitas potius optanda quam adipiscenda. Non enim vivimus cum perfectis, ut ait Cicero, sed præclare agitur, si vel simulacra quædam virtutum appareant. Cæterum quam detestanda res sit fucus in utroque sexu, præsertim autem fœmineo, adduco

Lib.3.pædag.cap.2. *De Repub. lib.4.c.21.* Clementis Alexandrini judicium, cujus ſimilitudo de deliciis Ægyptiorum, & quod inde infert ad multas res accommodari poteſt, quod Petrus Gregorius Tholoſanus ita refert: Mulieres comtæ, fucatæ, ornatæ, ſunt templis ſimiles Ægyptiorum, in quibus porticus, veſtibula, lucive magnifice inſtruebantur, atria multis columnis cincta erant, parietes lapidibus externis & artificioſe depictis ſplendebant: ædes auro & argento & ære collucebant ex variis Indicis & Æthiopicis lapillis, adyta vero intextis adumbrabantur peplis, ſed dum penetralia templi adytus ſubiiſſes, & ad id, quod eſt præſtantius, ſpectandum properaſſes, & imaginem, quæ in templo habitaret, quæſiviſſes, ſacerdos quiſpiam ex his, qui in templo ſacrificabant, venerando quidem vultu apparebat, ſed velum adyti tollens, numen ridiculum oſtendebat, animalia bruta, felem, crocodilum, vel ſerpentem indigenam, vel aliam belluam, quæ templo indigna eſt, & digna potius antro vel ſpelunca, apparebatque ita Deus Ægyptiorum bellua, quæ ſuper ſtragula purpurea volutabatur. Tales nempe mulieres criſpatis capillis, tinctis oculis, unctis genis, pilis junctis, fluxa toga, catenis & gemmis, aliisque ornatibus compoſitæ, quibus decipiunt homines, qui dum proximius accedunt numen inſpecturi, intro belluam vident, dignam antro, quæ detracto velo apparet. Ibi Satan Draco latet in cavea animæ adulteræ, & pulchritudo non vera, ſed fucata. PERDUNT MULIERES VERAM PULCHRITUDINEM, DUM EXTERNAM INDUUNT, &c. Non inſcite itaque quæritur, *Quodnam id homini ingenui ſit, quod cum ſua facit non it dormitum?* Ad hoc reſpondetur: Fucatæ ſunt mulieres, quæ aliam ſibi faciem tectoriis inducunt, quam quæ ſpectatur, fuco ſeſe illinentes ſeu lenocinio, quæ certe non aliud quam perſonatæ eſſe videntur, quando larvis inſitam obvelant deformitatem, aut graſſantem ſenectutem erugata cute differre annituntur. Hoc pie ita explicat *De habitu virgin.* Cyprianus: Manus Deo inferunt mulieres, quando quod Deus formavit, ipſæ reformare contendunt. Deum videre non poteris, quando oculi vel facies aut crines tibi non ſunt, quos Deus fecit, ſed Diabolus infecit, an quid deſideramus amplius?

De cultu fœmin. Non abſque cauſa igitur Tertullianus graviter hortatur mulieres, ut non ſtudeant fuco & nitori, quia quæ cutem medicaminibus ungunt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt, illis plaſtica Dei diſplicet. Reprehendunt enim dum emendant. Quia diaboli negotium eſt, quod fingitur, ſicut quod naſcitur, opus Dei eſt. Quia indignum eſt nomine Chriſtiano, faciem fictam geſtare, quibus ſimplicitas omnis indicitur: Effigie mentiri, quibus lingua non licet: appetere quod datum non ſit, quibus alienum abſtinendum. Quia quæ mulieres crocum capiti ſuo ingerunt, eos pudet, quod non Germanæ aut Gallæ ſint procreatæ, ita patriam capillo trans-

transferunt, & revincunt Deum dicentem: Quis veſtrum poteſt capillum album ex atro facere? Quia ſi non pudet eas enormitatis, qua affigunt capillamenta tentilia & futilia, pudere inquinamenti eas debebat, ne exuvias alieni capitis, forſan immundi, gerant, &c. Præterea ejusdem Cypriani monitio admodum pia eſt. Non metuis (inquit) oro, quæ talis es, ne cum reſurrectionis dies venerit, artifex tuus te non recognoſcat: & ad ſua præmia & promiſſa venientem removeat & excludat? increpans vigore cenſoris & judicis dicat, opus hoc meum non eſt: nec imago hæc noſtra eſt, cutem falſo medicamine polluiſti, crinem adultero colore mutaſti, expugnata eſt mendacio facies, figura corrupta eſt, vultus alienus eſt: Deum videre non poteris, quando oculi tibi non ſunt, quos Deos fecit, ſed quos Diabolus infecit, &c. Plura ſane & notatu digna de adſcititia forma & trulliſato, gypſato, cretato & purpurato vultu mulierum, & quæ ſcandala & mala ex eo proveniant, recenſet Stephanus Guazzus. Inter alia autem (ſicut ex Italico docte tranſtuſit præſtantiſſimus vir Henricus Salmuth) dicit: Novi juvenculam, cujus collum ante duos etiamnum menſes, non minus atrum erat, ac fabri cujusdam ferrarii, nunc vero in plateis ita gypſata aut ceruſſata incedit, ut ipſa amplius haud videatur. At cum caput parumper flectit, tum & colli & gulæ à facie multum differentis, nigredo detegitur, ut vel onocrotalum te conſpicere credas, & caput illud ex Belgæ cujusdam collo ablatum Æthiopi impoſitum & accommodatum dicas. Idem auctor poſtquam in eodem libro de abuſu fœminarum, nimium & præſertim capitis ornatum cum comis criſpatis & tortis graphice deſcripſiſſet, concludit, ornatui iſti deeſſe emblema quoddam, aureis expreſſum literis, nempe: DEI OFFENSIO: AMANTIUM SPES: MARITORUM RUINA. Et tandem ejusmodi fœminas alieno colore & fuco ornatas, ſimiles eſſe ait upupæ illi, quæ, uti fabula nos docet, etſi in ſordibus quidem conſueta vivere, ad aquilæ tamen nuptias præ omnibus aliis avibus fuit honorata, quod coronam in capite geſtaret, & verſicoloribus eſſet induta plumis. Præclaram & egregiam laudem eamq; perennem habet & habebit Alemana illa, conjux Manuelis Comneni, quam Nicetas Choniates ita prædicat: Manuel uxorem duxit Alemanam ex illuſtri Principum familia natam, quæ non tam formam corporis curabat, quam animi pulchritudinem. Itaque omnibus fucis & aſcititiis ornamentis repudiatis, ut quæ vecordes mulierculas decerent, naturali rubore contenta, virtutum ornamentis fulgebat, conſtantia & animi gentilitia probitate. Hanc fœminam, & quidem Imperatricem, imitari deberent illæ, quæ fuco & aliis externis coloribus potius ſe deformare, quam nativam formam exornare conantur. Recte itaque fucus ille, qui extra pulchre appareat, intus vero plenus ſordium & fœtorum ſit, hypocriſi & iis qui ea delectantur, aſſimilatur.

De civili converſatione lib. 3.

Lib. 7.

Quo

Lib 7. c. 24. in princ. Quo reſpexiſſe videtur Joan. Salisberienſ. in Nugis Curialium ſcribens: Ecce quam miſer eſt finis hypocritarum, qui ſacro teſtante eloquio, perdentur ut ſterquilinium, quo nihil immundius eſt. Hypocritam autem definivit *Super 23. Dom. Trin.* Bernardus Textor ita: Hypocrita eſt, qui ejus rei, quam corde odit & contemnit, vel geſtibus vel verbis, vel factis externis dilectionem præ ſe fert: qui è contrario ejus rei, quam corde diligit & magnifacit, geſtibus, verbis & factis externis odium præ ſe fert. E contrario ſincerus & candidus eſt, qui illud, quod malum eſſe agnoſcit, & corde odit, etiam geſtibus, & verbis, & factis externis teſtatur: Quod vero intelligit bonum, & corde approbat, ſine metu ullius creaturæ, geſtibus, verbis & factis oſtendit. Huc reſpexit B. Auguſtinus, ubi dicit: Hypocritæ ſana membra oſtendunt, vulnera tegunt, qui nolunt humiliari confeſſione iniquitatis ſuæ, humiliantur pondere manus Dei. Recte quoque & admodum concinne ita definit hypocritam, Melanchthon: Eſt animal indoctum, plenum livoris & malevolentiæ, ſuſpicax, calumnioſum, ſeſe admirans, & ſævum ubi eſt occaſio. Hanc definitionem eſſe veram ipſemet ſenſit, ſicut in ſuis ſcriptis ſæpenumero conqueritur: Nec ipſe tantum, ſed etiam alii multi boni & pacis amantes, qui inter illa monſtra vivere & manere coguntur. Conſolationem autem habent firmam & certam, quod illa hypocriſis & falſitas non tam alios lædit, quos vel odio vel ignorantia gravat, quam eos ipſos, à quibus hæc exiſtit atque proficiſcitur. Qui quidem neque conſcientiæ ſuæ pœnas, neque divini numinis animadverſionem effugere poterunt. Pulchra etiam eſt applicatio à fuco ad hypocriſin Cypriani: Angeli, inquit, apoſtatæ oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptelæ ſuæ impugnatione docuerunt. Huc ſpectat Symbolus, collocutor Philodoxi, ita ratioci- *Eraſmus in Colloq.* nans: Tantam habet vim conſtantia, ut qui vitioſam nacti ſunt naturam, tamen ob hoc ipſum levius ferantur, quod nunquam ſui ſint diſſimiles. Fucus autem ſimulatque ſuboluit, etiam in benefactis gignit odium. Porro quod ſimulatum eſt, perpetuo latere non poteſt, aliquando erumpat, oportet; quod ubi factum fuerit, ſemel evaneſcet omnis ille magnificus gloriæ fumus, atque *In Faſtis menſe Iun.* etiam in fabulam vertetur. Recte itaque & graphice Chytræus taxat hypocriſin Juliani Apoſtatæ, hiſce verſibus:

Nulla diu ſimulatio durat,
Agnina ſub pelle latens vulpecula tandem
Proditur indiciis propriis.

Æn. Silv. commen. l. 1. Sed ut more noſtro conſueto, hiſtorica quoque admiſceamus, Hypocritarum vitam Friderico Cæſari coram accuſabat Caſpar Schlickius, Cancel-

Cancellarius Bohemiæ, abiturum sese aliquando in loca dicebat, quæ hisce hominum monstris vacua essent. Cui Fridericus, ultra Sauromatas ergo, inquit, & glacialem Oceanum tibi eundum est. Sed cum eò veneris, non omnino carebit hypocrysi locus, si modo & tu homo, non Deus es. Inter mortales enim nemo est, qui non aliqua ex parte fictus fucatusque sit. Ut autem de fœtore cadaveris humani nonnulla memorabilia prioribus adjiciam: Hac de re habemus exemplum Numeriani, Cari Cæsaris filij, cum oculorum dolore correptus, in lectica veheretur, impulsore Arrio Apro, socero suo, insidiose occisus esset: Ejus mors, cum tamdiu occultaretur, donec Aper imperium rectius invadere, & commodius occupare posset, fœtore cadaveris prodita est. Quo offensi milites custodes, cum diductis lecticæ velis introspexissent, interfectum esse patuit, sed ea inulta non mansit: Concionantem enim Aprum, Diocletianus successor confodit, sicut Eutropius, Aurelius Victor, & Pomponius Lætus, scriptum reliquere. Alterum exemplum habemus apud Saxonem Historicum. Frothone III. Danorum Rege clariss. mortuo, salitum corpus, triennium proceres asservandum curavere, & quasi præ senio, nec pedes incedere, nec equo vehi posset, regio curru circumvexere, provinciarum defectionem, vulgato Regis exitu, formidantes. At ubi putidos artus extrema corripuit sanies, nec tabes reprimi poterat, secus Uveram, Sialandiæ portum, regio funere tumulavere corpus, affirmantes, Frothonem eo loci mortis & busti copiam exoptasse, ubi regni ejus præstantissima haberetur provincia. Huc referri potest, quod recens est; nam mortuo Solimanno, Turcico Imperatore Anno 1566. in obsidione Sigethana, cum Visieri Bassæ, qui sunt præcipui, & arcanis rebus præpositi, mortem ejus omni studio & calliditate celare conarentur, donec successor regni adveniret (Turcæ enim, præsertim Janizari, interregno durante, hoc habent privilegium, ut Judæorum & Christianorum bona, prædæ illis exposita sint) Ideoque omnia, quæ ad regium cultum, quasi adhuc superstes esset, diligenter & exquisite exornarent: tamen subolentibus nonnullis astutioribus, fœtorem cadaveris, licet aromatibus conditi, parum abfuit, quin in castris excitata seditio fuerit, nisi adventus novi Imperatoris præmaturus eam impediverit. Postremo Beati Bernardi regula, continens tres monitiones salutares, memoriæ omnibus commendanda est. Quid fuisti? sperma fœtidum. Quid es? Vas stercorum. Quid eris? Esca vermium. Et ejus discipulus Guarricus Iguiacensis: Corpora peccatorum quid sunt, nisi sepulchra mortuorum, quæ sunt plena omni spurcitie, putredine & fœtore?

Lib. 6.

Sermone de Scripturarum sanctarum utilitate.

Caput LXXVIII.

De fœminis nonnullis, quæ ſibiipſis mortem conſciſcere maluerunt; quam pudicitiam ſuam violare permiſerunt.

CUm ſub finem ſuperioris menſis in feſto ſolenni Academiæ Aldorfinæ Tragœdia, cujus titulus erat Lucretia, publice exhiberetur, incidit diſputatio inter amicos, utrum recte feciſſet, & reparationem honoris & pudicitiæ ſuæ ſeipſam interimendo acquiſiviſſet Lucretia illa Collatini uxor, cum partim doloſis perſuaſionibus Sexti Tarquinij coacta, partim vim paſſa eſſet, an ſecus? & ita duplici metu, non quidem vulgari & levi, ſed qui in conſtantem virum cadere poſſet, minis & armis coacta eſſet. Huc accedit, quod in jure perſuaſio doloſa eſt ita punibilis, & plus quam violenta coactio, ut ſentit Salicetus & Chaſſanæus. Hoc Lucretiæ & Tarquinii factum tunc temporis in familiari colloquio, in utramque partem quidem diſputatum, ſed intervenientibus alijs negotijs indeciſum relictum fuit. Quæ res præbuit tandem occaſionem & materiam mihi reverſo domum, ulterius de illo cogitandi. Et incidi forte in Græcum epigramma, alias à me notatum, improbans Lucretiæ ſpontaneam cædem hoc dilemmate, ſicut in Latinum converſum eſt:

In L. unic. in fin. C de rapeu virg. in conſ. 4 0 nu. 6. in fin.

> *Si tibi forte fuit Lucretia, gratus adulter,*
> *Immerito ex merita præmia cæde petis.*
> *Sin potius caſto vis eſt illata pudori,*
> *Quis furor eſt hoſtis crimine velle mori?*
> *Fruſtra igitur laudem captas Lucretia: namque*
> *Vel furioſa ruis, vel ſcelerata cadis.*

Exſtant autem varia judicia de hoc violento ſtupro, & cæde Lucretiæ apud Livium, Florum, Valerium Maximum, Plutarchum, Ovidium, Auguſtinum, & alios veteres auctores. Nec deſunt recentiores, qui ut omnes Lucretiæ factum approbant & collaudant: ita Tarquinij vim deteſtantur. Ex quibus Guilielmi Onciaci præ cæteris ſententiam huc inſerere volui: Lucretiam inquit, ſi intactus animus, & impollutum corpus, quia delicta ſine delinquendi animo non conſtituuntur, pro vice, quod ſibi mortem conſciverit, damnant; Defendi poſſit eâ humana ratione, tametſi non delinquant, nec iccirco vindicem pertimuerint legem, quia annumerentur inter caſus fortuitos Principum acta, quæ à nemine præſtantur, quemadmodum nec vis quælibet major.

Lib. 1. c. 19. de civ. Dei

Quæſt. juris Philoſoph. 28. n. 5.

major. Deliquisse tamen in ejus personam Tarquinium, eique fecisse injuriam, constabat. Cum igitur factum pro infecto haberi non possit, sed nedum facto, quin imo suspecto carere mallet, suaque id interesse nosset, nec subesse vindicaturum judicem, ac qui intrinsecam conscientiam palam faceret, sine judice jus sibi dixit, ac dixit proprio vitæ ex periculo, ut magnanimis civibus eodem discrimine ulciscendi facinus viam præmonstraret; nec eam sua cura fefellit. Hoc facinus ita explicat Valer. Maximus: Postquam Lucretiam ducem Romanæ pudicitiæ fecerat, cujus virilis animus maligno errore fortunæ muliebre corpus sortitus est, à Sexto Tarquinio, Regis superbi filio, per vim stuprum pati coacta, cum gravissimis verbis injuriam suam in consilio necessariorum deplorasset, ferro se, quod veste tectum attulerat, interemit. Causamque tam animoso interitu, imperium consulare pro regio permutandi, populo Rom. præbuit. Eadem ratione idem Orgiagontis Reguli Gallo-Græcorum uxoris stuprum passæ pudicitiam defendit. Hujus fœminæ, inquit, an aliud quispiam quam corpus in potestatem hostium venisse dicatur? Nam neque animus vinci, nec pudicitia capi potuit. Cæterum ad tuendam famam & pudicitiam Lucretiæ, & aliarum fœminarum vim passarum multa egregia exempla & historias veteres & recentes congessit Baptista Fulgosius. Nec non & Simon Majolus, in quo tamen quædam cum judicio legenda & applicanda sunt. His lector cupidus plura cognoscendi, addere potest in meis Meditationibus plura lectu digna.

Lib. 6. c. 8.

Lib. 6. de pudicitia.

In Canicular. verbo, Mulier.

Visum autem fuit, illis nonnulla memorabilia adjungere, quibus fœminæ heroicis animis præditæ, testari voluerunt, pudicitiam suam propria vita chariorem esse. Et exstat apud Bizarum, cujusdam captivæ Cypriæ fœminæ nobilis notabilis audacia & astutia, sibiipsi & alijs concaptivis mancipijs alijsque exitiosa, cum Nicosia non ita pridem à Turcis expugnata esset: Majorem, inquit, partem eorum, qui captivi abducebantur, & florem juventæ, cum ingenti præda & opimis spolijs in quandam navem, quæ ad Mahometem pertinebat (arcem potius dixeris) & in triremem navemque onerariam injecere, ut hæc omnia ipsi Mahometi & Selymo Imperatori dono darent. At quædam ex illis nobilioribus fœminis, quæ captivæ abstrahebantur, (cum morbum simularet, & ideo laxatis vinculis arctioribus, in navi recreationis caussa hinc inde ambulare concessum illi esset) ignem in sulphureum pulverem ibi asservatum, conjecit, quo quidem ea navigia cum omnibus, qui in ijs devehebantur, combusta sunt, omnisque thesaurus vel flammis absumptus, vel mari absorptus est, nec ullus eo incendio servari potuit, præter nauclerum, scribam, & perpaucos alios, qui natando ad littus incolumes pervenerunt, ex quibus id postea rescitum est. Hoc sane spectaculum licet horrendum omnino, ac miseratione dignum extiterit, quæ tamen

Cap 30. centur. 1.

De bello Cyprio l. 1.

hujus fuit auctor incendij, minus malum judicavit ita exſtingui, quam manus efferas devenire, pudoremque & libertatem ſervituti ac dedeco longe præferendam cenſuit. Hæc itaque mulier, ſi laus pudicitiæ ſp ctetur, nulla ex parte inferior judicanda eſt Græca fœmina, nomi Hippo, quæ cum Hoſtium claſſe eſſet excepta, in mare ſe, ut pudi tiam morte tueretur, abjecit. Nec minus digna, quam Digna (alij D gna) Aquilienſis, quæ quidem genere nobilis, formaque tam conſpic ut omnes alias ejus urbis fœminas facile præcelleret, cum ſuam patria ab Attila, Rege Hunnorum, expugnatam, hoſteſque victoria abuten conſpiceret, vitam potius ſuo ſcelere, quam alieno pudicitiam amitte ſtatuit. Ideoque domeſticam turrim præterfluenti Natiſoni immine tem conſcendit, & capite obvoluto in ſubjectum turri gurgitem ſe præ tavit. Atque hæc Cypria mulier licet laudatiſſima, in hoc utrique diſſi lis, minusque forſan laudis apud nonnullos ejus præclarum facinus mer tur, quod illæ ſui tantum corporis jacturam fecere: at iſta plurimorum n cis cauſa fuerit: & idcirco forſitan imprudens ab aliquibus, & nimis a dax judicari poſſet, quæ nulla habita ratione aliorum ſalutis, tantumm do ſibi, ſuoque pudori conſulere ſtatuerit. Verum hæc (ſi res æq lance perpendatur) non ſolum ſeipſam, ſed etiam ſuos comites ab ead nota & tyrannide liberavit. Nam omnes eadem ſors manebat, omne que in ærumnoſam & perpetuam ſervitutem abducebantur. Hucusq Bizarus.

Non diſſimile, & atrox quidem exemplum accidit ante aliquot anno cum Rex Poloniæ Stephanus in obſidione Dantiſcana occupatus eſſet, Muſcovitæ capta hac occaſione in Livoniam irruerent, atque arcem & vitatem Wendenam, munitam & amplam expugnarent, in eaque crudel ſime in utrumque ſexum & quamlibet ætatem cædibus, libidine & alijs atr cibus modis ſævirent. Hanc immanem crudelitatem cum ij, qui in ar munitum locum confugerant, conſpicati eſſent, deſperabundi cum uxo bus & liberis pulvere tormentario incenſo ſeſe interemerunt, ne in tam tr culentos hoſtes, cum præſentaneo diſcrimine honoris & pudoris, incid rent; ſicut Laurentius Mullerus late hæc deſcribit, ubi addit: Hoc factu non ſolum vicinis Livonibus, ſed etiam Moſco ipſi deplorandum & mira dum fuiſſe. Et licet Theologi Rigenſes contra iſtas fœminas & virgin qui ſibiipſis manus in hac extrema neceſſitate, metu hoſtis atrociſſimi, in ferant, in concionibus declamarent, earumque factum condemnare tamen unusquisque judex eſſe poterit, utrum rectius fecerint, dum ſpont nea morte honorem & pudicitiam ſuam, deſperato omni auxilio & op conſervare, quam crudelitatis immitiſſimi hoſtis eam proſtituere, & ſ

In hiſtoria Septen.

viti

virtuti intolerabili & flagitiosæ sese & suos liberos subjicere maluerunt. Adjungendum putavi adhuc vetus exemplum constantiæ & pudicitiæ, Cammæ mulieris Galaticæ prioribus conveniens, quæ posteritati æternam memoriam virtutis heroicæ Ethnicæ reliquit. Hæc enim, referente Plutarcho, forma venustissima, uxor Sinati Galatiæ reguli, adamata fuit à Synorige Galatarum potentissimo, qui cum marito vivente, neque persuasurum se mulieri adulterium, neque vim inferre posse videret, Sinatum interfecit. Erat Cammæ refugium & solatium calamitatis, sacerdotium Dianæ avitum, in cujus æde plerunque commorabatur, neminem admittens, quanquam multi ipsam & potentes ambirent. Cum autem Synorix ausus esset eam de nuptijs appellare, non subterfugit, neque facinus ejus culpavit, ad quod ipsum scilicet non alia pravitas, sed amor ipsius & desiderium impulisset. Ergo Synorix fidens Cammæ, venit, eam in matrimonium petitum: occurrit mulier, dataque dextra ad aram Dianæ hominem adduxit: ibi cum de mulso, quod veneno infecerat, à patera libavisset, dimidium ipsa ebibit, reliquum Synorigi ebibendum propinavit: postquam ebibisse vidit, alte sublato ejulatu, nomine maritum invocans: Hanc, ego, inquit, diem præstolans adhuc Sinate, Sinate carissime, vitam acerbam toleravi, nunc vero lætus me accipe, ultam tui gratia scelestissimum virum, utque tibi vitæ, ita huic mortis sociam perlubenter factam. Ac Synorix quidem lectica vectus, paulò post vivendi finem fecit: Cammam ferunt diem illam noctemque supervixisse, valdeque alacrem & hilarem discessisse. Huc spectat Epitaphium Glaphyræ, quod legitur Neapoli in domo Adriani Gulielmi, referta selectissimis monumentis & antiquitatibus, tale videlicet: GLAPHYRA CI. LUSCI F. ADFECTA ADEO CINERIBUS CAII LUCII FAUSTI MARITI HEU RARISSIMI, UT AD ALIUM NUNQUAM TRANSIRE VOLUERIM, ETSI FORTUNA PRÆPOTENS, CONSTANTIÆ SEMPER INIMICA SURDO DISCRIMINE PUDICITIÆ PLACIDAM RUINAM MINABATUR, ET VIRIDIS ÆTAS FIDEM CONIUGII VIOLARE IMPELLEBAT, INTER UTRASQUE TAMEN FLUCTUANS MULIER, MENSE VII. D. XI. NON TAM CORPUS COELEPS, QUAM ANIMUM PUDICUM SERVAVIT. ET NE TANTA DOMESTICORUM HOSTIUM PUGNA CONTINUE AUGESCENTE VINCERER, PROCERUM PETULANTEM TURBAM FUGIENS, VIVAM ME CONDIDI MONUMENTO. AT POSTERI, SI INVIDETIS, IMITAMINI, SI VERO QUIS PROBAVERIT, PROBETUR: SI IMPROBAVERIT, IMPROBAM SE ESSE SCIVERIT. VALE MORS. VIXI ANNOS XVI. SALVE VITA PERPETUA.

In lib. Erotico, sive Amatorio.

Ut autem tandem hoc caput de pudicitia mulierum honeſtarum concludam, ea ſemper fuit in magno pretio, tam apud Ethnicos, quam Chriſtianos, ſicut præcedentia exempla ſatis declarant. Inprimis autem ea celebris apud Lacones ſive Spartanos fuit, ſicut Plutarchus obſervavit. Tanta, inquit, iſto tempore mulierum Laconicarum pudicitia fuit, tantum abfuit levitate earum, quæ poſtea temporis extitit, ut olim crimen adulterij habitum ſit pro incredibili. Ac ſermo fertur Gerardati cujusdam è priſcis Spartanis, qui interrogatus ab hoſpite, qua pœna Spartæ in adulteros vindicetur; nihil enim ſe videre hac de re à Lycurgo ſtatutum, reſpondit: Nullus apud nos fit adulter; Inferenti, quid autem, ſi aliquantiſper exiſteret? Taurum, inquit, pendere cogitur, tantæ magnitudinis, ut capite trans Taygetum porrecto ex Eurota bibat. Dicenti, quomodo poſſit tantus inveniri taurus? Subjecit: Quo vero pacto Spartæ poſſit adulter exiſtere, ubi divitiæ, luxus & fucus ignominioſa cenſentur: Verecundia autem, modeſtia, & ſubditorum obedientia obtinet.

In Apophth. Lacon. in Lycurg.

Ob hanc rem merito ita celebrat Oſorius in ſuis hiſtorijs Luſitanicis, modeſtiam & mores caſtos adoleſcentum & virginum tempore Emanuelis Regis: Nobiles adoleſcentes cum virginibus regijs in aula, ſine ulla libidinis ſignificatione ſaltabant, & quamvis honeſtiſſimis amoribus indulgerent, virginibus erat inſitum, neminem ad familiaritatem admittere, niſi illum, qui fortiter & animoſe bellicis in rebus ſe geſſiſſet. Pueris enim nobilibus, qui in aula regia verſabantur, non erat licitum pallium virile ſumere, antequam in Africam tranſirent, & aliquod inde decus egregium reportarent. Requiritur itaque reciproca, vel potius mutua modeſtia & pudicitia, tam in adoleſcentibus & virginibus, quam in maritis & uxoribus; aliàs amor ſyncerus conſtans eſſe nequit, alioquin etiam accidet ijs, qui alienos amores illicitos & promiſcuos ſequi cupiunt & fidem ſuam fallunt, id quod Ottocharo Regi Bohemiæ, de quo ita ſcribit Æneas Sylvius: cùm enim ad eum de pudicitia conjugis ſuæ ſiniſtri rumores delati eſſent: Lex, inquit, naturæ eſt:

Prope fin. l. 12.

In dict. & fact. Alphonſi Regis, l. 3. L. 13. ſi uxor. §. Iudex ff ad l. Iul de adult.

Cornua qui faciunt, ne cornua ferre recuſent.

Quo pertinet illud Ulpiani: Judex adulterij ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudice vivens, mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit. Periniquum enim videtur eſſe, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipſe non exhibeat. Quæ verba ex reſcripto quodam Imp. Antonini à JC. ſumpta eſſe, doctiſſimi viri ex B. Auguſtino lib. 2. ad Pollentiam obſervarunt. Congruit etiam cum his Lactantij Firmiani ſententia: Exemplo continentiæ docenda uxor, ut ſe caſte gerat. Iniquum eſt enim, ut id exigas, quod præſtare ipſe non poſſis. Et quod Gregorius Nazianzenus ſcribit: πῶς; σὺ σωφροσύνην μὲν ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντεισφέρεις δὲ; hoc eſt, Quo pacto ſive

Ant Conti, l. 1. Subciſiv. lect. c. 7. Cuiac. ad Novell. 22. & in Recit. Co. tit. de divor. Balduin. in Iuſtiniano.

qua

qua fronte tu quidem pudicitiam exigis, (ab uxore) non autem ex tua quoque parte eam infers?

Postremo mira fuit pudicitia & castitas Indicarum fœminarum, sicut antea ex Arriano historico allegavi, quæ nulla mercede vel munere, quam elephanti, corrumpi se patiebantur, cum honorificum existimarent, formæ suæ pulchritudinem elephanto (quod regium est animal) dignam haberi. Quod etiam Strabo notat: Mulierem, inquit, eam præstare, quæ munus ab amante elephantem accipiat. *In fin. c. 56. cent. 1.* *Geogr. l. 15.*

CAPUT LXXIX.

De digladiatione & certamine fœminarum, pumilionum, & Nanorum, nec non de miserrima conditione gladiatorum.

De duello vel monomachia in priori libro Meditationum, præter meum morem, tria capita complevi, quam materiam licet pluribus egregiis historiis illustrare possem, tamen eas in suum locum sepositas, reservare ad commodius tempus visum fuit. Nunc vero de certamine vel duello mulierum, quædam in medium afferam, & recensebo. Non absq; admiratione nuper in libro eximii viri, Hippolyti à Collibus, forte fortuna mihi oblato legi, sub Severo certamen mulierum institutum fuisse, in quo tanta hominum cõvenerat multitudo, ut mirarentur omnes, quomodo solos athletas stadium caperet. Isto in certamine, inquit, ut hoc obiter dicam, quum mulieres crudelissime pugnassent, essentque ob eam causam cæteras nobilissimas feminas conviciis insectatæ, cautum est in posterum, ne qua mulier gladiatorio munere fungeretur. Hæc lectio materiam mihi præbuit diligentius considerandi & inquirendi, quid alii quoq; auctores de hoc genere certaminis muliebris scripserint. Inveni autem Nicolaum Damascenum Peripateticum, sic scribentem: Gladiatorum spectacula non in conventibus solum aut in theatris Romani exhibebant (quam consuetudinem primum acceperant à Tyrrhenis) verum etiam in privatis conviviis. Multi siquidem sæpius amicos ad cœnam invitarunt, cum aliis de causis, tum ut duo vel tria gladiatorum paria cernerent. Postea cum vino jam & cibo saturati essent, gladiatores intro advocabant, qui, dum alter eorum jugularetur, quasi magnopere delectati applaudebant, usque adeo, ut in testamento etiam quidam reliquerit, ut formosissimæ MULIERES, quas possidebat, digladiarentur: alius impuberes pueros, qui illum amaverant, huic forti exposuerit. Quam tamen injuriam populus abrogavit. Nondum autem satur cognitionis huius mihi insolitæ rei, *Cap. 19. 20. 21. cent. 2.* *De incre- ment. urb. c. 19.* *Hist 110. de Romanis.*

Saturnal. ſerm. l. 2. c. 4. Lib 15. In reb. Neronis. In Domitiano: In Sylvis.

rei, ſed avidus plura cognoſcendi de hoc pugnæ genere, inveni non ſolum quædam magis ſpecialia de fœminis pugnacibus, ſed etiam de nanis & pumilionibus, in Dialogo Lipſij, ubi variæ pugnæ illarum & illorum, tanquam res inſolitæ, recenſentur. Et primum ex Tacito, ubi dicit, Fœminarum Senatorumque illuſtrium plures per arenam fœdati ſunt. Quod etiam Dio confirmat. Et Suetonius: Venationes gladiatoreſque noctibus ad Lychnuchos dedit, nec virorum modo, ſed & fœminarum. Deque his Domitiani ludis Statij teſtimonium adducitur:

Hos inter fremitus, novoſq; luſus.
Stat ſexus rudis, inſciuſq; ferri,
Et pugnas capit improbus viriles:
Credas ad Tanaim feruméq; Phaſin
Thermodontiacas calere turmas.

Ne principes (pergit iſte) modo cenſerem hanc inſaniam inſaniiſſe: ecce apud Athenæum privatus quidam teſtamento cavit, γυναῖκας εὐπρεπεστάτας μονομαχῆσαι, id eſt, pulcerrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere. Hoc adeo verum eſt, ut Severo Principe vetandum Senatusconſulto fuerit, μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν. non ultra fœminam ullam ad gladium depugnare. Et paulo poſt: Alio, non ſolum fœminas veniſſe in has pugnas, ſed pumilos & nanos, improbo quodam ſtudio novitatis. Xiphilinus in Domitiano: πολλάκις δὲ τοὺς ἀγῶνας νύκτωρ ἐποίει, καὶ ἐστιν ὅτε, καὶ νάνους, καὶ γυναῖκας συνέβαλλε. Pugnas etiam noctu ſæpe exhibuit, & interdum nanos & fœminas inter ſe commiſit. Ita enim recte emendavit vir eruditus Theodorus Marcilius, cum νέους legeretur. Papinius de iiſdem Domitiani ludis:

His audax ſubit ordo pumilorum,
Quos natura brevi ſtatu peracto
Nodoſum ſemel in globum ligavit.
Edunt vulnera, conſeruntq; dextras,
Et mortem ſibi qua manu minantur.
Ridet Mars pater, & cruenta virtus,
Caſuraq; vagis graves rapinis.

Saturnal. l. 2. c. 5.

Miſera ſane, imo miſerrima fuit conditio gladiatorum utriuſque ſexus, qui in mortem certam deſtinati eſſent, & ideo peculiare, & quidem crudele juramentum habebant. In tria enim, ut ibidem Lipſius, jurabant, Uſtionem, verbera, necem, quæ gladiatores patiebantur ex more. Necem, cum cecidiſſent, & ferrum juberentur recipere. Flammam & verbera, ſi quando timidius pugnarent, aut fugerent à ferro. Unde Acron in Horatium: Gladiatores ita ſe vendunt, & cautiones faciunt, uri flammis, virgis ſeca-

secari, ferroque necari. Et Petronius Arbiter: In verba Eumolpi sacramentum juravimus, uri, vinciri, verberari, ferroque necari, & quicquid aliud Eumolpus jussisset, tanquam legitimi gladiatores domino corpora animasque religiosissime addicimus. Et Seneca, exprimentis sævientis populi voces, Occide, ure, verbera. Quare tam timide currit in ferrum? quare parum audacter occidit, & quare parum libenter moritur? plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obviis pectoribus excipiunt? Eo autem magis gladiatorum conditio fuit deploranda & deplorata, quod duplex spectaculum subire cogebantur, matutinum & meridianum. Mane enim cum bestijs pugnabant: post meridiem vero ij, qui superfuerant, inter sese, & meridiani gladiatores vocabantur. Cæterum nec docti factique ad pugnam erant, nec armis in ea utebantur, aut arte. Cædes tantum promiscua, & velut laniena. Quod Seneca bene explicat: Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant. Contra est. Quicquid ante pugnatum est, misericordia fuit. Nam omissis nugis, mera homicidia sunt. Nihil habent, quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi, repellitur ferrum. Quo munimenta? quo artes? omnia ista mortes meræ sunt, (aut ut recte liber vetus, morti moræ.) Mane leonibus & ursis homines: meridie spectatoribus suis objiciuntur. Interfectores interfecturis jubentur objici, & victorem in aliam detinent cædem. Exitus pugnantium mors. Hæc fiunt, dum vacat arena. Quo spectant ejusdem querelæ: Homo sacra res, homo jam per lusum & jocum occiditur: & quem erudiri ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is jam nudus inermisque producitur, satisque spectaculi in homine mors est.

Epist. 7. *Idem auctor e. 15.* *Epist. 7.* *Epist. 96.*

Plures autem (inter quos ego quoque meum nomen profiteor) admirantur, quid Romanos moverit, quod tanta cupiditate & aviditate spectacula ante & post meridiana spectarint, ita ut dies nonnunquam non sufficerit, sed nox etiam accensis lychnis assumpta sit. Rationes autem idem Lipsius aliquas ex auctoribus affert, nempe ex Cicerone, ubi dicit: Crudele gladiatorium spectaculum & inhumanum nonnullis videri solet, & haud scio, an ita sit, ut nunc fit. Cum vero sontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina. Altera ratio ex Plinio adducitur: Visum est spectaculum inde non enerve, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret ac frangeret: sed quod ad pulchra vulnera contemtumque mortis accenderet, cum in servorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur. Tertia ex Capitolino: Unde autem mos tractus sit, ut proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiato-

In Saturn. l. 2. c. 15. *Tuscul. 2.* *In Panegyr.* *In vita Maximi & Balbini.*

rium & venatus darent, breviter dicendum est. Multi dicunt, apud veteres hanc devotionem contra hostes factam, ut civium sanguine litato speciẽ pugnarum se Nemesis, id est, vis quædam fortunæ satiaret. Alij hoc literis tradunt (quod verosimilius credo) ituros ad bellum Romanos, debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudos inter se coortos, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem pertimescerent, &c. Sed an hæ rationes sufficientes sint ad defendenda tam cruenta spectacula cum internecione multorum miserorum hominum, ipse dubitat Lipsius, easque restringit ad excusandum publicum morem, non autem ad privatum. Cæterum quæ paulo ante de Nanis & pumilionibus digladiantibus diximus, non puto eos fuisse ex illa natione, quæ Pygmæorum vocabatur, qui dicuntur pugnare cum gruibus, insidentes arietibus: & de his, utrum fabulosa, an vera sint, quæ de ijs scribuntur, alio tempore differendi dabitur occasio: sed ex illis fuisse arbitror, qui immaturo partu, & ex defectu in generando procreati & geniti fuere, sicut sæpenumero apud nos & alias nationes fieri solet, in quorum numero fuit Sisyphus quem M. Antonius in delicijs habuit, intra bipedalem staturam, ingenio tamen valens.

Domit. vita. Talis homuncio fuit Domitiani, de quo ita scribit Suetonius: Cum ad Lychnuchos virorum & fœminarum gladiatorum spectaculum, ante ejus pedes stabat puerulus coccinatus portentoso parvoque capite, cum quo plurimum fabulabatur, nonnunquam serio. Sed qualis obsecro Pusio fuit, de

In fine Li. quo scribit ita Herodianus: Erat Pusio quidam infans adhuc ex ea nota, qui vestitu cætero nudi, sed auro gemmisque ornati, solent delicatissimo cuique Romanorum esse oblectamento. Is ita Commodo charus erat, ut cum illo sæpe etiam cubaret, ac Philo Commodus appellaretur, ipso indicante nomine amorem Principis. Hic itaque puer forte ludibundus, occupato inter balnea & crapulas Commodo, cubiculum (ut consueverat) ingressus, sumpto in manus libello, qui, cum lusitaret, foras processit, ac forte in Martiam incidit: quæ cum puerum etiam ipsa diligeret, complexa prius atque deosculata, libellum aufert, verita, ne quid ob infantiam inscius puer rerum fortasse graviorum labefaceret: agnita deinde Commodi manu, ac legendi cupidine illecta, ubi funesta contineri, ac se primam peti intellexit, &c.

Lib. 12. Eccles. hist. c. 37. Sub Theodosio etiam (si Nicephoro credimus) visum fuisse quendam in Ægypto relatum est infra incredibilem staturæ brevitatem consistentem, adeo ut perdice major non videretur. Cui nihilominus prudentia inerat, mox etiam à Musis non abhorrens, sermo denique generosæ mentis specimen præbens, vixisse fertur circiter annos 20. Ex quibus fuere etiam nonnulli, quos videmus ex Polonia in Galliam adductos brevissima statura, sed firmissimis & robustissimis membris. Cognovi etiam ex fide dignis viris, in

bellis

bellis superioribus Gallicis, inter pedites Capitaneum nanum Polonum, qui sclopetis emittendis dexterrime se gesserit, fuisse, eumque gloriatum, si sumptus necessarij impenderentur, se ex sua natione sui similes, signum peditum sclopetariorum colligere, & in Galliam ducere posse. Ex hoc genere fuit is, qui spectaculo Noricum militem, prorsus impari, miserabili, & quidem crudeli congressu confecit, sicut Jovius scriptum reliquit. Eminebat, inquit, inter captivos excelsæ proceritatis Noricus miles, hunc in contemptum Germanicæ nationis, Solymannus pumilioni, qui erat in delicijs filiorum, capite prealta captivi genua vix adæquanti, occidendum tradidit, ita ut indignæ necis injuriam crudeli contumelia cumularet, cum diu incurvo puerili acinace per lusum risumque cæsis cruribus prostratus vir ingens jugularetur à nano, qui inter adhortationum ludibria, repetitis ictibus, dum ægre perfoderet, eo spectaculo Principum oculos satiaret. *Hist. lib. 34.*

Caput LXXX.

De mirabili supplemento defectuum corporis per sagacitatem ingenii atque solertiam.

Etsi in prioribus meis libris Operarum subcisivarum nonnulla memorabilia recensui, quomodo Deus in suis creaturis, defectu quodam laborantibus, suppetias tales addere, & ea, quæ desunt, complere soleat, ut non solum humani corporis membra, mutila, & sensibus debilitata aliis membris, licet natura ad alia destinatis, subleventur, atque usus eorum veluti restituatur; sed etiam regiones, quæ necessariis rebus carere videntur, proprias dotes habeant, quibus aliæ feliciores carere soleant, ita ut una alteri adminiculari, eaque, quæ desunt, suppeditare possit, tamen visum fuit, illam ipsam materiam in præsentia pluribus rationibus & exemplis illustrare. De hominibus carentibus brachiis, prioribus exemplis ex Ambrosio Pareo Regis Galliarum primario Chirurgo adjungere volui, ubi ita quendam describit: Paucis ab hinc annis visus est Lutetiæ vir quadragenarius quadrato corpore, qui, etsi brachiis careret, omnia tamen, quæ manibus perfici solent, munia haud infeliciter obibat. Humeri erant trunco capite, colloque vibrato, securim in palum oppositum, tam certo & valido ictu, quam manu quivis alius vir, ejaculabatur; aurigæ flabellum tanta vi distringebat, ut aere validius percusso resonaret. Cæterum pedibus edebat, bibebat, chartis lusoriis & talis ludebat: Tandem latro & sicarius deprehensus, ex cruce strangulatus, rotæ affixus est. *Cap. 37. cent. 1. & c. 2* *Demonstr. & prodig. l. 24. c. 6.*

Cent.1.c.37 Veriſimile autem eſt, hunc eum ipſum fuiſſe, cujus antea memini. Sed eo, *An. 1603.* quoad naturæ defectum, admirabilior ille fuit, quem ante ſexennium vidimus in Germania, lucri captandi gratia circumvagantem, toto corpore truncum, manibus pedibusque pariter carentem: humerorum brachijs, quæ curta admodum prominebant, quidem præditum, ſed femorum junctura ita formatum, ut in Italia ſtatuas viales & ſemitales veterum Romanorum, quas Priapos eſſe volunt, notavimus. Et tamen agillime ſaltare in altum, ſublevareque ſe uno motu in menſam, ſcandere ſcalas, truncisque brachiorum bombardas jaculari poterat. Viſa etiam (pergit ibidem Pareus) non ita pridem Lutetiæ eſt mulier ſine brachiis, quæ nihilominus ſecabat, ſuebat, & pleraque alia, quaſi manus adeſſent, perficiebat. Similem puellam abſque brachiis natam anno 1556. paſſim circumientem viſam, & pedibus uſam eſſe quam dexterrime ſemper manuum loco, depingit & deſcribit Cornelius Gemma. Et nos aliam ante quadriennium in Germania vidimus itidem brachijs truncatam: ſed pedibus aptiſſime & acus filantem, & nentem, & ſcribentem non incommodiſſime.

In Coſmocrit. l.3.c.6.
An.1604.

Mirum autem eſt, quod plerunque corruptis oculis, & amiſſo ſenſu videndi hic defectus alijs præclaris dotibus reſarciatur, ita ut tales orbi cæteris hominibus, qui viſu præditi ſunt, ingenioſiores varijs in artibus eſſe ſoleant. Quod Plato etiam obſervavit, tum mentis oculi perſpicacius videre incipiunt, cum corporis oculi defloreſcunt. Idipſum movit Democritum, qui, ut fertur aciem oculorum in pelvim, Soli oppoſitam, intendere nondubitavit, ut cœcitatem lenius acciret, non aliam ob cauſam, quam ut abſque impedimento intelligibilia commodius contemplaretur. Huc referri poteſt id, quod de Nicolao cœco quodam ſcribit Pontanus: Eum nimirum feſtis diebus Etruſcis numeris aut ſacras hiſtorias, aut annales rerum antiquarum è ſuggeſtu decantare ſolitum; Ad quem doctorum hominum, qui Florentiæ tum multi erant, concurſus fiebat, &c. Sed ut recentiora exempla, de quibus ipſe oculatus teſtis eſſe poſſum, non prætercam: Ego ſane memini, me videre & audire perorantem cœcum quendam ita natum, magno concurſu hominum Ferrariæ, qui, præſertim in elegantia linguæ Hetruſcæ, quæ inter omnes Italicas omnium puriſſima habetur, excelleret, ſicuti ejus commentaria in Arioſtum typis edita demonſtrant. Francotaliæ præterea, in inferiore Palatinatu, oppido, audivi aliquoties cœcum magna eloquentia & frequentia auditorum publice concionantem in templo Gallis exulibus deſtinato. Cui viduo, cum honeſtus vir, & quidem pater plurium liberorum, electionem dediſſet, ex tribus filiabus adultis unam ducendi in uxorem, qua conditione accepta, cum ipſe prorſus omni facultate videndi deſtitueretur.

Cic. Tuſcul. Quæſt.
Lib.2.c.7. de fortitud. domeſt.

retur (quæ in amore conciliando omnino requiritur & ex aſpectu interiora animi indicia facile deprehenduntur. Etenim, teſte Cicerone, oculi, ſupercilia, vultus denique totus ſermo quidam tacitus mentis index eſt,) noluit alterius commendationi fidem adhibere, ſed tandem petijt licentiam honeſte attrectandi manus ſingularum. Hac exploratione, tactu facta, cum ex tribus ſororibus pulcherrimam in conjugem elegiſſe, compertum eſt. Lindaviæ ad lacum Podamicum nuper à Ludovico Bremio impreſſa eſt concio Germanica, cujuſdam Philoſophiæ ſtudioſi ab utero materno cœci, quam is publice in Eccleſia Laugingana habuerat. Cæterum ſenſum oculorum eſſe acerrimum & præſtantiſſimum omnium ſenſuum etiam ex eo apparet, quod non ſolum Græci Imperatores, ſed etiam alij æmulos ſuos, ob libidinem regnandi, tonſa coma, plerunque oculis quoque orbarint, ut amiſſis ijs poſtea inutiles ad regnum eſſent, ſicut Artabasdo, Nicephoro & alijs, imperatorio, & regio ſtemmate ortis accidit. In hanc calamitatem Belizarium quoque præſtantiſſimum & fortiſſimum Juſtiniani præfectum incidiſſe, non pauci hiſtorici affirmant, cum ei ſuſpectus & formidabilis ob felicitatem factus eſſet. Ideoque cœcum mendicare coactum his verbis victum quæſiviſſe: Viator da obolum Belizario, quem virtus extulit, cœcavit invidia. Sic Petrus de Vineis quoque, vir præſtantiſſimus ſuo ævo, à Friderico II. Imp. cujus Cancellarius fuit, oculis orbatus eſt: ejusque ſive ignominiæ ſive doloris impatientia ſeipſum præcipitem dedit atque interemit. Hoc imitantur hodierno adhuc die Reges Ormuſij, qui agnatos & omnes ſuſpectos de regno, oculis orbant, & in loco quodam peculiari, eoque munito, nihilominus regio ſumptu alunt, ſicut peregrinatores teſtantur. Mitiores ſane hac in parte ſunt Turcis Imperatoribus primogenitis, qui ſuccedentes in Imperium fratres & conſanguineos promiſcue absque omni reſpectu occidere ſolent, ſicut antea peculiari capite idipſum demonſtravi.

Ea, quæ de Belizarij cœcitate & mendicitate dixi, affirmant Procopius, Crinitus, Volaterranus, Fulgoſius, Egnatius, Pontanus. Negant autem hoc Alciatus, nec non & Obertus Giphanius multis cumulatis rationibus. Affirmativæ autem aſtipulatur Joannes Tretza Græcus auctor verſibus Græcis, qui ita tranſlati ſunt, & referuntur à Majolo:

Cap. 88. centur. 1. Lib. 4. c. 34. In vita Iuſtiniani, edita Ingolſtad In canicularib. colloq. 23.

Iſte Belizarius Imperator magnus,
Iuſtinianeis exſiſtens in temporibus Imperator,
Ad omnem quadrantem terræ cum explicuiſſet victorias;
Poſtea invidia excæcatus (ô fortunam inſtabilem)
Poculum ligneum detinens clamabat plebi in ſtadio:

Belizario obolum date Imperatori,
Quem fortuna quidem clarum fecit, excæcavit invidia.

Cæterum licet cœcitas continens privationem ſenſus omnium præſtantiſſimi magnas moleſtias ſecum afferre ſoleat, præſertim ſi ea à primo ortu alicui contingit, (quæ tamen tactu ſæpenumero mitigatur, ſicut de quodam, oculis capto narratur, cum præ cæteris rebus vaccam ob terribilem ſibi boatum videre deſideraſſe, cum exiſtimaret, eſſe feram crudelem: cum tamen cornua & omnes partes corporis diligenter palpaſſet, cupiditatem hanc videndi majori ex parte diminutam eſſe:) Tamen experientia docuit eos, qui morbo, vulnere, ſenio, aliove caſu excœcati fuerunt, hoc malum & calamitatem patientius atque levius tuliſſe, ſi præſertim reliqui ſenſus integri manſerint. Exemplum autem memorabile alibi recenſuimus de Iſaaco, cui reliquis ſenſibus vegetis, facultas videndi defierat. Fuit præterea cœcitas illi minus moleſta, cum mentis lumine & ſplendore defectus externus abunde compenſaretur, & quæ longe ſecutura eſſe oculis animi tam exacte prævideret, & prædicaret, ac ſi futura præſentia eſſent, ſicut id ex narratione ad filios ante mortem habita manifeſto apparet. Hac recreatione uſus eſt Ahias Propheta, ſenio nimio cœcus factus, qui nihilominus uxorem Jeroboami, antequam veniret conſulendi cauſſa de morbo filij Abiz, non ſolum oculis mentis vidit, ſed juſſu Dei futuras calamitates, & deſtructionem domus Regis mariti, una cum poſteritate ſua, inprimis autem mortem filij prædixit. Hunc defectum oculorum ad ſalutem propriam & multorum hominum in arenis Lybicis hinc inde oberrantium, acerrimo odoratu ſuo complevit Hamar quidam, qui fuit dux itineris Caravanæ, ſicut vulgo appellatur multitudo hominum peregrinantium. Cum enim is lippitudine vel alio morbo viſu careret, & nullus alius, qui viam in illis ſolitudinibus noſſet, adeſſet, camelo præceſſit, & ſingulis milliaribus juſſit ſibi exhiberi ad odorandum arenam recentem & veſtigijs tactam. Hac ſagacitate odora cum 40. milliaria Italica adhuc deſperabundi, in deſerto arenoſo & ſterili vagarentur, eos non procul abeſſe ab habitatis locis admonuit, quam prædictionem primo nemo credere potuit, cum cognoſcerent ex inſtrumentis Aſtronomicis, ſe 480. milliaria ab Ægypto abeſſe, & metuerent, ſe aberrando retroceſſiſſe. Verum cum in illo metu & ſolitudinibus adhuc ultra triduum verſarentur, tandem conſpexerunt tria caſtella habitata, antea ignota & nemini cognita. Incolas vero propemodum inermes, conſpecta Caravana, tanquam re inſolita, cum trepide portas occluderent, & ſe ad defenſionem pararent, atque aquam, quæ tantum expetebatur, denegarent, poſt levem conflictum victos, & caſtella occupata eſſe.

Cap. 8. cent. 2.

Gen. c. 27. & 28.

Lib. 1. Reg. c. 14.

eſſe. Inde aquatione facta illis relictis iter ſuum proſecuti ſunt, ſicut id deſcribit Joannes Leo Africanus, de quo hæc ex Italica lingua tranſtuli. *In deſcript. Africa part. 6. in fine.*

Hæc compenſatio ſenſus alicujus, præſertim oculorum, corrupti, adjumento alterius ſenſus integri admodum memorabilis eſt, & recreatione grata & ſalubri non caret. Quemadmodum etiam mutuum auxilium gratum eſt, quando cœcus claudum tanquam ſuum ductorem geſtat, de quo Andreæ Alciati elegans tetraſtichon exſtat:

Loripedem ſublatum humeris fert lumine captus,
Et ſocij hac oculis munera retribuit.
Quo caret alteruter, concors ſic præſtat uterq;
Mutuat hic oculos, mutuat ille pedes.

At deplorandum merito eſt, ſi quis tam oculis corporeis, quam mentis captus eſt. Exemplum habemus in ſacris literis Elymæ Magi, qui dum impedire curſum veritatis cœleſtis moliens, & Sergium proconſulem in falſa religione retinere ſtudens, vindicta divina jubente, ab Apoſtolo cœcitate percutitur; quæ externa cœcitas internam, qua hic miſer laborabat, excœcationem adumbravit. Quæ quidem tam corporis quam animi cœcitas pœna iis digna eſt & conveniens, qui homines à luce ſolis juſtitiæ abducere conantur. Hæc autem ipſa Magi excœcatio, proconſuli cauſa viſus facta eſt, ſicut Chytræus pie obſervavit. Salutaris eſt itaque admonitio Chriſti Salvatoris noſtri: *Si cœcum ducere cœcus conatur, ambo in foveam cadent,* *Actiorz.* *In viat. itin. extr.*

Sed ut ad alteram partem hujus capitis veniam, in ſupra allegato capite allegavimus, quod regiones & civitates ſibiipſis adminiculentur, & quod una in rebus, quibus præſtat, aliis ſuas dotes atque ſingularia dona ſuppeditet: ex quibus plurimis pauca tantum recenſebo. Damaſceni armis fabricandis excellunt: Florentini pannis ſubtilioribus: Arelatenſes tapetibus: Genuenſes holoſericis: Mediolanenſes variis artificiis: inprimis telis aureis: Veneti purpura: Angli omnis generis pannis, quorum tanta ibi copia, ut ducenta millia laneorum præter alias una Antuerpia quotannis Londino accipiat. Neapolitani tibialibus ſericis, Mantua lanes: Cameracenſes telis, alij alijs rebus eminent, ſicut Hippolytus de Collibus obſervavit. Poſtremo reſpondendum paucis ad quæſtionem eſt, *Vtrum cæcus vel caſu, vel ita natus magiſtratum gerere, & judicis officio fungi poßit, vel ſecus?* Ad hanc diſtinctione opus eſt. Aut enim tales res incidunt, quæ judicum oculis ſubjici oportet, priuſquam de ijs recte cognoſcere poſſit, & ita aſpectus judici omnino requiritur, tunc talis non cenſetur officio judicis recte fungi poſſe. Aut potius mentis integritas & internus viſus requiritur, tunc tanquam judex admittitur. Etſi autem Ulpianus initio ad hãc quæſtionem reſpondet, ſe de hoc deliberaturum: attamen profert exempla eorũ, *De increm. urb c. 16.* *L. ſi eruptione, §. ad officio. Fin. reg. l. ubi falſi, C. ad l. Cornel. de falſ. L. judices, de judic. in*

l.1.paragr. nunquid ergo depoſiti. In T.ſ. ul. Quaſt. l.1. C. qui morbi ſe excuſ. l.10. lit. 10.

qui licet viſu carerent, magiſtratus tamen officia geſſerint. Et Cicero Caji Druſii Juriſconſulti meminit, cujus domum quamvis cœcus eſſet, conſultoribus completam fuiſſe ſcribit. Inviti autem judices eſſe non coguntur. Ita enim Imperator Gordianus reſcripſit, ſi ea cœcitate pater tuus oppreſſus eſt, ut utriusque oculi aciem prorſus amiſerit, levamentum perſonalium munerum ſentiet.

Caput LXXXI.

De mira oculorum excellentia & fulgore illis attributo.

PRæcedens caput, in quo de moleſtia vel potius calamitate eorum, qui orbitate oculorum externorum afflicti ſunt, ſi non ea interno viſu, & adminiculo aliorum ſenſuum mitigatur & ſublevatur, prolixe adductis exemplis memorabilibus diſputavimus, occaſionem mihi præbuit, plura de oculis & eorum excellentia, contra cœcitatis incommoda, diſſerendi, & hac ratione ea, quæ antea peculiaribus capitibus congeſſimus, latius declarandi. *Cap 57. cent. 1. C. 5. cent. 2.* Experientia nos docet, nulla ex parte majora animi indicia cunctis quidem animalibus, ſed homini maxime, id eſt, moderationis, clementiæ, miſericordiæ, quam in oculis extare. Eodem modo contuitu multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, tranſverſi, limi, ſummiſſi, blandi, demõſtrant, quæ in animo & corde latent. Unde in oculis animum inhabitare, Plinius & alij graves auctores ſcriptum reliquerunt. Ardent enim, intenduntur, nictant, connivent. Hinc ſecundum Terentium, illæ miſericordiæ lachrymæ. *De particulari legit.* Hos cum oſculamur, animum ipſum videmur attingere. Ex hac oculorum præſtantia & efficacia pij & præſtantes viri egregias ſimilitudines ſumſerunt. Una eſt Philonis Judæi: Sicut, inquit, in corpore principatum natura dedit capiti, cui ſummum locum tanquam regium attribuit, reliquis membris omnibus, quæ à cervice usque ad imos pedes pertinent, eo pro baſi ſuppoſitis: ita inter cæteros ſenſus imperium penes oculos eſſe voluit: Ideo hos quoque in ſublimi collocavit, ut principes, & quidem varijs modis honoratos, ſed præcipue loco tam inſigni & conſpicuo. *Lib. 2. alleg. legis.* Altera eſt ejusdem auctoris: quemadmodum oculi pupilla, quamvis minima particula ſit, videt tamen hæc cœleſtes orbes, & immenſum mare, & aëris amplitudinem, præterea Solis tam orientis quam occidentis terminos: pari modo ſermo divinus cernit acutiſſime, qui ſufficit in inſpiciendis rebus omnibus, per quem videbuntur, quæcunque digna ſpectatu. Poſſem referre & alias ſimilitudines ex inſita oculorum mirifica & fere imperſcrutabili facultate, quas nunc ob nimiam prolixitatem omitto. Sed viſum fuit tertiam, eamque

omnium

omnium pulcerrimam huic capiti inſerere: Quam ſimilitudinem propter miram vim & efficaciam, quam creator hominis indidit oculis in quibus humor & ardor flammeus connexus eſt, neque diverſa illa qualitas inter hos alteri impedimento vel nocumento, ſed potius adjumento, pii viri conſolationis plenam inde ſumſerunt, de divina natura cum humana in Chriſto, ita ut una alteram non abſorbeat, ſed utraque miro nexu copulata ſit. Id Chytræus in ſuis elegantiſſimis heroicis verſibus ita exprimit in compellatione ad Chriſtum, quos integros, ob ſalutarem unionem huc aſſcribere volui:

Te medio, te pro nobis orante parentem,
Facta eſt temperies, miro pulcherrima nexu,
Qua bonitas, juſtique ſimul lex juſta tonantis
Arcanis coiere modis, & fœdere facto,
Naturas in te geminas miranda ligavit
Unio, qua noſtro plane immemorabilis ore,
Humano ſuperat conceptos pectore ſenſus.
Tu Deus æterni ſoboles æterna parentis,
Cujus habet nullos immenſa potentia fines:
Qua fragilem ratione tibi conjungere maſſam,
Virgineaque tegi potuiſti maximus alvo!
O magni vis magna Dei, vis ardua mentis
Supra aciem noſtræ: tunc immortalis & exors
Triſtitiæ, caſusque omnis, contraria jungis
Membra tibi, morti, duriſque obnoxia fatis,
Unus in ambobus verus Deus, atque homo verus.
Namque hominis veluti Cryſtallinus humor ocellis
Purus ineſt, cui perpetuo conjungitur ardens
Flammula, quam nunquam lædit contrarius humor,
Qui ſimul à rutilo nunquam conſumitur igni:
Sic etiam tibi noſtra caro conjuncta fovetur
Nexibus æternis, ut nec mortalia virtus
Numinis abſumat, nec te cœleſtibus ægrè
Terrea jam coeunt, ſine te quæ nulla fuiſſent, &c.

Hoc divinum in oculis opus & artificium exacte & ingenioſe deſcribit Franciſcus Valleſius: Jam vero, inquit, in ipſis oculis humor vocatus Chryſtallinus, rotundus quidem, ſed ſecundum faciem externam habens peripheriam majoris circuli, quid aliud eſt, quam ſpeculum Chryſtallinum, colorum fulguribus ſeu ſpeciebus recipiendis accommodatiſſimum: Tunica cornea totum oculum extrinſecus finiens, quid aliud *De ſacra Philoſ. c. 58.*

quam laterna cornea ad recipiendum externos, & reddendum internos fulgores? Adeo mihi videntur hac in parte homines, non ſolum, quod ad figuram attinet, ſed in ipſa materia ſpeculorum & laternarum deligenda, imitari ſapientiam noſtri formatoris? Mitto dicere mirabiles uſus tunicæ vueæ, cujus media perforatione conſtat pupilla, & circulo varicolore itidem refert. Retiformis etiam Arachnoidis & conjunctivæ, & humorum aquei & vitrei, quin & palpebrarum & ciliorum & ſuperciliorum, atque adeo ipſorum oſſium; integro enim ad recenſendum libro opus eſſet, neque eo exiguo. Unico verbo indicabo hæc omnia, atque eorum ſingula ſapientiſſime, & magnæ cujusdam utilitatis gratia, ita eſſe aptata: Deme aut muta quodcunque horum, vel pilos ciliorum aut ſuperciliorum velle, manifeſtam noxam inferes viſioni. Nihil horum effectum eſt, hoc vel tale fruſtra, neque ornatus ſolum gratia, ſed propter ipſam viſionem. Aurium etiam & auricularum eadem ratio eſt.

Hoc mi um artificium oculorum inter contrariorum elementorum efficaciam, igneam ſiccitatem & humorem aqueum, etiam alii obſervarunt, inprimis de ortu & interitu eorum, necnon & qualitatibus in diverſis complexionibus hominum, denique de iis, quæ illis obſunt & proſunt. Inprimis autem memorabilia ſunt ea quæ Petrus Gregorius Tholoſanus congeſſit. Ferunt, inquit, oculos poſtremos perfici, ante cæteras partes emori; quod inde ad cerebrum movendi videndiq;ue principium reſiliat, ac retrahatur. Dexter ſiniſtro obtuſior; hos læſos caput & viſum afficit, ut ex ebriis, deliris, & febricitantibus conſtat. Sanguineis fortis viſus; bilioſis acutus; ſpiritus habentibus craſſos incertus; at humidus & modicus, nec propinqua nec remotiora videre poteſt: ſpiritus tenuis, exilis, tenebroſus, qualis ſeniculis, exhauſtis, ac morbo extenuatis, debilem viſum facit, aut prope nullum: diſſipatur namque, unde conſpicillis aggregatio radiorum medetur, afficiunt viſus, ſi pupillam à ſua ſede dimoveri contingat, ſi dilatari, contrahi, contorqueri, imminui, vulnerari, contundi, inflammari: deficit viſus, & caligant oculi, humorum defectu, ariditate ſpiritus viſorii, inedia, mœrore animi, fletu, laſſitudine, ſenio, immodico concubitu, intempeſtiva lucubratione, allio, cæpe, porris. Juvant & reſtaurant vina dulcia, uvæ paſſæ, amygdalæ dulces, piſtacea, caſtaneæ toſtæ, elixæ rapæ, paſſerculi, miliariæ, frigili, fœniculi ſemen, folia & radix, euphragiæ, euphormium, ſtœchas; interdum chelidonia & ruta, viridia fovent aſpectum, &c. Cætera ex Medicorum libris, quæ oculis ſalutaria vel noxia ſunt, peti poſſunt. Sed ut pergamus de inſita & viva facultate oculorum, eam illuſtrat etiam Stephanus Guazzus. Inter alia autem obſervat Poëtas, dum amores decantant ſuos, laborum ſuorum cauſas oculis

In ſyntaxi artiu mirab. lib. 33. c. 34.

De civili converſat. lib. 4.

lis aſſcribere. Hoc verum eſſe, patet ex Propertio, dum de Cynthia ſua ita conqueritur:

Cynthia prima ſuis miſerum me cepit ocellis,
Contactum nullis ante cupidinibus.

Item:

Si neſcis, oculi ſunt in amore duces.

Magis autem piè monet Nazianzenus hoc Græco diſticho: *Adverſus mulieres.*

Ἀρχὴ καὶ φιλότητος ἀναιδέος ὄψις ἀναιδής·
Τὴν κεν ἀνὴρ φεύγων καὶ κακότητα φύγοι.

Impudentis amoris origo impudens aſpectus eſt,
Quem ſi quis fugerit, idem proculdubio ſcelus quoque fugit.

Idipſum movit eundem Guazzum, in paulò ante allegato libro, ut in diſputatione mota, utrum in amore, conciliando verba majorem vim, an oculi habeant, tandem concludat pro oculis. Oculi enim noſtri, inquit, vel invitis nobis id foris detegunt, quod intrinſecus abſconditur, dum aut lætos nos demonſtrant, aut mœſtos, aut benignos, aut ſeveros, aut ſtupidos. Idem auctor addit ibidem: Plus quam ſemel obſervavi, quod oculi audaces reddunt; oculi timorem incutiunt; oculi bellum inferunt, oculi pacem conciliant, oculi ſauciant, oculi ſanant, oculi rident, oculi plorant; & ut finiam, oculi intima etiam ſecreta pandunt, & omnia, quæ volunt, poſſunt. Et paulò poſt recenſet artificem quendam Venerem dormientem effinxiſſe cum hac inſcriptione:

Cave viator, excites ſomno Deam:
Sua adaperiens, tua namque claudet lumina.

In eadem diſputatione cum ſuis collocutoribus aſſerit, majorem vim ad incendium amoris ineſſe nigris oculis, & apud Italos eos maxime laudari, & tales quoque Veneris oculos fuiſſe, perhiberi. Apud ultramontanos tamen cæruleos oculos primas tenere, quales ut Homerus Palladis fuiſſe ſcribit, cui hæc θεὰ γλαυκῶπις ἀθήνη familiari epitheto dicitur. Nunc verò more meo recepto ad hiſtorica, veniendum eſt. Ferunt Auguſtum Cæſarem corpore toto, ſed oculis magis pulchrum fuiſſe, quorum aciem clariſſimorum ſiderum modo vibrans libenter accipiebat, cedi ab intuentibus, tanquam Solis radiis, aſpectu ſolo, à cujus facie cum quidam miles ſe averteret, & interrogaretur ab eo, cur ita faceret, reſpondit: Quia fulmen oculorum tuorum ferre non poſſum. Quod etiam obſervavit Joannes Langius, Medicus ille præſtantiſſimus: Nullum, inquit, reperitur in humani corporis fabrica ſenſus organum, quod tanta ſpirituum copia ſcateat, & ſpiritus fulgor emicet, ut de oculis pupilli vapor. *Sext. Aurel. Victor.* *Epiſt. Medicinal. 37. lib. 2.*

 Quin

Quin Auguſtus Cæſar tam lucidos fertur habuiſſe oculos, ut in quos paulò attentius oculos intuitu defixiſſet, hos tanquam ad Solis fulgorem oculis connivere cogeret. Suetonius quoque eſt auctor, Tiberium Cæſarem experrectum, in tenebris, ut feles, vidiſſe. Nam & Gellius ſcribit, in ultima terra, cui Albaniæ nomen eſt, incolas in pueritia caneſcere, & noctu acutius quam interdiu cernere, fulgore ſcilicet teneram viſus aciem obtundente. Præterea mirum eſt, & vix fidem meretur, quod Hiſtorici de quodam Strabone ſcribunt. Eum enim ferunt tanta viſus acie fuiſſe, ut centum triginta quinque millia paſſuum intervalla conſpexerit, nimirum cum ſolitum Punico bello à Lilybæo Siciliæ promontorio exeuntem claſſem ex Carthaginis portu, in eaque ſingulas naves numerare, ſicut teſtatur Cicero, Plinius, Strabo, Valerius & alii.

Lib 7 c.21. lib.6. c 5.

Nec minus mirum eſt, ſuperioribus annis quendam Hiſpanum Lopem in Gadibus fuiſſe, qui ex edito monte, quem vocant Calpen, per fretum illud oppoſitum acie oculorum penetrare, & ex Europa in Africæ littus (cujus trajectus, teſte Clenardo, mari tranquillo ſpatium trium aut quatuor horarum eſt) ea quæ ibi vel in portu, vel in terra proxima agerentur, indicare potuerit, ejusque ſpeculatoris induſtria, Gaditani ſæpius inſidias piratarum vitaverint, ſicut mihi nobilitate & dignitate præſtans vir, qui ibi id coram ab eo audivit, & inter alia illum ſupercilia præter morem longioribus pilis habuiſſe recenſuit. Rara hæc ſane, & ſi naturalia, non accedentibus magicis artibus, memorabilia & mira ſunt. Ob hanc rem providentia & omnipotentia creatoris, ſicut in aliis omnibus creatis, ſive maximis, ſive minimis, eo magis ſuſpicienda eſt, quod in homine ſenſus interpretes ac nuntios rerum, in capite, tanquam in arce mirifice ad uſus neceſſarios & facti & collocati ſunt, ſicut de iis pie & graviter Daniel Toſſanus in primis de oculis ita diſſerit: Oculi tanquam ſpeculatores altiſſimum locum obtinent, ex quo plurima conſpicientes funguntur ſuo munere. Quæ ſolertia naturæ, quod oculos membranis tenuiſſimis veſtivit & ſepſit, quas primum pellucidas fecit, ut per eas cerni poſſet, firmas autem, ut continerentur, ſed lubricos oculos fecit & mobiles, ut & declinarent, ſi quid noceret, & aſpectum, quo vellent, facile converterent, aciesque ipſa, qua cernimus, quæ pupilla vocatur, ita parata eſt, ut ea, quæ nocere poſſint, facile vitet, palpebræque, quæ ſunt tegumenta oculorum, molliſſimæ tactu, ne læderent aciem, aptiſſime factæ, & ad claudendas pupillas, ne quid incideret, & ad aperiendas: idque providit, ut id fieri poſſet cum maxima celeritate. Munitaque ſunt palpebræ tanquam vallo pilorum, quibus & apertis oculis, ſi quid incideret, repelleretur, & ſomno conniventibus, cum iis egemus, quieſcerent, &c.

In Epiſt. ad Iac. Labonem.

De providentia Dei, cap. 2.

Non

Non solum autem hominibus hæc facultas videndi (in quibusdam acrior, in quibusdam minor) sed etiam brutis animalibus, ut aquilis, vulturibus, leonibus, lyncibus, lupis, canibus, aliisque interdum igneis lucentibus & scintillantibus oculis, naturaliter data & concessa est, sicut multæ historiæ, & ipsa quoque experientia id testatur. Sed quale est, obsecro, illud monstrum, igneis oculis, in mari Islandico, de quo ita scribit Ditimarus Blefkenius, tanquam testis αὐτόπτης. *In descript. Island.* Habet quoque mare Islandicum monstrum, cujus nomen incognitum est, Balenæ speciem judicant primo intuitu; cum caput ex mari ostendit, homines ita perterret, ut fere exanimati decidant, caput quadratum habet, oculos flammeos, circumcirca longis cornibus munitum, corpus nigrum & atris pennis obsitum est, si quando noctu conspicitur, oculi igniti sunt ut totum caput, quod è mari exerit, illustret, horribilius nihil aut pingi, aut comminisci potest. Olaus Magnus hujus monstri meminit, dicitque, duodecim cubitos esse longum. *Lib. 21.* Ejusmodi monstrum Scapham piscatoriam mordicus tunc temporis contriverat suis dentibus, in qua tres fuerant piscatores, ita ut illi submergerentur, unus qui funiculum, qui hamum & pisces ducere solebat, manu prehensum retinuit, tabulæque, quæ in mari natabat, adhærebat: ita ille ex imo in asserem eluctatus, servatur, atque enatavit, meque præsente regio præfecto hæc narravit, addens, se divinitus servatum, ut liberis alioquin fame perituris victum quæreret, cum exteri duo, mariti quidem, sed sine liberis fuissent. Hucusque Blefkenius.

Caput LXXXII.

De Pyrio pulvere, & machinis tormentariis.

Auctarium cap. XXVIII. Centuriæ secundæ.

IN illo capite recensuimus multa memorabilia de inventione, & immensa violentia incensi pyrii pulveris, in machinis peculiaribus cum globis vel æneis, vel ferreis, vel etiam lapides infusi, ita ut potius eæ ad destructionem urbium, & perniciem hominum, quam ad necessarium usum inventæ esse censeri possint. Nam eodem modo ante earum usum, & urbes atque loca munita defendi, oppugnari, expugnari, & bella geri, atque contra hostes tuti esse majores nostri potuerunt. Eo autem magis perniciosum hoc inventum esse cœpit, ex quo etiam ad Turcas, & alios Mahometistas, Christiani nominis hostes, translatum fuit, ejusque adjumento potissimum imperium suum dilatarunt. Vere enim fatendum est, istas machinas sua violentia, veram virtutem & fortitudinem militarem enervasse ac destruxisse: cum paucorum conatus & molitiones tantæ sint,

 ut

ut adminiculo harum totas acies proſternere, & munita loca deſtruere, quamvis per ſe inermes poſſint, ſicut ex ſequentibus rectius apparebit. Recte itaque à Polybio laudantur Archivi, quod aperte abſque omni verſutia bella gererent: & reprehenduntur, qui contraria agerent. Tam procul, inquit, aberant ab eo alieni, ut ad provehendos potentatus ſuos, malis artibus uterentur erga amicos; ut ne hoſtes quidem per fraudulentiam vincere voluerint, judicantes, nec illuſtre eſſe factum, nec firmum, niſi quis manifeſta pugna adverſarios forti animo vincat. Unde & conſtituerant inter ſe, ne occultis jaculis uterentur & ſolam manifeſtam dimicationem putabant. Denique hoſtes & pugnas inter ſe primum denuntiabant, quando confligendi periculum inire decreverant, & loca quoque, in quæ ad bellum erant egreſſuri. Nunc verò dicunt, eum non bonum eſſe ducem, qui manifeſto aliquid rerum bellicarum exequitur. Eſt autem exiguum adhuc priſcæ voluntatis veſtigium apud Romanos in bellicis negotiis reliquum. Nam & bella prænuntiant, & inſidiis raro utuntur, pugnant etiam prompta manu cominus. Hæc itaque contra ſtudium illud verſutiæ dicta ſunto, quod jam plus æquo inter Principes, tam in politica, quam in bellica gubernatione emergit.

Lib.3 hiſt.

De inventione hujus atrocis machinæ antea quoque nonnulla lectu digna recenſui. Quemadmodum autem primus auctor in aliis partibus orbis incertus eſt, ita in Germania, unde ad alias Europæ partes hæc pernicies fluxit, is pro certo habetur, & Berchtoldum Nigrum Chymicum unanimiter nominãt. Etſi alii in alia ſunt opinione, inter quos eſt Munſterus. Eodem modo Nauclerus videtur originem hujus machinæ referre ad tempora Ottonis IV. & Innocentii III. anno 1213. Cum is Imperator collecto milite duas Hermanni Turingi fortiſſimas munitiones funditus iis deſtruxerat. Eodem modo Cranzius ſcribit, Chriſtophorum Danorum Regem in prælio bombardæ ictu occiſum, anno 1280. Fieri itaque potuit, ut olim rudiori forma bombardæ fuerint, quæ ad perniciem humani generis commodius paulatim effectæ ſunt, ſicut nunc paſſim conſpiciuntur. Quam ſævi & penetrabiles ad nocendum iſti globi tormentorum ſint, experientia (dolendum ſane) docet, idq; tam veteribus, quam recentibus exemplis demonſtrari poteſt. Memorabile, ſi non & lacrymabile eſt, quod Gerardus de Roo, & Conradus Decius, cum pugnam Alberti Cæſaris cum Polonis in Bohemia ita deſcribit: Erat inter tormenta unum cæteris grandius, quo ſæpius in caſtra emiſſo magna hominum ſtrages edebatur, isq; in hoſtem terror irruit, ut relictis caſtris in oppidum ſe omnes reciperent. Octoginta homines uno ictu transverberatos eſſe, proditum eſt. Dirum hoc teli genus ab architecto humanæ calamitatis diabolo, Dei noſtris ſceleribus offenſi permiſſu, in extremam mun-

In Vandal. lib.8.c 23.

In hiſt. Auſtria, lib.6.

mundi senectam productum, fragore suo indicare videtur, brevi totam rerum machinam ruituram, &c. Idipsum senserunt quoque & usi sunt Turcæ præsidiarii in munitione Guletana, cum à Cæsareanis expugnaretur. Ita enim Sinas Hariadeno Barbarossæ exprobranti turpem desertionem respondit: Quam diu cum hominibus nobis certandum fuit armatis, uti plane scis, nec hostes dirhtentur, operam existimatione nostra, & tuis auspiciis dignam edidimus: ubi vero nobis cum diro Satana furiisque ejus infernalibus, qui in nos horribili cum incendio terræmotum extremi terroris atque periculi excitarunt, repugnare necesse fuit, tibi mirum videri non debet, si mortalitate humani generis hostium inusitatam vim effugimus, ut tibi meliore fortuna de imperii urbisque tutela certaturo integri servaremur, sicut Paulus Jovius se ab his, qui sermoni huic interfuerunt, audivisse refert. *Hist. lib. 34.* Eodem modo in pugna illa cruenta die Paschatis, anno 1512. inter Gallos ac Germanos, nec non Hispanos Pontifici addictos, prope Ravennam in acie globus unicus ex tormento XL. milites Germanos sustulit, sicut Michael Coccinius observavit. *In bellis Italicis.* Sic in pugna illa navali, anno 1528. inter Gallos & Cæsarianos ad Ursi caput Amalphitani littoris prope sinum Salernitanum ex Auriæ prætoria emissus globus ingentis tormenti ultra quinquaginta Hispanos occidit, vulneravitque plures, sicut Heuterus Delfius scriptum reliquit. *In Carolo Cæsare, lib. 10.* Jovius vero illam latius & fusius, si non curiosius, utpote totius prælii eventus (ut ipse prædicat) certissimus testis, & propemodum in Insula Ænaria spectator, vel potius auditor, ita describit: *Hist. lib. 25.* Philippus Auria in displodendis tormentis sedulo intentus, atque apte collimans suum ingens tormentum, quod *Basiliscum* appellabat, in hostem emisit. Hujus immanis pila perfractis supra rostrum crassioribus pluteis, qui *Rambaccæ* vocantur, cum horribili strage hominum per foros à prora in puppim pervolavit tanta violentia, ut discerptis supra XXX. partim militibus, partim navalis officii magistris & remigibus, etiam in ipsa puppe multos insignes discerperet; quos cum nominatim recensuisset, ita pergit: Sic ut horum cruore atque visceribus Vastius & Ugo fœdarentur, &c. Non solum autem hæc fulminea machina prope & procul ferit & destruit objecta, sed ejus fragor, ut tonitru, ad longe dissita loca penetrat, & aures percellit, sicut antea quoque recensuimus. Idque etiam Guicciardinus historiis suis inseruit. *Comment. lib. 2.* Ita enim de obsidione Caletana anno 1558. duce Guisio scribit: Itaque manè Epiphaniæ festo, tanta pertinacia, admotis XXXIII. omnium capacissimis tormentis, fulmina jactarunt, ut fragor ille terribilis ab Antuerpianis fuerit exauditus, quod terræ intervallum triginta tria vulgatiora Germanorum milliaria complectitur. Italica vero circiter centum exæquat. Cujus rei, ne hyperbolica à nobis narrari videantur, certum hoc est experimen-

mentum, Imperatoria tonitrua in Mediomatricum oppugnatione quatuor ultra Argentinam milliaribus (quæ civitas indidem viginti duobus abest) auditu humano aperte percepta atque intellecta fuisse constat: Id quod multo remotius est cœli spatium, quam sit illud ipsum, quod modo diximus. Siquidem singula Teutonum supernatum milliaria infernatis Germaniæ dimensiones singulas multis stadiis & longitudinis fere parte quinta excedunt. At si cui forte hoc persuasum non est, testes luculentissimi erunt nobis Grudii & intimi Ambivariti. Quippe Lovanium & Bruxella in Dinodurana obsidione Gallicanorum tormentorum crepitum fragoremque (inter quas civitates ac Theonvillam 36. milliarium iter est) clare distincteque cognoverunt, &c. Tormenta certe illa, quæ mortaria (Mörsner oder Böler) vocantur, ab alto globos ejaculant, præ cæteris terribiliora sunt, & concussa terra, veluti terræmotum, in altum vi pyrii pulveris elevata tonitrui instar latissimus fragor se extendit. Illa describit Paulus Jovius hoc modo: Ea sunt patuli atque ingentis oris tormenta, quæ sili. eam pilam in sublime jaciunt. Eorum pilæ, quum ab alto cadunt, domorum tecta cum magna contignationum strage ad infimas usque testudines perforant. Apertis autem in locis, & solo præsertim strato illisæ, ipso casus impetu perfringuntur, frustulisque in diversa dissilientibus, obvios mortales miserabilibus plagis deformant atque interimunt.

Hist lib. 3.

Non solum autem in planicie & editis locis, sed etiam in subterraneis cuniculis pyrii pulveris incensi vis immensa est, pugnante inter se calore & frigore, atque natura non ferente vacuum: sicut nostris temporibus sæpius experimenta facta sunt, præsertim in plusculis annis in obsidione triennali Ostendæ, aliisque munitissimis locis Belgii, ita ut contra hoc non ita vetus experimentum, neque munitiones in montibus, neque in plano tutæ esse possint. Felici sane successu contra Turcos instrumento novo repleto pyrii pulveris, quod petardum nominant, ex ipsorum manibus, deletis præsidiariis, superioribus annis occupatum fuit nocturno insultu Javarinum, munitissimus locus in confinio Austriæ, duce Barone Suarcenbergico. Parum præterea abfuit, quin non ita pridem potentissimus Rex Britanniæ, cum filio & præcipua nobilitate, mira calliditate in subterraneum locum clam importata magna vi pyrii pulveris ab hostibus clandestinis everso palatio periisset, nisi divinitus mature detectis insidiis conservatus fuisset. Sed recentiora ista magna diligentia in variis linguis descripta sunt, quæ historiæ passim exstant. Legi quoque potest disertissima hac de re oratio doctissimi viri Simonis Strenii. Inprimis autem Joannis Ouvenni Britanni versus de hoc diabolico conatu, digni sunt, ut adscribantur, qui leguntur in ipsius Epigrammatis, cum hoc titulo: In con-

Lib. 3.

conjuratores, qui 5. Novembr. die Martis 1605. ſubjecto pyrio pulvere, arcem Weſtmonaſterienſem difflare inſtituerant.

Ex ima celſum tellure laceſſere cœlum,
Eque loco ſuperos inferiore Deos:
Quid, ſi non hoc, eſt imponere Pelion Oſſæ,
Et turrim in terris ædificare Babel?
Atque iterum in cineres Trojanam vertere gentem,
Inque tenebroſum volvere cuncta chaos.

In eosdem:

Ergo novam in cineres voluiſtis vertere Trojam,
Perjuri fato quo periere Phryges?
Non fuit infando lux Martis idonea fato:
Mercurij cinerum nam ſolet eſſe dies.

Huc ſpectant, quæ idem Jovius ita recenſet: Novam arcem Neapolitanam Petri Navarri ingenio cuniculis tormentario disjectis pulvere ſuperioribus annis Hiſpani intrarunt, & Gallos inopinato malo perterritos, per triumphalem portam in interiorem arcis aream refugientes ita urgebant, ut occupatum pontem ſublicium pondere degravantes à Gallis cuſtodibus attolli prohiberent. In ea perturbatione Galli æneæ cælatæq; portæ valvas, inductis peſſulis, turbæ irrumpentium celeriter oppoſuerunt, adegereq; item colubrinam ad fores, ut ea introrſus diſploſa conſiſtentium, & in ponte, & in area Hiſpanorum ſtrages ederetur. Sed admirabili caſu pila ferrea in ipſa valvarum craſſitie hæſit, non plane penetrato metallo, quæ hodie pro inſigni miraculo peregrinis arcem inviſentibus oſtenditur. Hanc portam æream triumphalis inſtar egregie elaboratam, & introrſus globum colubrinæ veluti incluſum in porta lignea inter utraſq; laminas æneas, cum meis ſodalibus, perluſtrata arce illa nova, non abſque admiratione diligenter obſervavi.

CAPUT LXXXIII.

Augmentum proxime præcedentis capitis, de violentia tormentorum.

CUm caput præcedens prolixius evaderet, ita ut Lectori nauſeam parere potuiſſet, ea, quæ ſequuntur, in peculiare caput conferre, & ita hanc noſtram materiam pertexere volui. Conſtat ſane, non ſolum majora tormenta ſua violentia magnas & miſerabiles ſtrages edere, ſed etiam minores machinas portatiles, quæ ſciopettæ vel Mosketæ vulgo appellantur, quod ſæ-

pius in prælijs & velitationibus experientia demonſtravit, ita ut nonnunquam earum ope & uſu inſignes ac memorabiles victoriæ partæ ſint. Id ſane accidit in memorabili illo prælio ad Ticinum, in quo à Cæſareanis Rex Galliarum fortiter pugnans captus eſt; Ita enim Ferronus de hoc prælio ſcribit: At Borbonius miſit ad Davalum Carolum Mottam, qui doceret, deplorata omnia, niſi mox pedites ſuccinctos globis plumbeis, uti commemorat, mittat. Miſſis ab eo octingentis in dorſa equitum collocatis, verſa eſt belli alea. Nam hi à tergo, à latere, globis aſſidue emiſſis, ſtragem ingentem equitum, equorumque edidere, & eam quidem, ut hoc maxime nomine victoria illa potiti ſint. Fortiſſimus quisq; paſſim ſternebatur: conglobati Gallici equites acrius urgebantur pilis, expanſi & diſſoluti, & petebantur, & inutiles erant ad vim arcendam. Tremolius Leſcunus & Sanſeverinus dum conferti coactis ſuis invehuntur in eos, in gyrum eis ſenſimq; dilabentibus nihil impedivere, quin major ſtrages ederetur, cum hoſtes emiſſis ſemel levibus machinis, & rurſus adimpletis, diſplodendi finem nullum facerent: cum interim Gallicæ machinæ inutiles eſſent, nec emitti in hoſtes, niſi prius in Gallos emitterentur, poſſent, qua parte inſigniter peccatum eſt, &c. Non omittendum præterea eſt, quod Delfius Sacerdotis Hiſpani facinus militare, qui in numero rebellium civitatem Tordeſillam (in qua mater ex vitiato cerebro ægra ab ijs captiva tenebatur) cum trecentis Sacerdotibus, contra Cæſaris copias propugnabat. Stabat, inquit, certo loco unus ſacerdos, qui manuali bombarda undecim milites regios, undecim exonerationibus, ex ordine ſtraverat, cruce ſe ſemper, antequam ignem bombardæ adhiberet, ſignans. Sed tandem vir nobilis regij exercitus, ſagittam arcu emiſſam, per frontem in cerebrum illa degit, impio procumbente, & animam efflante.

In vita Franciſci I.

In Carolo V. lib. 8.

Poſſent & multa alia vetera & recentia exempla recenſeri, cum præſertim hoc noſtro ſeculo in præliis & oppugnationibus tormenta majora & minora maxime in uſu ſunt, & quotidie mira excogitantur, quod illis hoſtibus potiſſimum nocere, & homines invicem lethalibus telis, quaſi vitæ tæderet, ſeſe citius interficere poſſint. Merito itaq; prædicatur generoſius, & vere regius atque heroicus animus Alfonſi Regis, ſicut refertur à Collenucio ejus encomium, æterna laude dignum. Cum enim in navi prætoria, terreſtre ſuorum prælium cum Neapolitanis, quorum dux erat Sfortia, videret, & nihilominus ex ſuis triremibus ſua tormenta ex latere vibrare juſſiſſet, obſervans fortia facta Sfortiæ inter præliandum, vetuit, ne in eum locum, ubi Sfortia pugnaret, tormenta emitterentur. Quam rem cum Sfortia ex captivo Squarſia cognoviſſet, mandavit & ipſe viciſſim toti exercitui, ne tormentis Alfonſi navem deinceps peterent. Ejus Regis generoſitas eodem modo apparuit in obſidione urbis Neapolitanæ, ut idem Collenucius refert.

Hiſtor. Neapol. l. 5.

fert. Cum enim inter binos exercitus ſola publica via erat, in qua ſingulis diebus decertabatur ab iis, qui ſuæ virtutis ſpecimen aliquod edere cuperent, in quorum numero unus ex primis erat Petrus Ludovicus, ex nobili familia Neapolitana natus, & apud Renatum aulæ magiſter. Is enim ſingulis diebus cum Aragonicis congreſſus, ſingulari quadam virtute, & rei militaris peritia pugnabat, haſtam ſuam frangebat, & intricatus inter hoſtes, tamen evadebat. Quibus rebus permotus Alfonſus, ſicuti regio & vere generoſo animo erat, virtutemque in hoſtibus etiam amabat decretum promulgavit: NE QVISQVAM ſub pœna utriusque manus amittendæ, in hunc Petrum Ludovicum, telum ex arcu, baliſta, tormento, aut alio aliquo inſtrumento bellico, mitteret, ſed & ſolo enſe aut lancea cum eo dimicaretur. Sed ut tandem hanc materiam in duo capita diſtributam abſolvam, licet optare cum Ludovico Vive, contra tam atroces & violentas machinas bombardicas: Utinam vim & injuriam fulminis ſolam haberet bombarda, & non unaquaque eſſet nocentior, quam omnia totius æſtatis fulmina. Fulmen enim unum hominem abſumit: bombarda una, quotquot una ſerie obvij ſunt vomenti globo, tanta violentia, ut nec latera ſint tuta. Occiduntur etiam, quos diſcerptorum corporum fruſta violenta contigere. Archidamus Spartanorum Rex olim, oſtenſo ſcorpione periiſſe virorum virtutem queſtus eſt, quod fortiſſimus vir ſagitta extingui poſſet, priusquam manus conſereret: quid nunc dicturus, cum non unus vir fortis, ſed multi uno bombardæ ictu diſcerpuntur? Ergo jampridem nec vires aut animus cujusquam eſt notabilis. Nam fortiſſimus quisq: inter primos, antequam acies congrediantur, cadit, nec ullus locus ſatis eſt munitus. Hoc Vivis doctiſſimi de bombarda eſt judicium.

De concord. de diſcord. lib. 2.

CAPUT LXXXIV.

Quare Turcæ in expeditionibus non utantur equitibus ſclopetariis.

INcidit nuper inter amicos quæſtio: Utrum Turcarum equites in illis bellis diuturnis Ungaricis tormentis manuariis, vel majoribus, vel minoribus, ſicut noſtri, in velitationibus vel præliis uterentur, vel ſolummodo arcubus & ſagittis, more apud illos recepto, eminus contra hoſtes, telorum loco contenti eſſent. Cum autem illi, qui præſentes in conflictibus cum Turcis, ſuperioribus annis ſæpenumero fuerant, affirmarent, ſe nunquam vidiſſe talia tela tormentaria Turcas tractare, ſed ſolummodo ſagittando, nonnunquam etiam lanceis miſſilibus, Afrorum more excellere.

Neque obſtare, quod ante pluſculos annos aliquot turmæ ex equitibus noſtratibus, quos Wallones nominant, defecerint, & muſulmanizaverint, qui eos ſtrategemata & antea illis inſolitam formam acierum inſtruendarum in perniciem noſtratium edocuerint. Nam hactenus Turcis mos in bello fuit, ut vel lunata vel conferti quadrata aut oblonga acie, ſicut regio & qualitas loci fert, ordines inſtruxerint; nunc vero ab iſtis apoſtatis Wallonibus turmatim & manipulatim, more noſtro, pugnare didicerint: tamen licet ab iis inſtigarentur, tormenta illa manuaria tractare noluerunt: adductis cauſis, quod vel equi eorum mollibus frenis vel lupatis aſſuefacti, vel ſonitu ſclopetorum, pyrij pulveris odore, vel potius fœtore & ignitis telis conſternati, non ita contineri, & in gyrum flecti poſſint, ſicut noſtrates. De his accuratius cogitans, vera eſſe, quæ recenſui, tam ex his, quam aliis cauſis & rationibus, ex hiſtoriis comperi. Inprimis autem diſtinctio ſclopetorum obſervanda eſt, ſicut Achilles Tarduccius fecit: conſtituit enim tria genera pro diverſa magnitudine diſtincta. Quædam enim minora ſunt, Italis piſtolæ; alia media, ijsdem archebuſi; denique majora quædam, vulgo Moſquetæ dicta, quorum hæc omnium maxima ſunt, quæ manu tractari & explodi poſſunt. Ajunt (pergit ille, poſtquam ſclopetarios inſtruxit, quomodo hoſtis feriendus commode ſit,) Moſquetam in velitatione conficere ſpatium 200. paſſuum, ſicut & ſclopetum, quod inimicitiæ cauſa geſtatur, & ſclopetum militis, quantum bombarda ſeu piſtola inimicitiæ, 80. paſſuum, quorum quilibet 5. pedes in dimenſione habet. Bombarda vero militis, nullius eſt momenti, niſi adurat & conſumat, ſuumque conficiat ictum, proinde non niſi velut ad hoſtile pectus admotam, explodendam volunt. Hinc notat ſequentes obſervationes: Manuarijs tormentis ſeu ſclopis, equites, qui ferreis thoracibus armantur, plerunque uti ſolent, juramento aſtringendi ſunt, ne citius explodant, quam in hoſtem recta ictum direxerint, & de eo vulnerando dubitare nequeant, &c. Et paulò pòſt: Bombardæ longiores, quas Archibuſi Itali vocant, leviſſima arma ſunt, quibus equites atque pedites utuntur, &c. Hactenus Tarduccius.

In Turca vincibili.

Cæterum noſtro tempore uſus & experientia noſtrates equites docuit contra Turcorum & Tartarorum equites, qui continuo ſagittarum imbre hominibus & equis damna inferunt, aciem & incurſiones eminus uti longiori ſclopeto, ſcil. Moſqueto, non longitudine, ſed levitate, quo facilius tractari poſſit, diſtante, quod tanta diſtantia prius hoſtes ferit, quam ſagittæ nocere poſſint. Quod ſi deinde cominus pugnandum erit, antequam ad gladios pervenitur, majori ſclopeto pendulo, in tergum rejecto, alio minori genere, quod piſtolam vocant, utuntur. Hic modus pugnan-

gnandi & hoſtes feriendi globulis majoribus & minoribus, equitibus noſtratibus ſæpenumero feliciter ceſſit, & Turcis atque Tartaris admodum perniciofus fuit, maximeque ijs formidabilis eſt. Mirum itaque eſt, Turcas alioquin perſpicaces & ingenioſos in omnibus artibus bellicis, utpote in ijs ab ineunte ætate enutritos & exercitatos, eum non imitari. Verum obſtant illis ſupra allegatæ cauſæ & impedimenta, inprimis vero divina voluntas, quæ non permittit, ut tam præpotenti hoſti omnia belli & armorum commoda in perniciem Chriſtianorum, veluti accumulentur, cum exiguæ copiæ militares noſtrates tam innumerabili, & diſciplinæ militari aſſuefacto exercitui, humano more loquendo, pares eſſe non poſſint, ſi non noſtri equites hac commoditate, Turcis denegata, uterentur. Quamobrem experientia docuit, multa millia Turcarum contra paucos equites noſtros in acie conſiſtere non valuiſſe, ſed cum magna ipſorum clade diſſipatos & devictos eſſe. Extant hac de re multa exempla, inter quæ memorabilia ſunt: unum, quod duce Melchiore à Rœdern Barone Sileſio Anno 1593. in ſuperiori Hungaria trecenti equites noſtrates, 6000. Turcarum profligaverint, & aliquot millia captivorum ex triſtiſſima ſervitute liberaverint. Alterum contigit Baroni Tieffenbachio Anno 1593. in Novembri prope Villecium. Nec non Anno 1595. in menſe Julio, Carolo Mansfeldio duce, prope Strigonium, quæ victoria admodum memorabilis fuit, cæſis multis millibus Turcis, & eorum caſtris occupatis. Eodem modo notiſſima virtute equitum victoria (utinam retenta & non paulò poſt quaſi è manibus amiſſa) contra ipſum Imperatorem Turcicum, Mahometem, inſtructum numeroſis & pugnaciſſimis copiis, noſtris contigit; poſtquam mortuo patre Amurathe anno 1595. in primo expeditionis ſuæ anno, Agriam non ſine ſanguine & internecione ſuorum occupaſſet: De quo prælio judicium tale eſt Lazari Soranzij, dignum profecto, ut aſſcribatur: In primo ſtatim congreſſu Mahumetes proprijs ſuis oculis vidit, exercitum ſuum diſſipatum, & in fugam conjectum, ipſe de ſua ſalute ſollicitus, in montem quendam in ipſo Agriæ conſpectu confugit, faciemque parte veſtis Mahumetis, quam religionis cauſa circumferebat, abſterſit. Quanta vero noſtrorum militum virtus & in debellando hoſte audacia fuerit, non eſt obſcurum, quod minus 50. millibus militum (quos Franciſcus Maria Urbini Dux, ad extirpandam Turcicam tyrannidem ſibi depoſcere ſolebat) inſtructi hoſti obviam procedere, manus cum eo conſerere & exercitum, qui 300000. hominum atque adeo totius Imperij Ottomannici robore conſtabat, in ipſius Imperatoris conſpectu in fugam conjicere valuerint. Unde nemo temere dubitare debet, quin ſi noſtri minus avari, melius uniti, magisque providi, inprimis

In Ottomanno ſuo, c. 66. part. 2.

vero erga ducem fideliores extitissent, victoriam splendidissimam reportaturi fuerint, qualē forsitan ante ipsos nunquam Christiani de Turca tulerunt; ipso Mahumete capto, quemadmodum Bajazetem à magno Tamur Han, id est, domino ferri (qui corrupte alijs Tamerlanus, vel Tamberlanes dicitur) captum esse scimus. Turcarum sane duces exiguam fortitudinem in eo prœlio demonstrarunt: unde plurimi honoribus suis privati, alij vita mulctati sunt. Milites vero timidi & pavidi redditi. Hinc futurum conjicimus, ut eorum Imperator melius rebus suis in proximum annum prospiciat, vel pacem ineat, vel cum minori suo periculo bellum gerere studeat. Interim perplexe Christianus orbis de ejus machinationibus est sollicitus. Quare cogitationes hostium altius examinare, & quid Christiani Principes ad gloriam Dei & sui conservationem præstare possint & debeant, judicare, nostri officij esse censemus. Hucusque Soranzius. Memorabile est, quod Mahometes particulæ vestitus sui pseudopropheta tantum tribuerit, ut veluti amuleto, abstersо sudore, ex angustia & metu manante, sese refocillaverit. In qua re imitatus est forte Syllam: cum enim is in periculosissima illa pugna cum Archelao in Bæotia periculum præsens ob oculos videret, Apollinis imagunculam de collo dependentem cum tali exclamatione osculatus est: *O Apollo, ne deseras me, quia si me deserueris, abjiciam te, & nullo honore post hac te afficiam.* Fieri itaque potuit, quod suum prophetam Mahumetem, cum de frusto vestis faciem suam in fuga abstergeret, simili modo additis minis compellarit.

Caput LXXXV.

Continuatio & auctarium prioris capitis.

Memini aliquoties, me audire viros militares inter se familiariter disceptantes, utrum peditatus vel equitatus in bellis, sicut hac nostra tempestate, cum Turcis præsertim, qui præcipui hostes Christiani nominis sunt, geruntur, magis commodus & necessarius sit, & diversa judicia inter eos fuisse. Quare licet meæ professionis non sit, memor illorum sermonum, in libris hac de re scriptis perquisivi, quid de hac quæstione disputatum decisumve sit. Inveni autem illam à Renato Lusignio, pro & contra, ut dicitur, tractari, qui tandem, adductis aliquot exemplis & historijs, concludit, equitatum in bello potiorem esse peditatu. Id quidem experientia tam in bellis Hungaricis, quam alibi sæpius docuit. Quare non frustra in proxime præcedenti capite quæsivimus & commemoravimus causas & rationes, quare Turci, qui

De inclin. Imp. l. 3. c. 10

maxi-

maximè pollent equitatu, cum animadvertant ſæpenumero ab equitibus noſtris reſpectu ipſorum multitudinis, paucis, tam in acie quam in velitationibus, plurimos fugatos & victos eſſe, idque potiſſimum auxilio ſclopetorum vel tormentorum manualium, quæ illis deeſſe cum pernicie illorum ſentiant, non ſuppleant & corrigant, inſtitutis etiam cohortibus, manipulis & turmis ſclopetariorum. Verum illis quidem hac in re conatum & voluntatem non deeſſe, ſed varia impedimenta fatalia & induſtrialia illis objici antea diſſeruimus. Teſtantur id hiſtoriæ veteres & recentes, ex quibus unam atque alteram, eamque memorabilem recenſebo. Techellas Cuſelbas Perſa, ex eremita Imperator militum factus, inducta nova religione ex his hominibus, qui pro teſſera novæ profeſſionis rubris pileis uterentur, conductis ingentibus copijs, & ſuffultus equitatu Perſico, quem Hiſmael Sophus in odium Bajazetis & Turcarum miſerat, cum in Armeniam & Cappadociam infeſto exercitu irrueret, & in Bithynia Caragium Baſſam Bellerbechum, hoc eſt totius Aſiæ equitatus magiſtrum, cum inſtructis obviam copijs haberet, eumque ad Horminium montem, magna cum internecione Turcarum, non ſolum viciſſet, ſed etiam expugnata urbe Cutheia (quæ totius Aſiæ minoris umbilicus, Anatoliæque Magiſtri equitum ſedes eſt, ſicut in Europa, quæ Romania dicitur, apud Sophiam Maſiæ urbem, alterum Bellerbechum conſidere videmus) cum uxoribus & familia cepiſſet, quum ſe retro in tutum, perſequente eum Alybaſſa cum expedito equitatu, reciperet, & ab eo aſſecutus, inter ſe magno ardore prælium committerent, Halybaſſa aliter victoriam ſe conſequi deſperaret, niſi mille amplius ſclopetarios equites induxiſſet, qui per vices alij alijs turmatim miro ordine ſuccedentes, plumbeas glandes in confertiſſimam hoſtium aciem ſpargerent. Qua procella, quum magnus eorum numerus ſterneretur, neceſſe fuit, phalangem ſolvi. Etſi autem hoc novo invento equitum ſclopetariorum Turcorum ordines hoſtium turbati primo aggreſſu & ſoluti ſunt, & Halybaſſa pro victore ſe geſſit, tamen cum Techelles ex promtiſſimis & optime armatis novam aciem faceret, eamque à noviſſimo agmine in frontem ductam, equitatui opponeret: Paulò poſt Halybaſſa primo prælij ſucceſſu ferox, incautius quam prudentius premendo, urgendo cum globo equitum intercluſus, & in medio ardore circumventus interficitur. Quo cæſo, puncto temporis prælij fortuna commutata eſt. Nam Turcæ, qui dudum pulſis ſtratisque hoſtibus acerrime præliabantur: Ducis morte perterriti, remittere pugnandi ardorem, ſenſim cedere, ac demum converſis equis pugnæ loco excedere cœperunt, &c. Eventus itaque declaravit hoc inuſitato genere præliandi cum equitibus ſclopetarijs infeliciter Turcis ceſſiſſe, & amiſſo duce profligatos & victos eſſe. Quare veroſimile eſt, eos hoc genus telorum

Iovius hiſt. lib. 13.

dein-

deinceps potius deteſtatos, quam amplexos & in uſu habuiſſe, ſicut non memini, me in hiſtorijs legere, de equitibus Turcicis ſclopetarijs, ſequentibus annis huc usque (non dico de illis rebellibus Wallonibus, qui ob perfidiam & apoſtaſiam pœnas meritas ſenſerunt, & veluti evanuerunt) in aciem productis.

Epiſt. 3 Alterum exemplum eſt non tam recens quam memorabilius priore, quod refertur in Epiſtola Augerij Busbequij, Cum enim non ſolum Turcis, ſed etiam Perſis minores ſclopeti, quorum ex equis uſus eſt, magno terrori ſint, Ruſtano primario Baſſæ, quos Viſieros nominant, cum ſuo Rege adverſus Perſas proficiſcenti ſuaſum fuit, ut turmam ducentorum equitum ex ſuis domeſticis inſtitutam ſclopetis armaret, magno terrori futuram hoſtibus, & ſtragem magnam facturam. Nec conſilium aſpernatus Ruſtanus eam turmam inſtituit, ſclopetis inſtruit, curat exercendam. Sed nondum dimidiam partem itineris confecerant, cum aliud ad ſclopeti uſum neceſſarium deficere cœpit. Amittebatur quotidie aliquid aut frangebatur, raris qui poſſent reficere: ſic bona ſclopetorum pars jam inutilis reddita erat: & cum ea de cauſa pœnitebat ejus teli, tum quod munditiei, cui valde ſtudent Turcæ, adverſabatur: conſpiciebantur manibus fuligine intectis, veſtitu maculoſo, informibus thecis & pyxidibus undique pendiculis, ut riſui eſſent commilitonibus, & ab eis per ludibrium medicamentarij vocitarentur; ita cum nec ſibi nec alijs eo habitu placerent, Ruſtanum circumſiſtunt, mancos & inutiles ſclopetos proferunt, quemnam ex his fructum ſperet, ubi ad hoſtes ventum ſit? rogant, ut ſe illis deoneret, arma reddat uſitata. Re diligenter conſiderata, non putavit cauſſam eſſe Ruſtanus, cur refragaretur. Sic enim bona ejus venia ſagittas & arcus ſuos reſumſerunt, &c.

Ex his apparet, ob quas res Turcæ equites ſuos potius arcubus & ſagittis inſtruant quam ſclopetis & globulis plumbeis, atque ſulphureo pulvere, licet Ianizari pedites hac in re admodum excellentes & exercitati ſint. Quod autem ſæpius equitum ſclopetariorum opera profligati & victi ſint, antea dictum & probatum eſt, & in eadem Epiſtola Busbequiana, memorabilis hiſtoria, & quidem recens inſerta eſt, dum is adhuc in legatione Conſtantinopoli Orator eſſet, digna ut integra aſſcribatur, ſicut eam Dalmata ex eorum genere eques, quos ab enormi ſtolidaque audacia Dellios, hoc eſt, amentes ſive inſanos Turcæ vocant, qui male rem geſtam in Dalmatia nuntiaret, retulit. Cum enim Dellius ille in Divano ſubinde à Baſſis interrogaretur, quot tandem fuerunt veſtrum? atque ille ſupra duo millia quingentos fuiſſe, reſponderet: Pergebant Baſſæ, cedo, quantum jam fuit Chriſtianorũ? Arbitrari ſe ajebat non fuiſſe

fuiſſe ultra quingentos equites ſclopetarios, niſi ſi (quod ſuſpicabatur) in inſidijs delituiſſent, prælio hercle non interfuiſſe plures. Baſſæ hic ſtomachari, ut nihil puderet pene juſtum Muſulmanorum exercitum (ſic ſuæ religionis homines nuncupant) à tantilla Chriſtianorum manu profligatum, & homines dignos, quos alat Suleimannus, in quos panem ſuum partiatur, bellatores egregios? Tum is nihil commotus, non recte accipitis, inquiebat, an non auditis vi ſclopetorum nos obrutos: ignis nos profligavit, non virtus hoſtium. Alius longe medius fidius pugnæ fuiſſet exitus, ſi vera virtute nobiſcum congreſſi fuiſſent. Illi ſibi in auxilium ignem aſſciverunt: ignis violentia ſuperati ſumus, fatemur: Ignis unum eſt ex elementis, & quidem acerrimum. Et quæ ſunt cujusque mortalium vires tantæ, quæ elementorum violentiæ non cedant? Hæc cum Dalmata magniloquentia plenis faucibus pronuntiaret, vix, (quanquam in re triſti) qui aſtabant, erumpentes cacchinnos reprimebant. Idipſum obſervavit Lanovius, ubi monet, quam periculoſum ſit, cum Germanicis equitibus ſclopetarijs pugnare: ſibi enim videri, ac ſi in igneo monte aliquis verſaretur, & eum oppugnare conaretur. Olim apud Romanos fuerunt equites leviores & jaculatores, qui Ferentarij, teſte Varrone, vocabantur, quod eo modo habebant arma, quæ ferrentur, ut jaculum. Eodem modo ex jaculatoribus pedites Rorarij, & Accenſi vocabantur, qui licet armis, cum noſtratibus equitibus, quorum paulo ante mentionem feci, comparari non poſſint, nomina tamen aliquo modo utriusque convenire, non abſurde dici poſſet. De his autem, ſi quis plura ſcire deſiderat, is legat Lipſium in Analectis.

In diſcurſu militari.

Lib. 3. dial. 1

Caput LXXXVI.

De miſerabili & inopinata calamitate & cæde multorum ex incendio pyrii pulveris Mechliniæ orta.

QVanquam in hiſtorijs paſſim locorum horribilia exſtant exempla, de cladibus & damnis, vel fortuitis, vel data opera procuratis, ex incendiis tormentarij pulveris ortis: nullam tamen calamitoſiorem & atrociorem legi illa, quæ ſuperioribus annis Mechliniæ, circa id tempus, quo Elector Saxoniæ, & Landgravius Haſſiæ, à Cæſare proſcripti ſunt, & utraque pars ſummis viribus exercitus contraherent, accidit. Hæc inopina calamitas eleganter, & pathetice ab Heutero Delphio deſcripta eſt: quam cum dignam lectu exiſtimem, huc volui inſerere: Ea vero eſt talis: Septimo Auguſti anno 1546. ingen-

In vita Caroli V. l. 12.

ingentem Mechlinia cladem, ab incenſo à fulmine, pulvere tormentario accepit. Erat in muri ambitu, qui civitatem amplectitur, juxta portam Neckerspouliam, turris rotunda, veteri more, è quadrato albo lapide vivo ædificata, dicta Santporta, quod arenoſam ſonat portam. Altiſſimo ejus fundamento opus concameratum erat ſuperinſtructum. In hujus fundo ad ſeptingenta dolia pulvere tormentario plena, in belli uſum cuſtodiebantur. Turris vero aliquot locis vetuſtate rimas agebat. Conqueſta fuerat hac de re ad magiſtratum non ſemel vetula paupercula, in ea gratis habitans. Quumque pomeridiano tempore tonitrua ac fulgura excitari vehementia conſideraret, formidine correpta, circa veſperam cum rebus pretioſioribus aliò divertit. Nocte, hora undecima, redeunt tonitrua, fulmina ac fulgura, intrantiaque per rimas, pulverem incendunt. Turris ingentis altitudinis è fundamentis in altum integra ſublata, antequam vis pulveris quæ eam elevarat, evaneſceret, in aëre diſrumpitur, quadratique ingentes lapides per univerſam diſiecti urbem, evertunt in proximo ultra ducentas civium domos, ac totidem in ampliſſimo ſuburbio ædes, quarum lateres vivique lapides non minus detrimenti quam turris intulere: vitreæ fere omnes Mechliniæ feneſtræ, lapidum, tegularum laterumque volatu, ac immenſo disrumpentis turris fragore ſunt confractæ: feneſtræ ligneæ, januæ ac oſtia, ſeris peſſulisque diſſilientibus ubique patuere, omnibus non parum admirantibus ſubitæ cladis cauſam. Homines utriusque ſexus variæ ætatis ultra quingentos oppreſſi, vulnerati ad bis mille. Nulla enim univerſa in civitate, fuit domus, quæ non cladem, damnum, aut utrumque pertulerit. Varijs locis utriusq; ſexus homines è lectis ſurgentes, capitaq; feneſtris, ut tumultus cauſam diſcerent, exerentes, ea transvolantium lapidum violentia perdidere. Multis locis vir uxorem, illa maritum, aut parvos liberos juxta ſe extinctos, luxere. Puer in platea, negotij cauſa cum lumine incedens, in aërem à lapide abreptus, eidem incumbens, in terram illæſus, ſed extra ſe repertus redijt. Multi inſtar Æthiopum à pervolante pulvere infecti ac ſauciati, miſerabile ſanis præbebant exemplum, ſpectaculumque. Congerrones aliquot potatum ad tabernam cerevisiariam ierant, temporisq; terendi, ſymboliq; conficiendi cauſa chartis luſorijs certabant, Hoſpita ad promendam cerevisiam in ſubterranea erat cella: rediens, hoſpites ad menſam, ut eos reliquerat, ſedentes omnes, ſed mortuos reperit, manibus chartas luſorias tenentes. Per octo dies cives rudera perſcrutantes, ſaucios ac mortuos detexere. Repertus eſt inter alios vir nudus, inter duas macerias conjectus, rogans, num, mutato univerſitatis ſtatu, Chriſtus ad generale totius humani generis judicium veniſſet. Temporis puncto hæc clades incidit ac ceſſavit, tota exinde nocte ſumma in aëre fuit ſcientias. Diſcurrentes per civitatem ditiores ac Magiſtratus cum

tædis

tædis ac facibus, ſaucios calamitoſosque inter collapſarum ædium ruinas ac rudera perquirebant, juvabantque. Mortui promiſcue in cœmiterio D. Petri ſepeliebantur. Nullus enim ſuos agnoſcere poterat, quod mutilata corpora, tormentarioq; pulvere tincta, mirum in modum intumuiſſent, deformataq; eſſent. Concurſum eſt Mechliniam, ex omnibus Brabantiæ oppidis ac urbibus, imo è vicinis provincijs, ad tantæ cladis inſpectionem. Nam reperta fuere mortua mutilaq; corpora ad ſeſquimilliare extra civitatem, varijs locis disjecta, quædam horrendum in modum ex arboribus pendentia, ut concubina prætoris ab A A. quæ flaveſcenti capillitio ex arboris ramo nuda dependens, aperto ventre, inteſtina in terram defluentia, omnibus cum horrore oſtentabat. Civitatis foſſa ab utraq; dirutæ turris parte ad ducentos paſſus ſicca conſpiciebatur: murus ad idem ſpatium, quo turris ſteterat, ab utroq; latere excisus erat, quum eo loco aqua, quæ in foſſa erat, pedeſtris lanceæ altitudinem fere æquaret. Piſces quoq; magno numero per agros diſperſi, extinctiq; conſpiciebantur, vicinarumq; arborum rami iis abundabant. Arbores ceraſis, cæterisque pomorum generibus ſcatentes, (conſita enim erat Mechlinia in circuitu omni pomiferarum arborum exquiſito genere) pro majori parte radicitus everſæ: cæteræ folijs fructibusq; ſpoliatæ, paulo poſt (dictu mirū, ſed veriſſimum) primum folia, deinde flores, poſtea fructus eodem autumno iterum reddidere, ſed pars major non plane maturuit. Memini me Mechliniæ in templo D. Petri, haud procul Santporta ſito, ubi mortui fuere ſepulti, hoc legiſſe diſtichon, annum, diem, cauſamque cladis continens:

TVrres ConTrItæ LaCerant VI pVLVerIs ædes,
Septena AVgVſtI fVLgVra MeChLInIæ.

Hanc hiſtoriam late peculiari capite deſcripſit Gilbertus Cognatus Nozorenus, cujus titulus eſt : *De horrendo quodam tonitru & fulmine, quod accidit Mechliniæ, &c.* ubi ſigillatim recenſet de everſione ædificiorum & mirabili cæde hominum, in diverſis locis, mutilatis membris repertorum, ad quem lectorem, plura de hac re cognoſcendi cupidum, remitto. *In narrat. Sylv. l. 8.*

Caput LXXXVII.

De circo vel rota humanarum rerum, quæ ſemper circumagitur.

Verba Crœſi, in libera cuſtodia, apud Herodotum, ad Cyrum, cum adverſus reginam Scytharum Tomyrim bellum, magno ardore & apparatu, inſtrueret, ſunt admodum memorabilia. Equidem, inquit,

tibi Rex, etiam antea dixi, quandoquidem Deus tibi me tradidit: Quicquid animadverto errati in tua domo, id omne me pro viribus averſum ire. Nam meæ ruinæ, etſi ingratæ, mihi tamen extitere diſciplinæ. Si tibi eſſe videris immortalis, & ejusmodi exercitui præeſſe, nihil eſt opus, ut meam dicam tibi ſententiam. Sin vero te quoque cognoſcis hominem, & iſtis ejusmodi præeſſe, illud inprimis diſcito: HUMANARUM RERUM CIRCUM ESSE, QUI ROTATUS, SEMPER EOSDEM FORTUNATOS NON SINIT. Eandemque ſapientiſſimam ſententiam mille exemplis comprobatam plures quoque uſurparunt ſcriptores: maximeq; eam illuſtravit Gregor. Nazianzenus in Oratione, quam περὶ φιλοπτωχίας inſcripſit. Etſi autem idipſum antea pluribus rationibus & documentis demonſtravi, tamen materiæ hujus utilitas mihi occaſionem præbuit, plura, eaque non vulgaria, prioribus addendi.

Cap. 31. cent. 2.

In Elogio Illuſtr. virorum.

Adducemus & conſiderabimus igitur Antonij Grimani, olim Veneti principis, viciſſitudines rerum, ſub cujus effigie, in Muſæo Joviano, ita in principio ſcriptum eſt. In attollendo premendoque Antonio Grimano, alternantibus diverſæ ſortis impulſibus, Fortuna mirabiles edidit ludos: quos deinde latius explicat, quomodo à prima adoleſcentia usque ad legitimam petendis honoribus ætatem, ſummos labores, ſummaque tempeſtatum pericula alacriter ſubierit: Quomodo deinceps procurator Divi Marci ſit factus, & ad ſummos honores pervenerit, patriæque acceptus & utilis fuerit, donec in prælio cum Turcica claſſe apud Sporadas inſulas, commutatis repente ventis, nec opportune parentibus quibusdam Trierarchis, tota ſpe dejiceretur, & propemodum deleta claſſe Veneta inſtructiſſima clade maxima afficeretur, & Turcæ Naupacto potirentur, Grimano fruſtra ſe à Trierarchis per ſummam malignitatem atque ignaviam proditum conquerente, nec tamen in eos, quod eſſent nobiliſſimi ordinis, Imperij ſeveritatem exercente. Ejus fœde potius, (pergit Jovius) quam male geſtæ rei nuntius, Grimanum ſummæ invidiæ expoſuit, ut comminuta repente ejus gratia atque auctoritate, ſucceſſorem ei Senatus decerneret Melchiorem Triviſanum, veterem inimicum, qui Grimano compedes injiceret, captivumque, ad dicendam cauſam, Venetias continuo devehi juberet. Quo nuntio Grimanus, ut inſons, & egregie animo conſtans, Senatui omnino parendum exiſtimans, non exſpectato ſucceſſore, compedes ſibi ultro injecit, & peculiari mioparone Venetias devectus eſt, patribus ſeſe compeditum & judicij pœnam ſubire paratum oſtendens. Nunquam antea Venetijs frequentius atque celebrius ullius rei ſpectaculum fuit, quum eo habitu ſenex Imperator, & nihil tale ex æquo meritus, à rerum capitalium miniſtris in carcerem duceretur, & plerisque manarent lachrymæ, ex memoria

ria anteactæ vitæ. Publice autem accuſatus à Nicolao Michaële, tandem non ut reus criminum, ſed ad minuendam invidiam, in Oſſarum, alteram Abſyrtidum inſulam, relegatus eſt. Tandem cum aliquantisper Romæ apud filium Cardinalem, nihilominus patriæ inſerviens, vixiſſet, Venetijs extincta invidia, patrum judicio revocatus eſt, INTEGRITATIS ET VIRTUTIS ERGO. Hæc enim verba fuere publici decreti, QVOD nusquam præclaram juſti officij pietatem, ulla in re, erga patriæ decus intermiſiſſet. Quo exemplo videri potuit, veræ virtutis nomen inſolentis Fortunæ fluctibus jactari quidem, ſed nunquam mergi atque opprimi poſſe. Sequentibus annis Grimanus hic non ſolum iterum creatus ſancti Marci procurator eſt, ſed & graviſſimam legationem ad Franciſcum Regem ſuſcepit. Exinde inane ſemper Conſiliarij nomen, continuato honore usque ad Lauredani Principis mortem, promeruit, cui poſt longam Candidatorum contentionem, ſucceſſor Princeps creatus eſt. Inter alias autem virtutes majore cum laude rarum in eo fuit, quod Nicolao accuſatori omnis ejus acerbitatis oblitus, capitalem injuriam remiſerit, &c. Prolixior fui, in recenſendis varijs viciſſitudinibus Grimanianis, ob ejus viri, in adverſis & proſperis rebus, conſtantiam & magnanimitatem, donec nonagenarius, poſtquam Reipublicæ tribus annis præfuiſſet, moreretur. Fuit enim, ſicut Jovius eum commendat, vir frugalitatis eximiæ, per omnem ætatem, indomitiq; laboris atq; animi, ad omnis fortunæ caſus firmiſſime compoſiti.

Non diſſimile fuit fatale infortunium, & deinceps felicitas mirabilis in Ludovico Aurelianenſi, qui cum ad ſupplicium in carcere capitis damnatus, cuſtodiretur, à Rege Carolo VIII. adverſus omnium ſententiam ac opinionem abſolutus; nec multo poſt, Carolo ipſo absque liberis decedente, Galliarum Rex omnium conſenſu creatus eſt, ſicut Jovianus Pontanus de fortuna aliquid memorabile, quod noſtrates hiſtorici præteriere, literis mandavit, ut Papirius Maſſonus, & inter alia refert: quod Ludovicus in Britannico bello captus in acie, ductusq; Avaricum Biturigum, longam ſane cuſtodiam pertulit, etſi ſororius Caroli VIII. erat, eumque certa jura, jure regij ſanguinis, ipſi ſucceſſorem deſtinabant. Triennium ferme in illo carcere fuerat, cum ab ipſo Rege, præter omnium opinionem, ſe libertati priſtinisque honoribus reſtitutum vidit. *Lib. 2. de fortun.* *Annal. l. 4.*

Ex veteribus documentis huic noſtræ meditationi potiſſimum convenit, quod Rhegino, de Carolo Craſſo; vel III. hujus nominis Imperatore, de ſubita mutatione ejus ſtatus, recenſet: Carolus, inquit, corpore & animo cœpit ægrotare: menſe itaque Novembri Tiburias venit, ibique conventum generalem convocat; cernentes optimates regni, non modo

vires corporis, sed etiam animi sensus ab eo diffugere, Arnulfum filium Carlomanni ultro in regnum attrahunt, & subito facta conspiratione, ab Imperatore deficientes, ad prædictum virum certatim transeunt, ita ut jam triduo vix aliquis remaneret, qui ei saltem officia humanitatis impenderet, cibus tamen & potus ex Luidperti sumptibus administrabantur. Erat res spectaculo digna, & æstimationis humanæ sortis rerum varietate miranda. Nam sicut ante secunda fortuna, rebus, ultra quam posset, affluentibus, tot tantaque Imperij regna, sine laborum sudoribus & certaminibus attraxerat, ita ut post Magnum Carolum, majestato, potestate, divitijs, nulli Regum Francorum videretur esse postponendus: ita nunc adversa veluti, in ostentatione fragilitatis humanæ deficiens, quæ fortuna cumulaverat, cuncta inhoneste in momento abstulit, quæ prospero arridens successu, quondam gloriose attulerat.

Mirabiles mutationes in bonam & malam partem Matthiæ Corvini antea quoque attigi, & nunc plura de his addere operæ pretium duxi. Nam duo potentissima Regna eodem tempore Rege orbata, ex nobilissimo atque altissimo sanguine, ad mediocris generis homines pervenere. Hungaria ad Matthiam, Bohemia vero ad Poggiebracium. Siquidem mense Januario, Anno 1458. Matthias inter 40. millia virorum qui medio in Danubio, tum glacie constricto, impatientes magni frigoris, electionis exitum exspectabant, Rex adhuc Pragæ, in custodia Poggiebracij acclamatur. Singulare prorsus humanæ inconstantiæ documentum; ex duobus adolescentibus, ætate moribusque pene paribus, alter Ladislaus Rex, ex regio solio, dum novæ nuptæ thalamum exornat, defertur ad tumulum; alter, dum capitalem sententiam exspectat, trepidus ex carcere vocatur ad regnum, &c. sicut Bucholzerus ex Ænea Sylvio & alijs observavit. Fuerunt sane multa peculiaria & eximia dona in Corvino. Tam magno enim & invicto animo fuit, ut Cæsari Friderico per Legatos suos nunciari jusserit: Ni desisteret à bello sibi inferendo, sed ulterius armis se lacessendo pergeret, sciret, in sua potestate & arbitrio esse, Turcam, infestissimum utriusque hostem, in mediam Austriam, vel porro etiam in Germaniam, reseratis claustris & impedimentis Hungaricis, cum numerosissimis copijs introducendi. Quem eodem modo, si Cæsar potius amico quam hoste se uti vellet, inde rursus exturbare, profligare, & in Thraciam cum clade redire, conjunctis viribus & animis, cogere possent. Sed pax & reconciliatio paulo post inter hos duos heroas secuta, ad alia utiliora ejus animum adduxit. Licet fieri potuisset, ut tam potentissimus, crudelissimus & infestissimus hospes invitatus, patefacto aditu, Matthiæ talem gratiam retulisset, qualem Græcis discordibus paulo ante retulerat. Facilius enim fores reserantur, quam

In Indice Chronolog. mihi f. 162.

quam invitis potentioribus rurſus clauduntur. Fatendum ſane eſt, ut dixi, hunc Regem Hungariæ præ cæteris, multis eximijsque heroicis virtutibus, (ſicut ejus res præclaræ brevi tempore geſtæ abunde teſtantur) præditum fuiſſe, dignum profectò longiore vita & regno. Quomodo autem affectus fuerit Mahumetes Turcicus Imperator erga Corvinum, & cognita ipſius morte, ob vindictæ cupiditatem, lacrymas fuderit, antea recenſuimus. E contra quomodo Corvinus erga Mahumetem animatus fuerit, ex eo apparet, quod is ſæpius de pace Matthiam requiſiverit, ejus potentiam & felicitatem metuens; ſed cum minus ſecuram & tutam fore judicaret, veritus, ne ſub pacis tractatione majores inſidiæ ſtruerentur, & bellum acrius conflaretur, eam inire recuſavit, reſpondens, Ungariæ Regi non eſſe licitum, vel pacem vel inducias cum Turcis paciſci, ſed rebus ſuis ad limites Regni proſpecturum, prout eos animatos vel inſtructos noverit. Neque Legatos Turcicos deinceps in ſuum conſpectum venire paſſus eſt, non ignorans, ſub ſpecie pacis bellum eos machinari gravius. Cap. 26. cent. 2.

Cæterum cum paulo ante de Ladiſlai Regis potentiſſimi, in florenti ætate, & quidem ſponſi, ſubita morte, & viciſſitudine inſolita, mentionem fecerim, non extra propoſitum erit, eam rem prolixius deſcribere; cum auctores in hac non conveniant, ſed plerique hiſtorici, tanquam incertam, in medio relinquant. Inter quos eſt Gerardus de Roo: De morbi genere, inquit, quo ſublatus eſt Ladiſlaus, neque tum, neque poſtea certi aliquid conſtitit. Et in ejusmodi rebus tutius eſſe ſcriptores putant, famam citare teſtem, quam ipſos affirmare. Cruditate ſtomachi nonnulli, peſte alij peremtum volunt, ejusque indicia apparuiſſe circa inguina. Medici Germani, quorum opera præcipue uſus fuerat, veneni ſuſpicionem fuiſſe perhibent, poſtquam ex Bohemia ad ſuos rediere: id vulgus pro certo apprehendit, verene, an ex odio Bohemicæ gentis, cui tum ea propter religionem obnoxia erat, incertum. Bohemi certe injuriam hic ſuis hominibus fieri affirmant, &c. Sciendum autem eſt, alium fuiſſe Ladiſlaum, Regem Neapolitanorum, quem Itali Lanzilotum nominant, qui ex complexu Venereo virginis, Medici filiæ, ex perſuaſione patris, largitione corrupti, napello venatiſſima herba infectæ, ipſum quoque infectum atque toxicatum ſcribunt, inter quos eſt Collenucius. Sed ut cœptam materiam hujus capitis finiam, plures de varietate & mutabilitate fortunæ hiſtorias congeſſit Fulgoſius, ex quibus conſtat, etiam fœminas regias iisdem caſibus expoſitas fuiſſe. Memorabilia autem præ cæteris ſunt, quæ de Eliſabetha, vidua Ludovici Regis Hungariæ, & ejus filia, ibi recenſet, quo ob prolixitatem cupidum Lectorem remitto; Qui addere quoque poterit Onuphrium Panvinium, & Conradum Hiſt. Auſtr. l. 6. Lib. 6. c. 11.

Mar-

De rebus Hung. p. 2. c. 19. Marpurgenſem in vita S. Eliſabethæ. Non omittendum certe eſt exemplum memorabile, ex Petri Meſſiæ ſylva, de Jacobo Luſignano, agnato Petri Regis Cypri, non diſſimile illi, quod Corvino accidit. Is captus a Genuenſibus, & per novennium in carcere abſque ulla ſpe liberationis detentus: Mortuo vero Petro Rege, ob conſanguinitatem defuncti in locum, abſens Rex à Cyprijs eligitur, qui illum captivum, miſſa ornatiſſima legatione, liberari petunt. Aſſenſerunt Genuenſes, & ita perſoluta ingenti vi pecuniæ, pro redemtione, is, qui paulo ante carceri diuturno incluſus, in hoc ſqualore mortem optarat, mox non ſolum liber factus, ſed etiam in potentem Regem evaſit. Vera itaq; & ſalutaris eſt doctrina Cominæi, dicentis: ita comparatum eſt in rebus humanis, ut omnes pariter aliquo afficiantur dolore. A condito enim mundo, rerum omnium fabricator Deus hoc ita conſtituit, neque decet cuiquam illius evitare decretum. Sed differunt inter ſe cruciatus. Nam qui ſunt animi, gravius urgent, quam corporis.

CAPUT LXXXVIII.

Inſigni & atroci facinore & ſcelere, ſeditioſos & rebelles plerumque ſe ab omni reconciliatione, cum ſuomet ipſorum interitu, excludere.

Samuel. l. 2. c. 16. IN ſacris literis legimus, Abſcholomo, cum cupiditate regnandi præpoſtera audacia parentem ſuum optimum Regem Davidem, rebellis ipſe, ex regno fraude & vi ejicere vellet, Achitophelum illum, cujus auctoritas & conſilium diebus illis erat, ac ſi quis conſuluiſſet verbum ipſum Dei, inter alia, ad confirmandũ regnum Iſraëliticum, occupatum, ita conſuluiſſe: Congredere cum concubinis patris tui, quas reliquit ad ſervandum domum ſuam, ut, audiente toto Iſraële, fœtidum te redditum eſſe patri tuo, confirmentur manus omnium, qui tecum ſunt, &c. Hoc conſilium profectò fraudulentum & execrandum Abſolon ſecutus eſt, & quidem non clam, ſed palam extenſo tentorio ſuper tectum, ut ingreſſus ad concubinas paternas & inceſtus omnibus innoteſceret. Quid Achitophelum impulerit ad hoc dandum conſilium, non eſt obſcurum, & ipſe declarat ſuis verbis: Poterat populus ſuſpicari, inquit, te rediturum in gratiam cum patre, & metuit, ne forte cudatur faba hæc in eorum capitibus; dum ita conſulit eis, ſibi quoq; conſulit, ne, ſi reconciliatio fiat, ipſe daturus ſit juſtas pœnas. Ob hanc rem conſilium ejus eo tendit, ut odium inter patrem & filium implacabile fiat: conſulit itaque, Abſolonem tanta contumelia parentem afficere debere, ut deſperanda ſit reconcilia-

ciliatio, ut nempe inceſtu polluat uxores patris, omnibus videntibus, ut cognoſcant, non ex compoſito rem geri. Etſi autem Achitophel admodum ſagax & catus eſſet, ut ejus conſilia in magno pretio, & ab impiis, qui ſusque deque habebant oracula divina, divinis oraculis æquiparata ſint, tamen videre non potuit, conſilium Abſolomo & ſibi fore exitiale. Nihilominus illo non tantum ſibi, populo & Abſolomo, ad ſtabiliendum regnum, vi & dolo occupatum cavere, ſed etiam ulciſci privatam injuriam propoſitum. Nam, ut Hebræi interpretes tradunt, erat avus Betſabæ. Voluit igitur, ut uxores Davidis contaminarentur, ſicut ille neptem ſuam contaminaverat. Mirum itaque fuit intentum, Abſolonem & Achitophelem voluiſſe, populum conſtantem eſſe in tuendo novo Rege, cum tamen illi perfidi fuerint adverſus Deum, & legitimum Regem. Iſraelitæ autem ex jure, re geſta ab Abſalomo, videre poterant, hanc rem ex Deo non eſſe, ut Abſolom regnaret, quando tam impiis modis regnum affectabat, ſicut Petrus Martyr in hoc caput ſuis commentariis pie obſervavit. *Mihi fol. 173.* Sed veniamus ad profana. Simile ſcelus, ut omnis reconciliatio tolleretur, & tutius fugere poſſet, Medea commiſit, dum occiſorum liberorum membra inſequentibus objecit, quod Ovidius late & eleganter deſcripſit: *In Metamorph. Hiſtor. lib. I.* ad quem Lectorem cupidum plura de hac re cognoſcendi, remitto. Is pro ſua prudentia facile animadvertet atque diſcernet, quæ fabuloſa ſint, vel hiſtorica.

Huc pertinet, quod Polybius de bello Africano ſcribit, quod ipſe atrox & cruentum vocat & ob non ſoluta ſtipendia militibus mercenariis, ex errore Carthaginenſium, quod tantam conductorum militum multitudinem, finito bello cum Romanis, in unum locum coëgiſſent. Ii, facta ſeditione, ducibus Spendio & Mathone, Geſtonem, qui ad eos pacandos cum ſtipendio miſſus fuerat, direpta pecunia, & cæteros legatos, poſt multas contumelias duci in vincula juſſerunt, utque celerius exardeſceret bellum, & omnis reconciliatio præcideretur, immane aliquod patrare facinus properabant. Cum enim Afri antea multis exactionibus & gravaminibus oppreſſi, ſub ſpe libertatis arma commoviſſent, & 70. millia armatorum ad eos ex Africa conveniſſent, ita ut Carthaginem ipſam obſidere conati eſſent: Tandem victi ab Amilcare, qui dimiſſis & liberaliter tractatis, Lybios, cæterosque conductos milites, oblata impunitate ſibi conciliare ſtudebat, veriti Matho ac Spendius, ne ipſorum exiſtimatio diminueretur, crudele aliquod facinus machinari conati ſunt, quo multitudinis animos à Carthaginenſibus omnino alienos facerent. Ex conſilio itaque Antorici, ducis Gallorum, in crudeli & atroci propoſito ſeditionis hiſce rationibus confirmantur. Unam, inquit, ſalutis viam ſeſe rebus ſuis proſpicere, ſi omnis ſpes, quam in Carthaginenſibus habeant,

prædatur: quamdiu quis ad illorum benignitatem respexerit, fidum in bello socium esse non posse. Itaque illis maxime credere oportere, illos audire, illis mentem adhibere, qui acerbissima contra Carthaginenses consulerent, qui aliter suaderent, proditores atque hostes judicandos esse. Hæc cum dixisset, hortatur, suadetque, ut Gestonem, ac cæteros, qui cum eo in vinculis erant, item Carthaginenses omnes, qui postea capti forent, graviter excruciatos necent. Huic assensa multitudo, Gestonem, & reliquos captivos, qui numero 700. extra vallum producunt. Ibi à Gestone incipientes, quem paulo ante, ex omnibus Carthaginensibus, veluti de se optime meritum, rerum suarum arbitrum elegerant, singulorum manus præcidunt, membra dilacerant, & ad extremum, fractis cruribus, adhuc vivos in scrobem quandam conjiciunt. Cum autem Carthaginenses caduceatores, qui defunctorum corpora ad sepulturam petant, ad crudelissimos hostes misissent: Illi non solum cadavera eis negant, verum etiam eos admonent, ne posthac caduceatores ad se mittant, neque etiam Legatos, si secus fecerint, idem de illis, quod nuper de Gestone, supplicium sumtum iri. Quod reliquum sit, se unanimi consensu jam diu constituisse, fixumque animum tenere, ut quicunque è Carthaginensibus in potestatem suam veniant, diris affecti suppliciis necentur: qui vero ex sociis eorum capiantur, eos, præcisis duntaxat manibus, Carthaginem remittant, quam postea rem diligentissime observarunt. Hæc crudelitas & obstinatio, antea inaudita, movit quoque Carthaginensium Duces, ut quicunque vivi in eorum potestatem venere, ii feris laniandos objecti fuerint. Cum igitur alternante fortuna, tam atrox bellum diu gestum esset, ad extremum seditiosi isti, ab Amilcare, fossa undique & vallo circumsepti, fame coacti sunt, suis invicem corporibus vesci: Diis (inquit Polybius) eam inferentibus ultionem, dignam sceleribus, quæ in proximos patrarant. Igitur neque ad manus cum hostibus veniebant, cum & victoria Carthaginensium, & genus supplicii in aperto forent: neque de fœdere mentionem faciebant, cum nullum misericordiæ locum sibi relictum, ob superiora scelera, intelligerent, præsidium duntaxat à Tunete singulis diebus exspectantes, omnia tolerabant: postquam vero & captivorum & ministrorum corpora crudelissime absumpta (hoc enim alimento diutius usi fuere) incerto consilio inter angorem famis ac formidinem supplicii fluctuabant, tandem vero adire hostes, ducemque de fœdere alloqui decrevere. Missis igitur Legatis, Amilcari se dediderunt, trucidatis prius quadraginta millibus, qui captis armis in parte castrorum se tutabantur. Superatis deinceps Tunetensibus, Uticensibus, & Hipponensibus, in quibus locis reliquæ copiæ seditiosorum se continerent, finis Africo bello impositus est, ita prospero Carthaginensium eventu, ut non solum omnem

Afri-

Africam recuperarint, verum univerſos rebellionis principes meritis tandem ſuppliciis affecerint: Siquidem Matho, reliquique captivi, in triumphum à juventute Carthaginenſi per urbem ducti, dignas tandem ſceleribus ſuis pœnas luêre. Tandem concludit Polybius: Tribus fere annis & quatuor menſibus id bellum duravit, omnium, quæ nos audiverimus, crudelitate, ac omni ſcelerum genere maximum. Recte itaque ibi ſequentem egregiam ſimilitudinem annectit: Quo fit, ut ſi quis recte intueatur, non dubitet affirmare, non modo corpora hominum & quædam in illis ulcera ita interdum creſcere, ut ſanari nullo modo poſſint; ſed id longe magis humanis animis accidere. Ut enim in ulceribus evenit, ut ſi illis medicamentum curandi gratia adhibeas, ulcus ipſum vi medicaminis refricatum augeſcit: ſi vero curam ejus negligas, longe magis ſua ipſius natura extenditur, neque prius deſinit, quam omne ſubjectum corpus corruptum labefactumque ſit: Ita animis quoque conſimiles interdum morbi ac tabes accidunt, ut nullum ex reliquis animalibus homine atrocius atque efferatius fiat, cui ſi interdum veniam aut impunitatem aliquam conceſſeris, aut aliter benignitate cum fueris proſecutus, id omne dolum fraudemque exiſtimans, deterior fit, & erga beneficum longe magis infidus. Si vero te contra oppoſueris, nihil eſt adeo durum, crudele, nefarium, quod non facile aggrediatur, laudem ſibi eam temeritatem exiſtimans, donec ad extremum omninò efferatus animus, humanam naturam exuit. Quarum rerum initium, ac ſane majorem partem, mali mores afferunt, & depravata à teneris annis educatio. Hæc ex Polybio gravi hiſtorico, cum ſint ad communem vitam utilia & memorabilia, excerpere volui.

Ex quibus conſtat, talia crudelia conſilia & facinora impunita non fuiſſe, ſicut quoque ex exemplo ſequenti recentiori apparet, quod ſub finem hujus capitis adſcribam. Techelles Cuſalbas ex Eremita Imperator factus, magna multitudine hominum novæ religioni Mahumeticæ, ex diſciplina Halis addictorum ſtipatus, & ſubſidiis Hiſmaelis Sophi adjutus, in Armeniam, Aſiamque minorem irruerat, Turcosque aliquoties ingenti clade, acie, & juſto prælio devicerat, inter quos fuit Bellerbechus Aſiæ, qui in urbe Cutheja, quæ ad Horminium, & totius Aſiæ umbilicum tenet, Anatoliæque Magiſtri equitum ſedes eſt, ſicut in Europa, quæ Romania dicitur, apud Sophiam Mæſiæ urbem, alterum Bellerbechum conſidere videmus. Is Bellerbechus, collecto exercitu, ex Paphlagonia, Galatia, Bythinia, & Ponto, ex incondita multitudine peditum, & magna ex parte inermi, virtuti tamen veteranorum equitum ſummopere confidens, à Techellinis, qui pileata acie, uno colore rubri conſpicui, quod tota cruore conſperſa videbatur, tyronibus & imperitis hominibus formidinem incuſſerant, cruento prælio

cæsus & profligatus est: cumque in fuga se cum reliquis in urbem Cithejam contulisset, ea paulo post expugnata, cum ingenti cæde Turcarum direpta est, Bellerbechus cum uxoribus & ingenti præda captivus abductus. Verum cum jussu Bajazethis Halybassa, cum instructissimo exercitu in Galatiam venisset, & Techellem se recipientem, hostiliter persequeretur, is ut hostes atroci spectaculo edito aut demoraretur, aut à persequendo deterreret, Bellerbechum, quem vinctum trahebat, media in via sequentibus spectandum palo affixit. Nec Halybassē horrendo clarissimi viri interitu permotus, quicquam de crudelitate sibi remittendum existimavit. Et ea, quæ sequuntur, à Paulo Jovio (ex quo hæc summatim desumsimus) prolixe descripta. *Hist. lib. 3.*

Caput LXXXIX.

De improvisa & crudeli ex insidiis cæde.

Cap. 83 tom. II. DISSERUIMUS quidem, & congessimus antea non vulgaria de improvisis & cruentis laniениs & cædibus innocentum hominum. Cum vero præterea nonnulla alia memorabilia inciderint: ea quoque addenda duxi. Quomodo Joannes à Prochyta, vel vindictæ cupiditate ob violatam conjugem, vel superbia Gallorum, aliisque injuriis, offensus, occupatus fuerit, peregrinando ad Pontificem, & Imperatorem Michaelem Palæologum, eorumque consensu procurarit instruendas Vesperas Siculas, in dicto capite reperitur, & extat hujus Prochytæ, de hac executione, epistola talis ad Martinum III. Papam. Ego, inquit, conscius sum, te Caroli Gallorum Regis amicum; ejus incommoda iniquo animo, semper tulisse. Illud tamen volui te meis literis cognoscere, Gallorum superbiam eo devenisse, ut Siculi omnes uno consilio adversus eos arma sumserint: Ii enim constituta vesperarum hora, quamprimum campanæ Christiano ritu auditæ sunt, excitato tumultu, omnes, cujuscunque ordinis ætatisque interfecerunt, adeoque à populo sævitum est, ut clausi utero materno, qui Gallico semine concepti viderentur, extincti sint. Quæ omnia non magis Siculorum sceleri, quam Gallorum libidini ac superbiæ adscribenda sunt. Erit igitur prudentiæ sanctitatisque tuæ improba maximique spiritus gente explosa, Aragoniis rebus favere. Nam optimi Regis in Ecclesiam eam fidem ac pietatem cognosces, ut demum nihil, quam magnum atque amplum, illius necessitudini anteponendum censeas. Vale.

Ex hac epistola apparet, quomodo lanienam illam Siculam crudelissimam,

nam, cujus auctor ille Prochyta fuit, extenuare & frigide excuſare, atque in vitia Gallorum transferre voluerit. Sperlinga autem arx, quæ ſola contra omnes Siculos in cædem Gallorum aſſentire noluit, ſita eſt non procul à Nicoxia, quam Hambitam antiquitus appellarunt, ſicut Cl. Marius Aretius ſcribit, in rupe ex una parte in excelſa altitudine exciſa oppidumque ibi antiquitus fuiſſe, ruinas ac antiquitatis veſtigia oſtendere ait, ejusque incolas Siculis tunc Gallos, qui Siciliam opprimebant, trucidantibus tantum aſſentire negaſſe. Verum, eſto ſane, ut hæc laniena Gallorum, & veſper Siculus dici poſſit ob inſolentiam, crudelitatem & libidinem Gallis accidiſſe. Sed qualis, obſecro, fuit illa crudelitas, quam Tiberius olim Romæ exercuit, in qua, ob crudeliter occiſos, ne gemere quidem licuit: jacuit (inquit Cornelius Tacitus) immenſa ſtrages, omnis ſexus, omnis ætas, inluſtres, ignobiles, diſperſi aut aggregati, neque propinquis aut amicis adſiſtere, inlachrimare, vel inviſere quidem diutius dabatur. Sed circumjecti cuſtodes, & in mœrorem cujusque intenti, corpora putrefacta adſectabantur, dum in Tiberim traherentur. Ubi fluitantia aut ripis appulſa non cremare quisquam, non contingere, interciderat ſortis humanæ commercium, vi metus, quantumque ſævitia gliſceret, miſeratio arcebatur.

In Siciliæ chorographia.

Lib. 6. annal.

Non diſſimilem lanienam conſtat fuiſſe Lutetiæ ſuperioribus annis in cæde Collignii, & ſociorum, ſub prætextu nuptiarum, eo allectorum. Nam eo crudeliter interempto, in eos, qui ab ejus partibus ſteterant, atrociter, ne dicam prodigiosè, ſævitum: Jacuit immenſa ſtrages interfectorum, nullo ſexus, ordinis, ætatis diſcrimine, multique ex Catholicis, ſpecie publicorum hoſtium, odio privato, proſcriptorum titulis adjecti: nulli tuta domus, nulli curia, nulli ſacra baſilica, credas omnes urbes eſſe ſpoliaria: quicunque Guiſianis partibus infeſtus extitiſſet, ad certam mortem depoſcebatur, &c. Hanc nefandam lanienam pathetice & prolixe deſcripſit verſibus heroicis, Nathan Chytræus ſub nomine Herodis & Herodiadis, in ſuis Faſtis. Nihil autem novi eſt, quod ſub blanda ſpe amicitiæ & blanditiis nuptiarum, prudentiores & callidiores, ſi vi aliove modo fieri non poteſt, in caſſes & retia alliciuntur. Exemplum vetus in Juſtino hiſtorico habemus: In Africa, inquit princeps Carthaginenſium Hanno, opes ſuas, quibus Reipublicæ ſuperabat vires, ad occupandam dominationem intendit, regnumque invadere, interfecto ſenatu, conatus eſt. Cui ſceleri ſolemnem nuptiarum diem filiæ ſuæ legit, ut religione votorum nefanda committeret, & nefanda commenta facilius tegerentur. Itaque plebi epulas in publicis porticibus, ſenatui in domo ſua parat, ut poculis veneno infectis, ſecretius ſenatum, & ſine arbitris interficeret, orbamque rempublic. facilius invaderet. Qua re magiſtratibus per miniſtros prodita, ſcelus declinatum,

Ex Vindiciis mihi fol. 11. An. 1572. Menſe Aug. in fine.

Lib. 11. mihi fol. 217.

non vindicatum eſt , ne in viro tam potente plus negotii faceret res cognita , quam cogitata. Contenti itaque cohibuiſſe decreto modum nuptiarum ſumptibus ſtatuunt, idque obſervari non ab uno, ſed ab univerſis jubent , ne perſona deſignata , ſed vitia correpta eſſe viderentur. Hæc *Annal.lib.1.* obſervavit Annibal Scotus , in commentar. ad Corn. Tacitum , ubi Pompejum, imagine pacis, ſed Lepidum, ſpecie amicitiæ, ab Auguſto deceptos, ſcribit. Sæpe tyranni, inquit, quos hoſtes alia ratione tollere non poſſunt, eos nuptiis propinquarum alliciunt , & ſic ſubdola affinitate pervertunt. Id malum & ſcelestum admodum judicari debet. Quod conſiderans Federicus Aragonius , Neapolitanorum Rex , noluit filiam in matrimonium dare Cæſari Borgiæ ; quem ſciebat nulla alia de cauſa illam ducere velle , quam ut regnum commodius illi eripere poſſet , & ſic maluit hoſtiliter regno ab inimicis ſpoliari , quam ſubdolæ affinitatis pœnas luere. *Guicciard. Franc lib. hiſt.Ital.4.* Unde etiam proverbium Hiſpanicum ortum eſt : *Nullis magis Prudentia requir. , quam in nuptiis & publicis ludis* ; ſicut Gomezius teſtatur. Eodem *De reb. geſt. Ximen.lib.3.* modo fama fuit Ladislai , potentiſſimi Ungariæ & Bohemiæ Regis , cum Caroli Galliarum Regis filia, Magdalena, apparatum nuptiarum & celebrationem Pragæ ideo inſtitutum fuiſſe, ut concurrentibus eo Catholicis Principibus, potenti manu hæreticos comprehenderet, finemque tandem Huſſitarum inſaniæ daret : Idque præſenſiſſe Rochazanum & Poggiebracium, *In hiſt Bohemic.c.71.* necemque Regi pro ſua ſalute machinatos: ſicut Æneas Sylvius refert, quamvis de veritate hujus machinationis dubitet , neque incerta pro certis affirmare velit.

Recitavimus quoque antea ex Agathia , de Bul.ini Ducis Francorum cruenta clade, quomodo cum pene totam Italiam direptionibus vaſtaſſet, & in Campania manere diſpoſuiſſet , tandem in loco , cui Tanneta nomen eſt, gravi bello à Narſete ſuperatum, extinctus ſit. Sed ibi erraſſe Agathiam Lazius notat, ubi videlicet pro Bucelino Bultinum nominaverat. Quod facile fieri potuit à Græco auctore in illis nominibus , quæ erant vel Germanica vitioſe prolata, vel non recte à librario deſcripta. Cæterum Mithridatis Regis (qui teſte Appiano Alexandrino, Eupator Dionyſius nominabatur: cujus antea quoque mentionem fecimus) cædes & lanienа Romanorum in tota Aſia fuit immanis , & admodum improviſa. Edictum autem ejus hujusmodi fuiſſe traditur , UT AD TRICESIMAM DIEM obſervationis , omnes pariter Romanos , qui apud eos eſſent , & Italos , eorumque mulieres , cum pueris & liberis , qui Romani ſanguinis eſſe cenſerentur , interficerent , ſic- *In Sylla. lib. 9.c.2.* ut Plutarchus & Valerius Maximus obſervarunt. Et tradunt nonnulli auctores, hoc edicto, centum quinquaginta millia Romanorum , uno die interfecta fuiſſe ; ſed Valerius Maximus octoginta tantum millia putat, inter

quos Q. Oppium Proconsulem, & M. Aquillium, Legatos captos, & fœde cruciatos, enecatosque: idque eo tempore, cum Sylla bello civili Mariano Romæ occupatus fuit: ita ut Mithridates non pro regno & gloria, sed odio etiam cum Romanis certarit. Fuit autem is post Alexandrum Magnum, Regum Orientis maximus, & bello Aristonico auxilia Crasso consuli, ut populi Romani socius, submisit: Verum ambitio & regnandi libido in diversa consilia cum distraxit: dum enim bello Cymbrico, servili, sociali, civilibus denique armis, seditionibusque Romanos veluti oppressos laborare vidit, utendum sibi ea occasione, ad regna Asiæ Europæque invadenda, occupandaque, veluti injuriis obnoxia, ratus, pulso Ariobarzane, Cappadocum Rege, Populi Romani socio, primas belli causas movit: quem Sulla prætor ex Senatusconsulto, profligato armis Gordio, Mithridatis duce, in regnum restituit. Estque hoc bellum à Cneo Pompejo terminatum, anno V. C. DCXC. hoc est, anno, quam cœperat XXXII.

De hac laniena cum encomio Mithridatis, ita scribit C. Vell. Paterculus: *Hist. lib. 2.* Per ea tempora Mithridates Ponticus Rex, vir neque silendus, neque dicendus sine cura, bello acerrimus, virtute eximius, aliquando fortuna, semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in Romanos Hannibal, occupata Asia, necatisque in ea omnibus civibus Romanis, quos quidem eadem die atque hora, redditis civitatibus literis, ingenti cum pollicitatione præmiorum, interimi jusserat. Quo tempore neque fortitudine adversus Mithridatem, neque fide in Romanos quisquam Rhodiis par fuit, &c. Atque hæc in præsentia sufficiant improvisarum & crudelium ex insidiis vel etiam nonnunquam sub specie amicitiæ ac necessitudinis arctissimæ perpetratarum lanienarum ex antiquis pariter ac recentibus historicis collecta exempla.

CAPUT XC.

De Templariis, & hujus Ordinis excidio.

De interitu hujus Ordinis, & quo pacto radicitus, uno eodemque tempore excisus & deletus sit, antea quoque, quod diversi auctores diversa, de cruenta hac & atroci laniena, memoriæ tradiderunt, prolixe indicavimus. Quemadmodum autem, quod illa eradicatio vel exterminatio improvisa quidem certo evenerit, non amplius ambigitur: ita, utrum sontes vel insontes perierint, eaque maleficia & atrocia delicta, quæ illis imputata cognovimus, vera nec ne fuerint, in tanta varietate opinio-

num,

num dubitatur. Quæ diverſitas mihi occaſionem & materiam præbuit, ulterius inſiſtendi, & quid hiſtorici defendendo & accuſando, de iis ſcripſerint, congerendi, non quod meum judicium, utrum recte vel ſecus factum ſit, interponendum duxi. Id enim lectori cuique liberum relinquo. Cæterum, poſtquam Petrus Gregorius Tholoſanus multa atrocia ſcelera ex hiſtoriis Templariorum refert: tandem tamen ita concludit: Quidam erga Gallos male affecti comminiſcuntur per calumniam, & ex nutu Regis Gallorum, ſublatos milites Templarios. Narrat Albericus de Roſate, ſe audiviſſe à quodam cauſæ & teſtium in eos examinatore, contra juſtitiam illos punitos, hacque de re monitum Clementem V. reſpondiſſe: Etsi Via Justitiæ ordo ille deſtrui non poſſit, fiat tamen via expedientiæ, ne ſcandalizetur carus filius noſter Rex Galliæ. Et in Chronico Hermanni legitur, à Papa Clemente V. in favorem Regis Galliæ, crimine hæreſeos, fuiſſe falſo inſimulatos, &c. Jacobus Mejerus quoque notat, quo tempore iſte ordo abolitus ſit, qui per omnem fere Europam comprehenſi, horrendis ſuppliciis necabantur, ortumque, inquit, initium à Pulchro Rege, ac Gallica nobilitate, quæ precibus Pontificem Maximum ad hoc adegerunt, ſpe ducti, ut Itali tradunt ſcriptores, ſe ditatum iri, eorumque poſſeſſionem (quas per omnem Galliam plurimas habebant) conſecuturum. Multa, (inquit Antonius) etiam Templariis objiciebantur, ſed utrum vere, non ſatis conſtat. De hac re Abraham Bucholtzerus, quæ obſervavit, ita ſcribit: Clemens 22. Martii anno 1312. in privato conſiſtorio annihilavit ordinem Templariorum, quorum bona & reditus Hoſpitalariis D. Joannis (qui tunc vocabantur equites Rhodii eamque inſulam paulo ante occupaverant) attribuit. Uno itaque die per univerſum orbem hic ordo deletus & extirpatus eſt. Trithemius addit, Templarios, petente Philippo Rege Franciæ, extinctos eſſe, eoſque fuiſſe valde divites, quorum poſſeſſiones ut Philippus ſibi acquireret, eum crimen hæreſeos ipſis impoſuiſſe. Huc reſpexit Claudius Ptolomæi, in ſuis epiſtolis, Tuſca lingua conſcriptis, quæ ab omnibus propter linguæ elegantiam mire commendantur: quamobrem etiam ejus verba ipſa apponenda duxi. *Finalmente dicono, che un principe, ches' incrudeliſce troppo contra ſuoi magiſtrati, o ſpinto dal' avaritia, che da la juſtitia. ſi come fu creduto e publicato del Re Philippo di Francia, il quale diſtruſſo l' ordine de Templary per che fu detto, chè gli habea cio fatto per guadagnar le lor richezze, e chei poveretti erano innocenti, & non havevano commeſſe errore alcuno.* Hæc in gratiam eorum, qui non intelligunt linguam Italicam, ita in Latinam transferre volui: Poſtremo ferunt, principem, qui nimium ſævit in ſuos præfectos & miniſtros, facere ſe ſuſpectum, ut credatur, quod hoc agendo potius ab avaritia

Syntagm. juris univer. lib. 15 c. 3.

Lib. 11. hiſt. Flandrica.

In Indice Chronologia fol. 400.

Lib. 4.

ritia ducatur, quam zelo justitiæ. Quemadmodum creditum & scriptum fuit de Rege Philippo Franciæ, dum destrueret ordinem Templariorum. Fama enim fuit, eum lucri cupiditate, ut eorum opibus potiri posset, id fecisse, & misellos illos fuisse insontes, neque commisisse aliquid dignum pœna. In contraria opinione fuit Nauclerus, dum scribit: Anno 1310. Hospitalarii S. Joannis insulam Rhodi capiunt: Sequenti anno cassatus fuit ordo Templariorum, qui in sua prophana professione abnegabant Christum, exspuebant super crucem, & adorabant Diabolum sub specie Catti, sicut plures eorum confessi fuerant. Gulielmus Paradinus autem, licet multo sit prolixior in cumulandis criminibus, eisque enormissimis, quæ huic ordini imputata fuere, multò atrociora, quam olim Romæ in Bacchanalibus, tamen sub finem ipsemet ea in dubium vocare & excusare videtur. *Volum. 2.* *In Chron. Sabaudiæ lib. 2. c. 16.*

Postremo adscribenda duxi ea, quæ Nicolaus Serrarius in vita Petri Archiepiscopi Moguntini, de Templariis inseruit. Idem D. Petrus, inquit, provinciale habuit concilium, in quo statutorum provincialium ex antiquioribus synodis compendium colligit, cujus vix paucula supersunt, & Romani Pontificis jussu tractata est Templariorum caussa. Comparuit autem in Synodo (quemadmodum refert * M. S. L.) Hugo comes Sylvestris & Rheni, qui morabatur in Grumbach, prope Meisenheim, cum XX. fratribus, sub habitu Ordinis, probe armatis. Hi omnes non quidem vocati, sed ultro & subito in consessum Patrum irrumpunt, omnibus attonitis: Archiepiscopus viros considerans ac violentiam timens, placide jubet, Commendator ut sedeat, & si quid habeat in medium afferendum, ut depromat. Qui clara & libera voce exorsus, se suosque confratres intellexisse, hanc Synodum sui Ordinis delendi gratia potissimum congregatam, ex commissione Romani Pontificis. Enormia enim quædam scelera, & plus quam Ethnica flagitia illis objici, quæ in privato designarem, quod ipsis sane esset gravissimum & intolerabile: maxime quod non ordinarie auditi, nec convicti condemnarentur. Quare coram ista Patrum congregatione se appellare & provocare ad futurum Pontificem, ejusque universum Clerum: publicè quoque protestari, eos, qui propter talia flagitia alii igni traditi essent & combusti, constanter pernegasse, se quicquam eorum designasse, atque in ea confessione tormenta & mortem perpessos, imo Dei Opt. Max. singulari judicio & miraculo eorum innocentiam comprobatam, quod albæ chlamydes ac rubricatæ cruces igni non potuerunt absumi. Archiepiscopus his auditis, ne tumultus suboriretur protestationem eorum admisit, seq; cum Romano Pontifice acturum respondit, ut quieti esse possint, atque ita ad propria dimissi. Postea vero Petrus aliam commissionem obtinuit, juxta quam procedens, *Mogunt rerum lib 5.* ** id est, Manu scriptum Latomi.*

In Catalogo gloria mundi part. 9. observ. 5.

prædictos censuit absolvendos. Actum anno 1311. Calendis Julii, ut Narra- clerus ex quodam Jacobo Moguntino tradit. Hæc Serrarius. De militibus templariis Chassanæi est hæc sententia. Hi circa annum Domini M C XVII. sub Pontifice Gelasio II. Hierosolymis initium sumpserunt, *ut refert Polydorus & Philip. Bergomensis in supplem. Chron. lib. 12.* Hi quia in parte ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde habuerunt. Hi primum devotionis gratia non longe à sepulchro Domini habitantes, Christianos peregrinos hospitio cum charitate suscipiebant, atque eos per sacra loca & templa armati ducebant & comitabantur, ut omnem terram sanctam tuto inviserent, & inde sine adversariorum molestia reducebant. Fuerunt hujus charitatis officii auctores viri pietate insignes novem numero, quorum principes Hugonem, Paganum & Gaufredum de S. Alexandro extitisse ferunt. Utebantur atque incedebant mantelis albis cum cruce rubea, duravitque hæc religio ferme 200. annos, & maximas facultates & oppida quam plurima ubique gentium suo tempore possedit. Veruntamen convicti demum impietatis, quod qui Hierosolymis agebant, ad Saracenos defecissent, essentque in fœda vita propter rerum abundantiam à Christianis comprehensi tanquam infideles & hæretici Pontificatu Clementis V. exterminati sunt. Et etiam qui apud Gallos stabant, cum ubique ignominiose nimium vitam ducerent à Philippo Francorum Rege Pont. Rom. concedente. Quibus omnibus deletis eorum bona opulentissima partim militibus Rhodianis, imo major pars, partim novis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis Templariis privilegium concessum erat, ut excommunicati per suum Priorem, qui sacerdos erat, absolverentur, ut in cap. canonica de sentent. excom. extra. Hactenus Chassanæus. Ex his diversis judiciis auctorum sumat quisque sibi, quod veritati historiæ consonum sit, & æstimet utrum universus ordo Templariorum non solum tam atrocem mortem & supplicium, sed etiam confiscationem & ablationem omnium bonorum, commeritus, sed potius venia & commiseratione dignus fuerit.

Caput XCI.

Commendatio privatæ vitæ.

Cap. 32. & 33. cent. 1. c. 45. cent. 2.

Dulcedo, cupiditas, suavitas, & securitas privatæ vitæ mihi veluti calcar præbuit, ut prioribus meis cogitationibus & meditationibus peculiare caput adjicerem, indeque veluti solatium & voluptatem somniantis instar, perciperem, nihilque mihi gratius contingere posset, quam ut residuum tempus ætatis meæ ingravescentis illa frui possem. Quis enim (ut recte sentit Bucha-

Buchananus) sanæ mentis, non in mediocri fortuna subsistere malit privatus quam in perpetuis molestiis, aliorum intentus negotiis, suæ rei negligens, totam vitæ cursum ad alienas rationes componere: Huc respexit Seneca in hisce elegantissimis versiculis: *De jure Regni apud Scotos.*

Non alia magis est libera, & vitio carens,
Ritusq́ melior vita, quæ priscos colat:
Quam quæ, relictis mœnibus, sylvas amat,
Non illum amara mentis inflammat furor,
Qui se dicavit montium insontem jugis,
Non aura populi, & vulgus invidum bonis,
Non pestilens invidia, non fragilis favor:
Non ille regno servit, ac regno invidet:
Vanos honores sequitur, aut fluxas opes,
Spei metusq́ liber: haud illum niger
Edaxq́ livor dente degenere petit:
Nec scelera, populos, inter atque urbes sita
Novit, nec omnes conscius strepitus pavet.

Pulcherrime Seneca: Sed rhythmi Italici sequentes non minorem elegantiam habent:

Ben si puo dir quel cittadin felice,
Che sa schifar della citta, itra vagli,
Splendendo in vagi studii & cactie liete,
In villa i giorni, & à guisa de gli antichi,
Fra boschi, selve, campi, laghi, & fonti
Procura il vitto, in terra, & vita in cielo.

Idipsum observavit nobilis ille Poeta Anglus Chalonerus, ubi aulicam vitam ad privatam, eamque rusticam, collatam vituperat, ex quo hosce versus ob elegantiam huc inserere volui: *In miscellaneis.*

Scilicet alma fides, probitas, candorq́ perennis,
Et pudor, & puræ relligionis amor,
Rura colunt, parvosq́ lares, tacitosq́ recessus
Sylvarum, & fontes lene fluentis aquæ.
At bifores vitant regalia limina valvas,
Illaq́ Penelopes atria plena procis.
Fraus ubi & insidiæ, ridenti atque ore profundus
Livor, & indignis artibus ambitio.
Omnia purpureæ penetralia protinus aulæ
Prævenere, bonis ne locus esse queat.

Ergo nec aſpectu tutum eſt divertere, porta
Egrediens plenus qua planus egreditur.

Non omittenda quoque eſt laus & votum vitæ beatæ Juſti Lipſii, qui, ſi in illo ſuo propoſito perſeveraſſet non in multorum reprehenſionem, ſicut plures hac de re libri exſtant, incidiſſet. Verſiculi ejus ſunt tales, quos primæ Centuriæ Epiſtolarum ſuarum inſeruit:

Ille eſt par ſuperis Deis,
Et mortalibus altior,
Qui fati ambiguum diem
Non optat levis, aut timet:
Quem non ambitio impotens,
Non ſpes ſollicitat lucri:
Quem non concutiunt metu
Regum præcipites minæ,
Non telum implacidi Iovis,
Vero ſed ſtabilis loco
Vulgi ridet inania:
Securoq́, oritur dies,
Securo cadit & dies.
Vitam ſi liceat mihi
Formare arbitriis meis,
Non faſces cupiam aut opes:
Non claris niveis equis
Captiva agmina traxerim.
In ſolis habitem locis,
Hortos poſſideam atq, agros:
Illic ad ſtrepitus aquæ
Muſarum ſtudiis fruar.
Sic cum fata mihi ultima
Pernerit Lacheſis mea,
Non ulli gravis aut malus,
Qualis Langius hic meus,
Tranquillus moriar ſenex.

Nec diſſimilia iſtis etiam ex Boëthii Conſolatione philoſ. depromere poſſem, quæ malo lectorem ab ipſo fonte petere. Huc reſpexit olim Magnus ille Galliæ Cancellarius Hoſpitalius ad Turnonium Cardinalem, quum propter ferias juridicas illi conceſſum fuiſſet, unum atque alterum menſem ruri vivere; imitatus autem eſt Similem Præfectum (cujus inſcriptionem monumenti primæ Centuriæ noſtræ inſeruimus) hiſce verſiculis:

O no-

O nostri melior pars temporis, ô duo summæ
Lætitiæ menses exacti, scilicet ex quo
Publica jampridem tractare negotia cœpi:
His mihi sum visus solis vixisse diebus.

Idipsum sentit & optavit præstantissimus ille Legatus Cæsareus, Augerius Busbeckius, ex Constantinopolitana aula Turcica reversus, & otium honestum atque quietem in vita privata exoptans. Evolare, inquit, me ex aula, & domum redire gestientem, retinent etiam privata negotia. Nam mihi quidem vita aulica usquequaque cordi non est. Notæ mihi ejus ærumnæ. Falso splendore multæ ejus miseriæ obtenduntur. Fuci in ea multum, candoris parum est. Nulla est aula, quæ vacet invidia, in qua non desideretur amicitiæ fides, ubi voluntatum mutatio & subita ruina metuenda non sit. Nam Principes & ipsi homines sunt. Vidi, qui centum amicis stipatus regiam adierat, irato Rege, vix cum uno comite domum redire. Aula vero bona non novit, nisi sero: Umbris, fama, specie, fallaciis, errore populari ducitur: Ut eos fortunatos dicere non dubitem, quibus illa cito, & cum parvo incommodo defungi datum sit. Optabile est, sibi posse vivere & Musis, & cum paucis, & non fallacibus amicis, in agelli angulo consenescere. Aut nulla est in hoc terrestri exilio, aut ea demum vera vita est. Nimirum quum sæpe pluris fiat in aula nobilis scurra, quam vir bonus, ut non absurde boni viri inter aulicos speciem oculis subjecisse videantur, qui asinum pinxerunt inter simias. De communibus aulis loquor. Nam me non fugit, multas atque hanc præcipue, viris in omni laudis genere præstantissimis, tanquam rarissimis luminibus illustrari. Utut sit, mihi solitudo, & studiorum nutrix quies, turba & strepitu aulico potior, &c. Hæc cum sint memorabilia, & ad multa, in vita nostra regenda, & recte gerenda, utilia, ex summi illius viri monitione huc inserere volui. Sunt enim ejus epistolæ quatuor; plenæ rerum magnarum, & ad publica & privata negocia recte administranda admodum utiles. Neque Lector cupidus discendi ab iis legendis satur abire potest: quod sane mihi accidit. Nam licet ter quaterve eas perlegerim, semper tamen me cupiditas plura cognoscendi, ad eas retrahit. Dolendum autem est, non absque jactura Reipubl. insigni hunc tam excellentem virum & bis Legatum Cæsareum, ad Turcicum Imperatorem, eumque, re bene gesta, incolumem, superatis multis periculis, & quidem feliciter, tandem proficiscentem Dieppam, ad Regem Galliarum nunc regnantem, in sylva quadam à latronum manipulo spoliatum, & crudeliter occisum esse, qui dignissimus certe fuerat, & longiori vita, & feliciori exitu. *Epist. 4.*

Postremo, ut ne hoc omittam, Liviana similitudo est perelegans, ubi dicit: *Scitote, testudinem, ubi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse, ubi exserit partes aliquas, quodcunq; nudavit, obnoxium atq; infirmum habere.* *Lib. 34.*

 Quo-

Quoniam autem præſtantiſſimus ille Busbecquius in ſuperiore loco vitæ aulicæ conditionem breviter attingit: placet ea occaſione ad capitis hujus finem quaſi appendere tabellam vitæ aulicæ, ingenioſe depictam à Luciano in libro de mercede conductis. Græcam ἐκφρασιν ejus picturæ, qui volet, ex fonte ipſo petat. Nobis hic Latina interpretatio ſufficere poterit, quæ talis eſt:

Libet mihi *(inquit Lucianus)* CEBETIS illius exemplo imaginem quandam hujus vitæ (aulicæ) tibi depingere, ut eam contemplatus, ſcire queas, num ex uſu tuo ſit eam adire. Equidem magnopere cupiam vel Apellem quempiam, vel Parrhaſium, vel Aëtionem, vel Euphranorem ad hanc depingendam tabulam adhibere. Verum quoniam fieri non poteſt, ut aliquem artificem tam egregium atque abſolutum nanciſcamur, in præſentia tenuem quandam pro meo virili imaginem adumbrabo. Ergo pingatur veſtibulum ſublime atque inauratum, neque id humi ſitum in ſolo, verum procul à terra in edito collis faſtigio: præterea inacceſſum ferme & abruptum, lubricoque aditu, ita ut plerunque, qui ſe jam ad ſummum usque verticem penetraſſe ſperant, lapſo pede præcipitati cervicem frangant. Intus autem Plutus ſedeat, totus (ſicuti videtur) aureus, majorem in modum formoſus, atque amabilis. Porro amator ubi vix tandem conſcendit, jamque ad fores acceſſit, obſtupeſcat, oculis in aurum defixis: deinde ſpes, quæ & ipſa ſpecioſo vultu eſt, ac verſicoloribus amicta, manu prehenſum introducat, mire jam ipſo ingreſſu attonitum. Atque ab eo quidem tempore Spes usque illum antecedat, ducatque; tum aliæ mulieres illum excipientes, puta Fallacia Servitusque tradant labori. At is miſerum penitus defatigatum tandem Senectæ tradat jam morbidum, coloreque commutato. Poſtremo contumelia arreptum illum ad Deſperationem pertrahat; & hoc quidem tempore Spes avolans evaneſcat. Tum ille non per aureum illud atrium, per quod ingreſſus fuerat, ſed per poſticum quoddam, & occultum exitum extrudatur, nudus, ventricoſus, pallidus, ſenex; læva quidem pudenda occultans: dextra vero ſeipſum ſtrangulans. Occurrat autem exeunti Pœnitudo fruſtra lachrymans, & miſerum his etiam conficiens. Atque hic quidem eſto picturæ finis. Cæterum tu, Timocles optime, ipſe diligenter conſideratis ſingulis expende, num è re tua ſit, ut in hanc imaginem per aureas illas fores ingreſſus, per illas longe diſſimiles tam turpiter excutiaris. Quicquid autem feceris, memineris ſapientis illius, qui dixit: *Deum in culpa non eſſe, verùm qui ſua ſponte delegerit.*

Hactenus Lucianica tabula vitæ aulicæ, depicta ad imitationem Cebetis.

CAP.

Caput XCII.

Reges, Principes, & alios heroes, nonnunquam privatam vitam & quietam potius, quam splendidam, expetiisse.

QUomodo privati otium honestum & quietem plus quam aulicos honores, & vitam splendidam expetiverint, illamque præ hac commodiorem & securiorem existimarint, aliàs a me prolixe judicatum, & pluribus exemplis illustratum est. Hæc autem cupiditas privatæ & mediocris vitæ non solum ad inferiores, sed etiam ad magnates & supremos Principes se extendere, eosque felices existimasse, si illa ipsis, cum ob molestiam gubernandi, tum ob pericula à militibus propriis & exteris imminentia, contigerit, ad priora sequentia, auctarii loco, adjungenda duxi. Igitur P. Cornelius Tacitus non frustra paucis verbis multa monet, dicens: Fluxam per discordias militum fidem, & periculum ex singulis, &c. Quod observavit Hannibal Scotus, ubi in suis commentariis interpretando addit: Est fluxa per discordias militum fides, periculum ex singulis. Aurantius Princeps documentum dedit nostris temporibus, à suis hostibus incolumis, deinde singularis militis audacia peremptus: nec hic casus evitari potest. Dummodo enim quis in animum inducat, se velle non vivere, potest quemvis magnum Monarcham interficere, sed rarissima sunt exempla. Tale Pausaniæ erga Philippum: Cimeriotti cujusdam erga Solimannum: Timariotti erga Mahumetem, primum Visirem, & nonnulla alia, quæ in multis seculis evenerunt, &c. Huc pertinet insolitum & audax facinus Monachi Dominicani, qui non ita pridem Henricum III. Galliæ Regem, alioquin fautorem magnum monastici ordinis, in cubiculo suo, simulato zelo, perfricta fronte, & insigni audacia & exemplo, Regibus & Principibus admodum periculoso, cultello, ut dicitur, veneno infecto, quem in manica absconderat, lethali vulnere, ex insidiis, occidit. Recte itaque Seneca: Quod regnum est, cui non parata sit ruina & proculcatio, & dominus & carnifex? Nec magnis ista intervallis divisa: sed horæ momentum interest inter solium & aliena genua. Hoc movit Henricum Stephanum, ut peculiarem librum evulgarit, cujus titulus est: CAVETE VOBIS PRINCIPES. Non frustra itaque Quintus Curtius monet: Regum exitum si reputaverimus, plures à suis, quam ab hostibus interemtos reperiemus. Cæterum cupiditas privatæ, & fuga regiæ vitæ commovit etiam Ramirum Regem Arragoniæ, teste Baptista Fulgosio. Nam cum in monastica sua vita, mortuo ejus

In lib. 2. hist. — *Lib. 9.* — *In Collect. de relig. & cult. lib. 1.*

fra-

fratre, Aragonum regnum vocaret, petentibus Arragoniis, Pontifex monacho conceſſit, ut regnum religione ſolutus acciperet: Ducta igitur uxore, ex qua filiam Viracam ſuſcepit, neque conjugalis caritas, neque regni cupido, validiſſima duo in rebus humanis vincula eum retinuere, quo minus ad Eccleſiaſticam humilitatem, quam in monaſterio expertus erat, reverteretur. Quæ res cauſa fuit, ut à populis Raimundo, Parcinonis Comiti, nupta puella, duo regna, Arragonicum, Cathalonicumque ſimul jungerentur, &c. Induxit forte Raimirus ille præceptum Hermæ (qui dicitur fuiſſe diſcipulus Pauli Apoſtoli) in mentem, quod eſt tale: ABSTINE te à multis negotiis, & nihil delinques. Quicunque enim multa negotia agunt, multa delinquunt: quia conſtricti ſunt circa negotia ſua, & non ſerviunt Deo. Nam quomodo poteſt homo, qui non ſervit Deo, aliquid petere & accipere à Deo? Qui enim ſerviunt Deo, petunt & accipiunt ſua deſideria. Quod ſi unum negotium tractat aliquis, poterit ſervire Deo: Quoniam non alienatur animus ejus à Domino, ſed pura mente ſervit Deo, &c.

In Libello paſtoris nuntii pœnitentiæ, ſimil. 4.

Has cogitationes, de quieta vita, etiam habuit Ptolomæus Philadelphus, teſte Athenæo, qui cum podagra infeſtaretur, atque aliàs etiam fere regni nomine occupatus eſſet, conſpiciens in prato otiantes & ludentes, ſine ulla cura, Ægyptios, & in arena projectos, in hunc modum exclamavit: ὢ τάλας ἐγὼ τὸ μηδὲ τούτων ἕνα γενέσθαι, O miſerum me, qui non unus de horum numero factus ſum. Quo dicto innuere voluit, privatorum hominum vitam eſſe multo optimam ac quietiſſimam. Huc referri non incommode, tanquam exemplum recentius, poſſunt ea, quæ de Friderico Imperatore III. vel rectius, ut puto, IV. hujus nominis, in hiſtoriis Auſtriacis Conradi Decii opera non ita pridem editis, leguntur. Cum enim gravi morbo Linzii laborare cœpiſſet, quem nimio melonum eſu auctum eſſe, nonnulli prodidere, alterum illi crus ſphacelo affectum, per eosdem dies ex Medicorum conſilio reſectum erat. Id quum inſpexiſſet, quæſiviſſe ferunt, quid inter Cæſarem & quemvis ruſticum intereſſet? Mox vero ſubjeciſſe, ruſticum ſanum ægroto Cæſare longe eſſe feliciorem. Non multo poſt rebus ex ultima voluntate conſtitutis, obiit 13. Cal. Septemb. anno ætatis octavo & ſeptuageſimo, poſt ſuſceptam Imperii curam, tertio & quinquageſimo, quo Cæſarem nemo poſt Auguſtum diutius imperavit. Fridericum hunc rectius IV. hujus nominis appellari, ex ſententia Cuſpiniani, Lazii, Gerardi de Roo (cujus Annales rerum Auſtriacarum nuper, opera Conradi Decii, ut dicebam, editi ſunt) & aliorum probatorum hiſtoricorum, paulo ante innuebam. Nam Fridericus Pulcher Auſtriacus III. & in Cæſarem electus, & poſtquam in prælio captus à Ludovi-

Lib. 12.

Lib. 10.

dovico Bavaro, certis conditionibus dimissus esset, hoc nomen ex transactione inter illos facta, usq; ad mortem retinuit, ita ut in literis alter alterum Cæsarem appellaret, & nomen suum scribens, præponeret. Animadverterunt sane optimi Imperatores, quam grave periculum & onus sit, recte imperare, & gubernare: ideoq; vitam privatorum & rusticorum felicem duxerunt, sicut ex Vopisco quoq; patet, ubi scribit: Diocletianum, resignato Imperio, sæpenumero dicere solitum: *Nihil difficilius esse, quam bene imperare.* Nam quatuor vel quinq; viri se colligunt, atq; unum consilium capiunt, ad Imperatorem decipiendum, dicunt, quid probandum sit: Imperator, qui domi clausus est, vera non novit, cogiturq; hoc tantum scire, quod illi loquuntur, facit judices, quos fieri non oportebat: amovet à Repub. quos retinere debebat. Quid multa? Bonus, cautus, & optimus venditur Imperator. Eandē difficultatem recte imperandi objicit Benevenutus de Rambaldis in suo Augustali (quem librum non recte Francisc. Petrarchæ adscripsit Albertus de Eyb Eques Francus & utriusq; Juris Doctor suo tempore disertissimus) Wenceslao, Caroli IV. filio, hisce verbis: Wenceslaus, vivente patre electus est Imperator, & adhuc regnat: Hic juvenis robustus venator, quid acturus sit, ignoro, tamen minatur, se venturum in Italiam. Sed ne venias, precamur te, si non vincis laude parentem tuum, quanquam aliud de te speramus. Nam præsentia Cæsaris Julij vix sufficeret, ad compescenda mala, quibus misera laceratur Italia, temporibus tuis. Sic imperium orbis cœlum versat, ut illud quondam potens ac venerandum gentibus & Regibus Romanum Imperium, præfiguratum in tibiis ferreis, cui nihil olim defuit, nisi modicum Orientis, nunc prohdolor, nihil possideat, nisi modicum Occidentis. Hæc ille. Si quis autem plura hac de re scire desiderat, is legat eundē Petrarcham de remedio utriusq; fortunæ. Utilis quoq; est cautio & similitudo elegans de ratione recte gubernandi, A. Gellii, vel, ut nonnulli recentiores volunt: Agellii: Vita hominum inquit, qui ætatem in medio rerum agunt, ac sibi suisque volunt esse usui, negotia periculaque improviso multa prope quotidiana fert. Ad eā cavenda atque declinanda perinde esse oportet animo semper prompto atque intento, ut sunt athletarum, qui Pancratiastæ vocantur. Nam sicut illi ad certandum vocati, projectis alte brachiis, consistunt, caputque & os suum, manibus oppositis, quasi vallo præmuniunt, membraque eorum omnia, priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt, aut ad facienda parata, ita animus atque mens viri prudentis, adversus vim & petulantias injuriarum, omni in loco atque tempore prospiciens, debet esse erecta, ardua, septa, solida, expedita, nunquam connivens, nusquam aciem suam flectens, consilia cogitationesque, contra fortunæ verbera, contraque insidias iniquorum, quasi brachia & manus prætendens, ne qua in re adversa & repentina incursio imparatis

In Aureliani vita.

In fine.

In Margarita Poetic. part. 2. l. 12.

Dialogo 91.

Li. 13. c. 26.

paratis improtectisque oriatur. Poſſem & plura de Imperatoribus & Regibus, qui pertæſi laborioſæ & tædioſæ gubernationis, abdicato Imperio, ad privatam & quietam vitam ſeſe contulerint (inter quos præter Diocletianum fuit Lotharius & Carolus V. Cæſares) huc annectere, ſed iis in alium locum reſervatis, tantum Sertorii, qui, dimiſſo exercitu, in Inſulas Athlanticas, ut ibi privatus ſecure ac quiete vitam ſuam conſumere poſſet, ſe contuliſſet, niſi proditorie occiſus eſſet, in fine hujus capitis adjiciam monumentum, quod ad Eboram Luſitaniæ, (quæ olim Liberalitas Julia fuit) cum hac inſcriptione extat, haud ſcio, an integrum:

SERTOR. LUSIT. DUX IN EXTREM: ORB. PLA-
GA. D. IMMORT. VOVET ANIM. BUSTO
CORPUS. QVI. TIBI SALO. TETHI. SERVATUS
QVO. VOCE. CIRCA. EBOR. RO.COS. Q.
IPS. CECIDERAT. OLIM. H. BREX. S. CIRCUM.
VENTUM. DOLO. UMB. ELISIUM. DIRIGE
DIVA. D. S. TII.
AULICUS. P.

CAPUT XCIII.

De felicitate vitæ ruſticæ rhythmi Gallici, cum interpretatione Latina, Nicolai de Clamengiis.

Combien est heureuſe la vie de celuy, qui fait ſa demeure aux champs: par Philippe de Vitrac Eveſq. de Meaux.

SOus feville verd, ſur herbe delectable,
Sur ruy bruyant, & ſur claire fontaine
Trouvay fichee une borde portable.
La mangeoit Gontier avec dame Helene
Frais fromage laict, heurre, fromagee.
Creſme, maton, prune, noix, pomme, poire:
Cibor, oignon, eſcalogne froyee.
Sur crouſte biſe, au gros ſel, pour mieux boire.
Au groumet beurent & oiſollons narpoyent,
Pour rebaudir & ledru & la drue,
Qui par amours de puis s'entre baiſoyent;
Et bouche & nez & polie & barbue.
Quand eurent prins des doux mets de nature,

Tan-

Tantoſt Gontier, hache au col, au bois entre
Et dame Helene ſe mit toute ſa cure
A ce buer qui coevurſe dos & ventre
I'ovi Gontier en ab attant ſon arbre
Dieu mercier, de ſa vie treſſeure.
Ne ſcay, dit il, que ſoint piliers de marbre,
Pommeaux luiſans mure veſtue de peincture.
Ie n'ay paour de trahiſon tiſſue
Sous beau ſemblant, ne qu' empoiſonne ſoye
En vaiſſe au d'or. Ie n'ay la teſte nue.
Devant tyray, ne genovil qui ſe ploye,
Verge d'huiſſier jamais ne me deboute.
Car jusques là ne me prend convoitiſe,
Ambition, ne leſcherie glaute.
Labour me paiſt en ioyeuſe franchiſe:
I'aym' dame Heleine & elle moy ſans faille:
Et c'eſt aſſez: de tombe n'avons cure.
Lors dis, Helas, ſerf de cour ne vaut maille,
Mais franc Gontier vaut en orgemme pure.

IDEM LATINE PER NIC. DE CLAMENGIIS.

Fronde ſuper viridi locus eſt in gramine amœno,
Illuſtrat nitidis illum fons limpidus undis,
Et de fonte fluens placido cum murmure rivus,
Hic caſa fixa fuit geſtabilu: intus edebant
Gonterus comes, ac Helene, cum lacte butyrum,
Spumantis florem & lactis, maſſamq́ coacti,
Caſeolumq́ recens preſſum, & cui caſeus indit
Nomina, mixturam agreſtem: non cerea deerant
Pruna, nuces varia, pyra ſtyptica, dulcia mala.
Non oculis cœpe infeſtum, non ſectile porrum,
Non alium in morem fricta aſcalonia, nigro
Pane ſuper, ſale cum multo, ſitis ut magis urat.
Cortice fagineo lympham de fonte biberunt.
Interea volucres mellito gutture cantus
Deſuper exercent varios, hilarantq́ beatos
Convivas: hinc alterutrum grata oſcula ferre
Mutuus egit amor. Pradulcia fercula poſtquam

En grand palais, en sale plantureuse
Environne de famille pompeuse,
Pleine de fraude, d'enuie & de murmure,
Wide de foy, d'amour, de paix joyeuse,
Serve, subjecte par convoiteuse ardure
Vins & viandes avoit il sans mesure:
Chairs & poissons occins en mainte guise,
Erovicts & sausses de diverse teincture,
Et entremets faicts par art à divise,
Le mal glouton par tous guette & advise
Pour appetit trouver, & quiert maniere,
Comment sa bouche de lescherie esprise
Son ventre emplisse, comm' bourse pantonniere,
Mais sac á fiene, puente cimetiere,
Sepulchre á vin, corps bouffi, crasse panse
Pour tous ses biens en soyn' á lie chiere.
Car ventre saoul n' a en saveur plaisance,
Ne le delite ieu, ris, bal ne danse.
Car tant convoite tant quiert, & trant desire,
Qu' en rien qu'il ayt n' auraye suffisanse.
Acquirer veut ou Royaume ou Empire,
Pour avarice sent douloreux martire,
Trahison doute, en nully ne se fie,
Cœur à felon, enflé d' orgueil & d'ire,
Triste, pensif, plein de melancolie.
Las trop miex vaut de franc Gontier la vie,
Sobre liesse, & nette pouretè
Que pour suyvir par orde gloutonnie
Cour de tyran, riche malheureté.

IDEM LATINE PER NIC. DE CLAMENGIIS.

Rupis in horrendæ scopulis sedet edita turris,
Pervia nubiferis Austris, Boreæq; sonanti,
Quam rapidus nimiumq; minax præterfluit amnis.
Ardua sunt illic opulenti tecta tyranni:
Aula est purpureis ornata tapetibus, auro
Atria tota micant, ut Midæ credere possis.
Hunc, dum sublimi mensa discumbit, obibat
Turba ministra, procax, livoris plena veneno,

Plena dolis; ac insidiis & murmure cæco.
Nulla fides illis, non pax, aut fœdus amoris:
Pressa gravi, sed colla jugo, majora parandi
Ambitione: adeo cupidis nil parta videntur.
Vina dapesq; aderant numero sine, quod vehit aer,
Quodq; creat pelagus, quod tellus, sistitur illic.
Quæq; suo condita modo pulmenta, colore
Salsamenta simul vario fucata nitebant.
Vndique perlustrat, vestigat cuncta gulosus,
Vt sibi quid sapiat de tanta mole ciborum:
Exquiritq; vias, quibus ora accensa furenti
Ingluviem, ventremq; avidum, seu dira charybdis
Expleat: at saccus fœtus, sentinaq; putris,
Corpus crassitie turgens, immane sepulchrum
Bacchi, inter lautas epulas hilarescere nescit,
Nubila semper ei frons est, ac lumina torva.
Nil perdix, aut pavo sapit, fastidit olorem.
Quid mireris? adhuc hesterna obsonia ructat.
Non juvat hunc plausus, lususve decensve chorea.
Nempe sitim rabidam, non, quod fert Lydia, sedat
Aurum, quot que Tagus volvit, quot que Hermus arenas.
Nil satis est: cupit imperio regnove potiri:
Torquetur curis mordacibus, æstuat inter
Spem dubiumq; metum: non ulli fidit amico.
Nam neq; amat pure quemquam, nec amatur ab ullo:
Proditione peti semper timet, atque venenis.
Fellea corda gerit, fastu inflammatus & ira:
Anxius & tristis semper, nec mente quietus.
Eheu Gonteri quanto præstantior est sors,
Splendida pauperies, frænataq; gaudia, tuta
Libertas, quam infame gulæ per dedecus, aulam
Divitis infaustam sectari velle tyranni.

Caput XCV.

Votum rhythmicis Gallicis pias complectens sententias.

Seigneur mon Dieu, mon pere pytoyable,
Octroye moy ce desir immutable,
De te vouloir, te cercher, te trouver,
En te trouvant te cherir d'un grand zele:
Te cherissant te demeurer fidele
Fidele estant jamais ne varier.
Donne á mon cœur le don de repentance,
A mon esprit de salut cognoissance,
Et à mes yeux une source de pleurs,
Donne à mes mains l'aumosne charitable
Esteins en moy la flamme insatiable
Et de la chai les cruelles chaleurs:
Dedans mon cœur, allume, embrase, enflamme
De ton amour la vive & saincte flamme,
Chasse de moy l'esprit presomptueux:
Octroye moy le tressor amiable
D'humilité, vertu tres desiderable,
Romps le despit fier & tumultueux,
Muni mon cœur de forte patience,
Repurge le de toute outrecuidance.
D'orde rancune, & de mauvais vouloir:
Vien le remplir une douce pensee,
La vive foy i'y sente redressee,
La charite l'humilité, l'espoir:
La vanite d'autour de moy recule,
En mon esprit l'inconstance soit nulle
Tout changement de moy soit reietté.
Ma bouche soit de friandise exempte,
De peu de mets l'estomac se contente,
Gueri mes yeux da folle avidité:
Chasse de moy l'orgueil, & injurie,
Detraction, mo queuse flatterie,
Retire moy loing de tous curieux.
Ne permets pas, que i'aime vaine gloire,

Ny

Ny que de tout i' oſe me faire croire,
Ny que ie ſois ami des vicieux
Mon ame ſoit par toy ſi bien appriſe,
Que l'indigent ja mais ie ne meſpriſe,
Que ie ne face au foible oppreſſion.
Que ie ne ſois aueugle d'avarice,
Que part ie n'aye à quel conque injuſtice,
Ains du chetif i'aye compaſſion.
Retranche en moy le deſir de mal faire,
Vouloir inique, obſtiné, temeraire,
Vile pareſſe, & molle oiſiveté,
Aveuglement de cœur & de penſee,
Barbares mœurs, vie mal compaſſee.
Et le malheur d'un eſprit hebeté,
A celle fin que loing de moy ſe treuve
De maints pechez l' abominable preuve,
La reſiſtance au bon & ſainct conſeil,
A trop parler une langue effrenee,
De la droiture una ame deſtournee,
Un cœur reveſche & aux pauures cruel.
Que ie ne ſois armé de calomnie
Contre l'honneur d'une innocente vie,
Ny trop piteux ny trop ſevere aux miens,
Ny nonchálant au deu de mon office,
Ny trop enclin à ſupporter le vice,
Ny trop chagrin envers ceux qui ſont tiens.
O Eternel, humblement ie te prie,
Que pieté dans moy reprene vie,
Se accompaignant d'humble compaſſion:
Quel l'affligé doucement ie conſole
Par ſaincts effects & par bonne parole,
Et le foulé i' oſte de oppreſſion;
Qu' à l'indigent & pauure ie ſubviene,
Le ſoulageant de la puiſſance miene,
Et qu' au foulé ie ſerve de ſupport.
Au diſetteux ma dedte ie remette,
A mes haineux toute offenſe à moy faite,
A l'ennemi i' offre paix & accord.
Que pour le mal le bien ie face & rende

Que

Que desdaigner aucun ie ne pretende,
Ains à chaſcun defere honneur,
I'adhere aux bons, les ſuperbes i'evite,
I'aime vertu, le vice ie deſpite,
Que ie t'inuoque en joye & en douleur:
Qu'en mon bon heur je ſuy ne l'attrempance,
Qu'en dur ennuy i'adhere à l'eſperance,
Ie parle peu, je marche rondement
Que pour un rien periſſable je tiene
Toute chevance & vigneur terrienne,
Ayant mon cœur au ciel entierement.

Hæc veteris poetæ carmina ad excitandas pias cogitationes in peculiare caput inſerere volui. Anguſtia autem temporis obſtitit, quo minus hoc pium votum transferri paribus Jambis in Latinam linguam nunc potuerit: ſed quod omiſſum hic eſt, alio tempore commodiore complebitur: Interim hanc amici cujusdam noſtri extemporalem verſionem de verbo ad verbum expreſſam boni conſule.

DOMINE mi Deus, mi Pater miſericors,
Da mihi ut te deſiderem inceſſanter.
Te velim, te quæram, te inveniam,
Te inventum amem magno zelo,
Tibi amato perſeverem fidelis,
Inq; fide tua numquam variem.
Da cordi meo donum pœnitentia,
Animo meo ſalutis cognitionem,
Et oculis meis ſcaturiginem lachrymarum,
Da manibus meis eleemoſynam benignam,
Extingue in me flammam inſatiabilem,
Et carnis crudeles ignes,
In corde meo allu ce, accende, inflamma
Amoris tui vivam & ſanctam flammam,
Tolle à me ſpiritum præſumptuoſum:
Largire mihi theſaurum amicabilem
Humilitatis, virtutem deſiderabiliſſimam,
Contunde iram ferocem & tumultuantem,
Muni cor meum propugnaculo patientiæ,
Repurga illud ab omni arrogantia,
Ab impuro odio, & prava concupiſcentia.

Veni, & imple illud hac suavi cogitatione,
Vt vivam fidem sentiam in me compositam,
Charitatem, humilitatem, spem firmam.
Vanitatem undique à me repelle,
Neque in animo meo inconstantia hæreat ulla,
Omnis mutabilitas procul à me facessat:
Os meum fiat gulositatis expers,
Pauco cibo stomachus se contentet,
Sana oculos meos à stulta aviditate:
Aufer à me fastum injuriosum,
Detractionem, cavillatoriam adulationem,
Abduc me longè ab omnibus curiosis.
Non permittas, ut diligam vanam gloriam,
Neve ut velim mihi soli credier,
Neque fiam amicus vitiosorum.
Animus meus ita à te sit formatus,
Ne egenos unquam contemnam,
Neque infirmos opprimam:
Ne fiam cœcus avaritia,
Neve ullâ me contaminem injustitiâ,
Sed pauperum & afflictorum miserear.
Amputa in me omne desiderium malefaciendi,
Voluntatem iniquam, obstinatam, temerariam,
Vilem pigritiam, & mollem otiositatem,
Occœcationem cordis & mentis,
Barbaros mores, vitam male disciplinatam,
Et ingenij hebetis infortunium.
Adeo ut longè elongetur à me
Peccatorum abominabilis probatio,
Et bonorum sanctorumq; consiliorum repudiatio:
Ad multiloquium lingua effrenis,
A recto tramite declinans anima,
Cor asperum & pauperibus crudele.
Ne sumam arma calumniarum
Adversus honorem vitæ innocentis:
Ne nimis indulgens existam, neq; nimis severus in meos:
Ne fiam negligens in debito mei officij,
Ne nimium proclivis ad ferendum vitia,
Neque nimium anxius in eos qui sunt tui.

O æterne Deus, ego te humiliter precor,
Vt pietatem in me redintegres,
Comitatam humili commiſeratione:
Quo afflictum dulciter conſoler
Rebus piis & honeſtis ſermonibus,
Et circumventum liberem ab oppreſſione.
Quo egeno & pauperi ſubveniam,
Eum ſublevans in quantum facere poſſum,
Et oppreſſo ut feram ſuppetias,
Inopi debitum meum remittam,
Odientibus me omnem offenſam condonem,
Inimicis offeram pacem & concordiam:
Vt pro malo bonum & faciam & reddam,
Nec quemquam dedignari præſumam,
Sed unicuique ſuum deferam honorem:
Vt adhæream bonis, & ſuperbos evitem,
Diligam virtutem, & vitia exſecrer,
Vt te invocem cum gaudio & dolore:
Vt res ſecundas feram temperanter,
In adverſis autem ſpe non confundar:
Vt loquar pauca, ambulem aperte:
Vt pro rebus perituris teneam
Omnia bona & ſubſtantias terrenas,
Habens cor meum ſurſum in cœlis theſaurizans.

CAPUT XCVI.

De coma, capillis & barba, nec non & calvitie: quodque ſubditi in Principis ſui exemplum ſequaces ſint.

EXTAT Caroli Magni conſtitutio talis: Adjutores conſpirationum ſinguli eorum alter ab altero flagellentur, & nares ſibi invicem præcidant. Ubi vero nihil mali perpetratum eſt, ſimiliter quidem inter ſe flagellentur, & CAPILLOS SIBI INVICEM DETONDEANT. Eodem modo in Novella quadam Conſtitut. Leonis ſtatuitur, quod ii, qui ſuppetias in crimine raptus attulerint, naſo mutilentur, verberentur, & CUTE TENUS TONDEANTUR. Non ſolum igitur ex his conſtitutionibus conſtat, quam accuratam curam comarum & barbarum veteres heroes & nobiles habuerint: ſed etiam alias in peculiari capite multa memorabilia congeſſimus, tam de obſervantia capil-

C. 9. de conſpirationib. Adde Bart. Schobingerum in Addit ad Ioac. Vadiani, l. 2. de Monaſt. & Colleg. German. p. 139. 10. 3. Alam. ſc. Nov. 35.

capillorum, quam de causa, quod illi certis de causis neglecti, & valetudinis causa decisi sint. Demonstravimus quoque, quod subditi plerunque tonsuram Regum imitati, & quod antea honorificum & ornamentum eorum fuit, ut Regibus & Principibus gratificarentur, neglectum sit. Ad reliqua igitur exempla antea adducta, Henrici VIII. Regis Angliæ adjungam. Is enim cum circa annum Christi 1521. primum comam deposuisset, mox ejus exemplo reliqui Angli commoti, omnes tondebantur, cum antea illi omnes comati conspiciebantur. Cæterum licet hæc Ovidiana sententia de coma vel capillis, utrique sexui adscripta sit:

Cap. 40. cent. 1.

Turpe pecus mutilum, turpis sine gramine campus,
Et sine fronde frutex, & sine crine caput.

Tamen mulieribus hæc turpitudo potissimum adscribitur, quod ex Apulejo Cælius exaggerando ita observavit: Mulierem videlicet venustissimam, si capillitio nudetur, etsi illa cœlo dejecta, mari edita, fluctibus educata, & ipsa Venus & omni gratiarum choro stipata, atque toto Cupidinum populo comitata, & balthco suo cincta, cinamomia fragrans, & balsamo rorans, si calve processerit, placere non poterit, ne Vulcano quidem suo. Calvities sane olim etiam & postea, tanquam deformis, in virili sexu habita fuit, sicut id sacræ literæ testantur. Elisæus enim Propheta, ob calvitiem (quamvis non impune) à pueris male feriatis derisus fuit. Sicut Agathocles, Siciliæ tyrannus, cum caput ei paulatim defluentibus capillis denudaretur, pudore ductus, myrtea corona crinem obtexit, quæ quasi velum erat & tegmen calvitiei, sicut Ælianus scriptum reliquit. Eodem modo C. Julius Cæsar calvitii deformitatem iniquissime ferre solitus fuit, obtrectatorum jocis obnoxiam sæpe expertus: ideoque & deficientem capillum revocare à vertice assueverat: & ex omnibus decretis sibi, à Senatu populoque, honoribus, non aliud aut recepit, aut usurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo gestandæ. Coactus certe fuit, milites in Gallico triumpho jocabundos ita vociferantes audire: Uxores vestras servate, cives: vobis mœchum adduximus calvum, sicut Suetonius & Dio observarunt. Sic quoque Domitianus Imperator sævitia Neronem superans, quia calvus erat, maledictis populi, Nero calvus appellabatur. Cuspinianus præterea, ubi Caroli II. Imperatoris cognomento Calvi (ejus, ad quem exstat Ecloga de Calvis Hugebaldi Elnonensis monachi) vitam describit, & ego, inquit ex eorum numero sum, & lata calva sæpe quibusdam risum moveo puellis, quibus admodum placui adolescens comatus. Sed non inconveniens huic capiti erit, ut audiamus, quam suaviter & ironice contra Antiochenses Julianus Cæsar cum sua barba & capillis, quos more veteri Germanorum & Gallorum, prolixos gestare solebat, ludat, & jocetur, eamque defendat: econtra vero eorum mollitiem

Lib. 18. c. 10.

Lib. 11. var. histor.

tiem taxet in ſuo Græco libro, cui titulum, μισοπώγων, ſive Antiochienſem fecit. Et primum, inquit à perſona ordiar. Huic enim, quod, ut arbitror, natura non multum pulchritudinis ac venuſtatis dediſſet, ipſe moroſitate quadam & acerbitate animi, longam iſtam barbam addidit, quaſi pœnas ab ea exigens, nulla quidem alia de cauſa, niſi quod natura elegantior non fuiſſet. Ideo diſcurrentes in ea pediculos perfero, tanquam feras aliquas in ſylva: neque large edendi aut bibendi mihi poteſtas eſt: cavendum enim eſſe arbitror, ne imprudens pilos una cum pane devorem. Nam de dandis accipiendisve oſculis nihil laboro. Tametſi ad cætera hoc habere videtur incommodi barba, quod non ſinit pura puris, eoque, ut opinor, ſuavioribus labris labra adjungere. At vos funes etiam ex ea necti oportere dicitis. Equidem id vobis perlibenti animo concedendum, modo pilos poſſitis extrahere, neque eorum aſperitas veſtras molles & delicatas manus offendat. Neque vero quiſpiam exiſtimet, me maledicto iſto gravius commoveri. Ipſe enim cauſam præbeo, qui hircorum ſimilem barbam gero, cum poſſem etiam lævem glabramque efficere, qualem habent formoſi pueri, mulieresque omnes, in quibus naturâ ineſt amabilis decor, & venuſtas. Nam vos in ſenectute etiam veſtros liberos imitamini, & pro iſta veſtra delicatiſſima vita, & ſimplicibus fortaſſe moribus, ſtudioſe eam glabram facitis, & virum, non ut ego ex genis, ſed ex fronte oſtenditis. Sed enim ego hac prolixitate barbæ non contentus, caput habeo præterea ſqualidum: rarò tondeor, rarò ungues ſeco: digitos etiam ex coma fere nigros habeo. Quod ſi etiam arcana vultis noſſe, pectus eſt mihi horridum atque hirſutum, ut leonibus, ferarum regibus: neque unquam leve illud feci, tanta eſt animi mei aſperitas atque objectio. Neque enim partem corporis ullam levem mollemve effeci. Dicerem vero vobis, ſi qua mihi eſſet verruca, ut Cimoni; nunc nihil aliud dicam. Non enim ſatis mihi fuit, corpus habere ejusmodi, ſed etiam præterea vivo perauſteram & difficilem, &c. Hæc veluti ludicra & faceta, lectu quidem jucunda ſunt; at mordentia & bilioſa. Quæ utrum tantæ Imperatoriæ majeſtati & gravitati conveniant, nec ne, aliis judicandum relinquo. Sed ingenium Juliano quale fuerit, vel ex Nazianzeni deſcriptione novimus.

Venio ad alia huic noſtræ materiæ magis convenientia. Cranzius ſentit, circa annum Chriſti 1481. Germanos Principes capillos cœpiſſe ſibi ſuisque tondere. *Lib. 3. Vandalic. c. 23.* Et invicem literas miſiſſe, incluſis forcipibus cum mandatis. Erant, inquit, qui capillos ſerio tutarentur. Sed iis vel vigilantibus per vim jocumve, vel dormientibus inſidiabantur cæteri, militaribus viris indecorum arbitrati, ſi, ut puellæ, comas alerent. Inſtitutum vero Franciſci I. hujus nominis, Regis Galliarum, callidum fuit, cum, ut pecunias à

 ſacri-

ſacrificulis facilius extorquere poſſet, barbas Eccleſiaſticis omnibus abradi juſſit, qui ingenti pecunia barbas redemerunt, & exſtat pro ſacerdotum barbis Pierii & Valeriani oratio, &c. Cæterum non ſolum apud Reges & Principes Chriſtianos auctoritas tanta fuit, ut ſubditi (quemadmodum antea dixi) illis in moribus, & aliis exemplis morigeri fuerint: ſed etiam apud gentiles ſimilia exſtant. Scribit enim Diodorus Siculus, Æthiopibus morem fuiſſe, ut ſi quando Rex aliqua corporis parte ex quavis cauſa debilitaretur, domeſtici omnes ſponte ſua eandem partem debilitarent. Turpe enim exiſtimabant, Rege claudo, non omnes ejus amicos claudos eſſe, cum veræ ſit amicitiæ, ex rebus adverſis amicorum dolere, lætari ſecundis. Ob hanc ſequelam & imitationem innatam huc ſpectat pulchra ſimilitudo apud Plutarchum: Reges, inquit, ſi Muſicam ament, multos efficiunt Muſicos, ſi literas, literatos: ſi athletas, exercitationibus corporis deditos, ita vir, ſi corporis cultui ſtudet, uxorem ornandi corporis ſtudioſam reddit: ſi voluptatibus indulget, libidinoſam & meretriciam: ſi honeſtatem, & pulchras res ſectatur, temperantem & modeſtam, &c. Ad ſummam, experientia teſtatur, eſſe verum id, quod Galli, licet ſuccincte, attamen emphatice, in proverbio dicere ſolent:

De conjug. precept.

Les ſuiets. & les provinces.
Suivent les moeurs de leurs princes.

Lib. 5. Lura-rania, fol. 134.

Eodem modo in cantionibus ſpiritualibus Gallicis hæc leguntur:

Le peuple d'une province
Forme ſes moeurs ſur ſon Prince
Quand prompt à mal il le void,
A mal faire il s'eſuertue:
Iamais la verge tortue
Ne peut faire l'ombre droit.

Huc pertinet exemplum Veſpaſiani Imperatoris, qui propter ſobriam rationem vivendi, à ſe introductam, appellatur à Tacito auctor ſobrietatis, atque addit egregiam doctrinam: Obſequium, inquit inde in Principem, & æmulandi amor validior, quam pœna ex legibus & metus. Et alibi: Legati tribunique ex moribus Imperatorum ſeveritatem æmulantur, vel tempeſtivis conviviis gaudent, &c. Idipſum non ignoravit ſapientiſſimus Plato: Is enim in Siciliam, quæ cum ſuo Rege ægra erat, ſe non contulit, ut febres, catharros, & alios morbos curaret, ſed ut ebrietatem, laſciviam, & alia vitia animi, ſuis utilibus & ſapientibus præceptis compeſceret. Sed hanc materiam ſtudioſus Lector prolixius explicatam inveniet in peculiari capite, cujus titulus eſt: Subditos plerunque imitari Principum mores.

Centur. 1. Cap. 66.

Poſtre-

Postremò Ambrosiana capillorum commendatio memorabilis est, Comam, inquit, esse reverendam in senibus, venerandam in sacerdotibus, terribilem in bellatoribus, decoram in adolescentibus, comptam in mulieribus, dulcem in pueris. Tolle arboris comam, arbor ingrata est: tolle humani capitis capillum, tota pulchritudo flaccescit. Et contra elegans inprimis Eumolpi apud Petronium exstat in calvos elegidarion: Hexaem. lib. 6. In Satyr.

Quod solum formæ decus est, cecidere capilli,
Vernantesq́, comas tristis adedit hyems.
Nunc umbrâ nudata suâ jam tempora mœrent,
Areaq́, attritis ridet adusta pilis.
O fallax natura Deum, quæ prima dedisti
Ætati nostræ gaudia, prima rapis.

Et perpetuò senibus ob oculos tenendum est hoc, quod apud eundem sequitur distichon:

Vt mortem citius credas,
Scito jam capitis perisse partem.

Caput XCVII.

De venenatis insectis, & animalibus noxiis, & de symphoniacis instrumentis, eorumque vi & efficacia in commovendis hominum animis.

Etsi in calidioribus Asiæ & Africæ locis maxime desertis, magna multitudo venenatorum & insectorum sit, ita ut neque armenta, neque homines tuti & securi ab iis vivere & manere possint, sed morsibus venenatis sæpenumero lædantur, & interficiantur: tamen in Germania nostra, beneficio divino, à tali peste absque periculo versamur. Non caremus sane prorsus venenatis vermibus & insectis, veluti serpentibus, anguibus, cœculis, bufonibus, araneis, mustelis, gliribus, & aliis similibus animalibus, quæ vim intoxicandi & nocendi habent, at raro auditur, quod homines animaliaque bruta necare soleant, tum quod remedia in promptu sint, tum quod virus tam præsens non sit, sicut in aliis calidis locis. Excepto (meo judicio) morsu canis rabidi, & ictu crabronum, quos nos Hornesse vocamus, de quibus antea quædam dixi, & deinceps commodior locus erit plura dicendi. Ea autem, quæ in peculiari capite, de Tarantula & Phalangiis disseruimus, tam peculiaria & mira sunt, ut prolixiorem explicationem mereantur, & quidem ideo magis Cap. 18. centur. 2.

operæ

operæ pretium exiſtimo, quod receptum ſit, naturam nullum venenum produxiſſe, quinetiam remedium vel antidoton aliquod ſalutare eidem oppoſuerit, ſed contra hanc peſtem tale nihil adhuc inventum eſt, niſi adhibito muſico inſtrumento, huic inſecto convenienti, ſaltatio & commotio, quæ tamen ſolummodo in robuſtioribus complexionibus locum habeat, ut potius vires aliquo modo conſervet, quam prorſus hoc malum, reſtituta priſtina ſanitate, pellat. Hæc mira naturæ proprietas animalculi, ad diverſa muſica inſtrumenta, tale Italicum proverbium, ad multa accommodandum, peperit: *Ogni un ha la ſua tarantula*: innuens, diverſos homines diverſos affectus & impreſſiones habere. Cæterum ſi qui exacte ſcire cupit, de generibus Phalangiorum, & eorum formam atque virus, is legat Andream Matthiolum, ubi quoque obiter Tarantulæ mentionem facit, ſed in libro anteriori multo prolixior eſt, ubi quoque muſicam remedium contra venenum ipſarum tradit, & exempla recenſet. Tanta autem pernicies in iſto inſecto eſſe, dicitur, ut non ſolum morſu, ſed tactu quoque inficere hominem dicitur. His peſtilentibus phalangiis Inſula Creta (licet alioquin nec noctua, affirmante id Plinio, nec lupus, nec vulpes, neque aper, neque herinacei ibi reperiantur, neque importata aliunde ibi vivere poſſint) non caret, cum nulla alia noxia vel malefica animalia ferat. Nam Phalangium araneum in illa frequens & admodum noxium eſt, ſuis morſibus nulla arte, præter frequentem ſaltum, ut diximus, ex Symphoniacis inſtrumentis, aliquo modo curabile. Ex hoc autem ſimilitudo orta eſt: Quemadmodum Creta nullum habet venenatum animal præter Phalangium: ita non eſt Reſpublica vel aula, quæ careat invidia. Hujus noxii inſecti formam, luſtra, & foveas exacte, eleganter & artificioſe deſcribit, vel potius depingit, ut artifex in pictoria arte facile delineationem ad vivum inde effingere poſſit, Petrus Bellonius. Cretenſes, inquit, Phalangia appellare norunt, Spalangi, inſecta parva, admodum pernicioſa, araneo paulo majora, octo pedibus prædita, utrinque quatuor, ſinguli pedes ſeu crura quatuor articulis conſtant, binosque ungues habent incurvos: bina utrinque crura anteriora illis data ſunt ad progrediendum: bina poſteriora ad retrocedendum: obliqua in terra foramina inhabitant, binos pedes alta, quæ retrocedentes ingredi ſolent, cibum ita attrahentes: aditum ſuorum foraminum ſtramine muniunt, ne obturentur, ſed aperta maneant. Corpore ſunt ſuperiore parte, cinereo, binis rubentibus maculis, anteriore dorſi parte, inſignito: reſupinata autem nigris maculis notata, conſpiciuntur, qua ſinguli pedes corpori inhærent, venter flavet. Si quis vero ſcire cupit, qua parte noxii, os intueatur, & binos exiles nigros aculeos deprehendet, iis ſimiles, quos

In lib. 6. Dioſcoridis, c. 42. & in l. 2. c. 53.

Obſerv. lib. c. 12. Adde Vlyſſem Aldrovandum in libb. de Inſectis.

quos Scolopendra obtinet, quibus mordent, atque cibum retinent: telas, araneorum more, texunt, muſcisq; & papilionibus veſcuntur: circiter ſexaginta ova ponunt, & pectori adhærentia fovere ſolent, pullosque excluſos, ventri inhærentes, geſtant, donec adoleſcant. Piloſo ſunt corpore: quoniam autem magnitudine differunt, foramina, pro corporum magnitudine, excavant. Variare vero inter ſe pro inſularum diverſitate, obſervavimus.

Exagitantur præterea mirifice incolæ in alijs quoq; locis, ſicut ex Nicolai Monardi libro ita obſervavit & tranſtulit ex lingua Hiſpanica in Latinam vir eximius Carolus Cluſius. In Comitatu Urgæ, Indiæ Occidentalis, totus ille tractus multis animalibus valdè noxijs abundat, præſertim vero ijs, quæ Eſcuercos nuncupantur, & in agris inter arbores atq; herbas latitant, plagam, cui remedium adferre nequeant, eſſe cenſebant. Ruſtici enim neq; arva colere, neq; meſſes ſecare, neq; alias operas in agro neceſſarias exercere quibant, quin crudeliter ab his animalibus offenderentur; Quoniam eorum venenum adeo noxium eſt, ut quæcunq; corporis pars morſu apprehenſa fuerit, illico intumeſcat, magnisq; doloribus & venenoſis ſymptomatibus afficiatur, inflammatioq; ad cor ſubeat, ut niſi ſubito ſuccurratur, facile demorſi extinguantur. Id autem ejus regionis incolas maxime premebat, quod nullum remedium adverſus illud malum reperirent. Nam neq; Theriaca, neq; alia medicamenta uſurpata quicquam auxilij præſtant, &c. Quomodo autem tandem Mauritanus quidam captivus, licet invitus, herbam, quæ mox præſens remedium huic malo adferret, & ideo Scorzoneræ nomen inditum oſtenderit, atq; formam hujus noxij inſecti vel ſerpentis deſcripſerit, ibi Lector plura cognoſcendi cupidus memorabilia, inprimis autem antidotum contra intoxicatas ſagittas Canibalorum, quæ ſalutaris planta in eodem loco, ubi venenum creſcit, in additionibus Cluſij ibidem reperiet. Ut autem ad alteram partem hujus capitis accedamus, de vi Muſices & Symphoniæ pauca delibemus, quomodo animos hominum diverſis modulis, vel mites, vel feros efficere ſoleat. Jonici enim & Lydij incredibilem vim ad molliendos animos habere putant, unde Ariſtoteles ac Plato pueros & fœminas ab ijs abſtinere & Dorijs modis exercere voluerunt, quem primum tonum vocant, ut miſta modeſtiæ gravitate, quæ hujus moduli propria eſt, imbuerentur. Quod eleganter obſervavit Bodinus. Ex quo, & alijs, qui talia notarunt, commodiore loco peculiare caput contexam. Tantum nunc addam pauca de Pythagora. Ferunt enim, cum aliquando in ebrios & procaces incidiſſet, quos tibicen ſua modulatione ex ſtultis inſanos faceret, eum juſſiſſe, ut mutata harmonia Phrygia, Doriam & gravem modulationem occineret, quo facto, eos mox reſipuiſſe, ut abjectis corollis, verecundia ſuffuſi, modeſti domum reverterentur. Ob hanc efficaciam & diverſitatem Muſices, diſci-

De lapide Bezoar. & herba Scorzonera.

Lib. de Repub. c. 2.

pulos ſuos aſſueſecit, cum mane evigilaſſent, ut animos lyra excitarent, quo eſſent ad agendum erectiores, & cum ſomnum peterent, ad eandem prius lenirent mentes, ut ſi quid ægritudinis inhæſiſſet, ſuavi concentu diſcuteretur. Mentionem quoque fecimus, & rationem addidimus, quare Saulus, exagitatus à Dæmone, citharæ Davidis pulſu mitior factus fuerit; Quod videlicet illa mitigatio & efficacia non tam Muſicis inſtrumentis, quam pij, & ad regnum deſtinati & inaugurati adoleſcentis Davidis, ſacris precibus & modulationibus adſcribenda ſit. In eadem ſententia, cum aliqua tamen diſtinctione, eſt Franciſcus Valeſius. Si vero, inquit, Saul non humore agitabatur melancholico, ſed Dæmone, quæ cauſa eſſe poſſit, ut citharæ pulſatione juvaretur? & lenius eam exagitationem ferret? An Dæmon miteſcit Muſica? Hanc ob dubitationem plurimi nihil hic cenſent fuiſſe naturali, ſed divina vi effectum, ut, pulſante Davide cytharam, abigeretur Dæmon, non tam ob ſoni numeros, quam ob divinos hymnos, quos ille cantando recitabat. Itaque divinis Pſalmis, ut exorciſmis, abegit Dæmonem. Ego quidem hoc non nego, neque dubito, illa ratione vim verbi Dei, & Davidicæ Prophetiæ, ſignificatam eſſe: nihilominus cenſeo, naturalem quoque cauſam cum divina illa conjunctam eſſe, atque admirandum illum effectum in utramque referendum fuiſſe, &c.

De ſacra Philoſoph. c.28.

Idipſum pulchra & pia ſimilitudine & diſtinctione confirmat etiam Joannes Pincierus Philoſophus & Medicus eximius: Sicut dubium non eſt, inquit, Diabolum ab omni harmonia, quæ repræſentandis Pſalmis, in laudem Dei compoſitis, applicatur, abhorrere: qualis Muſica illa Davidis ſine dubio fuit, qua Spiritum illum, Saulo moleſtum, fugere, Regemque miſſum facere adigebat, ut videre eſt libro 1. Regum, cap. 16. Ita eundem muſicos concentus, quatenus ad luxuriam & laſciviam anſam præbent, audientem, in ſinu gaudere, admodum veriſimile eſt. Ubi ita concludit contra eos, qui campanarum ſono Diabolum fugare ſe poſſe credunt, ſicut veriſimile eſt, campanarum ſonum Diabolo ingratum eſſe, quoties ſtatis horis homines ad pias conciones & preces ſacras convocat: ita quoties turba, veri cultus Dei neſcia, ad ſacra idololatrica, cujuscunque generis, per eundem invitatur, id Diabolo auditu apprime eſſe jucundum, non eſt abſurdum reputare. Quod vero ad ſcientiam Muſices ipſam attinet, antea ex doctrina parentis mei optimi dixi, quomodo & in quibus terminis juventus in ea diſcenda permanere debeat; quod etiam Stephanus Guazzus obſervavit, ubi allegat, quomodo Philippus Macedoniæ Rex, Alexandrum filium ſuum reprehenderit, Erubeſcendum ipſi, quod tam bene cantaret. Id quod non tam in Muſicæ vituperium eum dixiſſe arbitror, (ait Guazzus) quam quod Alexander huic ſtudio nimium intentus, quaſi Muſicam profiteri videretur, & minus

In Meditat. c.13.l.4.nu. 13.

Cent.1.c.16.

De civil. converſ.l.2.

curare oſtenderet, quæ ſibi quam maxime convenirent. Quod congruit cum civis illius exemploſ, qui à Domitiano Imperatore Conſiliariorum ordini exemtus fuit, quod nimis perite & concinne ſaltaret. Id quoque vitio datum fuiſſe accepimus, Regi Scotorum Jacobo I. De eo enim ita ſcribit Buchananus: In Muſicis curioſius erat inſtructus, quam Regem vel deceat, vel expediat. Nullum enim organum erat, ad pſallendi uſum comparatum, quo non ille tam ſcite modulabatur, ut cum ſummis illius ætatis magiſtris contenderet. Sed hæc fortaſſe ſtudiorum flores verius, quam fructus quisquam exiſtimabit, quæque vitam magis ornent, quam inſtruant, & ad res gerendas confirment, &c. Recte itaque in laudem veræ tempeſtivæque Muſices verſus Eobani Heſſi, in fine hujus capitis adſcribendos cenſeo: *Rerum Scotic. l. 10.*

Quem non blanda juvant varij modulamina cantus,
Huic jecur & renes ægraq; corda ſtupent.
Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
Afficit, ac melicæ nobile vocis opus.
Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit:
Dulciſonum reficit triſtia corda melos.

Non omittenda eſt laus Cliniæ, quam Ælianus ita refert: Clinias moribus fuit honeſtiſſimis, ſapientiæ ſtudio Pythagoræus. Is ſi quando in iram delapſus eſſet, atque ad iracundiam ſe præcipitem ferri ſenſiſſet, confeſtim, priusquam prorſus invaderetur ab ira, & eluceſceret in ipſo mentis affectus, chordis adaptatis cytharam pulſavit. Interrogantibus autem, ob quam cauſam id faceret? Quoniam, inquit, mitigor animo. Videtur autem mihi Achilles etiam in Iliade cum accinit cytharæ, veterumque res geſtas cantando ſibiipſi in memoriam accerſit, furorem & indignationem ſopire. Etenim cum eſſet Muſicus, ex ſpolijs hoſti ereptis, primò arripuit cytharam. Poſtremò non male ſcripſit ille, quicunque Muſicam de ſeipſa verſibus loquentem finxit: *Lib. 14. cap. 123. mihi fol. 409.*

Vinco, flecto, rego, cantu, dulcedine, plectro,
Dira, cruenta, feros, tartara, monſtra, viros:
Languentes relevo, morituros excito, mæſtos
Erigo, pallentes munio, vinco Deos.

Caput XCVIII.

De lachrymis, & quod diverſis ex cauſis oriantur & profluant.

Cap. 29. cent. 2. Cap. 26. cent. 2.

IN duobus capitibus antea prolixe de lachrymis diſputavimus, & unde eæ oriantur, noſtras rationes adduximus, videlicet vel ex dolore, gaudio, vindictæ cupiditate, aliisve affectibus. Nunc vero cum tempora & viciſſitudines rerum in eo ſtatu ſint, ut ſi aliquis in politicis & eccleſiaſticis rebus oculos mentis diligenter in mundo circumagat, & conſideret, in quod ſeculum turbidum, vanum, incertum, & plenum periculoſæ mutationis inciderit, multo majores habebit & inveniet occaſiones, magnam vim lachrymarum, metu malorum imminentium, effundendi, quam felicia & proſpera tempora, quæ animum gaudio afficiunt, ſperandi & exſpectandi. Hoc me movit, ut tertium hoc caput de lachrymis, prioribus adjicerem. Diximus antea ipſam doloris magnitudinẽ, & exemplis illuſtravimus, ſæpenumero lachrymas cohibere & ſupprimere, ad quod ratio, ad priores antea adductas, ex naturali accidente adduci poteſt, quod lachrymæ plerunque fluere ſoleant ex dolore, qui dolor eſt in corde, & ſpiritus in corde afficit ſpiritum animalem, qui eſt in cerebro, & afficit ipſum cerebrum. Sed quando eſt affectus nimis magnus, ſubito exſiccatur ſuccus in cerebro: quando vero eſt mediocris dolor, tunc afficitur cerebrum, & fluunt lachrymæ. Alia ratio eſt in ſagis, quarum aliquæ tam pertinaces ſunt, ut etiam in ſummis cruciatibus ne unam lachrymam effundant, aut eliciant, cum nonnulli ſentiant, nimium dolorem eas cohibere, ſed aliud impedimentum ſubeſſe, quod veluti naturam earum, alioquin ad fletum & ejulatum pronam, cohibeat. Non nego adeſſe nonnunquam præſtigias, & Satanæ ludibria, ſed abſque ijs etiam id, quod dixi, fieri poteſt, ſicut ex potentiſſimi Regis Angliæ Dæmonologia, ratio meo judicio egregie & efficax adducitur, ubi ita legimus: Quid, quod ex oculis ſagarum, ne lachrymulam quidem ullam, quocunque modo eas torqueas, excruciesque prius quam pœnitentes ſint, profundere poſſint? Eo non obſtante, quod ſexus fœmininus in partem contrariam per ſe ipſe, occaſione qualicunque, vel etiam leviſſima, ipſi oblata & data, ad lachrymandum proniſſimus ſit. Quid? quod ſexus idem occaſionem lachrymandi ad inſtar aliquot crocodilorum ſibi finxerit, norit ipſe. Itaq; quod flere non poſſint, antequam pœnitere eas maleficij cœperit, id inde eſt, quod Deus permittere non velit, ut ſcelus earum per pervicaciam maneat indetectum, & ita deinceps impunitum. Alia cauſa

cauſa lachrymarum fuit, qua inſontes fœminæ mortem ſibi adſciverunt. Ita enim ſcribit Tacitus de illa atroci laniena Tiberij. Ne fœminæ quidem exſortes periculi, quæ occupandæ Reipublicæ argui non poterant, ob lachrymas incuſabantur: necataq; eſt anus Vicia Fuſij Gemini mater, quod filij necem fleviſſet, &c. *Annal. l. 6.*

Sed ad alias cauſas diverſas lachrymarum veniamus. In hiſtoria Gerardi de Roo legimus, nonnullos affirmare, Fridericum Imperatorem, renuntiata filij Maximiliani electione in Regem Romanorum, largiter illachrymaſſe. Id varie, inquit, pro ſuo quisq; judicio, interpretabuntur: crediderim ego, ex gaudio illud factum: niſi quis Imperij molem, multaq; in eo adverſa, illum conſideraſſe putet, & ſunt plerunq; viri boni ad fletum procliviores. Huc pertinet, quod duobus Cæſaribus & Regibus acciderit, & in quam claſſem lachrymæ eorum referendæ ſint. Sigiſmundus Cæſar enim, cum moribundus Alberto genero nuper deſignato, Imperium & regna, Hungaricum & Bohemicum reſignaret, eumq; hæredem & ſucceſſorem deſignaret & inſtitueret, in lachrymas vehementes erupit. De hoc vero quum Rex Bohemiæ & Hungariæ antea declaratus, inſuper Imperium Romanum ab electoribus delatum eſſet, idem Auctor ita ſcribit: Albertus ſeorſim à conſilio digreſſus, magnam lachrymarum vim profudiſſe, tandem in conſilium reverſus, electionem ratam habuiſſe dicitur. Sane B. Auguſtini lachrymandi duplex ratio eſt conſideranda. Ferunt enim, eum cum à Vandalis Hippone circumſeſſa eſſet, ubi is erat Epiſcopus, cum vixiſſet annos 76. ibi mortuum eſſe, anno 430. Paulo autem ante obitum, converſum ad parietem, diu lachrymas fudiſſe. Quarum à nonnullis duæ cauſæ recenſentur. Una, quod doluerit, ſe non egiſſe majorem pœnitentiam de peccatis ſuis: Altera, quod deploraverit publicas calamitates, quum vidit barbaras gentes, & propagari errores per totum orbem terrarum. Sed qualis obſecro fuit riſus Hannibalis, ob intempeſtivas lachrymulas & gemitus Carthaginenſium: Quum enim adeſſet dies, quo primam penſionem exigebant à Pœnis Romani, & totus populus ad tributi mentionem ingemuiſſet, Annibalem effusè riſiſſe, Livius & alij ſcribunt. Riſus certe externus, ex animo lachrymis pleno, & ſumma perturbatione ortus. Qua de re vero increpatus ab Hasdrubale, negavit eum riſum fuiſſe gaudentis, ſed aliorum feras & inanes lachrymas deridentis, quæ nunc in leviore malo manare debuerint, quo tempore Romani claſſes arma & ampliſſimarum victoriarum ſpolia Pœnis detraherent, ac leges victis imponerent. Alioquin legimus in hiſtorijs, magnos & egregios viros & heroas à riſu alieniores fuiſſe, inter quos fuiſſe Carolum Magnum & Carolum V. Cæſarem, Imperatores potentiſſimos; uterque enim raro ridere, & id moderate, non effusè, & quidem magna cum gravitate, ſolitum fuiſſe, hiſtorici teſtantur. *Hiſt. Auſt. lib. 10.*

Li.16.Ep.6. ſtantur. Cæterum rectè ſcribit Seneca: Nunquam lachrymæ tam turpiter fluunt, quam cum finguntur; eant ſponte ſua. In quorum numero fuerunt olim, de quibus Heſychius ſcribit: Fœminas videlicet ad pompas funebres conduci ſolitas è Caria, Carinas dictas, quæ lamentantium perſonas agerent: Sic Alexandriæ obolis conducebantur, quæ mortuos fleant, quod munus ſollicite ac plane præſtant, uti ad eos funus pertinere putes. Eæ ergo à re vocantur Threnodæ. Sic à Romanis mulieres in funere conductæ ad lamentabilem cantum, quæ cæteris modum plangendi oſtenderent, & fortia defuncti facta laudarent: Præficæ dictæ, quaſi in hoc ipſum præfectæ: earum autem lamenta næniæ dicebantur, ut tradunt Varro atq; Nonius Marcellus.

In Ducatu Luzelburgenſi, nonnullis in locis Arduennæ ſylvæ, adhuc uſitatum eſſe, ut vidua defuncti mariti maximo planctu & ploratu comitetur funus, quæ diſſipata coma, & evulſis crinibus, ingenti ululatu, unguibusque faciem lacerans, mœſtitiam oſtendat, ſcribit Ludovicus Guicciardinus. In deſcr. Belgii. Huncque morem ex Hiſpania promanaſſe putat, ſed illas fœminas modeſtiores eſſe quam has, cenſet, quod Hiſpaniæ etiam ululatum in templo, & clamores lugubres continuent: Luzelburgenſes autem in illo ſilere ſoleant. Exiſtimat autem, iſtos clamores, ululatus & planctus immoderatos & nimios potius redolere Ethnicorum ritus, quam Chriſtianorum, ſpem reſurrectionis conſiderantium, modeſtiam & temperantiam. Cæterùm aliæ lachrymæ pretioſiores reliquis, cujuscunq; generis ſunt, requiruntur, nempe quæ inter precandum pio corde fundantur. Hæ enim animæ, vulneratæ quidem, quaſi ſanguis effuſus eſſe ſolent. Nam ſanctorum & piorum lachrymæ multum faciunt ad miſericordiam Dei provocandam, ſicut paſſim in ſacris Pſalm. 59. v. 9. literis exempla habemus, eaq; pij viri diligenter notant. Tales enim lachrymas in ſuum utrem colligit Dominus, inprimis viduarum, quæ quidem in Eccleſ. c.35. v.17. & 19 maxillam deſcendunt, ſed clamant contra eum, qui eduxit illas. Hilarius etiam lachrymis mutis ſuam vocem attribuit. Oratio, inquit, non tam verborum eſt, quam affectuum. Neque omnes tacent, qui non loquuntur: QVANDO MUTÆ ETIAM LACHRYMÆ VOCEM HABENT SUAM. Indicavimus præterea antè, CHRISTUM Salvatorem noſtrum ſuos peculiares affectus habuiſſe, in lætis & triſtibus, ſed tamen puros, incontaminatos, & absque pecCap. 7. cato. Ob hanc rem Lucas Evangeliſta CHRISTO, ob obitum filij unici viduæ, quem exeitavit à mortuis, commotionem, ob tyrannidem atque ſævitiam mortis dominantis in genus humanum omnium interiorum membrorum, & ſingularem mœrorem attribuit. Nam verbum ibi in Græco textu ἐσπλαγχνίσθη emphaſin peculiarem habet, ſignificat enim affectum, cum ingenti & Cap. 10. profunda miſericordia. Lætitiam etiam Chriſti, in Evangeliſta Luca, cum ejus juſſu Apoſtoli emiſſi prædicaverunt Evangelium, de remiſſione pecca-

torum

torum, & has prædicatione multos ad fidem Chriſtianam adduxerant, explicat Melanchthon. Ut autem de lachrymis pijs hominum hoc caput abſolvamus, operæ pretium exiſtimavi, ad confirmationem paulo ante allegatorum, Nathanis Chytræi pias admonitiones, poſtremo loco hîc inſerere. Quæ ſunt tales. Quid jam de lachrymis inter precandum effuſis & precationis ipſius verba interrumpentibus dicemus? quæ cum animæ vulneratæ quidam quaſi ſanguis ſint, non poſſunt non inſtar ſacrificij jucundiſſimi odoris, apud Deum pretioſæ eſſe, quæ etiam Pſalmo 56. à Deo numerari, & in utrem certum colligi dicuntur, ut ſciamus, lachrymas pie profuſas, licet inſtar alterius cujuspiam rei vilis in terram cadant; & pedibus conterantur: tamen non prorſus perditas, & à Deo oblivioni traditas eſſe, ſed certe futurum, ut earum utilitatem & fructum brevi cernamus quam uberrimum, &c. Et ea quæ ſequuntur. Unde idem auctor ita precatur: *Super Dominic. 13. poſt. Trinit. Viat. extremi itineris fol. mihi 29.*

Reprime cæleſtes, quos dudum depluis, imbres,
Elice & è noſtris lachrymulas oculis.
Lachrymulas animi afflicti, mentisq́ cruorem,
Queis deploremus crimina noſtra tibi.
Hic fuerit melior nobisq́ ſalubrior imber,
Qui citò cæleſtes te duce, ſiſtet aquas.

Pro ſecuritate frugũ, fol. 301.

Et alibi idem Auctor:

Flagitio turpis lachryma ſunt balnea cordis,
Eſt animæ ſanguis lachryma vera pia,
Balnea lachrymulas iſtas adhibe ergo frequenter,
Expers qui amiſsi criminis eſſe cupis.

Mihi f. 166.

Mureti poſtremo diſtinctionem lachrymarum, & de vero uſu earum adjicere operæ pretium duxi:

Here, ſi querelis, ejulatu, fletibus
Medicina fieret mentibus mortalium,
Auro paranda lacrumæ contra forent:
Nunc hæc ad minuenda mala non magis valent,
Quam nænia Præfica, ad excitandos mortuos.
RES TURBIDÆ CONSILIUM NON FLETUM EXPETUNT.

CAP.

Caput XCIX.

Pium eſſe, mortuos honorificè ſepelire.

A Multis reprehenditur, & quidem recte, nonnullorum crudelitas & belluina ſævitia, qui non ſolum non ſatiati occiſione hominum fuere, ſed etiam in mortuos & cadavera mirum in modum ſævierunt, ſicut antea plura exempla recenſuimus. Juvat autem hîc reſumere idem argumentum. Cum igitur nobilis quidam cum ſuis ſervis & comitibus in ſylva quadam ex inſidijs à nonnullis non ita pridem globulis tormentarijs abſque omni rationabili cauſa miſere interfecti & ſpoliati eſſent, & dubium incideret, utrum cadavera, ne feris prædæ eſſent, mox auferri, & honeſte ſepeliri deberent: ſentientibus aliquibus, exſpectandum eſſe, donec Dominus, qui merum Imperium illis in locis prætenderet, hoc curari juberet, cum tamen ipſo non ignorante, hæ cædes factæ eſſent; mitior tandem & humanior opinio prævaluit, ita ut ultimum officium humanitatis cæſis abſque mora præſtitum fuerit; & honorificè terræ mandati ſint, conſtitutis etiam publicis monumentis, tam in loco homicidij, quam ſepulchri. Quæ diverſitas opinionum me movit, ut diligentius hac de re cogitarem & inquirerem. Congeſſi vero tunc temporis nonnullas rationes & exempla, quomodo gentilibus cura ſepulturæ occiſorum, quamvis illi hoſtes fuiſſent, curæ fuerit, eamque favorabilem & piam judicarint, quæ deinde in peculiare caput redegimus. Viſum autem mihi fuit operæ pretium, prioribus præterea alia memorabilia, nunc auctarij loco adjicere. Et primo occurrit mihi Germanici pietas, quæ mirum in modum ab hiſtoricis commendata & laudata fuit. Is enim compoſitis rebus in Germania, poſtpoſitis alijs rebus & negotijs, curavit fieri inferias & funebria Romanis tribus legionibus, in prælio cæſis ab Harminio, quibus præfuerat Quintilius Varus. Quæ clades contigit Anno Chriſti XI. qui fuit annus urbis conditæ 761. ad Luppiam amnem, in Weſtphalia non procul à Padeborna, in ſaltu Teutoburgenſi, ſicut plerique hiſtorici fide digni computant, & pro vero habent, atque poſteritati in perpetuam memoriam fortitudinis Germanicæ gentis, tradiderunt. Cæterum, ne mortuorum inſontium cadavera detineantur, ludibrio exponantur, neve vexentur, Præſidis provinciæ officium eſt (alia res eſt de ſceleratis, in quorum cadavera pœna ſtatuta eſt, quanquam de his etiam diſputari ſciam, an non debeant poſt ſumptum de ipſis ſupplicium, concedi petentibus ad ſepulturam) ſicut dicit Ulpian. Nam publice intereſt, non minus mortuos ſepeliri, quam vivos conſervari. Unde L. Julia tenetur, qui

Cap. 64. centur. 2.

L. 38. de religioſ. & ſumpt. funer.

qui fecerit, quo minus sepeliatur, quo magis funus diripiatur, distrahatur. Ob hanc rem etiam in favorem defunctorum, etiam accusatorum, ita legibus statutum est. Hæc enim sunt verba legis: Si is, quem homicidij, seu cujusvis criminis postulasti reum, vita functus est, frustra ob pœnam desertæ accusationis convenireris, cum morte ejus crimen cum pœna sit extinctum, ac per hoc tibi adempta est necessitas accusationis, sicut Ferdinandus Vasquius hanc legem pluribus explicat & illustrat. Unde regulariter prohibitum est, ne sententia in mortuum feratur, sicut hoc Franciscus Marcus pluribus confirmat. Eodem modo in jure nostro cautum est, sub pœna amittendi crediti, ne cadavera mortuorum debitorum à creditoribus, spe citius consequendi debitum ab hæredibus, insepulta detineantur. Injuriam enim irrogans cadaveri, ejus hæredi quoque censetur fecisse. Quæ actio quoque defuncti consanguineis competit. Extenditur quoque id contra eos, qui defunctorum imagines, & sepulchrorum statuas offendunt, ut injuriarum actione conveniri possint, quod etiam approbat Bartolus, ubi agit de his, qui radunt arma ex capellis. In primis autem olim impium censebatur, viso cadavere insepulto, non injecisse pulverem, quod in Antigone indicat Sophocles. Et Athenis Buzyges eos est execratus, qui inhumatum cadaver neglectui habuissent, ad quod respicit Horatianum illud:

L. qui cadaverum, de vi publ. L. 8. C. si reus vel accusat. mortuus sit. Illustr. controvers. l. 1. c. 96. n. 7. & seqq. Decis. 777. tom. 1. Novell. L. 1. § quotiens. de injur. & ibi DD. L. si statua. de injur. Bart. in l. qui libertate. parag. ne eius, de operib. priv.

Quanquam festinas, non est mora longa, licebit,
Injecto ter pulvere curras, &c.

Idipsum optimo Regi Alphonso ignotum non fuit. Cum enim Puteolos obsideret, atque animi laxandi causa in littore exspatiaretur, forte reperit ibi Genuensis mil tis cadaver, è triremi hostium à mari ejectum. Quo viso mox equo desilit, ijsque omnibus qui prope aderant, desilire jussis, alijs negotium dat, ut terram effodiant, alijs ut nudum corpus obvelent: Ipse vero crucem ligneam sua manu fabricatam, humati ipsius capiti affixit, sicut Antonius Panormita memoriæ tradidit. Memorabile quoque est, quod in fundo Theodori Gazæ accidit: cum enim ejus villicus urnam, in qua cineres mortui cujusdam, effoderet, eamque negligeret, in somno cum minis monitus fuit, ut eam colligeret, & honeste sepeliret, quod Gazæ memorabilem versum expressit:

Lib. 1. in dictis & factis Alphonsi.

Sunt aliquid manes: leth m non omnia finit.

Cæterum cum in Psalmo Asaphus deplorat calamitates Hebrææ gentis, quas pertulit ab Antiocho Rege, quæ historia scripta est in libris Machabæorum, querela potissima est, quod posuerint cadavera servorum DEI escas volatilibus cœli, carnes sanctorum ejus bestiis terræ & quod effuderint sanguinem eorum, tanquam aquam in circuitu Hierusalem, &

Psalm. 79.

In Pſalterio David. carminice reddito.

non erat, qui ſepeliret, &c. Has querelas ita elegiacis verſibus expreſſit Widebramus, digni ut adſcribantur:

Funera ſub dio poſuere volucribus eſcam;
Corpora Sanctorum dilanianda feris.
Sanguinis effuſi Solymorum mœnia rivis,
Sicut aquæ foſſis, undiq; cincta natant.
Nemo trucidatos dignatus honore ſepulchri,
In mediis ſancti computruere viis.

In hiſce querelis, de crudelitate hoſtium, cadavera ſervorum Dei inſepulta projecta fuiſſe, notant pii viri, Religionem quandam ſemper tenuiſſe hominum animos ut ne hoſtes quidem fraudarent ſepulchri honore, unde haberentur belluis ſimiles, quas delectat mortuos lacerare. Hæ certæ & atrociores querelæ Gallis frequentes fuere, in illis diuturnis bellis religionis ergo geſtis, in quibus nefas fuit reformatæ religionis homines utriusque ſexus, ſepeliri.

Obſervatum autem fuit non ſemel, ſicut qui hiſtorias de iis ſcripſerunt, notarunt, cadavera piorum hominum in foſſis & lacunis projecta, cum deinde completo furore, poſt plures dies extraherentur, adhuc recenti cruore perfuſa, abſq; tabe, Papiſtarum vero mox fœda tabe putrida, conſpecta fuiſſe, non ſine admiratione omnium, utcunque hæc ad cauſam naturalem pertrahere ſatagat Thuanus. Nam ſi naturalis cauſa id concinnavit, cur non eadem Papiſtarum, quæ Reformatorum ſors atque conditio manſit, ubi par eademq; ſubfuit cauſa? Quod autem apud Hebræos cautum fuerit lege, ne inſepultum hoſtem relinquerent, & plura de ſepultura honeſta diligenter collegit Barthol. Chaſſanæus, ubi inter alia ita dicit: Apud Hebræos cautum fuit lege, ne inſepultum hoſtem relinquerent. Pyrrhus gentilis etiam Rex Epirotarum, ut Eutropius refert, quam favendum ſit ſepulturæ, licet paganus foret, oſtendit, qui cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, ſummo honore tractavit, multosq; defunctos, licet hoſtes honorifice ſepelivit. Sic & Cæſar caput Pompeji hoſtis ſui, ut refert Valerius lib. 5. de humanitate, cap. 16. Et primus qui funerare docuit corpora in bello, fuit Hercules. Et tales pulchre commendavit Propheta eximius, 2. Regum 2. Vos benedicti à Domino, qui feciſtis miſericordiam hanc, cum Domino veſtro Saul, & ſepeliſtis eum. Et Machabæus inimicorum interfectorum corpora ſepeliri juſſit, ut habetur 2. Machab. 10. & 12. Alexander Darii interfecti corpus matri Tumbrutini præbuit. Pauli Æmilii cadaver Hannibal hoſtis ſepelivit, ut refert Valerius lib. 5. de humanitate. Et ut etiam refert idem Valerius titu. 1. de ſomniis, quod Simonides Poëta ad littus applicans maris, corpus,

In Catalogo gloriæ mundi part. 2. conſid. 5.

pus, quod vidit inhumatum, sepeliri mandavit: propter quod periculum maris evasit, ut ibi, & in sequenti titulo, de miraculis. Constat etiam, quod periculum terræ evasit. Expedit enim Reipublicæ, non minus mortuos humari, quam viventes conservari, secundum Bald. in l. fin. C. de negot. gest. prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet, Cyri, Alexandri & Cæsaris Imperatorum, qui se suis mandaverunt in testamentis in nuda terra humari, ut refert Leonardus Aret. Epist. 49. &c. Hactenus Chassanæus.

Concludam autem hoc caput eleganti similitudine, desumpta ex Chytræo. Ut corvi, inquit, vultures, lupi, vulpes, & alia fœda animalia cadaveribus delectantur: ita invidi, & hypocritæ insectatione mortuorum. Iidem instar Caini pavidi sunt, à strepitu folii contremiscunt: & etiamsi vultu & voce aliud simulent, & horrendum in modum in alios debacchentur: tamen meticulosi, omnes amicos & hostes domesticos & servos, conscios & ignaros suspectos habent. Quare non sunt contemnenda cadavera mortuorum, præsertim piorum, in quibus domicilium habuit Spiritus sanctus, & mens immortalis ipsa, & ad imaginem Dei condita. Quo spectat tale vel præceptum, vel monitio Esdræ: Mortuos ubi inveneris, signans commenda sepulchro, & dabo tibi primam sessionem in resurrectione mea. *In viatico itineris extremi.* *Cap. 2. l. 4.*

CAPUT C.

De Leonibus, de rugitu eorum, & de niveis Leænis plura.

De heroicis virtutibus, fortitudine & magnanimitate Leonum, de morbis & terriculamentis antea multa congessimus, præsertim de Leænæ sævitia & crudelitate, eamque id niveas Leænas (vulgo Schnee-löwin) transtulimus, de qua materia plura hoc capite disserere operæ pretium existimavi. Non frustra quærit apud Bodinum Thorus, cur leonem regem bestiarum appellant? cui respondet Mystagogus: Non ideo, quia robustior aut agilior sit, sed propter excelsam animi vim & magnitudinem, à qua Hebræis fortis dicitur: Quia nec insidiatur cuiquam, nec quicquam metuit, & bestiis imbecillioribus parcere solet, &c. Unde tradunt historici, inter quos est Joan. Leonius: Leones Mauritanos non lædere, nisi fuerint læsi, & fugæ, si possunt, se dare potius, quam ut ulciscantur. Pueros & mulierculas eos facile perterrefacere, ac solis minis eos abigere. Qui vero in Africæ ferventioribus locis reperiuntur, eos audacissimos & ferocissimos esse, sicut Ovetus quoque observavit. Sic in regione Indiæ *Cap. 22. cent. 1. c. 88. cum seqq. cent. 2.* *In theatro natur. l. 1.* *De rebus Africis par. 3. In sum. hist. c. 24.*

occidentali aurifera, paucis adhuc cognita, quæ Guaiana Americæ dicitur, & ſub ipſa linea æquinoctiali, inter Braſiliam & Peru, ſita eſt, plures reperiuntur leones & tygrides, incolis innoxiæ, in exteros vero ſi non adſunt indigenæ crudeliter ſævientes, ſicut virum fide dignum, qui in illis locis cum generoſo. Comite Anglo, Waldero Raleghio, anno 1594. & ſequentibus fuit, referentem audivi. Cæterum magna ſemper fuit fortitudo & magnanimitas, pugnare & interficere leonem, ſicut de Conſtantino juvene adhuc, qui poſtea Magnus appellatus fuit, ſcribit Pomponius Lætus. Quum enim Galerius Maximianus eum perdere cuperet, ut olim *Euryſtheus* Herculem, & propter eam cauſam hortaretur illum, ut cum leone in theatro pugnaret, Conſtantinus avidus gloriæ, in certamen deſcendit, ac feram pertinaciſſimam vicit. Et cum ſpectatores miris laudibus eum efferrent, ſubridens Imperator, cogitabat cum majoribus periculis objicere. Sic Coloniæ Agrippinæ Harminius Grinæus, olim ibi conſul, Leoni famelico, ut eum laceraret, ab inimicis fraudulenter obtruſus eſt, qui interritus, mox in fauces feræ pallium injecit, & ſic a cum confecit, ſicut hujus rei geſtæ perpetuum monumentum ibi publice adhuc conſpicitur, idque typis æneis expreſſum penes me habeo. Extat præterea hoc factum, & mirabilis liberatio è periculo præſenti hujus fortiſſimi viri, elegiacis verſibus deſcriptum à Bernardo Mollero, in deſcriptione tractus Rhenani. *Lib. 4.*

Præ cæteris autem leones formidabiles facit horribilis rugitus, quo animalia cætera ita perterrefaciunt, ut metu obſtupefacta celeriter aufugere nequeant. Unde dicit Beatus Ambroſius, Leoni tantus naturaliter ineſt terror, ut multa animantia, quæ per celeritatem poſſent ejus impetum evadere, rugiente ejus ſonitu, veluti quadam vi attonita atque icta, deficiant. Eodem modo Amos Propheta id obſervavit, ubi ita ſcribit: Leo rugit, & quis non expaveſcet? Truculentiam leonum ſalutari monitione inculcat Melanchthon, ubi dicit: Cogitate quam mirabile fuerit, quando Deus ſervavit olim ſanctos objectos leonibus, & aliis truculentiſſimis beſtiis. Cogitate etiam quanta fides fuerit in iſtis ſanctis hominibus, commendantibus ſe Deo, ubi ſteterint inter medios leones. Rex Anglicus cum vellet experiri fortitudinem generoſiſſimi canis ſui, intromiſit eum in hortulum, in quo alebantur leones. Canis compulſus ingreſſus eſt in eum locum, venit in conſpectum unius ex leonibus: Leo jacuit ibi, nec ſe commovit, ſed tantum torve intuitus eſt canem. Canis vero mox ſubito pavore extinctus concidit. Quiſque veſtrum cogitet, ſi ſtaret in tali loco ſolus, ubi leones, Pardi, aut ſimiles feræ liberæ circumeunt, quid animi ſibi futurum, eſſet. Ego memini, me expaveſcere cum primum leonem viderem: cogitabam, ſi illa *In die conversionis Pauli.*

beſtia

bestia erumperet (erat enim inclusus leo) nemo nostrum evaderet. Cogitate igitur, quantum robur fuerit in sanctis inter leones, &c. Rugitum certe leonum & aspectum admodum terribilem esse, cum meis sodalibus, Neapoli, Florentiæ, & aliis locis expertus sum. Etsi enim in claustris suis firmissimis, & quidem triplicibus cratibus essent conclusi, ita ut neminem lædere possent; tamen cum saltu erga nos exterius, & satis magno intervallo ab eis, licet in tuto consistentes, cum rugitu irruerent, nemo ex nostris tam præsenti & firmo animo fuit, qui non recedere cogeretur. In primis autem oculi lucentes vel scintillantes, una cum vento ex saltu moto, nobis terrorem incutiebant. Et recordor, cum juvenis adhuc Tubingæ studiorum causa degerem, leonum in arce nutritorum rugitus in oppido & in vicinia, interdum etiam secundo vento; Rotenburgi ad Nicrum, & semilliare Germanicum, non sine formidine, præsertim canum etiam ferocissimorum, exauditos fuisse. Hinc colligunt pii viri, non frustra Diabolum aperte sævientem, leoni rugienti in sacris literis adsimulatum esse: Draconi vel serpenti vero, cum occulte insidiatur. Magis autem metuendum cum fallit, quam cum sævit. Id certe pie ita explicat Bucholzerus: Omnibus temporibus Sathanam homines ad rebellionem impellere, ac in perniciem præcipitare studere; idque gemina aggredi via. Primo quidem serpentem cum induere, quoties blandiendo & mentiendo mentes fascinat, & peccatum extenuans vel excusans, impulsione fraudulenta hominem de pietatis & virtutis throno dejicit: postea semel admissus, leonem agit, quoties de implicabili ira Dei horrendum rugire incipit: pœnitentiam agentibus gratiæ divinæ fores præcludit: pro melle propinato fel infundit: mendacio homicidium addit, peccato stipendium reddit: & violenta impulsione utens, hominem à Deo avulsum veniamque desperantem devorat, &c. Ad summam, Sathan prorsus eodem modo & eadem via incessit, incedit, & incessurus est, licet diversimode fallendo & nocendo. Sed ad nostras leænas, (sive niveas à violentia hujus sævissimi animalis, sive à liquescente nive ita appellatas, certe utrasq; periculosas) veniamus, & pr[illegible]ibus memorabiles historias, & primam quidem à Paulo Jovio eleganter cum situ locorum & regionis descriptam, addamus. Cum, inquit, Carolus V. Cæsar potentissimus, post expugnatam Romam ab ejus Ducibus formidabilis plerisque videretur, Veneti cum Galliæ Rege Francisco, adjunctis aliis quoque Principibus, ad inhibendum ejus felicitatis cursum, fœdus percusserunt, ibi Venetas cohortes, quas Pisanus una cum Valerio Ursino ducebat, præeunte eorum equitatu à Sulmone iter Romam versus habentes, ingenti nivosoque ventorum turbine; exorta atrox tempestas,

In Chronol.

Lib. 25 hist.

 mise-

miſerabili ac inopinatæ cladis genere pene totas oppreſſit. Nondum enim plane exacta hyeme, ut in algidis & montanis evenit locis, ſerius in ver novum annus aperitur, & culmina montium præaltæ diu inſident & occupant nives. Inter duas Apennini arctas fauces imminentium utrinque altiſſimorum montium adverſis jugis, non multum lata, verum plana vallis extenditur, ſpatio quadraginta fere ſtadiorum. Hunc locum incolæ Peligni, quinque millium planum appellant. Hæc autem eſt ejus anguſti itineris natura, ut exorti venti quum ingruunt, contrario in ſeſe & rapidiſſimo impetu convolvantur, ſublatas nives è jugis dejiciant, & in gyros per æra vertant, quibus media in valle iter habentes interclufo ſpiritu repente ſuffocent & perimant. Propterea explorare oportet inconſtantis cœli ſerenitatem, quæ ſubitis ſæpe momentis fallax viatores decipit, quoniam abditi introrſus ſpecus conceptum naturali terræ habitu ſpiritum ex illis inflectentium inter ſe montium anfractibus violenter expuunt: certo ſemper exitio deprehenſorum, niſi intento curſu celerrime faucibus elabantur. Periere in eo turbine trecenti fere pedites, repertique ſunt rigentibus membris enecti, dormientibus plane ſimiles, quum repentinæ procellæ tempeſtas deceſſiſſet, &c.

Hiſt. lib. 33. Similem tempeſtatem & nivium cadentium molem & procellam idem Jovius ſcribit, Solymannum cum exercitu contra Thamam Perſam progredientem, in campis veteris Sultaniæ quam undique altiſſimi præcingunt montes, quorum juga perpetuis obſeſſa nivibus conſpiciuntur, & ad Caucaſum ſeſe extendunt, invaſiſſe. Nam certantium inter ſe ventorum eam fuiſſe rabiem, ut tranſverſis flatibus nivoſa montium culmina verterentur, præaltaque nix ſubjectis campis incideret, qua horribili procella Turcarum caſtra, everſis tabernaculis, ſternerentur, jumentaque, & ante alios magnus Camelorum numerus interiret, & ingens lixarum & ægrorum militum multitudo oppreſſa, protinus extingueretur, non parvo etiam ipſius Imperatoris periculo, cum circa eum pleraque tentoria eadem procella disjiciente, concidiſſent. Et ea, quæ ſequuntur. Hoc periculum *In deſcript. Aſiæ, c. 36.* etiam Æneas Sylvius indicare voluit: In ſummis, inquit, Caucaſi cacuminibus viatores baculos ſecum ferunt, quos in ſummam nivem delapſi, reſpirandi cauſa exſerunt, & ut eo ſigno auxilium à tranſeuntibus conſequantur; Quapropter ſæpe effoſſi ſervantur. Simile periculum ſubijt in globis vel leænis nivium Pompejus Columna, quum Franciſcum Regem Galliæ redeuntem in ſuum regnum ex Italia, ut patruum Proſperum captum liberaret, ſubſecutus eſt media hyeme per Seninas alpes, ubi devoluta ingens è ſummis Alpium jugis nivium moles, permultos omnis generis mortales, & in his integram Sedunorum legionem, paucis ante illum paſ-

ſibus

fibus oppresserat, sicut idem Jovius scriptum reliquit. Eadem, quæ antea dixi, ex Olao Magno observavit Majolus. Memorabile est, inquit, in Regno Succiæ, ibi summo montium Dofriniorum vertice aviculam pedibus commovisse paululum, quæ nix deorsim sensim descendens, & in pilæ formam sese revolvens, semper aucta, in tantam creverit altitudinem, rotata usque in imum montis, ut oppida destruxerit, maxima sua mole. Huc referendum, quod in Gallia accidit: Nam ab altissimis montibus ni monasterium magnæ Carthusiæ nix aliquando ruit, humum lapidesque secum trahens, cellas, fratresque in eo degentes, sua magna mole oppresserat, Anshelmo prioratus officium exercente, ut ex vetusto codice tradit Surius, &c. Nonne, obsecro, simile olim accidit Græcis, qui Cyro duce Xenophonte contra fratrem Artaxerxem militaverant per Armeniæ montes (quod Turcis quoque, sicut paulò antè dixi, magna cum ipsorum clade evenit) redeuntibus? In summo enim versabantur periculo ob nivium moles, quibus parum abfuit, quin omnes obruerentur. Turbato enim aëre, rara nix sensim è nubibus descendere cœpit, moxque perflante atque invalescente vento jam densior, assidue magis ruere, solumque alte consternere, adeo ut brevi contectis omnibus locis, neque viarum calles, nec ulla prorsus regionis ve species aut situs prospici daretur: densitas quinetiam cadentis nivis, lucem prospectumque omnem occuparet. Quo casu exanimati milites, quid caperent consilij, prorsus incerti, sicut refert reliquas calamitates Græcorum ex Diodoro Siculo, Theod. Zuingerus in Theatro. Sed ut ad recentiora veniamus, parum abfuit, quin à mole nivium Princeps Fridericus II. Palatinus Elector, cum sua conjuge, Regina Daniæ, gynæceo & comitibus oppressus fuisset, cum ad Cæsarem consanguineum in Hispaniam proficisceretur, in montibus Pyrenæis apud Biscainos, ubi tantus ventorum turbo illico ingruit, ut fere intra momentum, Principem & suos nive contegeret. Ex qua magno labore erepti, & in antrum rupis pertracti, non minori periculo, destituti necessariis rebus & commeatibus ad victum, vix inde evaserunt, ita ut Principi montis transitus 500, coronatis Galeratam usque constiterit, sicut id pathetice & eleganter describit Hubert. Thomas Leodius, qui ubique interfuit, & inter alia refert, quomodo in illis nivibus ab Hispano nobili, cui antea Heidelbergæ, cum ibi Cæsar esset, de hospitio prospexerat, tam humaniter & liberaliter tractatus, & ab illo, quomodo oculos & pedes à gelu & nivibus illæsos conservare posset, edoctus fuerit. Oculos videlicet perpetuo nivium aspectu facile lædi, nisi quid ante eos nigri prætendatur: Pedum autem digitos obstupescere, nisi assidue corpus moveretur, & nunquam omnino quiesceret, calceamentaq; detraherentur. Nam si calceati, inquit, decumberemus, tumescentibus pedibus alte

In vita Pompeii Columna cent. 87.

cent. 2. l. 2. c. 3.

In dieb. canicularib.

Tomo 3.

Lib. 14.

Vol. 2. l. 7. f. mihi 477.

In Annalib. Friderici II. lib. 11.

altè vincula imprimerentur, atq; ita calcei pedibus aſtricti, reſolvi nullo modo poſſent. Hæc illo dicente, (addit Leodius) deprehendi hoſpitem eſſe virum doctum, & hæc ex Xenophonte hauſiſſe. Reliquas itineris moleſtias & pericula ob nivem & inhoſpitalitatem, atque alia incommoda, Toletum uſque, Lector ſi deſiderat ſcire, non abſque admiratione ibidem leget. Poſtremò memorabile & notabile eſt, quod de Brenno, ejuſq; exercitu (licet paulò a iter, quam Valerius Maximus & Juſtinus hiſtoricus, necnon alij quoque) Godefridus Viterbienſis ſcribit, quum auri Delphici ſitis & cupiditas eum corripuiſſet, atque Oraculum Delphicum eluderet, quaſi Dij nullis opibus egerent, ut qui eas hominibus elargiri ſoleant, ubi ita Apollinem introducit ſacrilego minantem, eum ALBIS VIRGINIBUS caſtigaturum, id eſt, niveis lexnis, vel globis:

In Chronol. part 9.

Hunc ego non patiar dixit Apollo dolum,
Albis virginibus ulciſcar dedecus illud,
Brenno luet, populusq; ruet, nobis quoq; priſcus
Reſtituetur honor, quem modo tollit homo.
Deſpicit ambigua Brennus reſponſa deorum,
Et jubet ut locuples eat hinc modo turba ſuorum,
Approperent auri pondera ferre domum:
Alpibus ingreditur Dux ad Galatas rediturus,
Obruitur nivibus ſubito caſu periturus,
Deperit in nivibus miles ubiq; ſuus:
Albis virginibus tunc ultus Apollo putatur,
Dum mediis albis nivibus Dux ipſe necatur:
Sic reſponſa Dei vera videntur ei.

Cæterum quomodo Diabolus ſub nomine Apollinis ſuam potentiam fulguribus, procellis ventorum, nivium grandine, & terræ motibus & fulminibus, permittente Deo, exercuerit ſub prætextu ſacrilegij, deleto toto exercitu Brenni, qui ſexaginta quinque millia lectiſſimorum militum exceſſit, auctores, quos paulò antè citavi, prolixè deſcribunt. Inprimis autem Juſtinus hiſtoricus notavit, terræmotu portionem montis abruptam, Gallorum ſtraviſſe exercitum, & confertiſſimos cuneos, non ſine vulneribus hoſtium diſſipatos fuiſſe. Inſecutam deinde tempeſtatem, quæ grandine & fulgure ſaucios ex vulneribus abſumpſerit, Ducem ipſum Brennum, cum dolorem vulnerum ferre non poſſet, pugione vitam finiiſſe. Hanc cladem Brenni ita refert D. Joannes Georgius Godelmanus ex Peucero. Cum Brenno Duce Galli Aſiam pervagati ad templum Delphicum diripiendum accederent, & incolarum alij hoſtium metu diffugerent, deſerta ſtatione, alij propugnaturi ſedes ſuas, & prohibi-

Li. 24. hiſt.

L. 2. c. 6. de Lamiis. de divinat. f. 33.

hibituri direptionem templi quærerent, quid facto opus eſſet in tanta trepidatione, tamque ſubita hoſtium irruptione? Reſpondit Oraculum; ſe defenſurum templum ſuum. Itaque dum accedunt Galli, mox terra continuis quaſſata motibus, ea parte maxime, qua Gallorum exercitus conſiſtebat, contremiſcit adeo, ut & dehiſceret alibi, & ſubſideret in profundas voragines, plurimos abſorbens, alibi in editos aſſurgeret tumulos, tonitrua percrepant frequentiſſima, fulgura coruſcant continue, maxima multitudo de cœlo tacta, aut flammis uſtulata perit. Noctu ſæviſſima hyems ingruit, nix denſa caſtra operit, lapides ex disjectis ædificiis, turbinibus violentis in ſublime evecti, rurſusque præcipitati deorſum improvidos conterunt, ingentiaque fragmina à Parnaſſo abſciſſa, devolutaque rapidiſſimo curſu, non ſingulos binosve, ſed plures, prout multi in vicinia excubabant, obruunt, &c. Ex his rectius Lector cognoſcere poterit, quid ſub ambiguitate Albarum virginum, Oraculum Delphicum ſignificare voluerit.

FINIS CENTURIÆ TERTIÆ MEDITATIONUM hiſtoricarum.

INDEX RERUM ET VERBORUM IN HIS MEDITATIONIBUS MEMORABILIUM.

Abiæ

INDEX.

INDEX.

Arma

B.

Cai-

INDEX.

Chal-

INDEX.

Damna-

D

INDEX.

INDEX.

Fride-

INDEX.

Grato-

Herminii

INDEX.

I.

INDEX.

I N D E X.

M.

Ma-

INDEX.

INDEX.

Musæ

INDEX.

INDEX.

Prin-

I N D E X.

Rena,

INDEX.

Sclo-

Slei-

INDEX.

INDEX.

Virginum

FINIS.